ALTUN YARUK'TA SÖZ YAPIMI

Ayşegül GÖZEL

Doktora Tezi

Eskişehir, 2023

ALTUN YARUK'TA SÖZ YAPIMI

Ayşegül GÖZEL

T. C.
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

DOKTORA TEZİ

Eskişehir, 2023

T. C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ayşegül GÖZEL tarafından hazırlanan Altun Yaruk'ta Söz Yapımı başlıklı bu çalışma 19.01.2023 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Ceval KAYA

Üye: Prof. Dr. Ferruh AĞCA
(Danışman)

Üye: Prof. Dr. Bülent GÜL

Üye: Prof. Dr. Erhan AYDIN

Üye: Prof. Dr. İbrahim ŞAHİN

ONAY
.../... /202..
Doç. Dr. Oytun MEÇİK
Enstitü Müdürü

……./……/….

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması hâlinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Ayşegül GÖZEL

ÖZ

ALTUN YARUK'TA SÖZ YAPIMI

GÖZEL, Ayşegül

Doktora, 2023

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Danışman: Prof. Dr. Ferruh AĞCA

Söz yapımı, dilbilgisinin önemli bir alanıdır. Bu alan, sözcüklerin nasıl türediklerini inceler. Türkçenin en eski dönemlerinden biri olan Uygurcada kelime yapımının incelenmesi köken bilgisi çalışmalarına da katkı sağlayacaktır.

Altun Yaruk yüzde sekseni Türkçe kelimeden oluşması dolayısıyla Uygurca döneminin en önemli eseridir. *Altun Yaruk'ta Söz Yapımı* adlı bu tezde Türkçe kelimelerin türetim sistemi incelendi. *Altun Yaruk*'un, kelime türetimi açısından incelenmesi, aynı zamanda Uygurcanın etimolojik sözlüğüne de temel olacaktır. Çünkü, etimoloji bilimi, yabancı kelimeler için kelimenin nereden geldiğini, Türkçe kelimeler için ise nasıl türetildiğini inceler.

Çalışma; "Giriş", "İsimden İsim Yapım Ekleri", "İsimden Fiil Yapım Ekleri", "Fiilden İsim Yapım Ekleri", "Fiilden Fiil Yapım Ekleri", "Ek Kalıplaşması", "Kelime Birleşimi", "Sonuç" ve "Dizin" olmak üzere 8 bölümden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eski Uygurca, Altun Yaruk, Söz Yapımı, Yapım Ekleri.

ABSTRACT

WORD FORMATION IN ALTUN YARUK

GÖZEL, Ayşegül

Phd, 2023

DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE

Supervisor: Prof. Dr. Ferruh AĞCA

Word formation is an important field of grammar. This field studies how words are derived. Examining the word formation in Old Uyghur, which is one of the oldest periods of Turkic, will also contribute to the studies of etymology.

Altun Yaruk is the most important work of the Uyghur period, as it is composed of eighty percent Turkic words. In this thesis titled as *Altun Yaruk'ta Söz Yapımı* (=*Word Formation in Altun Yaruk*), the derivation system of Turkic words has been examined. The analysis of *Altun Yaruk* in terms of word derivation will also be the basis for the etymological dictionary of Uyghur. Because, the science of etymology examines for foreign words where that word comes from and for Turkic words how it is derived.

This study consist of eight parts as "Introduction", "Noun Formation Suffixes", "Noun Verb Suffixes", "Verb Verb Suffixes", "Verb Verb Suffixes", "Suffix Pattern", "Word Combination", "Conclusion" and "Index".

Keywords: Old Uyghur, Altun Yaruk, Word Formation, Derivational Suffixes

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ ..... İİİ
ÖZ V
ABSTRACT ..... Vİ
İÇİNDEKİLER ..... Vİİ
KISALTMALAR LİSTESİ ..... Xİ
İŞARETLER ..... Xİİ
ÖN SÖZ ..... Xİİİ
GİRİŞ 1
Uygurlar 1
Uygur Budist Edebiyatının Türk Edebiyatındaki Yeri 1
Uygurca 3
Altun Yaruk 3
Söz Yapımı 4
Yapılan Çalışmalar 7
Tezin Kurgusu 9
BİRİNCİ BÖLÜM 11
İSİMDEN İSİM YAPMA EKLERİ 11
1.1. {+(A)ç} 11
1.2. {+(A)gU} 11
1.3. {+(A)ñ} 13
1.4. {+(I)ş} 14
1.5. {+(X)nç} 14
1.6. {+(X)t} 16
1.7. {+AgUt} 17
1.8. {+Ak} 18
1.9. {+An} (1) 18
1.10. {+An} (2) 19
1.11. {+AñU} 19
1.12. {+Ar} 20
1.13. {+Ay} 21
1.14. {+ç} 21
1.15. {+çA} 22
1.16. {+çAk} 22
1.17. {+çI} 22
1.18. {+çIn} 28
1.19. {+çU} 28
1.20. {+çUk} 29
1.21. {+DAm} 29
1.22. {+dAş} 30
1.23. {+DI} 31
1.24. {+dIk} 32
1.25. {+dXñ} 32
1.26. {+dXrtI} 33
1.27. {+gA} 33
1.28. {+gAç} 33
1.29. {+gAk} 34
1.30. {+gAn} 34
1.31. {+gIl} 34

1.32. {+gU} ... 35
1.33. {+gUn} ... 36
1.34. {+Il} ... 37
1.35. {+IñIrI} ... 37
1.36. {+kAk} ... 37
1.37. {+kAyA, +kInA} ... 38
1.38. {+lA} ... 43
1.39. {+lAn} ... 44
1.40. {+lXg} ... 45
1.41. {+lXk} ... 85
1.42. {+mAn} ... 88
1.43. {+mtI} ... 89
1.44. {+ntI} ... 89
1.45. {+r} ... 89
1.46. {+rA} ... 90
1.47. {+rAk} ... 90
1.48. {+sIg} ... 91
1.49. {+sUk} ... 92
1.50. {+sXz} ... 92
1.51. {+ş} ... 120
1.52. {+tUn} ... 120
1.53. {+tXz} ... 121
1.54. {+Xk} ... 121
1.55. {+Xm} ... 122
1.56. {+y} ... 123
1.57. {+z} (1) ... 123
1.58. {+z} (2) ... 124
İKİNCİ BÖLÜM ... 125
İSİMDEN FİİL YAPMA EKLERİ ... 125
2.1. {+(A)r-} ... 125
2.2. {+(X)k-} ... 127
2.3. {+(X)l-} ... 132
2.4. {+(X)r-} ... 132
2.5. {+A-} ... 137
2.6. {+Ad-} ... 155
2.7. {+Al-} ... 158
2.8. {+kA-} ... 159
2.9. {+kAr-} ... 162
2.10. {+kXr-} ... 166
2.11. {+lA-} ... 167
2.12. {+rA-} ... 190
2.13. {+sA-} ... 191
2.14. {+sI-} ... 191
2.15. {+sIrA-} ... 192
2.16. {+tA-} ... 195
2.17. {+X-} ... 197
2.18. {+XrkA-} ... 205
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ... 208
FİİLDEN İSİM YAPMA EKLERİ ... 208
3.1. {-(X)g} ... 208

3.2. {-(X)k} 232
3.3. {-(X)l} 246
3.4. {-(X)m} 248
3.5. {-(X)ñ} 252
3.6. {-(X)nç} 253
3.7. {-(X)nçIg} 265
3.8. {-(X)nçU} 269
3.9. {-(X)ş} 272
3.10. {-(X)t} 278
3.11. {-(X)z} 281
3.12. {-Ak} 284
3.13. {-ç} 284
3.14. {-dX} 285
3.15. {-gA} 285
3.16. {-gAk} 288
3.17. {-gAn} 289
3.18. {-gI} 290
3.19. {-gIn} 291
3.20. {-gU} 291
3.21. {-gUçI} 295
3.22. {-gUk} 297
3.23. {-gUn} 298
3.24. {-mA} 298
3.25. {-mAk} 298
3.26. {-mAn} 299
3.27. {-mI} 300
3.28. {-mIk} 300
3.29. {-mUr} 300
3.30. {-p} 301
3.31. {-r} 301
3.32. {-tUk} 302
3.33. {-vA} 302
3.34. {-vI} 302
3.35. {-X} 304
3.36. {-Xn} 307
3.37. {-yAk} 313
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 314
FİİLDEN FİİL YAPMA EKLERİ 314
4.1. {-(X)d-} 314
4.2. {-(X)gsA-} 317
4.3. {-(X)k-} 318
4.4. {-(X)l-} 321
4.5. {-(X)n-} 349
4.6. {-(X)r-} 383
4.7. {-(X)ş-} 399
4.8. {-(X)t-} 413
4.9. {-(X)z-} 439
4.10. {-A-} 441
4.11. {-AlA-} 442
4.12. {-çI-} 443

4.13. {-çIr-} 443
4.14. {-DUr-} 444
4.15. {-gAr-} 465
4.16. {-gUr-} 466
4.17. {-rA-} 471
4.18. {-sXk-} 471
4.19. {-tIr-} 473
4.20. {-trI-} 474
BEŞİNCİ BÖLÜM 475
EK KALIPLAŞMASI 475
5.1. {+(X)n} 475
5.2. {+A} 476
5.3. {+ArU} 476
5.4. {+çA} 476
5.5. {+çI} 477
5.6. {+çXlAyU} 477
5.7. {+DA} 478
5.8. {+DADA} 478
5.9. {+DI} 479
5.10. {+DInkI} 479
5.11. {+DIrDIn} 479
5.12. {+DXrtI} 480
5.13. {+I} 480
5.14. {+lAtI} 481
5.15. {+lAyU} 481
5.16. {+m} 483
5.17. {+tIrAn} 484
5.18. {+tXn} 484
5.19. {-A/-I/-U} 485
5.20. {-Ar} 494
5.21. {-gmA} 494
5.22. {-mIş} 494
5.23. {-tI} 495
5.24. {-yIn} 495
5.25. {-yUk} 495
ALTINCI BÖLÜM 496
KELİME BİRLEŞMESİ 496
SONUÇ 497
KAYNAKÇA 501
DİZİN 516

KISALTMALAR LİSTESİ

AY	Altun Yaruk
Az.	Azerbaycan Türkçesi
bk.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Çuv.	Çuvaşça
dip.	Dipnot
DS	*Derleme Sözlüğü*
DTS	*Drevnetyurkskiy Slovar'*
Ed.	Editör
Hal.	Halaççа
Haz.	Hazırlayan
KB	Arat 1979
krş.	Karşılaştırınız
Moğ.	Moğolca
Mz	Mainz
R-M	Radloff-Malov' 1913-1917
s.	Sayfa
S.	Sayı
Soğ.	Soğutça
str.	Satır
Sür.	Süryanice
T.	Türkçe
TDKDij	https://sozluk. gov. tr/
TT	Türkiye Türkçesi
U	Uigurisch
UW	*Uigurisches Wörterbuch*
UWDij	https://woerterbuchnetz. de/#4

İŞARETLER

-	Fiile bağlanmayı, fiil kategorisini gösterir.
(…)	Cümle içinde atlandığını gösterir.
*	Tahmini biçim, metinlerde belgelenmemiştir.
[...]	Alıntılanan metinde belirsiz sayıda harf eksikliğini gösterir.
~	Birbirinin yerine geçen (alternatif) şekilleri gösterir.
+	İsme bağlanmayı, isim kategorisini gösterir.
<	Çözümleme işareti.
>	Gelişimin yönünü gösterir.
→	Bakınız

ÖN SÖZ

Türk dilinin yazılı eserlerinin bulunduğu en eski dönemlerden biri Uygurca devresidir. Uygurlar döneminde Türklerin yaşayışında, kültürel ve dinî alanda birçok önemli değişiklik meydana gelmiştir. Yerleşik hayata geçiş, Gök Tanrı inancının yanında Manihaizm, Budizm ve Hristiyanlık gibi dinlerin benimsenmesi sosyokültürel alanda Türkler için yeni bir dönemi de başlatmıştır.

Uygur döneminde değişen ve gelişen Türk yaşam biçimiyle birlikte hem dinî hem de din dışı alanda eserler telif edilmiştir. Bunun yanında da bir çeviri külliyatı oluşturulmuştur. Çeviri eserler Toharcadan, Soğutçadan, Çinceden, Sanskritçeden ve Tibetçeden tercüme edilmiştir. Bu çeviriler salt bir çeviri olmayıp çoğunlukla bir adaptasyon niteliği taşımaktadır. Türkçenin üretken yapısı sayesinde bu çevirilerde kaynak dildeki terminoloji başarılı bir şekilde Türkçeleştirilmiştir.

Bu çeviri eserlerden *Altun Yaruk,* Mahayana Budizm'ine ait bir sutra kitabıdır. Tam adı şudur: *Altun öñlüg yaruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom iligi* "Altın renkli, ışıklı, en üstün sutra hükümdarı". Aslı Sanskritçe olan eser, sekizinci yüzyılda Çinceye, onuncu yüzyılda da Uygurcaya çevrilmiştir. Uygurcaya çeviren Şıñko Şeli Tutuñ'dur. On kitap içine dağılmış otuz bir bölümden oluşur (Kaya, 2021a: 27). Petersburg yazması ve Berlin Turfan koleksiyonlarındaki parçalardan oluşan nüshaları vardır. Eser üzerinde ağırlıklı olarak metin yayını yapılmıştır. Gramer çalışmaları metin yayınlarına göre nispeten azdır.

Söz yapımı, temelde kelimelerin nasıl türetildiği ile ilgilenmektedir. Uygurca döneminde tercüme dolayısıyla birçok yabancı terimi Türkçeleştirme problemiyle karşı karşıya kalan dilin ve onun konuşurlarının, bu sorunu aşmak için nasıl bir gayret göstermiş olduklarını görmek için en iyi yol, bu dilin kelimelerini söz yapımı açısından incelemektir.

Uygurca metinler çok ve dağınıktır. Bir kısmı problemlidir. Bir kısmının neşirleri artık eskimiştir. Hacmi, sözcük servetinin zenginliği ve iyi işlenmiş olması dolayısıyla klasik Uygurcayı en iyi temsil eden eser olarak *Altun Yaruk*'u seçtik ve bu eserdeki kelimeleri söz yapımı açısından inceledik. Bu yolla, Uygurcanın olduğu kadar genel Türkçenin de yeni kelime türetmedeki zenginliği ve gücü ortaya çıkmış olacaktır.

Bu doktora tezi ile Eski Uygurcanın büyük eseri olan *Altun Yaruk*'ta Türkçenin söz yapımı sistemini keşfetmeye çalıştım.

Çalışma; "Giriş", "İsimden İsim Yapım Ekleri", "İsimden Fiil Yapım Ekleri", "Fiilden İsim Yapım Ekleri", "Fiilden Fiil Yapım Ekleri", "Ek Kalıplaşması", "Kelime Birleşimi", "Sonuç", "Dizin" olmak üzere 8 bölümden oluşmaktadır.

Giriş; Uygurlar, Uygur Budist edebiyatının Türk edebiyatı içindeki yeri, Uygurca, *Altun Yaruk*, söz yapımı, yapılan çalışmalar ve tezin kurgusundan meydana gelmektedir.

Birinci bölümde; isimden isim yapım ekleri incelenmiştir.

İkinci bölümde; isimden fiil yapım ekleri incelenmiştir.

Üçüncü bölümde; fiilden isim yapım ekleri incelenmiştir.

Dördüncü bölümde; fiilden fiil yapım ekleri incelenmiştir.

Beşinci bölümde; ek kalıplaşması incelenmiştir.

Altıncı bölümde; kelime birleşimi incelenmiştir.

Sonuç; çalışmanın neticelerini içermektedir.

Dizin; türetim açısından incelenen kelimelerin alfabetik dizinidir.

Bu çalışmanın her aşamasında desteğini esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Ferruh AĞCA'ya, tezimin malzemesini teşkil eden *Altun Yaruk*'u bir bütün hâlinde yayımlayan, madde başlarında yaşadığım zorluklarda yardımlarını gördüğüm hocam Prof. Dr. Ceval KAYA'ya ve bu süreçteki yol göstericiliği için hocam Prof. Dr. Bülent GÜL'e teşekkürü bir borç bilirim.

Attığım her adımda bana koşulsuz destek olan aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Doktoram süresince burs aldığım Türk Dil Kurumuna çok teşekkür ederim. Hazırladığım bu doktora tezini Türk Dil Kurumunun banisi Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'ün aziz hatırasına ve Cumhuriyetin 100. yılına ithaf etmeyi kutlu bir borç bilirim.

GİRİŞ

Uygurlar

Uygurlar, Basmıl ve Karluklar ile ittifak ederek II. Köktürk Kağanlığına son verdiler ve 744 yılında Ötüken Uygur Devletini kurdular. Yeni bir devlet kuran Uygurlar, yerleşik hayata geçmenin gerekliliğine inanıyorlardı. III. Uygur hükümdarı Bögü Kağan'ın resmî din olarak Manihaizm'i benimsemesi (762), yerleşik hayata geçişi kolaylaştıran etmenlerden biri olmuştur (Tekin, 2015: 21). Uygurlar, daha Ötüken'de iken yavaş yavaş Manihaizm'e, Budizm'e ve Hristiyanlığa girmeye başlamışlardır. Yeni dinler Uygurları bozkır yaşam tarzından uzaklaştırmıştır. Şehirleşme, yetkin kağanların iş başına geçmemesi ve Çin entrikaları devleti zayıflatmış ve kurdukları devlet 840 yılında Kırgızlar tarafından yıkılmıştır.

Ötüken Uygur Devleti yıkıldıktan sonra, Uygurlar Ötüken'den kaçıp bugünkü Doğu Türkistan bölgesindeki Turfan çevresine yerleşmişlerdir. Burada küçük beylikler hâlinde yaşamışlardır. Doğu Türkistan bölgesinde çok dinli, çok dilli halkların arasına karışmışlardır. Uygurlar Budizm ile bu çevrede iç içe olmuşlardır. 1230 yılında da Moğolların egemenliğine girerek siyasi hayattan çekilmişlerdir.

Uygurların hem yerleşik hayata geçmesi hem de Manihaizm, Budizm ve Hristiyanlık gibi dinleri benimsemeleri dolayısıyla hem kültürel hem dinî hayatın işlendiği eserler ortaya çıkmıştır. Uygurların yerleşik hayata geçmeleri, farklı dinleri benimsemeleri yeni sözcüklerin ve terimlerin doğmasına da neden olmuştur.

Türkler arasında Budizm'in ne zaman ve nasıl yaygınlaştığı konusu belirsizdir. Ancak Budizm'in, Türkler arasında yayılmasına sebep olan en önemli faktör ticarettir. Çünkü, gezgin rahipler, ticari faaliyetlerin yanı sıra ticaret yollarını kullanarak ülkeler arasında seyahat etmişlerdir (Güngör, 2002: 477). Türklerin başka toplum ve dinlere olan saygılı tutumları sayesinde farklı dinî inançlar Türkler arasında yayılmıştır. Budist eserlerin çokluğu halk arasında Budizm'in diğer dinlere göre daha geniş bir alana yayıldığını gösterir niteliktedir.

Uygur Budist Edebiyatının Türk Edebiyatındaki Yeri

Köktürklerle başlayan yazı geleneği Uygurların yerleşik hayata geçmesiyle birlikte gelişmiştir. Bu yeni durum dinî, sosyal ve kültürel yönden Uygurları etkilemiştir. Yeni dinleri benimseyen Türkler bu dinlerin kutsal metinlerini Türkçeye çevirmişlerdir. Çeviri edebiyatını, en geniş şekliyle Budist Uygurlar yaratmışlardır.

Budist Uygur edebiyatı geniş bir yelpazeye yayılmıştır. Bu edebiyat eserleri çok zaman, Soğut yazısından geliştirilmiş Uygur alfabesi ile yazılmıştır. Çevrilen eserler genellikle dinî içeriklidir. Kaynak diller ise Toharca, Soğutça, Çince, Tibetçe ve Sanskritçedir. Dinî metinlerdeki terimleri karşılamak için öncelikle Türkçe bir terminoloji oluşturulması gerekmiştir. Bu terimler şu yollarla dile girmiştir:

Doğrudan çeviri yöntemi, bu yöntem ile terim, kaynak dilden Uygurcaya birebir çevrilir. *Doğrudan alma yöntemi*, kaynak dildeki kelimenin Uygurcanın ses özelliklerine göre aktarılması ile yapılır. *Terimi çevirmeden ya da terimin bir kısmını çevirerek terim oluşturma yöntemi*, ilk iki yöntemin birlikte kullanılmasıdır. *Anlamsal bağı olmayan kelimelerin birbirinin yerine kullanılması yöntemi*, çevirmenin kendine ait bir dil oluşturmak amacıyla kullandığı yöntemdir (Tokyürek, 2019c: 355-361). Uygurcadaki Budizm ve Manihaizm terimleri ayrıntılı olarak H. Tokyürek tarafından çalışılmıştır (Tokyürek, 2019a).

Budizm, Hindistan dışına yayılınca onun kutsal metinleri de yeni ülkelerin dillerine çevrilmiştir. Bu metinler Uygurcaya da tercüme edilmiştir. Budizm'in dili Sanskritçe olmasına rağmen bu dilden doğrudan yapılmış çeviri azdır. Uygurca çeviriler, aracı dillerden olmuştur. Çeviriler başlangıçta çoğunlukla Soğutça ve Toharcadan, daha sonra Çinceden, en son olarak da Tibetçeden yapılmıştır. Çevrilen metinlerin ilk şekilleri Sanskritçedir. Aracı diller, bazen de Türkçe metnin genişlemesine sebep olmuştur. Yine de orijinal metnin iskeleti büyük ölçüde korunmuştur. Bu sebepten Uygurcanın Budist metinlerinin inşasında ve anlaşılmasında paralel dillerdeki versiyonların önemi büyüktür (Elverskog, 2020: 26-31).

Yeni dinlerin benimsenmesi yeni alfabeleri de beraberinde getirmiştir. Soğut kökenli Uygur alfabesi yeni dinlerin bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Dili yazmak, bir yazı dili yaratmak medeniyetin devamlılığı açısından önemlidir. Bu yazı dili de şehirlerde, yerleşik medeniyet içinde yetişebilir (Tekin, 2015: 24). 10. yy'da Uygurlar arasında kitap basma teknikleri geliştirilmiş, bugünkü baskı tekniğinin ilk örnekleri verilmiştir (Çandarlıoğlu, 2002: 366). Baskı tekniklerinin geliştirilmesi Uygurca birçok eserin yayılmasına imkân sağlamıştır. Budist edebiyat, Türkçenin de sonraki devrelere aktarılmasında önemli bir işleve sahip olmuştur.

Uygurlar da Budizm'in zengin kavramlarını karşılamak üzere yeni sözcükler üretmiş, Budist Uygur terminolojisi de bu yolla meydana gelmiş olmalıdır. Budist Uygur metinlerinde kullanılan kelimeler, Uygurca öncesinde var mıydı? Bunu

bilmiyoruz. Çünkü, Uygurcanın öncesi taşa yazılmış yazıtların dilidir. Bunların metin olarak hacimleri küçük, içerikleri belli, kelime kadrosu da sınırlıdır. Karşılaştırmak için metinler yetersiz kalır. Uygurca ile sonraki tarihî lehçeler karşılaştırılmamıştır. Ne çıkacağı belli değildir. Belki de Uygurcanın bir kısım kelimeleri teorikti. Sadece manastırlarda rahipler arasında veya kutsal kitaplarda kullanılıyordu. Bu, daha geniş bir araştırmanın konusu olarak hâlâ çalışılmayı beklemektedir.

Uygurca

Uygur yazı dilini şu devrelere ayırmak mümkündür:

- ✓ 8-9. yüzyıla ait olan devlet dili: Bu, Ötüken Uygur Devletinden kalan yazıtların dilidir. Bu dilin Köktürkçeden farkı yoktur.
- ✓ Doğu Türkistan Uygurlarının dili: 840 yılından sonraki Turfan çevresi Uygurlarının dilidir. Bu dönem Uygurcanın altın çağıdır. Büyük eserler bu dönemde Uygurcaya kazandırılmıştır.
- ✓ Moğolların hâkimiyetindeki Uygurca: Uygurlar 13. yüzyılda Moğol devletine tabi olduktan sonra da Uygurca devam etmiştir. Yazı diline sahip olmayan Moğollar, Uygurlardan alfabeyi almışlar ve onların kılavuzluğunda kendi edebiyatlarını kurmuşlardır. Uygurların Budist manastırlarında Uygurca eserler yazılmaya ve istinsah edilmeye 17. yüzyıla kadar devam etmiştir. Uygur alfabesi ise Moğol alfabesi olarak 20. yüzyıla kadar resmi yazı dili olarak kullanılmıştır.

Öte yandan Moğol istilasından sonra Müslüman Türkler arasında da Uygur alfabesi yeniden canlılık kazanmış ve İslami eserler Arap alfabesinden Uygur alfabesine aktarılmıştır.

Altun Yaruk

Altun Yaruk Mahayana Budizm'ine ait bir sutra kitabıdır. Tam adı: *Altun öñlüg yaruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom iligi* "Altın renkli, ışıklı, en üstün sutra hükümdarı". Aslı Sanskritçe olan eser sekizinci yüzyılda Çinceye, onuncu yüzyılda da Uygurcaya çevrilmiştir. Uygurcaya çeviren Şıñko Şeli Tutuñ'dur. On kitap içine dağılmış otuz bir bölümden oluşur (Kaya, 2021a: 27). *Altun Yaruk* Budizm'in temel felsefelerini, Buda'nın konuşmalarını içeren bir kitaptır. *Altun Yaruk*'un birçok nüshası vardır. Bu nüshalar, Petersburg yazması ile Berlin Turfan koleksiyonlarında korunan 70 kadar nüshanın kalıntıları olan parçalardır.

Söz Yapımı

Dilbilgisi ve dilbilimin en önemli kolu olan şekil bilgisi şu şekilde tanımlanmaktadır:

"Bir dildeki kök ve ekleri, bunların birleşme yollarını, eklerin anlam ve görevlerini, dilin türetme ve çekim özelliklerini ve şekille ilgili diğer konuları inceleyen gramer dalıdır" (Korkmaz, 2007: 203).

Bu tanımda iki husus irdelenmektedir:

1. Yeni kavramlar için yeni kelimeler türetme,
2. Cümlede ve kelime gruplarında kelimeler arası ilişkilerin gerçekleşmesini sağlayan morfemlerin, yani eklerin işleyişini belirleme.

Bunlardan bizim için öne çıkan veya bizim incelememize konu olan kısım, yeni kavramlar için yeni kelimeler türetme sistemidir.

Türkçenin en karakteristik özelliği eklemeli dil olmasıdır. Eklemeli bir dil oluşu, eklerin çeşitliliği ve çokluğu, ekler vasıtası ile yeni sözcükler yapabilme yeteneği, Türkçeye çok geniş anlatım olanakları sağlamaktadır.

Türkçe, yazılı tarihi boyunca yeni kavramları karşılamak için üretme mekanizmasını aktif bir şekilde çalıştırmıştır. Yeni bir kültür çevresine girdikçe ilişkide bulunulan yabancı dillerden gelen yeni kavramlarla karşılaşılmıştır. Bu kavramların yabancı dillerdeki biçimleri de dile girmekle beraber bunların Türkçeleri de üretilmiştir. Bu üretim potansiyeli ve yeteneği dolayısıyla Türkçenin çok güçlü ve devingen bir dil olduğu söylenebilir.

Şekil bilgisi çalışmaları, dil tipolojisinin belirlenmesi bakımından da önemlidir. Bir dilin yapı bakımından belirlenmesinde şekil bilgisi özelliklerine bakılmaktadır. Karşılaştırmalı dilbilim çalışmalarında şekil bilgisi çalışmaları bu nedenle önemli bir yer tutmaktadır (Aksan, 2015: 24-36, 102-109).

Şekil bilgisi çalışmalarının amacı, benzer olan biçim ve yapıları izlemek değil; insanoğlunun önceki ve sonraki bilgi ilişkisini yansıtan asıl ve bağlı biçim birimi ilişkilerine dayanarak dilin anlam örgüsünü, dil içi dünya görüşünü, bir ulusun zihin haritasını çıkarmaktır (Karaağaç, 2018: 567).

İnsanın hem tabiatla hem de başka insanlarla ilişkilerinin değişmesi sonucu insan hayatında yeni kavramlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyacı dil şu yollarla karşılamaktadır:

1. Alıntılama
2. Birleştirme

3. Türetme

Alıntılama; bir dile çeşitli nedenlerden dolayı başka bir dilden kelime alınmasıdır. Alıntılama aşırıya giderse, gramer şekillerine kadar uzanabilir. Bu da dili yabancı dillerin etkisi altına sokar.

Birleştirme; bir kavram ya da nesneyi karşılamak için iki ya da daha fazla sözün birleştirilmesi ile meydana gelmektedir. Ortaya çıkan yeni yapı, dilde tek bir kelime gibi işlem görür. Birleştirme, şu şekilde oluşur: *ayak* + *kap* = *ayakkabı*; *burkan* + *kut* = *burkan kutı* "Buda saadeti, Budalık". Bu, yeni kavramları karşılamak için çok sık başvurulan bir yoldur. Ancak, burada anlamsal bütünlüğün şekil bütünlüğüne yol açması çok ender görülür. Örneğin: *ayak* + *kap* = *ayakkabı*. İsim tamlaması tarzında oluşmuş. Sonda iyelik eki var. Çokluk eki getirdiğimizde, *ayakkabılar* diyoruz. Ama, mesela *horoz ibik* = *horoz ibiği*. Çokluk eki gelince *horoz ibiğiler* değil, *horoz ibikleri* oluyor. Burada anlamsal bir bütünlük olsa da, morfolojik bir kaynaşma söz konusu değil. Başka bir örnek: *burkan* + *kut* = *burkan kutı* "Buda saadeti, Budalık". Bu, morfolojik olarak o kadar kaynaşmış ki, *burkan kutı* + *lıg* = *burkan kutılıg* olabiliyor. Yani, iyelik ekinden sonra yapım eki geliyor. Gerçek birleşik kelimeler bunlardır. AY'de bulunan az sayıdaki kelime birleşmesi örnekleri de bu çalışmaya dâhil edildi.

Türetme; kök/gövde ile türetim eklerinin belli şartlar altında bir kavramı karşılamak üzere birleştirilmesidir. Yeni kavramlar için yeni kelimeler türetmek zorunludur. Dil, bunu başaramazsa alıntılama yoluna gider.

Türkçe gibi eklemeli diller için en çok başvurulan yöntem türetmedir. Eklemeli dilleri dinamik hâle getiren, az sayıda kök ile çok sayıda sözcük oluşturma imkânına sahip olmasıdır. Türetilen kelimelerle de yeni kelimeler türetmek mümkündür. Böylece eklerin üst üste gelmesi ile istediğimiz uzunlukta sözcük türetebiliriz. Ancak ek çoğaldıkça kök ile gövde arasında anlamsal bağlantı kurmak zorlaşır ve söyleyiş zorluğu da yaşanır. Bunun sonucunda sözcüğün kullanışlılığı olumsuz yönde etkilenir. Kök/gövde'ye gelen eklerle türetilen yeni kelime anlamsal olarak sözcüğün tabanı ile bağlantılı olmakla birlikte yeni bir kavramı karşılar. Eklerin kullanım sıklığı arttıkça, yani ek ne kadar çok kelimede kullanılıyorsa, işlevi de o kadar net ortaya çıkar. Kelimenin kökü biliniyorsa ve o kökten işlek bir ek ile yeni bir kelime üretilmişse, yeni kelime yadırganmaz ve bağlamsız bile olsa anlamı kestirilebilir.

Türkçede edatlar hariç tutulursa iki tip kök vardır. Bunlar kesin olarak birbirinden ayrılmıştır: İsim ve fiil. Yapım ekleri sayesinde bir kök, öteki kategoriye

geçebilir. Bu karşılıklı geçiş (isimden → fiil, fiilden → isim) Türkçeye büyük bir esneklik sağlamaktadır. Böylece çok sayıda sözcük oluşturmak mümkündür (Korkmaz, 1990: 141-149). Bu iki kökten karşılıklı geçiş sayesinde dört tip türetim eki ortaya çıkmaktadır.

1. İsimden isim yapma ekleri: İsim kök ve gövdelerinden yeni isimler türetir.
2. İsimden fiil yapma ekleri: İsim kök ve gövdelerinden yeni fiiller türetir.
3. Fiilden isim yapma ekleri: Fiil kök ve gövdelerinden yeni isimler türetir.
4. Fiilden fiil yapma ekleri: Fiil kök ve gövdelerinden yeni fiiller türetir.

Türetim sisteminde eklemeli dillerde ses uyumları vardır. Bu sayede ekin çoklu varyantları (alamorf) ortaya çıkar. Bunun sonucunda bir ekin, uyuma göre sekize kadar varyantı olabilir.

Söz yapımına, ek kalıplaşması da bir kategori olarak eklenebilir. Ek kalıplaşmasında çekim ekleri bilinen işlevleri dışında kullanılarak yeni sözcükler ortaya çıkar (Korkmaz, 2003: 157).

Ek kalıplaşması dışarıdan bir müdahale ile değil, dilin yapısında kendini gösteren bir takım ihtiyaçlar sayesinde ve eklerin bu geçişe elverişli olmasıyla gerçekleşir. Kalıplaşmayı türetmeden ayıran en temel özellik kalıplaşma eklerinin türetme eklerinde olduğu gibi sistematik bir kuralla bağlanmaması, her kalıplaşmanın kendine özgü bir dinamiğinin olmasıdır. Türkçe türetme mekanizması sayesinde doğurgan bir dildir. Bu üretkenlik kalıplaşma yoluyla kelime yapımında da kendini göstermiştir.

Uygurcadaki kelimeleri türetim açısından incelemek, hem Uygurcanın hem de Eski Türkçenin imkânlarını öğrenmek açısından önemlidir.

Uygurcadaki türetilmiş kelimeler yapay mıdır? Bunlar canlı olarak kullanılmış mıdır? Sadece kitabi olarak mı vardır? Kelimelerin türetiminde yabancı dillerin (Çince, Sanskritçe, Toharca) kelimeleri örnek alınmış mıdır? *Altun Yaruk*'un, kelime türetimi açısından incelenmesi, Uygurcanın etimolojik sözlüğüne temel olabilir mi? *Altun Yaruk'ta Söz Yapımı*, bu yönüyle dönemin diğer eserlerini ne oranda kapsayacaktır? gibi sorular bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Bu çalışmada, Uygurlar döneminden kalan en hacimli ve en fazla işlenmiş eser olarak *Altun Yaruk*, içinde yüzde sekseni Türkçe olan kelime hazinesini ihtiva ettiği için çalışmanın malzemesi olarak seçildi.

Yapılan Çalışmalar

Altun Yaruk çalışmaları 1908 yılında Müller'in Berlin Turfan arşivindeki AY'a ait birkaç belgeyi yayınlamasıyla başlar. 1913-1917 yıllarında Radloff ve Malov, Petersburg nüshasını dizgi usulüyle yayımlarlar. Bundan sonraki neşirler bu yayına dayanır.

Bu çalışmanın malzemesi olan *Altun Yaruk* üzerine ağırlıklı olarak metin yayınları yapılmıştır. AY üzerine yapılan bu çalışmalar ayrıntılı olarak Kaya yayınında yer almaktadır (Kaya, 2021a: 64-73).

Eski Türkçede kelime yapımı konusunda yapılan doğrudan veya dolaylı çalışmaları şöyle sıralayabiliriz:

A. v. Gabain tarafından hazırlanan *Alttürkische Gramatik* (1941) adlı esere, Köktürk ve Uygur döneminden örnekleri içine alan bir kelime yapımı bölümü eklenmiştir.

C. Brockelmann tarafından hazırlanan *Osttürkische Grammatik der islamischen Litteratursprachen Mittelasiens* (1951) adlı eser, Karahanlıca dâhil Orta Türkçenin grameridir. İçinde kelime yapımı bölümü de bulunmaktadır. Karahanlıca, söz varlığı dolayısıyla AY'de bulunan bazı kelimeleri de kapsar.

Materialien zur Morphologie der türkischen Sprachen (1949) adlı eserde M. Räsänen, kendinden önce yapılan etimolojileri bir araya getirmiş, buna ek olarak da Ramstedt, Kotwicz, Poppe ve diğerlerinin oluşturduğu Altay etimolojilerini eklemiştir (Tekin, 2013e: 401).

T. Tekin tarafından hazırlanan *A Grammar of Orkhon Turkic* (1968) adlı eser, II. Köktürk Kağanlığı döneminden kalma beş büyük yazıta dayanarak doktora tezi olarak hazırlanmıştır. 2000 yılında yeni bilgiler ışığında düzenlenerek *Orhon Türkçesi Grameri* adıyla Türkçede yayımlanmıştır. İçinde kelime yapımı bölümü de bulunmaktadır. Köktürkçe, söz varlığı dolayısıyla AY'de bulunan birçok kelimeyi de kapsar.

M. Räsänen tarafından hazırlanan *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen* (1969) adlı eserde Räsänen, ulaşabildiği en eski biçim ya da günümüzdeki biçimi madde başı yapmış, sözcüğün anlamı ve yaşadığı dilleri de göstermiştir. Eser, sözlüğün hazırlandığı dönemdeki Eski Türkçe bilgisini yansıtmaktadır (Ölmez, 1998b: 177).

G. Clauson tarafından hazırlanan *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish* (1972) adlı eser, Köktürk, Uygur ve Karahanlı dönemini içine alır. AY'ın, R-M yayınındaki veriler de bu sözlükte kullanılmıştır.

E. V. Sevortyan tarafından hazırlanan *Etimologiçeskiy Slovar Tyurkskiy Yazıkov* (1974-2003) adlı eser bütün Türk lehçelerinin, dolayısıyla Uygurcanın söz varlığını da kapsar. Madde başları genel olarak Türkmence olarak belirlenmiştir. Ana biçim tasarlanmadığı için etimolojik olarak sorunludur (Tekin, 1975-1976: 274-285).

Ş, Tekin tarafından hazırlan "Eski Türkçe" (1976) adlı makalede kelime yapımı ele alınmıştır.

K. Röhrborn tarafından hazırlanan *Uigurisches Wörterbuch* (1977-1998) adlı sözlük *a* ve *e* maddelerini kapsamaktadır. Uygurcanın en kapsamlı sözlüğüdür. Kelime etimolojilerine yer verilmiştir. Bu çalışma fiiller, isimler-zamirler-çekimsiz sözcükler ve yabancı unsurlar olmak üzere üç kategoride yeniden yayımlanmaya başlamıştır (2010-?).

Eski Türkçe kelime yapımı konusunda en kapsamlı çalışma, M. Erdal'ın hazırlamış olduğu *Old Turkic Word Formation*'dır (1991). I. ciltte, adlardan ve fiillerden türeyen adlar, II. ciltte ise adlardan ve fiillerden türeyen fiiller ele alınmıştır. Erdal bu çalışmayı hazırlamasının amacını, Eski Türklerin nasıl ve hangi maksatlarla isimler, fiiller, sıfatlar ve zarflar oluşturduklarını incelemek olarak açıklamıştır (Erdal, 1991: 23). Bu nedenle Erdal, eserine işlevsel yaklaşmış ve ekleri buna göre gruplandırmıştır: Örneğin, küçültme ve sevgi türeticileri: {+Ak, +Ik ve +tIk}, {+(X)ç, +çAk ve +(X)çUk}; ifadeyi kuvvetlendirici türeticiler (pekiştirme): {+rAk}; benzerlik ifade eden türeticiler: {+dAm}, {+sIg}, {+mAn}; sınıflayıcılık belirten türeticiler: {+kAn}, {+lAk}; topluluk gösteren türeticiler: {+(A)n}, {+(A)gU}; renk adları ve onların türevlerini gösteren türeticiler: {+Kıl, +gXl, +sIl}, {+Xş}; işlev ve yer gösteren türeticiler: {+dUrXk}, {+çU} ve {+çUk}, {+lAg}; yokluk ve olumsuzluk gösteren türeticiler: {+sXz} vb. gibi.

M. Erdal tarafından hazırlanan *A Grammar Of Old Turkic* (2004) adlı eser, Köktürk, Uygur ve Karahanlı Türkçesi dönemlerini içine almaktadır. Eserin üçüncü bölümü olan morfoloji kısmında kelime yapımı hakkında geniş bir bölüm bulunmaktadır.

K. Eraslan tarafından hazırlanan *Eski Uygur Türkçesi Grameri* (2012) adlı eserde Uygurcanın grameri Muharrem Ergin'in gramer anlayışı ile kaleme alınmıştır. Eserin şekil bilgisi bölümü kelime yapımını da içermektedir.

A. B. Ercilasun tarafından hazırlanan *Kutadgu Bilig Grameri* (1978) adlı eserde isimden fiil ve fiilden fiil yapan ekler işlevlerine göre ele alınmıştır.

İ. Bilgen tarafından hazırlanan *Dîvânu Lugâti't-Türk'te Kelime Yapımı* (1989) adlı eserde divanda bulunan kelimeler işlevlerine göre isimden isim, isimden fiil, fiilden isim ve fiilden fiil olarak işlenmiştir. Birleşme yoluyla oluşan örnekler de bu çalışmada ayrıca ele alınmıştır.

İ. Taş tarafından hazırlanan *Kutadgu Bilig'de Söz Yapımı* (2005) adlı eserde söz yapımı, addan ad türeten ekler, addan eylem türeten ekler, eylemden ad türeten ekler, eylemden eylem türeten ekler başlığı altında dört bölümde işlenmiştir. *Kutadgu Bilig*'deki türemiş sözcüklerin türeme yolları gösterilmiş, ekler anlamsal işlevlerine göre değerlendirilmiştir.

Tezin Kurgusu

●Bu çalışmada, Petersburg nüshası ile Berlin Turfan koleksiyonlarındaki 841 parçayı karşılaştırarak yayımlayan Kaya'nın neşri (Kaya, 2021a) kullanıldı. Bu yayının seçilme nedeni, *Altun Yaruk*'un tamamının tek bir gözle bir bütün olarak neşredilmiş olmasıdır.

●Veri toplama tekniğinin ilk aşaması olarak, içinde Türkçe unsur bulunan madde başlarının çözümlemesi yapıldı.

●Her kelimenin içindeki ekler gösterildi ve kodlandı.

Her çözümlemede ekin başına 1-5 arasında bir rakam koyuldu.

Ekler 5 kategoride değerlendirildi:

1: İsimden isim yapım ekleri

2: İsimden fiil yapım ekleri

3: Fiilden isim yapım ekleri

4: Fiilden fiil yapım ekleri

5: Ek kalıplaşması

Bilgisayar yardımı ile bu numaralandırılmış ekler sıralandığında aynı ekle türemiş tüm sözcükler alfabetik olarak dizilmiş oldu.

●İçinde aynı ek olan kelimeler alfabetik sırada incelendi ve yorumlandı.

●İncelenen kelimelerle ilgili olarak devrenin sözlük ve gramerleri ile belli başlı çalışmalardan yararlanıldı. Bunların yanında ilgili madde hakkında yapılmış müstakil yayınlar da kullanıldı. Ortaya konulan yeni görüşlere yer verildi.

●Bazı problemli kelimeler için yeni okuma ve çözümleme önerileri getirildi. Bunlar dipnotta gösterildi.

●Her ekin kendi içinde değerlendirilmesi yapıldı. Türemiş örnek az olduğunda işlev de net anlaşılmamaktadır. Bazı eklerde net bir işlev tespit edilemedi.

●Fiil yapan eklerde kelimenin işlevinin anlaşılması için örnek cümle verildi. Bu örnek cümleler (Kaya, 2021a) yayınından alındı. Örnek cümle çevirilerini genellikle kendim yaptım. Kelime kelime çeviriden kaçındım. Anlam ve açıklığı ön planda tuttum. AY yayınlarındaki çeviriyi aynen aldığımda bunu dipnotta belirttim.

●Uzun cümlelerde örneklendirilen kelimelerin daha iyi anlaşılması için bazen aradaki kısımlar atlandı, bunlar (…) ile gösterildi.

●AY'deki ikilemelere de bu çalışmada yer verildi.

●Nüsha farkının bulunduğu maddelerde R-M nüshası esas alındı, türetim R-M nüshasındaki maddeye göre incelendi. 1687 tarihli R-M nüshası asli nüshadan biraz uzaklaşmış gibi görünüyor. Metnin dizininde nüsha farkı olarak bulunan şekiller daha eski tarihli olan fragmentlerden gelmektedir. Ben öncelikle ana nüshadan gelen madde başlarını esas aldım. Nüsha farklarına da gönderme yaptım. Bazen asli şeklin nüsha farklarında olduğu unutulmamalıdır.

●Çalışmadaki madde başlarının anlamları, Ö. Ayazlı, E. Çetin, Z. Gulcalı, M. Ölmez, Ş. Tekin, H. Tokyürek, Z. Tümenbayar, E. Uçar, J. Wilkens ve P. Zieme'nin hazırladığı *Altun Yaruk* neşirlerinden yararlanılarak verildi. Kök, taban ve ara biçimlerin anlamları ise ağırlıklı olarak (Wilkens, 2021), (Clauson, 1972) ve (UW)'den alındı. Ancak bu anlam, AY'deki bağlamı ile tutarlı olacak biçimde seçildi.

●Başka AY yayınlarından yapılan alıntılar Türk transkripsiyon işaretlerine çevrildi:

ä → e, e → é, x→ h gibi.

●Dizinde, incelenen kelimelerin bulunduğu sayfalar gösterildi.

●Morfem Kısaltmaları:

{A}: a, e

{I}: ı, i

{U}: u, ü

{X}: ı, i, u, ü

BİRİNCİ BÖLÜM

İSİMDEN İSİM YAPMA EKLERİ

1.1. {+(A)ç}

AY'de, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

I. {+(A)ç}

●**kulaç** "kulaç" < *kol+aç* > *kulaç*

[< *kulaç* (Clauson, 1972: 618)]

kol "kol" kökünden türemiştir.

II. {+(A)ç} + Yapım Eki

●**ikireçgü** "kuşku" < **iki+r+eç+gü* (?)

[< *ikirç-gü* (Clauson, 1972: 115a), < **iki+(A)r+çA+gU* (Erdal, 1991: 164)]

iki+r, *ikiz* kelimesindeki *z*'nin *r*'li varyantı olmalı.

< Moğ. *ikire* "ikiz"[1] karşılığındadır.

Türkçedeki *ikircikli* kelimesi aynı köktendir.

Ekin değerlendirilmesi:

Anlamı kuvvetlendirme işlevi vardır.

Ad ve sıfat yapar.

1.2. {+(A)gU}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 10 kelime bulunmaktadır:

●**adınagu** "başkaları, diğerleri" < *ad-ın+agu*

[< *adın+agu* (Clauson, 1972: 63a; UW, 1977: 51a; Erdal, 1991: 95; Eraslan, 2012: § 138)]

ad- "farklılaşmak"[2], *adın* "ayrıca, bundan başka"[3] biçiminde gelişmiştir.

●**altıgu** "altısı" < *altı+agu* > *altıgu*

[< *altı+gu* (UW, 1979: 110a; Erdal, 1991: 93)]

altı "altı"[4] AY'de tanıklanmaktadır.

●**biregü** "birisi" < *bir+egü*

[< *bir+egü* (Clauson, 1972: 364a; Erdal, 1991: 94; Eraslan, 2012: § 138)]

---

[1] Lessing, 2003: 641b.
[2] Tezcan, 1975: § 803.
[3] UW, 2015: 27.
[4] Wilkens, 2021: 36b.

bir "bir"[5] AY'de tanıklanmaktadır.

●**bişegü** "beşi" < *biş+egü*

[< *béş+egü* (Clauson, 1972: 381a)]

biş "beş"[6] AY'de tanıklanmaktadır.

●**ikegü ~ ikigü** "ikisi" < *iki+egü* > *ikegü, ikigü*

[< *ékki+gü* (Clauson, 1972: 105b), < *iki+gü* (Erdal, 1991: 93), < *iki+egü* (Eraslan, 2012: § 138)]

iki "iki"[7] AY'de tanıklanmaktadır.

●**ikigü → ikegü**

●**kamagu** "bütün, hepsi" < O. Fars. *hamāg* + T. *+u* < *kamag+agu*

[< *kamag+agu* (Erdal, 1991: 94[8])]

kamag "bütün, tüm"[9] AY'de tanıklanmaktadır.

●**törtegü ~ törtügü** "dördü" < *tört+egü*

[< *tört+egü* (Clauson, 1972: 537b)]

tört "dört"[10] AY'de tanıklanmaktadır.

●**törtügü → törtegü**

●**üçegü** "üçü" < *üç+egü*

[< *üç+egü* (Clauson, 1972: 25b; Erdal, 1991: 93)]

üç "üç"[11] AY'de tanıklanmaktadır.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *biregü, bişegü, törtegü, üçegü*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *altıgu, ikegü*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *altıgu, ikegü*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *biregü, bişegü, kamagu, törtegü, üçegü*

3/1. Kendisinden önce gelen ekler:

{-Xn}: *adınagu*

4. Ekin işlevi:

Birliktelik bildiren isimler türetir.

---

[5] Wilkens, 2021: 176b.
[6] Wilkens, 2021: 162a.
[7] Wilkens, 2021: 298a.
[8] Hece yutumu ile *kamagu* biçimi meydana gelmiştir.
[9] Wilkens, 2021: 325a.
[10] Wilkens, 2021: 740a.
[11] Wilkens, 2021: 814a.

1.3. {+(A)ñ}

AY'de, bu ekle genişlemiş 6 kelime bulunmaktadır:

●**ayançañ** "saygılı, hürmetli" < *aya-nç+añ*

[< **ayanç+añ* (UW, 1988: 297b[12]), < *ayanç+añ* (Gabain, 1988: § 78; Tekin, 1992: 80; Eraslan, 2012: § 141), < *aya-nç+añ* (Erdal, 1991: 160)]

aya- "hürmet etmek"[13], *ayan-* "sayılmak"[14], *ayanç* "hürmet"[15] biçiminde gelişmiştir.

●**erinçeñ** "üşengeç, tembel" < **er-in-ç+eñ*

[< *erin-ç+eñ* (UW, 1998: 430b), < *er-in-çeñ ~ çek* (Tokyürek, 2018: 699 § 2165)]

**er-*, *erin-* "tembel olmak, erinmek, yorulmak"[16], **erinç* "*tembel olma" biçiminde gelişmiştir.

●**kañ** "baba" < *ka+ñ*

[< *ka+ñ* (Erdal, 1991: 161; Eraslan, 2012: § 180)]

ka "akraba"[17] AY'de tanıklanmaktadır.

●**neñ** "asla, hiç" < *ne+ñ*

[< *neñ* (Clauson, 1972: 778b)]

ne "ne, nasıl"[18] AY'de tanıklanmaktadır.

●**öleñ** "çimenlik, yaş, sulak yer" < *öl+eñ*

[< *öli-ñ* "çayır" (Clauson, 1972: 147b), < *öl+eñ* (Erdal, 1991: 160; Tekin, 1992: 80; Eraslan, 2012: § 141)]

öl "nem"[19] kökünden türemiştir.

●**taşañ** "geniş, açık" < *taş+añ*

[< *taş+añ* (Erdal, 1991: 161)]

taş (2) "dış, dışarı"[20] AY'de tanıklanmaktadır.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *öleñ, taşañ*

---

[12] Röhrborn, *ayanç*'ın kökünün *ayınç* < *ayın-* "korkmak"tan geldiğini düşünmektedir (UW, 1988: 297b).
[13] Wilkens, 2021: 85b.
[14] Wilkens, 2021: 86b.
[15] Gabain, 1988: § 78.
[16] Wilkens, 2021: 115b.
[17] Wilkens, 2021: 316b.
[18] Wilkens, 2021: 488a.
[19] Wilkens, 2021: 530a.
[20] Wilkens, 2021: 680b.

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *ayançañ*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *kañ, neñ*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *ayançañ, erinçeñ, öleñ, taşañ*

3. Kendisinden önce gelen ekler:

{-(X)nç}: *ayançañ*

4. Ekin işlevi:

Eklendiği kök ve gövdedeki anlamı pekiştirir.

1.4. {+(I)ş}

AY'de, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**kurşa-** "sarmak" < *kur**+ış**+a-*

[< **kurış+a-* < Clauson, 1972: 665a[21]), < **kur+uş+a-* (Erdal, 1991: 422)]

kur "kuşak, kemer"[22], **kurış* "*bağlanılan, sarılan" biçiminde gelişmiştir.

**kurış* biçimi metinlerde belgelenmemiştir.

Genişlemiş şekli için → **kurşatıl-**

Ekin değerlendirilmesi:

Ek, AY'de tek başına yoktur.

İşlevi belirsizdir.

1.5. {+(X)nç}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 13 kelime bulunmaktadır:

●**altınç** "altıncı" < *altı+nç*

[< *altı+nç* (Clauson, 1972: 131b; Eraslan, 2012: § 179)]

altı "altı"[23] AY'de tanıklanmaktadır.

●**bişinç** "beşinci" < *biş+inç*

[< *béş+inç* (Clauson, 1972: 383b)]

biş "beş"[24] AY'de tanıklanmaktadır.

●**kırkınç** "kırkıncı" < *kırk+ınç*

kırk "kırk"[25] AY'de tanıklanmaktadır.

●**onunç** "onuncu" < *on-unç*

---

[21] Clauson, *bag* > *bağış* "bağlantılar, eklemler" türemesinde olduğu gibi *kur* > *kurış* bağlantısına dikkat çekiyor (Clauson, 1972: 665a). O hâlde *kur* "kemer", *kurış* "bağlanılan, sarılan" bağlantısı kurulabilir.

[22] Clauson, 1972: 642a; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 747; Wilkens, 2021: 424b.

[23] Wilkens, 2021: 36b.

[24] Wilkens, 2021: 162a.

[25] Wilkens, 2021: 373a.

on "on[26] AY'de tanıklanmaktadır.

●**otuzunç** "otuzuncu" < *otuz+unç*

otuz "otuz"[27] AY'de tanıklanmaktadır.

●**sekizinç ~ sikizinç** "sekizinci" < *sekiz+inç*

[< *sekkiz+inç* (Clauson, 1972: 823b)]

sekiz "sekiz"[28] AY'de tanıklanmaktadır.

●**sikizinç → sekizinç**

●**tokuzunç** "dokuzuncu" < *tokuz+unç*

tokuz "dokuz"[29] AY'de tanıklanmaktadır.

●**törtinç → törtünç**

●**törtünç ~ törtinç** "dördüncü" < *tört+ünç*

[< *tört+ünç* (Clauson, 1972: 535b)]

tört "dört"[30] AY'de tanıklanmaktadır.

●**üçünç** "üçüncü" < *üç+ünç*

[< *üç+ünç* (Clauson, 1972: 29a; Eraslan, 2012: § 179)]

üç "üç"[31] AY'de tanıklanmaktadır.

●**yigirminç** "yirminci" < *yigirmi+nç*

[< *yégirmi+nç* (Clauson, 1972: 915b)]

yigirmi "yirmi"[32] AY'de tanıklanmaktadır.

●**yitinç** "yedinci" < *yiti+nç*

[< *yétti+nç* (Clauson, 1972: 892a)]

yiti (*1*) "yedi"[33] AY'de tanıklanmaktadır.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *bişinç, kırkınç, onunç, törtünç, üçünç*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *altınç, otuzunç, sekizinç, tokuzunç, yitinç*

1/3. Üç heceli kelimelere gelir: *yigirminç*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *altınç, yitinç, yigirminç*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *bişinç, kırkınç, onunç, törtünç, üçünç*

3. Ekin işlevi:

---

[26] Wilkens, 2021: 507b.
[27] Wilkens, 2021: 518b.
[28] Wilkens, 2021: 593a.
[29] Wilkens, 2021: 727b.
[30] Wilkens, 2021: 740a.
[31] Wilkens, 2021: 814a.
[32] Wilkens, 2021: 885a.
[33] Wilkens, 2021: 892b.

Sıra sayı sıfatları türetir.

1.6. {+(X)t}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 9 kelime bulunmaktadır:

I. {+(X)t}

●**kanat** "kanat" < **kana+t*

[< *kanat* (Clauson, 1972: 635a; Doerfer, 1967: 519)]

●**kulut** "köle, hizmetçi" < *kul+ut*

[< *kul-ut* (Erdal, 1991: 79)]

kul "esir, köle, kul"[34] kökünden türemiştir.

●**sıgıt** "inilti, yakınma" < **sıgı+t*

[< *sıgıt* (Clauson, 1972: 806b; Erdal, 1991: 474), < **sıg-ı-t* (Gabain, 1988: § 131; Eraslan, 2012: § 223)]

**sıgı*[35] "*inleme" kökünden türemiştir.

yıgı "inilti"[36] > *yıgı+t* "feryat etme, ağlayıp yalvarma" ilişkisi, *sıgı* " ağlama" > *sıgı+t* "feryat, inilti" arasında da olmalıdır.

Genişlemiş şekli için → **sıgta-, sıgtaş-**

●**tigit** "prens(ler)" < **tigi+t*

[< *tégi+t* (Clauson, 1972: 479a; Erdal, 1991: 78[37]), < *tigi+t* (Gabain, 1988: § 65; Poppe, 2008: 131; Eraslan, 2012: § 191)]

tigin "prens"in çoğulu olarak kullanılmıştır.

●**uruñut** "komutan" < *uruñu+t*

[< *uruñut* (Clauson, 1972: 237a) < *orñ+ut* (Erdal, 1991: 79[38]), < *urungu+t* (Gabain, 1988: § 65; Eraslan, 2012: § 191)]

urungu "savaşçı"[39] tabanından türemiştir.

< Moğ. *orungga* "bayrak" (Lessing, 2003: 974b).

●**ürgit → ürgüt**

●**ürgüt ~ ürgit** "sürekli, daima, uzun süre" < *ür+e-g+üt* > *ürügüt* > *ürgüt*

---

[34] Wilkens, 2021: 420b.

[35] "*agı, ıgı, sıgı, yıgı*" ağlarken çıkarılan ses.

[36] Wilkens, 2021: 897a.

[37] Bu ek, /n/ ile biten, ama eki alınca bu /n/yi düşüren köklere geliyor: *tarkan* < *tarkat, señün* < *señüt* (Erdal, 1991: 78). Düşen +*n* sesi teklik ifade eden arkaik bir ek olabilir.

[38] Erdal, bu unvanın iki heceli olduğunu ve telaffuzu kolaylaştırmak için arada /u/ sesinin türediğini, *oruñut* biçiminde okunduğunu belirtmiştir. Ayrıca kelimenin Moğolcada yaşamaya devam eden Moğ. *oroñga* = "bayrak" kelimesinden dolayı ilk hecesinin /o/ okunması gerektiğini ifade etmiştir (Erdal, 1991: 80).

[39] Eraslan, 2012: § 279.

ür "uzun süre"[40] kökünden türemiştir.

**üre-* biçimi metinlerde belgelenmemiştir.

ürüg "her zaman, daima"[41] AY'de tanıklanmaktadır.

●**yıgıt** "ağlama, feryat etme" < *yıgı+t*

yıgı, *sıgıt*'a analoji yoluyla *yıgı-t* olmuştur[42].

yıgı "inilti"[43] tabanından türemiştir.

II. {+(X)t} + Yapım Eki

●**özütlüg** "ruhlu, canlı" < *öz**+üt+**lüg*

[< *öz-üt* (Clauson, 1972: 281b)]

öz "kendisi, öz; varlık, ruh"[44], *özüt* "cin, ara varlığı"[45] biçiminde gelişmiştir.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *kulut*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *sıgıt, tigit, ürgüt, yıgıt*

1/3. Üç heceli kelimelere gelir: *uruñut*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *sıgıt, tigit, uruñut, yıgıt*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *kulut, özütlüg, ürgüt*

3. Kendisinden sonra gelen ekler:

{+A-}: *sıgta-*

{+lXg}: *özütlüg*

4. Ekin işlevi:

Moğolca ile ortak bir çokluk ekidir.

Çokluk işlevi belirgin değildir.

Bu eki alan kelimenin üzerine tekrar çokluk eki gelmiştir: *tigitler*

1.7. {+AgUt}

AY'de, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

●**alpagut** "cengâver, savaşçı" < *alp+agut*

[< **alpa-gu+t* / *alp+agut* (Clauson, 1972: 128b), < **alpa-gu+t* (UW, 1979: 107a), < *alp+a-gut* (Bang, 1980: 2 § 46), < *alp+agut* (Erdal, 1991: 81; Poppe, 2008: 132)]

---

[40] Wilkens, 2021: 826b.
[41] Wilkens, 2021: 829a.
[42] Erdal, 1991: 474.
[43] Wilkens, 2021: 897a.
[44] Wilkens, 2021: 546a.
[45] Wilkens, 2021: 835a.

alp[46] "kahraman, savaşçı"[47] AY'de tanıklanmaktadır.

alp alpagut "kahraman, savaşçı" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

< Moğ. *albağut* (Clauson, 1972: 128b; Doerfer, 1965: § 526)

●**bayagut** "zengin" < *bay+agut*

[< **baya-gu+t / bay+agut* (Clauson, 1972: 385b), < *bay+a-gut* (Bang, 1980: 2 § 46), < *bay+agut* (Erdal, 1991: 81; Poppe, 2008: 132)]

bay "zengin"[48] AY'de tanıklanmaktadır.

bay bayagut "zengin, varlıklı" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genel değerlendirme:

1. Tek heceli tabanlara gelir: *alpagut, bayagut*

2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *alpagut, bayagut*

3. Ekin değerlendirilmesi:

{+AgUt}, {+AgU} + {(X)t} eklerinin birleşmesi sonucunda oluşmuştur.

{+AgUt} eki ile türetilen isimler saygınlık ifade eder.

1.8. {+Ak}

AY'de, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

●**tulkak → tulkuk** "tulum" < *tul-uk+ak*

tul- "vurmak"[49], *tuluk* "harman dövme silindiri"[50] biçiminde gelişmiştir. (?)

●**yulak** "çay, dere" < *yul+ak*

[< *yul+ak* (Clauson, 1972: 925a; Gabain, 1988: § 57; Erdal, 1991: 40; Erdal, 2004: 145)]

yul ~ yuul "çay, kaynak, pınar"[51] AY'da tanıklanmaktadır.

Ekin İşlevi:

Küçültme ekidir.

1.9. {+An} (1)

AY'de, bu ekle genişlemiş 3 kelime bulunmaktadır:

●**eren** "er, yiğit" < *er+en*

[46] *alp* < *al-p, al-* "almak" kökünden türemiş olabilir (?).
[47] Wilkens, 2021: 33b.
[48] Wilkens, 2021: 152a.
[49] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 898.
[50] Wilkens, 2021: 756a.
[51] Wilkens, 2021: 918b.

[< *er*+*en* (Clauson, 1972: 232b; Gabain, 1988: § 56; Erdal, 1991: 91; Eraslan, 2012: § 140)]

er "erkek, adam"[52] AY'de tanıklanmaktadır.

●**oglan** "oğul" < *ogul*+*an*

[< *ogl*+*an* (Gabain, 1988: § 56; Erdal, 1991: 91; Eraslan, 2012: § 140)]

ogul "oğul"[53] AY'de tanıklanmaktadır.

●**özen** "iç, en derin yer" < *öz*+*en*

[< *öz*+*en* (Clauson, 1972: 289a; Erdal, 1991: 91)]

öz "kendi" AY'de tanıklanmaktadır.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *eren, özen*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *oglan*

2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *eren, oglan, özen*

3. Ekin işlevi:

Topluluk isimleri yapar.

1.10. {+An} (2)

AY'de, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**kaçan** "ne zaman" < **ka*+*ç*+*an*

[< *kaç*+*an* (Clauson, 1972: 592a), < **ka*+*ça*+*n* (Gabain, 1988: § 194; Erdal, 1991: 92)]

Soru ifade eden **ka* kökünden türemiştir.

1.11. {+AñU}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

●**karañgu** "karanlık" < *kara*+*ñgu* > *karañu* ~ *karañgu*

[< *kara*+*ñgu* (Clauson, 1972: 662b), < T. *kara* + Moğ. +*ñui* < + *ñu*+*i* (Tuna, 1972: 227), < *kara*+*ñgu* (Uzuntaş, 2015: 181[54])]

kara "kara, siyah"[55] AY'de tanıklanmaktadır.

●**tılañu** "güzel konuşma" < *tıl*+*añu*

---

[52] Wilkens, 2021: 110b.
[53] Wilkens, 2021: 504a.
[54] Uzuntaş, *karañgu ve karañku* şekillerinde geçen kelimenin Moğolcadan Türkçeye geçen bir alınç kelime olduğunu, Türkçesinin ise *-ñu-luk* > *-ñu-lık* > *-n-lık* eki ile yapılan *karanlık* kelimesi olduğunu görüşündedir.
[55] Wilkens, 2021: 333a.

[< *tıl+añu* (Erdal, 1991: 163)]

tıl "dil" kökünden türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **tılañur-**

1.12. {+Ar}

AY'de, bu ekle genişlemiş 10 kelime bulunmaktadır:

●**birer** "birer" < *bir+er*

[< *bir+er* (Clauson, 1972: 368a; Eraslan, 2012: § 142)]

bir "bir"[56] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **birerkeye**

●**bişer** "beşer" < *biş+er*

biş "beş"[57] AY'de tanıklanmaktadır.

●**ikirer** "ikişer" < *iki+rer*

[< *iki+r+er* (Eraslan, 2012: § 142)]

iki "iki"[58] AY'de tanıklanmaktadır.

●**koşar** "çifter çifter, ikişer ikişer" < *kooş+ar*

kooş "çift, ikiz" AY'de tanıklanmaktadır.

●**sekizer** "sekizer" < *sekiz+er*

sekiz "sekiz"[59] AY'de tanıklanmaktadır.

●**tokuzar** "dokuzar" < *tokuz+ar*

[< *tokuz+ar* (Clauson, 1972: 474b)]

tokuz "dokuz"[60] AY'de tanıklanmaktadır.

●**törter** "dörder" < *tört+er*

tört "dört"[61] AY'de tanıklanmaktadır.

●**üçer** "üçer" < *üç+er*

[< *üç+rer* (Clauson, 1972: 30a[62])]

üç "üç"[63] AY'de tanıklanmaktadır.

●**yitirer** "yedişer" < *yiti+rer*

---

[56] Wilkens, 2021: 176b.
[57] Wilkens, 2021: 162a.
[58] Wilkens, 2021: 252b.
[59] Wilkens, 2021: 593a.
[60] Wilkens, 2021: 727b.
[61] Wilkens, 2021: 740a.
[62] {+rAr} üleştirme ekinin, sonu konsonant ile biten isimlere de geldiği görülmüştür: *üçrer* (Clauson, 1972: 30a).
[63] Wilkens, 2021: 814a.

yiti (1) "yedi"[64] AY'de tanıklanmaktadır.

●**yüzer** "yüzer" < *yüz+er*

[< *yüz+er* (Clauson, 1972: 988a)]

yüz (2) "yüz"[65] AY'de tanıklanmaktadır.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *birer, bişer, törter, üçer, yüzer*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *ikirer, sekizer, tokuzar, yitirer*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *ikirer, yitirer*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *birer, bişer, sekizer, tokuzar, törter*

3. Kendisinden sonra gelen ekler:

{+kAyA}: birerkeye

4. Ekin işlevi:

Üleştirme anlamlı sayı sıfatları türetir.

5. Ek'in değerlendirilmesi:

{+rAr} biçimi, *birer'*in *bi+rer* şeklinde yanlış morfolojik bölünmesi dolayısıyla ekin {+rAr} olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır.

Ünlü ile biten kelimelerde {+rAr} biçiminde kullanılır.

1.13. {+Ay}

AY'de, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**oñay** "kolay, basit" < *oñ+ay*

[< *oñay* (Clauson, 1972: 191b; Erdal, 1991: 165), < *oñ+ay* (Sertkaya, 2012: 53)]

oñ "doğru, sağ"[66] kökünden türemiştir.

Ekin değerlendirilmesi:

İşlek olmayan bir ektir.

1.14. {+ç}

AY'de, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**kaç** "kaç, ne kadar" < **ka+ç*

[< **ka-ç* (Gabain, 1988: § 194; Eraslan, 2012: § 438)]

Soru ifade eden **ka* kökünden türemiştir.

---

[64] Wilkens, 2021: 892b.
[65] Wilkens, 2021: 926b.
[66] Wilkens, 2021: 510a.

Genişlemiş şekli için → **kaçan**

1.15. {+çA}

AY'de, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

●**enetkekçe** "Sanskritçe" < Soğ. *'yntk'k* + T. *+çe* < *enetkek+çe*

●**türkçe** "Türkçe" < *türk+çe*

Ekin değerlendirilmesi:

Bu ek gerçekte eşitlik ekidir, ancak kavim adlarına geldiğinde dil isimleri yapar.

1.16. {+çAk}[67]

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

●**kapırçak** "küçük kap" < *kap+ır+çak*

[< *kapır+çak* (Erdal, 1991: 47)]

kap "kap"[68], *kapız*[69] ~ *kapır* "sandık, kap"[70] biçiminde gelişmiştir.

●**ap+alçak** "çok yumuşak, mütevazi, süzgün" < ***al+çak***

[< **al+çak* (UW, 1979: 92b; Uçar, 2009: 370), < *alça-k* / *alt+çak* (Clauson, 1972: 129b), < *al* "ön" + *çak* (Eraslan, 2012: § 145)]

Genel değerlendirme:

1. Konsonantla biten tabanlara gelir.

2. Kendisinden önce gelen ekler:

{+z} / {+r}: *kapırçak*

3. Ekin işlevi:

Küçültme bildirir.

Bu ek {+*çUk*} ile aynı kökenden gelmiş olmalıdır.

{+çAk} → {+çUk}

1.17. {+çI}

AY'de, bu ekle genişlemiş 32 kelime bulunmaktadır:

I. {+çI}

●**alımçı** "alacaklı" < *al-ım+çı*

---

[67] Marcel Erdal, ekin aslının Orta Farsça ve Soğutça {+īçak} küçültme eki ya da bununla ilgili bir ek olabileceğini düşünür (Erdal, 1991: 46).

[68] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 683.

[69] Tezcan, 1975: § 1074.

[70] Wilkens, 2021: 332b.

[< *alım+çı* (Brockelmann, 1951: 92; Clauson, 1972: 146b; UW, 1979: 93b; Erdal, 1991: 116)]

al- "almak"[71], *alım* "borç, kredi"[72] biçiminde gelişmiştir.

●**balıkçı** "balıkçı" < *balık+çı*

[< *balık+çı* (Clauson, 1972: 337b; Erdal, 1991: 116)]

balık "balık"[73] AY'de tanıklanmaktadır.

●**başçı** "önder" < *baş+çı*

[< *baş+çı* (Brockelmann, 1951: 93; Clauson, 1972: 378; Erdal, 1991: 111; Eraslan, 2012: § 146)]

baş (1) "baş, başlangıç"[74] AY'de tanıklanmaktadır.

●**bedizçi** "nakkaş, ressam" < *bediz+çi*

[< *bediz+çi* (Clauson, 1972: 310a; Erdal, 1991: 111; Eraslan, 2012: § 146)]

bediz "süs, resim"[75] AY'de tanıklanmaktadır.

●**bitkeçi** "yazıcı" < Sür. *pitke* + T. *+çi* < *pikte+çi*

[< Sür. *pitke* + T. *+çi* (Räsänen, 1969: 77a; Clauson, 1972: 304a; Erdal, 1991: 113; Wilkens, 2021: 555b)]

pitke kökünden türemiştir.

●**buşıçı** "sadaka alan, dilenci" < Çin. 佈施 *pu shih* (G. 9479 9934) + T. *+çı* < *buşı+çı*

[< *buşı+çı* (Clauson, 1972: 378a)]

buşı "sadaka, bağış"[76] AY'de tanıklanmaktadır.

●**erigçi** "öğütçü, danışman" < *er-ig+çi*

[< *erig+çi* (UW, 1998: 428)]

**er-* "nasihat etmek", *erig* (2) "tavsiye, öğüt"[77] biçiminde gelişmiştir.

ötçi erigçi "öğütçü" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**ezügçi** "yalancı" < *ezüg+çi*

[< *ezüg+çi* (Clauson, 1972: 286a)]

ezüg "asılsız, aldatıcı"[78] AY'de tanıklanmaktadır.

---

[71] Wilkens, 2021: 27a.
[72] Wilkens, 2021: 28a.
[73] Wilkens, 2021: 140b.
[74] Wilkens, 2021: 147a.
[75] Wilkens, 2021: 153a.
[76] Wilkens, 2021: 205b.
[77] Clauson, 1972: 221b; Wilkens, 2021: 115a.
[78] Clauson, 1972: 285a; Wilkens, 2021: 133a.

ezügçi yoñagçı “yalancı” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**ilçi** “elçi” < *il+çi*

[< *il+çi* (Brockelmann, 1951: 93; < *él+çi* (Clauson, 1972: 129a)]

il “ülke”[79] AY’de tanıklanmaktadır.

●**kögçi** “nöbetçi, bekçi, koruyucu” < *kö-g+çi*

[< *kö-gçi* (Erdal, 1991: 371)]

kö- “bağlamak, korumak, gözetmek”[80], **kög* “*gözetilen” biçiminde gelişmiştir.

kögçi közetçi “nöbetçi” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**közetçi** “nöbetçi” < *kö-z+e-t+çi*

[< *közet-çi* (Clauson, 1972: 758b; Erdal, 1991: 116)]

kö- “bağlamak, korumak, gözetmek”[81], *köz* “göz”[82], **köze-, közet* “nöbet”[83], biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **közetçilig**

●**nomçı** “öğretmen, vaiz” < Gr. *nomos* + T. *+çı* < *nom+çı*

[< *nom+çı* (Clauson, 1972: 778a; Eraslan, 2012: § 146)]

nom “öğreti, dharma”[84] AY’de tanıklanmaktadır.

●**ölümçi** “ölüme mahkûm edilen kişi” < *öl-üm+çi*

[< *öl-üm+çi* (Erdal, 1991: 114; Eraslan, 2012: § 146)]

öl- “ölmek”[85], *ölüm* “ölüm”[86] AY’de tanıklanmaktadır.

●**ölütçi** “cellat” < *öl-üt+çi*

[< *öl-üt+çi* (Clauson, 1972: 134b; Erdal, 1991: 115; Eraslan, 2012: § 146)]

öl- “ölmek”[87], *ölüt* “cinayet”[88] biçiminde gelişmiştir.

●**ötçi** “öğütçü” < *ö-t+çi*

ö- “düşünmek”[89], *öt* “öğüt, tavsiye”[90] AY’de tanıklanmaktadır.

ötçi erigçi “öğütçü” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

---

[79] Wilkens, 2021: 253a.
[80] Wilkens, 2021: 435a.
[81] Wilkens, 2021: 435a.
[82] Wilkens, 2021: 414b.
[83] Wilkens, 2021: 448a.
[84] Wilkens, 2021: 494b.
[85] Wilkens, 2021: 530a.
[86] Wilkens, 2021: 531b.
[87] Wilkens, 2021: 530a.
[88] Wilkens, 2021: 532b.
[89] Wilkens, 2021: 521a.
[90] Wilkens, 2021: 830b.

●**ötügçi** "ricacı" < *öt-üg+çi*

[< *ötüg+çi* (Clauson, 1972: 53a) < *öt-üg+çi* Erdal, 1991: 118)]

öt- "nüfuz etmek, geçmek, vakıf olmak"[91], *ötüg* "dilek, istek"[92] AY'de tanıklanmaktadır.

●**övkeçi** "kızgın, öfkeli" < *öv-ke+çi*

[< *öpke+çi* (Clauson, 1972: 9b)]

öp- "öpmek, havayı veya bir sıvıyı içine çekmek"[93], *övke* ~ *öbke* "öfke"[94] biçiminde gelişmiştir.

●**satıgçı** "satıcı" < *sat-ıg+çı*

[< *satıg+çı* (Clauson, 1972: 801a), < *sat-ıgçı* Erdal, 1991: 372)]

sat- "satmak"[95], *satıg* "satış"[96] AY'de tanıklanmaktadır.

●**sözçi** "sözcü, konuşmacı" < *söz+çi*

söz "söz"[97] AY'de tanıklanmaktadır.

●**tapıgçı** "hizmetçi" < *tap-ıg+çı*

[< *tapıg+çı* (Clauson, 1972: 438b), < *tap-ıgçı* (Erdal, 1991: 373)]

tap- "bulmak, elde etmek"[98], *tapıg* "hizmet, saygı"[99] AY'de tanıklanmaktadır.

tapıgçı udugçı "hizmetçi" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**turuşçı** "davacı, karşıt" < *tur-uş+çı*

[< *tur-uş+çı* (Erdal, 1991: 115)]

tur- "durmak, bulunmak"[100], *turuş* "davranış, tutum"[101] AY'de tanıklanmaktadır.

●**udçı** "sığır çobanı, sığırtmaç" < *ud+çı*

[< *ud+çı* (Clauson, 1972: 44a; Erdal, 1991: 112)]

ud "sığır"[102] AY'de tanıklanmaktadır.

●**udugçı** "hizmetkâr" < *ud-ug+çı*

[< *ud-ugçı* (Erdal, 1991: 373)]

ud- "takip etmek"[103], *udug* "hürmet, itaat, hizmet"[104] biçiminde gelişmiştir.

---

[91] Wilkens, 2021: 542b.
[92] Wilkens, 2021: 544a.
[93] Erdal, 1991: 377.
[94] Wilkens, 2021: 545b.
[95] Wilkens, 2021: 589b.
[96] Wilkens, 2021: 590a.
[97] Wilkens, 2021: 623b.
[98] Wilkens, 2021: 673b.
[99] Wilkens, 2021: 674a.
[100] Wilkens, 2021: 758a.
[101] Wilkens, 2021: 761b.
[102] Wilkens, 2021: 784a.

●**yarlıkançuçı** "merhametli"< *yarlıg+ka-nçu+çı* > *yarlıkançuçı*

[< *yarlıka-nçuçı* (Erdal, 1991: 114a)]

yar- "bölmek"[105], *yarıl-* "yarılmak"[106], *yarlıg* (2) "hüküm, karar"[107], *yarlıka-* "emir vermek, buyurmak; acımak, merhamet etmek"[108], **yarlıkançu* biçiminde gelişmiştir.

●**yilviçi** "büyücü, sihirbaz" < *yil-vi+çi*

[< *yélvi+çi* (Clauson, 1972: 921b), < *yilvi+çi* (Uçar, 2009: 370)]

Bu kelime günümüz Türkçesinde *il-* "bağlamak" fiilinin *y*'li varyantıdır. (*y*)*il-vi* "bağlanmış, bağ, düğüm".

●**yirçi** "rehber" < *yir+çi*

[< *yér+çi* (Clauson, 1972: 958a; Erdal, 1991: 113)]

yir "yer, yeryüzü"[109] AY'de tanıklanmaktadır.

yolçı yirçi "rehber" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **yirçile-**

●**yolçı** "rehber" < *yol+çı*

[< *yol+çı* (Erdal, 1991: 113; Uçar, 2009: 370)]

yol "yol"[110] AY'de tanıklanmaktadır.

●**yoñagçı** "dolandırıcı, hilekâr" < *yoñ+a-g+çı*

[< *yoñag+çı* (Clauson, 1972: 949b), < *yoña-gçı* (Erdal, 1991: 371)]

yoñ "suçlama, itham"[111], *yoña-* "aşağılamak, hakaret etmek"[112], *yoñag* "iftira, hilekârlık"[113] biçiminde gelişmiştir.

●**yumışçı ~ yumuşçı** "hizmetkâr, kurye, haberci" < *yumış+çı*

[< *yumış+çı* (Brockelmann, 1951: 93; Clauson, 1972: 939b; Tekin, 2019b: 333)]

yumış "hizmet"[114] AY'de tanıklanmaktadır.

●**yumuşçı → yumışçı**

---

[103] Wilkens, 2021: 784b.
[104] Wilkens, 2021: 786a.
[105] Wilkens, 2021: 866a.
[106] Wilkens, 2021: 868a.
[107] Wilkens, 2021: 869a.
[108] Wilkens, 2021: 869b.
[109] Wilkens, 2021: 889a.
[110] Wilkens, 2021: 911b.
[111] Räsänen, 1969: 206; Şirin, 2015: 171.
[112] Wilkens, 2021: 913b.
[113] Wilkens, 2021: 913b.
[114] Wilkens, 2021: 920b.

II. {+çI} + Yapım Eki

●**yirçile-** "rehberlik etmek, yönetmek, idare etmek" < *yir+çi+le-*

[< *yérçi+le-* (Clauson, 1972: 958a), < *yér+çi+le-* (Erdal, 1991: 117)]

●**yirtçile-**[115] → **yirçile-**

yirt ~ yir ?

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *başçı, ilçi, kögçi, nomçı, ötçi*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *alımçı, balıkçı, bedizçi, birökçi, közetçi*

1/3. Dört heceli kelimelere gelir: *yarlıkançuçı*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *bitkeçi, buşıçı, övkeçi, yarlıkançuçı*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *ötügçi, satıgçı, sözçi, turuşçı, udçı*

3/1. Kendisinden önce gelen ekler:

{-(X)g}: *kögçi, ötügçi, satıgçı, tapıgçı, udugçı, yoñagçı*

{-(X)m}: *alımçı, ölümçi*

{-(X)nçU}: *yarlıkançuçı*

{-(X)ş}: *turuşçı*

{-(X)t}: *közetçi, ölütçi, ötçi*

{-kA}: *övke*

{-vI}: *yilviçi*

3/2. Kendisinden sonra gelen ekler:

{+lA-}: *yirçile-*

4. Ekin işlevi:

Meslek adları yapar.

5. Ekin değerlendirilmesi:

Yabancı köklere getirilir: *bitkeçi, buşıçı, nomçı*

birökçi olağan işlevi dışında kullanılmıştır.

{-g}+{+çI} eki Türkiye Türkçesinde {-XcX} olmuştur: *yapıcı, gezici, koşucu, görücü*

otaçı'nın etimolojisi belirsizdir.

●**otaçı** "hekim, doktor"

[< *ota-çı* < Moğ. *otaçi/otaçı* (Clauson, 1972: 44a), < **ot+aç+çı* (Erdal, 2004: 113), < **ot+a-daçı* (Gabain, 1988: § 40)]

[115] AY'de *yirinçile-* madde başı (Mz 269, ön, 2)'ye göre *yirtçile-* biçiminde düzeltildi.

ot "şifalı bitki"[116], *ot+a-* "tedavi etmek"[117] biçiminde gelişmiştir.

otaçı kelimesinin muhtemel etimolojileri şu şekildedir:

1. **ot+a-daçı: büzülme*

2. *ota-çı, buzagulaçı* örneğinde olduğu gibi fiile gelmiştir.

3. Moğolcadan alıntı < Moğ. *otaçi* (Lessing, 2003: 976b).

1.18. {+çIn}

AY'de, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**laçın** "doğan, şahin, ala doğan" < *ala+çın*

[< *laçın* (Clauson, 1972: 763b[118]) < *ala+çın* (Eren, 2020: 347b[119])]

Ekin değerlendirilmesi:

İsimden isim türeten bir ektir.

Kuş adları türetirken kullanılır.

balıkçın, *kökçin/kökşin, bıldırcın* aynı ekle türemiş örneklerdir.

1.19. {+çU}

AY'de, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**yirtinçü** "yeryüzü" < *yir+tin+çü*

[< *yér+tin+çü* (Erdal, 1991: 106), < *yir+tin+çü* Eraslan, 2012: § 149)]

yir "yer"[120], *yirtin*[121], *yirtinçü* "dünya, yeryüzü"[122] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **yirtinçülüg**

Ekin değerlendirilmesi:

Erdal bu ekin, *art+çu* "eyer çantası", *yir+çü* "mezar" örneklerinde de bulunduğunu belirtmiştir (Erdal, 1991: 106).

Erdal ve Eraslan tarafından {+çU} ekleri arasında ele alınan *ançulayu, biziñçileyü, bulıtçulayu ve munçulayu* burada{+çXlAyU} eki içinde değerlendirildi.

---

[116] Wilkens, 2021: 516b.
[117] Wilkens, 2021: 517a.
[118] Clauson, *laçın*'ın Toharca olduğunu belirtmiştir (Clauson, 1972: 763b).
[119] Erdal, Moğ. *naçin* (Erdal, 1991: 174) biçiminin asli olduğunu, Eren ise asli biçimin Türkçe olduğunu belirtmiştir (Eren, 2020: 347b).
[120] Wilkens, 2021: 889a.
[121] Erdal, 1991: 106.
[122] Wilkens, 2021: 891a.

1.20. {+çUk}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 3 kelime bulunmaktadır:

●**kapçuk** "küçük bir kap" < *kap+çuk*

[< *kap+çuk* (Erdal, 1991: 108)]

kap "kap, kase"[123] AY'de tanıklanmaktadır.

●**ootçuk → otçuk**

●**otçuk ~ ootçuk** "küçük ateş" < *ot+çuk*

[< *ot+çu+k* (Erdal, 1991: 108), *ot+çok* (Tezcan, 1974: 38, dip. 275)]

ot (2) ~ *oot* "ateş"[124] AY'de tanıklanmaktadır.

Genel değerlendirme:

1. Tek heceli tabanlara gelir: *kapçuk, otçuk*

2. Konsonantla biten tabanlara gelir.

3. Ekin işlevi:

Küçültme bildirir.

{+çUk} → {+çAk}

1.21. {+DAm}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 7 kelime bulunmaktadır:

I. {+DAm}

●**birtem** "birlikte, büsbütün" < *bir+tem*

[< *bir+dem* (Clauson, 1972: 358b; Gabain, 1988: § 67; Erdal, 1991: 68; Eraslan, 2012: § 152)]

bir "bir"[125] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **birtemleti, birtemlig**

●**edrem**[126] **→ erdem**

●**erdem ~ edrem** "erdem, fazilet" < *er+dem*

[< *er+dem* (Brockelmann, 1951: 97; Doerfer, 1965: C. II, § 451; Räsänen, 1969: 47a; Clauson, 1972: 206b; Gabain, 1988: § 67; Erdal, 1991: 68; UW, 1998: 411a; Uçar, 2009: 370; Eraslan, 2012: § 152; Tekin, 2016: 80; Eren, 2020: 168a)]

er "er, erkek, adam"[127] AY'da tanıklanmaktadır.

---

[123] Wilkens, 2021: 331a.
[124] Wilkens, 2021: 511b.
[125] Wilkens, 2021: 176b.
[126] Metatezli biçimi olan *edrem* AY'de daha sık görünmektedir.

Genişlemiş şekli için → **erdemlig**

●**teñridem** "tanrısal, ilahi, göksel, tanrıya özgü" < *teñri+dem*

[< *teñri+dem* (Clauson, 1972: 524b; Gabain, 1988: § 67; Erdal, 1991: 68; Uçar, 2009: 370; Eraslan, 2012: § 152)]

teñri "tanrı"[128] AY'da tanıklanmaktadır.

●**tüzdem** "düzgün" < *tüz+dem*

[< *tüzdem* (Clauson, 1972: 573a), < *tüz+dem* (Erdal, 1991: 70; Uçar, 2009: 370)]

tüz "düz" AY'da tanıklanmaktadır.

●**yintem** "sadece, yalnızca" < *yin+tem*

[< *yin+dem* (Clauson, 1972: 947a), < *yin+tem* (Erdal, 1991: 69; Uçar, 2009: 370)]

yin "vücudun bir bölümü, uzuv"[129] kökünden türemiştir.

II. {+dAm} + Yapım Ekleri

●**koldamla-** "kulaç atmak" < *kol**+dam**+la-*

[< *kol+da-m+la-* (Erdal, 1991: 439, 457)]

kol "kol, kanat, yan taraf", **koldam* biçiminde gelişmiştir.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir. *birtem, erdem, koldamla-, tüzdem, yintem*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *teñridem*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *teñridem*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *birtem, erdem, koldamla-, tüzdem, yintem.*

3. Kendisinden sonra gelen ekler:

{+lA-}: *koldamla-*

{+lXg}: *birtemlig, erdemlig*

{+lAtI}: *birtemleti*

4. Ekin İşlevi:

Benzerlik gösterir.

Sıfat türetir.

1.22. {+dAş}

AY'de, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

---

[127] Wilkens, 2021: 110b.
[128] Wilkens, 2021: 695b.
[129] Erdal, 1991: 69.

●**kadaş** "hısım, akraba" < *ka+daş*

[< *ka+daş* (Brockelmann, 1951: 98; Clauson, 1972: 607; Erdal, 1991: 119[130]; Eraslan, 2012: § 153)]

ka "akraba"[131] AY'de tanıklanmaktadır.

ka kadaş "akraba, kardeş" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**körkdeş** "figür, şekil, yansıma" < *kö-r-k+deş*

[< *körk+deş* (Clauson, 1972: 742b; Erdal, 1991: 119)]

kö- "bağlamak, korumak, gözetmek"[132], *kör-* "görmek"[133], *körk* "görünüş"[134] biçiminde gelişmiştir.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *kadaş, körkdeş*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *kadaş*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *körkdeş*

3. Kendisinden önce gelen ekler:

{-(X)k}: *körkdeş*

4. Ekin işlevi:

Beraberlik ve ortaklık bildiren isimler türetir.

1.23. {+DI}

AY'de, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

●**edgüti** "iyice" < *ed-gü+ti*

[< *edgü+ti* (Clauson, 1972: 53a; Gabain, 1988: § 382; Erdal, 2004: 330; Eraslan, 2012: § 154, 451)]

ed "iyi fal, iyiye işaret"[135], *edgü* "iyi"[136] biçiminde gelişmiştir.

●**katıgdı** "katı bir şekilde, sert bir şekilde" < *kat-ıg+dı*

[< *katıg+dı* (Clauson, 1972: 599b; Gabain, 1988: § 382; Erdal, 2004: 330; Eraslan, 2012: § 154)]

---

[130] Erdal, {+dAş}'lı isimlerin, tabanları ortak sahip olunan şeyi gösterdiğini, bu yüzden de alternatif bir etimoloji olarak ortak talihe sahip olma ilgisi ile < *kut+daş* biçimini de dile getirmiştir (Erdal, 1991: 119).

[131] Wilkens, 2021: 316b.

[132] Wilkens, 2021: 435a.

[133] Wilkens, 2021: 408a.

[134] Wilkens, 2021: 409b.

[135] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 632.

[136] Wilkens, 2021: 96a.

kat- "katılaşmak, sertleşmek"[137], *katıg* "sert, katı, sağlam"[138] AY'de tanıklanmaktadır.

Ekin işlevi:

Zarf yapar.

1.24. {+dIk}

AY'de, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**çöpdik** "kirlilik, pis, bulanıklık" < *çöp+dik*

[< *çöp+tik* (Erdal, 1991: 44; Uçar, 2009: 370)]

çöp "kir, pislik"[139] kökünden türemiştir.

çöpik ve *çöpdik*[140] nöbetleşerek kullanılıyor.

Ekin değerlendirilmesi:

Uygurcadaki {+tIk} ekli diğer örnekler için < *yalın+tık* "yetim", < *kol+tık* "koltuk (altı)" (Erdal, 1991: 44).

1.25. {+dXñ}

AY'de, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

I. {+DXñ}

●**başdıñ** "önder, başkan" < *baş+dıñ*

[< *baş+dıñ* (Erdal, 1991: 156)]

baş (1) "baş, başlangıç"[141], kökünden türemiştir.

baş başdıñ "lider, önder" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

II. {+DXñ} + Yapım Eki

●**ultuñlug** "tabanlı" < *ul**+tuñ**+lug*

[< *ultuñ* (Clauson, 1972: 131b), < *ul+tuñ* (Erdal, 1991: 156)]

ul "dip, temel"[142], *ultuñ* "ayakkabı tabanı"[143] kökünden türemiştir.

Ekin değerlendirilmesi:

İşlek olmayan bir ektir.

Uygurcadaki {+DIñ} ekli diğer örnekler için*: aydıñ* "ay ışığı, mehtap", *otuñ* "odun", "ateş" (Erdal, 1991: 155-157).

---

[137] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 692.
[138] Wilkens, 2021: 344b.
[139] Wilkens, 2021: 239a.
[140] *çöpik ~ çöpdik,* DTS, 1969: 154a.
[141] Wilkens, 2021: 147a.
[142] Clauson, 1972: 124a.
[143] Clauson, 1972: 131b: (uldañ).

1.26. {+dXrtI}

AY'de, bu ekle genişlemiş 3 kelime bulunmaktadır:

●**kidirti** "geride, arkada" < **ki+dirti*

[< **ké+tirti* (Clauson, 1972: 706b)]

**ki* "arka"[144] kökünden türemiştir. [145]

●**öñdürti** "doğuya doğru, öne doğru" < *öñ+dürti*

[< *öñ+dürti* (Clauson, 1972: 181b)]

öñ (1) "ön"[146] kökünden türemiştir.

●**üzdürti** "yukarıdan" < *üz+dürti*

[< *üst+türti* (Clauson, 1972: 244b), < *üs+tür+ti* (Erdal, 1991: 457[147])]

üz ~ yüz "yüz, satıh" kökünden türemiştir (Wilkens, 2021: 927b).

Ekin işlevi:

Yön belirten isimler türetir.

1.27. {+gA}

AY'de, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**yorunçga** "yonca" < **yorunç+ga*

[< *yorunçga* (Clauson, 1972: 971a), < *yorınç+ga* (Erdal, 1991: 85)]

Ekin işlevi:

Bitki adları türetir.

1.28. {+gAç}

AY'de, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

●**ıgaç** "ağaç" < *ı+gaç*

[< *ı+gaç* (Clauson, 1972: 79b; Erdal, 1991: 84)]

ı "bitki"[148] AY'de tanıklanmaktadır.

●**kuşgaç** "serçe" < *kuş+gaç*

[< *kuş+gaç* (Erdal, 1991: 83)]

kuş "kuş"[149] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **kuşgaçkaya**

---

[144] Clauson, 1972: 686a.

[145] *kiçe* (< *ki+çe* "gece"), *kin* (< *ki+n* "sonra"), *kirü* (< *ki+rü* "geri") aynı kökün türevleridir (Kaya, 2008: 172).

[146] Clauson, 1972: 167b.

[147] *üste-, üsten, üstel-, üstem, üstün* aynı kökün türevleridir (Erdal, 1991: 457).

[148] Wilkens, 2021: 285b.

[149] Wilkens, 2021: 427b.

Ekin işlevi:

Bitki ve hayvan adları yapar.

1.29. {+gAk}

AY'de, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

●**kulgak** "kulak" < *kul+gak*

[< *kul+kak* (Brockelmann, 1951: 105; Erdal, 1991: 75) < *kulkak* (Clauson, 1972: 621a)]

kul "köle, esir"[150] kökünden türemiştir.

●**eñrek** "parmak" < *er+en+gek*

[< *eren+gek* (Brockelmann, 1951: 104; Erdal, 1991: 75), < **eren+gek* (UW, 1998: 446b), < *er+en+gek* > *ereñek* > *erñek* (Çetin, 2020b: § 1326)]

er "er, erkek, adam"[151], *eren* "insan, kişi"[152] AY'de tanıklanmaktadır.

Ekin işlevi:

Uzuv adları yapar.

1.30. {+gAn}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

●**tuturkan ~ tutturkan** "pirinç" < **tutur+kan*

[< *tutur-gan* (Brockelmann, 1951: 105) < **tuturkan* (Clauson, 1972: 460b; < *tuturkan* (Erdal, 1991: 86[153])]

●**tutturkan → tuturkan**

Ekin işlevi:

Bitki adları türetir.

1.31. {+gIl}

AY'de, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**törtgil** "dörtgen" < *tört+gil*

[< *tört+gil* (Clauson, 1972: 535b), < *tört+Kil* (Erdal, 1991: 98)]

tört "dört"[154] AY'de tanıklanmaktadır.

---

[150] Wilkens, 2021: 420b.
[151] Wilkens, 2021: 110b.
[152] Wilkens, 2021: 111b.
[153] *çimgen* "çimen", *arpagan* "arpaya benzeyen bitki", *kevürken ~ kümürken* "yabani soğan" aynı ekle türemişlerdir (Erdal, 1991: 85-86).
[154] Wilkens, 2021: 740a.

Ekin işlevi:

Geometrik şekil adları yapar[155].

1.32. {+gU}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 6 kelime bulunmaktadır:

●**edgü** "iyi, güzel" < *ed+gü*

[< *edgü* (Clauson, 1972: 51b; UW, 1994: 348a; < *ed+gü* (Erdal, 1991: 164; Taş, 2009: 37), < **ed+gü* (Eraslan, 2012: § 160)]

ed "taşınabilir mal[156], sahip olunan değerli bir şey"[157], "iyi fal, iyiye işaret"[158] AY'de tanıklanmaktadır.

good "iyi" ve *goods* "mal"; mal mülk ve iyi arasındaki ilişki İngilizcede de mevcut olmalı.

●**esengü** "esen, sağlık, huzur" < *esen+gü*

[< *esen+gü* (Clauson, 1972: 249b; Erdal, 1991: 164; Eraslan, 2012: § 160)]

esen "sağ, salim, sağlık"[159] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **esengülüg**

●**esringü** "alaca, renk, türlü" < *esri+ngü* (*burdan çıkarılabilir esrin-gü olabilir*)

[< *esri+ñü* (Clauson, 1972: 252b; Erdal, 1991: 163)]

esri "renkli, alacalı, rengârenk"[160] tabanından türemiştir.

●**ikireçgü** "kuşku" < *iki+r+eç+gü*

[< *ikirç-gü* (Clauson, 1972: 115a) < **iki+(A)r+çA+gU* (Erdal, 1991: 164, dip. 223)]

iki+r, *ikiz* kelimesindeki z'nin r'li varyantı olmalı.

< Moğ. *ikire* "ikiz"[161] karşılığındadır.

●**inçgü** "huzurlu, sevinçli" < *inç+gü*

[< *énç+gü* (Clauson, 1972: 174b; Erdal, 1991: 164), < *inç+gü* (Eraslan, 2012: § 160)]

inç "rahat, huzur"[162] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **inçgülüg**

---

[155] *üçgil* "üçgen" aynı ekle türemiştir (Erdal, 1991: 98).
[156] Clauson, 1972: 33a.
[157] Erdal, 1991: 487.
[158] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 632.
[159] Clauson, 1972: 248a; Wilkens, 2021: 122a.
[160] Wilkens, 2021: 124a.
[161] Lessing, 2003: 641b.
[162] Wilkens, 2021: 257a.

●**negü** "hangi sebeple" < *ne+gü*

[< *ne+gü* (Clauson, 1972: 776b), < *ne+(A)gU* (Erdal, 1991: 95)]

ne "ne, nasıl"[163] AY'de tanıklanmaktadır.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *edgü, inçgü, negü*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *esengü, esringü*

1/3. Üç heceli kelimelere gelir: *ikireçgü*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *negü*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *edgü, esengü, ikireçgü, inçgü*

3/1. Kendisinden önce gelen ekler:

{+(A)ç}: *ikireçgü*

3/2. Kendisinden sonra gelen ekler:

{+lXg}: *esengülüg, inçgülüg*

4. Ekin işlevi:

Soyut isimler türetir.

1.33. {+gUn}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 3 kelime bulunmaktadır:

●**alkugun** "bütün, hep, tümüyle" < *al-k-u+gun*[164]

[< *alku+gun* (Clauson, 1972: 139b; UW, 1979: 104b; Gabain, 1988: § 44), < *alku+(a)gu+n* (Erdal, 1991: 94[165]; UW, 2015: 105)]

al- "almak"[166], *alk-* "yok etmek, ortadan kaldırmak, bitirmek"[167], *alku* "bütün, hepsi"[168] AY'de tanıklanmaktadır.

●**kamagun ~ kamıgun** "bütün, hepsi" < O. Fars. *hamāg* + T. *+un* > *kamag+un*

[< **kamag+gun* (Gabain, 1988: § 50; Eraslan, 2012: § 161), < *kamag+agu+n* (Erdal, 1991: 94)]

O. Fars. *hamāg* kökünden türemiştir.

●**kamıgun → kamagun**

Ekin işlevi:

---

[163] Wilkens, 2021: 488a.
[164] *alkugun* biçimi *kamagun*'a analoji yoluyla oluşmuştur.
[165] Erdal, Clauson'un alıntıladığı Tibet yazılı metindeki /o/ nedeniyle kelimeyi *alkogu* biçiminde okumayı tercih etmiştir (Erdal, 1991: 94).
[166] Wilkens, 2021: 27a.
[167] UW, 1979: 95a; Wilkens, 2021: 29b.
[168] Wilkens, 2021: 32a.

Çokluk soyut isimler türetir.

1.34. {+Il}

AY'de, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

●**yürüñil** "beyazımsı" < *yürüñ+il*

[< *yürüŋ+Kil* (Erdal, 1991: 98)]

yürüñ "beyaz"[169] AY'de tanıklanmaktadır.

●**kızıl** "kırmızı, kızıl" < **kız+ıl / kız-ıl*

[< **kız+sıl* > **kızzıl* > *kızıl* (Tezcan, 1975: § 799), < *kız-ıl* (Doerfer, 1967: § 1481; Clauson, 1972: 683b), < *kız-ıl/ kız+sı-l* (Erdal, 1991: 100, 331), < **kız-ıl* "kızgın" ? (Gabain, 1988: § 75), < *kız* "kızgın" +*ıl* (Eraslan, 2012: § 167), < **kız+ıl, *kız* "sıcak" (Tekin, 2016: 81)]

**kız* "kırmızı"[170] ya da *kız-* "kor haline gelmek"[171] kökünden türemiştir.

Ekin işlevi:

Renk adları yapar.

1.35. {+IñIrI}

AY'de, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**savıñırı**[172] "iyi konuşan, hatip" < *sav+ıñırı* (?)

[< *sav+ıñırı* (Uçar, 2017: 137)]

sav "söz"[173] kökünden türemiş olmalıdır.

1.36. {+kAk}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

●**erkek → irkek**

●**irkek ~ erkek** "erkek" < *ir+kek*

[< *ér+kek* (Clauson, 1972: 223b), < *irk+ek* (Erdal, 1991: 41[174]; Uçar, 2009: 370), < *er+kek* (Eraslan, 2012: § 157)]

er "er, erkek, adam"[175] AY'da tanıklanmaktadır.

Ekin değerlendirilmesi:

---

[169] Wilkens, 2021: 925a.
[170] Tezcan, 1975: § 799.
[171] Doerfer, 1967: § 1481.
[172] AY'deki *seviñiri* kelimesi *savıñırı* olarak okundu. Kelimenin kökü *sav* "söz" ile ilgili olmalı.
[173] Wilkens, 2021: 591a.
[174] *irk* "dört yaşına yaklaşan koç" (Erdal, 1991: 41).
[175] Wilkens, 2021: 110b.

İşlek olmayan bir ektir.

Küçültme ve kuvvetlendirme bildirir.

1.37. {+kAyA, +kInA}

AY'de, bu ekle genişlemiş 39 kelime bulunmaktadır:

●**adakkaya** "ayakçık" < *adak+kaya*

[< *adak+kaya* (Eraslan, 2012: § 166)]

adak "ayak"[176] AY'de tanıklanmaktadır.

●**akurukaya** "sessizce(cik)" < *akur-u+kaya*

[< *akuru+kya* (UW, 1979: 83b), < *akuru+k(ı)ya* Erdal, 1991: 53)]

akru- "yavaş, alçak"[177] > **akur-*, *akuru* "yavaş, alçak (ses), sessiz"[178] biçiminde gelişmiştir.

●**altunkaya** "toz altın" < *altun+kaya*

[< *altun+kya* (UW, 1979: 114b)]

altun "altın"[179] AY'de tanıklanmaktadır.

●**ançakaya** "biraz, azıcık, kısa bir süre" < *an+ça+kaya*

[< *anca+kıña* (Clauson, 1972: 175a), < *ança+kya* (UW, 1979: 133b), < *ança+k(ı)ya* (Erdal, 1991: 52) < *ança+kıa* (Gabain, 1988: § 351; Eraslan, 2012: § 166)]

**an, ança* "öyle, öylece, biraz"[180] biçiminde gelişmiştir.

●**antakaya** "bunun üzerine, o halde, o zamancık" < *an+ta+kaya*

[< *anta+kı(y)a ok* (UW, 1981: 155b), < *anta+k(ı)ya* (Erdal, 1991: 55), < *anta+kıa* (Eraslan, 2012: § 166)]

**an, anta* "sonra, ondan sonra, o zaman"[181] AY'de tanıklanmaktadır.

●**ataykaya** "yavrucak, küçük yavru" < *ata+y+kaya*

[< *atay+kı(y)a* (UW, 1988: 259a), < *atay+k(ı)ya* (Erdal, 1991: 49)]

ata "baba"[182], *atay* "çocuklar için sevgi sözcüğü, yavru"[183] AY'de tanıklanmaktadır.

●**azkaya** "çok az, azıcık < *az+kaya*

[176] Wilkens, 2021: 6a.
[177] Wilkens, 2021: 26a.
[178] Wilkens, 2021: 26a.
[179] Wilkens, 2021: 40a.
[180] Wilkens, 2021: 48a.
[181] Wilkens, 2021: 51b.
[182] UW, 1988: 254b.
[183] Wilkens, 2021: 80b.

[< *az+kına* (Brockelmann, 1951: 114; Gabain, 1988: § 351; Eraslan, 2012: § 166), < *az+kıña* (Clauson, 1972: 284b; Erdal, 1991: 50), < *az+k(ı)ya*; UW, 1994: 321b)]

az "az"[184] AY'de tanıklanmaktadır.

●**balakına ~ balakaya** "yavrucuk" < Skr. *bāla* + T. *+kına* < *bala+kına*

AY'daki tek *+kInA* örneğidir.

●**balakaya ~ balakına** "yavrucuk" < Skr. *bāla* + T. *+kaya* < *bala+kına*

bala "çocuk"[185] kökünden türemiştir.

●**balıkkaya** "balıkçık" < *balık+kaya*

balık "balık"[186] AY'de tanıklanmaktadır.

●**birerkeye** "birer kerecik" < *bir+er+keye*

bir "bir"[187], *birer* "birer"[188] AY'de tanıklanmaktadır.

●**birkeye** "biricik" < *bir+keye*

[< *bir+k(i)ye* (Erdal, 1991: 55) < *bir+kie* (Eraslan, 2012: § 166)]

bir "bir"[189] AY'de tanıklanmaktadır.

●**birlekeye** "birlikte" < *bir+le+keye*

{+kAyA}, {+lA} enklitiğinin üzerine gelmiştir.

●**çipinkeye** "sinekçik, küçük sinek" < *çipin+keye*

çipin "sinek"[190] AY'de tanıklanmaktadır.

●**kavırakaya** "çok kısa tutulmuş, kısacık"< **kav-ır-a+kaya*

**kav-* "*daraltmak", *kavır-* "bir araya getirmek, toplamak; cezalandırmak"[191], *kavıra* "dar, sıkı, kısa, özet"[192] biçiminde gelişmiştir.

●**kiçigkeye** "küçücük" < **kiçi-g+keye*

[< *kiçig+k(i)ye* (Erdal, 1991: 51), < *kiçig+kie* (Gabain, 1988: § 351), < *kiçig+k(i)ye* (Eraslan, 2012: § 166)]

**kiçi-* "*küçük olmak", *kiçig* "küçük"[193] biçiminde gelişmiştir.

●**körklekeye** "güzelcik, (okşama sözü)" < *kö-r-k+le+keye*

---

[184] Wilkens, 2021: 90b.
[185] Wilkens, 2021: 139b.
[186] Wilkens, 2021: 140b.
[187] Wilkens, 2021: 176b.
[188] Wilkens, 2021: 178b.
[189] Wilkens, 2021: 176b.
[190] Wilkens, 2021: 717a.
[191] Clauson, 1972: 585b.
[192] Wilkens, 2021: 347b.
[193] Wilkens, 2021: 378a.

[< *körkle+k(i)ye* (Erdal, 1991: 51)]

kö- "bağlamak, korumak, gözetmek"[194], *kör-* "görmek"[195], *körk* "görünüş"[196], *körkle* "güzel, görkemli, muhteşem"[197] AY'de tanıklanmaktadır.

●**kurtkaya** "kurtçuk" < *kurt+kaya*

[< *kurt+kına* (Brockelmann, 1951: 114), < *kurt+k(ı)ya* (Erdal, 1991: 49)]

kurt "kurt"[198] AY'de tanıklanmaktadır.

●**kuşgaçkaya** "küçük serçe, kuşçuk"< *kuş+gaç+kaya*

[< *kuşgaç+k(ı)ya* (Erdal, 1991: 49)]

kuş "kuş"[199], *kuşgaç* "serçe"[200] AY'de tanıklanmaktadır.

●**küçkeye** "azıcık güç" < *küç+keye*

[< *küç+k(i)ye* (Erdal, 1991: 49)]

küç "güç"[201] AY'de tanıklanmaktadır.

●**künkeye** "küçük güneş" < *kün+keye*

kün "gün, gündüz, güneş"[202] AY'de tanıklanmaktadır.

●**mıjırkaya** "özel ad" < Skr. *miśra* (?) + T. *+kaya* < *mıjır+kaya*

●**oglankaya** "yavrucuk, oğulcuk, küçük oğlan" < *og(u)l+an+kaya*

og(u)l "oğul"[203], *oglan* "oğlan"[204] AY'de tanıklanmaktadır.

●**oñaykaya** "çok kolay, çok basit" < *oñay+kaya*

[< *oñay+k(ı)ya* (Erdal, 1991: 51)]

oñay "kolay, basit"[205] AY'de tanıklanmaktadır.

●**ödünkeye** "kısa bir süre" < *ödün+keye*

[< *üdün+k(i)ye* (Erdal, 1991: 54) < *ödün+kie* Gabain (2000, § 351)]

ödün "zaman, vakit"[206] AY'de tanıklanmaktadır.

●**ögükkeye** "çocukçağız, yavrucuk" < *ög+ük+keye*

[< *ögük+k(i)ye* (Erdal, 1991: 49)]

ög "anne"[207], *ögük* "yavru"[208] AY'de tanıklanmaktadır.

---

[194] Wilkens, 2021: 435a.
[195] Wilkens, 2021: 408a.
[196] Wilkens, 2021: 409b.
[197] Wilkens, 2021: 410a.
[198] Wilkens, 2021: 425b.
[199] Wilkens, 2021: 427b.
[200] Wilkens, 2021: 428a.
[201] Wilkens, 2021: 435a.
[202] Wilkens, 2021: 440a.
[203] Wilkens, 2021: 504a.
[204] Wilkens, 2021: 502b.
[205] Wilkens, 2021: 511a.
[206] Tokyürek, 2018: 878b.

●**özkeye** "bizzat kendi" < *öz+keye*

[< *öz+k*(*i*)*ye* (Erdal, 1991: 50), < *öz+kie* (Gabain, 1988: § 351)]

öz "kendisi, öz; varlık, ruh"[209] AY'de tanıklanmaktadır.

●**sıçgankaya** "küçük fare" < *sıç+gan+kaya*

[< *sıçgan+k*(*ı*)*ya* (Erdal, 1991: 49)]

sıçgan "fare, sıçan"[210] AY'de tanıklanmaktadır.

●**siñekkeye** "küçük sinek" < *siñek+keye*

[< *siñek+keye* (Erdal, 1991: 49)]

●**tamızımkaya** "damlacık" < *tam-ız-ım+kaya*

tam- "damlamak"[211], *tamız-* "damlatmak"[212], *tamızım* "damla"[213] biçiminde gelişmiştir.

●**tamızkaya** "damlacık" < *tam-ız+kaya*

tam- "damlamak"[214], *tamız* "damla"[215] biçiminde gelişmiştir.

●**tavratıkaya** "çok yakında" < *tavra-t-ı+kaya*

[< *tavratı+k*(*ı*)*ya* (Erdal, 1991: 55)]

tavra- "acele etmek"[216], *tavrat-* "acele ettirmek"[217], *tavratı* "hemen, çabuk"[218] biçiminde gelişmiştir.

●**terkkeye** "çabucak, hemencecik" < *terk+keye*

[< *terk+k*(*i*)*ye* (Erdal, 1991: 54)]

terk "çabuk, hızlı"[219] AY'de tanıklanmaktadır.

●**tilkeye** "dilcik, küçük dil" < *til+keye*

til "dil"[220] AY'de tanıklanmaktadır.

●**timinkeye** "hemencecik" < *timin+keye*

[< *timin+k*(*i*)*ye* (Erdal, 1991: 54)]

timin "hemen, derhal"[221] AY'de tanıklanmaktadır.

---

[207] Wilkens, 2021: 523b.
[208] Wilkens, 2021: 528b.
[209] Wilkens, 2021: 546a.
[210] Wilkens, 2021: 605a.
[211] Wilkens, 2021: 667a.
[212] Wilkens, 2021: 668b.
[213] Wilkens, 2021: 668b.
[214] Wilkens, 2021: 667a.
[215] Wilkens, 2021: 668b.
[216] Clauson, 1972: 443b.
[217] Eraslan, 2012: 606b.
[218] Eraslan, 2012: 606b; Wilkens, 2021: 685b.
[219] Wilkens, 2021: 702a.
[220] Wilkens, 2021: 718a.

●**unakaya** "yakında, hemen, neredeyse" < *una+kaya*

[< *una+k(ı)ya* (Erdal, 1991: 55), < *una+kaya* (Gabain, 1988: § 351)]

una "işte"[222] AY'de tanıklanmaktadır.

●**uzkaya** "çok iyi, olağanüstü, fevkalade" < *uz+kaya*

uz "becerikli, kabiliyetli"[223] AY'da tanıklanmaktadır.

●**yakınkaya** "çok yakın" < **ya-k-ın+kaya*

**ya-*[224]*, yak-* "yaklaşmak"[225], *yakın* "yakın"[226] biçiminde gelişmiştir.

●**yılkaya** "yıl kadar" < *yıl+kaya*

yıl "yıl"[227] AY'de tanıklanmaktadır.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *azkaya, birkeye, kurtkaya, küçkeye, özkeye*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *adakkaya, altunkaya, ançakaya, ataykaya, çipinkeye*

1/3. Üç heceli kelimelere gelir: *akurukaya, kavırakaya, tamızımkaya, tavratıkaya*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *akurukaya, ançakaya, antakaya, balakaya, birlekeye*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *kurtkaya, kuşgaçkaya, künkeye, ödünkeye, siñekkeye*

3. Kendisinden önce gelen ekler:

{+An} (1): *oglankaya*

{+Ar}: *birerkeye*

{+çA}: *ançakaya*

{+gAç}: *kuşgaçkaya*

{+gAn}: *sıçgankaya*

{+lA}: *birlekeye, körklekeye*

{+Xk}: *ögükkeye*

{-(X)g}: *kiçigkeye*

{-(X)m}: *tamızımkaya*

{-Xn}: *yakınkaya*

{-(X)z}: *tamızkaya*

---

[221] Wilkens, 2021: 707b.
[222] Uçar, 2013a: 295b.
[223] Wilkens, 2021: 810b.
[224] *yagu, yaguk* aynı kökün türevleridir.
[225] Wilkens, 2021: 855a.
[226] Wilkens, 2021: 855a.
[227] Wilkens, 2021: 898b.

{-A/-I /-U}: *kavırakaya, tavratıkaya*

4. Ekin işlevi:

Pekiştirme, sevgi, küçültme ifade eden isim, sıfat zarf türetir.

Hayvanlara acıma bildiren ifadeler türetir: *kurtkaya*, *sıçgankaya, siñekkeye*

5. Ekin değerlendirilmesi:

Erdal, eki {+kIńA} olarak vermiştir. Uygurca şeklinin ise{*+kIyA}* olduğunu belirtmiştir (Erdal, 1991: 47-56).

Brockelmann, eki {+kInA}, daha sonraki şeklin ise {+kIyA} olarak vermiştir (Brockelmann, 1951: 114).

Köktürkçe döneminde ek {+kIńA} (azkıńa "azıcık") biçimindedir. Uygurca döneminde n ağzında {+kInA}, y ağzında {+kIyA/kIA} biçiminde okunmaktadır. İlk ünlüsünün yazılmadığı ek, Köktürkçe dönemindeki yazılış biçimine göre okunmaya devam etmiştir. AY'da, *ançakaya, birerkeye, birkeye, çipinkeye, sinekkeye, terkkeye, timinkeye, unakaya* örneklerinde ekin ilk vokali açık bir biçimde yazılmıştır. Bu yüzden AY'daki tüm örnekler {+kAyA} biçiminde okunmuştur.

Ek kalıplaşmasının üzerine gelmiştir: *tavratıkaya, akurukaya*

1.38. {+lA}

AY'de, bu ekle genişlemiş 7 kelime bulunmaktadır:

I. {+lA}

●**birle** "ile, birlikte" < *bir+le*

[< *bir* + *il-e* > *birle* (Brockelmann, 1951: 182), < *bir+le* (Clauson, 1972: 364b; Erdal, 1991: 403), < *bir-le* Hacıeminoğlu, 2015: 22), < *bir+i-l-* (Gabain, 1988: § 276)]

bir "bir"[228] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **birlekeye**

●**körkle** "güzel, görkemli, muhteşem" < *kö-r-k+le*

[< *körk+le* (Clauson, 1972: 743a; Eraslan, 2012: § 168)]

kö- "bağlamak, korumak, gözetmek"[229], *kör-* "görmek"[230], *körk* "görünüş"[231] AY'de tanıklanmaktadır.

[228] Wilkens, 2021: 176b.
[229] Wilkens, 2021: 435a.
[230] Wilkens, 2021: 408a.
[231] Wilkens, 2021: 409b.

Genişlemiş şekli için → **körklekeye**

●**kurla** "defa, kere" < *kur+la*

[< *kur+la* (Gabain, 1988: § 76; Erdal, 1991: 405; Eraslan, 2012: § 168)]

kur "sıra"[232] kökünden türemiştir.

●**oñarula** "sağa doğru" < *oñ+aru+la*

[< *oñaru+la* (Erdal, 1991: 404)]

oñ "doğru, sağ"[233], *oñaru* "sağa doğru"[234] biçiminde gelişmiştir.

●**tünle** "geceleyin" < *tün+le*

[< *tün + il-e* > *tünle* (Brockelmann, 1951: 182), **tünle*- fiilinden kısaltılmış zarf-fiil (Clauson, 1972: 513a[235]), < *tün+le* (Gabain, 1988: § 76; Erdal, 1991: 404; Eraslan, 2012: § 168)]

●**yenele** "bir daha, yeniden" < *yan-a+la* > *yene+le*

yan- "dönmek, geri dönmek"[236], *yene* "yine, tekrar"[237] biçiminde gelişmiştir.

II. {+lA} + ek

●**kaltı** "nasıl ki, ki, ne zaman, eğer, öyle, gibi, sanki" < **ka**+**la**+*tı*

[< *kaltı* (Clauson, 1972: 618b), < **ka+la+tı* (Erdal, 1991: 407), < *ka+lı+tı* (Barutçu, 1992: 73) < **ka+ltı* (Gabain, 1988: § 194)]

**ka* "soru kelimesi", *kala* (*kalı*) "nasıl"[238] biçiminde gelişmiştir.

Ekin değerlendirilmesi:

Erdal, {+lA} ekinin {+tI} ve {+yU} gibi iki zarf eki alarak genişlediğini belirtmiştir. {+lA} {+lAtI} ve {+lAyU} ile yapılan türetimlerin hepsini zarfların oluşumu grubunda değerlendirmiştir (Erdal, 1991: 403-411).

Hamilton, bu ekin *il*- "takılı, bağlı olmak" eyleminin {-e} zarf-fiiliyle genişlemesinden geldiği görüşündedir (Hamilton, 2020: 205).

1.39. {+lAn}

AY'de, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

●**arslan** "aslan" < *ars+lan*

---

[232] Gabain, 1988: 284b.
[233] Wilkens, 2021: 510a.
[234] Wilkens, 2021: 510b.
[235] Clauson, *tünle*'yi *tün* maddesinin içinde değerlendirmiştir (Clauson, 1972: 513b).
[236] Wilkens, 2021: 860a.
[237] Wilkens, 2021: 882a.
[238] Clauson, 1972: 617a.

[< *ars+lan* (Clauson, 1972: 238b)]

ars ~ bars "büyük kedi" kökünden türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **arslanlıg**

●**yılan** "yılan" < **yıl-lan* > *yılan*

[< **yīlgan* > **yılgan* > *yılān* > *yılan* (Aydemir, 2015: 47[239])]

yıl- "sürünmek"[240] kökünden türemiştir.

Ekin değerlendirilmesi:

Hayvan adları türetir.

1.40. {+lXg}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 301 kelime bulunmaktadır:

●**adaklıg** "ayaklı" < *adak+lıg*

[< *adak+lıg* (Clauson, 1972: 48b; UW, 1977: 47a)]

adak "ayak"[241] AY'de tanıklanmaktadır.

●**adalıg** "tehlikeli" < *ada+lıg*

[< *ada+lıg* (Clauson, 1972: 59a; UW, 1977: 47a; Erdal, 1991: 142)]

ada "tehlike, zarar, sıkıntı"[242] AY'de tanıklanmaktadır.

adalıg tıdıglıg "tehlikeli, engelli" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**adırtlıg** "farklı" < *ad-ır-t+lıg*

[< *adırt+lıg* (Clauson, 1972: 70a; UW, 1977: 55b; Erdal, 1991: 137)]

ad- "farklılaşmak"[243], *adır-* "ayırmak, bölmek, ayırt etmek"[244], *adırt* "ayırma, fark, ayrım"[245] biçiminde gelişmiştir.

●**adıştıtlıg** "büyülü"< Skr. *adhiṣṭhita* + T. *+lıg* < *adıştıt+lıg*

[< *adıştıt+lıg* (UW, 1977: 57b)]

adıştıt "öncede görme, koruma"[246] AY'de tanıklanmaktadır.

●**agırlıg** "itibarlı" < *agır+lıg*

[< *agır+lıg* (Brockelmann, 1951: 121; Clauson, 1972: 93a; UW, 1977: 68b)]

---

[239] Aydemir, *yılan* için yapılan etimolojileri şu şekilde sıralamıştır:
1. **yıl–an*: Bang, Räsänen, Doerfer, Levitskaya, Fedotov, Strarostin–Dybo-Mudrak; (< **yıl–ān*) Gülensoy; (< *yıl–lan*) Demirci.
2. < **yıl–gan*: Ramstedt; **yīl–gan*: Stachowski (Aydemir, 2015: 43-51).

[240] Aydemir, 2015: 43.
[241] Wilkens, 2021: 6a.
[242] Wilkens, 2021: 6a.
[243] Tezcan, 1975: § 803.
[244] UW, 2010: 8-9.
[245] Wilkens, 2021: 11.
[246] Tekin, 1966a: 399.

agır “ağır; değer, saygı”[247] AY’de tanıklanmaktadır.

agırlıg ayaglıg “saygıya, hürmete değer” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**agızlıg** “ağızlı” < *agız+lıg*

[< *agız+lıg* (Clauson, 1972: 98b; UW, 1977: 70b)]

agız “agız”[248] AY’de tanıklanmaktadır.

●**agrıglıg** “hastalıklı, ağrılı” < *agır+ı-g+lıg*

[< *agrıg+lıg* (Clauson, 1972: 93a; UW1979, 73a; Erdal, 1991: 181)]

agır “agır”[249], *agrı-* “ağrımak”[250], *agrıg* “ağrı, sancı, hastalık”[251] AY’de tanıklanmaktadır.

agrıglıg tikiglig “hastalıklı, sancılı” ikileme; *iglig agrıglıg emgeklig* “hastalıklı, sıkıntılı”, *iglig kemlig agrıglıg* “hastalıklı” üçleme biçiminde kullanılmaktadır.

●**agulug** “zehirli” < *agu+lug*

[< *agu+lug* (Clauson, 1972: 86b; UW, 1979: 77a)]

agu “zehir”[252] AY’de tanıklanmaktadır.

●**ajunlug** “varlık bulmuş, hayat bulmuş, varlık suretinde” < Soğ. “*žwn* + T. +*lug* < *ajun+lug*

[< *ajun+lug* (UW, 1994: 333b)]

ajun “”varlık, varlık şekli”[253] AY’de tanıklanmaktadır.

●**akıglıg** “akıntılı, akıcı, akan” < *ak-ıg+lıg*

[< *akıg+lıg* (Clauson, 1972: 83b; UW, 1979: 80a; Erdal, 1991: 181)]

ak- “akmak”[254], *akıg* “akıntı, cereyan”[255] AY’de tanıklanmaktadır.

itiglig akıglıg “hareketli, akıcı” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**altaglıg** “hileli”< *al+ta-g+lıg*

[< *altag+lıg* (UW, 1979: 108a)]

al (2) “hile”[256], *alta-* “aldatmak, kandırmak”[257], *altag* “hile”[258] biçiminde gelişmiştir.

---

[247] Wilkens, 2021: 18a.
[248] Wilkens, 2021: 19a.
[249] Wilkens, 2021: 18a.
[250] Wilkens, 2021: 20b.
[251] Wilkens, 2021: 20b.
[252] UW, 1977: 46a; Wilkens, 2021: 22a.
[253] Wilkens, 2021: 94b.
[254] Wilkens, 2021: 23a.
[255] Wilkens, 2021: 23b.
[256] Wilkens, 2021: 26b.
[257] Wilkens, 2021: 36a.
[258] Wilkens, 2021: 36b.

●**altunlug** "altınlı, altın işlemeli, altından" < *al+tun+lug*

[< *altun+lug* (Clauson, 1972: 134b; UW, 1979: 114b; (Erdal, 1991: 148)]

al (1) "kırmızı"[259], *altun* "altın"[260] AY'de tanıklanmaktadır.

altunlug erdinilig "mücevherli" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**apamulug** "sonsuz, daimi, ebedi" < *apamu+lug*

[< *abamu+lug* (Clauson, 1972: 12a), < *apamu+lug* (UW, 1981: 167b)]

apamu "sonsuzluk"[261] tabanından türemiştir.

apamulug meñü "sonsuz, ebedî, daima" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**arıglıg** "temiz, temiz şekilde" < *arı-g+lıg*

[< *arıg+lıg* (UW, 1981: 190a)]

arı- "temiz olmak"[262], *arıg* (2) "temiz"[263] AY'de tanıklanmaktadır.

●**arkalıg** "destekli" < *arka+lıg*

[< *arka+lıg* (UW, 1981: 197b)]

arka (1) "arka, destek, yardım"[264] AY'de tanıklanmaktadır.

●**arslanlıg** "aslanlı" < *ars+lan+lıg*

[< *arslan+lıg* (UW, 1981: 203b)]

ars ~ bars "büyük kedi", *arslan* "aslan"[265] AY'de tanıklanmaktadır.

●**asankılıg** "sayısız" < Skr. *asaṃkhyeya* + T. *+lıg* < *asankı+lıg*

[< *asanke+lıg* (UW, 1988: 225b)]

asankı "sayısız, çok"[266] AY'de tanıklanmaktadır.

●**asıglıg** "faydalı, yararlı" < *as-ıg+lıg*

[< *asıg+lıg* (Clauson, 1972: 245b; UW, 1988: 229b; Erdal, 1991: 181)]

as- (1) "çoğaltmak, artırmak"[267], *asıg* "fayda, yarar"[268] AY'de tanıklanmaktadır.

edgülüg asıglıg "faydalı", *asıglıg tusulug* "faydalı", *asıglıg meñilig* "faydalı", *asıglıg kergeklig* "gerekli, faydalı" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**astuplug** "stupalı" < Skr. *stūpa* + T. *+lug* < *astup+lug*

---

[259] Wilkens, 2021: 26b.
[260] Wilkens, 2021: 40a.
[261] Wilkens, 2021: 55b.
[262] Wilkens, 2021: 59b.
[263] Wilkens, 2021: 59b.
[264] Wilkens, 2021: 63a.
[265] Wilkens, 2021: 65a.
[266] Wilkens, 2021: 71b.
[267] Wilkens, 2021: 71a.
[268] Wilkens, 2021: 72a.

astup ~ stup “bir azizin ölümünden sonra kalan eşyalarının saklandığı yer, sandık, mezar”[269] AY’de tanıklanmaktadır.

●**aşlıg** “yemekli, aşlı” < *aş+lıg*

[< *aş+lıg* (Clauson, 1972: 261b; UW, 1988: 243b)]

aş “aş, yemek”[270] AY’de tanıklanmaktadır.

aşlıg içgülüg “yiyecekli, içecekli” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**atkaglıg** “bağlı” < *at+ka-g +lıg*

[< *atkag+lıg* (Clauson, 1972: 48b), < *atkak+lıg* (UW, 1988: 263a), < *atkaK+lıg* (Erdal, 1991: 178)]

at “ad”[271], *atka-* “tutmak, yakalamak”[272], *atkag* “bilinç objesi”[273] biçiminde gelişmiştir.

●**atlıg (1)** “adlı” < *at+lıg*

[< *at+lıg* (Clauson, 1972: 54b; UW, 1988: 269b)]

at (1) “ad”[274] AY’de tanıklanmaktadır.

●**atlıg (2)** “atlı” < *at+lıg*

[< *at+lıg* (Brockelmann, 1951: 123; Clauson, 1972: 55a; UW, 1988: 272b; Erdal, 1991: 149)]

at (2) “at”[275] AY’de tanıklanmaktadır.

●**avantlıg** “sebepli, nedenli” < Soğ. *’nβ’nt* + T. *+lıg* < *avant+lıg*

[< *avant+lıg* (UW, 1988: 277b)]

avant “sebep”[276] AY’de tanıklanmaktadır.

●**ayaglıg** “saygılı” < *aya-g+lıg*

[< *ayag+lıg* (UW, 1988: 295b; Erdal, 1991: 149)]

aya- “saygı göstermek”[277], *ayag* “saygı”[278] AY’de tanıklanmaktadır.

ayaglıg agırlıg “saygıdeğer”, *ayaglıg çilteglig* “saygıdeğer” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**azrualıg** “tanrılı” < Soğ. *’zrw’* + T. *+lıg* < *azrua+lıg*

---

[269] Wilkens, 2021: 625b.
[270] Wilkens, 2021: 75a.
[271] Wilkens, 2021: 78b.
[272] Wilkens, 2021: 13a.
[273] Wilkens, 2021: 13a.
[274] Wilkens, 2021: 78b.
[275] Wilkens, 2021: 79a.
[276] Wilkens, 2021: 82b.
[277] Wilkens, 2021: 85a.
[278] Wilkens, 2021: 85b.

azrua "Budizm'de en büyük tanrı"[279] AY'de tanıklanmaktadır.

●**baglıg** "bağlı" < *ba-g+lıg*

[< *bag+lıg* (Brockelmann, 1951: 122; Clauson, 1972: 314a; Eraslan, 2012: § 173)]

ba- "bağlamak"[280], *bag* (1) "bağ, düğüm"[281] AY'de tanıklanmaktadır.

baglıg tutuglug "bağlı, tutulu" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**balıklıg** "şehirli" < *balık+lıg*

[< *balık+lıg* (Clauson, 1972: 338a; Erdal, 1991: 143)]

balık "şehir"[282] AY'de tanıklanmaktadır.

●**barıglıg** "davranışlı" < *bar-ıg+lıg*

bar- "gitmek, varmak"[283], *barıg* "davranış, tutum"[284] AY'de tanıklanmaktadır.

eriglig barıglıg "hareketli, davranışlı" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**barımlıg** "varlıklı" < *bar+ı-m+lıg*

[< *barım+lıg* (Clauson, 1972: 366b)]

bar "var, mevcut"[285], *barı-* "korumak"[286], *barım* "mal, varlık"[287] biçiminde gelişmiştir.

bay barımlıg "zengin, itibarlı" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**basguklug** "doruklu, zirveli" < *bas-guk+lug*

[< **bas-ıg+uk+lug* (Tekin, 1966a: 405), < *bas-guk+lug* (Erdal, 1991: 152)]

bas- "basmak"[288], *basguk* "zirve, doruk"[289] biçiminde gelişmiştir.

●**başlaglıg** "başlangıçlı" < *baş+la-g+lıg*

baş (1) "baş, başlangıç"[290], *başla-* "başlamak, idare etmek, yönetmek"[291], *başlag* "başlangıç"[292] AY'de tanıklanmaktadır.

●**başlıg (1)** "başlı" < *baş+lıg*

[< *baş+lıg* (Brockelmann, 1951: 122; Clauson, 1972: 381a)]

---

[279] Wilkens, 2021: 132b.
[280] Wilkens, 2021: 134b.
[281] Wilkens, 2021: 136b.
[282] Wilkens, 2021: 140a.
[283] Wilkens, 2021: 142b.
[284] Wilkens, 2021: 143b.
[285] Wilkens, 2021: 142a.
[286] Tietze, 2016a: 594.
[287] Wilkens, 2021: 144a.
[288] Wilkens, 2021: 145a.
[289] Wilkens, 2021: 148b.
[290] Wilkens, 2021: 147a.
[291] Wilkens, 2021: 148b.
[292] Wilkens, 2021: 148b.

baş (1) "baş, başlangıç"[293] AY'de tanıklanmaktadır.

●**başlıg (2)** "yaralı" < *baş+lıg*

[< *baş+lıg* (Clauson, 1972: 381b)]

baş (2) "yara"[294] AY'de tanıklanmaktadır.

balıg başlıg "yaralı" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**batutlug** "gizli" < *bat-ut+lug*

[< *batut+lug*[295] (Erdal, 1991: 311)]

bat- "batmak, gözden kaybolmak"[296], *batut* "gizli, saklı"[297] biçiminde gelişmiştir.

kizleglig batutlug "gizli" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**beklig** "bağlı" < *bek+lig*

[< *bek+lig* (Clauson, 1972: 326a; Erdal, 1991: 147)]

bek "pek, sağlam, sıkı"[298] AY'de tanıklanmakatadır.

●**belgülüg** "işaretli, alametli" < **bel-gü+lüg*

[< *belgü+lüg* (Clauson, 1972: 341b)]

**bel-, belgü* "belgi, belirti, işaret, iz"[299] biçiminde gelişmiştir.

belgülüg utgurak "belli, belirli ", *bekiz belgülüg* "belli, belirli", *öñlüg belgülüg* "renkli, belirli" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**biliglig** "bilgili" < *bil-ig+lig*

[< *bilig+siz* (Brockelmann, 1951: 121; Clauson, 1972: 341b; Erdal, 1991: 142)]

bil- "bilmek, anlamak"[300], *bilig* "bilgi"[301] AY'de tanıklanmaktadır.

bilge biliglig "bilgili", *bügü biliglig* "bilgili, erdemli" *biliglig edremlig* "bilgili, erdemli" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**birtemlig** "tam, bütün" < *bir+tem+lig*

bir "bir"[302], *birtem* "birlikte, büsbütün"[303] AY'de tanıklanmaktadır.

---

[293] Wilkens, 2021: 147a.
[294] Wilkens, 2021: 148b.
[295] Erdal, *batut* ile *batutlug* arasında anlamsal bir farkın olmadığını, birbirinin yerine kullanıldığını düşünmektedir. Ayrıca, kökünün *bat-* ile değil *batur-* "gizli tutmak" ile ilgili olduğunu dile getirmiştir (Erdal, 1991: 311).
[296] Wilkens, 2021: 150b.
[297] Wilkens, 2021: 151b.
[298] Wilkens, 2021: 155b.
[299] Wilkens, 2021: 158b.
[300] Wilkens, 2021: 170a.
[301] Wilkens, 2021: 173b.
[302] Wilkens, 2021: 176b.

●**biş balıklıg** "Beşbalıklı, Beşbalık şehrinden" < *biş balık+lıg*

[< *balık+lıg* (Clauson, 1972: 338a; Erdal, 1991: 144)]

balık "şehir"[304] AY'de tanıklanmaktadır.

●**boşgutlug** "öğrenen, eğitimli, öğretili" < **boşgu-t+lug*

[< *boşgut+lug* (Clauson, 1972: 380a; Erdal, 1991: 312)[305]]

**boşgu-*, *boşgut* "ders, eğitim, öğreti"[306] biçiminde gelişmiştir.

●**bölüklüg** "bölümlü" < *böl-ük+lüg*

böl- "bölmek"[307], *bölük* "bölüm"[308] AY'de tanıklanmaktadır.

●**bukagulug** "zincirli" < *bukagu+lug*

[< *bukagu+lug* (Clauson, 1972: 314a)]

bukagu "hapishane, zincir"[309] tabanından türemiştir.

●**buluñlug** "taraflı, köşeli" < *bul-uñ+lug*

bul- "bulmak"[310], *buluñ* "taraf, köşe"[311] AY'de tanıklanmaktadır.

buluñlug yıñaklıg "taraflı" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**burkanlıg** "*Buddha*'ya ait" < Çin. 佛 *fo* (G. 3589) + T. *kan+lıg* < *bur+kan+lıg*

[< *burkan+lıg* (Erdal, 1991: 141)]

Çin. 佛 *fo*, *burkan* "*buddha*"[312] biçiminde gelişmiştir.

●**busuşlug** "kederli" < *bus+a-ş+lug* > *busuşlug*

[< *busuş+lug* (Clauson, 1972: 375a)]

bus "sis"[313], **busa-*[314] "*kederlenmek", *busuş* "keder, dert, üzüntü"[315] biçiminde gelişmiştir.

korkınçlıg busuşlug "korkulu, sıkıntılı", *busuşlug kadgulug* "sıkıntı" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**buşılıg** "sadakalı" < Çin. 佈施 *pu shih* (G. 9479 9934) + T. *+lıg* < *buşı+lıg*

buşı "sadaka, bağış"[316] AY'de tanıklanmaktadır.

---

[303] Wilkens, 2021: 180b.
[304] Wilkens, 2021: 140a.
[305] Erdal, *boşgut'un, boşgur-/boşgun-*'un ortak tabanından türediğini belirtmektedir (Erdal, 1991: 312).
[306] Wilkens, 2021: 189a.
[307] Wilkens, 2021: 192a.
[308] Wilkens, 2021: 192b.
[309] Wilkens, 2021: 196b.
[310] Wilkens, 2021: 197a.
[311] Wilkens, 2021: 199a.
[312] Wilkens, 2021: 200b.
[313] Clauson, 1972: 370b.
[314] Clauson, 1972: 372a.
[315] Clauson, 1972: 374b.

●**buyanlıg** "sevaplı" < Skr. *puṇya* + T. *+lıg* < *buyan+lıg*

[< *buyan+lıg* (Brockelmann, 1951: 121; Clauson, 1972: 387a)]

buyan "sevap"[317] AY'de tanıklanmaktadır.

●**buzlug** "buzlu" < *buz+lug*

[< *buz+lug* (Clauson, 1972: 391b)]

buz "buz"[318] AY'de tanıklanmaktadır.

karlıg buzlug "karlı, buzlu" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**bügülüg** "hikmetli, büyülü" < *bügü+lüg*

bügü "büyü, hikmet"[319] AY'de tanıklanmaktadır.

●**çahşapudlıg** "öğretili, inançlı" < Skr. *śikṣāpada* + T. *+lıg* < *çahşapud+lıg*

çahşaput "dinî talimat, öğreti"[320] AY'de tanıklanmaktadır.

●**çatıklıg ~ çetiklig** "Jatakalı" < Skr. *jātaka* + T. *+lıg* < *çatık+lıg*

çatık ~ çetik "*Buddha* ve *Bodhisatva*ların doğum hikayeleri"[321] AY'de tanıklanmaktadır.

●**çeçeklig** "çiçekli" < *çeçek+lig*

[< *çeçek+lig* (Brockelmann, 1951: 123; Clauson, 1972: 401a)]

çeçek "çiçek"[322] AY'de tanıklanmaktadır.

hualıg çeçeklig "çiçekli" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**çetiklig → çatıklıg**

●**çilteglig** "itibarlı" < **çil+te-g+lig*

**çil, çilte-* "saygı göstermek"[323], *çilteg* "saygı, itibar"[324] biçiminde gelişmiştir.

ayaglıg çilteglig "saygılı, itibarlı" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**çoglug** "parıltılı"< *çog+lug*

[< *çog+lug* (Clauson, 1972: 407a)]

çog "alev, parlak"[325] AY'de tanıklanmaktadır.

çoglug yalınlıg "parlak, ışıltılı; güçlü" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**daranılıg** "büyü ile ilgili" < Skr. *dhāraṇī* + T. *+lıg* < *daranı+lıg*

---

[316] Wilkens, 2021: 205b.
[317] Wilkens, 2021: 207b.
[318] Wilkens, 2021: 210a.
[319] Ayazlı, 2012: 302b.
[320] Ölmez, 1991: 91b.
[321] Tokyürek, 2018: 844a.
[322] Wilkens, 2021: 225b.
[323] Wilkens, 2021: 232a.
[324] Wilkens, 2021: 232a.
[325] Wilkens, 2021: 236b.

daranı “büyülü söz”[326] AY’de tanıklanmaktadır.

●**dıvıplıg** “kıtalı” Skr. *dvīpa* + T. *+lıg* < *dıvıp+lıg*

dıvıp “kıta”[327] AY’de tanıklanmaktadır.

●**dyanlıg** “meditasyona ait” < Skr. *dhyāna* + T. *+lıg* < *dyan+lıg*

dyan “meditasyon”[328] AY’de tanıklanmaktadır.

●**edgülüg** “iyi” < *ed+gü+lüg*

[< *edgü+lüg* (Erdal, 1991: 147; Erdal, 1991: 147), < *edgü+lüg/lük* (UW, 1994: 351b)]

ed “taşınabilir mal[329], sahip olunan değerli bir şey”[330], *edgü* “iyi, güzel”[331] AY’de tanıklanmaktadır.

edgülüg edremlig “liyakatli, erdemli”, *edgülüg asıglıg* “faydalı” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**edlig** “mal sahibi” < *ed+lig*

[< *ed+lig* (Clauson, 1972: 55a; UW, 1994: 356a)]

ed “taşınabilir mal[332], sahip olunan değerli bir şey”[333] AY’de tanıklanmaktadır.

edlig tavarlıg “mal ve mülklü, mal mülk sahibi, zengin” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**elig** “elli” < *el-lig*[334]

[< *ellig* (Clauson, 1972: 141a; UW, 1994: 363b)]

●**emgeklig** “ızdıraplı, sıkıntılı, eziyetli” < *emge-k+lig*

[< *emgek+lig* (Clauson, 1972: 160a; UW1994, 371b; Erdal, 1991: 148)]

emge- “acı çekmek”[335], *emgek* “acı ızdırap, sıkıntı”[336] biçiminde gelişmiştir.

emgeklig tolgaglıg “eziyet çeken, sıkıntılı, dertli” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**edremlig**[337] → **erdemlig**

●**erdemlig** ~ **edremlig** “faziletli, erdemli” < *er+dem+lig*

---

[326] Wilkens, 2021: 243b.
[327] Wilkens, 2021: 249b.
[328] Wilkens, 2021: 249b.
[329] Clauson, 1972: 33a.
[330] Erdal, 1991: 487.
[331] Wilkens, 2021: 96a.
[332] Clauson, 1972: 33a.
[333] Erdal, 1991: 487.
[334] *il+lig* “hükümdar” örneğinde olduğu gibi.
[335] Räsänen, 1969: 42b; Clauson, 1972: 159b; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 637.
[336] Wilkens, 2021: 104a.
[337] Metatezli biçimi olan *edremlig* AY’de daha sık görünmektedir.

[< *erdem+lig* (Clauson, 1972: 212a; Erdal, 1991: 152; UW, 1998: 415)]

er "er, erkek, adam"[338], *erdem* "erdem, fazilet"[339] AY'de tanıklanmaktadır.

biliglig edremlig "bilgili, erdemli" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**erdinilig** "mücevherli" < Skr. *ratna* + T. *+lig* < *erdini+lig*

[< *erdini+lig* (Clauson, 1972: 212b; UW, 1998: 424b; Erdal, 1991: 148)]

erdini "mücevher"[340] AY'de tanıklanmaktadır.

●**eriglig** "karakter(li), davranışlı" < *er-ig+lig*

[< *erig+lig* (Clauson, 1972: 228a; UW, 1998: 429b)]

er- "olmak, bulunmak"[341], *erig (1)* "davranış"[342] AY'de tanıklanmaktadır.

eriglig barıglıg "hareketli, davranışlı" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**erklig** "güçlü, kuvvetli" < *erk+lig*

[< *erk+lig* (Clauson, 1972: 224a; UW, 1998: 436b)]

erk "güç"[343] AY'de tanıklanmaktadır.

küçlüg erklig "güçlü, kuvvetli", *erklig türklüg* "güçlü, kuvvetli" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**ertimlig** "geçici, kısa süreli" < *ert-im+lig*

[< **ertim-lig* (Clauson, 1972: 212a), < *ert-imlig* (Erdal, 1991: 375, Erdal, 2004: 143)]

ert- "içinden geçmek, ortasından geçip gitmek"[344], **ertim* biçiminde gelişmiştir.

●**esengülüg** "huzurlu, sağlıklı" < *esen+gü+lüg*

[< *esengü+lüg* (Clauson, 1972: 249b)]

esen "sağ, salim, sağlık"[345], *esengü* "esen, sağlıklı, huzur"[346] AY'de tanıklanmaktadır.

inçgülüg esengülüg "huzurlu, esenlik içinde" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**esenlig** "sağlıklı" < *esen+lig*

[< *esen+lik* (Clauson, 1972: 249b)]

esen "sağ, salim, sağlık"[347] AY'de tanıklanmaktadır.

---

[338] Wilkens, 2021: 110b.
[339] Wilkens, 2021: 111b.
[340] Wilkens, 2021: 112b.
[341] Wilkens, 2021: 11a.
[342] Clauson, 1972: 221b; Wilkens, 2021: 115a.
[343] Wilkens, 2021: 116a.
[344] Wilkens, 2021: 119a.
[345] Clauson, 1972: 248a; Wilkens, 2021: 122a.
[346] Wilkens, 2021: 122b.

inçgülüg esenlig “huzurlu, esenlik içinde” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**etinlig ~ itinlig** “sesli” < *et-in+lig*

et- “ötmek, ses çıkarmak”[348], *etin* “ses”[349] AY’de tanıklanmaktadır.

●**etözlüg** “vücutlu, bedenli” < *etöz+lüg*

[< *etöz+lüg* (Clauson, 1972: 74b)]

etöz “vücut, beden”[350] AY’de tanıklanmaktadır.

●**evinlig** “tohumlu” < **ev-in+lig*

[< *evin+lig* (Clauson, 1972: 13a)]

**ev-, evin* “tohum”[351] biçiminde gelişmiştir.

●**hualıg** “çiçekli” < Çin. 花 *hua* (G. 5002) + T. *+lıg* < *hua+lıg*

hua “çiçek”[352] AY’de tanıklanmaktadır.

hualıg çeçeklig “çiçekli” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**içgeklig** “şeytanlı, vampirli” < *iç-gek+lig*

iç- ‘içmek”[353], *içgek* “şeytan”[354] AY’de tanıklanmaktadır.

yiklig içgeklig “şeytanlı” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**içgülüg** “içkili, içecekli” < *iç-gü+lüg*

iç- “içmek”[355], *içgü* “içki, içecek”[356] AY’de tanıklanmaktadır.

aşlıg içgülüg “yiyecekli, içecekli” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**iglig** “hasta”< *ig+lig*

[< *ig+lig* (Clauson, 1972: 106a)]

ig “hastalık”[357] AY’de tanıklanmaktadır.

iglig kemlig agrıglıg “hastalıklı” üçleme biçiminde kullanılmaktadır.

●**ilig** (2) “hakan, hükümdar” < *il+lig*[358]

[< *él+lig* (Clauson, 1972: 141b; Erdal, 1991: 139), < *il+lig* (Gabain, 1988: § 53; Eraslan, 2012: § 173)]

il “devlet”[359] AY’de tanıklanmaktadır.

---

[347] Clauson, 1972: 248a; Wilkens, 2021: 122a.
[348] Ölmez, 1991: 94a; Wilkens, 2021: 126b.
[349] Wilkens, 2021: 126b.
[350] Wilkens, 2021: 127a.
[351] Wilkens, 2021: 130a.
[352] Wilkens, 2021: 284b.
[353] Wilkens, 2021: 293a.
[354] Wilkens, 2021: 293a.
[355] Wilkens, 2021: 293a.
[356] Wilkens, 2021: 293b.
[357] Clauson, 1972: 98b.
[358] Bu kelimenin *il+e-g* > *ilig* biçiminde gelişebileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. *ilen-* < *il+e-n-* “hükmetmek, yönetmek, hakim olmak” fiilinin varlığı bu görüşü desteklemektedir.

●**iliglig** “elli, eli olan” < *ilig+lig*

ilig (1) “el”[360] AY’de tanıklanmaktadır.

●**illig** “hakan, hükümdar” < *il+lig*

[< *él+lig* (Clauson, 1972: 141b)]

il “devlet”[361] AY’de tanıklanmaktadır.

●**inçgülüg** “huzurlu” < *inç+gü+lüg*

[< *énçgü+lüg* (Clauson, 1972: 175a)]

inç “rahat, huzur”[362], *inçgü* “huzurlu, sevinçli”[363] AY’de tanıklanmaktadır.

inçgülüg esenlig “huzurlu, esenlik içinde”, *inçgülüg esengülüg* “huzurlu, esenlik içinde”, *inçgülüg meñilig*” “huzurlu” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**inçlig** “huzurlu” < *inç+lig*

[< *énç+lig* (Clauson, 1972: 174b)]

inç “rahat, huzur”[364] AY’de tanıklanmaktadır.

inçlig meñilig “huzurlu” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**işlig** “işli, işi olan”< *iş+lig*

[< *iş+lig* (Brockelmann, 1951: 121; Clauson, 1972: 262a)]

iş (1) “iş, görev”[365] AY’de tanıklanmaktadır.

●**itiglig** “süslü; teçhizatlı; yapılı; şartlı” < *it-ig+lig*

[< *étig+lig* (Clauson, 1972: 53b), < *it-ig+lig* (Tekin, 1966a: 408)]

it- “yaratmak, yapmak, hazırlamak, süslemek”[366], *itig* “süs; teçhizat; nesne; element”[367] AY’de tanıklanmaktadır.

itiglig akıglıg “hareketli, akıcı”, *itiglig yaratıglıg* “düzenlenmiş; süslenmiş” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**itinlig → etinlig**

●**kaçıglıg** “duyu organlı” < *kaçıg+lıg*

kaçıg “duyu organı”[368] AY’de tanıklanmaktadır.

---

[359] Wilkens, 2021: 253a.
[360] Wilkens, 2021: 255b.
[361] Wilkens, 2021: 253a.
[362] Wilkens, 2021: 257a.
[363] Wilkens, 2021: 257b.
[364] Wilkens, 2021: 257a.
[365] Wilkens, 2021: 313b.
[366] UW, 2020: 55; Wilkens, 2021: 264b.
[367] Wilkens, 2021: 265a.
[368] Wilkens, 2021: 317a.

●**kadaşlıg** “akrabalı” < *ka+daş+lıg*

ka “akraba”[369], *kadaş* “hısım, akraba” AY’de tanıklanmaktadır.

●**kadgulug** “kaygılı, endişeli” < **kad-gu+lug*

[< *kadgu+lug* (Clauson, 1972: 600a)]

**kad-* “*endişe etmek, kaygılanmak”, *kadgu* “kaygı, endişe”[370] biçiminde gelişmiştir.

busuşlug kadgulug “sıkıntı”, *sakınçlug kadgulug* “kaygılı” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**kalılıg** “kalanlı” < *kal-ı+lıg*

[< *kalı+lıg* (Clauson, 1972: 621b)]

kal- “kalmak”[371], **kalı* biçiminde gelişmiştir.

●**kamışlıg** “kamışlı” < *kamış+lıg*

[< *kamış+lıg* (Brockelmann, 1951: 121; Clauson, 1972: 629a)]

kamış “kamış”[372] AY’de tanıklanmaktadır.

●**kanatlıg** “kanatlı” < *kanat+lıg*

[< *kanat+lıg* (Clauson, 1972: 636b)]

kanat “kanat”[373] AY’de tanıklanmaktadır.

●**kanımlıg** (1)[374] “hoşnut, memnun” < *kan-ım+lıg*

[< *kan-ımlıg* (Erdal, 1991: 375)]

kan- “doymak, tatmin olmak”[375], **kanım* biçiminde gelişmiştir.

●**kanımlıg** (2) “hanım sahibi, hanımlı” < *kan+ım+lıg*

han “han”[376], *hanım* “eş” biçiminde gelişmiştir.

●**kanlıg** “kanlı” < *kan+lıg*

[< *kan+lıg* (Clauson, 1972: 638b)]

kan (1) “kan”[377] AY’de tanıklanmaktadır.

kanlıg yiriñlig “kanlı, irinli” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**kañlılıg** “arabalı” < *kañlı+lıg*

---

[369] Wilkens, 2021: 316b.
[370] Wilkens, 2021: 318a.
[371] Wilkens, 2021: 321a.
[372] Wilkens, 2021: 327a.
[373] Wilkens, 2021: 328b.
[374] Kaya’nın dizininde *kanımlıg* tek madde başı şeklinde verilmiştir. Ancak madde “memnun” ve “eş sahibi” olarak iki maddeye ayrılmalıdır.
[375] Wilkens, 2021: 328a.
[376] Wilkens, 2021: 277a.
[377] Wilkens, 2021: 327b.

kañlı “araba, kağnı”[378] AY’de tanıklanmaktadır.

●**kapıglıg** “kapılı” < *kapa-g+lıg* > *kapıglıg*

[< *kapıg+lıg* (Clauson, 1972: 584a)]

kap “torba”[379], *kapa-* “kapamak”[380], *kapıg* “kapı”[381] biçiminde gelişmiştir.

kapıglıg tapdulug “kapılı, merdivenli” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**karaklıg** “göz bebekli” < *kara-k+lıg*

[< *karak+lıg* (Clauson, 1972: 657a)]

kara- “bakmak, görmek”[382], *karak* “göz, gözbebeği”[383] biçiminde gelişmiştir.

●**karlıg** “karlı” < *kar+lıg*

[< *kar+lıg* (Clauson, 1972: 658)]

kar “kar”[384] kökünden türemiştir.

karlıg buzlug “karlı, buzlu” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**katıglıg** “katılmış, eklenmiş” < *kat-ıg+lıg*

[< *katıg+lıg* (Clauson, 1972: 599b)]

kat- “katılaşmak, sertleşmek”[385], *katıg* “sert, katı, sağlam”[386] AY’de tanıklanmaktadır.

●**kedimlig** “giysili, elbiseli” < *ked-im+lig*

[< *kedim+lig* (Clauson, 1972: 704a)]

ked- “giymek”[387], *kedim* “elbise, giyim”[388] AY’de tanıklanmaktadır.

tonlug kedimlig “elbiseli” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**kegenlig ~ kigenlig** “hastalıklı, hasta” < *kegen+lig*

kegen ~ kigen “hastalık”[389] AY’de tanıklanmaktadır.

●**kemlig** “hastalıklı, hasta” < *kem+lig*

[< *kem+lig* (Clauson, 1972: 722b; Eraslan, 2012: § 173)]

kem “hastalık”[390] AY’de tanıklanmaktadır.

iglig kemlig agrıglıg “hastalıklı” üçleme biçiminde kullanılmaktadır.

---

[378] Wilkens, 2021: 331a.
[379] Wilkens, 2021: 331a.
[380] Wilkens, 2021: 331b.
[381] Wilkens, 2021: 332a.
[382] Wilkens, 2021: 334b.
[383] Wilkens, 2021: 334b.
[384] Wilkens, 2021: 333a.
[385] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 692.
[386] Wilkens, 2021: 344b.
[387] Wilkens, 2021: 352a.
[388] Wilkens, 2021: 353a.
[389] Wilkens, 2021: 362b.
[390] Clauson, 1972: 720b.

●**kergeklig** "gerekli" < *kerge-k+lig*

[< *kergek+lig* (Clauson, 1972: 744a)]

kerge- "istemek, ihtiyacı olmak"[391], *kergek* "gerek, lazım"[392] biçiminde gelişmiştir.

asıglıg kergeklig "gerekli, faydalı" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**kerişlig** "kavgalı, tartışmalı" < *ker-iş+lig*

ker- "germek"[393], *keriş* "kavga, tartışma"[394] biçiminde gelişmiştir.

tötüşlüg kerişlig "tartışmalı, kavgalı" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**keziglig** "sıralı" < *kez-ig+lig*

[< *kezig+lig* (Clauson, 1972: 759b)]

kez- "dolaşmak"[395], *kezig* "sıra dizi"[396] AY'de tanıklanmaktadır.

●**kılıklıg** "karakterli, yaradılışlı" < *kıl-ık+lıg*

kıl- "etmek, yapmak, kılmak"[397], *kılık* "huy, karakter, tabiat"[398] AY'de tanıklanmaktadır.

●**kılınçlıg** "davranışlı" < *kıl-ınç+lıg*

[< *kılınç+lıg* (Clauson, 1972: 624a; Erdal, 1991: 143)]

kıl- "etmek, yapmak, kılmak"[399], *kılın-* "yaratılmak, hazırlanmak"[400], *kılınç* "amel, iş"[401] AY'de tanıklanmaktadır.

●**kırtışlıg** "renkli" < *kır-t-ış+lıg*

[< *kırtış+lıg* (Clauson, 1972: 651a)]

kır- "kazımak, soymak"[402], **kırt-*, *kırtış* "yüzey, yüzün rengi, bet beniz"[403] biçiminde gelişmiştir.

öñlüg kırtışlıg "renkli, canlı" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**kıvlıg** "mutlu, kutlu" < *kıv+lıg*

[< *kıv+lıg* (Clauson, 1972: 584b)]

kıv "mutluluk, kut"[404] AY'de tanıklanmaktadır.

---

[391] Wilkens, 2021: 358a.
[392] Wilkens, 2021: 358a.
[393] Wilkens, 2021: 357b.
[394] Wilkens, 2021: 358b.
[395] Wilkens, 2021: 360b.
[396] Wilkens, 2021: 361a.
[397] Wilkens, 2021: 369b.
[398] Wilkens, 2021: 370b.
[399] Wilkens, 2021: 369b.
[400] Wilkens, 2021: 370b.
[401] Wilkens, 2021: 370b.
[402] Clauson, 1972: 643a.
[403] Clauson, 1972: 649a.

kutlug kıvlıg “mutlu, kutlu” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**kiçelig** “gece, akşam üzeri” < **ki+çe+lig*

**ki* “arka”[405], *kiçe* “gece, akşam”[406] biçiminde gelişmiştir.

●**kigenlig → kegenlig**

●**kirlig → kkirlig**

●**kirtgünçlüg** “inançlı” < **kirtgü-nç+lüg*

[< *kértgünç+lüg* (Clauson, 1972: 740b)]

kirtü “doğru, hakikat”[407] **kirtü+k-ün-*[408], *kirtgün-* “inanmak”[409], *kirtgünç* “inanç”[410] biçiminde gelişmiştir.

●**kirtülüg** “inançlı” < *kirtü+lüg*

kirtü “doğru, hakikat”[411] AY’de tanıklanmaktadır.

●**kizleglig** “gizli, sırlı” < *kiz+le-g+lig*

[< *kizle-g+lig* (Clauson, 1972: 761a)]

kiz “kutu, sandık, bohça”[412], *kizle-* “gizlemek, saklamak”[413], *kizleg* “sır”[414] biçiminde gelişmiştir.

kizleglig batutlug “gizli”, *örtüglüg kizleglig* “gizli” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**kkirlig ~ kirlig** “kirli” < *kkir+lig*

[< *kir+lig* (Clauson, 1972: 745a)]

kir ~ kkir “kir, pislik”[415] AY’de tanıklanmaktadır.

kkirlig tapçalıg “kirli”, *kkirlig kkirsiz* “ kirli, kirsiz” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**kolulug** “sayılı, zamanlı, ölçülü” < *kolu+lug*

kolu “zaman, ölçü, miktar”[416] AY’de tanıklanmaktadır.

ülgülüg kolulug “sayılı, hesaplı” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**koollug** “kollu, kanatlı” < *kool+lug*

---

[404] Wilkens, 2021: 375a.
[405] Clauson, 1972: 686a.
[406] Wilkens, 2021: 362a.
[407] Wilkens, 2021: 366b.
[408] Erdal, 1991: 605.
[409] Wilkens, 2021: 365b.
[410] Wilkens, 2021: 366a.
[411] Wilkens, 2021: 366b.
[412] Clauson, 1972: 756a.
[413] Wilkens, 2021: 387a.
[414] Wilkens, 2021: 387b.
[415] Wilkens, 2021: 382b.
[416] Wilkens, 2021: 390b.

kol ~ kool "kol, kanat"[417] AY'de tanıklanmaktadır.

koollug ultuñlug "eşit, muntazam" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**korkınçlıg** "korkulu" < *kork-ın-ç+lıg* > *kork-ınç+lıg*

[< *korkınç+lıg* (Clauson, 1972: 657b)]

kork- "korkmak"[418], *korkın-* "korkmak"[419], *korkınç* "korku"[420] AY'de tanıklanmaktadır.

korkınçlıg busuşlug "korkulu, sıkıntılı" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**koşuglug** "hazırlanmış, koşulmuş" < *koş-ug+lug*

[< *koşug+lug* (Clauson, 1972: 672a)]

koş- "bağlamak, koşum vurmak"[421], *koşug* "nazım, şiir, bağ, bağlantı"[422] biçiminde gelişmiştir.

●**köglüg** "korumuş, korunmuş" < *kö-g+lüg*

kö- "bağlamak, korumak, gözetmek"[423], **kög* "*gözetilen" biçiminde gelişmiştir.

köglüg közetiglig "korunmuş, gözetilmiş" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**köküzlüg**[424] "gönüllü" < **kö-k+üz+lüg*

[< *kögüz+lüg* (Clauson, 1972: 714b)]

**kö-* "yükselmek"[425], *kök* "*yükselmiş, kabarmış", *köküz* "göğüs, kalp, gönül"[426] biçiminde gelişmiştir.

●**kölüklüg** "taşıtlı" < *köl-ük+lüg*

[< *kölük+lüg* (Clauson, 1972: 718b)]

köl- "koşum vurmak"[427], *kölük* "taşıt, araç"[428] biçiminde gelişmiştir.

●**köñüllüg** "gönüllü" < *köñül+lüg*

[< *köñül+lüg* (Clauson, 1972: 732b; Erdal, 1991: 143)]

köñül "gönül"[429] AY'de tanıklanmaktadır.

●**körklüg** "güzel" < *kö-r-k+lüg*

---

[417] Wilkens, 2021: 389b.
[418] Wilkens, 2021: 394a.
[419] Clauson, 1972: 655b.
[420] Wilkens, 2021: 394b.
[421] Wilkens, 2021: 396b.
[422] Wilkens, 2021: 397b.
[423] Wilkens, 2021: 435a.
[424] AY'deki *kögüzlüg* kelimesi *köküzlüg* olarak okundu.
[425] Ağca, 2015: 208.
[426] Wilkens, 2021: 401b.
[427] Wilkens, 2021: 402a.
[428] Wilkens, 2021: 402a.
[429] Wilkens, 2021: 405a.

[< *körk+lüg* (Clauson, 1972: 743a; Eraslan, 2012: § 173), < *kör-k+lüg* (Erdal, 1991: 26)]

kö- "bağlamak, korumak, gözetmek"[430], *kör-* "görmek"[431], *körk* "görünüş"[432] biçiminde gelişmiştir.

körklüg körksüz "güzel, çirkin", *seviglig körklüg* "güzel", *körklüg meñizlig* "güzel görünüşlü" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**körlüg** "aldatıcı, hileli" < *kör+lüg*

kör "hile, yanıltma"[433] AY'de tanıklanmaktadır.

tevlüg körlüg "hileli" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**körümlüg** "bakışlı, görüşlü" < *kö-r-üm+lüg*

[< *körüm+lüg* (Clauson, 1972: 745b)]

kö- "bağlamak, korumak, gözetmek"[434], *kör-* "görmek"[435], *körüm* "görüntü, görüş"[436] AY'de tanıklanmaktadır.

●**közetçilig** "bekçili, korumalı" < *kö-z+e-t+çi+lig*

kö- "bağlamak, korumak, gözetmek"[437], *köz* "göz"[438], **köze-, közet* "nöbet"[439], *közetçi* "nöbetçi" biçiminde gelişmiştir.

●**közetiglig** "gözetimli, korumalı" < *kö-z+e-t-ig+lig*

[< *közedig+lig* (Clauson, 1972: 758b)]

kö- "bağlamak, korumak, gözetmek"[440], *köz* "göz"[441], **köze-, közet-* "korumak"[442], **közetig* "*gözetilen" biçiminde gelişmiştir.

köglüg közetiglig "korunmuş, gözetilmiş" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**közlüg** "gözlü" < *köz+lüg*

[< *köz+lüg* (Erdal, 1991: 143; (Erdal, 1991: 148)]

kö- "korumak"[443], *köz* "göz"[444] biçiminde gelişmiştir.

●**kudruklug** "kuyruklu" < **kudur-uk+lug*

---

[430] Wilkens, 2021: 435a.
[431] Wilkens, 2021: 408a.
[432] Wilkens, 2021: 409b.
[433] Wilkens, 2021: 443a.
[434] Wilkens, 2021: 435a.
[435] Wilkens, 2021: 408a.
[436] Wilkens, 2021: 411b.
[437] Wilkens, 2021: 435a.
[438] Wilkens, 2021: 414b.
[439] Wilkens, 2021: 448a.
[440] Wilkens, 2021: 435a.
[441] Wilkens, 2021: 414b.
[442] Wilkens, 2021: 448a.
[443] Erdal, 1991: 326.
[444] Wilkens, 2021: 414b.

**kudur*-[445], *kudruk* "kuyruk"[446] biçiminde gelişmiştir.

●**kutılıg** "kutlu" < *kut*+*ı*+*lıg*

[< *burkan kutınlıg* > *burkan kutılıg* (Erdal, 1991: 150)]

(*burkan kut*+*ı*)+*lıg* "*buddha*lıkla ilgili"

●**kutlug** "kutlu, kutsal" < *kut*+*lug*

[< *kut*+*lug* (Clauson, 1972: 601a)]

kut "kut"[447] AY'de tanıklanmaktadır.

kutlug ülüglüg "talihli" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**kuvragılıg** "… örgütüyle ilgili" < *kuvrag*+*ı*+*lıg*

**kuvur, kuvra*- "toplanmak"[448], *kuvrag* "cemaat, topluluk"[449] biçiminde gelişmiştir.

●**küçlüg** "güçlü, kuvvetli" < *küç*+*lüg*

[< *küç*+*lüg* (Clauson, 1972: 697a)]

küç "güç"[450] AY'de tanıklanmaktadır.

küçlüg küsünlüg "güçlü" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**küsünlüg** "güçlü" < *küsün*+*lüg*

küsün "güç kudret"[451] tabanından türemiştir.

küçlüg küsünlüg "güçlü" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**küülüg** "ünlü, şöhretli" < *küü*+*lüg*

[< *kü*+*lüg* (Clauson, 1972: 717b)]

küü ~ *kü* "ün, şöhret"[452] AY'de tanıklanmaktadır.

●**lakşanlıg** "özellikli" < Skr. *lakṣaṇa* + T. +*lıg* < *lakşan*+*lıg*

lakşan "*Buddha*'nın güzellik alameti, özellik"[453] AY'de tanıklanmaktadır.

●**lankanlıg** "tırabzanlı, korkuluklu" < Çin. 欄杆 *lan kan* (G. 6715 5818) + T. +*lıg* < *lankan*+*lıg*

lankan "trabzan, korkuluk"[454] tabanından türemiştir.

lankanlıg tapdulug "trabzanlı merdivenli" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

---

[445] Clauson, 1972: 605b.
[446] Wilkens, 2021: 419a.
[447] Wilkens, 2021: 428b.
[448] Wilkens, 2021: 433b.
[449] Wilkens, 2021: 433b.
[450] Wilkens, 2021: 435b.
[451] Wilkens, 2021: 412b.
[452] Wilkens, 2021: 446b.
[453] Wilkens, 2021: 450a.
[454] Wilkens, 2021: 451b.

●**lınhualıg** "nilüfer çiçekli" < Çin. 蓮花 *lien hua* (G. 7115 5002) + T. +*lıg* < *lınhua+lıg*

lınhua "nilüfer çiçeği"[455] AY'de tanıklanmaktadır.

●**mahabutlug ~ mahambutlug** "elementli" < Skr. *mahābhūta* + T. +*lug* < *mahabut+lug*

mahabut[456] "element"[457] AY'de tanıklanmaktadır.

●**mahambutlug → mahabutlug**

●**mandallıg** "çemberli, ritüel alanı, mandalalı" < Skr. *maṇḍala* + T. +*lıg* < *mandal+lıg*

mandal "tekerlek, çember"[458] AY'de tanıklanmaktadır.

●**mañgallıg** "şanslı" < Skr. *maṅgala* + T. +*lıg* < *mangal+lıg*

mañgal "şans, talih"[459] AY'de tanıklanmaktadır.

●**marakatraktalıg** "mücevherli"< Skr. *marakatarakta* + T. +*lıg* < *marakatrakta+lıg*

marakatrakta "bir mücevher adı"[460] tabanından türemiştir.

●**meñilig** "mutlu" < *meñi+lig*

[< *meñgi+lig* (Clauson, 1972: 770a; Erdal, 1991: 148)]

meñi "sevinç, neşe"[461] AY'de tanıklanmaktadır.

inçgülüg meñilig" "huzurlu", *ögrünçlüg meñilig* "huzurlu, sevinçli" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**meñizlig** "güzel yüzlü" < *meñ+iz+lig*

[< *meñiz+lig* (Clauson, 1972: 771b)]

meñ "ben, doğum lekesi"[462], *meñiz* "beniz, yüz, görünüş"[463] kökünden türemiştir.

körklüg meñizlig "güzel görünüşlü" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**meñülüg** "sonsuz, ebedi olan" < *meñü+lüg*

[< *meñgü+lüg* (Eraslan, 2012: § 173)]

meñgü ~ meñü "bengü, daimi, kalıcı, ebedi"[464] AY'de tanıklanmaktadır.

---

[455] Wilkens, 2021: 452b.
[456] *mahābhūta* "büyük element: hava, ateş, su, toprak".
[457] Wilkens, 2021: 459b.
[458] Wilkens, 2021: 467b.
[459] Wilkens, 2021: 468a.
[460] Wilkens, 2021: 470a.
[461] Wilkens, 2021: 472a.
[462] Wilkens, 2021: 472b.
[463] Wilkens, 2021: 473b.
[464] Wilkens, 2021: 473b.

●**nırvanlıg** "nirvanalı" < Skr. *nirvāṇa* + T. *+lıg* < *nırvan+lıg*

[< *nirvan+lıg* (Erdal, 1991: 146)]

nırvan "nirvana"[465] AY'de tanıklanmaktadır.

●**nızvanılıg** "tutkulu" < Soğ. *nyzβ'ny* + T. *+lıg* < *nızvanı+lıg*

[< *nizvanı+lıg* (Erdal, 1991: 147; Eraslan, 2012: § 173)]

nızvanı "tutku, ihtiras"[466] AY'de tanıklanmaktadır.

●**nomılıg** "…-nın dharma'sına ait < Gr. *nomos* + T. *+ılıg* < *nom+ı+lıg*

nom "öğreti, dharma"[467] AY'de tanıklanmaktadır.

(*burkan nom+ı*)*+lıg* "*Buddha* öğretisiyle ilgili"

●**nomlug** "öğretiye sahip"< Gr. *nomos* + T. *+lug* < *nom+lug*

[< *nom+lıg* (Clauson, 1972: 778a)]

nom "öğreti, dharma"[468] AY'de tanıklanmaktadır.

nomlug yirtünçülüg "kanuni, dünyevi", *nomlug törülüg* "öğretili, dharmalı" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**oluklug** "çizgili" < *oluk+lug*

oluk "oyuk, kanal, çizgi" tabanından türemiştir.

oluklug agulug yılan "çizgili, zehirli yılan, gözlüklü kobra"

●**ootlug** "ateşli" < *oot+lug*

[< *ot+lug* (Eraslan, 2012: § 173)]

ot (2) ~ *oot* "ateş"[469] AY'de tanıklanmaktadır.

●**ornaglıg** "yerleşik, ikametgâhlı" < *orun+a-g+lıg*

[< *ornag+lıg* (Clauson, 1972: 237a)]

orun "yer"[470], *orna-* "yerleşmek, konmak"[471], *ornag* "konaklama yeri, yer mevki, makam"[472] biçiminde gelişmiştir.

●**orunlug** "yere ait" < *orun+lug*

[< *orun+lug* (Clauson, 1972: 237a)]

orun "yer"[473] AY'de tanıklanmaktadır.

●**osuglug** "gibi" < *os-ug+lug*

---

[465] Wilkens, 2021: 491b.
[466] Wilkens, 2021: 492b.
[467] Wilkens, 2021: 494b.
[468] Wilkens, 2021: 494b.
[469] Wilkens, 2021: 511b.
[470] Wilkens, 2021: 514b.
[471] Wilkens, 2021: 513b.
[472] Wilkens, 2021: 513b.
[473] Wilkens, 2021: 514b.

[< *osug+lug* (Räsänen, 1969: 366a; Clauson, 1972: 245b)]

**os-, osug* "tarz, şekil, biçim"[474] tabanından türemiştir.

●**ögdilig** "övgüye değer, övgülü" < *ög-di+lig*

[< *ögdi+lig* (Clauson, 1972: 104b)]

ög- "övmek, methetmek"[475], *ögdi* "övgü"[476] AY'de tanıklanmaktadır.

●**ögrinçülüg → ögrünçülüg**

●**ögrünçlüg** "sevinçli, neşeli" < *ög*(*i*)*r-ünç+lüg*

[< *ögrünç+lüg* (Clauson, 1972: 115b; Erdal, 1991: 149; Eraslan, 2012: § 173)]

ögir- "sevinmek, mutlu olmak"[477], **ögrin-, ögrünç* "sevinç, neşe"[478] biçiminde gelişmiştir.

ögrünçlüg sevinçlig "sevinçli", *ögrünçlüg meñilig* "huzurlu, sevinçli" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**ögrünçülüg ~ ögrinçülüg** "sevinçli, neşeli" < *ög*(*i*)*r-ünçü+lüg* > *ögrünçü+lüg*

[< *ögrünç*(*ü*)*+lüg* (Erdal, 1991: 149)]

ögir- "sevinmek, mutlu olmak"[479], **ögrin-, ögrünç* "sevinç, neşe"[480], *ögrünçü* "sevinç, neşe"[481] biçiminde gelişmiştir.

ögrünçülüg sevinçlig "sevinçli" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**öñlüg** "renkli, şekilli, görünüşlü" < *öñ+lüg*

[< *öñ+lüg* (Clauson, 1972: 185b)]

öñ (2) "renk, güzellik" AY'de tanıklanmaktadır.

öñlüg belgülüg "renkli, belirli" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**örklüg** "örülmüş, örülü" < *ör-ük+lüg* > *örklüg*

ör- "örmek"[482], *örk* "örülmüş"[483] biçiminde gelişmiştir.

●**örtlüg** "alevli" < *ört+lüg*

[< *ört+lüg* (Clauson, 1972: 206b; Erdal, 1991: 147)]

ört "alev"[484] AY'de tanıklanmaktadır.

●**örtüglüg** "örtülü, kaplanmış" < *ört-üg+lüg*

---

[474] Wilkens, 2021: 516b.
[475] Wilkens, 2021: 524b.
[476] Wilkens, 2021: 525a.
[477] Wilkens, 2021: 525b.
[478] Wilkens, 2021: 527a.
[479] Wilkens, 2021: 525b.
[480] Wilkens, 2021: 527a.
[481] Wilkens, 2021: 527b.
[482] Wilkens, 2021: 539b.
[483] Clauson, 1972: 221a.
[484] Wilkens, 2021: 541a.

[< *örtüg+lüg* (Clauson, 1972: 211b)]

ört- "örtmek, gizlemek, saklamak"[485], *örtüg* "örtme, kapama, örtü"[486] AY'de tanıklanmaktadır.

örtüglüg kizleglig "gizli" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**özlüg** "canlı" < *öz+lüg*

[< *öz+lüg* (Clauson, 1972: 286b)]

öz "ruh, can"[487] AY'de tanıklanmaktadır.

özlüg yaşlıg "hayatlı, ömürlü" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**özütlüg** "ruhlu" < *öz+üt+lüg*

öz "ruh, can"[488], *özüt* "cin, ara varlığı"[489] biçiminde gelişmiştir.

●**paramıtlıg** "erdemli"< Skr. *pāramitā* + T. *+lıg* < *paramıt+lıg*

paramıt "üstün, yüce, mükemmellik"[490] tabanından türemiştir.

●**sakınçlıg ~ sakınçlug** "düşünceli, endişeli" < *sa-k-ınç+lıg*

[< *sakınç+lıg* (Clauson, 1972: 814a)]

sa- "saymak, düşünmek, dikkat etmek"[491], *sak-* "düşünmek, hesap etmek"[492], *sakın-* "düşünmek, düşünceye dalmak"[493], *sakınç* "düşünce"[494] biçiminde gelişmiştir.

●**sakınçlug → sakınçlıg**

●**sakışlıg** "sayılı" < *sa-k-ış+lıg*

[< *sakış+lıg* (Clauson, 1972: 817b)]

sa- "saymak, düşünmek, dikkat etmek"[495], *sak-* "düşünmek, hesap etmek"[496], *sakış* "sayı"[497] biçiminde gelişmiştir.

sanlıg sakışlıg "sayılı" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**sanlıg** "sayılı" < *sa-n+lıg*

[< *san+lıg* (Clauson, 1972: 839b)]

sa- "saymak, düşünmek, dikkat etmek"[498], *san* "sayı"[499] biçiminde gelişmiştir.

---

[485] Wilkens, 2021: 828a.
[486] Wilkens, 2021: 828b.
[487] Wilkens, 2021: 546a.
[488] Wilkens, 2021: 546a.
[489] Wilkens, 2021: 835a.
[490] Wilkens, 2021: 552a.
[491] Wilkens, 2021: 570b.
[492] Wilkens, 2021: 574a.
[493] Wilkens, 2021: 574b.
[494] Wilkens, 2021: 574a.
[495] Wilkens, 2021: 570b.
[496] Wilkens, 2021: 574a.
[497] Wilkens, 2021: 576a.

●**sansarlıg** “doğum-ölüm döngüsüyle ilgili” < Skr. *saṃsāra* + T. *+lıg* < *sansar+lıg*

[< *sansar+lıg* (Erdal, 1991: 145)]

sansar “doğum-ölüm döngüsü”[500] AY’de tanıklanmaktadır.

●**savlıg** “sözlü” < *sav+lıg*

[< *sav+lıg* (Clauson, 1972: 788a; Erdal, 1991: 143)]

sav (1) “söz”[501] AY’de tanıklanmaktadır.

●**señirlig** “tepeli” < *señir+lig*

[< *señir+lig* (Clauson, 1972: 841b)]

señir “kayalık tepe”[502] AY’de tanıklanmaktadır.

●**serimlig** “sabırlı, sakin” < *ser-im+lig*

[< *serim+lig* (Clauson, 1972: 853b), < *ser-imlig* (Erdal, 1991: 376)]

ser- “sabırlı olmak”[503], *serim* “sabır”[504] biçiminde gelişmiştir.

●**seviglig** “sevimli, sevgili” < *sev-ig+lig*

[< *sevig+lig* (Clauson, 1972: 788a)]

sev- “sevmek”[505], *sevig* “sevgi, istek”[506] AY’de tanıklanmaktadır.

seviglig taplaglıg “sevimli” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**sevinçlig** ~ **sevinçlüg** “sevinçli” < *sev-inç+lig*

[< *sevinç+lig* (Clauson, 1972: 790b; Erdal, 1991: 149)]

sev- “sevmek”[507], *sevin-* “sevinmek”[508], *sevinç* “sevinç”[509] AY’de tanıklanmaktadır.

ögrünçlüg sevinçlig “sevinçli, mutlu” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**sevinçlüg** → **sevinçlig**

●**sıdılıg** “sihirli” < Skr. *siddhi* + T. *+lıg* < *sıdı+lıg*

sıdı “sihir, sihir kuvveti”[510] AY’de tanıklanmaktadır.

●**sılıg** “hoş, güzel” < Çin. 則 *tsê* (G. 11652) + Türk *+lıg* < *sı+lıg*

---

[498] Wilkens, 2021: 570b.
[499] Wilkens, 2021: 579a.
[500] Wilkens, 2021: 581b.
[501] Wilkens, 2021: 591a.
[502] Wilkens, 2021: 597b.
[503] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 814.
[504] Clauson, 1972: 852b.
[505] Wilkens, 2021: 599b.
[506] Wilkens, 2021: 600a.
[507] Wilkens, 2021: 599b.
[508] Wilkens, 2021: 600b.
[509] Wilkens, 2021: 600b.
[510] Wilkens, 2021: 612b.

[< *sı+lıg* (Kara ve Zieme, 1986: 346), < **sı+lıg* (Erdal, 1991: 204; Uçar, 2009: 408)]

sı "kural"[511] kökünden türemiştir[512].

●**sırvapatlıg** (?) < Skr. *sarvapati* (?) + T. *+lıg* < *sırvapat+lıg*

●**siziglig**[513] "süpheli" < *siz-ig+lig*

[< *sézig+lig* (Clauson, 1972: 862b), < *sizik+lig* (Eraslan, 2012: § 173)]

siz- "sezmek"[514], *sizig* "şüphe, merak"[515] biçiminde gelişmiştir.

●**suvlug** "sulu" < *suv+lug*

[< *suv+lug* (Clauson, 1972: 788b; Erdal, 1991: 144)]

suv ~ *sub* "su"[516] AY'de tanıklanmaktadır.

●**süñüklüg** "kemikli" < *süñ-ük+lüg*

[< *süñük+lüg* (Clauson, 1972: 839a; Erdal, 1991: 145)]

**süñ-* "'*vurmak, saplamak, batırmak; uzamak genişlemek", *süñük* "kemik"[517] biçiminde gelişmiştir.

●**süülüg** "askerli, ordulu" < *süü+lüg*

süü (1) "asker, ordu"[518] AY'de tanıklanmaktadır.

●**şakılıg** "Śākya boyuna ait, Śākyalı" < Skr. *śākya* + T. *+lıg* < *şakı+lıg*

şakı "Śākya, *Buddha*'nın ait olduğu boyun adı"[519] AY'de tanıklanmaktadır.

●**şarırlıg** "kutsal emanetli" < Skr. *śarīra* + T. *+lıg* < *şarır+lıg*

şarır "kutsal emanet"[520] AY'de tanıklanmaktadır.

●**şlöklüg** "dizeli, mısralı, şiirli " < Skr. *śloka* + T. *+lüg* < *şlök+lüg*

şlök ~ *şlok* "dize, mısra, şiir"[521] AY'de tanıklanmaktadır.

●**takşutlug** "manzumeli, şiirli" < *tak-ış-ut+lug*

[< *takşut+lug* (Erdal, 1991: 144, 145)]

tak- "bağlamak, takmak"[522], **takış-, takşut* "manzume"[523] biçiminde gelişmiştir.

●**tamgalıg** "damgalı" < *tam-ga+lıg*

---

[511] Kara ve Zieme, 1986: 346.
[512] *sı* kelimesinin varyantı olan *tsı* biçimi AY'de tanıklanmaktadır.
[513] AY'deki *siziklig* kelimesi *siziglig* olarak okundu.
[514] Clauson, 1972: 860a.
[515] Wilkens, 2021: 604a.
[516] Wilkens, 2021: 633a.
[517] Wilkens, 2021: 637a.
[518] Wilkens, 2021: 638b.
[519] Wilkens, 2021: 642a.
[520] Wilkens, 2021: 645a.
[521] Wilkens, 2021: 654b.
[522] Wilkens, 2021: 664b.
[523] Wilkens, 2021: 665b.

[< *tamga+lıg* (Clauson, 1972: 505a)]

*****tam-* "*yakmak", *tamga* "damga, mühür"[524] biçiminde gelişmiştir.

●**tamulug** "cehennemli" < *tamu+lug*

[< *tamu+lug* (Clauson, 1972: 506b)]

tamu "cehennem"[525] AY'de tanıklanmaktadır.

●**tapçalıg** "kirli, pis" < *tapça+lıg*

[< *tapça+lıg* (Clauson, 1972: 437a)]

tapça "kir"[526] AY'de tanıklanmaktadır.

kkirlig tapçalıg "kirli" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tapdulug** "merdivenli" < *tapdu+lug*

tapdu "merdiven" tabanından türemiştir.

lankanlıg tapdulug "tırabzanlı-merdivenli", *kapıglıg tapdulug* "kapılı, merdivenli" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**taplaglıg** "istekli" < *tap+la-g+lıg*

tap "istek, arzu, hoşnut"[527], *tapla-* "istemek, onaylamak, kabul etmek"[528], *taplag* "istek"[529] biçiminde gelişmiştir.

seviglig taplaglıg "sevimli" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**taplıg** "arzulu, istekli" < *tap+lıg*

tap "istek, arzu"[530] AY'de tanıklanmaktadır.

●**tatıglıg** "tatlı, lezzetli" < *tat-ıg+lıg*

[< *tatıg+lıg* (Clauson, 1972: 454a)]

tat- "tatmak"[531], *tatıg* "tat, lezzet"[532] AY'de tanıklanmaktadır.

sogançıg tatıglıg "hoş, leziz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tavarlıg** "zengin, varlıklı, mallı, mülklü" < *tavar+lıg*

[< *tavar+lıg* (Clauson, 1972: 445b; (Erdal, 1991: 148)]

tavar "mal, mülk, servet"[533] AY'de tanıklanmaktadır.

---

[524] Wilkens, 2021: 667b.
[525] Wilkens, 2021: 668b.
[526] Wilkens, 2021: 674a.
[527] Wilkens, 2021: 673b.
[528] Wilkens, 2021: 675a.
[529] Wilkens, 2021: 675b.
[530] Wilkens, 2021: 673b.
[531] Wilkens, 2021: 682b.
[532] Wilkens, 2021: 683a.
[533] Wilkens, 2021: 684b.

edlig tavarlıg “mal ve mülklü, mal mülk sahibi, zengin” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tayaklıg** “destekli, dayanıklı” < *taya-k+lıg*

[< *tayak+lıg* (Clauson, 1972: 568b)]

taya- “destek olmak”[534], *tayak* “destek, dayanak”[535] biçiminde gelişmiştir.

●**tegimlig** “değerli” < *teg-im+lig*

[< *tegim+lig* (Clauson, 1972: 482b), < *teg-imlig* (Erdal, 1991: 374)]

teg- “ulaşmak, değmek, varmak”[536], *tegim* “değer, layık”[537] biçiminde gelişmiştir.

●**tegzinçlig** “bölümlü” < *teg-*(*i*)*z-inç+lig*

**teg-* “*çevirmek”, *tegiz-* “etrafında dönmek”[538], *tegzin-* “dönmek, çevresini dolaşmak”[539], *tegzinç* “kitap tomarı, bölüm”[540] biçiminde gelişmiştir.

●**teñlig** “denk” < *teñ+lig*

[< *teñ+lig* (Clauson, 1972: 520b)]

teñ “denk, eşit”[541] AY’de tanıklanmaktadır.

●**teñrilig** “tanrılı, dindar” < *teñri+lig*

[< *teñri+lig* (Clauson, 1972: 525a)]

teñri “tanrı”[542] AY’de tanıklanmaktadır.

●**tevlig → tevlüg**

●**tevlüg ~ tevlig** “hileli, aldatmacalı” < *tev+lig*

tev “hile, yalan”[543] AY’de tanıklanmaktadır.

tevlüg körlüg “hileli” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tıdıglıg** “engelli” < **tı-d-ıg+lıg*

[< *tıdıg+lıg* (Clauson, 1972: 454b)]

**tı-, tıd-* “engellemek”[544], *tıdıg* “engel”[545] biçiminde gelişmiştir.

adalıg tıdıglıg “tehlikeli, engelli” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

---

[534] Clauson, 1972: 567b.
[535] Wilkens, 2021: 686a.
[536] Wilkens, 2021: 688a.
[537] Wilkens, 2021: 688b.
[538] Clauson, 1972: 488b.
[539] Wilkens, 2021: 691b.
[540] Wilkens, 2021: 691b.
[541] Wilkens, 2021: 694a.
[542] Wilkens, 2021: 695b.
[543] Wilkens, 2021: 705a.
[544] Wilkens, 2021: 710b.
[545] Wilkens, 2021: 711a.

●**tılıg** “sağlam, dayanıklı” < *tı+lıg*

tı “sürekli, ebedi, sağlam”[546] AY’de tanıklanmaktadır.

tılıg yarplıg “sağlam” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tıltaglıg** “sebepli” < *tıl+ta-g+lıg*

[< *tıltag+lıg* (Clauson, 1972: 495a)]

tıl “dil”[547], *tılta-* “bahane aramak”[548], *tıltag* “sebep, bahane”[549] biçiminde gelişmiştir.

●**tınlıg** “canlı” < *tın+lıg*

[< *tın+lıg* (Clauson, 1972: 520a; Gabain, 1988: § 53; Eraslan, 2012: § 173)]

tın “ruh, nefes, soluk”[550] AY’de tanıklanmaktadır.

●**tıtsılıg** “öğrencili” < Çin. 弟子 *ti tzŭ* (G. 10955 12317) + T. *+lıg* < *tıtsı+lıg*

[< *tıtsı+lıg* (Erdal, 1991: 145)]

tıtsı ~ tıtsu “öğrenci”[551] AY’de tanıklanmaktadır.

●**tigilig** “sesli” < *tigi+lig*

[< *tigi+lig* (Clauson, 1972: 481a; Erdal, 1991: 148; Gulcalı, 2021: 345)]

tigi “ses, gürültü”[552] AY’de tanıklanmaktadır.

●**tikiglig** “hastalıklı” < *tik-ig+lig*

[< *tikig+lig* (Clauson, 1972: 480a)]

**tik-, tikig* “ağrı, sancı, hastalık”[553] biçiminde gelişmiştir.

agrıglıg tikiglig “hastalıklı” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tileklig** “dilekli, istekli” < *tilek+lig*

[< *tilek+lig* (Clauson, 1972: 499a)]

tile- “istemek, aramak”[554], *tilek* “dilek, istek”[555] AY’de tanıklanmaktadır.

●**tilgenlig** “tekerlekli” < *til-gen+lig*

til- “dilmek”[556], *tilgen* “tekerlek, çark”[557] AY’de tanıklanmaktadır.

●**tillig** “dilli” < *til+lig*

---

[546] Wilkens, 2021: 710b.
[547] Wilkens, 2021: 718a.
[548] Wilkens, 2021: 713a.
[549] Wilkens, 2021: 713a.
[550] Wilkens, 2021: 713b.
[551] Wilkens, 2021: 710a.
[552] Wilkens, 2021: 716b.
[553] Wilkens, 2021: 717b.
[554] Wilkens, 2021: 718b.
[555] Wilkens, 2021: 719a.
[556] Wilkens, 2021: 718b.
[557] Wilkens, 2021: 719a.

til "dil"[558] AY'de tanıklanmaktadır.

●**titimlig** (1)[559] "cesaretli" < *tit-im+lig*

[< *tit-im* (Clauson, 1972: 457a)]

tit- "karşı çıkmak, direnmek"[560], *titim* "cesur" kökünden türemiştir.

yüreklig titimlig "cesaretli" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**titimlig** (2) "cömert olan" < *tit-im+lig*

tit- "terk etmek, vazgeçmek"[561], *titim* "*cömert" kökünden türemiştir.

●**tiziglig** "gerdanlık, değerli taşlardan yapılan kolye; dizili" < *tiz-ig+lig*

[< *tizig+lig* (Clauson, 1972: 575a; (Erdal, 1991: 148)]

tiz- "dizmek, sıralamak"[562], *tizig* "dizi, sıra, teçhizat, dananım"[563] AY'de tanıklanmaktadır.

yiviglig tiziglig "süslü, bezenmiş, bezekli, donatılmış" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**togumlug** "doğuma ait, doğumlu" < *tog-um+lug*

tog- "doğmak"[564], *togum* "doğum, varlık şekli"[565] AY'de tanıklanmaktadır.

●**tokırlıg** "taçlı, topuzlu" < *tokı-r+lıg*

tokı- "dövmek, vurmak"[566], *tokır* "taç, topuz[567] AY'de tanıklanmaktadır.

●**tolgaglıg** "eziyetli" < *tolga-g+lıg*

tolga- "sarmak, döndürmek, çevirmek"[568], *tolgag* "acı, eziyet"[569] biçiminde gelişmiştir.

emgeklig tolgaklıg "eziyet çeken, sıkıntılı, dertli" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tonlug** "elbiseli" < *ton+lug*

[< *ton+lıg* (Clauson, 1972: 520a)]

ton "elbise"[570] AY'de tanıklanmaktadır.

---

[558] Wilkens, 2021: 718a.
[559] *titimlig* AY'da tek madde başı halinde verilmiş. Ancak bağlama bakıldığında iki madde yapılması gerektiği anlaşılıyor: *titimlig* (1) "cesaretli" (str. 3849, 15095); *titimlig* (2) "cömert" (str. 16336).
[560] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 884.
[561] Clauson, 1972: 450b.
[562] Wilkens, 2021: 724a.
[563] Wilkens, 2021: 724a.
[564] Wilkens, 2021: 752b.
[565] Wilkens, 2021: 755a.
[566] Clauson, 1972: 467a; Wilkens, 2021: 726a.
[567] Wilkens, 2021: 727a.
[568] Wilkens, 2021: 729a.
[569] Wilkens, 2021: 729a.
[570] Wilkens, 2021: 730b.

tonlug kedimlig “elbiseli” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**toñalıg** “sevinçli, neşeli” < *toña+lıg*

[< *toña+lıg* (Clauson, 1972: 522b)]

toña “sevinç, neşe”[571] tabanından türemiştir.

meñilig toñalıg “sevinçli” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**toorlug** “ağlı” < *toor+lug*

toor “ağ”[572] AY’de tanıklanmaktadır.

●**tölteglig** “döşeli, yastıklı” < *töl+e-t+e-g+lig*

töl ~ töş “göğüs, bağır”[573], **töle-, tölet* “yastık, minder”[574], *tölte-* (< *tölete-*) “döşemek, sermek”[575], *tölteg* “yastık, minder” biçiminde gelişmiştir.

●**törülüg** “yasalı, öğretili, kurallı” < *törü+lüg*

[< *törü+lüg* (Clauson, 1972: 548b)]

törü “töre”[576] AY’de tanıklanmaktadır.

nomlug törülüg “öğretili, dharmalı” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tötüşlüg** “kavgalı, savaşan” < **töt-üş+lüg*

[< *tütüş+lüg* (*tütöşlüg?*) (Clauson, 1972: 462b)]

**töt-* “*kavga etmek”, *tötüş* “kavga, savaş, anlaşmazlık”[577] biçiminde gelişmiştir.

tötüşlüg kerişlig “tartışmalı, kavgalı” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tözlüg** “köklü, esaslı, temelli” < *töz+lüg*

[< *töz+lüg* (Clauson, 1972: 575b)]

töz “kök, esas, temel”[578] AY’de tanıklanmaktadır.

●**tumanlıg** “dumanlı” < *tu-man+lıg*

[< *tuman+lıg* (Clauson, 1972: 508b)]

tu- “kapamak, örtmek”[579], *tuman* “duman, sis”[580] AY’de tanıklanmaktadır.

●**tumlıg ~ tumlug** “soğuk” < *tum+lıg*

---

[571] Wilkens, 2021: 731b.
[572] Wilkens, 2021: 733b.
[573] Wilkens, 2021: 746a.
[574] Clauson, 1972: 494a.
[575] Clauson, 1972: 494b.
[576] Wilkens, 2021: 739a.
[577] Wilkens, 2021: 746a.
[578] Wilkens, 2021: 746b.
[579] Erdal, 1991: 387.
[580] Wilkens, 2021: 756b.

[< *tumlı-g* (Clauson, 1972: 506a; Erdal, 1991: 209), < *tum+lıg* (Eren, 2020: 152b)]

tum "soğuk"[581] kökünden türemiştir.

●**tumlug → tumlıg**

●**turuşlug** "bir davranışla ilgili" < *tur-uş+lug*

tur- "durmak, bulunmak"[582], *turuş* "davranış, tutum"[583] AY'de tanıklanmaktadır.

●**tusulug** "faydalı" < *tus-u+lug*

[< *tusu+lug* (Clauson, 1972: 555b; Erdal, 1991: 148)]

tus- "faydalı olmak"[584], *tusu* "fayda yarar"[585] AY'de tanıklanmaktadır.

asıglıg tusulug "faydalı" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tutuglug** "engelli, bağlı" < *tu-t-ug+lug*

[< *tutuk+lug* (Clauson, 1972: 454b), < *tut-ug+lug* (Erdal, 1991: 210)]

tu- "kapamak, tıkamak, yasaklamak"[586], *tut-* "tutmak"[587], *tutug* "engel, zorluk"[588] biçiminde gelişmiştir.

baglıg tutuglug "bağlı, tutulu" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tutyaklıg** "yapışmalı" < *tu-t-yak+lıg*

tu- "kapamak, tıkamak, yasaklamak"[589], *tut-* "tutmak"[590], *tutyak* "yapışma"[591] biçiminde gelişmiştir.

●**tuzlug** "güzel, yararlı" < *tuz+lug*

tuz "*yarar, fayda" kökünden türemiştir.

tuzlug yaraglıg "yararlı, faydalı" biçiminde ikileme oluşturmuştur.

●**tügüglüg** "düğümlü, bağlantılı" < *tüg-üg+lüg*

tüg- "bağlamak, düğümlemek"[592], *tügüg* "düğüm, bağlantı"[593] biçiminde gelişmiştir.

●**tükellig** "tamamen, bütün" < *tü-k+e-l+lig*

[< *tükel+lig* (Clauson, 1972: 481b), < *tüke-l+lig* (Erdal, 1991: 152)]

---

[581] Clauson, 1972: 503a; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 899.
[582] Wilkens, 2021: 758a.
[583] Wilkens, 2021: 761b.
[584] Clauson, 1972: 554b.
[585] Wilkens, 2021: 761b.
[586] Wilkens, 2021: 752a.
[587] Wilkens, 2021: 763a.
[588] Wilkens, 2021: 764b.
[589] Wilkens, 2021: 752a.
[590] Wilkens, 2021: 763a.
[591] Wilkens, 2021: 766a.
[592] Arat, 1979: 476; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 907; Wilkens, 2021: 769a.
[593] Wilkens, 2021: 769a.

**tü-, *tük, tüke-* "bitmek"[594], *tükel* "tam, eksiksiz, büsbütün"[595] biçiminde gelişmiştir.

●**tülüklüg** "güçlü, kuvvetli" < *tülük+lüg*

[< *tölük+lüg* (Uçar, 2009: 454)]

tülük "güç, kuvvet"[596] tabanından türemiştir.

ulug tülüglüg "büyük, güçlü" biçiminde ikileme oluşturmuştur.

●**tüplüg** "esaslı" < *tüp+lüg*

[< *tüb+lüg* (Clauson, 1972: 439b)]

tüp "temel, esas"[597] AY'de tanıklanmaktadır.

●**türklüg** "kudretli, güçlü" < *türk+lüg*

türk "güç, kuvvet"[598] AY'de tanıklanmaktadır.

erklig türklüg "güçlü, kuvvetli" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**türlüg** "türlü, çeşitli" < *tür+lüg*

[< *törlüg* (Clauson, 1972: 546b), < *tür+lüg* (Erdal, 1991: 142)]

tür "tür, çeşit" kökünden türemiştir.

●**tüşlüg** "meyveli, yemişli, neticeli, karşılıklı" < *tüş+lüg*

tüş "meyve, yemiş; netice, semere, karşılık"[599] AY'de tanıklanmaktadır.

●**tütsüglüg** "tütsülü" < *tüt-**üz-**üg+lüg* > *tütsüglüg*

[< *tütsüg+lüg* (Clauson, 1972: 461a)]

tüt- "tütmek"[600], *tütüz-* "tütsülemek"[601], *tütsüg* "tütsü, buhur"[602] biçiminde gelişmiştir.

●**tüülüg** "tüylü, kıllı" < *tüü+lüg*

[< *tü+lüg* (Clauson, 1972: 498b)]

tüü "tüy, kıl"[603] AY'de tanıklanmaktadır.

●**uçlug** "uçlu" < *uç+lug*

[< *uç+suz* (Clauson, 1972: 26a)]

uç "uç"[604] AY'de tanıklanmaktadır.

---

[594] Wilkens, 2021: 769b.
[595] Wilkens, 2021: 769b.
[596] Wilkens, 2021: 771a.
[597] Wilkens, 2021: 774a.
[598] Wilkens, 2021: 775a.
[599] Wilkens, 2021: 776a.
[600] Gabain, 1988: 303b.
[601] Wilkens, 2021: 778b.
[602] Wilkens, 2021: 778a.
[603] Wilkens, 2021: 778b.
[604] Wilkens, 2021: 782a.

●**uçruglug** "bayraklı" < *uç-(u)r-ug+lug*

[< *uçrug+lug* (Clauson, 1972: 31a)]

uç- "uçmak"[605], *uçur-* "uçurmak"[606], *uçrug* "bayrak, sancak"[607] biçiminde gelişmiştir.

●**ugraglıg** "niyetli, amaçlı" < *ugr+a-g+lıg*

ugur "fırsat, sebep; vakit, sebep"[608], *ugra-* "planlamak, niyet etmek"[609], *ugrag* "niyet, amaç"[610] biçiminde gelişmiştir.

●**ugurlug** "zamanlı" < *ugur+lug*

[< *ugur+lug* (Clauson, 1972: 93b)]

ugur "fırsat, sebep; vakit, sebep"[611] AY'de tanıklanmaktadır.

●**uguşlug** "aynı soya mensup, kökenli" < *uguş+lug*

[< *uguş+lug* (Clauson, 1972: 97b)]

uguş "kabile, aile, köken"[612] AY'de tanıklanmaktadır.

●**ultuñlug** "temelli" < *ul+tuñ+lug*

[< *ultuñ+lug* (Clauson, 1972: 135a), < *ul+tuñ+lug* (Erdal, 1991: 156)]

ul "dip, temel"[613], *ultuñ* "ayakkabı tabanı"[614] biçiminde gelişmiştir.

●**ulug** "ulu, büyük" < *ul+lug*

[< *ulug* (Clauson, 1972: 136b), < *ul+lug* (Erdal, 1991: 139), *ul+a-* "eklemek, çoğaltmak" > *ulug* (Uçar, 2020: 25)]

ul "dip, temel"[615] kökünden türemiştir.

●**umunçlug** "umutlu, arzulu" < *um-unç+lug*

um- "ümit etmek, beklemek"[616], *umun-* "ummak, beklemek"[617], *umunç ~ umınç* "umut, arzu, umma"[618] biçiminde gelişmiştir.

●**uyalıg** "yuvalı" < *uya+lıg*

uya "yuva, sığınak[619] kökünden türemiştir.

---

[605] Wilkens, 2021: 782b.
[606] Wilkens, 2021: 783b.
[607] Wilkens, 2021: 783a.
[608] Wilkens, 2021: 788a.
[609] Wilkens, 2021: 787b.
[610] Wilkens, 2021: 787b.
[611] Wilkens, 2021: 788a.
[612] Wilkens, 2021: 788a.
[613] Wilkens, 2021: 124a.
[614] Clauson, 1972: 131b.
[615] Clauson, 1972: 124a.
[616] Wilkens, 2021: 798a.
[617] Wilkens, 2021: 799a.
[618] Wilkens, 2021: 799a.

●**üjiklig** "yazılı" < Çin. 字 *tzŭ* (G. 12324) + T. *+lig* < *üjik+lig*

üjik "harf, işaret, yazı"[620] AY'de tanıklanmaktadır.

●**ülgülüg** "ölçülü" < **ül-gü+lüg*

[< *ülgü+lüg* (Clauson, 1972: 144a)]

**ül-*, *ülgü* "taksim, pay; nasip, kısmet"[621] biçiminde gelişmiştir.

ülgülüg kolulug "sayılı, hesaplı" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**ülüglüg** "kısmetli, kutlu, iyi talihli" < **ül+e-g+lüg* > *ülüg+lüg*

[< *ülüg+lüg* (Clauson, 1972: 144a)]

**ül, üle-* "bölmek, bölüştürmek, paylaştırmak"[622], *ülüg* "pay, baht, şans"[623] biçiminde gelişmiştir.

kutlug ülüglüg "talihli" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**ülüşlüg** "paylı, hisseli" < *üle-ş+lüg* > *ülüş+lüg*

[< *ülüş+lüg* (Clauson, 1972: 154b)]

**ül-, üle-* "bölmek, bölüştürmek, paylaştırmak"[624], *ülüş* "pay, hisse"[625] AY'de tanıklanmaktadır.

●**ünlüg** "sesli" < *ün+lüg*

[< *ün+lüg* (Clauson, 1972: 185b)]

ün ~ *üün* "ses, seda, gürültü"[626] AY'de tanıklanmaktadır.

●**ünüşlüg** "çıkışlı" < *ün-üş+lüg*

[< *ünüş+lüg* (Clauson, 1972: 191a; Erdal, 1991: 141)]

ün- "yükselmak, yukarı çıkmak"[627] *ünüş* "çıkış, yükselme"[628] AY'de tanıklanmaktadır.

●**ürlüklüg** "sonsuz" < *ür+lük+lüg*

[< **ürlük+lüg* (Clauson, 1972: 231a)]

ür "uzun süre"[629], *ürlük* "ebediyet, sonsuzluk"[630] biçiminde gelişmiştir.

●**üzlünçülüg** "sonlu, geçici" < *üz-ül-ünçü+lüg*

---

[619] Wilkens, 2021: 810a.
[620] Wilkens, 2021: 813a.
[621] Wilkens, 2021: 822b.
[622] Wilkens, 2021: 822b.
[623] Wilkens, 2021: 824a.
[624] Wilkens, 2021: 822b.
[625] Wilkens, 2021: 824b.
[626] Wilkens, 2021: 824b.
[627] Wilkens, 2021: 825a.
[628] Wilkens, 2021: 826a.
[629] Wilkens, 2021: 826b.
[630] Wilkens, 2021: 827b.

[< *üzlünçü+lüg* (Clauson, 1972: 288a; Erdal, 1991: 148)]

üz- "kesmek, koparmak"[631], *üzül-* "kesilmek, koparılmak"[632], *üzlün-* "yok olmak, sona ermek, bitmek"[633], *üzlünçü* "son, bitiş"[634] biçiminde gelişmiştir.

●**vajırlıg** "yıldırımlı" < Skr. *vajra* + T. *+lıg* < *vajra+lıg*

vajır "yıldırım" AY'de tanıklanmaktadır.

●**vaydurılıg** "kristalli" < Skr. *vaiḍūrya* + T. *+lıg* < *vaydurı+lıg*

vaydurı "kristal, billur" AY'de tanıklanmaktadır.

●**yagışlıg** "kurbanla ilgili" < **ya-g+ı-ş+lıg*

**ya-, *yag, *yagı-, yagış* "kurban"[635] tabanından türemiştir.

●**yaglıg** "yağlı" < *yag+lıg*

[< *yag+lıg* (Clauson, 1972: 901b)]

yag "yag"[636] AY'de tanıklanmaktadır.

●**yagmurlug** "yağmurlu" < *yag-mur+lug*

yag- "yağmak"[637], *yagmur* "yağmur"[638] AY'de tanıklanmaktadır.

●**yalañuklug** "insani" < **yal-ın-guk+lug*

[< *yal+añ-uk* (Tekin, 2019b: 320)]

**yal-, yalın-* "soymak"[639], *yalanguk* "insan"[640] biçiminde gelişmiştir.

●**yalınlıg** "parlak, parıltılı, alevli" < **ya-l-ın+lıg*

[< *yalın+lıg* (Clauson, 1972: 932a; Erdal, 1991: 147), < **ya-l-ın+lıg* (Tekin, 2019b: 318)]

**ya-*[641] "ateş almak, alevlenmek, yanmak"[642], *yal-* "parlamak, alevlenmek, yanmak"[643] *yalın* "parlaklık, alev"[644] biçiminde gelişmiştir.

çoglug yalınlıg "parlak, ışıltılı; güçlü" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yaltrıklıg** "ışıklı" < **ya-l-trı-k+lıg*

[< *yaltrık+lıg* (Clauson, 1972: 924a; Erdal, 1991: 148)]

---

631 Wilkens, 2021: 832a.
632 Wilkens, 2021: 834a.
633 Wilkens, 2021: 833b.
634 Wilkens, 2021: 833b.
635 Wilkens, 2021: 853a.
636 Wilkens, 2021: 852b.
637 Wilkens, 2021: 852b.
638 Wilkens, 2021: 854a.
639 Wilkens, 2021: 857a; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 946.
640 Wilkens, 2021: 858a.
641 **ya-; ya-k-, ya-l-, ya-n-* aynı kökten geliyor.
642 Tekin, 2019b: 318.
643 Räsänen, 1969: 181a; Clauson, 1972: 918a; Arat, 1979: 517; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 944; Wilkens, 2021: 856a.
644 Wilkens, 2021: 857a.

*ya-[645] "ateş almak, alevlenmek, yanmak"[646], *yal-* parlamak, alevlenmek, yanmak"[647] *yaltrı- ~ yaltır-* "parlatmak, ışıldatmak"[648], *yaltrık* "parlaklık, ışık"[649] biçiminde gelişmiştir.

yaruk yaltrıklıg "ışıklı" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yañalıg** "filli" < *yañа+lıg*

[< *yañа+lıg* (Clauson, 1972: 952a)]

yañа "fil"[650] AY'de tanıklanmaktadır.

●**yañkulug** "yankılı, sesli" < *yañku+lug*

[< *yañku+lug* (Erdal, 1991: 148)]

yañku "yankı, ses, seda"[651] AY'de tanıklanmaktadır.

●**yañlıg** "metotlu, yöntemli; benzer, gibi, aynı şekilde"< Çin. 樣 *yang* (G. 12854) + T. *+lıg* < *yañ+lıg*

yañ "metot, yöntem, tarz"[652] AY'de tanıklanmaktadır.

●**yapıglıg** "yapılı, bünyeli" < *yap-ıg+lıg*

[< *yapıg+lıg* (Clauson, 1972: 875a)]

yap- "yapmak"[653], *yapıg* "yapı"[654] biçiminde gelişmiştir.

●**yaraglıg** "yararlı" < **yara-g+lıg*

[< *yarag+lıg* (Clauson, 1972: 964a; Erdal, 1991: 215-216)]

**yar, yara-* "yaramak, yakışmak, uygun olmak"[655], *yarag* "uygun, münasip"[656] biçiminde gelişmiştir.

●**yaratıglıg** "donatılmış, yaratılmış" < **yar+a-t-ıg+lıg*

**yar, yara-* "yaramak, yakışmak, uygun olmak"[657], *yarat-* "hazırlamak, donatmak, yaratmak"[658], *yaratıg* "süs, donatım"[659] biçiminde gelişmiştir.

●**yarlıg (1)** "sefil, fakir, yoksul" < *yar+lıg*

---

[645] **ya-; ya-k-, ya-l-, ya-n-* aynı kökten geliyor.
[646] Tekin, 2019b: 318.
[647] Räsänen, 1969: 181a; Clauson, 1972: 918a; Arat, 1979: 517; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 944; Wilkens, 2021: 856a.
[648] Wilkens, 2021: 858b.
[649] Wilkens, 2021: 859a.
[650] Wilkens, 2021: 862b.
[651] Wilkens, 2021: 864a.
[652] Wilkens, 2021: 862a.
[653] Wilkens, 2021: 864b.
[654] Wilkens, 2021: 865a.
[655] Wilkens, 2021: 866a.
[656] Wilkens, 2021: 866a.
[657] Wilkens, 2021: 866a.
[658] Wilkens, 2021: 867a.
[659] Wilkens, 2021: 867b.

[< *yar+lıg* (Clauson, 1972: 967a; Tekin, 2019b: 306)]

yar "tükürük, salya"[660]kökünden türemiştir.

irinç yarlıg+(1) "zavallı, acınacak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yarlıglıg** "sözlü, emirli" < *yar-ıl-ıg+lıg* > *yarlıglıg*

yar- "bölmek"[661], *yarıl-* "yarılmak"[662], *yarlıg* (2) "hüküm, karar"[663] biçiminde gelişmiştir.

●**yarplıg** "dayanıklı" < *yarp+lıg*

[< *yarp+lıg* (Clauson, 1972: 957a)]

yarp "sağlam"[664] AY'de tanıklanmaktadır.

tılıg yarplıg "sağlam" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yaruklug** "ışıklı" < *yaru-k+lug*

[< *yaruk+lug* (Clauson, 1972: 964b)]

yaru- "parlamak, aydınlatmak"[665], *yaruk* "parlak, ışık"[666] AY'de tanıklanmaktadır.

●**yaşlıg** "yaşlı" < *yaş+lıg*

[< *yaş+lıg* (Brockelmann, 1951: 122; Clauson, 1972: 978a)]

yaş (2) "yaş, ömür"[667] AY'de tanıklanmaktadır.

özlüg yaşlıg "hayatlı, ömürlü" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yazuklug** "suçlu, günahkâr" < *yaz-uk+lug*

[< *yazuk+lug* (Clauson, 1972: 986a; Eraslan, 2012: § 173)]

yaz- "yanılmak, günah işlemek"[668], *yazuk* "suç, günah"[669] AY'de tanıklanmaktadır.

●**yıdlıg** "güzel kokulu" < *yıd+lıg*

[< *yıd+lıg* (Clauson, 1972: 890a)]

yıd "güzel koku" AY'de tanıklanmaktadır.

yıdlıg yıparlıg "güzel kokulu" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yıgıglıg**[670] "toplanmış" < *yıg-ıg+lıg*

---

[660] Wilkens, 2021: 866a.
[661] Wilkens, 2021: 866a.
[662] Wilkens, 2021: 868a.
[663] Wilkens, 2021: 869a.
[664] Wilkens, 2021: 870b.
[665] Clauson, 1972: 956b; Arat, 1979: 527; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 956; Wilkens, 2021: 871b.
[666] Wilkens, 2021: 871b.
[667] Wilkens, 2021: 874a.
[668] Wilkens, 2021: 880a.
[669] Wilkens, 2021: 881a.

yıg- “toplamak, biriktirmek”[671], *yıgıg* “*toplanmış” biçiminde gelişmiştir.

●**yıltızlıg ~ yiltizlig** “köklü” < *yıltız+lıg*

ul[672] “dip, temel”[673], *yıltız ~ yiltiz* “kök, köken”[674] biçiminde gelişmiştir.

●**yıñaklıg** “taraflı, yönlü” < *yıñak+lıg*

yıñak “yön, taraf”[675] AY’de tanıklanmaktadır.

buluñlug yıñaklıg “taraflı” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yıparlıg** “güzel kokulu” < *yıpar+lıg*

[< *yıpar+lıg* (Clauson, 1972: 880a)]

yıpar “güzel koku, tütsü, mis”[676] AY’de tanıklanmaktadır.

yıdlıg yıparlıg “güzel kokulu” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yiillig** “rüzgârlı” < *yiil+lig*

yiil ~ yel ~ yil “rüzgâr”[677] AY’de tanıklanmaktadır.

●**yiklig** “şeytanlı” < *yik+lig*

yik ~ yek “şeytan”[678] AY’de tanıklanmaktadır.

yiklig içgeklig “şeytanlı” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yiltizlig → yıltızlıg**

●**yiriñlig** “irinli” < *yiri-ñ+lig*

yiri- “çürümek, kokuşmak”[679], *yiriñ* “irin”[680] biçiminde gelişmiştir.

●**yirtinçülüg** “dünyevî” < *yir+tin+çü+lüg*

[< *yértinçü+lüg* (Clauson, 1972: 961a; Erdal, 1991: 143)]

yir “yer”[681], *yirtin*[682], *yirtünçü* “dünya, yeryüzü”[683] biçiminde gelişmiştir.

●**yiveglig** “donanımlı” < *yiv-e-g+lig*

yiv- “donatmak, döşemek”[684], **yive-* “donatmak, döşemek”[685], *yiveg* “donanım, teçhizat” biçiminde gelişmiştir.

---

[670] AY’deki *yıkıglıg* kelimesi *yıgıglıg* olarak okundu. Cümledeki bağlam “tek ayağı üzerinde durmak (yığılmak)” anlamındadır.
[671] Wilkens, 2021: 896b.
[672] (*y*)*ul* ~ (*y*)*ıl* ~ (*y*)*il.*
[673] Clauson, 1972: 124a.
[674] Wilkens, 2021: 899b.
[675] Wilkens, 2021: 899b.
[676] Wilkens, 2021: 900a.
[677] Wilkens, 2021: 885b.
[678] Ayazlı, 2012: 362a.
[679] Clauson, 1972: 198b.
[680] Clauson, 1972: 233a.
[681] Wilkens, 2021: 889a.
[682] Erdal, 1991: 106.
[683] Wilkens, 2021: 891a.
[684] Wilkens, 2021: 895a.

●**yiviglig** “donanımlı” < *yiv-ig+lig*

[< *yivig+lig* (Clauson, 1972: 876b)]

yiv- “donatmak, döşemek, vermek”[686], *yivig* “donatım, teçhizat”[687] biçiminde gelişmiştir.

●**yorıglıg** “yürüyüşlü” < *yorı-g+lıg*

yorı- “yürümek, hareket etmek”[688], *yorıg* “gidişat, uygulama, tutum”[689] AY’de tanıklanmaktadır.

●**yöleşürüglüg** “karşılaştırmalı” < *yöl+e-ş-ür-üg+lüg*

**yöl, yöle-* “dayamak, desteklemek”[690], *yöleş-* “dayanışmak”[691], *yöleşürüg* “benzetme, kıyas, karşılaştırma”[692] biçiminde gelişmiştir.

●**yörüglüg** “izahlı, açıklamalı” < *yör-üg+lüg*

yör- “yorumlamak, izah etmek”[693], *yörüg* “izah, yorum”[694] biçiminde gelişmiştir.

●**yüreklig** “cesaretli” < *yürek+lig*

[< *yürek+lig* (Brockelmann, 1951: 122; Clauson, 1972: 966a)]

yürek “yürek, kalp, cesaret”[695] AY’de tanıklanmaktadır.

yüreklig titimlig “cesaretli” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yüülüg** “pürüzsüz, düz” < **yüü+lüg*

[< **yü+lüg/ *yü-l-üg* (Erdal, 1991: 220a)]

**yüü* “*düz olmayan” kökünden türemiştir.

●**yüüzlüg ~ yüzlüg** “yüzlü” < *yüüz+lüg*

[< *yüz+lüg* (Brockelmann, 1951: 122; Clauson, 1972: 987a)]

yüz ~ yüüz “yüz, surat, sima”[696] AY’de tanıklanmaktadır.

●**yüzlüg → yüüzlüg**

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *başlıg, buzlug, çoglug, edlig, elig*

---

[685] Wilkens, 2021: 895a.
[686] Wilkens, 2021: 895a.
[687] Wilkens, 2021: 895b.
[688] Wilkens, 2021: 914a.
[689] Wilkens, 2021: 914a.
[690] Wilkens, 2021: 915a.
[691] Wilkens, 2021: 915b.
[692] Wilkens, 2021: 915b.
[693] Wilkens, 2021: 916a.
[694] Wilkens, 2021: 916b.
[695] Wilkens, 2021: 925a.
[696] Wilkens, 2021: 927b.

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *adaklıg, adırtlıg, asıglıg, barımlıg, buşılıg*

1/3. Üç heceli kelimelere gelir: *adıştıtlıg, apamulug, asankılıg, azrualıg, bukagulug*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *esengülüg, hualıg, inçgülüg*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *erklig, etözlüg, içgeklig, iglig, işlig*

4/1. Kendisinden önce gelen ekler:

{-(X)g}: *agrıglıg, akıglıg, altaglıg, arıglıg, asıglıg, atkaglıg, ayaglıg, baglıg, barıglıg, başlaglıg, biliglig, çilteglig, eriglig, itiglig, kaçıglıg, kapıglıg, katıglıg, keziglig, kizleglig, koşuglug, köglüg, közetiglig, ornaglıg, osuglug, örtüglüg, seviglig, siziglig, taplaglıg, tatıglıg, tıdıglıg, tıltaglıg, tikiglig, tiziglig, tolgaglıg, tölteglig, tutuglug, tügüglüg, tütsüglüg, uçruglug, ugraglıg, ülüglüg, yapıglıg, yaraglıg, yaratıglıg, yarlıglıg, yıgıglıg, yiveglig, yiviglig, yorıglıg, yöleşürüglüg, yörüglüg*

{-(X)k}: *bölüklüg, emgeklig, karaklıg, kergeklig, kılıklıg, kölüklüg, körklüg, kudruklug, örklüg, süñüklüg, yaltrıklıg, yaruklug, yazuklug*

{-(X)l}: *tükellig*

{-(X)m}: *ertimlig, kanımlıg, kedimlig, körümlüg, serimlig, tegimlig, titimlig, togumlug*

{-(X)ñ}: *buluñlug, yiriñlig*

{-(X)nç}: *kılınçlıg, kirtgünçlüg, korkınçlıg, ögrünçlüg, sakınçlıg, sevinçlig, tegzinçlig, umunçlug*

{-(X)nçU}: *ögrünçülüg, üzlünçülüg*

{-(X)ş}: *busuşlug, kerişlig, kırtışlıg, sakışlıg, tötüşlüg, turuşlug, ülüşlüg, ünüşlüg, yagışlıg*

{-(X)t}: *adırtlıg, batutlug, boşgutlug, takşutlug*

{+(X)t}: *özütlüg*

{+çA}: *kiçelig*

{+çI}: *közetçilig*

{+çU}: *yirtinçülüg*

{+DAm}: *birtemlig, erdemlig*

{+dAş}: *kadaşlıg*

{+dXñ}: *ultuñlug*

{+gU}: *esengülüg, inçgülüg*

{+lAn}: *arslanlıg*

{+lXk}: *ürlüklüg*

{+m}: *kanımlıg*

{+tXn}: *altunlug*

{+Xm}: *barımlıg*

{+z} (1): *köküzlüg, meñizlig*

{-dX}: *ögdilig*

{-gA}: *tamgalıg*

{-gAk}: *içgeklig*

{-gAn}: *tilgenlig*

{-gU}: *belgülüg, içgülüg, kadgulug, ülgülüg*

{-gUk}: *basguklug*

{-gUk}: *yalañuklug*

{-mAn}: *tumanlıg*

{-mUr}: *yagmurlug*

{-r}: *tokırlıg*

{-X}: *kalılıg*, *tusulug*

{-Xn}: *etinlig, evinlig, sanlıg, yalınlıg*

{-yAk}: *tayaklıg*

5. Ekin işlevi:

Sahip olmayı ifade eden sıfatlar türetir.

6. Ekin değerlendirilmesi:

kutılıg, kuvragılıg, nomılıg örneklerinde {+lXg}, iyelik ekinden sonra gelmiştir. Ancak burada {+lXg} kelimenin değil, kelime grubunun [(burkan kutı)+lıg] ekidir.

Uygur yazısında *k* ve *g* sesleri aynı işaretle yazıldığı için, zaman zaman {+lXk} ve {+lXg} eklerinin karıştığı görülmektedir.

{+lXg} sıfat yaparken {+lXk} isim yapar.

1.41. {+lXk}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 13 kelime bulunmaktadır:

I. {+lXk}

●**agılık** "hazine" < *agı+lık*

[< *agı+lık* (Clauson, 1972: 86a; UW, 1977: 63b; Gabain, 1988: § 54; Erdal, 1991: 127; Eraslan, 2012: § 175)]

agı "mal, zenginlik, hazine"[697] AY'de tanıklanmaktadır.

agılık kıznak "hazine, ambar", *agılık sañ* "hazine" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**arıgsızlık** "pislik" **<** *arı-g+sız+lık*

[< *arıgsız+lık* (Clauson, 1972: 219b; UW, 1981: 191a)]

arı- "temiz olmak"[698], *arıg* (2)"temiz"[699], *arıgsız* "pis"[700] AY'de tanıklanmaktadır.

●**biligsizlik** "bilgisizlik" < *bil-ig+siz+lik*

[< *biligsiz+lik* (Clauson, 1972: 342a; < *biligsizlig* (Erdal, 1991: 129 dip. 179)]

bil- "bilmek, anlamak"[701], *bilig* "bilgi"[702], *biligsiz* "bilgisizlik"[703]AY'de tanıklanmaktadır.

●**edgülük** "iyilik" < *ed+gü+lük*

[< *edgü+lük* (Clauson, 1972: 53b < *edgü+lüg/lük* (UW, 1994: 351b) < *edgü+lüg* (Erdal, 1991: 147)]

ed "taşınabilir mal[704], sahip olunan değerli bir şey"[705], "iyi fal, iyiye işaret"[706], *edgü* "iyi, güzel" AY'de tanıklanmaktadır.

●**kamaglık** "herkes için" < O. Fars. *hamāg* + T. *+lık* < *kamag+lık*

[< *kamag+lık* (Erdal, 1991: 129)] / [< *kamag+**lıg**+sız* (Erdal, 1991: 136)[707]]

kamag "bütün, tüm"[708] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **kamaglıksız**

●**köligelik** "gölgelik" < *köli-ge+lik*

[< *kölige+lik* (Erdal, 1991: 129)]

köli- "gölgeli olmak"[709] ~ *köşi-*, *kölige* ~ *köşige* "gölge"[710] biçiminde gelişmiştir.

●**kürilik** "tahıl için bir hacim ölçüsü" < *küri+lik*

[< *küri+lik* (Clauson, 1972: 745b)]

---

[697] Wilkens, 2021: 17a.
[698] Wilkens, 2021: 59b.
[699] Wilkens, 2021: 59b.
[700] Wilkens, 2021: 61b.
[701] Wilkens, 2021: 170a.
[702] Wilkens, 2021: 173b.
[703] Wilkens, 2021: 174b.
[704] Clauson, 1972: 33a.
[705] Erdal, 1991: 487.
[706] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 632.
[707] Erdal (Erdal, 1991: 136) ve Wilkens (Wilkens, 2021: 325b) kelimeyi *kamaglıgsız* olarak okumuşlar. Ancak aynı kelime hem varlık hem yokluk ekini aynı anda alamaz.
[708] Wilkens, 2021: 325a.
[709] Clauson, 1972: 716a.
[710] Clauson, 1972: 718a.

küri "ölçek"[711] AY'de tanıklanmaktadır.

●**negülük** "neden, niçin" < *ne+gü+lük*

[< *negü+lük* (Clauson, 1972: 777a; Erdal, 1991: 121)]

ne "ne, nasıl"[712], *negü* "hangi sebeple"[713] AY'de tanıklanmaktadır.

●**tütsüglük** "tütsülük, buhurdanlık" < *tüt-**üz-**üg+lük* > *tütsüglük*

[< *tütsüg+lük* (Clauson, 1972: 461a)]

tüt- "tütmek"[714], *tütüz-* "tütsülemek"[715], *tütsüg* "tütsü, buhur"[716] biçiminde gelişmiştir.

●**ürlük** "ebediyet, sonsuzluk" < *ür+lük*

[< *ür+lüg* (Clauson, 1972: 229a)]

ür "uzun süre"[717] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **ürlüklüg, ürlüksüz**

●**yimişlik** "meyvelik, bahçe" < *yi-miş+lik*

[< *yémiş+lik* (Clauson, 1972: 939b; Erdal, 1991: 127), < *yimiş+lig* (Gabain, 1988: § 54; Eraslan, 2012: § 175)]

yi- "yemek"[718], *yimiş* "meyve, yemiş"[719] AY'de tanıklanmaktadır.

II. {+lXk} + Yapım Eki

●**edliksiz** "değersiz" < *ed-**lik**+siz*

[< *edlik+siz* (UW, 1994: 357b), < *ed**+lik**+siz* (Erdal, 1991: 130)]

ed "taşınabilir mal[720], sahip olunan değerli bir şey"[721], **edlik* biçiminde gelişmiştir.

●**üzeliksiz** "üstün, mükemmel" < *üz+e**+lik**+siz*

[< *üze+lik+siz* (Clauson, 1972: 288a)]

üz ~ yüz "yüz, satıh"[722], *üze* "üste"[723], **üzelik* biçiminde gelişmiştir.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *ürlük*

---

[711] Clauson, 1972: 737a.
[712] Wilkens, 2021: 488a.
[713] Clauson, 1972: 776b.
[714] Gabain, 1988: 303b.
[715] Wilkens, 2021: 778b.
[716] Wilkens, 2021: 778a.
[717] Wilkens, 2021: 826b.
[718] Wilkens, 2021: 882a.
[719] Wilkens, 2021: 888a.
[720] Clauson, 1972: 33a.
[721] Erdal, 1991: 487.
[722] Wilkens, 2021: 927b.
[723] Wilkens, 2021: 832a.

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *agılık, edgülük, kamaglık, kürilik, negülük*

1/3. Üç heceli kelimelere gelir: *arıgsızlık, bilgisizlik, köligelik*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *agılık, edgülük, kürilik, negülük, üzeliksiz*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *edliksiz, kamaglık, ürlük, yimişlik*

3/1. Kendisinden önce gelen ekler:

{+gU}: *edgülük, negülük*

{-gA}: *köligelik*

{-mIş}: *yimişlik*

{-sUg}: *tütsüglük*

{-sXz}: *arıgsızlık*

3/2. Kendisinden sonra gelen ekler:

{+lXg}: *ürlüklüg*

{+sXz}: *edliksiz, üzeliksiz, ürlüksüz*

4. Ekin işlevi:

Zamana atıf yapan sıfat ve zarflar türetir.

Soyut isim yapar.

Adlandırma yapar.

5. Ekin değerlendirilmesi:

Eski Uygur Türkçesinde k/g ayrımı yapılmadığı için zaman zaman {+lXk} ve {+lXg} eklerinin karıştığı görülmektedir.

{+lXg} sıfat yaparken {+lXk} isim yapar.

1.42. {+mAn}

AY'de, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**kölmen** "gölet" < *köl+men*

[< *köl+men* (Erdal, 1991: 73; Eraslan, 2012: § 177)]

köl "göl"[724] AY'de tanıklanmaktadır.

Ekin değerlendirilmesi:

Sıfat yapar.

Küçültme anlamı katar.

Tabanın içeriğiyle benzerliği ifade eder.

[724] Wilkens, 2021: 401b.

1.43. {+mtI}

AY'de, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**karamtı** "siyahımsı, kararmış" < *kara+mtı*

[< *kara+mtı* (Zieme, 1996: 117)]

kara "kara, siyah"[725] kökünden türemiştir.

Ekin değerlendirilmesi:

Renk adlarına gelerek "benzerlik, andırma" anlamı veren sıfatlar türetir.

1.44. {+ntI}

AY'de, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**ikinti** "ikinci" < *iki+nti*

[< *iki+n+ti* (Erdal, 2004: 330), < *iki+nti* (Eraslan, 2012: § 181)]

iki "iki"[726] AY'de tanıklanmaktadır.

Ekin değerlendirilmesi:

Sıra sayı sıfatı türetir.

nç = nt, i: iyelik eki kalıplaşması

1.45. {+r}

AY'de, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

●**ikireçgü** "kuşku" < *iki+r+eç+gü*

[< *ikirç-gü* (Clauson, 1972: 115a) < **iki*+(*A*)*r*+*çA*+*gU* (Erdal, 1991: 164, dip. 223)]

ikir, *ikiz* kelimesindeki z'nin r'li varyantı olmalıdır.

Moğ. *ikire* "ikiz"[727] karşılığındadır.

●**kapırçak** "küçük kap" < *kap+ır+çak*

[< *kapır+çak* (Erdal, 1991: 47)]

kap "kap"[728], *kapız*[729] ~ *kapır* "sandık, kap"[730] biçiminde gelişmiştir.

Ekin Değerlendirilmesi:

{+z} (1) ekinin {+r}'li biçimidir.

Ek, AY'de tek başına yoktur.

---

[725] Wilkens, 2021: 333a.
[726] Wilkens, 2021: 298a.
[727] Lessing, 2003: 641b.
[728] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 683.
[729] Tezcan, 1975: § 1074.
[730] Wilkens, 2021: 332b.

1.46. {+rA}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 4 kelime bulunmaktadır:

●**asıra → asra**

●**asra ~ asıra** "aşağı, -den aşağı, -den öte" < **as+ra*

[< **as+ra* (Räsänen, 1969: 28b), < *ast+ra* (Clauson, 1972: 250a), < *as+ra* (Erdal, 2004: 179)]

**as* "*alt, aşağı" kökünden türemiştir.

●**içereki** "hareme ait, saraya mensup, içerdeki" < *iç+(e)**+re**+ki*

[< *içre+ki* (Clauson, 1972: 31a; Gabain, 1988: § 74), *iç+re* (Erdal, 2004: 179)]

iç "iç"[731], *içre* "içeri"[732] biçiminde gelişmiştir.

●**öñre** "önce, evvel" < *öñ+re*

[< *öñre* (Clauson, 1972: 189a), < *öñ+re* (Erdal, 2004: 178)]

öñ (1) "ön"[733] kökünden türemiştir.

Ekin işlevi:

Yön belirten isimler türetir.

1.47. {+rAk}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 7 kelime bulunmaktadır:

●**agırak → agırrak**

●**agırırak → agırrak**

[< *agır+ı+rak* (Erdal, 1991: 65)]

●**agırrak** "daha ağır" < *agır+rak*

[< *agır+rak* (Erdal, 1991: 64)]

agır "ağır; değer, saygı"[734] AY'de tanıklanmaktadır.

●**artukrak** "daha fazla" < *art-uk+rak*

[< *artuk+rak* (Clauson, 1972: 211b; Gabain, 1988: § 346; Eraslan, 2012: § 182), < *artok+rak* (UW, 1981: 213a; Erdal, 1991: 64)]

art- "artmak, çoğalmak"[735], *artuk* "çok, bol, fazla"[736] biçiminde gelişmiştir.

●**öñrerek** "daha önce" < *öñ+re+rek*

[< *öñre+rek* (Erdal, 1991: 64)]

---

[731] Wilkens, 2021: 292b.
[732] Clauson, 1972: 30a; Wilkens, 2021: 294a.
[733] Clauson, 1972: 167b.
[734] Wilkens, 2021: 18a.
[735] Wilkens, 2021: 66a.
[736] Wilkens, 2021: 67b.

öñ (1) "ön"[737], *öñre* "önce, evvel"[738] biçiminde gelişmiştir.

●**üküşrek** "daha çok" < *ük-üş+rek*

[< *üküş+rek* (Gabain, 1988: § 346; Erdal, 1991: 64; Eraslan, 2012: § 182)]

ük- "yığmak"[739], *üküş* "çok"[740] AY'de tanıklanmaktadır.

●**yigrek** "daha iyi" < *yig+rek*

[< *yég+rek* (Erdal, 1991: 63), < *yig+rek* (Gabain, 1988: § 346; Eraslan, 2012: § 182)]

yig "iyi, yeğ"[741] AY'de tanıklanmaktadır.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *yigrek*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *agırak, artukrak, öñrerek, üküşrek*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *öñrerek*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *agırrak, artukrak, üküşrek, yigrek*

3/1. Kendisinden önce gelen ekler:

{-(X)ş}: *üküşrek*

{+rA}: *öñrerek*

{-(X)k}: *artukrak*

4. Ekin işlevi:

Derecelendirmede üstünlük bildirir.

1.48. {+sIg}

AY'de, bu ekle genişlemiş 3 kelime bulunmaktadır:

●**adınsıg** "başka, farklı" < *ad-ı-n+sıg*

[< *adın+çıg/adın+sıg* (Clauson, 1972: 63a), < *adın+sıg* (UW, 1977: 52a; Gabain, 1988: § 80; Erdal, 1991: 71)]

ad- "farklılaşmak"[742], *adın* "ayrıca, bundan başka"[743] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **adınsıgsız**

●**öñisig** "farklı, değişik" < *öñi+sig*

[< *öñi+sig* (Erdal, 1991: 71)]

---

[737] Clauson, 1972: 167b.
[738] Wilkens, 2021: 537a.
[739] Wilkens, 2021: 820a.
[740] Wilkens, 2021: 821b.
[741] Wilkens, 2021: 883a.
[742] Tezcan, 1975: § 803.
[743] UW, 2015: 27.

öñi "başka, -den başka, farklı"[744] AY'de tanıklanmaktadır.

●**sogançıg** "tatlı, sevimli, soğan gibi tatlı[745]" < *sogan+sıg*

[< *sogan-çıg* (Clauson, 1972: 814a), < *sogan+çıg* (Bang, 1980: § 16), < *suk+ançıg* (Erdal, 1991: 367)]

Fiilden isim *–nçıg* ekine analoji yoluyla *soganssıg* > *sogançıg* olmuştur.

Genel değerlendirme:

Benzerlik ifadeli isimler türetir.

+sıg, +sI ve -g eklerinin birleşmesi sonucunda oluşmuştur[746].

+nç eki ile birleşerek *-nç+sIg* < *-nçIg* ekini oluşturur.

-çs- > *-ç-* olmuştur.

1.49. {+sUk}

AY'de, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**tañsuk** "mükemmel, harika" < *tañ+suk*

[< *tañ+suk* (Räsänen, 1969: 461a, 461b; Clauson, 1972: 525b; Gabain, 1988: § 62; Uçar, 2009: 371; Ağca, 2010: 237; Eraslan, 2012: § 187), < *tañsok* (Erdal, 1991: 157)]

tañ (2) "olağan üstü, mükemmel, hayret verici"[747] AY'de tanıklanmaktadır.

Ekin işlevi:

Sıfat yapar.

1.50. {+sXz}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 187 kelime bulunmaktadır:

●**açsız** "tok" < *aç+sız*

[< *aç+sız* (UW, 1977: 43a)]

aç "aç"[748] AY'de tanıklanmaktadır.

açsız suksız "tok gözlü, ihtirassız", *açsız kızsız* "bolluk" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**açuksuz** "arasız, sık" < *aç-uk+suz*

[< *açok+suz* (UW, 1977: 43a), < *açuk+sız* (Eraslan, 2012: § 186)]

---

[744] Gulcalı, 2021: 505.

[745] Arat, bu adlandırmanın bir sebze çeşidi olarak değil, sebzenin ve meyvenin dış şekli ve iç bünyesine göre verildiğini ifade etmiştir (Arat, 1965: 10_{142}).

[746] Eraslan, 2012: § 184.

[747] Clauson, 1972: 510b; Wilkens, 2021: 671b.

[748] Wilkens, 2021: 2b.

aç- (1)“açmak”[749], *açuk* “açık”[750] AY’de tanıklanmaktadır.

●**adasız** “tehlikesiz” < *ada+sız*

[< *ada+sız* (Clauson, 1972: 71b; UW, 1977: 47b)]

ada “tehlike, zarar, sıkıntı”[751] AY’de tanıklanmaktadır.

adasız tudasız “tehlikesiz, engelsiz”, *igsiz adasız* “tehlikesiz” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**adınsıgsız** “farksız, aynı” < *ad-ı-n+sıg+sız*

[< *adınsıg+sız* (UW, 1977: 52b)]

ad- “farklılaşmak”[752], *adın* “ayrıca, bundan başka”[753], *adınsıg* “başka, farklı”[754] biçiminde gelişmiştir.

adınsıgsız teprençsiz “sarsılmaz, sağlam” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**adırtsız** “farksız” < *ad-ır-t+sız*

[< *adırt+sız* (Clauson, 1972: 70a; UW, 1977: 56b; Erdal, 1991: 137)]

ad- “farklılaşmak”[755], *adır-* “ayırmak, bölmek, ayırt etmek”[756], *adırt* “ayırma, fark, ayrım”[757] biçiminde gelişmiştir.

●**adruksuz** “farksız, aynı, değişik olmayan” < *ad-ır-uk+suz* > *adruk+suz*

[< *adrok+suz* (UW, 1977: 60b)]

ad- “farklılaşmak”[758], *adır-*[759] “ayırmak, bölmek, ayırt etmek”[760], *adıruk* > *adruk* “ayrı, seçkin”[761] biçiminde gelişmiştir.

●**agrıgsız** “hastalıksız, ağrısız” < *agır+ı-g+sız*

[< *agrıg+sız* (Clauson, 1972: 93a; UW, 1979: 73a; Erdal, 1991: 181)]

agır “agır”[762], *agrı-* “ağrımak”[763], *agrıg* “ağrı, sancı, hastalık”[764] AY’de tanıklanmaktadır.

agrıgsız tikigsiz “ağrısız, sancısız” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

---

[749] Wilkens, 2021: 3a.
[750] Wilkens, 2021: 5b.
[751] Wilkens, 2021: 6a.
[752] Tezcan, 1975: § 803.
[753] UW, 2015: 27.
[754] Wilkens, 2021: 10b.
[755] Tezcan, 1975: § 803.
[756] UW, 2010: 8-9.
[757] Wilkens, 2021: 11.
[758] Tezcan, 1975: § 803.
[759] *adır- ~ adru- ~ adur-*
[760] UW, 2010: 8-9.
[761] Wilkens, 2021: 15a.
[762] Wilkens, 2021: 18a.
[763] Wilkens, 2021: 20b.
[764] Wilkens, 2021: 20b.

●**akıgsız** “akıntısız” < *ak-ıg+sız*

[< *akıg+sız* (Clauson, 1972: 83b; UW, 1979: 80b; Erdal, 1991: 181)]

ak- “akmak”[765], *akıg* “akıntı, cereyan”[766] AY’de tanıklanmaktadır.

akıgsız işletgüsüz “durgun, işlemeyen” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**alsız** “hilesiz” < *al+sız*

[< *al+sız* (UW, 1979: 108a)]

al (2) “hile, aldatma”[767] AY’de tanıklanmaktadır.

alsız altagsız “hilesiz” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**altagsız** hilesiz < *al+ta-g+sız*

[< *altag+sız* (UW, 1979: 108b; Erdal, 1991: 181)]

al (2) “hile”[768], *alta-* “aldatmak, kandırmak”[769], *altag* “hile”[770] biçiminde gelişmiştir.

alsız altagsız “hilesiz” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**añsız** “pek çok, aşırı” < *añ+sız*

[< *añ+sız* (Clauson, 1972: 190b; UW, 1981: 164b)]

añ “çok, son derece pek”[771] kökünden türemiştir.

●**arıgsız** “pis” **<** *arı-g+sız*

[< *arıg+sız* (Clauson, 1972: 219b; UW, 1981: 190a)]

arı- “temiz olmak”[772], *arıg* (2) “temiz”[773] AY’de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **arıgsızlık**

●**armaksız** “hilesiz, yalansız” < *ar-mak+sız*

[< *armak+sız* (UW, 1981: 201a), < *ar-maksız* (Erdal, 1991: 259)]

ar- (2) “aldatmak”[774], *armak* “hile”[775] biçiminde gelişmiştir.

ezüksüz armaksız “yalansız, hilesiz”, *armaksız yañluksuz* “hilesiz” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**asıgsız** “faydasız, zararlı” < *as-ıg+sız*

[< *asıg+sız* (Clauson, 1972: 245b; UW, 1988: 231a; Erdal, 1991: 181)]

---

[765] Wilkens, 2021: 23a.
[766] Wilkens, 2021: 23b.
[767] Wilkens, 2021: 26b.
[768] Wilkens, 2021: 26b.
[769] Wilkens, 2021: 36a.
[770] Wilkens, 2021: 36b.
[771] Wilkens, 2021: 108a.
[772] Wilkens, 2021: 59b.
[773] Wilkens, 2021: 59b.
[774] Wilkens, 2021: 56a.
[775] Wilkens, 2021: 64a.

as- (1) "çoğaltmak, artırmak"[776], *asıg* "fayda"[777] biçiminde gelişmiştir.

yoksuz asıgsız "boşuna beyhude" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**atkagsız** "bağlanmadan" < *at+ka-g+sız*

[< *atkak+sız* (UW, 1988: 263b), < *atkaK+sız* (Erdal, 1991: 178)]

at "ad"[778], *atka-* "tutmak, yakalamak"[779], *atkag* "bilinç objesi"[780] biçiminde gelişmiştir.

●**atsız** "adsız" < *at+sız*

[< *at+sız* (UW, 1988: 274b)]

at (1) "ad"[781] AY'de tanıklanmaktadır.

atsız belgüsüz "belirsiz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**avantsız ~ avıntsız** "sebepsiz, nedensiz" < Soğ. *'nβ'nt* + T. *+sız* < *avant+sız*

[< *avant+sız* (UW, 1988: 231a)]

avant "sebep"[782] AY'de tanıklanmaktadır.

avantsız tıltagsız "nedensiz, sebepsiz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**avıntsız → avantsız**

●**ayagsız** "saygı gösterilmeyen, değersiz" < *aya-g+sız*

[< *ayag+sız* (Clauson, 1972: 271b; UW, 1988: 296b)]

aya- saygı göstermek"[783], *ayag* "saygı"[784] AY'de tanıklanmaktadır.

●**aymançsız** "korkusuz, çekincesiz" < **ayma-n-ç+sız* > **ayma-nç+sız*

[< **eymenç+siz* (Clauson, 1972: 274a)]

**ayma-, ayman-* "korkmak, utanmak, çekinmek"[785], *aymanç* "korku, utanç, çekinme"[786] biçiminde gelişmiştir.

korkınçsız aymançsız "korkusuz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**azsız** < Soğ. *''z* + T. *+sız* "arzusuz, tutkusuz" < *az+sız*

[< *az+sız* (UW, 1994: 323b)]

az "hırs, arzu, tutku"[787] kökünden türemiştir.

---

[776] Wilkens, 2021: 71a.
[777] Wilkens, 2021: 72a.
[778] Wilkens, 2021: 78b.
[779] Wilkens, 2021: 13a.
[780] Wilkens, 2021: 13a.
[781] Wilkens, 2021: 78b.
[782] Wilkens, 2021: 82b.
[783] Wilkens, 2021: 85a.
[784] Wilkens, 2021: 85b.
[785] Wilkens, 2021: 132a.
[786] Wilkens, 2021: 132a.
[787] Wilkens, 2021: 91a.

●**bahşısız** “öğretmensiz” < Çin. 博士 *po shih* (G. 9372 9992) + T. *+sız* < *bahşı+sız*

bahşı “öğretmen, üstat”[788] tabanından türemiştir.

bahşısız nomçısız “üstatsız” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**beksiz** “dayanıksız” < *bek+siz*

[< *bek+siz* (Clauson, 1972: 329b)]

bek “pek, sağlam, sıkı”[789] AY’de tanıklanmaktadır.

beksiz yarpsız “dayanıksız”, *beksiz meñüsüz* “geçici, dayanıksız” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**belgüsiz** → **belgüsüz**

●**belgüsüz** ~ **belgüsiz** “işaretsiz, alametsiz” < **bel-gü+süz*

[< *belgü+süz* (Clauson, 1972: 342a)]

**bel-, belgü* “belgi, belirti, işaret, iz”[790] biçiminde gelişmiştir.

öñsüz belgüsüz “belirsiz” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**bıçgusuz** “bıçaksız” < *bıç-gu+suz*

bıç- “kesmek, biçmek”[791], *bıçgu* “bıçak”[792] AY’de tanıklanmaktadır.

bısız bıçgusuz “bıçaksız” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**bısız** “bıçaksız” < *bı+sız*

bı “bıçak”[793] AY’de tanıklanmaktadır.

bısız bıçgusuz “bıçaksız” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**biligsiz** “bilgisiz” < *bil-ig+siz*

[< *bilig+siz* (Clauson, 1972: 342a; Erdal, 1991: 131; Eraslan, 2012: § 186)]

bil- “bilmek, anlamak”[794], *bilig* “bilgi”[795] AY’de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **biligsizlik**

●**bodsuz** “renksiz” < *bod+suz*

bod “renk”[796] kökünden türemiştir.

öñsüz bodsuz “renksiz, şekilsiz” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**bulıtsız** “bulutsuz” < *bulıt+sız*

[< *bulıt+suz* (Clauson, 1972: 335b)]

---

[788] Wilkens, 2021: 138a.
[789] Wilkens, 2021: 155b.
[790] Wilkens, 2021: 158b.
[791] Wilkens, 2021: 166b.
[792] Wilkens, 2021: 166b.
[793] Wilkens, 2021: 168b.
[794] Wilkens, 2021: 170a.
[795] Wilkens, 2021: 173b.
[796] Clauson, 1972: 297b.

bulıt “bulut”[797] AY’de tanıklanmaktadır.

●**busuşsuz** “kedersiz, tasasız” < **bus+a-ş+suz* > *busuşsuz*

[< *busuş+sız* (Clauson, 1972: 375a)]

bus “sis”[798], **busa-*[799] “*kederlenmek”, *busuş* “keder, dert, üzüntü”[800] biçiminde gelişmiştir.

busuşsuz kadgusuz “kedersiz” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**buyansız** “sevapsız” < Skr. *puṇya* + T. *+sız* < *buyan+sız*

[< *buyan+sız* (Clauson, 1972: 387a)]

buyan “sevap”[801] AY’de tanıklanmaktadır.

●**bütgüsüz** “eksik, bitmemiş” < *büt-gü+süz*

büt- “tamamlanmak”[802], *bütgü* “tamamlama, gerçekleştirme”[803] biçiminde gelişmiştir.

büt- AY’de tanıklanmaktadır.

bütgüsüz kavışgusuz “bitmemiş” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**çınsız** “gerçek olmayan” < Çin. 眞 *chên* (G. 589) + T. *+sız* < *çın+sız*

[< *çın+sız* (Erdal, 1991: 133)]

çın “gerçek, doğru”[804] AY’de tanıklanmaktadır.

çınsız yarpsız “gerçek olmayan” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**çogsuz** “sönük, parıltısız” < *çog+suz*

[< *çog+sız* (Clauson, 1972: 412a)]

çog “alev, parlak”[805] AY’de tanıklanmaktadır.

çogsuz yalınsız “karanlık” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**çulvusuz** “iftirasız, küfürsüz” < *çulvu+suz*

çulvu “iftira, küfür” AY’de tanıklanmaktadır.

ayıglamaksız çulvusuz “kötülemeksiz, küfürsüz” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**edliksiz** “değersiz” < *ed-lik+siz*

[< *edlik+siz* (UW, 1994: 357b)]

---

[797] Wilkens, 2021: 198a.
[798] Clauson, 1972: 370b.
[799] Clauson, 1972: 372a.
[800] Clauson, 1972: 374b.
[801] Wilkens, 2021: 207b.
[802] Wilkens, 2021: 213b.
[803] Wilkens, 2021: 214a.
[804] Wilkens, 2021: 228a.
[805] Wilkens, 2021: 236b.

ed "taşınabilir mal[806], sahip olunan değerli bir şey"[807], **edlik* biçiminde gelişmiştir.

●**egsüksüz** "eksiksiz, tam" < *egsü-k+süz*

[< *egsük+süz* (UW, 1994: 360b)]

egsü- azalmak"[808], *egsük* "eksik"[809] AY'de tanıklanmaktadır.

egsüksüz kergeksiz "tam", *egsüksüz tükel* "tam", *egsüksüz tolu tükel* "tam" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**eginsiz** "dayanıksız, güçsüz, dirençsiz" **<** *eg-in+siz*

eñ- ~ eg- "eğmek, bükmek, döndürmek"[810], *egin ~ eñin* "omuz"[811] AY'de tanıklanmaktadır.

titimsiz eginsiz "dirençsiz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**emgeksiz** "ızdırapsız, sıkıntısız, eziyetsiz" < *emge-k+siz*

[< *emgek+siz* (Clauson, 1972: 160b; UW, 1998: 373a)]

emge- "acı çekmek"[812], *emgek* "acı ızdırap, sıkıntı"[813] biçiminde gelişmiştir.

emgeksiz meñisiz "sıkıntısız", *emgeksiz tolgagsız* "sıkıntısız" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**erinüksüz** "yorulmaz, üşenmez" < **er-in-ük+süz*

[< **erinüg+süz* (Clauson, 1972: 237a), < *erin-ök+süz* (Erdal, 1991: 259; UW, 1998: 430b; Gulcalı, 2021: 384)]

**er-*, *erin-* "tembel olmak, erinmek, yorulmak"[814], **erinük* biçiminde gelişmiştir.

●**erksiz** "güçsüz" < *erk+siz*

[< *erk+siz* (Clauson, 1972: 226a; UW, 1998: 44b)]

erk "güç"[815] AY'de tanıklanmaktadır.

erksiz türksüz "güçsüz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**evrinüksüz**[816] "sarsılmaz, sabit" < *evir-in-ük+süz*[817]

---

[806] Clauson, 1972: 33a.
[807] Erdal, 1991: 487.
[808] Wilkens, 2021: 101b.
[809] Wilkens, 2021: 102a.
[810] UW, 1998: 381a; Wilkens, 2021: 109a.
[811] UW, 1998: 385b.
[812] Räsänen, 1969: 42b; Clauson, 1972: 159b; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 637.
[813] Wilkens, 2021: 104a.
[814] Wilkens, 2021: 115b.
[815] Wilkens, 2021: 116a.
[816] AY'de *evrinüksüz*, *evrilinçsiz* yerine nüsha farklı olarak bulunmaktadır.

evir- "döndürmek, çevirmek, yöneltmek"[818], **evrin-*, **evrinük* biçiminde gelişmiştir.

●**ezügsüz** "yalansız" < *ezüg+süz*

[< *ezüg+süz* (Clauson, 1972: 286a)]

ezüg "asılsız, aldatıcı"[819] AY'de tanıklanmaktadır.

ezügsüz igidsiz "yalansız", *ezügsüz armaksız* "yalansız, hilesiz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**ınagsız** "umutsuz, dayanaksız, sığınaksız" < **ına-g+sız*

**ına-*[820], *ınag* "sığınak, dayanak"[821] biçiminde gelişmiştir.

umugsuz ınagsız "umutsuz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**ırşısız** " kavgasız, gürültüsüz" < Skr. *īrṣyā* + T. *+sız* < *ırşı+sız*

ırşı "kavga"[822] AY'de tanıklanmaktadır.

ırşısız karşısız "kavgasız" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**igidsiz** "yalansız" < *igid+siz*

[< *igid+siz* (Clauson, 1972: 104b)]

igid "yanlış, hata"[823] AY'de tanıklanmaktadır.

ezügsüz igidsiz "yalansız" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**igsiz** "hastalıksız, sağlıklı" < *ig+siz*

[< *ig+siz* (Clauson, 1972: 116b; Erdal, 1991: 138)]

ig "hastalık"[824] AY'de tanıklanmaktadır.

igsiz kemsiz "hastalıksız, ağrısız", *igsiz kegensiz* "hastalıksız, sağlıklı", *igsiz togasız* "hastalıksız, sağlıklı" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**ikisiz** "şüphesiz" < *iki+siz*

iki "iki"[825] AY'de tanıklanmaktadır.

●**iligsiz** "bağsız" < *il-ig+siz*

[< *ilig+siz* (Clauson, 1972: 144b)]

il- "iliştirmek"[826], *ilig* "bağ"[827] biçiminde gelişmiştir.

---

[817] Erdal, *evrinüksüz* okunuşunun yanlış olduğunu, *erinüksüz* biçiminde okunması gerektiğini belirtmiştir (Erdal, 1991: 259).
[818] Wilkens, 2021: 130a.
[819] Clauson, 1972: 285a; Wilkens, 2021: 133a.
[820] Clauson, 1972: 171b.
[821] Wilkens, 2021: 288a.
[822] Wilkens, 2021: 262b.
[823] Clauson, 1972: 102a.
[824] Clauson, 1972: 98b.
[825] Wilkens, 2021: 252b.
[826] Wilkens, 2021: 303a.

iligsiz tutugsuz "bağsız, engelsiz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**ilkisiz** "başlangıcı olmayan" < *ilk+i+siz*

[< *ilki* (*ilk*)+*siz* (Clauson, 1972: 144b), < *ilk+i+siz* (Gabain, 1988: § 82; Eraslan, 2012: § 186)]

ilki "ilk, birinci, başlangıç"[828] AY'de tanıklanmaktadır.

●**işletgüsüz** "kesintisiz" < *iş+le-t-gü+süz*

iş (1) "iş, faaliyet"[829], *işle-* "işlemek, çalışmak"[830], *işlet-* "işletmek"[831], **işletgü* "*işletilen" biçiminde gelişmiştir.

akıgsız işletgüsüz "durgun, işlemeyen" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**işsiz** "işsiz" < *iş+siz*

iş (1) "iş, görev"[832] AY'de tanıklanmaktadır.

işsiz kütügsüz "işsiz güçsüz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**itigsiz** "süssüz, şartsız" < *it-ig+siz*

[< *étig+siz* (Clauson, 1972: 54a)]

it- "yaratmak, yapmak, hazırlamak, süslemek"[833], *itig* "süs; teçhizat; nesne; element"[834] AY'de tanıklanmaktadır.

●**iyesiz** "sahipsiz" < *iye+siz*

iye[835] "sahip"[836] AY'de tanıklanmaktadır.

●**kadagsız** "günahsız, kusursuz" < *kadag+sız*

kadag "günah, kusur"[837] AY'de tanıklanmaktadır.

münsüz kadagsız "günahsız" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**kadgusuz** "kaygısız, endişesiz" < **kad-gu+suz*

[< *kadgu+suz* (Clauson, 1972: 600a)]

**kad-* "*endişe etmek, kaygılanmak", *kadgu* "kaygı, endişe"[838] biçiminde gelişmiştir.

busuşsuz kadgusuz "kedersiz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

---

[827] Wilkens, 2021: 303b.
[828] Wilkens, 2021: 305a.
[829] Wilkens, 2021: 313a.
[830] Wilkens, 2021: 314b.
[831] Wilkens, 2021: 314b.
[832] Wilkens, 2021: 313b.
[833] UW, 2020: 55; Wilkens, 2021: 264b.
[834] Wilkens, 2021: 265a.
[835] Ağca, *idi* ve *ige/iye/ie* şeklinde iki ayrı sözcüğün bulunduğunu belirtmiştir (Ağca, 2013: 77).
[836] Ağca, 2013: 76.
[837] Wilkens, 2021: 317b.
[838] Wilkens, 2021: 318a.

●**kakıgsız** "öfkesiz" < **kak+ı-g+sız*

**kak* ~ *kek* (?) "öfke, nefret, kin"[839], *kakı-* "öfkelenmek, sinirlenmek, kızmak"[840], *kakıg* "öfke, nefret, kin"[841] biçiminde gelişmiştir.

övkesiz kakıgsız "öfkesiz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**kalısız** "eksiksiz" < *kal-ı+sız*

[< **kalı+sız* (Clauson, 1972: 624b; Erdal, 1991: 341), < *kal-ı+sız* (Gabain, 1988: § 105)]

kal- "kalmak"[842], **kalı* biçiminde gelişmiştir.

●**kamaglıksız** "bütün olmayan" < O. Fars. *hamāg* + T. *+lıksız* < *kamag+lık+sız*

[< *kamag+lıg+sız* (Erdal, 1991: 136)[843]]

kamag "bütün, tüm"[844], *kamaglık* "herkes için"[845] AY'de tanıklanmaktadır.

●**karşısız** "kavgasız, tartışmasız" < *karış-ı+sız* > *karşı+sız*

karış- "karşı koymak"[846], *karşı* "karşı, kavga"[847] biçiminde gelişmiştir.

ırşısız karşısız "kavgasız" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**katıgsız** "katkısız" < *kat-ıg+sız*

[< *katık+sız* (Clauson, 1972: 600a)]

kat- "katılaşmak, sertleşmek"[848], *katıg* "sert, katı, sağlam"[849] AY'de tanıklanmaktadır.

●**kavışgusuz** "bağlantısız, bitmemiş" < **kav-ış-gu+suz*

[< *kavış-gu+suz* (Clauson, 1972: 588b)]

**kav-*[850], *kavış-* "buluşmak, kavuşmak, karışmak, birleşmek"[851], *kavışgu* "kavuşma, bağlantı" biçiminde gelişmiştir.

bütgüsüz kavışgusuz "bitmemiş" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**kayvısız** "dikkatsiz" < **kay-vı-sız*

[< **kayvı-sız* (Erdal, 1991: 336)]

---

[839] Wilkens, 2021: 353b.
[840] Wilkens, 2021: 320a.
[841] Wilkens, 2021: 320a.
[842] Wilkens, 2021: 321a.
[843] Erdal (Erdal, 1991: 136) ve Wilkens (Wilkens, 2021: 325b) kelimeyi *kamaglıgsız* olarak okumuşlar. Ancak aynı kelime hem varlık hem yokluk ekini aynı anda alamaz.
[844] Wilkens, 2021: 325a.
[845] Wilkens, 2021: 326a.
[846] Wilkens, 2021: 337b.
[847] Wilkens, 2021: 339b.
[848] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 692.
[849] Wilkens, 2021: 344b.
[850] Clauson, 1972: 580a.
[851] Wilkens, 2021: 347b.

kay- "bir şeye doğru dönmek veya yönelmek, kaymak", mecazi olarak da "sözüne kulak vermek, aldırış etmek" kökünden türemiştir.

kayvı biçimi metinlerde belgelenmemiştir.

●**kegensiz** "hastalıksız" < *kegen+siz*

kegen ~ kigen "hastalık"[852] AY'da tanıklanmaktadır.

igsiz kegensiz "hastalıksız, sağlıklı" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**keksiz** "intikamsız, intikam düşüncesiz" < *kek+siz*

kek "öfke, nefret, kin"[853] AY'de tanıklanmaktadır.

ööçsüz keksiz "nefretsiz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**kemsiz** "sağlıklı, hasta olmayan" < *kem+siz*

[< *kem+siz* (Clauson, 1972: 723a)]

kem "hastalık"[854] AY'de tanıklanmaktadır.

igsiz kemsiz "hastalıksız, ağrısız" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**kergeksiz** "önemsiz, gereksiz" < *kerge-k+siz*

[< *kergek+siz* (Clauson, 1972: 744a)]

kerge- "istemek, ihtiyacı olmak"[855], *kergek* "gerek, lazım"[856] biçiminde gelişmiştir.

egsüksüz kergeksiz "tam" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**kezigsiz** "sırasız" < *kez-ig+siz*

[< *kezik+siz* (DTS, 1969: 305b)]

kez- "dolaşmak"[857], *kezig* "sıra dizi"[858] AY'de tanıklanmaktadır.

ödsüz kezigsiz "zamansız, sırasız" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**kıdıgsız** "sınırsız, kıyısız, kenarsız, sonsuz" < *kıd-ıg+sız*

[< *kıdıg+sız* (Clauson, 1972: 600a)]

kıd- "kıymak, kesmek"[859], *kıdıg* "kıyı, kenar, sınır"[860] biçiminde gelişmiştir.

uçsuz kıdıgsız "uçsuz bucaksız, sınırsız", *tüpsüz kıdıgsız* "dipsiz, sınırsız" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**kılınçsız** "davranışsız" < *kıl-ın-ç+sız* > *kılınçsız*

---

[852] Wilkens, 2021: 362b.
[853] Wilkens, 2021: 353b.
[854] Clauson, 1972: 720b.
[855] Wilkens, 2021: 358a.
[856] Wilkens, 2021: 358a.
[857] Wilkens, 2021: 360b.
[858] Wilkens, 2021: 361a.
[859] Clauson, 1972: 595a.
[860] Wilkens, 2021: 369a.

kıl- “etmek, yapmak, kılmak”[861], *kılın-* “yaratılmak, hazırlanmak”[862], *kılınç* “amel, iş”[863] AY’de tanıklanmaktadır.

●**kırtışsız** “renksiz” < *kır-t-ış+sız*

kır- “kazımak, soymak”[864], **kırt-, kırtış* “yüzey, yüzün rengi, bet beniz”[865] biçiminde gelişmiştir.

öñsüz kırtışsız “renksiz, solgun” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**kızsız (1)** “kızları olmayan” < *kız+sız*

kız (1) “kız”[866] AY’de tanıklanmaktadır.

ogulsuz kızsız “oğulsuz, kızsız” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**kızsız (2)** “sefaletsiz, darlıksız, sıkıntısız” < *kız+sız*

kız (2) “açlık, kıtlık”[867] AY’de tanıklanmaktadır.

açsız kızsız “sıkıntısız” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**kirsiz → kkirsiz**

●**kirtgünçsüz** “inançsız” < **kirtgü-nç+süz*

[< *kértgünç+süz* (Clauson, 1972: 740b)]

kirtü “doğru, hakikat”[868], **kirtü+k-ün-*[869]*, kirtgün-* “inanmak”[870], *kirtgünç* “inanç”[871] biçiminde gelişmiştir.

●**kirtüsüz** “gerçek olmayan” < *kirtü+süz*

kirtü “doğru, hakikat”[872] AY’de tanıklanmaktadır.

●**kişisiz** “kişisiz” < *kişi+siz*

kişi “kişi, insan”[873] AY’de tanıklanmaktadır.

mensiz kişisiz “insansız” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**kkirsiz ~ kirsiz** “kirsiz, temiz” < *kkir+siz*

[< *kir+siz* (Clauson, 1972: 746b)]

kir ~ kkir “kir, pislik”[874] AY’de tanıklanmaktadır.

---

[861] Wilkens, 2021: 369b.
[862] Wilkens, 2021: 370b.
[863] Wilkens, 2021: 370b.
[864] Clauson, 1972: 643a.
[865] Clauson, 1972: 649a.
[866] Wilkens, 2021: 376a.
[867] Wilkens, 2021: 376b.
[868] Wilkens, 2021: 366b.
[869] Erdal, 1991: 605.
[870] Wilkens, 2021: 365b.
[871] Wilkens, 2021: 366a.
[872] Wilkens, 2021: 366b.
[873] Wilkens, 2021: 385b.
[874] Wilkens, 2021: 382b.

kkirsiz arıg "temiz", *kkirlig kkirsiz* "kirli, kirsiz", *kkirsiz münsüz* "temiz, suçsuz", *kkirsiz tapçasız* "kirsiz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**kokuzsuz** "zararsız" < *kok-uz+suz*

kok- "küçülmek, azalmak"[875], *kokuz* "zarar, ziyan, hasar"[876] biçiminde gelişmiştir.

●**kolusuz** "sayısız, zamansız, hesapsız" < *kolu+suz*

[< *kolu+suz* (Clauson, 1972: 624b; Erdal, 1991: 440)]

kolu[877] "zaman, ölçü, miktar" AY'de tanıklanmaktadır.

ödsüz kolusuz "zamansız", *sakışsız kolusuz* "hesapsız", *ülgüsüz kolusuz* "sayısız, hesapsız" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**korkınçsız** "korkusuz" < *kork-ın-ç+sız* > *kork-ınç+sız*

[< *korkınç+sız* (Clauson, 1972: 657b)]

kork- "korkmak"[878], *korkın-* "korkmak"[879], *korkınç* "korku"[880] AY'de tanıklanmaktadır.

korkınçsız aymançsız "korkusuz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**köñülsüz** "gönülsüz" < *köñül+süz*

[< *köñül+süz* (Clauson, 1972: 733a)]

köñül "gönül"[881] AY'de tanıklanmaktadır.

ögsüz köñülsüz "şuursuz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**körksüz** "çirkin" < *kö-r-k+süz*

[< *körk+süz* (Clauson, 1972: 743b; Eraslan, 2012: § 186)]

kö- "bağlamak, korumak, gözetmek"[882], *kör-* "görmek"[883], *körk* "görünüş"[884] biçiminde gelişmiştir.

körklüg körksüz "güzel, çirkin" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**körsüz** "hilesiz, yalansız" < *kör+süz*

kör "hile, yanıltma"[885] AY'de tanıklanmaktadır.

tevsüz körsüz "hilesiz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

---

[875] Clauson, 1972: 609b; Erdal, 1991: 324.
[876] Wilkens, 2021: 389b.
[877] Wilkens, 2021: 390b.
[878] Wilkens, 2021: 394a.
[879] Clauson, 1972: 655b.
[880] Wilkens, 2021: 394b.
[881] Wilkens, 2021: 405a.
[882] Wilkens, 2021: 435a.
[883] Wilkens, 2021: 408a.
[884] Wilkens, 2021: 409b.
[885] Wilkens, 2021: 443a.

●**köşigsiz** "gölgesiz, örtüsüz" < *köşi-g+siz*

köşi- "korumak, himaye altına almak"[886], *köşig* "örtü, örtünme"[887] biçiminde gelişmiştir.

●**közsüz** "gözsüz, kör" < *kö-z+süz*

kö- "korumak"[888], *köz* "göz"[889] biçiminde gelişmiştir.

●**kuvragsız** "cemaatsiz" < **kuvur+a-g+sız*

[< *kuvrag+sız* (Clauson, 1972: 587a)]

**kuvur, kuvra-* "toplanmak"[890], *kuvrag* "cemaat, topluluk"[891] biçiminde gelişmiştir.

tirinsiz kuvragsız "cemaatsiz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**küçsüz** "güçsüz" < *küç+süz*

[< *küç+süz* (Clauson, 1972: 699b)]

küç "güç"[892] AY'de tanıklanmaktadır.

küçsüz küsünsüz "güçsüz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**küsünsüz** "güçsüz" < *küsün+süz*

[< *kösün+süz* (Clauson, 1972: 751b)]

küsün "güç kudret"[893] tabanından türemiştir.

küçsüz küsünsüz "güçsüz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**küsüşsüz** "isteksiz, arzusuz" < *küse-ş+süz* > *küsüş+süz*

[< *küsüş+süz* (Clauson, 1972: 752a)]

küse- "istemek, arzu etmek"[894], *küsüş* "istek, arzu, dilek"[895] AY'de tanıklanmaktadır.

●**kütügsüz** "işsiz, uğraşısız" < *küt-üg+süz*

küt- "meşgul olmak, iştigal etmek, çalışmak, gütmek", *kütüg* "iş, uğraşı"[896] AY'de tanıklanmaktadır.

işsiz kütügsüz "işsiz güçsüz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**küvençsiz** "gurursuz, özgüvensiz" < **küve-n-ç+siz* > *küve-nç+siz*

---

[886] Wilkens, 2021: 413a.
[887] Wilkens, 2021: 413a.
[888] Erdal, 1991: 326.
[889] Wilkens, 2021: 414b.
[890] Wilkens, 2021: 433b.
[891] Wilkens, 2021: 433b.
[892] Wilkens, 2021: 435b.
[893] Wilkens, 2021: 412b.
[894] Wilkens, 2021: 444b.
[895] Wilkens, 2021: 445b.
[896] Wilkens, 2021: 437a.

**küve-, küven-* "gururlu olmak, gururlanmak"[897], *küvenç* "gurur"[898] biçiminde gelişmiştir.

●**meñgüsüz → meñüsüz**

●**meniñsiz** "benim (mülkiyetimdekiler) olmadan" < *meniñ+siz*

meniñ "benim"[899] AY'de tanıklanmaktadır.

mensiz meniñsiz "benim olmayan" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**meñisiz** "mutsuz" < *meñi+siz*

meñi "sevinç, neşe"[900] AY'de tanıklanmaktadır.

emgeksiz meñisiz "acısız ve sevinçsiz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**mensiz** "bensiz" < *men+siz*

men "ben"[901] AY'de tanıklanmaktadır.

mensiz kişisiz "insansız, kişisiz", *mensiz meniñsiz* "benim olmayan" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**meñüsüz ~ meñgüsüz** "sonlu, fani, geçici" < *menü+süz*

meñgü ~ meñü "bengü, daimi, kalıcı, ebedi"[902] AY'de tanıklanmaktadır.

beksiz meñüsüz "geçici, dayanıksız" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**münsüz** "kusursuz, eksiksiz, günahsız" < *mün+süz*

mün "hata kusur"[903] AY'de tanıklanmaktadır.

münsüz kadagsız "günahsız", *kkirsiz münsüz* "temiz, suçsuz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**nızvanısız** "tutkusuz" < Soğ. *nyzβ'ny* + T. *+sız* < *nızvanı+sız*

nızvanı "ihtiras, hırs, tutku"[904] AY'de tanıklanmaktadır.

●**nomçısız** "öğretmensiz" < Gr. *nomos* + T. *+çısız* < *nom+çı+sız*

nom "öğreti, dharma"[905], *nomçı* "öğretmen, vaiz"[906] AY'de tanıklanmaktadır.

bahşısız nomçısız "öğretmensiz, ustasız" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**nomsuz** "öğretisiz"< Gr. *nomos* + T. *+suz* < *nom+suz*

nom "öğreti"[907] AY'de tanıklanmaktadır.

---

[897] Wilkens, 2021: 447a.
[898] Wilkens, 2021: 447a.
[899] Wilkens, 2021: 472a.
[900] Wilkens, 2021: 472a.
[901] Wilkens, 2021: 471b.
[902] Wilkens, 2021: 473b.
[903] Wilkens, 2021: 482b.
[904] Wilkens, 2021: 492b.
[905] Wilkens, 2021: 494b.
[906] Wilkens, 2021: 497b.
[907] Wilkens, 2021: 494b.

nomsuz törüsüz “öğretisiz, töresiz” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**ogşatıgsız** “benzersiz” < *oguş+a-t-ıg+sız*

[< **ohşa-t-ıgsız* (Clauson, 1972: 97b)]

oguş “boy, kabile”[908], *ogşa-* “benzemek”[909], *ogşat-* “benzetmek, karşılaştırmak”[910], *ogşatıg* “benzerlik”[911] biçiminde gelişmiştir.

ogşatıgsız yöleşürügsüz “benzersiz, kıyassız” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**ogulsuz** “oğulsuz” < *ogul+suz*

ogul “oğul”[912] AY’de tanıklanmaktadır.

ogulsuz kızsız “oğulsuz, kızsız” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**ornagsız** “yersiz, konutsuz” < *orun+a-g+sız*

[< *ornag+sız* (Clauson, 1972: 237a)]

orun “yer”[913], *orna-* “yerleşmek, konmak”[914], *ornag* “konaklama yeri, yer, mevki, makam”[915] biçiminde gelişmiştir.

●**öbkesiz → övkesiz**

●**öçsüz** “kinsiz, nefretsiz” < *öç+süz*

öç ~ ööç “nefret, öç, intikam”[916] AY’de tanıklanmaktadır.

ööçsüz keksiz “nefretsiz” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**ödsüz** “zamansız” < *öd+süz*

[< *öd+süz* (Clauson, 1972: 71a)]

öd “zaman, vakit, çağ”[917] AY’de tanıklanmaktadır.

ödsüz kezigsiz “zamansız, sırasız”, *ödsüz kolusuz* “zamansız” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**ögsiz → ögsüz**

●**ögsüz ~ ögsiz** “bilinçsiz” < *ö-g+süz*

ö- “düşünmek”[918], *ög* (2) “akıl, düşünce”[919] AY’de tanıklanmaktadır.

---

[908] Wilkens, 2021: 788a.
[909] Wilkens, 2021: 503a.
[910] Wilkens, 2021: 503b.
[911] Wilkens, 2021: 503b.
[912] Wilkens, 2021: 504a.
[913] Wilkens, 2021: 514b.
[914] Wilkens, 2021: 513b.
[915] Wilkens, 2021: 513b.
[916] Wilkens, 2021: 521a.
[917] Tokyürek, 2018: 878a; Wilkens, 2021: 819a.
[918] Wilkens, 2021: 521a.
[919] Wilkens, 2021: 524a.

ögsüz köñülsüz “şuursuz” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**öñsiz → öñsüz**

●**öñsüz ~ öñsiz** “renksiz” < *öñ+süz*

[< *öñ+süz* (Clauson, 1972: 191a)]

öñ (2) “renk, güzellik” AY’de tanıklanmaktadır.

öñsüz belgüsüz “belirsiz”, *öñsüz kırtışsız* “renksiz, solgun”, *öñsüz yaruksuz* “solgun” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**örtügsüz** “örtüsüz” < *ört-üg+süz*

ört- “örtmek, gizlemek, saklamak”[920], *örtüg* “örtme, kapama”[921] AY’de tanıklanmaktadır.

●**övkesiz ~ öbkesiz** “öfkesiz” < *öv-ke+siz*

öp- “öpmek, havayı veya bir sıvıyı içine çekmek”[922], *övke ~ öbke* “öfke”[923] biçiminde gelişmiştir.

övkesiz kakıgsız “öfkesiz” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**saçuksuz** “dağınık olmayan, aklı karışık olmayan” < *saç-uk+suz*

saç- “saçmak, dağıtmak”[924], *saçuk* “saçık, dağınık”[925] AY’de tanıklanmaktadır.

●**sakınçsız** “düşüncesiz, endişesiz” < *sa-k-ın-ç+sız* > *sakınç+sız*

[< *sakınç+sız* (Clauson, 1972: 814a; Eraslan, 2012: § 186)]

sa- “saymak, düşünmek, dikkat etmek”[926], *sak-* “düşünmek, hesap etmek”[927], *sakın-* “düşünmek, düşünceye dalmak”[928], *sakınç* “düşünce”[929] biçiminde gelişmiştir.

●**sakışsız** “sayısız, pek çok” < *sa-k-ış+sız*

[< *sakış+sız* (Clauson, 1972: 817b), < *sakı-ş+sız* (Uçar, 2009: 375)]

sa- “saymak, düşünmek, dikkat etmek”[930], *sak-* “düşünmek, hesap etmek”[931], *sakış* “sayı”[932] biçiminde gelişmiştir.

sakışsız kolusuz “hesapsız” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

---

[920] Wilkens, 2021: 828a.
[921] Wilkens, 2021: 828b.
[922] Erdal, 1991: 377.
[923] Wilkens, 2021: 545b.
[924] Wilkens, 2021: 571b.
[925] Wilkens, 2021: 572a.
[926] Wilkens, 2021: 570b.
[927] Wilkens, 2021: 574a.
[928] Wilkens, 2021: 574b.
[929] Wilkens, 2021: 574a.
[930] Wilkens, 2021: 570b.
[931] Wilkens, 2021: 574a.
[932] Wilkens, 2021: 576a.

●**sansız** "sayısız, hesapsız" < *sa-n+sız*

[< *san+sız* (Clauson, 1972: 842a)]

sa- "saymak, düşünmek, dikkat etmek"[933], *san* "sayı"[934] biçiminde gelişmiştir.

sansız sakışsız "sayısız", *ülgüsüz sansız* "sayısız", *sanguluksuz sansız* "sayısız" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**satgagsız** "kimseye rastlanılmayan, ıssız, çiğnenmemiş" < *sat-ıg+a-g+sız*

[< *satga-g+sız* (Erdal, 1991: 201)]

satga- "ayaklar altında ezmek"[935], *satgag* "hırpalanan, ezilen"[936] biçiminde gelişmiştir.

●**satıgsız** "satışsız, satılmayacak kadar değerli" < *sat-ıg+sız*

[< *satıg+sız* (Clauson, 1972: 801a)]

sat- "satmak"[937], *satıg* "satış"[938] AY'de tanıklanmaktadır.

●**sedreksiz** "seyrek olmayan, sık" < *sedre-k+siz*

[< *sedre-k+siz* (Erdal, 1991: 242)]

sedre-[939] "*aralıklı olmak", *sedrek* "seyrek"[940] biçiminde gelişmiştir.

●**sevgüsüz** "arzu edilmeyen, sevilmeyen" < *sev-gü+süz*

sev- "sevmek"[941], *sevgü* "arzu edilen, istenilen"[942] biçiminde gelişmiştir.

sevgüsüz taplagusuz "istenmeyen, seçilmeyen"[943] ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**sevigsiz** "sevimsiz, arzulanmayan" < *sev-ig+siz*

[< *sevig+siz* (Clauson, 1972: 788a)]

sev- "sevmek"[944], *sevig* "sevgi, istek, arzu"[945] AY'de tanıklanmaktadır.

sevigsiz taplagsız "sevimsiz, arzulanmayan" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**sevinçsiz** "sevinçsiz" < *sev-in-ç+siz* > *sevinç+siz*

[< *sevinç+siz* (Clauson, 1972: 790b)]

---

[933] Wilkens, 2021: 570b.
[934] Wilkens, 2021: 579a.
[935] Wilkens, 2021: 589b.
[936] Erdal, 1991: 201.
[937] Wilkens, 2021: 589b.
[938] Wilkens, 2021: 590a.
[939] Clauson, 1972: 802b.
[940] Wilkens, 2021: 593a.
[941] Wilkens, 2021: 599b.
[942] Wilkens, 2021: 599b.
[943] Gulcalı, 2013: 41.
[944] Wilkens, 2021: 599b.
[945] Wilkens, 2021: 600a.

sev- "sevmek"[946], *sevin-* "sevinmek"[947], *sevinç* "sevinç"[948] AY'de tanıklanmaktadır.

sevinçsiz utlısız "nankör" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**sımtagsız** "gayretli, çalışkan, dikkatli" < **sımıt+a-g+sız*

[< *sımtag+sız* (Clauson, 1972: 828b)]

***sımıt, sımta-** "ihmal etmek, savsaklamak"[949], *sımtag* "dikkatsiz, ihmalkâr, tembel"[950] biçiminde gelişmiştir.

●**sizigsiz**[951] "şüphesiz"< *siz-ig+siz*

[< *sézig+siz* (Clauson, 1972: 862b)]

siz- "sezmek"[952], *sizig* "şüphe, merak"[953] biçiminde gelişmiştir.

sizigsiz tıdıgsız "şüphesiz, engelsiz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**suksız** "hırssız, açgözlü olmayan" < *suk+sız*

suk "hırs, açgözlü"[954] kökünden türemiştir.

açsız suksız "tok gözlü, ihtirassız" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**suvsuz** "susuz, kurak" < *suv+suz*

[< *suv+sız* (Clauson, 1972: 792b)]

suv ~ sub "su"[955] AY'de tanıklanmaktadır.

●**şaşutsuz** "şaşkın olmayan" < *şaş-ut+suz*

şaş- "kafası karışık olmak"[956], **şaşut* biçiminde gelişmiştir.

şaşutsuz yañluksuz "şaşırmaz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**takşutsuz** "şiirsiz, manzum olmayan, nesir biçiminde" < *tak-ış-ut+suz*

tak- "bağlamak, takmak"[957], **takış-, takşut* "manzume"[958] biçiminde gelişmiştir.

●**tapçasız** "kirsiz" < *tapça+sız*

[< *tapça+sız* (Clauson, 1972: 437a)]

tapça "kir"[959] AY'de tanıklanmaktadır.

---

[946] Wilkens, 2021: 599b.
[947] Wilkens, 2021: 600b.
[948] Wilkens, 2021: 600b.
[949] Wilkens, 2021: 608b.
[950] Wilkens, 2021: 608b.
[951] AY'deki *siziksiz* kelimesi *sizigsiz* olarak okundu.
[952] Clauson, 1972: 860a.
[953] Wilkens, 2021: 604a.
[954] Wilkens, 2021: 627b.
[955] Wilkens, 2021: 633a.
[956] Wilkens, 2021: 589a.
[957] Wilkens, 2021: 664b.
[958] Wilkens, 2021: 665b.
[959] Wilkens, 2021: 674a.

kkirsiz tapçasız "kirsiz", *tapçasız arıg* "temiz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tapırtsız** "hareketsiz" < *tapırt+sız*

tapırt "yansıma söz" kökünden türemiştir**.**

tikirtsiz tapırtsız "gürültüsüz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**taplagsız** "isteksiz" < *tap+la-g+sız*

tap "istek, arzu, hoşnut"[960], *tapla-* "istemek, onaylamak, kabul etmek"[961], *taplag* "istek"[962] biçiminde gelişmiştir.

sevigsiz taplagsız "sevimsiz, arzulanmayan" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**taplagusuz** "istenmeyen" < *tap+la-gu+suz*

tap "istek, arzu, hoşnut"[963], *tapla-* "istemek, onaylamak, kabul etmek"[964], *taplagu* "istenen"[965] biçiminde gelişmiştir.

sevgüsüz taplagusuz "istenmeyen, seçilmeyen"[966] ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tatıgsız** "tatsız" < *tat-ıg+sız*

tat- "tatmak"[967], *tatıg* "tat, lezzet"[968] AY'de tanıklanmaktadır.

●**tegինçsiz** "ulaşılmaz" < *teg-in-ç+siz* > *teg-inç+siz*

[< *teginç+siz* (Clauson, 1972: 485a)]

teg- "varmak, ulaşmak"[969], *tegin-* "varmak, ulaşmak, yerine getirmek"[970], *teginç* "erişme, ulaşma"[971] AY'de tanıklanmaktadır.

●**teñeşisiz → teñgeşisiz**

●**teñgeşisiz ~ teñeşisiz** "eşsiz, emsalsız" **<** *teñ+e-ş-i+siz*

teñ "denk, eşit"[972], *teñe-* "değer vermek, bir şeye denk/eşit tutmak"[973], *teñeş-* "denk olmak"[974], *teñeşi* "aynı, denk"[975] biçiminde gelişmiştir.

---

[960] Wilkens, 2021: 673b.
[961] Wilkens, 2021: 675a.
[962] Wilkens, 2021: 675b.
[963] Wilkens, 2021: 673b.
[964] Wilkens, 2021: 675a.
[965] Wilkens, 2021: 675b.
[966] Gulcalı, 2013: 41.
[967] Wilkens, 2021: 682b.
[968] Wilkens, 2021: 683a.
[969] Wilkens, 2021: 688a.
[970] Wilkens, 2021: 688b.
[971] Gulcalı, 2021: 523.
[972] Wilkens, 2021: 694a.
[973] Erdal, 1991: 424.

●**teñsiz** "eşsiz, benzersiz" < *teñ+siz*

[< *teñ+siz* (Clauson, 1972: 526b)]

teñ "denk, eşit"[976] AY'de tanıklanmaktadır.

●**tevsüz** "hilesiz" < *tev+süz*

tev "hile, yalan"[977] AY'de tanıklanmaktadır.

tevsüz körsüz "hilesiz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tıdıgsız** "engelsiz" < **tı-d-ıg+sız*

[< *tıdıg+sız* (Clauson, 1972: 454b)]

**tı-, tıd-* "engellemek"[978], *tıdıg* "engel"[979] biçiminde gelişmiştir.

tıdıgsız tutugsuz "engelsiz", *siziksiz tıdıgsız* "şüphesiz, engelsiz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tıltagsız** "sebepsiz" < *tıl+ta-g+sız*

tıl "dil"[980], *tılta-* "bahane aramak"[981], *tıltag* "sebep, bahane"[982] biçiminde gelişmiştir.

avantsız tıltagsız "nedensiz, sebepsiz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tınlıgsız**[983] "canlı olmayan, cansız" < *tın+lıg+sız*

tın "ruh, nefes, soluk"[984], *tınlıg* "canlı"[985] AY'de tanıklanmaktadır.

tınlıgsız yaşaglısız "yaşamayan, cansız" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tınsız** "cansız" < *tın+sız*

[< *tın+sız* (Clauson, 1972: 526a)]

tın "ruh, nefes, soluk"[986] AY'de tanıklanmaktadır.

●**tısız** "fani, geçici, çürük" < *tı+sız*

tı "sürekli, ebedi, sağlam"[987] AY'de tanıklanmaktadır.

tısız yarpsız "dayanıksız" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

---

[974] Wilkens, 2021: 694b.
[975] Wilkens, 2021: 694b.
[976] Wilkens, 2021: 694a.
[977] Wilkens, 2021: 705a.
[978] Wilkens, 2021: 710b.
[979] Wilkens, 2021: 711a.
[980] Wilkens, 2021: 718a.
[981] Wilkens, 2021: 713a.
[982] Wilkens, 2021: 713a.
[983] Varlık ve yokluk eklerinin üst üste gelmemesi gerekirdi, bu beklenmedik bir biçimdir. Muhtemelen *yaşaglısız*'dan dolayı analojik olarak *+lıg* eki almış olmalı. Olması gereken biçim *tınsız* AY'de tanıklanmaktadır.
[984] Wilkens, 2021: 713b.
[985] Wilkens, 2021: 714b.
[986] Wilkens, 2021: 713b.
[987] Wilkens, 2021: 710b.

●**tigisiz** "sessiz, sakin" < *tigi+siz*

[< *tigi+siz* (Clauson, 1972: 487a)]

tigi "ses, gürültü"[988] AY'de tanıklanmaktadır.

●**tikigsiz** "hastalıksız" < *tik-ig+siz*

tik- "sokmak, ısırmak, dişlemek, iliştirmek, dikmek, dikiş dikmek"[989], *tikig* "ağrı, sancı, hastalık"[990] biçiminde gelişmiştir.

agrıgsız tikigsiz "ağrısız, sancısız" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tikirtsiz** "gürültüsüz, sessiz" < *tikirt+siz*

[< *tigre-* > *tigir-t+siz* (Clauson, 1972: 486b)]

tikirt "yansıma söz" kökünden türemiştir.

tikirtsiz tapırtsız "gürültüsüz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tirinsiz** "cemaatsiz, üyesiz" < *tir-in+siz*

[< *térin+siz* (Clauson, 1972: 552b)]

tir- "dermek, bir araya getirmek"[991], *tirin* "topluluk, cemaat"[992] AY'de tanıklanmaktadır.

tirinsiz kuvragsız "cemaatsiz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**titimsiz** "cesaretsiz" < *tit-im+siz*

tit- "karşı çıkmak, direnmek"[993], *titim* "cesur" biçiminde gelişmiştir.

titimsiz eginsiz "dirençsiz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**togasız** "hastalıksız" < *toga+sız*

tog- "doğmak"[994], *toga* "hastalık"[995] biçiminde gelişmiştir.

igsiz togasız "hastalıksız, sağlıklı" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tolgagsız** "eziyetsiz" < *tolga-g+sız*

tolga- "sarmak, döndürmek, çevirmek"[996], *tolgag* "acı, eziyet"[997] biçiminde gelişmiştir.

emgeksiz tolgagsız "sıkıntısız" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**törüsüz** "öğretisiz, yasasız, kuralsız" < *törü+süz*

---

[988] Wilkens, 2021: 716b.
[989] Wilkens, 2021: 717b.
[990] Wilkens, 2021: 717b.
[991] Wilkens, 2021: 708b.
[992] Wilkens, 2021: 708b.
[993] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 884.
[994] Wilkens, 2021: 752b.
[995] Wilkens, 2021: 725a.
[996] Wilkens, 2021: 729a.
[997] Wilkens, 2021: 729a.

[< *törü+süz* (Clauson, 1972: 553b)]

törü "töre"[998] AY'de tanıklanmaktadır.

nomsuz törüsüz "öğretisiz, töresiz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tözsüz** "esassız, temelsiz" < *töz+süz*

töz "kök, esas, temel"[999] AY'de tanıklanmaktadır.

●**tudasız** "tehlikesiz, sıkıntısız" < *tuda+sız*

[< *tuda+sız* (Clauson, 1972: 461a)]

tuda "tehlike"[1000] AY'de tanıklanmaktadır.

adasız tudasız "tehlikesiz, engelsiz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tutugsuz** "engelsiz, bağsız" < *tu-t-ug+suz*

[< *tutuk+suz* (Clauson, 1972: 454b), < *tut-ug+suz* (Erdal, 1991: 211)]

tu- "kapamak, tıkamak, yasaklamak"[1001], *tut-* "tutmak"[1002] biçiminde gelişmiştir.

tutug "engel, zorluk"[1003] biçiminde gelişmiştir.

tıdıgsız tutugsuz "engelsiz", *iligsiz tutugsuz* "bağsız, engelsiz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tutyaksız** "bağsız" < *tu-t-yak+sız*

tu- "kapamak, tıkamak, yasaklamak"[1004], *tut-* "tutmak"[1005], *tutyak* "yapışma"[1006] biçiminde gelişmiştir.

●**tülüksüz** "güçsüz, kuvvetsiz" < *tülük+süz*

tülük "güç, kuvvet"[1007] tabanından türemiştir.

yitimsiz igingsiz tülüksüz "güçsüz" üçleme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tüpsiz → tüpsüz**

●**tüpsüz ~ tüpsiz** "temelsiz" < *tüp+süz*

[< *tüp+süz* (Clauson, 1972: 446a)]

tüp "temel, esas"[1008] AY'de tanıklanmaktadır.

ulsuz tüpsüz "temelsiz", *tözsüz tüpsüz* "temelsiz", *tüpsüz kıdıgsız* "dipsiz, sınırsız" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

---

[998] Wilkens, 2021: 739a.
[999] Wilkens, 2021: 746b.
[1000] Wilkens, 2021: 752a.
[1001] Wilkens, 2021: 752a.
[1002] Wilkens, 2021: 763a.
[1003] Wilkens, 2021: 764b.
[1004] Wilkens, 2021: 752a.
[1005] Wilkens, 2021: 763a.
[1006] Wilkens, 2021: 766a.
[1007] Wilkens, 2021: 771a.
[1008] Wilkens, 2021: 774a.

●**türksüz** “güçsüz” < *türk+süz*

türk “güç, kuvvet”[1009] AY’de tanıklanmaktadır.

erksiz türksüz “güçsüz” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**uçsuz** “uçsuz, sınırsız” < *uç+suz*

[< *uç+suz* (Clauson, 1972: 31b)]

uç “uç”[1010] AY’de tanıklanmaktadır.

uçsuz kıdıgsız “uçsuz bucaksız, sınırsız” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**ugursuz** “zamansız” < *ugur+suz*

ugur “fırsat, sebep; vakit, sebep”[1011] AY’de tanıklanmaktadır.

ugursuz yıksız “zamansız, sırasız” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**uguşsuz** “kökensiz, bağsız” < *uguş+suz*

uguş “kabile, aile, köken”[1012] AY’de tanıklanmaktadır.

●**ulsuz ~ uulsuz** “temelsiz, esassız, köksüz” < *ul+suz*

ul “dip, temel”[1013] tabanından türemiştir.

ulsuz tüpsüz “temelsiz” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**umugsız → umugsuz**

●**umugsuz ~ umugsız** “umutsuz” < *um-ug+suz*

[< *umug+suz* (Clauson, 1972: 158b)]

um- “ummak, ümit etmek”[1014], *umug* “umut”[1015] biçiminde gelişmiştir.

umugsuz ınagsız “umutsuz” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**utlısız** “minnettar olmayan, nankör” < *utlı+sız*

[< *utlı+sız* (Clauson, 1972: 59a)]

utlı “mükâfat, karşılık, ödül”[1016] AY’de tanıklanmaktadır.

sevinçsiz utlısız “nankör” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**uulsuz → ulsuz**

●**ülgüsüz** “ölçüsüz” < **ül-gü+süz*

[< *ülgü+süz* (Clauson, 1972: 144b)]

**ül-*, *ülgü* “taksim, pay; nasip, kısmet”[1017] biçiminde gelişmiştir.

[1009] Wilkens, 2021: 775a.
[1010] Wilkens, 2021: 782a.
[1011] Wilkens, 2021: 788a.
[1012] Wilkens, 2021: 788a.
[1013] Wilkens, 2021: 124a.
[1014] Wilkens, 2021: 798a.
[1015] Wilkens, 2021: 798b.
[1016] Wilkens, 2021: 806b.
[1017] Wilkens, 2021: 822b.

ülgüsüz sansız "sayısız" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**ürlüksüz** "geçici, fani" < *ür+lük+süz*

[< **ürlük+süz* (Clauson, 1972: 231a)]

ür "uzun süre"[1018], *ürlük* "ebediyet, sonsuzluk"[1019] biçiminde gelişmiştir.

●**üzeliksiz** "üstün, mükemmel" < *üz+e+lik+siz*

[< *üze+lik+siz* (Clauson, 1972: 288a)]

üz ~ yüz "yüz, satıh"[1020], *üze* "üste"[1021], **üzelik* biçiminde gelişmiştir.

●**üzüksüz** "sürekli, daima" < *üz-ük+süz*

[< *üzük+süz* (Clauson, 1972: 286a; Erdal, 1991: 253; Eraslan, 2012: § 186)]

üz- "kesmek, koparmak"[1022], *üzük* "son, ara verme, kesinti"[1023] biçiminde gelişmiştir.

●**yagısız** "düşmansız" < *yagı+sız*

yagı "düşman"[1024] AY'de tanıklanmaktadır.

yagısız yavlaksız "düşmansız" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yalınsız** "alevsiz" < **ya-l-ın+sız*

[< *yalın+sız* (Clauson, 1972: 932a)]

**ya-*[1025] "ateş almak, alevlenmek, yanmak"[1026], *yal-* parlamak, alevlenmek, yanmak"[1027], *yalın* "parlaklık, alev"[1028] biçiminde gelişmiştir.

çogsuz yalınsız "karanlık" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yanıgsız** "geri dönülmez" < **ya-n-ıg+sız*

**ya-* "*dönmek, yaklaşmak", *yan-* "geri dönmek"[1029], *yanıg* "dönüş"[1030] biçiminde gelişmiştir.

●**yañıluksuz → yañluksuz**

●**yañluksuz ~ yañıluksuz** "hatasız" < **yañ-ıl-uk+suz* > *yañluksuz*

[1018] Wilkens, 2021: 826b.
[1019] Wilkens, 2021: 827b.
[1020] Wilkens, 2021: 927b.
[1021] Wilkens, 2021: 832a.
[1022] Wilkens, 2021: 832a.
[1023] Wilkens, 2021: 834a.
[1024] Wilkens, 2021: 853a.
[1025] **ya-; ya-k-, ya-l-, ya-n-* aynı kökten geliyor.
[1026] Tekin, 2019b: 318.
[1027] Räsänen, 1969: 181a; Clauson, 1972: 918a; Arat, 1979: 517; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 944; Wilkens, 2021: 856a.
[1028] Wilkens, 2021: 857a.
[1029] Wilkens, 2021: 860a.
[1030] Wilkens, 2021: 2021, 860b.

*yañ- "*yanlış yapmak", *yañıl-* "yanılmak, aldatmak"[1031], *yañluk* "yanlış, hata"[1032] biçiminde gelişmiştir.

armaksız yañluksuz "hilesiz", *şaşutsuz yañluksuz* "şaşırmaz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yarlıgsız** "tarafsız" < *yar-ıl-ıg+sız* > *yarlıgsız*

yar- "bölmek"[1033], *yarıl-* "yarılmak"[1034], *yarlıg* (2) "hüküm, karar"[1035] biçiminde gelişmiştir.

●**yarpsız** "dayanıksız" < *yarp+sız*

[< *yarp+sız* (Clauson, 1972: 957b)]

yarp "sağlam"[1036] AY'de tanıklanmaktadır.

beksiz yarpsız "dayanıksız", *çınsız yarpsız* "gerçek olmayan, hayali", *tısız yarpsız* "dayanıksız" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yaruksuz** "ışıksız" < *yaru-k+suz*

[< *yaruk+suz* (Clauson, 1972: 964b; Eraslan, 2012: § 186)]

yaru- "parlamak, aydınlatmak"[1037], *yaruk* "parlak, ışık"[1038] AY'de tanıklanmaktadır.

öñsüz yaruksuz "solgun", *yaruksuz yaşuksuz* "ışıksız" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yaşuksuz** "ışıksız" < *yaşu-k+suz*

yaşu- "parlamak"[1039], *yaşuk* "ışık"[1040] AY'de tanıklanmaktadır.

yaruksuz yaşuksuz "ışıksız" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yavlaksız** "düşmansız" < **yav-ıl-ak*

yagısız yavlaksız "düşmansız" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yazuksuz** "suçsuz, günahsız" < *yaz-uk+suz*

[< *yazuk+suz* (Clauson, 1972: 986a)]

yaz- "yanılmak, günah işlemek"[1041], *yazuk* "suç, günah"[1042] AY'de tanıklanmaktadır.

[1031] Wilkens, 2021: 863a.
[1032] Wilkens, 2021: 864a.
[1033] Wilkens, 2021: 866a.
[1034] Wilkens, 2021: 868a.
[1035] Wilkens, 2021: 869a.
[1036] Wilkens, 2021: 870b.
[1037] Clauson, 1972: 956b; Arat, 1979: 527; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 956; Wilkens, 2021: 871b.
[1038] Wilkens, 2021: 871b.
[1039] Clauson, 1972: 977a; Wilkens, 2021: 876a.
[1040] Wilkens, 2021: 876a.
[1041] Wilkens, 2021: 880a.

●**yıksız** "uygunsuz, zamansız" < *yık+sız*

yık "fırsat, uygun zaman"[1043] AY'de tanıklanmaktadır.

ugursuz yıksız "zamansız, sırasız" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yitimsiz** "yetersiz, güçsüz" < *yit-im+siz*

[< *yit-imsiz* (Erdal, 1991: 299)]

yit- "ulaşmak"[1044], **yitim* biçiminde gelişmiştir.

yitimsiz iginçsiz tülüksüz "güçsüz" üçleme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yoksuz** "faydasız" < *yok+suz*

[< *yok+suz* (Clauson, 1972: 907b)]

yok "yok"[1045] AY'de tanıklanmaktadır.

yoksuz asıgsız "boşuna, beyhude" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yöleşürügsüz** "eşsiz, kıyaslanamaz" < *yöl+e-ş-ür-üg+süz*

[< *yöleşürüg+süz* (Erdal, 1991: 219)]

**yöl, yöle-* "dayamak, desteklemek"[1046], *yöleş-* "dayanışmak"[1047], *yöleşürüg* "benzetme, kıyas, karşılaştırma"[1048] biçiminde gelişmiştir.

ogşatıgsız yöleşürügsüz "benzersiz, kıyassız" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yümçigsiz** "göz kırpmasız" < *yüm-çi-g+siz*

[< *yümçig+siz* (Gulcalı, 2021: 358), < *yüm-çi-k+siz* (Uçar, 2012c: 95)]

yüm- "yummak"[1049], **yümçi-, *yümçig* biçiminde gelişmiştir.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *açsız, atsız, beksiz, çınsız, igsiz, keksiz*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *açuksuz, belgüsüz, iligsiz, köñülsüz, nomçısız*

1/3. Üç heceli kelimelere gelir: *adınsıgsız, erinüksüz, evrinüksüz, işletgüsüz, kavışgusuz*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *adasız, belgüsüz, ikisiz, kalısız, nomçısız*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *alsız, bulıtsız, çogsuz, işsiz, nomsuz*

4/1. Kendisinden önce gelen ekler:

{+çI}: *nomçısız*

[1042] Wilkens, 2021: 881a.
[1043] Wilkens, 2021: 898b.
[1044] Wilkens, 2021: 906a.
[1045] Wilkens, 2021: 909b.
[1046] Wilkens, 2021: 915a.
[1047] Wilkens, 2021: 915b.
[1048] Wilkens, 2021: 915b.
[1049] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 993.

{+I}: *ilkisiz*

{+lXk}: *etliksiz, kamaglıksız, ürlüksüz, üzeliksiz*

{+sIg}: *adınsıgsız*

{-(X)g}: *adrıgsız, akıgsız, altagsız, arıgsız, asıgsız, ayagsız, biligsiz, ınagsız, iligsiz, itigsiz, kakıgsız, katıgsız, kezigsiz, kıdıgsız, köşigsiz, kuvragsız, kütügsüz, ogşatıgsız, ornagsız, örtügsüz, satgagsız, satıgsız, sevigsiz, sımtagsız, taplagsız, tatıgsız, tıdıgsız, tıltagsız, tikigsiz, tolgagsız, tutugsuz, umugsuz, yanıgsız, yarlıgsız, yöleşürügsüz, yümçigsiz*

{-(X)k}: *açuksuz, adruksuz, atkaksız, egsüksüz, emgeksiz, erinüksüz, evrinüksüz, kergeksiz, körksüz, saçuksuz, sedreksiz, sizigsiz, tülüksüz, üzüksüz, yaruksuz, yaşuksuz, yavlaksız, yazuksuz*

{-(X)m}: *titimsiz, yitimsiz*

{-(X)nç}: *aymançsız, kılınçsız, kirtgünçsüz, korkınçsız, küvençsiz, sakınçsız, sevinçsiz, teginçsiz*

{-(X)ş}: *busuşsuz, kırtışsız, küsüşsüz, sakışsız*

{-(X)t}: *adırtsız, şaşutsuz, takşutsuz, tapırtsız, tikirtsiz*

{-(X)z}: *kokuzsuz, közsüz*

{-gA}: *övkesiz*

{-gU}: *belgüsüz, bıçgusuz, bütgüsüz, işletgüsüz, kadgusuz, kavışgusuz, sevgüsüz, taplagusuz, ülgüsüz*

{-mAk}: *armaksız*

{-vI}: *kayvısız*

{-X}: *kalısız, karşısız, teñgeşisiz*

{-Xn}: *eginsiz, sansız, tirinsiz, yalınsız*

{-yAk}: *tutyaksız*

4/2. Kendisinden sonra gelen ekler:

{+lXk}: *arıgsızlık, biligsizlik*

5. Ekin işlevi:

Sıfat ve zarf olarak kullanılan isimler türetir.

6. Ekin değerlendirilmesi:

{+*sXz*} ile genişlemiş *{-XnçsXz}* eki birleşik olarak kabul edildi: O yüzden değerlendirmeleri ilgili ek bölümünde ele alındı:

agınçsız, alkınçsız, ertinçsiz, esirkençsiz, evrilinçsiz, iginçsiz, ilinçsiz, kanınçsız, kötrünçsiz, öñedinçsiz, teñlençsiz, teprençsiz, tözkerinçsiz, tutunçsuz,

tutunçsız, tütinçsüz, tütünçsiz, tütünçsüz, tüketinçsiz, ukunçsuz, unçsuz, utunçsuz, ükünçsüz, ükünçsiz, ülgülençsiz, ülüglençsiz, yarlıkançsız, yazınçsız, yigedinçsiz, yitinçsiz.

1.51. {+ş}

AY'de, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

I. {+ş}+ Yapım Eki

●**kogşa-** "zayıflamak" < *ko-g+**uş**+a-*

[< *kogşa-* (Clauson, 1972: 613b)]

**ko-* "*azalmak, parçalanmak", *kog* "toz, zerre, atom"[1050], **koguş* biçiminde gelişmiştir.

●**kurşatıl-** "sarılmış olmak" < **kur**+ış*+*a-t-ıl-* > *kurşatıl-*

kur "kuşak, kemer"[1051], **kurış* "*bağlanılan, sarılan", *kurşa-* "sarmak"[1052], *kurşat-* "sarmak"[1053] biçiminde gelişmiştir.

Ekin değerlendirilmesi:

Ek, AY'de tek başına yoktur.

Tekin, bu ekin örneklerinin azlığı nedeniyle fonksiyonunun belirlemenin güç olduğunu belirtmiştir (Tekin, 1992: 80).

Gabain, bu ek ile türetilen *bag-ış* ve *büg-üş* örneklerine yer vermiştir (Gabain, 1988: § 64).

Erdal, bu ekin renk adlarına eklenerek onlara *-imsi* anlamını verdiğini belirtmiştir: *sarg+ış* "sarımsı", *ak+ış* "akımsı" ve *kök+iş* "mavimsi" (Erdal, 1991: 102).

1.52. {+tUn}

AY'de, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**altun** "altın" < *al+tun*

[< *altun* (Clauson, 1972: 131), < *al-tun* (Erdal, 1991: 33)]

al "kırmızı"[1054] kökünden türemiştir.

[1050] Wilkens, 2021: 389a.
[1051] Clauson, 1972: 642a; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 747, Wilkens, 2021: 424b.
[1052] Wilkens, 2021: 425.
[1053] Clauson, 1972: 665a.
[1054] Wilkens, 2021: 26b.

1.53. {+tXz}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 3 kelime bulunmaktadır:

●**küntüz** "gündüz" < *kün+tüz*

[< *kün+tüz* (Brockelmann, 1951: 100; Clauson, 1972: 729b; Eren, 2020: 204b)]

kün "gün, gündüz, güneş"[1055] AY'de tanıklanmaktadır.

●**yıltız ~ yiltiz** "kök, tohum" < **yıl+tız*

[< *yıl+tız* (Brockelmann, 1951: 101), < *yıltız* (Clauson, 1972: 922b)]

ul[1056] "dip, temel"[1057] kökünden türemiş olmalıdır.

●**yiltiz → yıltız**

Ekin değerlendirilmesi:

İşlek olmayan bir ektir. İşlevi belirsizdir.

1.54. {+Xk}

AY'de, bu ekle genişlemiş 7 kelime bulunmaktadır:

●**butık** "budak, dal" < *but+ık*

[< *butı-k* (Clauson, 1972: 301b), < *butık,* (Erdal, 1991: 43-44[1058]; Erdal, 2004: 146), < *but-ık* (Tekin, 2013f: 359)]

but "bacak"[1059] AY'da tanıklanmaktadır.

●**çıpık** "çubuk" < *çıp+ık*

[< *çıp+ık* (Clauson, 1972: 395b; Erdal, 1991: 43)]

çıp "ince dal"[1060] kökünden türemiştir.

●**çöpik** "bulanık, çöp" < *çöp+ik*[1061]

[< *çöp+ik* (Brockelmann, 1951: 111[1062]; Clauson, 1972: 396b; Gabain, 1988: § 57; Erdal, 1991: 43; Erdal, 2004: 146; Eraslan, 2012: § 162)]

çöp "bulanık, kir, pis, çöp"[1063] kökünden türemiştir.

●**kovuk** "kovuk, mağara" < **kov-ı+k* > *kovuk*

[< *kovuk* (Räsänen, 1969: 273b; Clauson, 1972: 583b)]

**kov-*, *kovı* "boş, oyuk"[1064] biçiminde gelişmiştir.

[1055] Wilkens, 2021: 440a.
[1056] (*y*)*ul* ~ (*y*)*ıl* ~ (*y*)*il.*
[1057] Clauson, 1972: 124a.
[1058] Erdal, *but+a-* fiilinden etkilenerek oluştuğu görüşündedir (Erdal, 1991: 43-44).
[1059] Wilkens, 2021: 206b.
[1060] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 624.
[1061] AY'da *biş* ***çöpik*** *öd* "beş kötü zaman"ı anlatmak için kullanılmıştır (Tokyürek, 2019: 460).
[1062] Li'nin düzeltmesi dikkate alındı (Li, 2017: 266).
[1063] Wilkens, 2021: 239b.

●**köpik** "köpük" < *köp+ik*

[< *köp-ük* (Räsänen, 1969: 291a; Clauson, 1972: 689a[1065]), < *köp-ik* (Erdal, 1991: 239)]

köp "çok, pek, bol"[1066] kökünden türemiştir[1067].

●**ögük** "annecik, mecazi olarak çocuk" < *ög+ük*

[< *ög+ük* (Gabain, 1988: § 57; Eraslan, 2012: § 162)]

ög "anne"[1068] AY'da tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **ögükkeye**

●**tulkuk ~ tulkak** "tulum" < *tul-uk+uk* > *tulkuk*

[< *tol-uk-uk* > *tolkuk* (Clauson, 1972: 496b), < *tol-kok* (Erdal, 1991: 359)]

tul- "vurmak"[1069], *tuluk* "harman dövme silindiri"[1070] biçiminde gelişmiştir. (?)

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *butık, çıpık, çöpik, köpik, ögük*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *kovuk*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *kovuk*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *butık, çıpık, çöpik, köpik, ögük*

3. Kendinden sonra gelen ekler:

{+kAyA}: *ögükkeye*

3. Ekin işlevi:

Küçültme ve sevgi ifade eden isimden isim yapar.

1.55. {+Xm}

AY'de, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**barım** "mal, varlık" < *bar+ım* (?)[1071]

[< *bar+ım* (Clauson, 1972: 366a), < *bar-ım* (Erdal, 1991: 292), < **barı-* (Tekin, 2016: 89)]

bar "var, mevcut"[1072] kökünden türemiştir.

[1064] Wilkens, 2021: 398b.

[1065] *köp-* "kabarmak" (Clauson, 1972: 687a).

[1066] Wilkens, 2021: 407b.

[1067] *köpük* "kaynayan tencerenin köpüğü" (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 739) olduğuna göre bir çoğalmadan söz etmek mümkün görünüyor.

[1068] Wilkens, 2021: 523.

[1069] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 898.

[1070] Wilkens, 2021: 756a.

[1071] Bu kelimenin < *bar+ı-m* "*bar* "var, mevcut" (Wilkens, 2021: 142a), *barı-* "korumak" (Tietze, 2016a: 594) biçiminde *barın-* (Clauson, 1972: 367b) fiiliyle aynı tabandan türeyebileceği de göz önünde tutulmalıdır.

Genişlemiş şekil için → **barımlıg**

Ekin değerlendirilmesi:

Asıl anlamı "gitme, götürülen" anlamında olması gerekirken *agı barım* ile ikileme oluşturarak "mal, mülk" anlamında kullanılmıştır.

Clauson *+m* ile isimden türediğini düşünmüştür (Clauson, 1972: 366a). İsimden isim yapım eki *+m* vardır. Ancak bu ek birinci tekil şahıs iyelik ekinin kalıplaşarak unvan ve hitap ifadeli gövdeler türeten (*hanım, teñrim, terim*) ekle karıştırılmamalıdır.

Tekin, Moğolca *bari-* "elde etmek, tutmak, yakalamak, gaspetmek" sözcüğünden türediğini belirtmiştir (Tekin, 2016: 89).

Erdal, *agı barım* şeklinde kullanılan ikilemedeki *agı*'nın "taşınamayan mallar", *barım'*ın ise *bar-* "yürümek, gitmek" anlamındaki sözcüğün anlam genişlemesi yoluyla "taşınabilir değerli eşyalar" için kullanıldığını belirtmiştir (Erdal, 1991: 292).

1.56. {+y}

AY'de, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**atay** "babacık, mecazi olarak çocuk" < *ata-y*

ata "baba"[1073] AY'da tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **ataykaya**

Ekin işlevi:

Küçültme ve sevgi ifade eden isimden isim yapar.

1.57. {+z} (1)

AY'de, bu ekle genişlemiş 5 kelime bulunmaktadır:

●**köküz**[1074] "göğüs, kalp, gönül" < **kö-k+üz*

[< *köküz* (Gabain, 1988: § 71; Eraslan, 2012: § 193)]

**kö-* "yükselmek"[1075], *kök* "*yükselmiş, kabarmış" biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **köküzlüg**

●**meñiz** "beniz, yüz, görünüş" < *meñ+iz*

[< *meñiz* (Gabain, 1988: § 71; Eraslan, 2012: § 193)]

[1072] Wilkens, 2021: 142a.
[1073] UW, 1988: 254b.
[1074] AY'deki *kögüz* kelimesi *köküz* olarak okundu.
[1075] Ağca, 2015: 208.

meñ "ben, doğum lekesi"[1076] kökünden türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **meñizlig**

●**müyüz** "boynuz" < *boyun+uz*

[< *müyüz* (Gabain, 1988: § 71; Eraslan, 2012: § 193)]

●**tiz**[1077] "diz" < **ti-z*

[< *tiz* (Gabain, 1988: § 71; Eraslan, 2012: § 193)]

Ekin İşlevi*:*

İşlekliğini kaybetmiştir. Çift anlamlı isimler türetir.

1.58. {+z} (2)

AY'de, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**yalañuz ~ yalınguz, yalıñuz** "yalnız" < **yal-ıñ**+**uz** > *yalñuz*

[< *yalıñuz* (Räsänen, 1969: 182a), < *yalñus* (Clauson, 1972: 930b), < *yalıñus* (Erdal, 1991: 338, dip. 387)]

**yal-, yalıñ* "çıplak, yalın"[1078] biçiminde gelişmiş olmalıdır.

[1076] Wilkens, 2021: 472b.
[1077] *tiz, dirsek* kelimesi ile aynı kökten olmalıdır.
[1078] Wilkens, 2021: 857b.

İKİNCİ BÖLÜM

İSİMDEN FİİL YAPMA EKLERİ

2.1. {+(A)r-}

AY'de, bu ekle genişlemiş 8 kelime bulunmaktadır:

I. {+(A)r-}

●**titiger-** "zeki olmak" < **tit-ig+er-*

[< *tétig+er-* (Clauson, 1972: 456a; Uçar, 2013a: 203)]

**tit-, titig* "akıllı, zeki"[1079] biçiminde gelişmiştir.

titiger- fiili geçişsizdir.

artukrak y(a)ruk yaşuk ***titigerip*** *tülinte yene oot körser bilmiş k(e)rgek ol kişig sarıg tözlüg erür tip* "daha parlak bir **zekâya sahip olup** rüyasında da ateş görse o kişinin sarılık olduğu bilinmelidir" (str. 15377).

●**yaşar-** "yeşermek, tazelenmek" < *yaş+ar-*

[< *yaş+ar-* (Clauson, 1972: 979b; Erdal, 1991: 503; Ercilasun, 2014: 37)]

yaş (2) "yaş, körpe yeşil"[1080] AY'de tanıklanmaktadır.

yaşar- fiili geçişsizdir.

ör- yaşar- "yeşermek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **yaşart-**

<antag edgülüg töz yıltız yok> kim örmegülük ***yaşarmaguluk*** "**yeşermeyecek** öylesine iyi kök yok" (str. 4889).

●**yürüñer-** "beyazlaşmak, ağarmak" < *yürüñ+er-*

[< *ürüñ+er-* (Clauson, 1972: 377b), < *yürüñ+er-* (Erdal, 1991: 504)]

ürüñ ~ yürüñ "beyaz"[1081] AY'de tanıklanmaktadır.

yürüñer- fiili geçişsizdir.

kiçig yigit yaşınta saçı başı ***yürüñerser*** "genç yaşında saçı başı **ağarsa**" (str. 15376).

II. {+(A)r-} +Yapım Eki

●**adart- ~ adırt-** "zarar vermek, engel olmak, engellemek" < *ada+r-t-*

[< **ada+r-t-* (Clauson, 1972: 68b; UW, 1977: 47b; Erdal, 1991: 760)]

[1079] Wilkens, 2021: 709b.
[1080] Wilkens, 2021: 874a.
[1081] Clauson, 1972: 233b; Wilkens, 2021: 925b.

ada "zarar, sıkıntı, güçlük"[1082], **adar-* "*zarar görmek" biçiminde gelişmiştir.

●**imerigme ~ imirigme** "toplanmış, bir araya gelmiş" < *ime+r-igme*

[< *ime+r-igme* (Tezcan, 1975: § 639; Erdal, 1991: 500) < **im-er-igme* (Çetin, 2018: 131-140)]

ime "birlikte yapılan iş"[1083], *imer-* "toplanmak, bir araya gelmek"[1084] biçiminde gelişmiştir.

●**imirigme → imerigme**

●**yokaru** "yukarı" < **yok+ar-u*

[< **yok+gArU* (Clauson, 1972: 906b), < *yok**+ar-**u* Erdal, 1991: 453)]

yok "yukarı"[1085], **yokar-* biçiminde gelişmiştir.

●**yükerü**[1086] "şimdi, halen" < **yü-k**+er-**ü*

[< **yüg+gerü* (Clauson, 1972: 915a; Erdal, 1991: 165)]

**yü-* "yüklemek", *yük* "yük", **yüker-* biçiminde gelişmiştir.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *yaşar-, yokaru, yükerü*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *adart-, titiger-, yürüñer-, imerigme*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *adart-*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *yaşar-, titiger-, yürüñer-, yokaru, yükerü*

3/2. Geçişsiz fiiller üretir.

4/1. Kendisinden önce gelen ekler:

{-(X)g}: *titiger-*

4/2. Kendisinden sonra gelen ekler:

{-(X)t-}: *adart-*

{-gmA}: *imerigme*

{-A/-I/-U}: *yükerü*

5. Ekin işlevi:

Renk isimlerinden fiil yapar: *yaşar-, yürüñer-*

Diğer isimlerden olma bildiren fiiller türetir.

[1082] UW, 1977: 43b.
[1083] Tezcan, 1975: § 639.
[1084] Tezcan, 1975: § 639.
[1085] Clauson, 1972: 896b.
[1086] AY'deki *yügerü* kelimesi *yükerü* olarak okundu.

2.2. {+(X)k-}

AY'de, varyantlar dahil, bu ekle genişlemiş 19 kelime bulunmaktadır:

I. {+Xk-}

●**adak-** "tehlikeye düşmek, sıkıntıya düşmek, muhtaç olmak" < *ada+k-*

[< *ada+k-* (UW, 1977: 46a; Erdal, 1991: 492)]

ada "zarar, sıkıntı, tehlike"[1087] AY'da tanıklanmaktadır.

adak- fiili geçişsizdir.

*yok kurug yala yañku üze **adakıp** ödsüz ölümin ölmegeyler* "asılsız iftiralar ile **tehlikeye düşüp** zamansız ölmeyecekler" (str. 3126).

●**aguk-** "zehirlenmek" < *agu+k-*

[< *agu+k-* (Çağatay, 1967: 42; Clauson, 1972: 83a; UW, 1979: 77a), < *ago+k-* (Erdal, 1991: 493)]

agu "zehir"[1088] AY'da tanıklanmaktadır.

aguk- fiili geçişsizdir.

yilpik- aguk- "büyülenmek ve zehirlenmek"[1089] ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*atı kötrülmiş t(e)ñrim birök kim kayu tınl(ı)glar bu d(a)r(a)nıg agızlarınta tutup sözleseler azu bititip okısarlar tapınsarlar ötrü ol tınl(ı)glarka korkınç ayınç emgek tolgag busuş kadgu ödsüz ölüm yilpikmek **agukmak** yaşın tüşmekde ulatı ada tudalar kelmegey t(e)ñrim tip ötüntiler* "Adı yüceltilmiş efendim, 'hangi canlılar bu dhraniyi ezberleyip söyleseler ya da yazdırıp okusalar, tapınsalar sonra o canlılara korku, ızdırap, kaygı, zamansız ölüm, büyülenme, **zehirlenme,** yıldırım düşmesi (ve) başka tehlikeler gelmeyecek, tanrım' diye arz ettiler" (str. 12392).

●**atık-** "ünlü olmak" < *at+ık-*

[< *at+ık-* (Brockelmann, 1951: 218; Çağatay, 1967: 43; Clauson, 1972: 47a; Erdal, 1991: 493; UW, 1998: 259a; Eraslan, 2012: § 257; Ercilasun, 2014: 37)]

at "ad, ün, şöhret"[1090] AY'da tanıklanmaktadır.

atık- fiili geçişsizdir.

atık- kükül- "ünlü olmak"[1091] ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

[1087] UW, 1977: 46a; Wilkens, 2021: 6a.
[1088] UW, 1977: 46a; Wilkens, 2021: 22a.
[1089] Wilkens, 2021: 887b.
[1090] Wilkens, 2021: 78b.
[1091] Wilkens, 2021: 81a.

atıkmış *kükülmiş sekiz at mañgallıg şobak otrug* "**ünlenmiş** sekiz şanslı parıltılı ada" (str. 17483).

●**bergek-** "kamçılanmak, dövülmek" < *berge+k-*

[< *berge+k-* (Çağatay, 1967: 43; Clauson, 1972: 363b; Erdal, 1991: 493)]

berge "kamçı"[1092] AY'da tanıklanmaktadır.

bergek- fiili geçişsizdir.

kayu berge kagal üze ***bergekip*** *b*(*e*)*kde çugda beklelmiş erserler* "hangi kamçı, kırbaç ile **dövülüp** zincirle bağlanmış iseler" (str. 3745).

●**bınık-** "düzelmek, iyileşmek" < Çin. 平 *p'ing* (G. 9310) + T. *+ık-*

[< *bınık-* Çin. 平 *p'ing* (G. 9310) + T. *-ık-* (Röhrborn, 1991: 215; Uçar, 2013: 207[1093]), < *tın+ık-* (Clauson, 1972: 350b)[1094], < *baya+k-* "önceki gibi olmak" (Erdal, 1991: 493[1095])]

Çin. 平 *p'ing* "düz" kökünden türemiştir.

bınık- fiili geçişsizdir.

öñed- bınık- "iyileşmek, (hastalığı) atlatmak"[1096] ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

dıvaındıraprabı atl(*ı*)*g ilig begniñ ilinteki bodunın karasın emlep öñedtiler* ***bınıkdılar*** "Devandraprabha adlı hükümdarın ülkesindeki halkını tedavi edip **iyileştirdiler**" (str. 15478).

●**birik-** "birleşmek, bir olmak" < *bir+ik-*

[< *bir+ik-* (Çağatay, 1967: 43; Clauson, 1972: 363a; Erdal, 1991: 493; Uçar, 2009: 372; Ercilasun, 2014: 37)]

bir "bir"[1097] AY'da tanıklanmaktadır.

birik- fiili geçişsizdir.

tört uluglar ***birikip*** "dört ulular **birleşip**" (str. 9777).

k(*a*)*ltı kamag kut bulmış tözünler yorıguluk yorımaguluk nomlarnıñ kirtü töziñe* ***birikmiş*** *üçün anın öñi ermez tip titir* "Zira bütün aydınlanmış asiller

---

[1092] Wilkens, 2021: 160a.

[1093] Uçar, *bınık-* fiilinin anlamını "düzeltmek, iyileştirmek" olarak vermiş, ancak {+k-} ekinin geçişsiz fiiller türeten bir ek olduğu göz önüne alınırsa anlamın "düzelmek, iyileşmek" olarak verilmesi daha doğru olacaktır.

[1094] Clauson, kelimenin doğru yazımının *tınık-* 'dinlendirmek' olması gerektiğini söylemiştir (Clauson, 1972: 350b).

[1095] Erdal, *bını+k-* kelimesinin, *baya+k-* "önceki gibi olmak" yerine bir okuma yanlışı olduğunu söylemiştir" (Erdal, 1991: 493).

[1096] Wilkens, 2021: 534a.

[1097] Wilkens, 2021: 176b.

uygulanacak uygulanmayacak öğretilerinin hakikati ile **bir araya geldiği** için farklı değildir, denilir" (str. 10053).

●**çavık-** "ünlenmek, adı duyulmak" < *çav+ık-*

[< *çav+ık-* (Brockelmann, 1951: 218; Çağatay, 1967: 43; Clauson, 1972: 396a; Erdal, 1991: 494; Eraslan, 2012: § 257; Ercilasun, 2014: 37)]

çav "şöhren, ün"[1098] kökünden türemiştir.

çavık- fiili geçişsizdir.

kükül- çavık- "ünlenmek, şöhret sahibi olmak"[1099] ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

tuyunmışlar iligi tip birtem külelmiş ***çavıkmış*** "ermişler hükümdarı diye hemen **ünlenmiş,** şöhret sahibi olmuş" (str. 17503).

●**edik- ~ idik-** "değer verilmek, saygı gösterilmek" < *ed+ik-*

[< *ed+ik-* (Brockelmann, 1951: 218; Çağatay, 1967: 43; Clauson, 1972: 52a; Erdal, 1991: 494; Ercilasun, 2014: 37)]

ed "taşınabilir mal[1100], sahip olunan değerli bir şey[1101]" AY'da tanıklanmaktadır.

edik- fiili geçişsizdir.

idikmişke *yavızlar ayagsız bolmışka [edgü]ler muntada adın üç [tür]lüg ada tudalar [bel]gürer* "kötülerin **değer görmesiyle,** iyilerin değersiz olmasıyla bundan başka üç tür tehlike daha belirir"[1102] (str. 14452).

●**idik- → edik-**

●**kirik- ~ kkirik-** "kirlenmek" < *kkir-ik-*

[< *kir+ik-* (Clauson, 1972: 743b; Erdal, 1991: 495)]

kir "kir"[1103] AY'da tanıklanmaktadır.

kirik- fiili geçişsizdir.

togmak ölmek sansar içinte ***kkirikmek*** *beklenmek alp emgek titir* "Doğum ölüm döngüsü içinde **kirlenmek,** kapanmak sıkıntılıdır" (str. 3570).

Genişlemiş şekli için → **kirikdür-, kkrikdür-**

●**kkirik- → kirik-**

●**tarık-** "yok olmak, uzaklaşmak" < *tar+ık-*

[1098] Wilkens, 2021: 225a.
[1099] Wilkens, 2021: 438a.
[1100] Clauson, 1972: 33a.
[1101] Erdal, 1991: 487.
[1102] Çetin, 2020b: 383.
[1103] Wilkens, 2021: 382b.

[< *tar-ık-* (Brockelmann, 1951: 202; Erdal, 1991: 648[1104]; Uçar, 2009: 373; Eraslan, 2012: § 233), < *tar+ık-* (Clauson, 1972: 540b)]

tar "darlık, kısıtlılık"[1105] AY'da tanıklanmaktadır.

tarık- fiili geçişsizdir.

Genişlemiş şekli için → **tarkar-**

ol öğretiglerte ögretinser bu ayıg kılınçlar ***tarıkar*** *kiter* "o öğretilerde ustalaşırsa bu kötü davranışlar **uzaklaşır** gider" (str. 4495).

kim sıg yuka biliglig tınl(ı)glar uksunlar bilsünler ikireçgü sizik köñülleri ***tarıkguluk*** *bolsun tip ötünti* "bilgisi kıt canlılar anlasınlar, bilsinler ki şüpheleri **yok olsun** diye söyledi" (str. 1515).

ol ögretiglerte ögretinser bu ayıg kılınçlar ***tarıkar*** *kiter* "o öğretilerden öğrenirse bu kötü davranışlar **yok olur** gider" (str. 4495).

●**tersik-** "ters yöne gitmek, yolu şaşırmak" < *ters+ik-*

[< *ters+ik-* (Erdal, 1991: 496)]

ters "ters, yanlış, hatalı" AY'da tanıklanmaktadır.

tersik- fiili geçişsizdir.

tersikmeksiz tetrülmeksiz "alınmasız, aldanmasız"[1106] ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

köñülnüñ saçgusı üze telve bolup ***t(e)rsikmek*** *tetrülmek alp emgek titir* "gönülün dağılmasıyla deli olup **şaşırmak** sıkıntıdır" (str. 3566).

●**yilvik-** "büyülenmek" < *yil-vi+k-*

[< *yélvi+k-* (Clauson, 1972: 920b; Erdal, 1991: 497)]

yilvi[1107] "büyü, hayal"[1108] AY'da tanıklanmaktadır.

yilvik- fiili geçişsizdir.

yilvik- kutsıra- "büyülemek, kutsamak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

ödsüz ölüm adasın tarkartaçı agular küçin tıdtaçı ***yilvikmekig*** *kutsıramakıg kiterteçi* "zamansız ölüm tehlikesini yok edecek, zehir gücünü engelleyecek, **büyülenmeyi** giderecek" (str. 12373).

II. {+Xk-}+ Yapım eki

[1104] Erdal *tar-* "dağıtmak, saçmak-savurmak, başından atmak, darmadağın etmek" fiilinden *tar-ık-* "dağılmak, yerinden atılmak, çekip gitmek" biçiminde türediğini belirtiyor (Erdal, 1991: 648).

[1105] Wilkens, 2021: 676b.

[1106] Ölmez, 2017: 243-311.

[1107] *yilvi* günümüz Türkçesinde *il-* "bağlamak" fiilinin *y*'li varyantıdır, (*y*)*il-vi* "bağlanmış, bağ, düğüm".

[1108] Wilkens, 2021: 887a.

●**böküş** "düşünce" < **bö**+k-**üş***

[< *bög-üş* (Clauson, 1972: 329b; Erdal, 1991: 271), < *bügü+ş* (Arat, 1965: 392; Gabain, 1988: § 64; Eraslan, 2012: 189)]

**bö, bök-* "hesaplamak"[1109] biçiminde gelişmiştir.

W. Bang kelimeyi *bügüş* olarak okuyup < *bö* "şaman" köküne dayandırmıştır (Arat, 1965: 392). Bu durumda **bö+k-* biçiminde bir genişleme mümkün olabilir.

●**kikinç**[1110] "cevap" < *ki+k-inç*

[< *kik-inç* (Clauson, 1972: 712a; Erdal, 1991: 282)]

**ki* "arka"[1111], *ki+k-* "cevaplamak" anlamında türemiş olabilir[1112].

●**kükül-** "ünlü olmak" < *kü**+k-**ül-*

[< *kükül-* (Erdal, 1991: 668[1113])]

kü ~ *küü* "şöhret, ün"[1114], *kük-* "ünlü olmak"[1115] biçiminde gelişmiştir.

●**muñkul** "aklı karışık, şaşkın" < *muŋ**+uk-**ul***

[< *muñ+uk-* (Clauson, 1972: 769a; Erdal, 1991: 330; Ercilasun, 2014: 37)]

muñ "sıkıntı, üzüntü"[1116], *muñuk-* "bunalmak, ümitsizliğe düşmek"[1117] biçiminde gelişmiştir.

●**tüpükdür-** "araştırmak, iyice incelemek" < *tüp**+ük-**dür-*

[< *tüp+ük-* (Eraslan, 2012: § 257)]

tüp "temel, esas"[1118], *tüpük-* "tamamlamak, vakıf olmak"[1119] biçiminde gelişmiştir.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *atık-, birik-, çavık-, edik-*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *adak-, aguk-, bergek-, yilvik-*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *adak-, aguk-, bergek-, yilvik-*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *atık-, birik-, çavık-, edik-, tersik-*

[1109] Wilkens, 2021: 191b.
[1110] AY'deki *kiginç* kelimesi *kikinç* olarak okundu.
[1111] Clauson, 1972: 704b.
[1112] *kiçe* (< *ki+çe* "gece"), *kin* (< *ki+n* "sonra"), *kirü* (< *ki+rü* "geri") aynı kökün türevleridir (Kaya, 2008: 172).
[1113] **kü+k-ül-* (Erdal, 1991: 668).
[1114] Wilkens, 2021: 446b.
[1115] Wilkens, 2021: 438a.
[1116] Wilkens, 2021: 480b.
[1117] Arat, 1979: 321; Ercilasun, 2014: 37.
[1118] Wilkens, 2021: 774a.
[1119] Eraslan, 2012: 614b.

3/1. Kendinden önce gelen ekler:

{-vI}: yilvik-

3/2. Kendisinden sonra gelen ekler:

{-(X)l}: *muñkul ~ munkul*

{-DUr-}: *kirikdür- ~ kkirikdür-*

{-(X)l-}: *kükül-*

4. Ekin İşlevi:

Geçişsiz fiil yapma ekidir.

6. Ek'in değerlendirilmesi:

içker- < içik-, taşkar- < taşık-, tözker- < tözük-, birkerü < birik- örnekleri {+kAr-} maddesinde ele alındı.

2.3. {+(X)l-}

AY'de, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**tumıl-** "soğumak" < *tum+ıl-*

[< *tum+lı-* (Clauson, 1972: 506b)]

tum "soğuk"[1120] kökünden türemiştir.

tumıl- fiili geçişsizdir.

*ölüp bütün etözi **tumılıp** t(e)k yalıñuz yüreki taşınta bir tançu eti **tumılmadı*** "ölüp bütün vücudu **soğudu,** sadece yüreği dışında bir parça eti **soğumadı**" (str. 69, 71).

2.4. {+(X)r-}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 17 kelime bulunmaktadır:

I. {+(X)r-}

●**belgür-** "belirmek, ortaya çıkmak" < **bel-gü+r-*[1121]

[< *belgü+r-* (Brockelmann, 1951: 221; Clauson, 1972: 341a; Gabain, 1988: § 94; Erdal, 1991: 500; Eraslan, 2012: § 262; Ercilasun, 2014: 38), < **bel-gür-* (Eraslan, 2012: 557b)]

**bel-, belgü* "belgi, belirti, işaret, iz"[1122] biçiminde gelişmiştir.

belgür- fiili geçişsizdir.

[1120] Clauson, 1972: 503a; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 899.

[1121] {-gUr-} eki ettirgen fiiller yapar, ancak *belgür-* fiili geçişsizdir. Bu yüzden *belgür-* {-gUr-} ile değil {-gU} ile isim {+(X)r-} ile de fiil yapılmıştır.

[1122] Wilkens, 2021: 158a.

Genişlemiş şekli için → **belgürt-, belgürtme**

yürekleri içinte ulug korkınç ***b*(*e*)*lgürti*** "yüreklerinde büyük korku **belirdi**" (str. 16386).

●**esür-** "sarhoş olmak" < **es*(*ü*)+*r*-

[< *esür*- (Clauson, 1972: 251a), < *esür-t*- (Erdal, 1991: 771)]

**es/ *esü* kökünden türemiştir.

esür- fiili geçişsizdir.

k(*a*)*ltı birök neçede siñekkeye bor begni içip* ***esürüp*** *kent suzak sayu tözüde keze yapa tegzinip erüş üküş ev bark itgeli usar ançada timin tilegülük ol t*(*e*)*ñri t*(*e*)*ñrisi burkan şarırın* "nasıl sinekçikler şarap ve bira içip **sarhoş olduklarında** ve her yerdeki kasaba ve köylerde gezip dolaştıklarında çok sayıda ev inşa edebilirlerse, aynı şekilde hemen efendiler efendisi *Buddha*'nın kalıntısı istenmelidir" (str. 1369).

●**kalañgur- ~ kalañur-** "havaya yükselmek"[1123] < *kalı-n-gu+r- ~ kalañur- ~ kalañgur-*

[< **kalñu+r*- (Clauson, 1972: 624b), < *kal*(*a*)*ñu+r*- (DTS, 1969: 411a; Erdal, 1991: 501[1124])]

kalı-[1125] "yükselmek"[1126], **kalın-, *kalıngu* > **kalıñu ~ *kalañgu* biçiminde gelişmiştir.

kalañgur- fiili geçişsizdir.

Genişlemiş şekli için → **kalañurt-**

ol t(*e*)*ñri kızı bu nomlug y*(*a*)*rlıgıg eşidü teginip ögrünç sevinç üze ertingü uz* ***kalañgurup*** *ötrü olurmış orunıntın örü turup* "o tanrı kızı bu dharma buyruğunu işitip sevinçten çok **havalara uçtuktan** sonra oturduğu yerden ayağa kalkıp" (str. 9932).

●**kalañur- → kalañgur-**

●**karar-** "kararmak" < *kara+r*-

[< *kara+r*- (Clauson, 1972: 663a; Erdal, 1991: 501)]

kara "kara, siyah"[1127] kökünden türemiştir.

karar- fiili geçişsizdir.

[1123] Mecazi anlamda "havalara uçmak, çok sevinmek"

[1124] Erdal, *kalŋu* "suyun üstünde yüzme" sözcüğünün, *kalı*- "havaya kalkmak" tabanının bir –(*X*)*n*-'lı türevinden gelme olduğunu belirtmiştir (Erdal, 1991: 501).

[1125] *kalık, kalıma, kalın, kalañur-, kalıt-, kalış-, kaltur*- aynı kökün türevleridir (Ağca, 2015: 218).

[1126] Erdal, 1991: 501; Ağca, 2015: 216.

[1127] Wilkens, 2021: 333a.

*buluñ yıñak barça bütürü **karartı*** "her taraf tamamen **karardı**" (str. 16048).

●**kurgur-** "yeğnilik yapmak, savruk olmak, kayıtsız olmak" < *kur-gu+r-*

[< *korgu+r-* (Clauson, 1972: 656a) < *kurgu+r-* (Erdal, 1991: 501)]

**kur-, kurgu* "dikkatsiz, düşüncesiz"[1128] biçiminde gelişmiştir.

kurgur- fiili geçişsizdir.

çök- kurgur- "kayıtsız olmak, boş vermek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*ol tuyunmakları küçinte çökmekig **kurgurmakıg** b(e)lgüke azlanmakıg öñi kiterip* "o aydınlanmaları sayesinde **kayıtsızlığı** ve nesneye bağlanmayı giderip" (str. 5903).

●**ketkir-**[1129] "şüphelenmek, sendelemek, tereddüt etmek" < **ketki+r-*

[< *kedgir-* (Clauson, 1972: 703a), < *kedKir-* (Erdal, 1991: 540)]

ketki "arkası yüksek, beli çökük (at)"[1130] tabanından türemiştir.

sizin- kedgir- "şüphelenmek, kararsız olmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*bu yirtinçüdeki tınl(ı)glarka sizingülük **kedgirgülük** [bolm]az mu* "bu yeryüzündeki canlılardan **şüphelenmek** olmaz mı?" (str. 1507).

●**ögir-** "sevinmek, memnuniyet duymak" < **ög+ir-*

[< *ögir-* (Clauson, 1972: 113b), < *ög+ir-* (Erdal, 1991: 505)]

**ög* kökünden türemiştir. [1131]

ögir- fiili geçişsizdir.

ögir- sevin- "sevinmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*kamag tınl(ı)glarnıñ kılmış edgüleriñe iyin **ögirmek*** "bütün canlıların yapmış olduğu iyiliklerine **sevinmek**" (str. 4506).

●**telmir-** "dikkatle bakmak" < *tel-im+ir-*

[*telmür- ~ telmer- ~ telmir-* < *tel-(i)m-e-r-* (Räsänen, 1969: 472a), < *telim+ir-* (Clauson, 1972: 500b), < *telm+ir-* (Erdal, 1991: 505) < **telmi+r-* (Taş, 2009: 106; Tekin, 2013ç: 279), < *telmir-* fiil gövdesi / < *tel+(e)m+(e)r-* / < *tel+i-m+ir-* (Gulcalı, 2017: 81[1132])]

tel- "delmek"[1133], **telim* "delme, delik"[1134] biçiminde gelişmiştir.

[1128] Wilkens, 2021: 393b. (korgu).
[1129] AY'deki *kedgir* kelimesi *ketkir* olarak okundu.
[1130] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 707.
[1131] *sevinç* ifade eden yansıma bir *ög* kökünden de türemiş olabilir.
[1132] Gulcalı, yazısında kelimenin lehçelerdeki izini takip etmiş ve üç alternatifli bir görüş öne sürmüştür (Gulcalı, 2017: 75-84).
[1133] Wilkens, 2021: 692b.

telmir- fiili geçişsizdir.

telmir- kör- "bakmak, göz atmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

telmirerler *körürler törtdin yıñakdın tözüde* "dört tarafın tamamına **dikkatle bakarlar**" (str. 16582).

●**tılañur-** "güzel konuşmak" < *tıl+añu+r-* > *tılañur-*

[< *tılañur-* (Clauson, 1972: 501b), < *tıl+añu+r-* (Erdal, 1991: 502)]

tıl "dil", *tılañu* "güzel konuşma"[1135] biçiminde gelişmiştir.

tılañur- fiili geçişsizdir.

bilge biliglig t(e)ñri t(e)ñrisi burkantın bu ıduk nomlug y(a)rlıgıg eşidü teginip alkugun barça bir yañlıg ulug bilge biligke ulug ***tılañurmak*** *edremke ulug buyan edgü kılınça ulug süzülmekke ulug ögirmekke sevinmekke tegip* "hikmet sahibi efendiler efendisi *Buddha*'dan bu kutsal *dharma* buyruğunu işitip hepsi bir şekilde büyük hikmete, **güzel konuşma** erdemine, büyük sevaba, büyük arınmaya, büyük sevince ulaşıp" (str. 12050).

●**yalar-** "iftira etmek, suçlamak" < *yala+r-*

[< *yala+r-* (Erdal, 1991: 503)]

yala "suçlama, isnat, iftira"[1136] AY'de tanıklanmaktadır.

yalar- fiili geçişlidir.

yintem beklemek bukagulamak ölürmek emgetmek tötüşmek karışmak yoñar<ı>şmak ayıglaşmak yazuksuzug ***yalarmakda*** *ulatı ayıg törüler bolgay* "daima hapsetmek, zincire vurmak, öldürmek, eziyet etmek, kavga etmek, birbirini kötülemek, suçsuzu **suçlamak** hepsi kötü davranışlar olacak" (str. 11417).

●**yañkur-** "yankılanmak, ses yapmak" < *yañku+r-*

[< *yañku+r-* (Clauson, 1972: 949b; Erdal, 1991: 503)]

yañku "yankı, ses"[1137] AY'de tanıklanmaktadır.

yañkur- fiili geçişsizdir.

Genişlemiş şekli için → **yañkurt-**

t(e)ñridem üünler ***yañkurtı*** "tanrısal sesler **yankılandı**" (str. 14875).

II. {+(X)r-} + Yapım Eki

●**adart- ~ adırt-** "zarar vermek, engel olmak, engellemek" **<** *ada+r-t-*

[1134] *telmir-* "delici bakmak" anlamında mecazlaşmış bir kelime olmalı.
[1135] Wilkens, 2021: 712b.
[1136] DTS, 1969: 227b; Wilkens, 2021: 856a.
[1137] Wilkens, 2021: 864a.

ada “zarar, sıkıntı, güçlük”[1138], **adar-* “*zarar görmek” biçiminde gelişmiştir.

●**adırt- → adart-**

●**köprüg** “köprü” < *kö-p**+ür-**üg* > *köprüg*

[< *köp-ür-* (Clauson, 1972: 691)[1139]]

**kö-* “yükselmek”[1140], *köp* “çok, pek, bol”[1141], *köpür-* “köpürmek, kabarmak”[1142] biçiminde gelişmiştir.

●**turkuru** “uzunlamasına, boylamasına” < *turk**+ur-**u*

[< *turkuru* (Clauson, 1972: 542a)]

turk “uzunluk”[1143], **turkur-* biçiminde gelişmiştir.

arkuru turkuru “enine boyuna” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yañırtı** “yeniden, tekrar” < *yañı**+r-**t-ı / yañı-r-tı*

[< *yañır-tı* (Clauson, 1972: 952b), < *yañı+r-t-ı* (Erdal, 1991: 798)]

yañı “yeni”[1144], **yañır-, *yanırt-* biçiminde gelişmiştir.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *katar-, ögir-*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *belgür-, karar-, kurgur-, telmir-, yalar-*

1/3. Üç heceli kelimelere gelir: *kalañgur- ~ kalañur-*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *belgür-, kalañgur- ~ kalañur-, karar-, kurgur-, yalar-*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *katar-, ögir-, telmir-, titiger-*

3/1. Kendisinden önce gelen ekler:

{-gU}: *belgür-, kalañgur-*

{+AñU}: *tılañur-*

3/2. Kendisinden sonra gelen ekler:

{-(X)t-}: *adart- ~ adırt-*

{-X}: *savıñırı*

{-A/-I/-U}: *turkuru*

{-tI}: *yañırtı*

4. Ekin işlevi:

[1138] UW, 1977: 43b.

[1139] Clauson, *köp-* “kabarmak” tabanından getirmiş. Ancak, {-r-} geçişli fiiller türetir. *köpür-* ise geçişsiz bir fiildir.

[1140] Ağca, 2015: 208.

[1141] Wilkens, 2021: 407b.

[1142] Clauson, 1972: 691a; Wilkens, 2021: 408a.

[1143] Wilkens, 2021: 759b.

[1144] Wilkens, 2021: 863a.

Geçişsiz fiiller türetir.

2.5. {+A-}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 85 kelime bulunmaktadır:

I. {+A-}

●**agına**- **~ agna**- "debelenmek, çırpınmak" < **ag-ın+a-*

[< *agan+a-* (?) (Clauson, 1972: 87b), < **ag-ı-n+a-* (Sevortyan, 1974: 75; UW, 1977: 71b)]

ag- "yukarı çıkmak, yükselmek" (?) kökünden türemiştir.

**agın* biçimi metinlerde belgelenmemiştir.

agına- fiili geçişsizdir.

*k(a)ltı balık suvıntın adırılıp isig kumda **agınamış** teg yirte agınayu ınça tip yıgladı* "tıpkı balığın sudan çıkıp sıcak kumda **çırpınması** gibi yerde çırpınarak şöyle ağladı" (str. 16261).

●**agna**- → **agına**-

●**amra**- "sevmek" < **amı-r+a-* > *amra-*

[< *amır+a-* (Räsänen, 1969: 19a; Sevortyan, 1974: 59), < **amur+a-* (Clauson, 1972: 163a), < **amır+a-* (UW, 1979: 119a)]

**amı-* "*sakinleşmek", **amır* ~ *amul* "sakin, nazik, barış"[1145] kökünden türemiştir.

amra- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekilleri için → **amrak, amran-, amrançıg, amraş-**

*körser yene törüsüz ermez yorıgda yorıdaçıg <ınçıp> ötrü olar[nı] **amrayurlar** severler* "yanlış yolda yürüyenleri gördüklerinde onları **severler**"[1146] (str. 14435).

●**aşa-** "yemek yemek" < *aş+a-*

[< *aş+a-* (Räsänen, 1969: 29b; Clauson, 1972: 256b; UW, 1988: 240b; Erdal, 1991: 418; Uçar, 2009: 372; Ercilasun, 2014: 34)]

aş "yiyecek"[1147] AY'da tanıklanmaktadır.

aşa- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekilleri için → **aşan-**, **aşat-**

[1145] Räsänen, 1969: 19a; Clauson, 1972: 161b; UW, 1979: 119a-120b.
[1146] Çetin, 2020b: 383.
[1147] Wilkens, 2021: 75a.

kimler birök ol ot yaş tüş yimiş ı tarıg tatıgın yiserler ***aşasarlar*** "kimler o sebzeyi, meyveyi (ve) tahılın tadını **yeseler** (alsalar)" (str. 13731).

●**ata**- "ad vermek, adlandırmak, adını anmak" < *at+a-*

[< *at+a-* (Brockelmann, 1951: 213; Clauson, 1972: 42a; UW, 1988: 255b; Gabain, 1988: § 85; Erdal, 1991: 418; Eraslan, 2012: § 250; Ercilasun, 2014: 34)]

at "ad"[1148] AY'da tanıklanmaktadır.

ata- fiili geçişlidir.

ratnapuşpı atl(ı)g t(e)ñri t(e)ñrisi burkan atın bu nom erdininiñ atı birle ***atayu*** *ınça tip tisün* "Ratnapuşpı adlı efendiler efendisi *Buddha*'nın adını bu öğreti mücevherinin **adı ile anarak** şöyle desin"[1149] (str. 13502).

●**baça**- "oruç tutmak" < Soğ. *p'š* + T. *+a-* < *baç+a-*

[< *baça-* (Clauson, 1972: 293a) < *baç+a-* (Eraslan, 2012: § 250)]

baç "oruç"[1150] kökünden türemiştir.

baça- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekilleri için → **baçag, baçat-**

aşnuça yiti kün yiti tün sekiz tözün baçag çahşap(u)dın alıp arıg ***baçap*** *tañda erte tal çıpıkın tançulap tişin arıtıp <yunup> agızın yunsun* "Öncelikle yedi gün yedi gece sekiz soylu oruç emrini alıp usulünce **oruç tutup** tan vaktinden hurma çubuğunu (misvak?) çiğneyip dişini temizleyerek ağzını yıkasın" (str. 13610).

●**bedize**- "süslemek, süs yapmak, resim yapmak" < *bediz+e-*

[< *bediz+e-* (Clauson, 1972: 310a), < *beze-* (Sevortyan, 1978: 105), < *bediz+e-* (Erdal, 1991: 418)]

bediz "süs, resim"[1151] AY'da tanıklanmaktadır.

bedize- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekli için → **bedizet-**

ınça k(a)ltı kök kalık kovukınta bediz ***bedizep*** *bodug türtüp adruk adruk körk meñizler üntürgeli usar* "şöyle ki, gök kubbede **süsler yapıp** boya sürüp çeşit çeşit güzellikler çıkarabilse" (str. 2211).

●**etine**- **~ etne**- "ses çıkarmak" < *et-i-n+e-*

[1148] Wilkens, 2021: 78a.
[1149] Çetin, 2020b: 372.
[1150] Eraslan, 2012: 555b.
[1151] Wilkens, 2021: 153a.

[< *et*(*i*)*n*+*e*- (Erdal, 1991: 419; Uçar, 2009: 372; UW, 2020: 201)]

et- "ötmek, ses çıkarmak"[1152], *etin* "ses"[1153] AY'da tanıklanmaktadır.

etine- fiili geçişsizdir.

t(*e*)*ñridem altun küvrügler k*(*e*)*ntün* ***etdiler*** "tanrısal altın davullar kendiliğinden **ses çıkardı**" (str. 5307).

ulug y(*a*)*rlıkançuçı köñül üze irinçkemiş üçün olarnı al altag uzanmakım üze adın tıltagları*ğ *kelürüp ulug kuvrag arasınta arslanlar etinin* ***etineyü*** *aça adıra okıtayın yok kurug nomnuñ yörügin* "Yüce, merhametli gönl<üm> ile onlara acıdığım için, yöntem üstünlüğüm ile diğer nedenleri ortaya çıkarıp yüce topluluk arasında, aslanlar sesi ile **seslenerek** ayrıntılı olarak yokluk (Skr. śūnyatā) dharmasının yorumunu açıklayayım"[1154] (str. 9738).

●**etne**- → **etine-**

●**kabşa- → kamşa-**

●**kamşa- ~** ***kabşa-*** "sarsılmak, titremek" < *kamış*+*a*-

[< *kamış*+*a*- (Clauson, 1972: 629a)]

kamış "kamış, bambu"[1155] AY'da tanıklanmaktadır.

kamşa- fiili geçişsizdir.

ol ok ödte bu üç miñ ulug miñ yirtinçü yir suv yumgı tepredi ***kamşadı*** "işte tam o anda, bu üç milyon dünya tamamen **titredi**" (str. 5306).

●**kavza-** "sarmak, kuşatmak, çevrelemek" < **kav-ız*+*a*-

[< **kav-ı-z*+*a*- (Clauson, 1972: 589a)]

**kav-, *kavız* biçiminde gelişmiştir.

**kav-, *kavız* biçiminde gelişmiştir.

kavza- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekilleri için → **kavzat-, kavzatıl-**

ınça k(*a*)*ltı yalın oot kamagdın barça* ***kavzamış*** *teg* "şöyle ki, ateş (onu) her taraftan **kuşatmış** gibi" (str. 16585).

●**kına-** "cezalandırmak" < *kın*+*a*-

[< *kın*+*a*- (Räsänen, 1969: 265a; Clauson, 1972: 634a; Erdal, 1991: 420)]

kın "eziyet, ceza"[1156] kökünden türemiştir.

[1152] Ölmez, 1991: 94a; Wilkens, 2021: 126b.
[1153] Wilkens, 2021: 126b.
[1154] Uçar, 2009: 273.
[1155] Wilkens, 2021: 327a.
[1156] Räsänen, 1969: 264b; Arat, 1979: 251.

kına- fiili geçişlidir.

köni törüçe yazuklap ***kınam[ak]*** "doğru töreye göre suçlayıp günahları **cezalandırmak**" (str. 14614).

●**kogşa-** "zayıflamak" < *ko-g+uş+a-*

[< *kogşa-* (Clauson, 1972: 613b)]

**ko-* "*azalmak, parçalanmak", *kog* "toz, zerre, atom"[1157], **koguş* biçiminde gelişmiştir.

kogşa- fiili geçişsizdir.

kayu neçe açmak suvsamak emgekin alañurmış ***kogşamış*** *tınl(ı)glar erser* "açlık ve susuzluk ıstırabıyla **zayıflamış** ne kadar canlı var ise (str. 3759).

●**koora- → kora-**

●**kora**- **~ koora**- "azalmak, zarar görmek" < *kor+a-*

[< *kor+a-* (Clauson, 1972: 645b; Erdal, 1991: 421; Ercilasun, 2014: 34)]

kor "zarar, ziyan hasar"[1158] AY'da tanıklanmaktadır.

kora- fiili geçişsizdir.

t(e)ñri yiri kişi ajunı esilgey ***kooragay*** "Tanrı (ve) insanlar âlemi **azalacak**" (str. 11393).

●**kurşa-** "sarmak" < *kur+ış+a-* > *kurşa-*

[< **kurış+a* < Clauson, 1972: 665a[1159], < **kur+uş+a-* (Erdal, 1991: 422)]

kur "kuşak, kemer"[1160], **kurış* "*bağlanılan, sarılan" biçiminde gelişmiştir.

kurşa- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekli için → **kurşatıl-**

ol açarı orunınta körti açarıg ol evde köni etözin olurmışın körkle y(a)ruk yaltrıklıglar ***kurşamışın*** *etözin* "o açaryanın yerinde, açaryayı, dik hâlde oturduğunu ve bedeninin ışıltılarla **sarıldığını** görmüş"[1161] (str. 14815).

●**kuvra**- "toplanmak" < **kuvur+a-*

[< **kuvur+a-* (Clauson, 1972: 586a)]

**kuvur* biçimi metinlerde belgelenmemiştir.

kuvra- fiili geçişsizdir.

[1157] Wilkens, 2021: 389a.
[1158] Wilkens, 2021: 393a.
[1159] Clauson, *bag* > *bagış* "bağlantılar, eklemler" türemesinde olduğu gibi *kur* > *kurış* bağlantısına dikkat çekiyor (Clauson, 1972: 665a). O halde *kur* "kemer", *kurış* "bağlanılan, sarılan" bağlantısı kurulabilir.
[1160] Clauson, 1972: 642a; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 747, Wilkens, 2021: 424b.
[1161] Uçar, 2013a: 52.

Genişlemiş şekilleri için → **kuvrag, kuvragılıg, kuvragsız, kuvrat-**

kurt koñguzlar ***ku<v>rayur*** "kurtçuklar **toplanır**" (str. 9803).

●**küçe**- "zorlamak, güç kullanmak" < *küç+e-*

[< *küç+e-* (Brockelmann1951, 214; Räsänen, 1969: 306a; Clauson, 1972: 695b; Gabain, 1988: § 85; Erdal, 1991: 422; Tekin Ş. 1992, § 17; Eraslan, 2012: § 250; Ercilasun, 2014: 34)]

küç "güç, yetki, otorite"[1162] AY'da tanıklanmaktadır.

küçe- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekilleri için → **küçen-**

adınagunuñ tavarın ***küçep*** *almamak ogurlamamak* "başkasının malını **zorla** almamak, çalmamak" (str. 6155).

●**küse-** "istemek, arzu etmek" < **küs+e-*

[< *küse-* (Clauson, 1972: 749a), < *küse-* → *küsüş* (Erdal, 1991: 305[1163])]

**küs* "*yansıma ses, öperken çıkan ses" kökünden türemiştir. krş. İng. *kiss* "öpmek".

küse- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekilleri için → **küsençig**

azu kamag kişike amrak ayaglıg bolgalı ***küseyür*** *erser* "yahut bütün insanlarca sevilen sayılan olmayı **ister** ise" (str. 11793).

●**ogşa-** "benzemek" < *oguş+a-*

[< oxşa- (Clauson, 1972: 97a)]

oguş "boy, kabile"[1164] tabanından türemiştir.

ogşa- fiili geçişsizdir.

Genişlemiş şekilleri için → **ogşançıg, ogşat-, ogşatı, ogşatıg, ogşatıgsız**

ügüzler keçigler içinte kimi kö{Y}prügke ***ogşayur*** *siz yüüzüñüznüñ turugı tolun ayka* ***ogşayur*** "nehirler (ve) geçitler içinde gemi (ve) köprüye **benziyorsunuz**, yüzünüzün duruluğu dolun aya **benziyor**" (str. 12870, 12872).

●**ota-** "tedavi etmek" < *ot+a-*

[< *ot+a-* (Brockelmann, 1951: 214; Räsänen, 1969: 366b; Clauson, 1972: 42b, Erdal, 1991: 422; Ercilasun, 2014: 34)]

ot "ot"[1165] AY'da tanıklanmaktadır.

[1162] Wilkens, 2021: 435a.
[1163] Erdal, *küse-*'nin *küsüş* için hatalı bir okuma olabileceğini belirtiyor (Erdal, 1991: 305).
[1164] Wilkens, 2021: 788a.

ota- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekli için → **otaçı**

tüg tümen kişiler ig agrıgka basıtıp umugsuz ınagsız yaturlar amtı m(*e*)*n atam begke barıp ot em şast*(*ı*)*rnıñ özen k*(*e*)*rgeklig tügünin ig agrıg emlemek uzanmakın ayıtayın ötüneyin anta kin balık uluş sayu keze yorıp tınl*(*ı*)*glarnıñ iglerin agrıgların* ***otayın*** *emleyin* "Pek çok kişi, hastalığa mâruz kalıp çaresiz olarak yatıyor. O halde, şimdi, babama gidip tedavi śāstralarının asıl lüzûmlu olan sırrı ve hastalıkları iyileştirme usûlünü [babamdan] sorayım. Daha sonra, şehir şehir gezerek canlıların hastalıklarını **tedavi edeyim**"[1166] (str. 15213).

●**oyna-** "oynamak" < *oy*(*u*)*n+a-*

[< *oyun+a-* (Räsänen, 1969: 359a; Clauson, 1972: 275a; Erdal, 1991: 422; Ercilasun, 2014: 35)]

oyun ~ oyın "oyun"[1167] AY'da tanıklanmaktadır.

oyna- fiili geçişsizdir.

azu y(*e*)*me k*(*a*)*ltı birök eşgek irinin neçede bımba atl*(*ı*)*g yimiş teg kızıl öñlüg bultukup ked uz* ***oynayu*** *yırlayu büdigeli udukda ançada timin tilegülük ol t*(*e*)*ñri t*(*e*)*ñrisi burkan şarırın* "şöyle ki eşek, bımba adlı yemiş gibi kızıl renkli olan dudağıyla ustaca **oynayarak** anırıp tepinebildiğinde aynı şekilde hemen efendiler efendisi *Buddha*'nın kalıntısı istenmelidir" (str. 1376).

●**örte-** "yakmak" < *ört+e-*

[< *ört+e-* (Räsänen, 1969: 375a; Clauson, 1972: 208b; Erdal, 1991: 423; Ercilasun, 2014: 34)]

ört "alev"[1168] AY'de tanıklanmaktadır.

örte- fiili geçişlidir.

kim ol bu orunta bodıs(*a*)*t*(*a*)*vlar bilge bilig oot yalını üze nızvanı kadgularıg* ***örtep*** *köyürüp tuyunmak bölüklüg nomlarıg bışrunmaklıg y*(*a*)*rukın artukrak yalınayurlar yaltrıyurlar anın bu orunnuñ atı yalınayur bilge bilig atl*(*ı*)*g orun tip titir* "ki bu yerde *Bodhisatva*lar bilgi ateşi ile ihtiras kaygılarını **yakıp** kavramak bölümlü öğretilerin öğrenme ışığını çokça yakarlar, parlatırlar. Onun (için) bu yerin adı parlayan bilgi adlı yer diye söylenir"[1169] (str. 8603).

[1165] Wilkens, 2021: 516b.
[1166] Uçar, 2013a: 100.
[1167] Wilkens, 2021: 519b.
[1168] Wilkens, 2021: 541a.
[1169] Tokyürek, 2018: 598.

●**sana-** "saymak, hesap etmek" < *sa-n+a-*

[< *sā-n+a-* (Räsänen, 1969: 390a), < *sa-n+a-* (Clauson, 1972: 835a; Erdal, 1991: 308, 423)]

sa- "saymak, düşünmek, dikkat etmek"[1170], *san* "sayı"[1171] biçiminde gelişmiştir.

sana- fiili geçişlidir.

*buyan edgü kılınçnıñ sanın sakışın kim ülgülegeli **sanagalı** ugay tip y(a)rlıkadı* "iyi amelin sayısını kim **hesaplayabilecek** diye buyurdu" (str. 4927).

●**satga-** "ayaklar altında ezmek" < *satı-g+a-*

[< *satga-* (Clauson, 1972: 800a; Erdal, 1991: 612)]

satga- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekilleri için → **satgagsız**

*yene bu nom erdinig nomlamış <yar> tayçu kılmış yir orunug kişi yılkı ud eşgekde ulatı tınl(ı)glar tepgülük **satgaguluk** kıg yam arıgsız üze ılıkdurguluk ermez* "Yine bu öğreti mücevherini açıklamış, aydınlanma için ayrılan yeri insan, at, sığır, eşekten başka tüm canlılar tepecek, **ezecek,** pislik ile kirletecek değil" (str. 9230).

●**sıgta-** "inlemek, ağlamak" < *sıgı+t+a-*[1172]

[< *sıgıt+a-* (Clauson, 1972: 807a), < *sıgt+a-* (Erdal, 1991: 474)]

**sıgı*[1173] "inleme", *sıgıt* "inilti, yakınma"[1174] biçiminde gelişmiştir.

sıgta- fiili geçişsizdir.

Genişlemiş şekilleri için → **sıgtaş-**

*neçede kin timin öglenip ötrü iliglerin örü kötürüp ulug ünin ulıdılar **sıgtadılar** ulıyu **sıgtayu** ınça tip tidiler* "biraz sonra yeniden kendine gelip sonra ellerini kaldırıp yüksek sesle **ağladılar**, inleyerek şöyle dediler" (str. 16107).

●**sımta-** "ihmal etmek, savsaklamak" < **sımıt+a-* > *sımta-*

[< *sımta-* (Clauson, 1972: 828b; Erdal, 1991: 672)]

**sımıt* tabanından türemiştir.

sımta- fiili geçişsizdir.

*yene il içinteki kişiler kılıp ayıg kılınçıg il kan **sımtap** boş itip uu körüp edlemeser tıdmasar neñ ermez bu yene* "yine ülkedeki kişiler günah işlediğinde

[1170] Wilkens, 2021: 570b.
[1171] Wilkens, 2021: 579a.
[1172] *yıgı* "inilti" > *yıgı+t* "feryat etme, ağlayıp yalvarma" ilişkisi, *sıgı* "ağlama" > *sıgı+t* "feryat, inilti" arasında da olmalı.
[1173] *agı, ıgı, sıgı, yıgı*; ağlarken çıkarılan ses.
[1174] Wilkens, 2021: 606a.

hükümdar **ihmal edip** hoş görüp görmezden gelip sahip çıkmazsa, önlemezse, bu hiç uygun değildir" (str. 14307).

●**sına-** "sınamak, kontrol etmek" < *sın+a-*

[< *sın+a-* (Clauson, 1972: 835a Erdal, 1991: 423)]

sın[1175] "vücut"[1176] kökünden türemiştir.

sına- fiili geçişlidir.

*amtı m(e)n bularnıñ basasınta barıp **sınayu** baka köreyin tip sakınıp* "şimdi ben bunların arkasından gidip **kontrol edip** göreyim diye düşünüp" (str. 15510).

●**sırna-** "ısrarlı olmak" < **sırın+a-*

**sırın* tabanından türemiştir.

sırna- fiili geçişsizdir.

*ınçıp bodıs(a)t(a)vlar bu muntag yañın köñülteki kkirlerig körmek bışrunmak yollar içinte kevip tarkarıp on orunlar sayudakı **sırnayu** yinçg<e>leyü arıtıp* "şöyle (ki) Bodhisattvalar böyle bu şekilde gönüldeki kirleri, görme (ve) olgunlaştırma yolları içinde zayıflatıp, yok edip on yerdeki(lerin) her birini **ısrarlı** bir şekilde hafifleterek öylece temizleyip"[1177] (str. 6770).

●**suva-** "sıvamak, yapıştırmak" < *suv+a-*

[< *suv+a-* (Brockelmann, 1951: 214; Clauson, 1972: 785a; Erdal, 1991: 423)]

suv "su"[1178] AY'da tanıklanmaktadır.

suva- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekli için → **suvat-**

*bir arıg evde azu ar(a)nyadan señremde ud mayakın **suvap** mandal kılıp çından tütsüg köyürüp tapıg udug kılsun* "temiz bir evde veya manastırda sığır gübresini **sıvayarak** bir mandala oluşturup sandal ağacından tütsü yakıp saygı göstersin" (str. 13623).

●**tölte-** "döşemek, sermek" < *töl**+e-**t+e-***

[< *tölt+e-* Clauson, 1972: 494b; Erdal, 1991: 425)]

töl ~ töş "göğüs, bağır"[1179], **töle-, tölet* "yastık, minder"[1180], *tölte-* (< *tölete-*) "döşemek, sermek"[1181] biçiminde gelişmiştir.

[1175] *sına-* ile arasındaki semantik bağ belirgin değildir.
[1176] Wilkens, 2021: 609a.
[1177] Tokyürek, 2018: 576.
[1178] Wilkens, 2021: 633a.
[1179] Wilkens, 2021: 746a.

tölte- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekilleri için → **tölteglig**

yıdlıg yıparlıg suv saçıp tuo türlüg esringü körkle hua çeçekler ***töltep*** *idiz yüksek arslanlıg örgün urup* "güzel kokulu sular saçıp her türlü renkte güzel çiçekler **döşeyip** yüksek aslanlı taht kurup" (str. 10994).

●**töşe-** "döşemek, sermek" < *töş+e-*

[< *töşe-* (Clauson, 1972: 561b)]

töl ~ töş "göğüs, bağır"[1182] kökünden türemiştir.

töşe- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekilleri için → **töşek**

bir ajunta kedgülük tonın kedimin yigülük içgülük aşın suvsuşın ***töşegülük*** *töl*(*e*)*tin töşekin iglemişdeki otın emin bu tört türlüg tapıgın udugın tapınsar udunsar* "bir varlık şeklinde giyilecek elbisen; yenilecek içilecek yiyeceğin, içeceğin; **döşeyecek** yatağın, yorganın; hastalandığında merhemin (olsa) bu dört türlü hizmet (ile) hizmet etse" (str. 4659).

●**tuta-** "hor görmek, aşağılamak, küçümsemek" < *tut+a-*

[< *tot+a-* (DTS, 1969: 570; Clauson, 1972: 452a) < *tut+a-* (Erdal, 1991: 425)]

tut "hakir, aşağılanmış"[1183] AY'da tanıklanmaktadır.

tuta- fiili geçişlidir.

bu üç türlüg kutluglarka teggülük köni nomda yorıdaçılarıg körüp sögüp sarsıp ***tutap*** *uçuzlap köñüllerin karınların irintürtüm burçınturtum örletdim emgetdim erser* "bu üç türlü kutlu (mertebe)ye ulaşmak için doğru öğretide (Dharma) davrananları görüp sövüp sayıp **aşağılayıp** küçümseyip kalplerini gönüllerini kırıp incittim, rahatsız edip üzdüm ise"[1184] (str. 4203).

●**tüke-** "bitmek" < **tü-k+e-*

[< *tüke-* (Clauson, 1972: 479a) < **türk+e-* (Erdal, 1991: 426[1185])]

**tü-, *tük* biçimi metinlerde belgelenmemiştir.

tüke- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekilleri için → **tükel, tükellig, tüket-, tüketi, tüketinçsiz**

[1180] Clauson, 1972: 494a.
[1181] Clauson, 1972: 494b.
[1182] Wilkens, 2021: 746a.
[1183] Wilkens, 2021: 763a.
[1184] Ölmez, 1991: 30.
[1185] Erdal, görüşünü Dankoff tarafından ileri sürülen **türk+e-* biçimine dayandırıyor. *irkle-* > *ikle-* örneğinde olduğu gibi /rK/ ses öbeğindeki /r/'nin düşmesini tanık gösteriyor (Erdal, 1991: 426).

bu savlarıg bitigde m(*e*)*n tükel okıyu* ***tüke[dim]*** "bu sözleri kitapta ben tamamını okuyup **bitirdim**" (str. 135).

●**tüne-** "gecelemek, konaklamak" < *tün+e-*

[< *tün+e-* (Brockelmann, 1951: 214; Erdal, 1991: 426; Ercilasun, 2014: 34)]

tün "gece" AY'da tanıklanmaktadır.

tüne- fiili geçişsizdir.

antada kin ol kişi yalañuzın aglak orunta arıg evde tütsüg urup etözin arıg közetip ***tünemiş*** *k*(*e*)*rgek* "ondan sonra o kişi yalnız olarak ıssız bir yerde, temiz bir evde tütsüyü yakıp bedenini temiz tutup **gecelemelidir**"[1186] (str. 11703).

●**tüşe-** "rüya görmek" < *tüş+e-*

[< *tüş+e-* (Clauson, 1972: 561; Erdal, 1991: 426; Ercilasun, 2014: 34)]

tüş[1187] "rüya" *l ~ ş* denkliği ile *tül* biçiminde AY'da tanıklanmaktadır.

tüşe- fiili geçişlidir.

tülümde m(*e*)*n b*(*e*)*lgülüg körtüm erti bu b*(*e*)*lgüg iki imigim birkerü tüpüre bıçılur* ***tüşedim*** "ben rüyamda bu işareti, apaçık gördüm. İki mememin birlikte dibinden kesildiğini **rüyamda gördüm**" (str. 16275).

●**ugra-** "planlamak, niyet etmek" < *ug*(*u*)*r+a-*

[< *ugr+a-* (Clauson, 1972: 91a < *ug*(*u*)*r+a-* (Erdal, 1991: 426)]

ugur "fırsat, sebep"[1188] AY'da tanıklanmaktadır.

ugra- fiili geçişlidir.

ol ilig uluşug artatgalı bozgalı sakınçın süülegeli ***ugrasarlar*** "o ülkeyi tahrip etme düşüncesi ile savaşmayı **planlasalar**"[1189] (str. 10823).

●**ula-** "bağlamak, uzatmak, devam ettirmek" < *ul+a-*

[< *ula-* (Clauson, 1972: 126b), < *ul+a-* (Hamilton, 2020: 80; Uçar, 2020: 26)]

ul "dip, temel"[1190] kökünden türemiştir.

ula- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekli için → **ulag, ulal-, ulatı**

biziñ isig özümüzni ***uladıñız*** "bizim ömrümüzü **uzattınız**" (str. 15487).

●**uza-** "uzamak" < *uz+a-*

[1186] Ayazlı, 2012: 176.
[1187] AY'da geçen *tüş* "meyve" anlamındadır.
[1188] Wilkens, 2021: 788a.
[1189] Ayazlı, 2012: 168.
[1190] Clauson, 1972: 124a.

uz "uzak" kökünden türemiştir.

uza- fiili geçişsizdir.

Genişlemiş şekilleri için → **uzan-, uzat-, uzatı**

*ol tişleri **uzayu** süñü uçı teg boltukda* "o dişleri **uzayıp** süngü ucu gibi olduğunda" (str. 1352).

●**üle**- "bölmek, bölüştürmek, paylaştırmak" < **ül+e-*

[< *üle-* (Clauson, 1972: 127b)]

**ül* kökünden türemiştir.

üle- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekli için → **ülüg, ülügle-, ülüglençsiz, ülüglüg, ülüş, ülüşlüg**

*üzüksüzin ol meñig üküş tınl(ı)gka **üledim*** "o mutluluğu birçok canlıya kesintisiz **paylaştırdım**" (str. 9842).

●**üste-** "eklemek, çoğaltmak, arttırmak" < *üz+t+e-* > *üste-*

[< *üst+e-* (Clauson, 1972: 243b) < *üs+te-* (Erdal, 1991: 457[1191])]

üz ~ *yüz* "yüz, satı"[1192], *üst* "üst"[1193] biçiminde gelişmiştir.

üste- fiili geçişlidir.

*kutumuz buyanımızını **üstediñiz*** "sevabımızı **çoğalttınız**" (str. 15488).

●**yalına-** "parlamak, alevlenmek, yakmak" < **ya-l-ı-n+a-*

[< *yalın+a-* (Clauson, 1972: 932a; Erdal, 1991: 427)]

**ya-*[1194] "ateş almak, alevlenmek, yanmak"[1195], *yal-* parlamak, alevlenmek, yanmak"[1196], *yalın* "alev"[1197] biçiminde gelişmiştir.

yalına- fiili geçişsizdir.

*törtünç arçışmatı **yalınayur** bilge bilig atl(ı)g orun ol kim ol bu orunta bodıs(a)t(a)vlar bilge bilig oot yalını üze nızvanı kadgularıg örtep köyürüp tuyunmak bölüklüg nomlarıg bışrunmaklıg y(a)rukın artukrak **yalınayurlar** yaltrıyurlar anın bu orunnuñ atı **yalınayur** bilge bilig atl(ı)g orun tip titir* "Dördüncüsü arcismati (denilen) **parlayan** bilgi adlı yerdir ki bu yerde Bodisatvalar bilgi ateşi, alevi ile ihtiras kaygılarını yakıp kavramak bölümlü

[1191] Erdal, *üze* "üstte, yukarda" sözcüğünden türediğini belirtmiştir (Erdal, 1991: 457).
[1192] Wilkens, 2021: 927b.
[1193] Clauson, 1972: 242a.
[1194] **ya-; ya-k-, ya-l-, ya-n-* aynı kökten geliyor.
[1195] Tekin, 2019b: 318.
[1196] Räsänen, 1969: 181a; Clauson, 1972: 918a; Arat, 1979: 517; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 944; Wilkens, 2021: 856a.
[1197] Wilkens, 2021: 857a.

öğretilerin öğrenme ışığını çokça yakarlar, **parlatırlar.** Onun (için) bu yerin adı **parlayan** bilgi adlı yer diye söylenir"[1198] (str. 8599, 8605, 8606).

●**yara-** "yaramak, yakışmak, uygun olmak" < **yar+a-*

[< *yara-* (Clauson, 1972: 956a)]

**yar* kökünden türemiştir.

yara- fiili geçişsizdir.

Genişlemiş şekilleri için → **yarag, yaraglıg, yaraş-, yaraşı, yarat-, yaratıg, yaratıglıg, yaratıl-, yaratın-**

[antag] osuglug kişike yalañuknıñ kanıña köni nomça törüçe başlamayukka bodunın anın ınça ***yarayur*** "işte bu nedenle, böylesine halkını doğru yasalara göre yönetmeyen insanların hanına (kötüleri) doğru yasalara uygun şekilde cezalandırmak **yakışır**"[1199] (str. 14613).

●**yaşa-** "yaşamak" < *yaş+a-*

[< *yaş+a-* Brockelmann, 1951: 214; Clauson, 1972: 975b; Erdal, 1991: 426; Uçar, 2009: 372; Ercilasun, 2014: 34)]

yaş "yaş" AY'da tanıklanmaktadır.

yaşa- fiili geçişsizdir.

Genişlemiş şekilleri için → **yaşar-, yaşart-**

uzun ***yaşap*** *ölmedin* "çok **yaşayıp** ölmeden" (str. 9902).

●**yaşına-** "parlamak" < *yaş-ı-n+a-*

[< *yaşın+a-* (Brockelmann, 1951: 214; Clauson, 1972: 975b; Erdal, 1991: 427)]

yaşu- "parlamak"[1200], *yaşın* "şimşek"[1201] AY'da tanıklanmaktadır.

yaşına- fiili geçişsizdir.

ınça k(*a*)*ltı kök kalık tayakıña yaşın* ***yaşınayur*** *yaşın tayakıña y*(*a*)*ruk közünür* "şöyle ki gökyüzüne bağlı olarak şimşek **parlar** (çakar), şimşeğe bağlı olarak ışık gözükür" (str. 2815).

●**yatıka-**[1202] "uzaklaşmak, yabancılaşmak" < *yat+ı-k+a-*

yat "yabancı" kökünden türemiştir.

yatıka- fiili geçişsizdir.

[1198] Tokyürek, 2018: 598.
[1199] Çetin, 2020b: 385.
[1200] Clauson, 1972: 977a; Wilkens, 2021: 876a.
[1201] Clauson, 1972: 979a; Wilkens, 2021: 875a.
[1202] AY'deki *yadıga-* kelimesi *yatıka-* olarak okundu.

ulug y(*a*)*rlıkançuçı köñülte y*(*e*)*me ırayur* ***yatıkayur*** "büyük merhametli gönülden de uzaklaşır, **yabancılaşır**" (str. 7895).

II. {+A-} +Yapım Eki

●**agızan-** "söylenmek" < *agız**+a-**n-*

[< *agız*+*a-n-* (Clauson, 1972: 98b), < **agz*+*a-n-* UW, 1979: 77b)]

agız "ağız"[1203], **agza-* biçiminde gelişmiştir.

●**basıraş-** "karşılıklı aldatmak" < < *bas-ır**+a-**ş-*

[< *basın-ış-* (Erdal, 1991: 554)[1204], < *bas-ır-a-ş-* (Çetin, 2019: 12)]

bas- "basmak, yenmek"[1205], Moğ. *basir* "hile, taktik"[1206], **basıra-* "*hile yapmak, aldatmak" biçiminde gelişmiştir.

●**busan-** "kederlenmek" < *bus**+a-**n-*

[< **busa-n-* (Clauson, 1972: 374a), < *busan-* (Erdal, 1991: 596)]

bus "sis"[1207], **busa-*[1208] "*kederlenmek" biçiminde gelişmiştir.

●**busuş** "keder, dert, üzüntü" < *bus**+a-**ş* > *busuş*

bus "sis"[1209], **busa-*[1210] "*kederlenmek" biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **busuşlug, busuşsuz**

●**ıçan-** → **yıçan-**

●**ırat-** "uzaklaştırmak" < *ır**+a-**t-*

[< *ıra-t-* (Clauson, 1972: 207b; Erdal, 1991: 772; UW, 2020: 92)]

**ır* ~ *uz* "uzak", *ıra-* "uzaklaşmak"[1211] AY'de tanıklanmaktadır.

●**ilen-** "hükmetmek, yönetmek" < *il**+e-**n-*

[< *él*+*le-* (Clauson, 1972: 126b), < *él-le-n-* (Erdal, 1991: 599[1212]; Ayazlı, 2012: 203)]

il "ülke, devlet"[1213], **ile-* "*yönetmek" biçiminde gelişmiştir.

●**kapıg** "kapı" < *kap**+a-**g* > *kapıg*

[1203] Wilkens, 2021: 19a.
[1204] Erdal, kelimenin doğru okunuşunun *basınış-* olduğu kanatindedir (Erdal, 1991: 554).
[1205] Wilkens, 2021: 145a.
[1206] Lessing, 2003: 144a. (c. I).
[1207] Clauson, 1972: 370b.
[1208] Clauson, 1972: 372a.
[1209] Clauson, 1972: 370b.
[1210] Clauson, 1972: 372a.
[1211] Clauson, 1972: 198a; Wilkens, 2021: 289b.
[1212] Erdal, UW'de geçen *il*(*l*)*enür* (163b) ve (Clauson, 1972)'de geçen *illen-* (148a) örneklerinden yola çıkarak sözcüğün **il*+*e-*'den değil, *il*+*le-*'den geldiği, ancak buradaki ünsüz tekleşmesinin tarih öncesi bir zamanda meydana geldiğini ifade etmiştir (Erdal, 1991: 599).
[1213] Wilkens, 2021: 253a.

[< *kap-ıg* (Clauson, 1972: 583a), < *kapa*-g (Erdal, 1991: 190), < *kap-ıg* "kapamak" (Tekin, 2013f: 360)]

kap "torba"[1214], *kapa-* "kapamak"[1215], *kapıg* "kapı"[1216] biçiminde gelişmiştir.

Geniş düz vokalle biten *kapa-* çekim sırasında darlaşmıştır: *kapa-g* > *kapı-g*

Genişlemiş şekli için → **kapıglıg**

●**katnayu**[1217] "tekrar etmek, tekrarlamak" < *kat-ı-n**+a-**y-u*

[< *katn+a-* (Erdal, 1991: 308)]

kat- "eklemek"[1218], *katın-* "eklenmek"[1219], *katna-* "tekrar etmek, tekrarlamak"[1220] biçiminde gelişmiştir.

●**keñşeş-** "danışmak, müzakere etmek" < *keñ**+e-**ş**+e-**ş-*

[< *kéñe-* (Clauson, 1972: 727a), < *kéñ+e-* (Erdal, 1991: 420), < **kéñiş+e-* (Erdal, 1991: 561)]

kiñ "geniş"[1221], *kiñe-* "danışmak, tartışmak[1222], *keñeş* "öğüt, istişare"[1223], *keñeşe-* > *keñşe-* "danışmak"[1224], *keñşeş-* "danışmak, müzakere etmek"[1225] biçiminde gelişmiştir.

●**köken** "…" < *kö-k**+e-**n*

**kö-* "yükselmek"[1226], **kök* "*yükselmiş, kabarmış", **köke-, köken* biçiminde gelişmiştir.

●**kövşek** "zarif, yumuşak, ince" < *kev**-iş**+e-k* > *kevşek* > *kövşek*[1227]

[< *kev-iş+e-* (Clauson, 1972: 692a; Erdal, 1991: 272)]

kev- "zayıflatmak"[1228], *keviş* "zayıf", *kevşe-* "gevşemek, yumuşamak"[1229] biçiminde gelişmiştir.

●**közet-** "korumak" < *kö-z**+e**-t-*

[1214] Wilkens, 2021: 331a.
[1215] Wilkens, 2021: 331b.
[1216] Wilkens, 2021: 332a.
[1217] AY'da geçen *katna-* madde başı, *katna-yu* zarf fiil kalıplaşması olduğu için diğer kalıplaşmalarda olduğu gibi madde başı olarak değerlendirildi.
[1218] Wilkens, 2021: 343a.
[1219] Wilkens, 2021: 345b.
[1220] Wilkens, 2021: 346a.
[1221] Clauson, 1972: 724b.
[1222] Clauson, 1972: 727a.
[1223] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 703; Wilkens, 2021: 357a.
[1224] Wilkens, 2021: 365a.
[1225] Wilkens, 2021: 357a.
[1226] Ağca, 2015: 208.
[1227] Vokalin yuvarlaşması *v* konsanatından dolayıdır (Tezcan, 1975: § 851).
[1228] Wilkens, 2021: 359b.
[1229] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 707.

kö- "bağlamak, korumak, gözetmek"[1230], *köz* "göz"[1231], **köze-* biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **közetdür-, közetiglig**

●**közetçi** "nöbetçi" < *kö-z**+e-**t+çi*

[< *közet-çi* (Clauson, 1972: 758b; Erdal, 1991: 116)]

kö- "bağlamak, korumak, gözetmek"[1232], *köz* "göz"[1233], **köze-, közet* "nöbet"[1234], biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **közetçilig**

●**oñar-** "sağlamlaştırmak" < *oñ**+a-**r-*

[< **oña-r-* (Clauson, 1972: 171b), < **oñ-ar-* (Erdal, 1991: 669)]

oñ "sağ, doğru"[1235], **oña-* biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekilleri için → **oñar-, oñarıl-, oñaru, oñarula, oñarulayu**

●**ornag** "konaklama yeri, yer mevki, makam" < *orun**+a-**g*

[< *orun+a* (Clauson, 1972: 235b)]

orun "yer"[1236], *orna-* " yerleşmek, konmak"[1237] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekilleri için → **ornaglıg, ornagsız, ornan-, ornaş-, ornat-**

●**ögretig** "öğrenme, uygulama, alışkanlık, öğrenim" < *ögür**+e-**t-ig*

[< *ögret-ig* (Clauson, 1972: 115a; Erdal, 1991: 198)]

ögür "sürü"[1238], **ögre-* "alıştırmak, ehlileştirmek", *öğret-* "öğretmek"[1239] biçiminde gelişmiştir.

●**örgen-** "sarmak, rulo yapmak" **<** *ör-(ü)-g**+e-n-*

ör- "örmek"[1240], *örüg* "örülen şey"[1241], **örge-* biçiminde gelişmiştir.

●**sımtag** "dikkatsiz, ihmalkâr, tembel" < **sımıt**+a-**g*

*****sımıt, sımta-* "ihmal etmek, savsaklamak"[1242] biçiminde gelişmiştir.

●**tatgan-** "tatmak" < *tat-ıg**+a-n-*

[< *tatıg+a-n-* (Clauson, 1972: 454a), < *tatg+a-* (Erdal, 1991: 423)]

[1230] Wilkens, 2021: 435a.
[1231] Wilkens, 2021: 414b.
[1232] Wilkens, 2021: 435a.
[1233] Wilkens, 2021: 414b.
[1234] Wilkens, 2021: 448a.
[1235] Wilkens, 2021: 510a.
[1236] Wilkens, 2021: 514b.
[1237] Wilkens, 2021: 513b.
[1238] Clauson, 1972: 112a.
[1239] Clauson, 1972: 114b.
[1240] Wilkens, 2021: 539b.
[1241] Clauson, 1972: 223a: (örük).
[1242] Wilkens, 2021: 608b.

tat- "tatmak"[1243], *tatıg* "tat"[1244], *tatga-* "tatmak, tadını algılamak"[1245] biçiminde gelişmiştir.

●**tavşak** "alçak ses"" < **tav-ış**+a-**k*[1246]

**tav, tavış* "ses"[1247], **tavşa-* "*seslenmek" biçiminde gelişmiştir.

●**tayak** "destek, dayanak" < **tay**+a-**k*

**tay, taya-* "destek olmak"[1248] biçiminde gelişmiştir.

tay tay biçiminde kullanılan "emekleme döneminde, henüz yürüyemeyen çocuğun ayakları üzerinde durması" anlamındaki *tay tay* durmak[1249] deyiminde geçen *tay* bu kelimenin kökeni olabilir. (?)

●**teñeşisiz ~ teñgeşisiz** "denk olmayan" < *teñ**+e**-ş-i+siz*

[< *teñ+e-* (Clauson, 1972: 516a; Erdal, 1991: 424)]

teñ "denk, eşit"[1250], *teñe-* "değer vermek, bir şeye denk/eşit tutmak"[1251] biçiminde gelişmiştir.

●**teñgeşisiz → teñeşisiz**

●**tonan-** "giymek, giyinmek" < *ton**+a**-n-*

[< *tona-* (Clauson, 1972: 516a), < *ton+a-* (Erdal, 1991: 424)]

ton "elbise"[1252], *tona-* "elbise giymek"[1253] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **tonantur-**

●**tölet** "yastık, yatak takımı" < *töl**+e-t*[1254]

töl ~ töş "göğüs, bağır"[1255], **töle-* biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **tölte-, tölteglig**

●**uşak → uvşak**

●**uvşak ~ uşak** "ufak" < *uv-uş**+a**-k*

uv- "ezmek"[1256], *uvuş* "ufalanmış nesne, kırıntı"[1257], **uvşa-*[1258] biçiminde gelişmiştir.

[1243] Wilkens, 2021: 682b.
[1244] Wilkens, 2021: 683a.
[1245] Wilkens, 2021: 682b.
[1246] Türkçedeki *davul* kelimesi de aynı kökten gelmiştir. *l ~ ş* denkliği ile *tavış ~ tavıl*.
[1247] Clauson, 1972: 446a; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 863; Wilkens, 2021: 685a.
[1248] Clauson, 1972: 567b.
[1249] https://sozluk. gov. tr/ erişim tarihi: 19. 11. 2021
[1250] Wilkens, 2021: 694a.
[1251] Erdal, 1991: 424.
[1252] Wilkens, 2021: 730b.
[1253] Wilkens, 2021: 731a.
[1254]Ölmez, kelime türediğinde orta hece ünlüsünün düşmesi sebebiyle kelimeyi *tölit* biçiminde okumuştur (Ölmez, 1991: 45).
[1255] Wilkens, 2021: 746a.

●**uşal-** “ufalmak, parçalanmak” < *uv-uş**+a-**l-* > *uvşal-* > *uşal-*

uv- “ezmek”[1259], *uvuş* “ufalanmış nesne, kırıntı”[1260], **uvşa-*[1261] biçiminde gelişmiştir.

●**uvşat- ~ uşat-** “ufalamak, parçalamak” < *uv-uş**+a-**t-*

uv- “ezmek”[1262], *uvuş* “ufalanmış nesne, kırıntı”[1263], **uvşa-*[1264] biçiminde gelişmiştir.

●**ürüg** “her zaman, daima” < **ür**+**e**-g* > *ürüg*

ür “uzun süre”[1265], **üre-* biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekilleri için → **ürgüt ~ ürgit**

●**yaykal-** “dalgalanmak, çalkalanmak” < *yay-ık**+a-**l-* > *yaykal-*

[< *yayka-* (Clauson, 1972: 981a)]

yay- “sarsmak, çalkalamak”[1266], **yayık* “*sallanan”, *yayka-* sallamak, silkmek”[1267] biçiminde gelişmiştir.

●**yıçan- ~ ıçan** “sakınmak” < **yıç**+**a-**n*

ıç* **~ **yıç*, **ıça-* **~** **yıça-* biçimi metinlerde belgelenmemiştir.

●**yileyü** “aldatıcı” < **yil**+**e**-yü*

[< **yél*+*leyü* (Erdal, 1991: 408)]

yil “yel, rüzgar”[1268], **yile-* biçiminde gelişmiştir.

●**yoñag** “iftira” < **yoñ**+**a**-g*

[< *yoñ*+*a-* (Räsänen, 1969: 206b), < *yoña-* (Clauson, 1972: 944a)]

yoñ “suçlama, itham”[1269], *yoña-* “aşağılamak, hakaret etmek”[1270] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **yoñagçı, yoñarış-**

●**yölen**-[1271] “dayanmak, desteklenmek” < **yöl*+**e-**n-*

[1256] Wilkens, 2021: 809a.
[1257] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 926.
[1258] Clauson, 1972: 16b, 256b.
[1259] Wilkens, 2021: 809a.
[1260] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 926.
[1261] Clauson, 1972: 16b, 256b.
[1262] Wilkens, 2021: 809a.
[1263] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 926.
[1264] Clauson, 1972: 16b, 256b.
[1265] Wilkens, 2021: 826b.
[1266] Clauson, 1972: 980b.
[1267] Wilkens, 2021: 879b.
[1268] Wilkens, 2021: 885b.
[1269] Räsänen, 1969: 206; Şirin, 2015: 171.
[1270] Wilkens, 2021: 913b.
[1271] AY’deki *yolan-* kelimesi *yölen-* olarak okundu.

**yöl, yöle-* "dayamak, desteklemek"[1272] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **yöleşdür-, yöleşür-, yöleşürüg, yöleşürüglüg, yöleşürügsüz**

●**yörgel-** "sarılmak, dolanmak" < *yör-üg+e-l-*

[< *yörge-* (Clauson, 1972: 965b)]

yör- ~ ör- "örmek, dokumak"[1273], **(y)örüg* "*sarılan şey", *yörge-* "sarmak, dolamak"[1274] biçiminde gelişmiştir.

●**yumşak**[1275] "yumuşak" < **yum-uş+a-k* > *yumşak*

[< **yumuş+a-* (Clauson, 1972: 939b), < *yımşa-k* (Erdal, 1991: 256), < *yumuş+a-* (Tekin, 2019b: 333)]

**yum-, *yumuş, yumşa-* "yumuşak olmak"[1276] biçiminde gelişmiştir.

●**yumrak** "yumuşacık" < **yum-ur+a-k*

[< *yum*(*u*)*r+ak* "yumuşak, narin" (Uçar, 2009: 370)]

**yum-, yumur* "yuvarlak"[1277], **yumra-* "*yuvarlak olmak, pürüzsüz olmak, yumuşak olmak" biçiminde gelişmiştir.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *aşa-, ata-, baça-, kora-, köze-, yaşa-*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *agına-, bedize-, etine-, kabşa-, kamşa-*

2. Konsonantla biten tabanlara gelir. *agına-, amra-, ata-, baça- etine-*

3/1. Geçişli fiiller üretir: *kavza-, küçe-, ota-, sana-, suva-*

3/2. Geçişsiz fiiller üretir: *agına-, etine-, kamşa-, kora-, kuvra-, ogşa-*

4/1. Kendisinden önce gelen ekler:

{+(X)t}: *sıgta-*

{+ş}: *kurşa-*

{-(X)g}: *örge-, satga-, tatga-*

{-(X)k}: *köke- tüke-, yatıka-*

{-Xn}: *agına-, etine-, katna-, sana-, yalına-, yaşına-*

{-(X)ş}: *keñşe-, kövşe-, tavşa-*

{-(X)t}: *tölte-*

{-(X)z}: *kavıza-*

[1272] Wilkens, 2021: 915a.
[1273] Wilkens, 2021: 539b.
[1274] Clauson, 1972: 965b.
[1275] Wilkens, *yumuşak* yerine eski bir yanlış olduğunu söylemektedir (Wilkens, 2021: 920a).
[1276] Clauson, 1972: 939a.
[1277] Clauson, 1972: 937a.

4/2. Kendinden sonra gelen ekler:

{-(X)g}: *baçag, kapıg, kuvrag, ornag, satgagsız, tölteglig, ürüg, yarag, yoñag*

{-(X)k}: *amrak, tavşak, tayak, uvşak*

{-(X)l}: *tükel*

{-(X)nçIg}: *amrançıg, küsençig*

{-Xn}: *köken*

{-(X)r-}: *oñar-, yaşar-, yoñarış-*

{-(X)ş}: *keneş*

{-(X)t}: *tölet, közetçi*

{-A/-I/-U}: *katnayu, yileyü*

{-(X)n-}: *agızan-, amran-, aşan-, ilen-, küçen-, örgen-, tatgan- tılañu, tonan-, yıçan-, yölen-*

{-(X)ş-}: *amraş- kenşeş-, sıgtaş-, teñeşisiz, yaraş-, yöleşdür-*

{-(X)t-}: *aşat-, bedizet-, kavzat-, közet-, kurşatıl-, suvat-, tüket-, uvşat- yarat-*

5. Ekin İşlevi:

İsimlerden geçişli ve geçişsiz fiiller türetir.

6. Ekin değerlendirilmesi:

{+A-} parçalanamayan gövdelere gelir: *agına-, bedize-, kam*(*ı*)*şa-, kav*(*ı*)*za-, kuv*(*u*)*ra-, ogşa-, oy*(*u*)*na-, ug*(*u*)*ra-*.

Ek iki heceli tabalara geldiğinde tabanın ikinci hecesindeki dar ünlüsü vurgusuz olduğu için genellikle düşer: *agna-, agzan-, amra- etne-, kavza-, kabşa-, kamşa-, katna-, kuvra-, ogşa-, oyna-, ugra-*

2.6. {+Ad-}

AY'de, bu ekle genişlemiş 10 kelime bulunmaktadır:

I. {+Ad-}

●**eded-** "gelişmek, verimli olmak, verimli hale gelmek" < *ed+ed-*

[< *ed+ed-* (Clauson, 1972: 44b; Gabain, 1988: § 86; Erdal, 1991: 487; UW, 1994: 338; Ayazlı, 2012: 198; Eraslan, 2012: § 251)]

ed "taşınabilir mal[1278], sahip olunan değerli bir şey[1279]" AY'da tanıklanmaktadır.

eded- itil- "verimli olmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

eded- fiili geçişsizdir.

[1278] Clauson, 1972: 33a.
[1279] Erdal, 1991: 487.

ötrü ol yir orun ***ededip*** *itilip meñi ögrünçü üküş telim bolgay tip ötünti* "sonra o yer **verimli hale gelip** sevinç çok olacak diye arz etti" (str. 13814).

●**kutad-** "mutlu olmak" < *kut+ad-*

[< *kut+ad-* (Brockelmann, 1951: 216; Räsänen, 1969: 305a; Clauson, 1972: 597b; Gabain, 1988: § 86; Erdal, 1991: 488; Eraslan, 2012: § 251; Ercilasun, 2014: 36)]

kutad- fiili geçişsizdir.

[taluy] ügüz teg kiñ [alkıg bo]lmışın sakınu ***kutad[gu*** *ol]* "okyanus gibi geniş olduğunu düşünerek **mutlu olmalıdır**" (str. 625).

d(*a*)*r*(*a*)*nılar küçi üze* ***kutadtaçı*** "daraniler gücüyle **mutlu olacak**" (str. 12463).

●**küçed-** "güçlenmek" < *küç+ed-*

[< *küçe-t-* (Clauson, 1972: 696a; Eraslan, 2012: § 245), < *küç+ed-* Erdal, 1991: 488; Ercilasun, 2014: 37)]

küç "güç, yetki, otorite"[1280] AY'da tanıklanmaktadır.

küçed- fiili geçişsizdir.

yat yagı ***küçedgey*** "düşman **güçlenecek**" (str. 11431).

●**muñad-** "hayret etmek, şaşırmak, hayran kalmak" < *muñ+ad-*

[< *muñ+ad-* (Brockelmann, 1951: 216; Gabain, 1988: § 86; Eraslan, 2012: § 251; Ercilasun, 2014: 37), < *buñ+ad-* (Clauson, 1972: 350a, Erdal, 1991: 487)]

muñ "darlık, sıkıntı, keder"[1281] AY'da tanıklanmaktadır.

adın- muñad- "hayrete düşmek, şaşırmak", *tañla- muñad-* "şaşırmak, hayret etmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

muñad- fiili geçişsizdir.

Genişlemiş şekli için → **muñadınçıg**

anı körüp ötrü ol kamag tirin kuvrag arkası ertingü tañladılar ***muñadtılar*** "onu görüp sonra o bütün cemaat çok şaşırdılar, **hayret ettiler**" (str. 5423).

●**ogad-** "yanılmak" < *og+ad-*

[< *ogat-* (Clauson, 1972: 81a), < *og+ad-* (Erdal, 1991: 488)]

og (*ok*) "fırsat, şans"[1282] AY'da tanıklanmaktadır.

og teginç "uygun an, fırsat, şans"[1283] ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

ogad- fiili geçişsizdir.

[1280] Wilkens, 2021: 435a.
[1281] Wilkens, 2021: 480b.
[1282] Wilkens, 2021: 505a.
[1283] Wilkens, 2021: 505a.

alku burkanlarıg ***ogadmadın*** [*şaş*]*madın utgurak tuşgay sizler* "**yanılmadan** bütün *Buddha*lar ile kesinlikle karşılaşacaksınız" (str. 540).

●**öñed**- "iyileşmek, şifa bulmak" < *öñ*+*ed*-

[< *öñ*+*ed*- (Clauson, 1972: 179b, Erdal, 1991: 489), < **öñe-t*- (Uçar, 2013a: 194)]

öñ (2) "renk, güzellik" ? AY'da tanıklanmaktadır.

öñed- fiili geçişsizdir.

Genişlemiş şekli için → **öñedinçsiz, öñedtür-**

yene kim kayu kişi uzun iglep ne y(*e*)*me em kılıp* ***öñedmeser*** *ötrü bu nom erdinig okıtıp bu yunguluk törüg kılıp yunsun arıtınsun* "ayrıca kim uzun süre hasta olup da **iyileşmese** o zaman bu öğreti mücevherini okutup bu arınma törenini gerçekleştirerek yıkansın" (str. 12541).

dıvaındıraprabı atl(*ı*)*g ilig begniñ ilinteki bodunın karasın emlep* ***öñedtiler*** *bınıkdılar* "Devendraprabha adlı hükümdarın ülkesindeki halkını tedavi edip (onlar) **iyileştiler**" (str. 15478).

●**yiged-** "yenmek, üstün gelmek" < *yig*+*ed*-

[< *yig*+*ed*- (Brockelmann, 1951: 216; Gabain, 1988: § 86), < *yég*+*ed*- (Clauson, 1972: 911b, Erdal, 1991: 490)]

yig "yeg, üstün"[1284] AY'da tanıklanmaktadır.

yiged- fiili geçişsizdir (?).

Genişlemiş şekli için → **yigedinçlig, yigedinçsiz, yigedtür-**

alku şamnular kuv[*ragıg*] ***yigedtiñiz*** "bütün şeytanlar topluluğunu birden **yendiniz**"[1285] (str. 17151).

●**yokad-** "yok olmak" < *yok*+*ad*-

[< *yok*+*ad*- (Clauson, 1972: 900a; Erdal, 1991: 490; Ercilasun, 2014: 37)]

yok "yok"[1286] AY'da tanıklanmaktadır.

yokad- fiili geçişsizdir.

Genişlemiş şekli için → **yokadtur-**

kim bu nom erdini yitlinmedin ***yokadmadın*** *kiñürü yadılıp tınl*(*ı*)*glarka ulug asıg tusu bolsun tip y*(*a*)*rlıkadı* "bu öğreti mücevheri kaybolup **yok olmadan** geniş alanlara yayılıp canlılara çok fayda sağlasın diye buyurdu" (str. 12601).

[1284] Wilkens, 2021: 883a.
[1285] Gulcalı, 2021: 279.
[1286] Wilkens, 2021: 909b.

●**yolad-** “yol almak” < *yol+ad-*

yol “yol”[1287] AY’da tanıklanmaktadır.

yolad- fiili geçişsizdir.

birök kim kayu tözünler oglı tözünler kızınıñ kulgaklarınta bu tütrüm teriñ yörüglüg nom iliginiñ teriñ yörügi birk(*e*)*ye* ***yoladguça*** *erser* “hangi asiller oğlu ve asiller kızının kulağında bu zeki, derin anlamlı öğreti hükümdarının derin anlamı bir kerecik **yol alsa**[1288] (str. 3066).

II. {+Ad-}+ Yapım Eki

●**kökedtür-** “övmek, methetmek, yüceltmek” < *kö-k**+ed-**tür-*

[< *körk+ed-* “güzel olmak” (Erdal, 1991: 488), < *kök+ed-* (Gabain, 1988: § 86; Eraslan, 2012: § 251)]

**kö-* “yükselmek”[1289], *kök* “mavi, yeşile çalan mavi”[1290], **köked-* biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **kökedtür-**

Genel değerlendirme:

1. Tek heceli tabanlara gelir.

2. Konsonantla biten tabanlara gelir.

3. Kendisinden sonra gelen ekler:

{-nçIg}: *muñadınçıg*

{-nçlIg}: *yigedinçlig*

{-(X)nç}: *öñedinçsiz*

{-DUr-}: *kökedtür-, öñedtür-, yigedtür-, yokadtur-*

4. Ekin işlevi:

Geçişsiz eylem türetir.

2.7. {+Al-}

AY’de, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**alpal-** “cesaretlenmek, kahraman olmak” < *alp+al-*

[< *alp-a-l-* (UW, 1979: 107b[1291]), < *alpal-* (Erdal, 1991: 653[1292])]

alp[1293] “kahraman, savaşçı”[1294] AY’de tanıklanmaktadır.

[1287] Wilkens, 2021: 911b.
[1288] Tümenbayar, 2019: 68.
[1289] Ağca, 2015: 208.
[1290] Ağca, 2015: 209.
[1291] Röhborn, *alplan-* yerine bir imla hatası olabileceği görüşündedir (UW, 1979: 107b).
[1292] Erdal, bu örneği {-(X)l-} arasında almış, ancak *alp+al-* biçiminde bir türetimin de göz ardı edilmemesi gerektini belirtmektedir (Erdal, 1991: 653).

alpal- kedlen- "kahraman olmak, cesur olmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

üçünç adıkarmıkı atl(*ı*)*g yañırtı ögretinteçi oruntakı bodıs*(*a*)*t*(*a*)*vlarka k*(*e*)*ntü öz etözleri yarık yaşık itig tümeg üze itinip tümenip* ***alpalmışları*** *kedlenmişleri y*(*e*)*me alku yagı yavlaklar barça adak asra bolmışları közünür* "üçüncü *ādikarmika* adlı yeniden öğrenilecek yerdeki *Bodhisatva*lara kendi vücutları zırh ile süslenmiş olarak; **kahramanlıkları** da bütün düşmanlarının hepsinin yenilmişliği şeklinde gözükür" (str. 8504).

Ekin değerlendirilmesi:

İşlek bir ek değildir.

TT. 'deki örneklerden yola çıkarak sıfatlardan fiil yaptığı söylenebilir.

< *alp+a-l-* biçiminde de bir ayrım yapılabilir.

**alpa-* biçiminin olmaması ve *az+al-, dar+al-, boş+al-* (Korkmaz, 2003: 112; Ergin, 2004: § 252) örnekleri buradaki ekin {+Al-} olduğunu desteklemektedir. Korkmaz, {+Al-}, {+A-} ve {-(X)l-} ekinin birleşmesiyle oluşmuş birleşik ek olarak kabul etmektedir (Korkmaz, 2003: 112).

2.8. {+kA-}

AY'de, bu ekle genişlemiş 9 kelime bulunmaktadır:

I. {+kA-}

●**irinçke-** "acımak, merhamet etmek"< *ir-in-ç+ke-*

[< *irinç+ke-* (Clauson, 1972: 237b; Tekin, 1987: 158; Eraslan, 2012: § 255), < *érinç+ke-* (Erdal, 1991: 460)]

ir-[1295] "iğrenmek, aşağılamak, kötülemek"[1296], *irin-* "kızmak, öfkelenmek, acımak"[1297], *irinç* (*yirinç ~ erinç*) "zavallı"[1298] biçiminde gelişmiştir.

İrinçke- fiili geçişsizdir.

irinçke- tsuyurka- "merhamet etmek, acımak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **irinçkençig**

[1293] *alp* < *al-p, al-* "almak" kökünden türemiş olabilir (?).
[1294] Wilkens, 2021: 33b.
[1295] *yir- ~ ir-*
[1296] UW, 2020: 23; Wilkens, 2021: 259b.
[1297] UW, 2020: 27; Wilkens, 2021: 260b.
[1298] Wilkens, 2021: 260b.

*edgü yavız kişilerig bir teg barçanı közetür siz yügerü turgurup y(a)rlıkançuçı köñülüg ürüg ürgüt **irinçkeyür** siz* "iyi ve kötü insanların hepsini eşit şekilde gözetirsiniz, merhametli gönlünüzü gösterip daima merhamet edersiniz" (str. 12927).

●**yarlıka-** "buyurmak, söylemek; yardımcı fiil" < *yar-(ı)l-ıg+ka-* > *yarlıka-*

[< **yarlıg+ka-* (Clauson, 1972: 968), < *yarlıg+ka-* (Erdal, 1991: 462; Tekin, 2019b: 306; Eraslan, 2012: § 255), < *yarı+lıg+ka-* > *yarlıka-* (Öner, 2004: 121)]

yar- "bölmek"[1299], *yarıl-* "yarılmak"[1300], *yarlıg* (2) "hüküm, karar"[1301] biçiminde gelişmiştir.

yarlıka- fiili geçişsizdir.

Genişlemiş şekli için → **yarlıkaguçı, yarlıkançsız, yarlıkançuçı**

*anta ötrü tükel bilge biliglig t(e)ñri t(e)ñrisi burkan vasundarı yir katunınıñ bu ötügin eşidü **y(a)rlıkap** ınça tip **y(a)rlıkadı*** "onda sonra tam hikmet sahibi efendiler efendisi *Buddha,* Vasundarı adlı yeryüzü kraliçesinin bu ricasını işiti**verip** şöyle **buyurdu**" (str. 14158).

●**yıdışka-** "koklamak" < *yıd+ı-ş+ka-*

[< *yıdı-ş-* (Erdal, 1991: 464[1302]), < *ıd-ı-ş+ka-* (Tezcan, 1974: 38, dip. 245), < *yıdış+ka-* (Uçar, 2009: 468), < *yıtış+ka-* (Eraslan, 2012: § 255)]

yıd "koku"[1303], *yıdı-* "kokmak, pis kokmak"[1304], **yıdış ~ ıdış* "koku"[1305] biçiminde gelişmiştir.

yıdışka- fiili geçişlidir.

*burun kaçıg turkaru yıd yıparıg **yıdışkayur*** "burun her zaman kokuyu **koklar**" (str. 9749).

II. {+kA-} +Yapım Eki

●**agırkan- → agrıkan-**

●**agrıkan-** "ağrıdan inlemek" < *agır+ı-g**+ka-**n-* > *agrıkan-*

[< **agrıka-n-* (Clauson, 1972: 94a), < **agrı-g+ka-n-* (UW, 1979: 73b; Erdal, 1991: 459)]

[1299] Wilkens, 2021: 866a.
[1300] Wilkens, 2021: 868a.
[1301] Wilkens, 2021: 869a.
[1302] Erdal, *yıdışka-* fiilinin **yıdı-ş*'dan değil *yıdı-ş-*'tan geldiğini belirtmiştir (Erdal, 1991: 464).
[1303] Wilkens, 2021: 896a.
[1304] Wilkens, 2021: 896b.
[1305] Tezcan, 1974: 38, dip. 245.

agır "agır"[1306], *agrı-* "ağrımak"[1307], *agrıg* "ağrı, sancı, hastalık"[1308], **agrıka-* "*ağrımak" biçiminde gelişmiştir.

●**askançula-** "küçümsemek" < *as**+ka-**nçu+la-*

[< *azgançu+la-* (Clauson, 1972: 284b), < *askançu+la-* (UW, 1988: 234b), < *asKançu+la-* (Erdal, 1991: 431)]

as "alt", **aska-, askançu* "küçümseme, alay"[1309] biçiminde gelişmiştir.

●**atkag**[1310] "bilinç objesi, bağlanma < *at**+ka-**g*

[< **atka-* (Clauson, 1972: 47b), < **atka-* (UW, 1988: 261a)]

at "ad, isim"[1311], *atka-* "tutmak, yakalamak"[1312] biçiminde gelişmiştir.

●**atkan-** "algılamak" < *at**+ka-**n-*

[< **atka-* (Clauson, 1972: 47b), < **ad+ka-n-* (Tekin, 1987: 158), < **art-ka-n-* UW, 1988: 263b)]

at "ad, isim"[1313], *atka-* "tutmak, yakalamak"[1314] biçiminde gelişmiştir.

●**evrinçkençig** "hareketli" < *evir-i-n-ç**+ke-**n-ç+sig* > *evrinçke-nçig*

[< **evir-i-n-ç+ke-n-ç+sig* (Ölmez, 1991: 56)]

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *atkak*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *irinçke-, yarlı*(*g*)*ka-, yıdışka-, agrı*(*g*)*kan-, evrinçkençig*

2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *atkak, irinçke-, yarlı*(*g*)*ka-, yıdışka-, agrı*(*g*)*kan-, evrinçkençig*

3/1. Geçişli fiiller üretir: *yıdışka-*

3/2. Geçişsiz fiiller üretir: *irinçke-, yarlı*(*g*)*ka-*

4/1. Kendisinden önce gelen ekler:

{-(X)g}: *yarlı*(*g*)*ka-, agrı*(*g*)*kan-*

{-(X)nç}: *irinçkençig, evrinçkençig*

{-(X)ş}: *yıdışka-*

[1306] Wilkens, 2021: 18a.
[1307] Wilkens, 2021: 20b.
[1308] Wilkens, 2021: 20b.
[1309] Wilkens, 2021: 73b.
[1310] AY'deki *atkak* kelimesi *atkag* olarak okundu. *atkag* isimdir ve *+lXg* sıfat yapma eki de bu kelimenin isim olduğunu gösterir. Bu yüzden *-k* yerine *-g* tercih edildi.
[1311] Wilkens, 2021: 78b.
[1312] Wilkens, 2021: 13a.
[1313] Wilkens, 2021: 78b.
[1314] Wilkens, 2021: 13a.

4/2. Kendisinden sonra gelen ekler:

{-gUçI}: *yarlıkagucı*

{-(X)g}: *atkag*

{-(X)n-}: *agrıkan-, atkan-*

{-(X)nç}: *yarlıkançsız*

{-(X)nçIg}: *irinçkençig, evrinçkençig*

{-(X)nçU}: *yarlıkançucı*

5. Ekin işlevi:

Duyguları ifade eden fiiller türetir.

6. Ekin değerlendirilmesi:

Erdal, {+XrkA-} ~ {+rkA-} ~ {+kA-} nöbetleşmesinin kökteki hece sayısını sabit tutmak için yapıldığını belirmiştir. Ona göre bu üç ek, aynı ekin varyantlarıdır (Erdal, 1991: 459).

2.9. {+kAr-}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 10 kelime bulunmaktadır:

I. {+kAr-}

●**edgüker-** "iyileştirmek, iyiye yöneltmek" < *ed+gü+ker-*

[< *edgü+Ker-* (Erdal, 1991: 743)]

ed "iyi fal, iyiye işaret"[1315], *edgü* "iyi"[1316] biçiminde gelişmiştir.

edgüker- fiili geçişlidir.

*köni nomça törüçe yazuklap kınam[ak] yavız yavlak ınçıp yalañukug [**edgükerü** ötlegü] ol kamag kara bodunın* "kötü insanları adil kanuna göre cezalandırıp bütün halkına **iyiliği** öğütlemelidir. " (str. 14616).

●**edker-** "dikkate almak, inanmak" < *ed+ker-*

[< *ed+ger-* (Clauson, 1972: 52b; Erdal, 1991: 743)]

ed "taşınabilir mal[1317], sahip olunan değerli bir şey"[1318] AY'de tanıklanmaktadır.

edker- fiili geçişlidir.

*birök yene t(e)ñrim kayu iligler kanlarnıñ ilinte uluşınta bu nom erdini bar erip kirtgünmeser **edkermeser** eşidmeser tıñlamasar ayamasar agırlamasar* "şayet yine efendim, hangi hükümdarların ülkesinde bu öğreti cevheri var olduğu

[1315] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 632.
[1316] Wilkens, 2021: 96a.
[1317] Clauson, 1972: 33a.
[1318] Erdal, 1991: 487.

halde (onu) **dikkate almazlarsa,** dinlemezlerse, (ona) saygı göstermezlerse. ” (str. 11380).

●**içker-** “içine almak” < *iç+ker-*

[< *iç+ger-* (Clauson, 1972: 25a; Erdal, 1991: 743), < *içik-er-* (Eraslan, 2012: 572)]

iç “iç”[1319] AY’de tanıklanmaktadır.

içker- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekli için → **içkerü**

*ınçıp bodıs(a)t(a)vlar bu muntag yañın tınl(ı)glarıg özleriñe **içkergelir** üçün edlerin tavarların biliglerin edremlerin al altag uzanmakların ançak(a)ya y(e)me esirkemedin barça yuñlayurlar titerler ıdalayurlar* “şöyle ki bodisatvalar böylesi canlıları kendi **içlerine almak** için mallarını mülklerini, bilgilerini, erdemlerini, yöntemlerini, becerilerini öylece esirgemeden hepsini kullanırlar, (sonra da) atarlar. ” (str. 6101).

●**kodıkar-** “terk etmek” *kodı+kar-*

[< *kudı+Kar-* (Erdal, 1991: 744), < *kodı+kar-* (Gabain, 1988: § 87), < *kodı+k-ar-* (Arat, 1965: 322)]

kodı “aşağı, alçak”[1320] AY’de tanıklanmaktadır.

kodıkar- fiili geçişlidir.

Genişlemiş biçim için → **kodıkartdur-, kodıkartur-**

*takı y(e)me kim kayu uzun tonlug tişi tınl(ı)glar bu t(e)ñri t(e)ñrisi burkanıg b(e)k katıg süzük kirtgünç köñülin üküş atayu ögretig kılsarlar etöz **kodıkarsug** ödte ol t(e)ñri t(e)ñrisi burkanıg körgeli bolgaylar* “ayrıca dişi canlılar bu efendiler efendisi *Buddha*’yı pek temiz imanlı gönülle çok anarak ibadet etseler vücut **terk edileceği** zaman, o efendiler efendisi *Buddha’*yı görecekler. ” (str. 5474).

●**köñülker-** “düşünmek” < *köñül+ker-*

[< *köñül+Ker-* (Clauson, 1972: 733a; Gabain, 1988: § 87; Erdal, 1991: 744; Eraslan, 2012: § 256), < *köñül+ük-er-* (Arat, 1965: 322)]

köñül “arzu, istek” AY’de tanıklanmaktadır.

köñülker- fiili geçişlidir.

[1319] Wilkens, 2021: 292b.
[1320] Wilkens, 2021: 418b.

öd iyin işletgülük törüsin eşidip edgüti ***köñülkerti*** "zamana göre uygulanacak kuralını işitip iyice **düşündü**" (str. 15439).

●**taşkar-** "dışarı çıkarmak" < *taş+kar-*

[< *taş+gar-* (Clauson, 1972: 562b; Erdal, 1991: 744-745), < *taş+ık+ar-* (Arat, 1965: 322)]

taş (2) "dış, dışarı"[1321] AY'de tanıklanmaktadır.

taşkar- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekli için → **taşkaru**

muñadınçıg tañlançıg kuo kelig edremler ***taşkarıp*** *ötrü añа k*(*a*)*ltı öñreki teg üzeliksiz üstünki yig köni tüz tuymak burkan kutıña alkış birü y*(*a*)*rlıkadı* "(*Buddha*) şaşırtıcı benzersiz büyülü erdemleri **dışarı çıkarıp** sonra tıpkı önceki gibi benzersiz, doğru *Buddha*lığı övdü" (str. 10440).

●**tözker-** "idrak etmek" < *töz+ker-*

[< *tüz+Ker-* (Erdal, 1991: 745; Uçar, 2009: 372) < *töz+ker-* (Gabain, 1988: § 87), < *töz+ük-er-* (Arat, 1965: 322)]

töz "esas, temel, kök" AY'de tanıklanmaktadır.

tözker- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekli için → **tözkerinçsiz**

m(*e*)*n siziñe kezigçe tözü tüketi sözleyin burkanlarnıñ körügi sakınguluksuz erürler alku yirtinçü yir suv içinte birle* ***tözkergülüksüz*** *titirler nomlug etöz tözi artamaz alkınmaz meñü erür* "Ben size sırasıyla tümünü anlatayım. *Buddha*ların görünüşü tasavvur edilemez. Bütün yeryüzü içinde birlikte idrak edilemez. Din vücudunun aslı bozulmaz, sonsuzdur. " (str. 1425).

●**tüpker-** "idrak etmek" < *tüp+ker-*

[< *tüp+Ker-* (Erdal, 1991: 745), < *tüp+ker-* (Gabain, 1988: § 87; Eraslan, 2012: § 257), < *tüp+ük-er-* (Arat, 1965: 322)]

tüp "temel, esas"[1322] AY'de tanıklanmaktadır.

tüpker- fiili geçişlidir.

yüz buyanlıg itigin itingülük tolu tükel bilge biligig ***tüpkergülük*** "yüz sevaplı işi işlemeli, mükemmel bilgeliği **idrak etmeli**" (str. 15993).

II. {+kAr-} +Yapım Eki

●**çınkaru** "derinlemesine" < Çin. 眞 *chên* (G. 589) + T. + *karu* < *çın****+kar-****u*

[1321] Wilkens, 2021: 680b.
[1322] Wilkens, 2021: 774a.

[< *çın+garu* (Gabain, 1959: § 459), < *çın+gar-u* (Gabain, 1988: § 87; Erdal, 1991: 746; Uçar, 2009: 372), < *çın+kar-* (Eraslan, 2012: § 256)]

çın < Çin. 眞 *chên* "gerçek, doğru"[1323], *çınkar-* "araştırmak, analiz etmek"[1324] biçiminde gelişmiştir.

●**birkert-** "bir araya getirmek, toplamak" < *bir**+ker-**t-*

[< *bir+ger-t-* (Erdal, 1991: 748)]

bir "bir"[1325], *birik-* "birleşmek, bir olmak"[1326], **bir*(*i*)*ker-* "*birleştirmek" biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → birkerü

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *edker-, içker-, taşkar-, tözker-, tüpker-*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *edgüker-, kodıkar-, köñülker-*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *edgüker-, kodıkar-*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *edker-, içker-, taşkar-, tözker-, tüpker-, köñülker-*

3. Geçişli fiiller üretir.

4. Kendisinden sonra gelen ekler:

{-(X)nç}: *tözkerinçsiz*

{-(X)t-}: *kodıkartdur-, birkert-*

{-A/-I/-U}: *içkerü, taşkaru, çınkaru, birkerü*

{-DUr-}: *kodıkartur-*

5. Ekin işlevi:

Yapma ifade eden fiiller türetir.

6. Ek'in değerlendirilmesi:

içker- < *içik-*[1327], *taşkar-* < *taşık-, tözker-* < *tözük-, birkerü* < *birik-* örnekleri {+kAr-}'ın {+(X)k-} ve {-Ar-}'ın birleşmesinden oluştuğunu görüşünü desteklemektedir.

{+kAr-}eki, iki ekin birleşmesinden oluştuğu için de *g* ile değil *k*'li biçimde okunmuştur.

[1323] Wilkens, 2021: 228a.
[1324] Wilkens, 2021: 229a.
[1325] Wilkens, 2021: 176b.
[1326] Wilkens, 2021: 179b.
[1327] < *iç+ik-* (Öner, 2010: 26).

2.10. {+kXr-}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 5 kelime bulunmaktadır:

I. {+kXr-}

●**bükür- ~ bürkür-** "su serpmek, su püskürtmek" < *bü+kür-*

[< *bükir-* (Erdal, 1991: 466), < *bükür-* < *pürkür-* < *pürk/bürk* (Gulcalı, 2021: 322 § 814), < *bür+kir-* (Ercilasun, 2014: 40)]

bü "ses taklidi" kökünden türemiştir.

bükür- fiili geçişlidir.

yakın bartı k(e)ntü özi katun kamılmış orunka sogık suvın ***bükürti*** "bizzat kendisi kraliçenin bayıldığı yere gidip (onun yüzüne) soğuk su **püskür(t)dü**" (str. 16480).

●**bürkür- → bükür-**

●**kıkır-** "bağırmak, çağırmak" < *kı+kır-*

[< *kıkı+r-* (Clauson, 1972: 612a), < *kı+kır-* (Erdal, 1991: 466), < *kı+kır-ış-* (Eraslan, 2012: § 258)]

kı "seslenme ünlemi, ey"[1328] kökünden türemiştir.

kıkır- fiili geçişsizdir.

ünte- kıkır- "çağırmak, bağırmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

erklig kannıñ bu y(a)rlıgın eşidip ol mini iltdeçi yumışçılar yügürü taşkaru ünüp üntediler ***kıkırtılar*** "güçlü hanın bu buyruğunu işitip, beni götürecek hizmetkârlar koşarak dışarı çıkıp **çağırdılar**" (str. 273).

II. {+kXr-} +Yapım Eki

●**etiñgiri → etiñiri**

●**etiñiri ~ etiñgiri** "ezgili, melodik" < *et-in****+gir-****i* > *etiñiri ~ etiñgiri*

[< *etin+gir-i* ? (Röhborn, 1996: § 1040), < *et-in+gir-i* (Ölmez, 2013: 103), < *etin+kir–i* / *etin+gir-i* (Uçar, 2013ç: 48)]

et- "ötmek ses çıkarmak"[1329], *etin* "ses"[1330], *etingir-* "sesini yükseltmek"[1331] biçiminde gelişmiştir.

Ekin değerlendirilmesi:

Ses yansımalı köklerden geçişli ve geçişsiz fiiller türetir.

[1328] Clauson, 1972: 578a; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 709.
[1329] Ölmez, 1991: 94a; Wilkens, 2021: 126b.
[1330] Wilkens, 2021: 126b.
[1331] Röhborn, 1996: § 1040.

2.11. {+lA-}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 99 kelime bulunmaktadır:

I. {+lA-}

●**adırtla-** "ayırt etmek" < *ad-ır-t+la-*

[< *adırt+la-* (UW, 1977: 55a; Erdal, 1991: 429-430; Eraslan, 2012: § 260; Ercilasun, 2014: 32)]

ad- "farklılaşmak"[1332], *adır-* "ayırmak, bölmek, ayırt etmek"[1333], *adırt* "ayırma, fark, ayrım"[1334] biçiminde gelişmiştir.

adırtla- fiili geçişlidir.

altun öñlüg y(*a*)*r*[*uk*] *yaltrıkl*(*ı*)*g kopda kötrülmiş nom iligi atl*(*ı*)*g nom bitigde kirtüdin k*[*e*]*lmişlerniñ üç etözin* ***adırtlamak*** *atl*(*ı*)*g üçünç bölük ikinti tegzinç* "altın renkli, ışıklı, en üstün *sūtra* hükümdarı adlı kitapta 'hakikatten gelmişlerin üç vücudunu **ayırt etmek**' adlı üçüncü bölüm ikinci kısım" (str. 1874).

●**agıla- → yıgla-**

●**agırla-** "hürmet etmek, saygı göstermek" < *agır+la-*

[< *agır+la-* (Brockelmann, 1951: 219; Räsänen, 1969: 8a-8b; Clauson, 1972: 94a; UW, 1977: 67b; Erdal, 1991: 430; Ercilasun, 2014: 32)]

agır "ağır; değer, saygı"[1335] AY'de tanıklanmaktadır.

agırla- fiili geçişlidir.

aya- agırla- "saygı göstermek, hürmet etmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **agırlat-**

ötrü ol iligler kanlar bu nom erdinig süzük köñülin eşidsünler tıñlasunlar ayasunlar ***agırlasunlar*** *okısunlar okıtsunlar bitisünler bititsünler* "sonra o hükümdarlar bu *sūtra* mücevherini temiz kalple işitsinler, hürmet etsinler, okusunlar, okutsunlar, yazsınlar ve yazdırsınlar" (str. 11448).

●**akla-** "nefret etmek" < Çin. 惡 *wu* (G. 12779) + T. *+la-* < *ak+la-*

[< *ak+la-* (Clauson, 1972: 85a; UW, 1979: 82a; Erdal, 1991: 430; Hamilton, 2020: 101 § XXIX[1336])]

[1332] Tezcan, 1975: § 803.
[1333] UW, 2010: 8-9.
[1334] Wilkens, 2021: 11.
[1335] Wilkens, 2021: 18a.

ak "nefret edilen, kötü, çirkin"[1337] kökünden türemiştir.

Metnin eksikliği yüzünden bu fiil için örnek cümle verilemedi.

●**ançola-** "takdim etmek, sunmak, tapınmak" < Çin. 暗償 *an ch'ang* (G. 57448) + T. *+la-* < *anço꞊la-*

[< *ançu+la-* (Clauson, 1972: 175a), < *anço꞊la-* (UW, 1979: 135b; Erdal, 1991: 430)]

anço꞊ "haraç, ödül, minnettarlık"[1338] kökünden türemiştir.

ançola- fiili geçişlidir.

tapın- ançola- "takdim etmek, sunmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*ötrü esringü hua çeçekler alıp adruk adruk aş içgüler tutup agır ayamakın <tapınsun **ançolasun**>* "sonra rengârenk çiçekler alıp çeşit çeşit yiyecek ve içecek tutup saygısını **sunsun**" (str. 13511).

●**askançula-** "küçümsemek" < *as+ka-nçu+la-*

[< *azgançu+la-* (Clauson, 1972: 284b), < *askançu+la-* (UW, 1988: 234b), < *asKançu+la-* (Erdal, 1991: 431)]

as "alt", **aska-, askançu* "küçümseme, alay"[1339] biçiminde gelişmiştir.

askançula- fiili geçişlidir.

uçuzla- askançula- "küçümsemek, hor görmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*özümde yavızlarıg körüp uçuzladım **askançuladım** erser* "kendimden kötüleri görüp **küçümsedim** ise" (str. 4207).

●**ayıgla-** "kötülemek" < *ayıg+la-*

[< *ayıg+la-* (Clauson, 1972: 271b; Erdal, 1991: 432; UW, 1994: 306b; Ercilasun, 2014: 33)]

ayıg "kötü, fena"[1340] AY'de tanıklanmaktadır.

ayıgla- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekli için → **ayıglaş-**

ayıgla- tan- "kötülemek, inkâr etmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*köni kirtü nomug **ayıgladım** tantım erser* "doğru ve gerçek *dharma*yı **kötüledim** ise" (str. 4160).

[1336] Bang; *akla-* fiilin kökünü İran dilinde bulunan *aka* "kötü" sözcüğüne dayandırmaktadır (Hamilton, 2020: 101).
[1337] Clauson, 1972: 75b; UW, 1979: 78a; Wilkens, 2021: 22b.
[1338] UW, 1979: 135b; Wilkens, 2021: 49a.
[1339] Wilkens, 2021: 73b.
[1340] Wilkens, 2021: 88a.

●**başla-** “başlamak, idare etmek, yönetmek” < *baş+la-*

[< *baş+la-* (Brockelmann, 1951: 219; Räsänen, 1969: 65a; Clauson, 1972: 381b; Erdal, 1991: 432; Ercilasun, 2014: 33)]

baş (1) “baş, başlangıç”[1341] AY’de tanıklanmaktadır.

başla- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekli için → **başlag, başlaglıg**

kamag kara bodunın köni nomça ***başlayur*** “bütün halkını adil kanuna göre **yönetir**” (str. 14644).

●**bekle-** “bağlamak, sabitlemek, sıkılaştırmak” < *bek+le-*

[< *bek+le-* (Clauson, 1972: 326b; Erdal, 1991: 433; Eraslan, 2012: § 260; Ercilasun, 2014: 33)]

bek “pek, sağlam, sıkı”[1342] AY’de tanıklanmakatadır.

bekle- fiili geçişlidir.

ba- bekle- “bağlamak”, *bekle- bukagula-* “hapsetmek, zincire vurmak”, *sola- bekle-* “kapatmak, bağlamak” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **beklel-, beklen-**

bular bamış ***beklemiş*** *erürler tınl(ı)glarıg ilkisizdin berü turkaru üzüksüz* “bunlar canlıları ezelden beri hep **bağlamışlardır**” (str. 3519).

●**belgüle-** “ortaya çıkmak, doğmak” < **bel-gü+le-*

[< *belgü+le-* (Clauson, 1972: 342b; Erdal, 1991: 433)]

**bel-, belgü* “belgi, belirti, işaret, iz”[1343] biçiminde gelişmiştir.

belgüle- fiili geçişsizdir.

tog- b(e)lgüle- “ortaya çıkmak, doğmak” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

yüz sekiz otuz türlüg tüz nızvanılar u{Y}latı kiçig nızvanılar birle togarlar ***b(e)lgülerler*** “yüz yirmi sekiz türlü basit ve küçük ihtiras ile **ortaya çıkarlar**” (str. 6832).

●**beliñle-** “korkmak, ürkmek” < **bel-iñ+le-*

[< *beliñ+le-* (Clauson, 1972: 344b; Erdal, 1991: 433; Ercilasun, 2014: 33)]

**bel-, beliñ* “korku, endişe”[1344] biçiminde gelişmiştir.

beliñle- fiili geçişsizdir.

[1341] Wilkens, 2021: 147a.
[1342] Wilkens, 2021: 155b.
[1343] Wilkens, 2021: 158b.
[1344] Wilkens, 2021: 159b.

kork- beliñle- " korkmak", *ürk- beliñle-* "korkmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

kin keligme ödteki ayıg yavız tüş birgüsiñe artukrak korksar ***beliñleser*** "gelecek zamandaki kötü karşılık vermesinden daha çok **korksa**" (str. 4315).

●**bukagula-** "zincire vurmak, prangalamak" < *bukagu+la-*

[< *bukagu+la-* (Erdal, 1991: 433)]

bukagu "zincir"[1345] tabanından türemiştir.

bukagula- fiili geçişlidir.

bekle- bukagula- "hapsetmek, zincire vurmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

yintem beklemek ***bukagulamak*** *ölürmek emgetmek tötüşmek karışmak yonar<ı>şmak ayıglaşmak yazuksuzug yalarmakda ulatı ayıg törüler bolgay* "daima **hapsetmek**, zincire vurmak, öldürmek, eziyet etmek, dövüşmek, birbirini kötülemek, suçsuza iftira atmak gibi kötü davranışlar olacak" (str. 11415).

●**edle**- "faydalı bir şeye dönüşmek, ıslah etmek, iyileştirmek" < *ed+le-*

[< *ed+le-* (Räsänen, 1969: 36a; Clauson, 1972: 57a; Tekin, 1987: 158; Erdal, 1991: 435; Ercilasun, 2014: 33)]

ed "taşınabilir mal[1346], sahip olunan değerli bir şey"[1347] AY'de tanıklanmaktadır.

edle- fiili geçişlidir.

edle- tıd- "ıslah etmek, engel olmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

yene il içinteki kişiler kılıp ayıg kılınçıg il kan sımtap boş itip uu körüp ***edlemeser*** *tıdmasar neñ ermez bu yene ınçıp köni törüçe evrilmek* "yine ülkedeki kişiler kötü iş yaptığında hükümdar hoş görüp, göz yumup **ıslah etmese**, engellemese bu asla adil kanunlara göre davranmak değildir" (str. 14308).

●**emle-** "tedavi etmek" < *em+le-*

[< *em+le-* (Brockelmann, 1951: 219; Clauson, 1972: 161a; Erdal, 1991: 435; UW, 1998: 377a; Eraslan, 2012: § 260; Ercilasun, 2014: 33)]

em "ilaç"[1348] AY'de tanıklanmaktadır.

emle- fiili geçişlidir.

[1345] Wilkens, 2021: 196b.
[1346] Clauson, 1972: 33a.
[1347] Erdal, 1991: 487.
[1348] Wilkens, 2021: 103b.

Genişlemiş şekli için → **emlet-**

yalañuk etözinte törümiş tört ulug iglerin yiilig sarıgıg lişipig yumgın tepremiş sanıpatıg ***emlegeli*** *küseser edgü köñüllüg kişiler netegleti* ***emlegü*** *ol muntag yañlıg ig togag* "insan vücudunda ortaya çıkmış dört büyük hastalığı; yeli, safrayı, balgamı, hepsini nüksettiren *saṃnipātayı* iyi kalpli kişiler **tedavi etmek** isterse, böylesi hastalıklar nasıl **tedavi edilecektir**?" (str. 15241, 15242).

●**enükle-** "yavrulamak" < *enük+le-*

[< *enük+le-* (Clauson, 1972: 184b; Erdal, 1991: 435; UW, 1998: 378b)]

enük "enik, kedi-köpek yavrusu" AY'de tanıklanmaktadır.

enükle- fiili geçişsizdir.

ança yorıyu yañı ***enüklemiş*** *bir tişi barsıg körtiler* "öylece yürürken yeni **yavrulamış** bir dişi pars gördüler" (str. 15870).

●**erigle-** "nasihat etmek, öğüt vermek" < **er-ig+le-*

[< *erig+le-* (Clauson, 1972: 228b; UW, 1972: 428b)]

**er-* "nasihat etmek", *erig* (2) "tavsiye, öğüt"[1349] biçiminde gelişmiştir.

erigle- fiili geçişlidir.

ötle- erigle- "öğütlemek, nasihat etmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

tüg tümen igliglerke tegip edgü yaglıg yumşak savın ötlep ***eriglep*** "on binlerce hastaya ulaşıp güzel, kibar, yumuşak sözle (onları) **öğütleyip**" (str. 15445).

●**ezügle-** "yalan söylemek, yalan ile aldatmak" < *ezüg+le-*

[< *ezüg+le-* (Clauson, 1972: 286b; Erdal, 1991: 436; UW, 2010: 213)]

ezüg "asılsız, aldatıcı"[1350] AY'de tanıklanmaktadır.

ezügle- fiili geçişlidir.

ar- ezügle- "yalan söylemek ve aldatmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

tınl(ı)glarıg artım ***ezügledim*** *erser* "canlıları **aldattım** ise" (str. 4181).

●**ıgıla- → yıgla-**

●**ınçıkla-** "hıçkırmak, inlemek" < *ınçık+la-*[1351]

[< *ınçık+la-* (Clauson, 1972: 175b; Ercilasun, 2014: 33; UW, 2020: 91), < **ınç-ık+la-* (Çetin, 2022: 120)]

ınçık "inleme, yakınma"[1352] tabanından türemiştir.

[1349] Clauson, 1972: 221b; Wilkens, 2021: 115a.
[1350] Clauson, 1972: 285a; Wilkens, 2021: 133a.
[1351] *hıç-kır-* (*ıç = hıç, ıç= ınç* "yansıma söz") ile ilgili olmalı.

ınçıkla- fiili geçişsizdir.

*ol yazı içi yene bütürü yalbarmak agırınmak möñremek **ınçıklamakda** ulatı eşidgeli umaguluk ünleri üze yañkura turur* "o ova içi, yine tümüyle yalvarma, sızlama, bağırma, **hıçkırma** gibi işitilemeyecek sesler ile yankılanmaktadır" (str. 258).

●**ısla-** "yakmak, tütsülemek" < *ıs+la-*

[< *ıs+la-* (UW, 2020: 96)]

ıs "duman, is"[1353] kökünden türemiştir.

ısla- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekli için → **ıslat-**

*köyürgülük saçguluk türtgülük **ıslaguluk** neçe edgü yıd yıparlar erser* "yakılacak, saçılacak, sürülecek, **tütsülenecek** ne kadar güzel koku varsa" (str. 3814).

●**igle-** "hastalanmak" < *ig+le-*

[< *ig+le-* (Eraslan, 2012: § 260; Ercilasun, 2014: 33; UW, 2020: 114)]

ig "hastalık"[1354] AY'de tanıklanmaktadır.

igle- fiili geçişsizdir.

*ötrü ol beg beliñteg agır **igledi*** "sonra o bey aniden ağır **hastalandı**" (str. 66).

●**ilinçüle-** "gezinmek, eğlenmek, oynamak, hoş vakit geçirmek" < *il-in-çü+le-* > *il-inçü+le-*

[< *ilinçü+le-* (Clauson, 1972: 149b; Erdal, 1991: 337; UW, 2020: 121)]

il- "yapıştırmak, iliştirmek"[1355], *ilin-* "yapışmak, bağlı olmak"[1356], *ilinçü* "oyun, eğlence"[1357] biçiminde gelişmiştir.

ilinçüle- fiili geçişsizdir.

*itigsiz meñülüg taluyda uzatı meñün **ilinçüleyin*** "dalgasız, sonsuzluk denizinde ebediyen **gezineyim**" (str. 9507).

●**inçgele-** → **yinçgele-**

●**irkle-** "(ayağını) yere basmak" < *irk+le-*

[< *irk+le-* (Clauson, 1972: 226b[1358]; UW, 2020: 126), *irkle-* > *ikle-* (Erdal, 1991: 773[1359])]

[1352] Wilkens, 2021: 289a.
[1353] Wilkens, 2021: 291a.
[1354] Clauson, 1972: 98b.
[1355] Wilkens, 2021: 303a.
[1356] UW, 2020: 118; Wilkens, 2021: 304a.
[1357] Wilkens, 2021: 304a.

irk ~ erk "güç"[1360] kökünden türemiştir. (?)

irkle- fiili geçişlidir.

*yene mañ mañ sayu adakların **irklemişçe** bu közünür ajuntakı kutı kıvı asılur* "yine her adımda ayaklarını **yere bastıkça** bu dünyadaki şansı artar" (str. 11072).

●**işle-** "işlemek, çalışmak, yerine getirmek, kullanmak" < *iş+le-*

[< *iş+le-* (Clauson, 1972: 262b; Erdal, 1991: 438; Ercilasun, 2014: 33; UW, 2020: 134)]

iş (1) "iş, faaliyet"[1361] AY'de tanıklanmaktadır.

işle- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekli için → **işlet-**

*ikinti inç köñül üze nom işin **işledeçi** bolgaylar* "ikincisi iç huzuruyla öğreti işini **yerine getirecekler**" (str. 5601).

●**kergekle-** "lazım olmak, ihtiyaç duymak" < *kerge-k+le-*

[< *kergek+le-* (Clauson, 1972: 744b; Erdal, 1991: 439)]

kerge- "istemek, ihtiyacı olmak"[1362], *kergek* "gerek, lazım"[1363] biçiminde gelişmiştir.

kergekle- fiili geçişsizdir.

***k*(*e*)*rgeklemiş** tonı aşı ödün ödün egsümez* "**ihtiyaç duyduğu** elbisesi ve yiyeceği zamanla eksilmez" (str. 13432).

●**kizle-** "gizlemek, saklamak" < *kiz+le-*

[< *kiz+le-* (Räsänen, 1969: 273a; Clauson, 1972: 760b; Erdal, 1991: 439; Ercilasun, 2014: 33)]

kiz "kutu, sandık, bohça"[1364] kökünden türemiştir.

kizle- fiili geçişlidir.

yaşur- batur- ört- kizle- "gizlemek, saklamak" dörtleme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **kizlençü**

[1358] Clauson, *irk ve irkle-* arasındaki bağın sadece mecazi olarak kurulabileceğini dile getiriyor.
[1359] Erdal /rk/ ses öbeğinde *r*'nin düştüğünü belirtmiştir (Erdal, 1991: 426).
[1360] Wilkens, 2021: 116a.
[1361] Wilkens, 2021: 313a.
[1362] Wilkens, 2021: 358a.
[1363] Wilkens, 2021: 358a.
[1364] Clauson, 1972: 756a.

bu kamag <kılmış> agır ayıg kılınçlarımın anı barça kalısız ökünür m(e)n bilinür m(e)n açınur m(e)n yadınur m(e)n yaşurmaz m(e)n baturmaz m(e)n örtmez m(e)n ***kizlemez*** *m(e)n* "yapmış olduğum bütün bu günahlarımın hepsinden pişmanlık duyup itiraf ederim, (hiçbirini) **gizlemem**" (str. 4241).

●**koldamla-** "kulaç atmak" < *kol+dam+la-*

[< *kol+da-m+la-* (Erdal, 1991: 439, 457)]

kol "kol, kanat, yan taraf", **koldam* biçiminde gelişmiştir.

koldamla- fiili geçişsizdir.

yene ulug suvka etözi tokıtılıp barır erken iligi üze ***koldamlayu*** *adakı üze tipinü etözi köñüli üze ol subnuñ ıntın kıdıgıña keçmişin tüşeyür erser* "yine büyük suya vücudu yatırılıp giderken eliyle **kulaç atıp** ayağını çırparak vücudu ve gönlüyle o suyun karşı kıyısına geçtiğini rüyada görürse" (str. 2791).

●**kolula-** "iyice düşünmek" < *kolu+la-*

[< *kolula-* (Clauson, 1972: 621b), < *kolo+la-* (Erdal, 1991: 440)]

kolu "zaman, ölçü, miktar"[1365] AY'de tanıklanmaktadır.

kolula- fiili geçişlidir.

kolula- sakın- "derin düşünmek", *teñle- kolula-* "derinlemesine düşünmek, hesap etmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

yene ulug tirin kuvrag kamagun barça t(e)ñri t(e)ñrisi burkanka ınça tip ötüg ötüntiler teñleyü ***kolulay****u teginser biz t(e)ñrim tütrüm teriñ yörüglüg bu nom erdini neçeke tegi yirtinçüde turup yitlinmeser batmasar* "yine büyük cemaat topluluğunun hepsi efendiler efendisi *Buddha*'ya şöyle arz ettiler: **iyice düşünsek**, efendim, derin anlamlı bu *dharma* mücevheri ne zamana kadar yeryüzünde durup kaybolmasa" (str. 5628).

●**körünçle-** "seyretmek, izlemek" < *kör-ünç+le-*

[< *körünç+le-* (Clauson, 1972: 746b; Erdal, 1991: 282), < *kör-ünç+le-* (Uçar, 2009: 467)]

kö- "bağlamak, korumak, gözetmek"[1366], *kör-* "görmek"[1367], *körün-* "görünmek"[1368], **körünç** "görünüş, oyun, temaşa"[1369] biçiminde gelişmiştir.

körünçle- fiili geçişlidir.

[1365] Wilkens, 2021: 390b.
[1366] Wilkens, 2021: 435a.
[1367] Wilkens, 2021: 408a.
[1368] Wilkens, 2021: 412a.
[1369] Wilkens, 2021: 412a.

eñ mıntın miñ közlüg t(*e*)*ñri kanı hormuzta yıçanmaklıg agır köñülin ınçıp sizni* ***körünçleyür*** "en azından bin gözlü tanrılar hükümdarı *Hormuzta* (İndra), gizli hürmetiyle öylece sizi **seyrediyor**" (str. 12882).

●**küle- ~ küüle-** "övmek, methetmek" < *kü+le-*

[< *kü+le-* (Clauson, 1972: 716a; Erdal, 1991: 441)]

küü ~ kü "ün, şöhret"[1370] AY'de tanıklanmaktadır.

küle- fiili geçişlidir.

ög- küle- "övmek, methetmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **külel-, kületil-**

y(*e*)*me adınaguka asıg tusu kıltaçı nomlug etözüm<i>n ögdüñ* ***küledüñ*** *bu buyan edgü kılınçıñ küçinte t*(*e*)*rk ödün burkan kutın bulgay s*(*e*)*n* "yine başkasına fayda sağlayacak *dharma* vücudumu **övdün**, bu sevabın sayesinde çabucak *Buddha*lığı bulacaksın" (str. 16977).

●**künile-** "kıskanmak" < *küni+le-*

[< *küni+le-* (Clauson, 1972: 733a; Erdal, 1991: 441)]

küni "hırs, haset, kıskançlık"[1371] AY'de tanıklanmaktadır.

künile- fiili geçişsizdir.

azlan- künile- "haset etmek, kıskanmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

köñülin adın kişiniñ edgüsiñe azlanmamak ***künilememek*** (…) *erür* "başkasının iyiliğini kalbiyle **kıskanmamaktır**" (str. 6160).

●**küüle- → küle-**

●**lala-** "dövmek, ezmek, parçalamak" < Çin. 剌 *la* (G. 6653) + T. *+la-* < *la+la-*

[< *la+la-* (Clauson, 1972: 764a), < *lala-* (Erdal, 1991: 441)]

la "kesme"[1372] kökünden türemiştir.

lala- fiili geçişlidir.

sok- lala- "dövmek, dibekte ezmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

bu otlarıg tüz ülüş kılıp puş yultuzka sokup ***lalap*** *bu d*(*a*)*r*(*a*)*nı üze ol* ***lalamış*** *otug <yüz> sekiz kata arvasun* "bu otları eşit miktarda alıp (ay) *puṣya* yıldızı (burcunda iken) dövüp o **dövdüğü** otu bu dua ile yüz sekiz defa üflesin" (str. 12490).

●**meñile-** "sevinmek, mutlu olmak" < *meñi+le-*

[1370] Wilkens, 2021: 446b.
[1371] Wilkens, 2021: 442a.
[1372] Clauson, 1972: 764a.

[< *meñi+le-* (Clauson, 1972: 770a; Erdal, 1991: 433; Eraslan, 2012: § 260)]

meñi "sevinç, neşe"[1373] AY'de tanıklanmaktadır.

meñile- fiili geçişsizdir.

Genişlemiş şekli için → **meñilet-**

eñ mıntın irkek y(e)me ermez tişi y(e)me ermez arşularka tegi <tözü barça> erdinilig lınhualıg örgünler üze olurup tuo türlüg adruk adruk öñi öñi meñi ***meñilesünler*** "hatta erkek ya da dişi olmayan çift cinsiyetlilere kadar bütün hepsi mücevherli, nilüfer çiçekli tahtlara oturup her türlü **mutlu olsunlar**" (str. 10135).

●**nomla-** "vaaz etmek" < Gr. *nomos* + T. *+la-* < *nom+la-*

[< *nom+la-* (Clauson, 1972: 778a; Erdal, 1991: 441; Eraslan, 2012: § 260)]

nom "öğreti, dharma"[1374] AY'de tanıklanmaktadır.

nomla- fiili geçişlidir.

nomladıla*r bu nomug* "bu *dharma*'yı **vaaz ettiler**" (17206).

●**ogurla-** "çalmak" < *ogur+la-*

[< *ogrı+la-* (Clauson, 1972: 94a; Erdal, 1991: 441)]

ogur "saklı, gizli" kökünden türemiştir.

ogurla- fiili geçişlidir.

kun- al- ogurla- "çalmak" üçleme biçiminde kullanılmaktadır.

edig tavarıg azu y(e)me törtdin sıñarkı <közünügme> bursañ kuvraglarka sanlıg edig tavarıg kuntum altım ***ogurladım*** "malı mülkü ya da dört tarafta görünen cemaate ait malı **çaldım**" (str. 4193).

●**orla-** "seslenmek, bağırmak, hıçkırmak" < *or+la-*

[< *orı+la-* (Clauson, 1972: 230a; Erdal, 1991: 442)]

or[1375] "yansıma söz" kökünden türemiştir.

orla- fiili geçişsizdir.

orla- kıkır- "bağırmak, çağırmak, hıçkırmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

ötrü katunı umadın ulug ünin möñredi ***orlayu*** *kıkıra ınça tip emgenü sav sözledi* "sonra, kraliçe gayriihtiyari yüksek sesle feryat etti, **hıçkırarak** ızdırap içinde şöyle söyledi" (str. 16596).

[1373] Wilkens, 2021: 472a.
[1374] Wilkens, 2021: 494b.
[1375] or ~ (TT) horlamak.

●**öbkele- → övkele-**

●**öbkile- → övkele-**

●**ötegle-** "borç ödemek" < *öte-g+le-*

[< *ötek+le-* (Clauson, 1972: 54a)]

öte- "ödemek"[1376], *öteg* "borç"[1377] biçiminde gelişmiştir.

ötegle- fiili geçişlidir.

öteg birim ***öteglegülük*** *yıl ay öd kolu sakış tolsar tükeser* "borç **ödenecek** yıl, ay, süre bitse" (str. 114).

●**ötle-** "öğütlemek, nasihat etmek" < *ö-t+le-*

[< *öt+le-* (Clauson, 1972: 57b; Ercilasun, 2014: 33), < *üt+le-* (Erdal, 1991: 449), < *öd+le-* (Eraslan, 2012: § 260)]

ö- "düşünmek"[1378], *öt* "öğüt, tavsiye"[1379] AY'de tanıklanmaktadır.

ötle- fiili geçişlidir.

ötle- erigle- "öğütlemek, nasihat etmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

edgükerü ınçıp ***ötleyür*** *kamag kara bodunın* "bütün halkına iyiliği **öğütler**" (14642).

●**övkele- ~ övkile- ~ öbkele- ~ öbkile-** "kızmak, öfkelenmek" < *öv-ke+le-*

[< *öpke+le-* (Clauson, 1972: 9b), < *övke+le-* (Erdal, 1991: 444)]

öp- "öpmek, havayı veya bir sıvıyı içine çekmek"[1380], *övke ~ öbke* "öfke"[1381] biçiminde gelişmiştir.

övkele- fiili geçişsizdir.

Genişlemiş şekli için → **övkelen-**

ınçıp turup kelmiş övkeg ançak(*a*)*ya tıdıp sergürüp ol* ***övkelegülük*** *tıltaglartın etözüg köñülüg yıgınmak erür* "öylece biriken öfkeyi öylece engelleyip o **öfkelenme** sebeplerinden vücudu ve gönlü sakınmaktır" (str. 6712).

●**övkile- → övkele-**

●**semekle-** "gömmek, defnetmek" < *semek+le-*

[< *simek+le-* (Clauson, 1972: 829a)]

semek "cenaze töreni"[1382] kökünden türemiştir.

[1376] Wilkens, 2021: 543a.
[1377] Wilkens, 2021: 543a.
[1378] Wilkens, 2021: 521a.
[1379] Wilkens, 2021: 830b.
[1380] Erdal, 1991: 377.
[1381] Wilkens, 2021: 545b.
[1382] Çuv. *çimek* (*syimek*) "cenaze töreni" (Clauson, 1972: 829a).

semekle- fiili geçişlidir.

anı körüp evinteki kişiler ulug yıgıt sıgıt kılı[*p ölügüg*] ***semeklegeli*** […] "onu körüp evindeki kişiler çok ağlayıp ölüyü **defnetmek için** […] (str. 75).

●**simekle-** "hazırlık yapmak" < *simek+le-*

[< *simek+le-* (Clauson, 1972: 829a; Erdal, 1991: 445)]

simek[1383] (2) "hazırlık" kökünden türemiştir.

simekle- fiili geçişsizdir.

ınçıp yüz miñ kişiler birle ***simeklep*** *t*(*e*)*rk tepreser üç ayka tegi y*(*e*)*me bütürgülük iş ermez ne ayıtmış k*(*e*)*rgek takı bir m*(*e*)*n yalañuz özüm* ***simeklep*** *kaçan bütürü ugay m*(*e*)*n tip munçulayu sakınıp tavrak balıkka barıp dıvaındıraprabı ilig begke ınça tip ötünti* "sonra yüz bin kişiyle **hazırlık yapıp** hemen başlansa üç ay içinde bitirilecek iş değildir. (Han'a) ne söylemek gerekir? Ben tek başıma **hazırlık yapıp** ne zaman bitirebileceğim diye düşünüp derhal şehre gidip *devandraprabha* Han'a şöyle arz etti" (str. 15571, 15574).

●**siñile-** "iç çekmek, inlemek, sızlamak" < **siñi+le-*

[< **sini+le-* (Clauson, 1972: 840a), < *siñile-* "vızlamak, vızıldamak veya benzer sesler çıkarmak" (Erdal, 1991: 445)]

**siñi* "ses takidi" tabanından türemiştir.

siñile- fiili geçişsizdir.

katun bu savıg eşidip okın ursukmış kişi teg busuş kadguka köñüli kögüzi egirtip ***siñileyü*** *ınça tip tidi üç ögüklerim birkerü tapıgçıları birle kamagun yumgı bartılar arıgka ilinçü meñi kılgalı kamagda kiçigi sever amrak ogulum yalañuz kalıp kelmeser bolmış bolgay utgurak adırılguluk alp ada tip munçulayu* ***siñiledi*** "Kraliçe bu sözü işitince ok ile vurulmuş kişi gibi gönlü kederlendi, **inleyerek** şöyle dedi: Üç yavrum hizmetçileri ile hepsi birlikte eğlenmek için ormana gittiler. En küçük sevgili yavrum (ormanda) yalnız kalıp gelmezse şüphesiz ayrılık tehlikesi çetin olacak diyerek böylece **inledi**" (str. 16199, 16205).

●**sola-** "bağlamak, zincirlemek, hapsetmek" < Çin. 鎖 *so* (G. 10204) + T. *+la-* < *so+la-*

[< *so+la* (Clauson, 1972: 825a; Erdal, 1991: 445)]

so "kilit"[1384] kökünden türemiştir.

[1383] AY'deki *simek* iki madde başına ayrıldı. 1. *simek* "orman" (13442n), 2. *simek* "hazırlık" (15562).

sola- fiili geçişlidir.

sola- bekle- "kapatmak, bağlamak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

tınl(ı)glarıg örletgülük buşurguluk tıltaglarıg kılmamak erser k(a)ltı adınlarıg sögmemek tokımamak sıkmamak tañmamak ürkitmemek korkıtmamak ***solamamak*** *beklememek açurmamak suvsatmamak kuyaşda tumlıgda emgetmemekde ulatı tıltaglarıg kılmamak erür* "canlıları kızdıracak sebepleri yapmamak; şöyle ki, başkalarına sövmemek, vurmamak, taciz etmemek, korkutmamak, **hapsetmemek**, aç susuz bırakmamak, güneşte ve soğukta ızdırap çektirmemek gibi şeyleri yapmamaktır" (str. 6177).

●**sözle-** "söylemek, konuşmak" < *söz+le-*

[< *söz+le-* (Räsänen, 1969: 430b; Clauson, 1972: 863a; Erdal, 1991: 445; Eraslan, 2012: § 260; Ercilasun, 2014: 33)]

söz "söz"[1385] AY'de tanıklanmaktadır.

sözle- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekli için → **sözlegüçi, sözlel-, sözleş-, sözletil-**

ne k(e)rgeklemişin maña ***sözleser*** *m(e)n ötrü anıñ savınça küsüşin kanturu tegingey m(e)n* "ne ihtiyacı olduğunu bana **söylerse**, o zaman ben onun isteğini yerine getireceğim" (str. 14093).

●**süüle-** "savaşmak" < *süü+le-*

[< *sü+le-* (Räsänen, 1969: 434b; Clauson, 1972: 825a; Erdal, 1991: 445)]

süü (1) "asker, ordu"[1386] AY'de tanıklanmaktadır.

süüle- fiili geçişsizdir.

ol ilig uluşug artatgalı bozgalı sakınçın ***süülegeli*** *ugrasarlar* "o ülkeyi tahrip etme amacıyla **savaşmaya** karar verseler" (str. 10822).

●**tançula-** "çiğnemek" < *tançu+la-*

[< *tançu+la-* (Clauson, 1972: 517a; Erdal, 1991: 446)]

tançu "parça, dilim, lokma"[1387] tabanından türemiştir.

tançula- fiili geçişlidir.

aşnuça yiti kün yiti tün sekiz tözün baçag çahşap(u)dın alıp arıg baçap tañda erte tal çıpıkın ***tançulap*** *tişin arıtıp <yunup> agızın yunsun* "ilk önce yedi gün

[1384] Wilkens, 2021: 631b.
[1385] Wilkens, 2021: 623b.
[1386] Wilkens, 2021: 638b.
[1387] Wilkens, 2021: 669b.

yedi gece sekiz asil oruç emrine niyet edip, bozulmamış oruç tutup sonra tan vaktinde misvak **çiğneyerek** dişini temizleyip ağzını yıkasın" (str. 13611).

●**tanukla-** "ispat etmek, kanıtlamak" < *tanu-k+la-*

[< *tanuk+la-* (Clauson, 1972: 519b; Erdal, 1991: 446)]

tanu- "tanımak, farkına varmak, ayırmak"[1388], *tanuk* "tanık, şahit"[1389] biçiminde gelişmiştir.

tanukla- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekli için → **tanuklat-, tanuklatdur-**

meñülüg nomug artamaksız meñülüg asıgıg birtemleti ***tanuklayu*** *y*(*a*)*rlıkadı* "sonsuz *Dharma*'yı, bozulmayan ebedî faydayı kesin olarak **kanıtladı**" (str. 5056).

●**tañla-** "şaşırmak, hayret etmek" < *tañ+la-*

[< *tañ+la-* (Clauson, 1972: 521a; Erdal, 1991: 447; Ercilasun, 2014: 33)]

tañ (2) "olağan üstü, mükemmel, hayret verici"[1390] AY'de tanıklanmaktadır.

tañla- fiili geçişsizdir.

tañla- muñad- "şaşırmak, hayret etmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

anı körüp ötrü ol kamag tirin kuvrag arkası ertingü ***tañladılar*** *muñadtılar* "onu gördükten sonra bütün cemaat çok **şaşırdılar**" (str. 5422).

●**tapla-** "istemek, onaylamak, kabul etmek" < *tap+la-*

[< *tap+la-* (Clauson, 1972: 440a; Erdal, 1991: 447; Eraslan, 2012: § 260)]

tap "istek, arzu, hoşnut"[1391] AY'de tanıklanmaktadır.

tapla- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekli için → **taplag, taplaglıg, taplagsız, taplagusuz**

ratnaraşı atl(*ı*)*g açarı ol ilig beg ötügiñe bir nomlugın* ***tapladı*** "*Ratnarāśi* adlı üstat o hükümdarın isteğine bir vaaz ile **onay verdi**" (str. 14832).

●**teñle-** "ölçmek, hesaplamak, karşılaştırmak, derinlemesine düşünmek" < *teñ+le-*

[< *teñ+le-* (Clauson, 1972: 521b; Erdal, 1991: 447; Eraslan, 2012: § 260; Ercilasun, 2014: 33)]

teñ "denk, eşit"[1392] AY'de tanıklanmaktadır.

teñle- fiili geçişlidir.

[1388] Wilkens, 2021: 670b.
[1389] Wilkens, 2021: 671a.
[1390] Clauson, 1972: 510b; Wilkens, 2021: 671b.
[1391] Wilkens, 2021: 673b.
[1392] Wilkens, 2021: 694a.

teñle- kolula- "derinlemesine düşünmek, hesap etmek", *ülgüle- teñle-* "hesap etmek, ölçmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*ay edgülerim m(e)n özüm **teñleser** m(e)n bu emgekimdin idi ozgum kutrulgum yok turur* "ey dostlarım, ben kendim **derinlemesine düşünürsem** bu ızdırabımdan asla kurtulamam" (str. 202).

●**teñrigle-**[1393] "etrafını çevirmek, kuşatmak" < **tegir-ig+le- ~ teñrigle-*[1394]

[< **teg(i)r-ik+le* (Clauson, 1972: 487a), < **tegir-ig+le-* (Erdal, 1991: 447)]

**teg-* "*dönmek", **tegir-*[1395] "*döndürmek, devirmek", **tegrig* biçiminde gelişmiştir.

teñrigle- fiili geçişlidir.

*törtdin yıñak **t(e)ñriglep** ayayu agırlayu tapınu köyü közetü tutgay biz tip tidiler* "dört taraftan **kuşatıp** saygı göstererek koruyacağız dediler" (str. 17194).

●**tıñla-** "dinlemek, işitmek" < *tıñ+la-*

[< **tıñ+la-* (Clauson, 1972: 522a), < *tıñ+la-* (Erdal, 1991: 448)]

tıñ "ses"[1396] AY'de tanıklanmaktadır.

tıñla- fiili geçişlidir.

eşid- tıñla "dinlemek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*ötrü ol iligler kanlar ürüg uzatı bu nom erdinig eşidsünler **tıñlasunlar*** "sonra o hükümdarlar daima bu *sūtra* mücevherini **dinlesinler**" (str. 10927).

●**tugla-** "set yapmak, kapatmak" < *tu-g+la-*

[< *bak-duk+la* ya da *bak-(ı)t-ok+la* (Erdal, 1991: 432), < *bak-(ı)-t-ukla* (Gulcalı, 2021: 295 § 611-612[1397])]

tu- "kapamak"[1398], *tug* (*1*) "set, bariyer" AY'de tanıklanmaktadır.

bag tugla- "bağ kurmak, set kurmak, yol kapatmak" biçiminde kullanılmaktadır.

[1393] AY yayınlarında *tegrigle-* (Tokyürek, 2018: 939; Tümenbayar, 2019: 33), *tegrikle-* (Gulcalı, 2021: 523) biçiminde okunmuştur. Ancak AY'de str. 3185'teki *t(e)ñriglep* kelimesi, paralel nüshada (Mz 568b + Mz 408, ön, 5) *T''KRYKL'P* biçiminde yazılmıştır.

[1394] g < ñ.

[1395] Clauson, 1972: 485b.

[1396] Wilkens, 2021: 715b.

[1397] AY'de Kaya tarafından *bag tugla* olarak okunan ibare; (Erdal, 1991: 432; DTS, 1969: 83a ve Gulcalı, 2021: 295)'de *baktokla/baktugla* biçiminde okunmuştur.

[1398] Wilkens, 2021: 752a.

*teriñ taglar içinte törtdin sıñar bag **tuglap** barın idi tapmadı* "derin dağlar içinde dört taraftan **yol kapatıp** (onun) var olup olmadığını bulamadılar" (str. 16374).

●**uçuzla-** "küçümsemek, aşağılamak" < **uç-uz+la-*

[< *uçuz+la-* (Clauson, 1972: 32b; Erdal, 1991: 449; Ercilasun, 2014: 33)]

uç- (?) "uçmak"[1399], *uçuz* "kolay, değersiz, ucuz, hafif"[1400] biçiminde gelişmiştir.

uçuzla- fiili geçişlidir.

tuta- uçuzla- "aşağılamak, küçümsemek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*bursañ kuvrag erdinig **uçuzlamadın** tınl(ı)g oglanlarınıñ tarımaduk edgülüg yıltızların tarıtdurgaylar* "cemaat mücevherini **küçümsemeden** insanoğlunun ekilmemiş iyi tohumlarını ektirecekler" (str. 3069).

●**ülgüle-** "ölçmek, tartmak" < **ül-gü+le-*

[< *ülgü+le-* Clauson, 1972: 145a; Erdal, 1991: 449)]

**ül-*, *ülgü* "taksim, pay; nasip, kısmet"[1401] biçiminde gelişmiştir.

ülgüle- fiili geçişlidir.

ülgüle- sana- "hesap etmek", *ülgüle- teñle-* "hesap etmek, ölçmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **ülgülençsiz**

*buyan edgü kılınçnıñ sanın sakışın kim **ülgülegeli** sanagalı ugay tip y(a)*rlıkadı "sevabın sayısını kim **hesaplayabilecek** diye buyurdu" (str. 4926).

●**ülügle-** "dağıtmak, bölmek" < *ül-üg+le-*

[< *ülüg+le-* (Erdal, 1991: 449)]

**ül, üle-* "bölmek, bölüştürmek, paylaştırmak"[1402], *ülüg* "pay, baht, şans"[1403], biçiminde gelişmiştir.

ülügle- AY'de nüsha farkı olarak bulunmaktadır. Bu yüzden örnek cümle verilmedi.

●**üzmele-** "koparmak" < *üz-me+le-*

[< *üz-me+le-* (Clauson, 1972: 288b), < **üzme+le-* (Erdal, 1991: 320, 450)]

üz- "kesmek, koparmak"[1404], **üzme* "kopma, yırtılma" biçiminde gelişmiştir.

üzmele- fiili geçişlidir.

[1399] Erdal, 1991: 324.
[1400] Wilkens, 2021: 784.
[1401] Wilkens, 2021: 822b.
[1402] Wilkens, 2021: 822b.
[1403] Wilkens, 2021: 824a.
[1404] Wilkens, 2021: 832a.

alku nızvanı kadguların ***üzmelep*** *ilişlerin tartışların üzmiş kesmiş* "bütün ihtiras kaygılarını **koparıp** bağlarını kesmiş" (str. 881).

●**yagıla-** "savaşmak" < *yagı+la-*

[< *yagı+la-* (Clauson, 1972: 903b; Erdal, 1991: 450; Ercilasun, 2014: 33)]

yagı "düşman"[1405] AY'de tanıklanmaktadır.

yagıla- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekli için → **yagılaş-**

birök yene bu nom erdinig tutdaçı iligler kanlar tört türlüg süülüg kuvragıg itinip tümenip ol ***yagılagalı*** *ugradaçı illig yagınıñ iliñe uluşıña bargalı ugrasar* "eğer yine bu *sūtra* incisini tutacak hükümdarlar dört türlü ordu ile hazırlanıp o **savaşmayı** planlayan düşmanın ülkesine gitmeye niyetlense" (str. 10832).

●**yalınla-** "alevlenmek" < **ya-l-ın+la-*

[< *yalın+la-* (Clauson, 1972: 932; Erdal, 1991: 450)]

**ya-*[1406] "ateş almak, alevlenmek, yanmak"[1407], *yal-* "parlamak, alevlenmek, yanmak"[1408] *yalın* "alev"[1409] biçiminde gelişmiştir.

yalınla- AY'de nüsha farkı olarak bulunmaktadır. Bu yüzden örnek cümle verilmedi.

●**yazukla-** "cezalandırmak, suçlamak" < *yaz-uk+la-*

[< *yazuk+la-* (Clauson, 1972: 986a), < *yaz-uk+la-* (Tekin, 1987: 172), < *yazok+la-* (Erdal, 1991: 451)]

yaz- "yanılmak, günah işlemek"[1410], *yazuk* "suç, günah"[1411] AY'de tanıklanmaktadır.

yazukla- fiili geçişlidir.

birök kayu ilig kannıñ ili uluşı içinte bilser körser kılmışın nomsuz törüsüz kılınçıg raçaşast(*ı*)*r törüsinçe kavırmış k*(*e*)*rgek* ***yazuklap*** "eğer herhangi bir hükümdar, ülkesinde kanunsuz işler yapıldığını görüp bilse *rājaśāstra* kanuna göre (suçluları) **cezalandırmak** gerekir" (str. 14559).

●**yıgla- ~ agıla- ~ ıgıla-** "ağlamak" < *yıgı+la-* > *yıgla-*

[1405] Wilkens, 2021: 853a.
[1406] **ya-; ya-k-, ya-l-, ya-n-* aynı kökten geliyor.
[1407] Tekin, 2019b: 318.
[1408] Räsänen, 1969: 181a; Clauson, 1972: 918a; Arat, 1979: 517; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 944; Wilkens, 2021: 856a.
[1409] Wilkens, 2021: 857a.
[1410] Wilkens, 2021: 880a.
[1411] Wilkens, 2021: 881a.

[< *ıg+la-* (Clauson, 1972: 85b), < *yıgı+la-* > *yıgla-* (Erdal, 1991: 451), < *yıg+la-* (Ercilasun, 2014: 33)]

yıgı[1412] "inilti"[1413] tabanından türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **yıgılaş-**

yıgla- fiili geçişsizdir.

yıglamasun munı teg "bunun gibi **ağlamasın**" (str. 16526).

●**yırla-** "şarkı söylemek, anırmak" < *yır+la-*

[< *ır+la-* (*Clauson, 1972: 230a*), < *yır+la-* (Erdal, 1991: 452)]

yır "şarkı"[1414] kökünden türemiştir.

yırla- fiili geçişsizdir.

oyna- yırla- "oynamak, şarkı söylemek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

azu y(*e*)*me k*(*a*)*ltı birök eşgek irinin neçede bımba atl*(*ı*)*g yimiş teg kızıl öñlüg bultukup ked uz oynayu **yırlayu** büdigeli udukda ançada timin tilegülük ol t*(*e*)*ñri t*(*e*)*ñrisi burkan şarırın* "şöyle ki eşek, bımba adlı yemiş gibi kızıl renkli olan dudağıyla ustaca oynayarak **anırıp** tepinebildiğinde aynı şekilde hemen efendiler efendisi *Buddha*'nın kalıntısı istenmelidir" (str. 1376).

●**yinçgele- ~ inçgele-** "inceltmek" < **yinç-ge+le-*

[< *yinçge+le-* (Clauson, 1972: 946a, Erdal, 1991: 452)]

**yinç-*[1415] "*ince olmak", *yinçge* "ince"[1416] biçiminde gelişmiştir.

yinçgele- fiili geçişlidir.

*on orunlar sayudakı sırnayu **yinçg<e>leyü** arıtıp* "on yerdekileri ısrarla **incelterek** temizleyip" (str. 6770).

●**yinikle**- "değersiz görmek, ihmal etmek" < *yini-k+le-*

[< *yénig+le-* (Erdal, 1991: 451)]

yini- "hafif olmak"[1417], *yinik* "hafif"[1418] biçiminde gelişmiştir.

yinikle- fiili geçişlidir.

*burkan erdinig ayıglamadın nom erdinig **yiniklemedin*** "*Buddha* mücevherini kötülemeden, *dharma* mücevherini **değersiz görmeden**" (str. 3068).

●**yirçile- ~ yirtçile-** "rehberlik etmek, yol göstermek, yola sokmak" < *yir+çi+le-*

[1412] *agı, ıgı, sıgı, yıgı* ağlarken çıkarılan ses.
[1413] Wilkens, 2021: 897a.
[1414] Wilkens, 2021: 900b.
[1415] Erdal, *yinçür-*'le bağlantılı olduğunu görüşündedir (Erdal, 1991: 382).
[1416] Wilkens, 2021: 903a.
[1417] Wilkens, 2021: 888b.
[1418] Wilkens, 2021: 888b.

[< *yérçi+le-* (Clauson, 1972: 958a)]

yir "yer, yeryüzü"[1419], *yirçi* "rehber"[1420] AY'de tanıklanmaktadır.

yirçile- fiili geçişlidir.

burkan kutın bulup ***yirçileyin*** *azmışlarıg* "*Buddha* saadetini bulup azmışları **yola sokayım**" (str. 3440).

●**yirtçile-**[1421] → **yirçile-**

●**yuñla-** "kullanmak" < Çin. 用 *yung* (G. 13449) + T. +la- < *yuñ+la-*

[< *yuñ+la-* (Clauson, 1972: 951b; Erdal, 1991: 453)]

yuñla- fiili geçişlidir.

işlet- yuñla- "kullanmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

bu etözimin ***yuñlap*** *muñadınçıg ulug iş kütüg kılayın* "bu vücudumu **kullanıp** olağanüstü büyük iş yapayım" (str. 15967).

II. {+lA-} + Yapım Eki

●**atlan-** "ata binmek" < *at****+la-****n-*

[< *at+la-* (Gabain, 1988: § 89; Erdal, 1991: 431)]

at (2) "at, beygir"[1422], *atla-* "ata binmek"[1423] biçiminde gelişmiştir.

●**aşunmaklaşu** "geçmeye çalışarak, rekabet ederek" < *aş-un-mak****+la-****ş-u*

[< **aşunmak+laş-u* (UW, 1988: 246a), < *aşun-maklaşu* (Erdal, 1991: 575)]

aş- "aşmak, geçmek"[1424], *aşun-* "üstün olmak, geçmek"[1425], **aşunmak* "üstün olma", **aşunmakla-* "üstün olmak", **aşunmaklaş-* "geçmeye çalışmak, rekabet etmek" biçiminde gelişmiştir.

●**azlan-** "hırslanmak" < Soğ. *''z* + T. *+lan-* < *az****+la-****n-*

[< *az+lan-* (Clauson, 1972: 287b; Erdal, 1991: 510)]

az "hırs, istek"[1426], **azla-* biçiminde gelişmiştir.

●**bügülen-** "mistik bilgeliğe sahip olmak, hikmetlenmek" < *bügü****+le-****n-*

[< *bögü+le-* (Clauson, 1972: 327b), < *bügü+le-* (Erdal, 1991: 434; Ercilasun, 2014: 33)]

bügü "büyü, hikmet"[1427], *bügüle-* "bilge olmak"[1428] AY'de tanıklanmaktadır.

[1419] Wilkens, 2021: 889a.
[1420] Wilkens, 2021: 890b.
[1421] AY'de *yirinçile-* madde başı (Mz 269, ön, 2)'ye göre *yirtçile-* biçiminde düzeltildi.
[1422] UW, 1988: 252b.
[1423] Wilkens, 2021: 81b.
[1424] Wilkens, 2021: 75b.
[1425] Wilkens, 2021: 78a.
[1426] Wilkens, 2021: 91a.
[1427] Ayazlı, 2012: 302b.

●**çımılaş- ~ çımkılaş-** "sızlamak, acımak, ürpermek" < *çımı**+la-**ş-*

[< *çImşIlaş-/ çImIlAş-* (Erdal, 1991: 576[1429]), < *çımı+la-ş-* (Gulcalı, 2021: 302 § 643)]

**çımı* "yansıma söz"[1430], **çımıla-* "*karıncalanmak, çimdiklemek" biçiminde gelişmektedir.

●**çımkılaş-**[1431] **~ çımılaş-** "sızlamak, acımak, ürpermek" < **çımkı**+la-**ş-*

[**çımı* + (*X*)*k* - *I* - > *çımkı-*[1432] < *çımı+kı**+la-**ş-* (Gulcalı, 2015: 194)]

●**çoglan-** "parlamak" < *çog**+la-**n-*

[< *çog+la-n-* (Räsänen, 1969: 113a), < *çog+lan-* (Clauson, 1972: 408a; Erdal, 1991: 511)]

çog "alev, parlak"[1433], **çogla-* "*alevlenmek, parlamak" biçiminde gelişmiştir.

●**erkeçlen-** "dalgalanmak" < *erkeç**+le-**n-*

[< *örküç+len* (Clauson, 1972: 228b), < *erkeç+len-* (Erdal, 1991: 511)]

erkeç "teke"[1434], **erkeçle-* biçiminde gelişmiştir.

●**hualan-** "çiçeklenmek" < Çin. 花 *hua* (G. 5002) + T. *+lan-* < *hua**+la-**n-*

[< *hua+lan-* (Erdal, 1991: 513)]

hua "çiçek"[1435], **huala-* biçiminde gelişmiştir.

●**katıglan-** "gayret etmek, çabalamak, çaba sarf etmek" < *kat-ıg**+la-**n-*

[< *katıgla-n-* (Clauson, 1972: 600b[1436]), < *katıg+lan-* (Erdal, 1991: 512; Ercilasun, 2014: 34), < *kat-ı-g-la-n-* (Arat, 1965: not. 35_{20})]

kat- "katılaşmak, sertleşmek"[1437], *katıg* "sert, katı, sağlam"[1438], **katıgla-* biçiminde gelişmiştir.

●**kedlen-** "kuvvetlenmek, güçlenmek" < Soğ. *k'dy* + T. *+len-* < *ked**+le-**n-*

[< *ked+le-* (Clauson, 1972: 703b)]

ked ~ key, kez "çok, devamlı; yetenekli, dikkatli, sağlam", *kedle-* "kuvvetlenmek, güçlenmek"[1439] biçiminde gelişmiştir.

[1428] Wilkens, 2021: 211.
[1429] Erdal; *çImşIlAş-* ve *çImIlAş-* fiillerinin *çImşI-* fiil kökünden *-(X)l-(X)ş-* yapısı ile türeyen *çImşIlIş-* fiilinin yanlış yazımı olduğu görüşündedir (Erdal, 1991: 576-577).
[1430] Gulcalı, 2015: 194.
[1431] *çımkışmak* "uyuşmak, ürpermek" / *çımgışmak* "ağrımak, sızlamak" (DS II, 1177-1178).
[1432] Gulcalı, 2015: 194.
[1433] Wilkens, 2021: 236b.
[1434] Clauson, 1972: 223.
[1435] Wilkens, 2021: 284b.
[1436] *katıgla-* biçimi *katıglan-* için hatalı bir okumadır (Clauson, 1972: 600a).
[1437] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 692.
[1438] Wilkens, 2021: 344b.

●**kıvırkaklan-** “cimrilik etmek” < *kıv+ırka-k**+la-**n-*

[< *kıvırgak+lan-* (Clauson, 1972: 587b; Erdal, 1991: 513)]

kıv “mutluluk, kut”[1440], **kıvırka-*[1441] “*kutsuz olmak”, *kıvırkak* “kıskanç, cimri”[1442], **kıvırkakla-* biçiminde gelişmiştir.

●**küçlen-** “güçlü olmak, güçlenmek” < *küç**+le-**n-*

[< *küçle-n-* (Clauson, 1972: 697b), < *küç+len-* (Erdal, 1991: 513)]

küç “güç”[1443], *küçle-* “güçlenmek”[1444] biçiminde gelişmiştir.

●**küveylen-** (*küvezlen-*[1445]) “gururlanmak” < **küve-z+le-n-*

[< *küvez+len-* (Clauson, 1972: 692b; Erdal, 1991: 513)]

**küve-* “*gururlu olmak”, *küvez* “gururlu”[1446], **küvezle-* biçiminde gelişmiştir.

●**mañgallan-** “şanslı olmak” < Skr. *maṅgala* + T. *+lan-* < *mañgal**+la-**n-*

mañgal “şans, talih”[1447], **mañgalla-* biçiminde gelişmiştir.

●**öglen-** “(baygınlıktan sonra) ayılmak, kendine gelmek” < *ö-g**+le-**n-*

[< *ögle-* (Clauson, 1972: 107a), < *ög-len-* (Erdal, 1991: 514)]

ö- “düşünmek”[1448], *ög* (2) “düşünce, anlayış”[1449], *ögle-*[1450] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **öglentür-**

●**örlet-** “kızdırmak, canını sıkmak” < *ör**+le**-t-*[1451]

ör “öf, yansıma söz”, **örle-*[1452] biçiminde gelişmiştir.

●**saklan-** “saklanmak” < *sak**+la-**n-*

[< *sak+la-* (Clauson, 1972: 810a; Erdal, 1991: 514; Ercilasun, 2014: 33)]

sa- “saymak, düşünmek, dikkat etmek”[1453], *sak* “uyanık, dikkatli”[1454], *sakla-* “saklamak, korumak”[1455] biçiminde gelişmiştir.

●**suklan-** “aç gözlülük etmek, kıskanmak” < *suk**+la-**n-*

[1439] Clauson, 1972: 703b.
[1440] Wilkens, 2021: 375a.
[1441] *kıvırkan-* “cimri olmak” aynı tabandan türemiştir (Wilkens, 2021: 375b).
[1442] Wilkens, 2021: 375b.
[1443] Wilkens, 2021: 435a.
[1444] Clauson, 1972: 697b.
[1445] *küvezlen-* için bir yazım yanlışı olmalıdır (Zieme, 1996: 182 dip. 417).
[1446] Wilkens, 2021: 447b.
[1447] Wilkens, 2021: 468a.
[1448] Wilkens, 2021: 521a.
[1449] Wilkens, 2021: 524a.
[1450] Clauson, 1972: 107a.
[1451] [< *örle-* “yükselmek” (Clauson, 1972: 230a; Erdal, 1991: 443) / < *örle-t-* “kaldırmak, yükseltmek” (Clauson, 1972: 231b)] ile AY’de geçen *örlet-* arasında semantik bağ bulunmamaktadır.
[1452] *horla-* (hor görmek) gibi türemiş olmalı.
[1453] Wilkens, 2021: 570b.
[1454] Wilkens, 2021: 574a.
[1455] Clauson, 1972: 810a.

[< *suk*+*lan*- (Clauson, 1972: 810b; Erdal, 1991: 515)]

suk "hırs, istek, şehvet"[1456], **sukla*- biçiminde gelişmiştir.

●**şılañ** "ıslak" < Çin. 濕 *shih* (G. 9938) + T. +*lañ* < *şı**+la-**ñ*

şı "nem, rutubet"[1457], *şıla*- "ıslatmak"[1458] biçiminde gelişmiştir.

●**tarıglag** "tarla" < *tar*+*ı*-*g**+la-**g*

[< **tarıgla*-*g* (Clauson, 1972: 541b), < *tarıg*+*lag* (Erdal, 1991: 108)]

tar "dar"[1459], *tarı*- "sürmek, ziraat yapmak"[1460], *tarıg* "ekin, mahsül"[1461], **tarıgla*- "tarım yapmak" biçiminde gelişmiştir.

●**tınlan-** "ayılmak, kendine gelmek" < *tın**+la-**n*-

tın "ruh, nefes, soluk"[1462], **tınla*- biçiminde gelişmiştir.

●**toylaş-** "toplanmak, bir araya gelmek, beraber şenlik yapmak" < *toy**+la-**ş*-

[< *toy*+*la*- (Erdal, 1991: 448)]

toy "şenlik, bayram, eğlence"[1463], *toyla*- "toplanmak, bir araya gelmek"[1464] biçiminde gelişmiştir.

●**turkılan-** → **turkıglan-**

●**turkıglan- ~ turkılan-** "çekinmek, korkmak" < *tur*-*uk*-*ıg**+la-**n*- > *turkıglan*-

[< *turkug*+*lan*- (Clauson, 1972: 542a), < *turkıg*+*lan*- (Erdal, 1991: 210)]

tur- "durmak"[1465], *tur*-(*u*)*k*- "durmak"[1466], *turkıg* "korku, korkaklık"[1467], **turkıgla*- biçiminde gelişmiştir.

●**tutyaklan-** "tutunmak, bağlanmak" < *tu*-*t*-*yak**+la-**n*-

[< *tutyak*+*lan*- (Erdal, 1991: 515)]

tu- "kapamak, tıkamak, yasaklamak"[1468], *tut*- "tutmak"[1469], *tutyak* "yapışma"[1470], **tutyakla*- biçiminde gelişmiştir.

●**üzlentür-** "yöneltmek" **<** *üz**+le**-n*-*tür*-

[< *yüz*+*len*- (Erdal, 1991: 516)]

[1456] Wilkens, 2021: 627b.
[1457] Wilkens, 2021: 649a.
[1458] Wilkens, 2021: 649a.
[1459] Wilkens, 2021: 676b.
[1460] Gül, 2004: 93-106; Wilkens, 2021: 677a.
[1461] Wilkens, 2021: 677a.
[1462] Wilkens, 2021: 713b.
[1463] Wilkens, 2021: 735a.
[1464] Wilkens, 2021: 736a.
[1465] Wilkens, 2021: 758a.
[1466] Wilkens, 2021: 761a.
[1467] Wilkens, 2021: 759b.
[1468] Wilkens, 2021: 752a.
[1469] Wilkens, 2021: 763a.
[1470] Wilkens, 2021: 766a.

üz ~ yüz "satıh, yüz, yön"[1471], **üzle-, üzlen-* "yüzünü belli bir yöne dön(dür)mek"[1472] biçiminde gelişmiştir.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *akla-, başla-, bekle-, edle-, ısla-*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *adırtla-, ançola-, belgüle-, beliñle-, enükle-*

1/3. Üç heceli kelimelere gelir: *askançula-, bukagula-, ilinçüle-*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *kolula-, küle-, meñile-, övkele-, sola-*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *erigle-, ınçıkla-, igle-, kergekle-, nomla-*

3/1. Geçişli fiiller üretir: *bukagula-, erigle-*, *ısla-, irkle-, kizle-*

3/2. Geçişsiz fiiller üretir: *belgüle-, ınçıkla-, ilinçüle-, kergekle-, orla-*

4/1. Kendisinden önce gelen ekler:

{+çI}: *yirçile-*

{+DAm}: *koldamla-*

{-(X)g}: *erigle-, teñrigle-, tugla-, ülügle-*

{-gA}: *yinçgele-*

{-gU}: *belgüle-, ülgüle-*

{-(X)k}: *kergekle-, tanukla-, yazukla-, yinikle-*

{-mA}: *üzmele-*

{-(X)ñ}: *beliñle-*

{-(X)nç}: *körünçle-*

{-XnçU}: *askançula-, ilinçüle-*

{-Xn}: *yalınla-*

{-t}: *adırtla-*

{-(X)z}: *uçuzla-*

4/2. Kendisinden sonra gelen ekler:

{-(X)g}: *tarıglag, taplag*

{-(X)ñ}: *şılañ*

{-(X)nç}: *ülgülençsiz*

{-gU}: *taplagusuz*

{-gUçI}: *sözlegüçi*

{-l-}: *sözlel-*

[1471] Wilkens, 2021: 927b.
[1472] Erdal, 1991: 516.

{-n-}: *atlan-, övkelen-, azlan-, bügülen-, çoglan-, erkeçlen-, hualan-, katıglan-, kedlen-, kıvırkaklan-, küçlen-, küveylen-, mañgallan-, öglen-, saklan-, suklan-, tınlan-, toylaş-, turkıglan-, tutyaklan-, üzlentür-*

{-ş-}: *aşunmaklaşu, çımılaş-, sözleş-, yagılaş-*

{-t-}: *emlet-, örlet-, sözletil-, tanuklat-*

{-XnçU}: *kizlençü*

5. Ekin işlevi:

Hem geçişli hem geçişsiz fiiller türetir.

2.12. {+rA-}

AY'de, bu ekle genişlemiş 3 kelime bulunmaktadır:

●**kökre-**[1473] "kükremek" < *kök+re-*

[< *kökre-* (Clauson, 1972: 713a), < *kük+re-* (Erdal, 1991: 470), < *kükre-* (Tekin, 2013b: 138)]

kök "gök ile ilgili" kökünden türemiştir.

kökre- fiili geçişsizdir.

Genişlemiş şekli için → **kökrege**

süzük y(a)ruk y(e)me etiñgiri yañkulug körkle ünüñüz ol arslan kanı ***kökremiş*** *teg tolp yirtinçüde tigilig* "Aslan hükümdarı **kükremiş** gibi tüm dünyada duyulan, sizin temiz, berrak, tiz, yankılı güzel sesinizdir" (str. 16713).

●**mañra-** "haykırmak"< **mañ+ra-*

[< *mañra-* (Clauson, 1972: 770b; Erdal, 1991: 469)]

mañra- fiili geçişsizdir.

ötrü ol […] *oglı udaka*[*nışandı …*] *suvka kirip /*[…] ***mañrayu*** *ınça tip tid*[*i …*] "sonra o […] oğlu udakanışandı […] suya girip /[…] **haykırarak** şöyle dedi" (str. 15663).

●**möñre-** "bağırmak" < *möñ+re-*

[< *müñre-* (Clauson, 1972: 770b; Erdal, 1991: 469)]

möñre- fiili geçişsizdir.

ötrü katunı umadın ulug ünin ***möñredi*** "sonra, kraliçe gayriihtiyari yüksek sesle bağırdı" (str. 16596).

Ekin değerlendirilmesi:

Ses yansımalı köklerden o sesi çıkarmaya dönüşen fiiller türetir.

[1473] AY'deki *kükre-* kelimesi *kökre-* olarak okundu.

2.13. {+sA-}

AY'de, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

I. {+sA-}

●**suvsa-** "susamak" < *suv+sa-*

[< *suv+sa-* (Clauson, 1972: 793a; Erdal, 1991: 528; Eraslan, 2012: § 265; Ercilasun, 2014: 40)]

suv ~ *sub* "su"[1474] AY'de tanıklanmaktadır.

suvsa- fiili geçişsizdir.

açmak suvsamak "açlık ve susuzluk, acıkma ve susama" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **suvsat-**

irinç tişi bars enüklegeli yiti kün bolmış yiti enükleri avıp meñ yumşak tilegü og teginç bulmayukka anın açmak ***suvsamak*** *emgek üze sıkılıp yanturu yene öz enüklerin yigeli kılınur* "Zavallı dişi pars yavrulayalı yedi gün olmuş. Yedi yavrusu (parsı) çevrelemiş. (Pars) taze yiyecek aramaya fırsat bulamadığından açlık ve **susuzluk** ızdırabıyla acı çekip tekrar kendi yavrularını yemeye hazırlanıyor" (str. 15881).

II. {+sA-} +Yapım Eki

●**yüksek** "yüksek, yüce" < *yü-k**+se-**k*

[< **yük+se-* (Clauson, 1972: 916a)]

**yü-* "*yüklemek"[1475], *yük* "yük"[1476], *yükse-* "yükselmek"[1477] biçiminde gelişmiştir.

Ekin değerlendirilmesi:

İstek bildiren fiiller türetir.

İşlek değildir.

2.14. {+sI-}

AY'de, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

I. {+sI-} +Yapım Eki

●**erksin-** "egemen olmak, hakim olmak" < *erk**+si-**n-*

[1474] Wilkens, 2021: 633a.
[1475] *yüd-* aynı kökten türemiştir.
[1476] Wilkens, 2021: 924a.
[1477] Clauson, 1972: 916a; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 992.

[< *erk+sin-* (Clauson, 1972: 227; Erdal, 1991: 533), < *erk+si-n-* (Gabain, 1988: § 98; Tekin, 1992: 83; Eraslan, 2012: § 266), < **erksi-n-* (UW, 1998: 441a-442b)]

erk "güç"[1478], **erksi-* biçiminde gelişmiştir.

●**yarsınçıg** "tiksindirici" < *yar**+sı-**n-ç+sıg* > *yarsı-nçıg*

[< *yar+sı-* (Çağatay, 1967: 44; Clauson, 1972: 971b; Tekin, 2019b: 306), < *yarsı-* (Erdal, 1991: 534[1479])]

yar "tükürük"[1480], *yarsı-* "tiksinmek, nefret etmek"[1481], **yarsın-, *yarsınç* biçiminde gelişmiştir.

Ekin değerlendirilmesi:

Ek, AY'de tek başına bulunmamaktadır.

Öyle saymak, gibi olmak anlamlı fiiller türetir.

2.15. {+sIrA-}

AY'de, bu ekle genişlemiş 8 kelime bulunmaktadır:

●**çogsıra-** "ışıksız olmak" < *çog+sıra-*

çog "parlaklık, ün; ısı, sıcaklık"[1482] kökünden türemiştir.

çogsıra- fiili geçişsizdir.

*y(a)ruk **çogsıramaksız** tüş etözke yükünür m(e)n* "parlak, **ışığı sönmeyen** ödül vücuduna inanırım" (str. 17404).

●**inçsire-** "huzursuz olmak" < *inç+sire-*

[< *énç+sire-* (Clauson, 1972: 175b; Erdal, 1991: 507), < *inç+sire-* (Gabain, 1988: § 99; Eraslan, 2012: § 267)]

inç "huzur"[1483] AY'da tanıklanmaktadır.

inçsire- fiili geçişsizdir.

*ınçıp bodıs(a)t(a)vlar bu muntag erürin bilip k(e)ntüleri inçlig meñilig bolguluk tıltaglarta eñ mıntın birk(e)ye tınl(ı)g **inçsiregülük** emgengülük erser ol inçig meñig küsemezler* "şöyle (ki) *Bodisatav*lar böyle olduğunu bilip kendilerini huzurlu (ve) mutlu edecek sebeplerden dolayı bir canlı **huzursuz**

[1478] Wilkens, 2021: 116a.
[1479] Erdal, *yarsı-* "bir şeyden iğrenmek ve tiksinmek" fiilinin *yar* "tükürük" kökeninden gelemeyeceğini, çünkü, *yarsı-* fiilinin geçişli olduğunu belirtmiştir.
[1480] Wilkens, 2021: 866a.
[1481] Wilkens, 2021: 871a.
[1482] Wilkens, 2021: 236a.
[1483] Wilkens, 2021: 257a.

olacak (ve) ızdırap çekecek ise o huzuru (ve) mutluluğu istemezler"[1484] (str. 6341).

●**kutsıra-** "mutsuz olmak" < *kut+sıra-*

[< *kut+sıra-* (Erdal, 1991: 507; Eraslan, 2012: § 267)]

kut "mutluluk, kurtuluş"[1485] AY'da tanıklanmaktadır.

kutsıra- fiili geçişsizdir.

biz y(e)me t(e)ñrim siziñ üsküñüzde t(e)ñrike yalañukka asıglıg küsemiş küsüşüg kanturtaçı ödsüz ölüm adasın tarkartaçı agular küçin tıdtaçı yilvikmekig ***kutsıramakıg*** *kiterteçi ulug türlüg çoglug yalınlıg küçlüg küsünlüg kıltaçı y(e)me ök çıntamanı erdini atl(ı)g ıduk d(a)r(a)nıg ötünü teginip t(e)ñrim siziñe ançulayu teginelim* "biz de, efendim, sizin huzurunuzda tanrıya, insana faydalı arzuyu tatmin edecek, zamansız ölüm tehlikesini yok edecek, zehirlerin gücünü engelleyecek, büyüyü (ve) **talihsizliği** giderecek, her bakımdan şöhretli ve güçlü kılacak, çintamani mücevheri adlı duayı, efendim size böylece arz edelim" (str. 12373).

●**küçsire-** "güçsüzleşmek, zayıf olmak" < *küç+sire-*

[< *küç+sire-* (Clauson, 1972: 699b; Erdal, 1991: 507; Eraslan, 2012: § 267)]

küç "güç"[1486] AY'da tanıklanmaktadır.

küçsire- fiili geçişsizdir.

kevil- küçsire- "zayıflamak, gücü kesilmek, azalmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **küçsiret-**

küçsiremiş *yavrumış torumış umugsuz ınagsız irinçlerig alkunuñ barçanıñ emgeklerin kiterteçi öñedtürteçi bolayın* "**güçsüzleşmiş,** zayıflamış, umutsuz, sığınaksız zavallıların hepsinin acılarını giderecek, iyileştirecek olayım" (str. 3730).

küçi küsüni ***kevilmiş küçsiremiş*** *erür* "gücü kuvveti azalıp **güçsüzleşmiştir**" (str. 15200).

●**ögsire-** "bayılmak, bilincini kaybetmek" < *ö-g+sire-*

[< *ög+sire-* (Erdal, 1991: 507; Eraslan, 2012: § 267)]

ö- "düşünmek"[1487], *ög* "akıl, bilinç"[1488] AY'da tanıklanmaktadır.

[1484]Tokyürek, 2018: 570.
[1485] Wilkens, 2021: 428b.
[1486] Wilkens, 2021: 435a.

ögsire- fiili geçişsizdir.

katunı birle ikegü eşidü birle bu savıg ögsirediler "hatunu ile ikisi bu sözü işitince bayıldılar" (str. 16565).

●**tatıgsıra-** "tatsız olmak" < *tat-ıg+sıra-*

[< *tatıg+sıra-* (Gabain, 1988: § 99; Erdal, 1991: 508; Eraslan, 2012: § 267)]

tat- "tatmak"[1489], *tatıg* "tat"[1490] AY'da tanıklanmaktadır.

tatıgsıra- fiili geçişsizdir.

ınçıp ***tatıgsırap*** *tüşsirep ol ugurta ol ilte anı y[ideçi] kişi yalañuklar iglig kemlig agrıglıg öñsiz kırtışsız bolurlar* "böylece **tatsız** ve verimsiz olup, o zamanda o ülke de onu yiyecek insanlar, hastalıklı (ve) solgun olurlar" (str. 14463).

●**tınsıra-** "bayılmak" < *tın+sıra-*

[< *tın+sıra-* (Erdal, 1991: 508)]

tın "ruh, nefes, soluk"[1491] AY'da tanıklanmaktadır.

tınsıra- fiili geçişsizdir.

ne anı körüp ök etözlerin ol süñük üze kemişip ögsirep ***tınsırap*** *kamıltılar* "onu görür görmez vücutlarını o kemiğin üzerine atıp kendilerinden geçip **bayılıp** yığıldılar" (str. 16104).

●**tüşsire-** "verimsiz olmak" < *tüş+sire-*

[< *tüş+sire-* (Erdal, 1991: 508)]

tüş "meyve"[1492] AY'da tanıklanmaktadır.

tüşsire- fiili geçişsizdir.

ınçıp tatıgsırap ***tüşsirep*** *ol ugurta ol ilte anı y[ideç]i kişi yalañuklar iglig kemlig agrıglıg öñsiz kırtışsız bolurlar* "böylece tatsız ve **verimsiz olup**, o zamanda o ülkede onu yiyecek insanlar, hastalıklı (ve) solgun olurlar" (str. 14463).

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *çogsıra-, tınsıra-*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *tatıgsıra-*

2. Konsonantla biten tabanlara gelir.

[1487] Wilkens, 2021: 521a.
[1488] Wilkens, 2021: 524a.
[1489] Wilkens, 2021: 682b.
[1490] Wilkens, 2021: 683a.
[1491] Wilkens, 2021: 713b.
[1492] Wilkens, 2021: 776a.

3. Geçişsiz fiiller üretir.

4/1. Kendisinden önce gelen ekler:

{-(X)g}: *ögsire-, tatıgsıra-*

4/2. Kendisinden sonra gelen ekler:

{-(X)t-}: *küçsiret-*

5. Ekin işlevi:

İsimlerden olumsuz anlamlı fiiller türetir. Bir şeyden yoksun olma anlamı vardır.

2.16. {+tA-}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 6 kelime bulunmaktadır:

I. {+tA-}

●**çilte-** "saygı göstermek" < *çil+te-*

[< *çilte-* (Clauson, 1972: 419a; Erdal, 1991: 186)]

**çil* kökünden türemiştir.

çilte- fiili geçişsizdir.

aya- çilte- "saygı göstermek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **çilteg, çilteglig**

*yirtinçüg asıgıg tilemedin <ök> at küü bulunç alınç özin ök kelip kamagka ayaguluk **çiltegülük** bolgaylar* "dünyayı ve menfaati aramadan şöhret ve kazanç kendiliğinden gelip herkesten ***saygı görecekler***" (str. 5591).

●**iste-** "aramak, istemek" < *i-z+te-* > *iste-*

[< *iz+te-* > *iste-* (Clauson, 1972: 243a; Gabain, 1988: § 101; Eraslan, 2012: § 254), < **iz+te-*/**is+te* (Erdal, 1991: 455[1493])]

**i-* "*takip etmek", *iz* "iz"[1494] biçiminde gelişmiştir.

iste- fiili geçişlidir.

tile- iste- "istemek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **istet-**

*ol ödün m(a)has(a)tvı tiginniñ tapıgçıları tiginimiz keçdi tip kaçan bartı yorıñlar kanta ol **istelim** tip tiişdiler* "o zaman prens Mahasatvı'nın hizmetçileri, 'prensimiz gecikti, ne zaman gitti, yürüyün, nerededir, **arayalım**' diye konuştular" (str. 16124).

[1493] Erdal, bu sözcüğün kökünün *iz* "iz" ya da Yakutça *ies* "ödünç alınan şey, borç" kelimesi olabileceğini belirtmektedir (Erdal, 1991: 455).

[1494] Wilkens, 2021: 316a.

●**ünte-** "seslenmek, bağırmak" < *ün+te-*

[< *ün+te-* (Räsänen, 1969: 521a-521b; Gabain, 1988: § 101; Erdal, 1991: 457; Eraslan, 2012: § 254), < *ün+de-* (Clauson, 1972: 180a; Ercilasun, 2014: 38)]

ün ~ üün "ses, seda, gürültü"[1495] AY'de tanıklanmaktadır.

ünte- fiili geçişsizdir.

ünte- kıkır- "seslenmek, bağırmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

erklig kannıñ bu y(a)rlıgın eşidip ol mini iltdeçi yumışçılar yügürü taşkaru ünüp ***üntediler*** *kıkırtılar* "güçlü hanın bu buyruğunu işitip beni götürecek hizmetkârlar koşarak dışarı çıkıp **çağırdılar**" (str. 273).

II. {+tA-} + Yapım Eki

●**altag** "hile" < *al****+ta-****g*

[< *al+ta-* (Räsänen, 1969: 14b; Clauson, 1972: 133a; UW, 1979: 108a; Gabain, 1988: § 101; Erdal, 1991: 455; Eraslan, 2012: § 254), < *al+tag* (Eraslan, 2012: § 151)]

al (2) "hile"[1496], *alta-* "aldatmak, kandırmak"[1497] biçiminde gelişmiştir.

al altag "hile" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **altaglıg, altagsız**

●**küntemek** "her gün" < *kün****+te-****mek*

[< **künte-mek* (Clauson, 1972: 731a), < *kün+te*(*y*)*me ök* > *küntemek* (Erdal, 1991: 60)]

kün "gün, gündüz, güneş"[1498], **künte-* biçiminde gelişmiştir.

●**tıltag** "sebep, bahane" < *tıl****+ta-****g*

[< *tılta-* (Räsänen, 1969: 478a) < *tıl+da-/tıl+ta-* (Clauson, 1972: 495a), < *tıl+ta-* (Erdal, 1991: 456)]

tıl "dil"[1499], *tılta-* "bahane aramak"[1500] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **tıltaglıg, tıltagsız**

Genel değerlendirme:

1. Tek heceli tabanlara gelir: *çilte-, iste-, ünte-, altag, küntemek*

2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *çilte-, iste-, ünte-, altag, küntemek*

3/1. Geçişli fiiller üretir: *iste-*

[1495] Wilkens, 2021: 824b.
[1496] Wilkens, 2021: 26b.
[1497] Wilkens, 2021: 36a.
[1498] Wilkens, 2021: 440a.
[1499] Wilkens, 2021: 718a.
[1500] Wilkens, 2021: 713a.

3/2. Geçişsiz fiiller üretir: *çilte-, ünte-*

4. Kendisinden sonra gelen ekler:

{-(X)g}: *altag, çilteg, tıltag*

{-mAk}: *küntemek*

{-(X)t-}: *istet-*

5. Ekin işlevi:

Hem geçişli hem geçişsiz fiiller türetir.

2.17. {+X-}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 32 kelime bulunmaktadır:

I. {+X-}

●**agrı-** "ağrımak" < *agır+ı- > agrı-*

[< *agır+ı-* (Clauson, 1972: 91a; UW, 1977: 72a)]

agır "agır"[1501] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekil için → **agırın-, agrıg, agrıgsız, agrıkan-**

tolp etözi çımılaşdı yiñne sançmış osuglug tikdi sançdı ***agrıdı*** *neñ serilü umadı* "bütün vücudu sızladı. İğne batmış gibi sancıdı, **ağrıdı.** Hiç sabredemedi" (str. 16406).

●**azu-** "azalmak" < *az+u-*

[< *az+u-* (Erdal, 1991: 475; UW, 1994: 326a)]

az (1) "az"[1502] AY'de tanıklanmaktadır.

azu- fiili geçişsizdir.

azu- egsü- "azalmak, eksilmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

k(a)ltı bu biş çöpdik yavlak ödteki kutı buyanı azumış ***egsümiş*** *sansız sakışsız tınl(ı)g oglanları kamagun barça bir yañlıg altun öñlüg <altun> kırtışlıg otuz iki lakşanlıg ertingü körklüg meñizlig bolsunlar* "şöyle ki bu beş kötü zamandaki sevabı **azalmış** sayısız insanoğlunun hepsi aynı şekilde altın renkli otuz iki alametli çok güzel olsunlar" (str. 10126).

●**bayu-** "zengin olmak, zenginleşmek" < *bay+u-*

[< *bay+u-* (Brockelmann, 1951: 215; Clauson, 1972: 384b; Erdal, 1991: 475; Ercilasun, 2014: 35)]

bay "zengin"[1503] AY'de tanıklanmaktadır.

[1501] Wilkens, 2021: 18a.
[1502] Wilkens, 2021: 90b.

bayu- fiili geçişsizdir.

bayumaklıg *meñiler üze alkınçsız bilge biliglig edremler üze tüketinçsiz edgü nomda tılañurmaklar üze tıdıgsız bolup ol kamag tınl(ı)glar birle üzeliksiz üstünki yig köni tüz tuymak burkan kutıña tükel bilge biligke t(e)rk tegmekim bolsun* "**zenginleşme** sevinçleri üzerine; sonsuz, hikmetli erdemler üzerine; tükenmeyen, iyi öğretide konuşmalar üzerine engelsiz olup bütün o canlılarla birlikte mükemmel, doğru duyma *Buddha* saadetine, tam hikmete çabucak varayım" (str. 5000).

●**biti-**[1504] "yazmak" < Çin. *piet+i-*

[< **bit+i-* (Clauson, 1972: 299b; Tekin, 2016: 85), < *piet+i-* (Ercilasun, 2014: 35)]

piet "fırça"[1505] kökünden türemiştir.

biti- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekli için → **bitig, bitit-**

altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom iligi atl(ı)g nom bitig ***bitiy{YY}ü*** *okıy{YY}u yadıltı {YY} sadu edgü y(e)me kutlug bolsun* "altın renkli, ışıklı, en üstün *sūtra* hükümdarı adlı kitap **yazılarak**, okunarak yayıldı. Hayırlı uğurlu olsun" (str. 9271).

●**boşu-** "bağışlamak, serbest bırakmak, kurtarmak" < *boş+u-*

[< *boş+u-* (Brockelmann, 1951: 215; Clauson, 1972: 377b; Erdal, 1991: 477)]

boş "boş, serbest"[1506] AY'de tanıklanmaktadır.

boşu- fiili geçişlidir.

boşu- kutgar- "kurtarmak, serbest bırakmak, azat etmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **boşug, boşut-**

umugsuz ınagsız tınl(ı)glarıg ***boşumak*** *kutgarmak buyan edgü kılınça yitmez* "umutsuz canlıları **kurtarmak** sevaba yetmez" (str. 5226).

●**büdi-**[1507] "dans etmek, tepinmek" < **büd+i-*

[< *bödi-* (Clauson, 1972: 300b), < **büd+i-* (Gözel, 2022: 259)]

**büd* "*dans, hareket" kökünden türemiştir.

[1503] Wilkens, 2021: 152a.
[1504] < Moğ. *biçi-* (Räsänen, 1969: 77a; Clauson, 1972: 299b).
[1505] Tekin, 2015: 31.
[1506] Wilkens, 2021: 188b.
[1507] AY'deki *bödi-* kelimesi *büdi-* olarak okundu.

azu y(*e*)*me k*(*a*)*ltı birök eşgek irinin neçede bımba atl*(*ı*)*g yimiş teg kızıl öñlüg bultukup ked uz oynayu yırlayu* ***büdigeli*** *udukda ançada timin tilegülük ol t*(*e*)*ñri t*(*e*)*ñrisi burkan şarırın* "şöyle ki eşek, bımba adlı yemiş gibi kızıl renkli olan dudağıyla ustaca oynayarak anırıp **tepinebildiğinde** aynı şekilde hemen efendiler efendisi *Buddha*'nın kalıntısı istenmelidir" (str. 1376).

●**kadı- → kadu-**

●**kadu- ~ kadı-** "fırtınaya dönüşmek" < *kad+u-*

[< *kadu-* (Clauson, 1972: 596b), < **ka-d+ı* (Tekin, 1987: 159[1508]), < *kad+u-* (Erdal, 1991: 475)]

kad "kar fırtınası"[1509] kökünden türemiştir.

kadu- fiili geçişsizdir.

küçlüg katıg yiil kelip ugursuz yıksız yiltirer kadır yavlak yagmur yagıp ödsüz kolusuz ***kaduyur*** "güçlü sert bir rüzgâr gelip zamansız eser, şiddetli yağmur yağıp zamansız **fırtınaya dönüşür**" (str. 14351).

●**kakı-** "öfkelenmek, sinirlenmek, kızmak" < **kak+ı-*

[< *kakı-* (Clauson, 1972: 609b; Erdal, 1991: 525)]

**kak ~ kek* (?) "öfke, nefret, kin"[1510] kökünden türemiştir.

kakı- fiili geçişsizdir.

övkelen- kakı- "öfkelenmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

kimniñ birök kaçıgları tetrü yañluk atkansar yig otaçı bahşı üze yinik köñül turgursar edgü öglike yanturu övkelenser ***kakısar*** *bilmiş k*(*e*)*rgek munı üze ölüm b*(*e*)*lgüsi erür tip* "kimin duyu organları yanlış algılasa, usta hekim hakkında olumsuz hüküm verse, dostlarına karşı **öfkelense** bunun, ölüm belirtisi olduğu bilinmelidir" (str. 15401).

●**kedi-** "gelişmek, büyümek, güçlü olmak" < Soğ. *k'dy* + T. *+i-* < *ked+i-*

[< *kedi-* (Clauson, 1972: 702a), < *ked+i-* (Erdal, 1991: 479)]

ked ~ key, kez "çok, devamlı; yetenekli, dikkatli, sağlam" kökünden türemiştir.

kedi- fiili geçişsizdir.

ı ıgaçda törümiş tüş yimişler ***kediyür*** "ağaçta yetişen meyveler **büyür**" (str. 13444).

●**köti-** "yükselmek, yayılmak" < **kö-t+i-*

[1508] Tekin; *kad* "kar fırtınası", *kar* "kar", *kad-* "kar fırtınasından donmak", *kat-* "sertleşmek, katılaşmak sözcüklerini **ka-* fiilinden türeyen türevler olduğu görüşündedir (Tekin, 1987: 159).

[1509] Clauson, 1972: 593a; Wilkens, 2021: 317b.

[1510] Wilkens, 2021: 353b.

[< *köti-* (Clauson, 1972: 702a[1511]), < **kö-t+i-* (Tezcan, 1975: § 400), < *kwti-* (Erdal, 1991: 483)]

**kö-* "yükselmek"[1512], **köt* "yüksekteki şey" biçiminde geçilmiştir.

köti- fiili geçişsizdir.

Genişlemiş biçim için → **kötit-**

ol burunuñuz içinte tañsuk edgü yıd yıpar uzatı kötiyü tururlar "o burnunuzun içine mis koku devamlı yayılmaktadır" (str. 9350).

●**okı-** "okumak, çağırmak" < *ok+ı-*

[< *okı-* (Clauson, 1972: 79a), < *okı-* (Erdal, 1991: 468[1513]), < *ok+ı* (Ercilasun, 2014: 35)]

ok ~ ook "ok"[1514] AY'de tanıklanmaktadır.

okı- fiili geçişlidir.

altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopd<a> kö{R}trülmiş nom iligi atl(ı)g nom erdinig ***okıdaçı*** *sözledeçi kiñürü yöre nomlayu birteçi tözünler kutluglar bar erserler* "altın renkli, ışıklı, en üstün *sūtra* hükümdarı adlı *sūtra* mücevherini **okuyacak,** söyleyecek ayrıntılı yorumlayarak vaaz ediverecek soylular ve kutlular var ise" (str. 5533).

●**tarı-** "ekmek, yetiştirmek" < *tar+ı-*

[< *tarı-* (Clauson, 1972: 532b; Erdal, 1991: 524; Gül, 2004: 95[1515])]

tar (2) "dar"[1516] AY'de tanıklanmaktadır.

tarı- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekli için → **tarıg, tarıglag, tarıt-**

edgü yıltızlıg urugug ***tarımış*** *bolgaylar* "kaliteli tohumu ekmiş olacaklar" (str. 11342).

●**taru-** "daralmak" < *tar+u-*

[< *tar+u-* (Brockelmann, 1951: 215; Räsänen, 1969: 484b; Clauson, 1972: 532b; Erdal, 1991: 476; Ercilasun, 2014: 35)]

tar (2) "dar"[1517] kökünden türemiştir.

[1511] Clauson, *köpürü* için yanlış bir okuma olduğunu belirtmiştir (Clauson, 1972: 702a).
[1512] Ağca, 2015: 201-221.
[1513] Erdal, *okı-* fiilini ses taklidi başlığında değerlendirmiştir < *o+kI-* (?) (Erdal, 1991: 468).
[1514] Wilkens, 2021: 505a.
[1515] Gül, Budist ve Manihaist Türk çevresine ait eserlerde *tarı-* fiilinin meteforik olarak sıklıkla kullanıldığını belirtmiştir (Gül, 2004: 99).
[1516] Wilkens, 2021: 676b.
[1517] Wilkens, 2021: 676b.

taru- AY'de nüsha farkı olarak bulunmaktadır. Bu yüzden örnek cümle verilmedi.

●**tokı- ~ toku-** "dövmek, vurmak, çalmak" < *tok+ı-*

[< *tok+ı-* (Brockelmann, 1951: 215; Ercilasun, 2014: 35), < **tok+ı-* (Räsänen, 1969: 484b), < *tokı-* (Clauson, 1972: 467a), < *tok+kI-* (Erdal, 1991: 468)]

tok "yansıma söz" kökünden türemiştir.

tokı- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekli için → **tokıgu, tokıt-, tokıtıl-**

tokıdım *m(e)n kamagda yig ulug nomlug küvrügüg* "hepsinden üstün büyük öğreti davulunu **çaldım**" (str. 9842).

●**toku- → tokı-**

●**toru-** "zayıflamış ve güçsüz olmak" < *tor+u-*

tor "acemi, işe alışmamış, yabani"[1518] kökünden türemiştir.

toru- fiili geçişsizdir.

toru- yavrı-/yavrı- toru- "zayıflamak" ikileme; *toru- küçsire- alañur-* "bitkinleşip güçsüzleşmek" üçleme biçiminde kullanılmaktadır.

küçsiremiş yavrumış ***torumış*** *umugsuz ınagsız irinçlerig alkunuñ barçanıñ emgeklerin kiterteçi öñedtürteçi bolayın* "güçsüzleşmiş, **zayıflamış** umutsuz zavallıları, herkesin ızdıraplarını iyileştirici olayım" (str. 3730).

●**töri- → törü-**

●**törü- ~ töri-** "var olmak, doğmak, yetişmek" < *tör+ü-*

[< *törü-* (Räsänen, 1969: 495a; Clauson, 1972: 533a)]

**tör* kökünden türemiştir.

törü- fiili geçişsizdir.

al altaglıg y(a)rlıkançuçı köñülin şakı uguşda ***törümiş*** "ikna edici ve acıyan bir gönül ile *śākya* soyundan **doğmuş**"[1519] (str. 17428).

●**ükli-** "artmak, çoğalmak" < *ük-il+i-*

[< *ükil+i-* > *ükli-* (Clauson, 1972: 107a; Erdal, 1991: 481)]

ük- "yığmak"[1520], *ükil* "çok"[1521] biçiminde gelişmiştir.

ükli- fiili geçişsizdir.

Genişlemiş şekli için → **üklit-, üklitdür-**

[1518] Eren, 2020: 519b.
[1519] Tekin, 1966a: 402.
[1520] Wilkens, 2021: 820a.
[1521] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 931.

ım tarıgım asılsun edim tavarım ***üklisün*** "mahsülüm çoğalsın, malım mülküm **artsın**" (str. 13483).

●**yagu-** "yaklaşmak" < **ya-g+u-*

[< **yag+u-* (Clauson, 1972: 905a[1522])]

**ya-*[1523], **yag*, *yagu-* "yaklaşmak"[1524] biçiminde gelişmiştir.

yagu- fiili geçişsizdir.

Genişlemiş şekil için → **yagut-**

ınça kaltı burkanlar burkan kutın bulmışda kin on orunka ***yagumış*** *on orunka tegmiş bodıs(a)t(a)vlarıg süzgeli bodıs(a)t(a)vlar üçün on katın öñin öñin körkitmiş* "şöyle ki *Buddha*lar *Buddha*lığı bulduktan sonra on yere **yaklaşmış**, on yere ulaşmış *Bodhisatva*ları arındırmak için *Bodhisatva*lar için on yeri farklı farklı göstermiş" (str. 2531).

●**yavrı- ~ yavru-** "zayıflamak" < **yav-ır+ı- < yavırı- < yavrı-*

[< **yav-, *yavar > yavrı-* (Clauson, 1972: 879a), < *yavız+ı- < yavrı-* (Erdal, 1991: 324, 480), < **yabır-ı- < yavrı* (Tekin, 2013f: 361[1525]).

**yav-*[1526], **yavır* biçiminde gelişmiştir.

yavrı- fiili geçişsizdir.

toru- yavrı-/ yavrı- toru- "zayıflamak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

ol aç bars y(e)me enüklep yiti kün ertmiş erti yiti enükleriñe egirtip kavzatıp açmak suvsamak üze sıkılıp tor<u>mış ***yavrımış*** *sınmış etözleri alañurup küçi küsüni üzülüp unakaya ölgeli yatur erti* "o aç pars yavrulayalı yedi gün geçmişti. Yedi yavrusu tarafından kuşatılarak açlık ve susuzluktan sıkılıp **zayıflamış**, dirençsizleşen vücutları bitkin düşüp ölecek (gibi) yatıyordu" (str. 15874).

●**yavru- → yavrı-**

●**yiriñü-** "için için üzülmek, yerinmek, yakınmak" < *yiri-ñ+ü-*

[< *yér-iñ+ü-* (Erdal, 1991: 476[1527])]

yiri- "çürümek, kokuşmak"[1528], *yiriñ*[1529] "irin"[1530] biçiminde gelişmiştir.

[1522] bk. *yagru.*

[1523] *yakın* < **ya-k-ın* kelimesi ile aynı kökten türemiş olmalıdır.

[1524] Wilkens, 2021: 854a.

[1525] Tekin, **yavrı-* fiilinin *yavız*'ın asli şekli olan **yabır-* fiilinden türediği görüşündedir (Tekin, 2013f: 361).

[1526] *yavız, yavlak* aynı kökten türeyen türevler olmalı.

[1527] Erdal, tabanın *yiriŋ* "irin" değil, *yér-* "yermek"ten türediği görüşündedir (Erdal, 1991: 476).

[1528] Clauson, 1972: 198b: (iri-/irü-).

yiriñü- fiili geçişsizdir.

yiriñü- yıgla- "ağlamak, feryat etmek", *yiriñü- açı-* "acımak, için için üzülmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

ol ödün ol iki tigitler munçulayu sözleşü açıgları kelip ***yiriñüdiler*** *yıgladılar* "o zaman o iki prens bu şekilde konuşarak acılarını düşünüp **ağladılar**" (str. 16094).

II. {+X-} + Yapım Eki

●**alañur-** "zayıflatmak, yormak, güçsüzleştirmek" < **alañ**+u-**r-*

[< **alañ+ad-* (Clauson, 1972: 149b), < *alañu-r-* (UW, 1979: 91b)]

**alañ* "*zayıf"[1531], *alañu-*[1532] "zayıflamak" biçiminde gelişmiştir.

●**balıg** "yara" < **ba-l**+ı-**g*

[< *balıg* (Räsänen, 1969: 60b) < **ba+lıg* (Clauson, 1972: 335b), < *balı-g* (Erdal, 1991: 182)]

**ba-, *bal* "*yara" ~ *baş* "yara"[1533], **balı-* "*yaralamak" biçiminde gelişmiştir.[1534]

●**bekür-** "sağlamlaştırmak, pekiştirmek" < *bek**+ü-**r-*

[< *bek+ü-* (Brockelmann, 1951: 215; Clauson, 1972: 325a; Ercilasun, 2014: 35), < *be*(*r*)*k+ü-* (Erdal, 1991: 475)]

bek "pek, sağlam, katı"[1535], *bekü-* sağlam olmak, kararlı olmak"[1536] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **beküt-**

●**ılıt-** "kirletmek" < *ıl**+ı-**t-*[1537]

**ıl* "*kötü, pis", **ılı-* "*kirlenmek" biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **ılıkdur-**

●**kiñür-** "genişletmek" < *kiñ**+ü-**r-*

[1529] *yiriñ* ile *yiriñü-* arasındaki anlam bağı zayıftır. Belki çok ağlayınca gözden kanlı yaş gelmesi şeklinde düşünülebilir.
[1530] Clauson, 1972: 233a.
[1531] Clauson, 1972: 147a.
[1532] Clauson, *alañur-* biçiminin yanlış olduğunu, doğrusunun *alañad-* olduğunu belirtiyor (Clauson, 1972: 149b); Röhrborn, *alañu-*'dan değil, *al*(*ı*)*ñu-*'dan geldiği ifade ediyor (UW, 1979: 91b).
[1533] Wilkens, 2021: 148a.
[1534] *l* ~ *ş* denkliği ile *baş* ~ *bal* "yara, çıban" > *ba-l+ı-* > *ba-l+ı-k-* "yaralanmak" biçiminde gelişmiş olmalıdır.
[1535] Wilkens, 2021: 155b.
[1536] Wilkens, 2021: 157b.
[1537] *ılıkdur-* yerine nüsha farkı olarak bulunmaktadır.

[< *kiñ+ü-* (Brockelmann, 1951: 215; Ercilasun, 2014: 35), < *kéñ+ü-* (Erdal, 1991: 475)]

kiñ "geniş"[1538], *kiñü-* "genişlemek"[1539] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **kiñürt-**

●**örgün** "taht" < *ör-*(*ü*)*-g****+i-****n* > *örgün*

[< *ör*(*e*)- (Räsänen, 1969: 374b), < *örü-g* (Clauson, 1972: 222b), < *örgi-n* (Tekin, 2016: 89)]

ör- "yükselmek"[1540], *örüg* "dinlenme yeri"[1541], *örgi-* "yükseltmek, kurmak"[1542] biçiminde gelişmiştir.

●**yıdıg** "kötü koku" < *yıd****+ı-****g*

[< *yıd+ı-* (Brockelmann, 1951: 215, Clauson, 1972: 886a; Erdal, 1991: 484; Ercilasun, 2014: 36)]

yıd "koku"[1543], *yıdı-* "kokmak, pis kokmak"[1544] biçiminde gelişmiştir.

●**yıdışka-** "koklamak" < *yıd****+ı-****ş+ka-*

[< *yıd+ı-* (Brockelmann, 1951: 215, Clauson, 1972: 886a; Erdal, 1991: 484)]

yıd "koku"[1545], *yıdı-* "kokmak, pis kokmak"[1546], **yıdış* ~ *ıdış* "koku"[1547] biçiminde gelişmiştir.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *azu-, bayu-, biti-, boşu-, kadu-*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *ükli-, yavrı-, yiriñü-*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir.

3/1. Geçişli fiiller üretir: *azu-, biti-, boşu-, okı-, tarı-, tokı-*

3/2. Geçişsiz fiiller üretir: *bayu-, kadu-, kakı-, kedi-, köti-*

4/1. Kendisinden önce gelen ekler:

{-(X)g}: *örgün*

{-(X)ñ}: *yiriñü-*

{-r}: *yavrı-*

[1538] Wilkens, 2021: 364a.
[1539] Wilkens, 2021: 365a.
[1540] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 789.
[1541] Clauson, 1972: 222b.
[1542] Tekin, 2016: 89.
[1543] Wilkens, 2021: 896a.
[1544] Wilkens, 2021: 896b.
[1545] Wilkens, 2021: 896a.
[1546] Wilkens, 2021: 896b.
[1547] Tezcan, 1974: 38, dip. 245.

{-(X)l}: *ükli-*

4/2. Kendisinden sonra gelen ekler:

{+kA-}: *agrıkan-*

{-(X)g}: agrıg, *balıg, bitig, boşug, tarıg, yıdıg*

{-gU}: *tokıgu*

{-(X)n}: *örgün*

{-(X)k-}: *ılıkdur-*

{-(X)r-}: *alañur-,* bekür-, *kiñürt-*

{-(X)t-}: *bitit-, boşut-, tokıt-, üklit-, ılıt-*

5. Ekin işlevi:

Geçişli ve geçişsiz fiiller türetir.

2.18. {+XrkA-}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 10 kelime bulunmaktadır:

I. {+XrkA-}

●**esirke- ~ isirke-** "esirgemek, muhafaza etmek" < **es+irke-*

[< **es+irke-* (Clauson, 1972: 252b), < *esirke-* (Erdal, 1991: 459[1548]), < *es+irke-* (Ercilasun, 2014: 39)]

******es*[1549] "*pişmanlık" kökünden türemiştir.

esirke- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekli için → **esirkençsiz**

k(*e*)*ntü öz etözleri yokadıp adınlar edgülüg meñilig bolguluk erser ötrü öz etözlerin isig özlerin ançak*(*a*)*ya y*(*e*)*me* ***esirkemezler*** "kendi vücutları yok olup başkaları iyi ve mutlu olacaksa o zaman kendi vücutlarını ve canlarını bir an bile **esirgemezler**" (str. 6346).

●**isirke- → esirke-**

●**tañırka-** "şaşmak" < *tañ+ırka-*

[< *tañ+ırka-* (Clauson, 1972: 525b; Erdal, 1991: 462; Ercilasun, 2014: 39)]

tañ (2) "hayret verici"[1550] AY'de tanıklanmaktadır.

Metnin eksikliği yüzünden bu fiil için örnek cümle verilemedi.

●**tsuyurka-** "merhamet etmek, acımak" < Çin. 罪 *tsui* (G. 11910) + T. *+urka-* < *tsuy+urka-*

[1548] Erdal, *esiz* "yas, ünlem, ah, vah" kökünden getirmektedir (Erdal, 1991: 459).
[1549] Clauson, 1972: 252b.
[1550] Clauson, 1972: 510b; Wilkens, 2021: 671a.

[< *tsoy+urka-* (Clauson, 1972: 556a; Erdal, 1991: 462), < *tsuy+urka-* (Gabain, 1988: § 96; Eraslan, 2012: § 264)]

tsuy < Çin. 罪 *tsui* (G. 11910) "günah, suç"[1551] kökünden türemiştir.

tsuyurka- fiili geçişsizdir.

Genişlemiş şekli için → **tsuyurkançıg**

irinçke- tsuyurka- "merhamet etmek, acımak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

ol bars üze öñin öñin y(a)rlıkançuçı köñül turgurup irinçkediler ***tsuyurkadılar*** "o kaplana her biri merhamet edip **acıdılar**" (str. 15935).

I. {+XrkA-} + Yapım Eki

●**alpırkan-** "güçlük çekmek, zorlanmak" **<** *alp**+ırka-**n-*

[< *alp+ırka-n-* (Clauson, 1972: 128b; Erdal, 1991: 459), < *alpırkan-* (UW, 1979: 107b), < *alp+ırka-n-* "yiğitlenmek" (Gabain, 1988: § 96; Eraslan, 2012: § 264), < *alp+ır-ka-n-* (UW, 2010: 53)]

alp[1552] "zor, güç; kahraman, savaşçı"[1553], **alpırka-*[1554] "zorlanmak" biçiminde gelişmiştir.

●**busurkan-** "endişelenmek, kederlenmek, acı çekmek" < *bus**+urka-**n-*

[< *bus+urka-n-* ya da < *buş-ırkan-, buş-* "canı sıkılmak, dertlenmek" (Erdal, 1991: 464)]

bus "sis"[1555], **busurka-* biçiminde gelişmiştir.

busurkan- buşrul- "kederlenmek, acı çekmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**keyirkençig** "merhamet etme, acıma" < *key**+irke-**n-ç+sig*

[< *keyirke-nçig* (Erdal, 1991: 365[1556]), < Çin. *kái +irke-nçig* (Gabain, 1988: 279b)]

key "dert, sıkıntı"[1557] (?), **keyirke-, *keyirken-, *keyirkenç* biçiminde gelişmiştir.

●**kıvırkak** "kıskanç, cimri" < *kıv**+ırka-**k*

[1551] Clauson, 1972: 556a; Wilkens, 2021: 751a.
[1552] *alp* < *al-p, al-* "almak" kökünden türemiş olabilir (?).
[1553] Wilkens, 2021: 33b.
[1554] UW, 1979: 107a.
[1555] Clauson, 1972: 370b.
[1556] Erdal, *keyirke-* fiilinin hiç mevcut olmadığını, *keyirkençig*'in de *irinçkençig*'e benzetilerek oluştuğunu ifade etmiştir (Erdal, 1991: 365).
[1557] Wilkens, 2021: 360a.

[< **kıvır-gak* (Clauson, 1972: 587a), < **kıvı+rka-nmak* (Erdal, 1991: 461), < *kıv+ırka-k* (Gabain, 1988: § 96; Eraslan, 2012: § 264)]

kıv "mutluluk, kut"[1558], **kıvırka-*[1559] "*kutsuz olmak" biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **kıvırkaklan-**

●**oyırkan-** "endişelenmek, feryat etmek" < **oy+ırka-n-*

[< *oyurkan-* (Erdal, 1991: 463)]

oy "yansıma söz", **oyırka-* "*endişe etmek" biçiminde gelişmiş olabilir.

oyırkan- yokurkan- "feryat etmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yokurkan-** "paniklemek, şaşırmak" < *yok+urka-n-*

[< *yokurkan-* (Erdal, 1991: 463), < *yogun+(I)rkA-n-* (Gulcalı, 2021: 294)]

yok "yok"[1560], **yokurka-* "şaşırmak" biçiminde gelişmiş olabilir.

Genel değerlendirme:

1. Tek heceli tabanlara gelir: *alpırkan-, busurkan-, esirke-, kıvırkak, oyırkan-, yokurkan-*

2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *busurkan-, isirke-, keyirkençig, oyırkan-, tañırka-, tsuyurka-*

3/1. Geçişli fiiller üretir: *esirke- ~ isirke-*

3/2. Geçişsiz fiiller üretir: *tsuyurka-*

4. Kendisinden sonra gelen ekler:

{-(X)nç}: *esirkençsiz*

{-(X)k}: *kıvırkak*

{-(X)n-}: *alpırkan-, oyırkan-, yokurkan-*

{-(X)nçIg}: *tsuyurkançıg*

5. Ekin işlevi:

Duyguları ifade eden fiiller türetir.

[1558] Wilkens, 2021: 375a.
[1559] *kıvırkanmak* "cimri olmak" aynı tabandan türemiştir (Wilkens, 2021: 375b).
[1560] Wilkens, 2021: 909b.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FİİLDEN İSİM YAPMA EKLERİ

3.1. {-(X)g}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 142 kelime bulunmaktadır:

I. {-(X)g}

●**açıg (1)** "acı, sıkıntı" < *açı-g*

[< *açı-g* (Räsänen, 1969: 4a; Clauson, 1972: 21b; UW, 1977: 40b; Erdal, 1991: 180)]

açı- "acımak, üzülmek"[1561] AY'de tanıklanmaktadır.

açıg tarka "acı, tatsız, istenmeyen", *açıg emgek* "ızdırap, sıkıntı" ikileme; *açıg tarka emgek* "ızdırap, sıkıntı, eziyet" üçleme biçiminde kullanılmaktadır.

●**açıg (2)** "saygı, hürmet" < *açı-g*

[< *aç-ıg* (Clauson, 1972: 22a) < *açı-g* (UW, 1977: 41a; Erdal, 1991: 181)]

**açı-*[1562] "*ilgi göstermek, bakmak"[1563] tabanından türemiştir.

açıg ayag "teveccüh, lütuf, saygı, hürmet" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**agrıg** "ağrı, sancı, hastalık" < *agır+ı-g*

[< *agrı-g* (Brockelmann, 1951: 101; Clauson, 1972: 90a; UW, 1977: 72a; Erdal, 1991: 179)]

agır "agır"[1564], *agrı-* "ağrımak"[1565] AY'de tanıklanmaktadır.

ig agrıg "hastalık", *agrıg tikig* "hastalık" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **agrıglıg, agrıgsız, agrıkan- (< agrı-g+ka-n-)**

●**akıg** "akıntı, cereyan" < *ak-ıg*

[< *ak-ıg* (Clauson, 1972: 82b; UW, 1979: 79b-80a; Erdal, 1991: 179)]

ak- "akmak"[1566] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **akıglıg, akıgsız**

●**alkıg** "geniş" < *al-k-ıg*

[1561] UW, 1977: 40a; Wilkens, 2021: 4a.

[1562] *açın-* (2) < *açı-n-* "bakmak, ilgi göstermek" de aynı kökten türemiştir (UW, 1977: 42a; Erdal, 1991: 584).

[1563] UW, 1977'de *açı-* iki madde başı olarak verilmiş, ancak her ikisi de "acımak, merhamet etmek" olarak anlamlandırılmış. UW, 2010'de *açı-* "acımak, merhamet etmek" tek madde de verilmiştir. "Ödül, hediye" anlamındaki *açıg*'in kökü olan *açı-*; "ilgi göstermek, bakmak" anlamında ikinci bir *açı-,* ya da *açı-* "acımak, merhamet etmek" fiilinin ikinci bir anlamı olmalıdır.

[1564] Wilkens, 2021: 18a.

[1565] Wilkens, 2021: 20b.

[1566] Wilkens, 2021: 23a.

[< *alk-ıg* (Clauson, 1972: 137a; UW, 1979: 96b), < **alkı-g* (Erdal, 1991: 181; UW, 2015: 93[1567])]

al- "almak"[1568], *alk-* "yok etmek, ortadan kaldırmak, bitirmek"[1569] AY'de tanıklanmaktadır.

kiñ alkıg "geniş" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**altag** "hile" < *al+ta-g*

[< *alta-g* (Clauson, 1972: 130b; UW, 1979: 108a; Erdal, 1991: 179)]

al (2)"hile"[1570], *alta-* "aldatmak, kandırmak"[1571] biçiminde gelişmiştir.

al altag "hile" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **altaglıg, altagsız**

●**arıg (2)** "temiz" < *arı-g*

[< *arı-g* (Brockelmann, 1951: 101; Clauson, 1972: 213b; UW, 1981: 182a; Gabain, 1988: § 137; Erdal, 1991: 179; Eraslan, 2012: § 203)]

arı- "temiz olmak"[1572] AY'de tanıklanmaktadır.

arıg süzük "saf, temiz, şeffaf, berrak", *arıg turug* "temiz, duru, saf", *arıg silig* "temiz", *kkirsiz arıg* "temiz", *tapçasız arıg* "temiz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **arıglıg, arıgsız, arıgsızlık**

●**asıg** "fayda, yarar" < *as-ıg*

[< *as-ıg* (Räsänen, 1969: 29a; UW, 1988: 227a; Erdal, 1991: 181), < *asıg* (Clauson, 1972: 244b)]

as- (1) "çoğaltmak, artırmak"[1573] AY'de tanıklanmaktadır.

asıg tusu "fayda yarar" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **asıglıg, asıgsız**

●**atkag**[1574] "bilinç objesi, bağlanma < *at+ka-g*

[< **atka-g* (Clauson, 1972: 47b), < **atka-k* (UW, 1988: 261a), < *atkaK* (Erdal, 1991: 178)]

[1567] Röhborn, önce Clauson'un (UW, 1979: 96b), sonra (UW, 2015: 93) Erdal'ın görüşünü benimsemiştir.
[1568] Wilkens, 2021: 27a.
[1569] UW, 1979: 95a; Wilkens, 2021: 29b.
[1570] Wilkens, 2021: 26b.
[1571] Wilkens, 2021: 36a.
[1572] Wilkens, 2021: 59b.
[1573] Wilkens, 2021: 71a.
[1574] AY'deki *atkak* kelimesi *atkag* olarak okundu. *atkag* isimdir ve *+lXg* sıfat yapma eki de bu kelimenin isim olduğunu gösterir. Bu yüzden *-k* yerine *-g* tercih edildi.

at “ad, isim”[1575], *atka-* “tutmak, yakalamak”[1576] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **atkaglıg, atkagsız**

●**ayag** “saygı” < *aya-g*

[< *aya-g* (Räsänen, 1969: 11a; Clauson, 1972: 270a; UW, 1988: 292b; Erdal, 1991: 179, 180)]

aya- “saygı göstermek”[1577] AY’de tanıklanmaktadır.

açıg ayag “teveccüh, lütuf, saygı, hürmet”, *agır ayag* “saygı, hürmet”, *ayag çilteg* “saygı, hürmet” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **ayaglıg, ayagsız**

●**aytıg** “soru” < *ay-ıt-ıg*

[< *ayıt-ıg* (Clauson, 1972: 268a; Erdal, 1991: 182; UW, 1994: 315)]

ay- “söylemek, demek”[1578], *ayıt-* “sormak, söylemek”[1579] AY’de tanıklanmaktadır.

●**azıg** “köpek dişi”[1580] < *az-ıg*

[< *azıg* (Clauson, 1972: 283a) < *az-ıg* (Doerfer, 1965: § 474; UW, 1994: 320b), < *azı-g* (Sevortyan, 1974: 97)]

az- “azmak, sapmak”[1581] AY’de tanıklanmaktadır.

●**baçag** “oruç” < *baç+a-g*

[< *baça-g* (Räsänen, 1969: 53b; Erdal, 1991: 173)]

baç “oruç”[1582], *baça-* “oruç tutmak”[1583] biçiminde gelişmiştir.

●**bag (1)** “bağ, düğüm” < *ba-g*

[< *ba-g* (Brockelmann, 1951: 102; Räsänen, 1969: 53a; Clauson, 1972: 310b; Erdal, 1991: 182; Eraslan, 2012: § 203)]

ba- “bağlamak”[1584] AY’de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **baglıg**

●**balıg** “yara” < **ba-l+ı-g*

[1575] Wilkens, 2021: 78b.
[1576] Wilkens, 2021: 13a: (*adka-*).
[1577] Wilkens, 2021: 85a.
[1578] UW, 1988: 286a; Wilkens, 2021: 85a.
[1579] UW, 1994: 309b; Wilkens, 2021: 89b.
[1580] *canine tooth* “köpek dişi” (Clauson, 1972: 283a); *eckzahn* ”köpek dişi” (UW, 1994: 320b).
[1581] UW, 1994: 318b; Wilkens, 2021: 92a.
[1582] Eraslan, 2012: 555b.
[1583] Wilkens, 2021: 134b.
[1584] Wilkens, 2021: 134b.

[< *balıg* (Räsänen, 1969: 60b) < **ba+lıg* (Clauson, 1972: 335b), < *balı-g* (Erdal, 1991: 182)]

**ba-, *bal* "*yara" ~ *baş* "yara"[1585], **balı-* "*yaralamak" biçiminde gelişmiştir.[1586]

balıg başlıg "yaralı" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**barıg** "davranış, tutum" < *bar-ıg*

[< *bar-ıg* (Clauson, 1972: 360a)]

bar- "gitmek, varmak"[1587] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **barıglıg**

●**başlag** "başlangıç" < *baş+la-g*

[< *başla-g* (Clauson, 1972: 381a; Erdal, 1991: 183)]

baş (1) "baş, başlangıç"[1588], *başla-* "başlamak, idare etmek, yönetmek"[1589] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **başlaglıg**

●**bışıg** "pişmiş, işlenmiş" < *bış-ıg*

[< *bış-ıg* (Brockelmann, 1951: 101a; Clauson, 1972: 378b; Erdal, 1991: 183)]

bış- "olgunlaşmak, pişmek"[1590] AY'de tanıklanmaktadır.

●**bilig** "bilgi" < *bil-ig*

[< *bil-ig* (Brockelmann, 1951: 101; Clauson, 1972: 339a; Gabain, 1988: § 108; Erdal, 1991: 183-184; Eraslan, 2012: § 203)]

bil- "bilmek, anlamak"[1591] AY'de tanıklanmaktadır.

bilge bilig "bilgelik, bilgi, bilge" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **biliglig, biligsiz, biligsizlik**

●**bitig** "yazı" < Çin. *piet+i-g*

[< *biti-g* (Brockelmann, 1951: 102; Räsänen, 1969: 77a[1592]; Clauson, 1972: 303a; Erdal, 1991: 184)]

piet "fırça"[1593], *biti-* "yazmak"[1594] biçiminde gelişmiştir.

[1585] Wilkens, 2021: 148a.
[1586] *l* ~ *ş* denkliği ile *baş* ~ *bal* "yara, çıban" > *ba-l+ı-* > *ba-l+ı-k-* "yaralanmak" biçiminde gelişmiş olmalıdır.
[1587] Wilkens, 2021: 142b.
[1588] Wilkens, 2021: 147a.
[1589] Wilkens, 2021: 148b.
[1590] Wilkens, 2021: 168a.
[1591] Wilkens, 2021: 170a.
[1592] < Moğ. *biçi-* (Räsänen, 1969: 77a).
[1593] Tekin, 2015: 31.
[1594] Wilkens, 2021: 181a.

●**bodug** "boya" < *bodu-g*

[< *bodu-g* (Räsänen, 1969: 77b; Clauson, 1972: 302a; Erdal, 1991: 184)]

bodu- "boyamak"[1595] kökünden türemiştir.

●**boşug** "boş olma, serbest olma" < *boşu-g*

[< *boşu-g* (Clauson, 1972: 379a; Erdal, 1991: 184), < *boş+u-g* (Tekin, 2019b: 311)]

boş "boş, serbest"[1596], *boşu-* "bağışlamak, serbest bırakmak, kurtarmak"[1597] biçiminde gelişmiştir.

●**büritig** "dokunuş, temas" < *bürit-ig*

[< **bürtüg+lüg* (Clauson, 1972: 359b)]

bür(*i*)*t- ~ bürt-* "dokunmak, temas etmek"[1598] AY'de tanıklanmaktadır.

●**çızıg** "çizgi, kıyı" < *çız-ıg*

[< *çız-ıg* (Erdal, 1991: 185; Eraslan, 2012: § 203)]

çız- "çizmek"[1599] kökünden türemiştir.

●**çilteg** "saygı, itibar" < *çil+te-g*

[< **çilde-g* (Clauson, 1972: 419a), < *çilte-g* (Erdal, 1991: 186)]

**çil, çilte-* "saygı göstermek"[1600] biçiminde gelişmiştir.

çilteg ayag "saygı, itibar" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **çilteglig**

●**egrig** "bağ" < *eg-ir-ig* > *egr-ig*

[< *egir-ik* (Clauson, 1972: 112b), < **egir-ig* (UW1994, 359a) < *egir-ig*[1601] (Erdal, 1991: 186)]

eñ- ~ eg- "eğmek, bükmek, döndürmek"[1602], *egir-* "bağlamak" AY'de tanıklanmaktadır.

örtüg egrig "örtü, bağ" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**egzig** "ses, nağme, melodi" < **egiz-ig* > *egzig*

[< **egzi-g* (Sertkaya, 1982: 31), < *egzig* > *egzi ~ ezgü ~ ezgi* (UW, 1994: 361b)]

[1595] Clauson, 1972: 300a.
[1596] Wilkens, 2021: 188b.
[1597] Wilkens, 2021: 190a.
[1598] Clauson, 1972: 358b; Wilkens, 2021: 213a.
[1599] Wilkens, 2021: 231a.
[1600] Wilkens, 2021: 232a.
[1601] "eğri bir şey, çembere alma, sıkıştırma"
[1602] UW, 1998: 381a; Wilkens, 2021: 109a.

**egiz-ig* > *egzig* > *ezgi, gz* > *zg* metatezi ile son aşamada ezgi biçimi meydana gelmiştir.

●**emig ~ imig** "meme, emzik" < *em-ig*

[< *em-ig* (Räsänen, 1969: 41a; Clauson, 1972: 158b; Erdal, 1991: 186; UW, 1998: 376a)]

em- "emmek"[1603] kökünden türemiştir.

●**erig (1)** "davranış" < *er-ig*

[< *er-ig* (Clauson, 1972: 221b; Erdal, 1991: 186-187; UW, 1998: 427a)]

er- "ulaşmak"[1604] AY'de tanıklanmaktadır.

erig barıg "hareket, davranış", *kılık erig* "usul, tarz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **eriglig**

●**erig (2)** "tavsiye, ögüt" < *er-ig*

[< *erig* (Clauson, 1972: 221b; UW, 1998: 428b) < *er-ig* (Erdal, 1991: 186-187)]

**er-* "nasihat etmek" kökünden türemiştir.

öt erig "tavsiye, öğüt" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **erigçi, erigle-**

●**ınag** "sığınak, dayanak" < *ına-g*

[< *ına-g* (Räsänen, 1969: 165), < **ına-g* (Clauson, 1972: 182b) < *ınag* (Erdal, 1991: 188)]

ına- "güvenmek"[1605] kökünden türemiştir.

umug ınag "umut, sığınak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **ınagsız**

●**imig** → **emig**

●**irig** "kaba, sert" < **iri-g*

[< *erig* (Clauson, 1972: 222a), < *eyrig* (Erdal, 1991: 187)]

**iri-* kökünden türemiştir.

●**isig** "sıcak" < *isi-g*

[< *isi-g* (Brockelmann, 1951: 101; Räsänen, 1969: 173b; Clauson, 1972: 246a; Erdal, 1991: 189)]

[1603] Wilkens, 2021: 104a.
[1604] Wilkens, 2021: 259b.
[1605] Räsänen, 1969: 165b;

isi- "ısıtmak"[1606] kökünden türemiştir.

isig tumlug "sıcak ve soğuk" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**itig** "süs; teçhizat; nesne; element" < *it-ig*

[< *éti-g* (Clauson, 1972: 50a; Erdal, 1991: 187)]

it- "yaratmak, yapmak, hazırlamak, süslemek"[1607] AY'de tanıklanmaktadır.

itig tümeg "süs, süsleme", *itig yaratıg* "süs, donanım" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **itiglig, itigsiz**

●**kakıg** "öfke, nefret, kin" < **kak+ı-g*

[< *kakı-g* (Clauson, 1972: 610b; Erdal, 1991: 190)]

**kak ~ kek* (?) "öfke, nefret, kin"[1608], *kakı-* "öfkelenmek, sinirlenmek, kızmak"[1609] biçiminde gelişmiştir.

övke kakıg "öfke, nefret" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **kakıgsız**

●**kapıg** "kapı" < *kap+a-g* > *kapıg*

[< *kap-ug* (Brockelmann, 1951: 101) < **kap-ıg* (Clauson, 1972: 583a), < **kapa-g* (Erdal, 1991: 190)]

kap "torba"[1610], *kapa-* "kapamak"[1611] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **kapıglıg**

●**kararıg** "karanlık" < *kara+r-ıg*

[< *karar-ıg* (Clauson, 1972: 663a; Erdal, 1991: 190)]

kara "kara, siyah"[1612], *karar-* "kararmak"[1613] kökünden türemiştir.

karañgu kararıg "karanlık" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**katıg** "sert, katı, sağlam" < *kat-ıg*

[< *kat-ıg* (Clauson, 1972: 597b; Erdal, 1991: 191)]

kat- "katılaşmak, sertleşmek"[1614] AY'de tanıklanmaktadır.

kınıg katıg "acımasız, kıyıcı" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **katıgdı, katıglan-, katıglıg, katıgsız**

[1606] Wilkens, 2021: 311a.
[1607] UW, 2020: 55; Wilkens, 2021: 264b.
[1608] Wilkens, 2021: 353b.
[1609] Wilkens, 2021: 320a.
[1610] Wilkens, 2021: 331a.
[1611] Wilkens, 2021: 331b.
[1612] Wilkens, 2021: 333a.
[1613] Wilkens, 2021: 335b.
[1614] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 692.

●**kavışıg ~ kavşıg** “kaşların birbirine değdiği yer” < **kav-ış-ıg*

[< *kavış-ıg* (Erdal, 1991: 191)]

**kav-*[1615], *kavış-* “buluşmak, kavuşmak, karışmak, birleşmek”[1616] biçiminde gelişmiştir.

●**kavşıg → kavışıg**

●**keçig** “geçit” < *keç-ig*

[< *keç-ig* (Räsänen, 1969: 245b; Clauson, 1972: 696a; Erdal, 1991: 191)]

keç- ~ kiç- “geçmek”[1617] AY’de tanıklanmaktadır.

●**kelig** “gelme, geliş” < *kel-ig*

[< *kel-ig* (Clauson, 1972: 717a; Erdal, 1991: 191)]

kel- “gelmek”[1618] AY’de tanıklanmaktadır.

●**kezig ~ kizig** “sıra, dizi” < *kez-ig*

[< *kez-ig* (Räsänen, 1969: 260a; Clauson, 1972: 758b; Erdal, 1991: 192), < kez-ik (DTS, 1969: 305b)]

kez- “dolaşmak”[1619] AY’de tanıklanmaktadır.

kezig tizig “sıra, dizi” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **keziglig, kezigsiz**

●**kıdıg** “kıyı, kenar, sınır” < *kıd-ıg*

[< *kıd-ıg* (Räsänen, 1969: 261a; Clauson, 1972: 598a), < *kıdı-g* (Erdal, 1991: 192)]

kıd- “*kesmek” kökünden türemiştir.

uç kıdıg “kıyı, sınır, uç” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **kıdıgsız**

●**kınıg** “katı, sert” < *kın-ıg*

[< *kın-ıg* “istek, arzu” (Arat, 1965: 13_{112}; Clauson, 1972: 637a; Erdal, 1991: 193)]

kın- “mağlup etmek, yok etmek”[1620] kökünden türemiştir.

yiti+(*2*) *kınıg* “keskin, sert”, *kınıg katıg* “sert, katı” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**kiçig** “küçük” < **kiçi-g*

[1615] Clauson, 1972: 580a.
[1616] Wilkens, 2021: 347b.
[1617] Wilkens, 2021: 351b.
[1618] Wilkens, 2021: 354a.
[1619] Wilkens, 2021: 360b.
[1620] Tokyürek, 2018: 881.

[< *kiçi-g* (Räsänen, 1969: 269b), < *kiçig* (Clauson, 1972: 696a)]

**kiçi-* "*küçük olmak" tabanından türemiştir.

ulug kiçig "büyük ve küçük" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **kiçigkeye**

●**kizig → kezig**

●**kog** "toz, zerre, atom" < **ko-g*

**ko-* "*azalmak, parçalanmak" kökünden türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **kogşa-, kogşak**

●**köprüg** "köprü" < *kö-p+ür-üg*

[< **köpür-üg* (Räsänen, 1969: 285b), < *köpür-üg* (Clauson, 1972: 690b)]

**kö-* "yükselmek"[1621], *köp* "çok, pek, bol"[1622], *köpür-* "köpürmek, kabarmak"[1623] biçiminde gelişmiştir.

●**körüg** "görüntü, görünüş" < *kör-üg*

kö- "bağlamak, korumak, gözetmek"[1624], *kör-* "görmek"[1625] AY'da tanıklanmaktadır.

●**kudug** "kuyu" < *kud-ug*

[< *kud-ug* (Räsänen, 1969: 296b; Clauson, 1972: 598b; Erdal, 1991: 194)]

kud- "dökmek"[1626] kökünden türemiştir.

●**kurug** "kuru" < *kurı-g*

[< *kurı-g* (Clauson, 1972: 652b; Erdal, 1991: 194; Eraslan, 2012: § 203)]

kuru- ~ kurı- "kurumak"[1627] AY'da tanıklanmaktadır.

yok kurug "yok, kuru, boş, boşluk" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**kuvrag** "cemaat, topluluk" < *kuvur+a-g* > *kuvra-g*

[< *kuvra-g* (Clauson, 1972: 585a)]

**kuvur, kuvra-* "toplanmak"[1628] biçiminde gelişmiştir.

tirin kuvrag "cemaat, topluluk" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **kuvragılıg, kuvragsız**

●**kütüg** "iş, uğraşı" < *küt-üg*

[< *küd-ük* (Clauson, 1972: 702b), < *küd-üg* (Erdal, 1991: 196)]

[1621] Ağca, 2015: 208.
[1622] Wilkens, 2021: 407b.
[1623] Clauson, 1972: 691a; Wilkens, 2021: 408a.
[1624] Wilkens, 2021: 435a.
[1625] Wilkens, 2021: 408a.
[1626] Wilkens, 2021: 418b.
[1627] Wilkens, 2021: 425a.
[1628] Wilkens, 2021: 433b.

küt- “meşgul olmak, iştigal etmek, çalışmak, gütmek” AY’de tanıklanmaktadır.

iş kütüg “iş, güç, meşguliyet” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **kütügsüz**

●**mañıg** “adım” < *mañ-ıg*

[< *mañ-ıg* (Räsänen, 1969: 326b; Clauson, 1972: 768b)]

mañ- “adım atmak”[1629] AY’de tanıklanmaktadır.

●**odug** “uyanık” < **od-ug*

[< *od-ug* (Räsänen, 1969: 357a; Clauson, 1972: 47a; Ölmez, 1998a: 39[1630]), < **od-ug*/**odu*-g (Erdal, 1991: 197)]

**od-*[1631] “*uyanmak”[1632] kökünden türemiştir.

odug sak “uyanık, bilinçli” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**ogşatıg** “benzerlik” < *oguş+a-t-ıg*

[< *ogşat-ıg* (Erdal, 1991: 197)]

oguş “boy, kabile”[1633], *ogşa-* “benzemek”[1634], *ogşat-* “benzetmek, karşılaştırmak”[1635] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **ogşatıgsız**

●**ornag** “dinlenme yeri” < *orun+a-g*

[< *orna-g* (Räsänen, 1969: 365a; Clauson, 1972: 234b; Erdal, 1991: 197)]

orun “yer”[1636], *orna-* “yerleşmek, konmak”[1637] biçiminde gelişmiştir.

ornag oron “yer, mevki; oturulan yer” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **ornaglıg, ornagsız**

●**osug** “tarz, biçim gibi” < **os-ug*

[< *osug* (Räsänen, 1969: 366a; Clauson, 1972: 245a)]

**os-* kökünden türemiştir.

yañ osug “yöntem, usûl” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **osuglug**

●**otrug → oturug**

[1629] Wilkens, 2021: 468a.

[1630] Ölmez, Clauson'un önerdiği **od-* kökünün ünsüzle bitmesinden dolayı doğru olduğunu belirmiştir. Bunu *odgur-* eyleminin *-gur-* ile kurulmuş olmasını tanık göstererek, Erdal’ın *odu- fiilinden de türeyebileceği görüşünün mümkün olamayacağını ifade etmiştir (Ölmez, 1998: 39).

[1631] *odun-* (< **od-un-* “uyanmak”), *oduntur-* (< **od-un-tur-* “uyandırmak”) aynı kökün türevleridir.

[1632] Clauson, 1972: 38a, 48a .

[1633] Wilkens, 2021: 788a.

[1634] Wilkens, 2021: 503a.

[1635] Wilkens, 2021: 503b.

[1636] Wilkens, 2021: 514b.

[1637] Wilkens, 2021: 513b.

●**oturug ~ otrug** "ada" < *otur-ug*

[*orta* > *otra-g* > *otrug* (Räsänen, 1969: 366a), < *otur-ug* (Clauson, 1972: 65b)]

otra ~ otura "orta"[1638], *otur-* "oturmak"[1639] tabanından türemiştir.

●**ög (2)** "akıl, düşünce" < *ö-g*

[< *ö-g* (Brockelmann, 1951: 102; Räsänen, 1969: 368b; Clauson, 1972: 99a; Gabain, 1988: § 108; Erdal, 1991: 198)]

ö- "düşünmek"[1640] AY'de tanıklanmaktadır.

ög köñül "düşünce, zihin, akıl, akıl ve duygu" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**ögretig** "öğrenme, uygulama, alışkanlık, öğrenim" < *ögür+e-t-ig*

[< *ögret-ig* (Clauson, 1972: 115a; Erdal, 1991: 198)]

ögür "sürü"[1641], **ögre-* "*alıştırmak, ehlileştirmek", *ögret-* "öğretmek"[1642] biçiminde gelişmiştir.

●**ölüg** "ölü" < *öl-üg*

[< *öl-üg* (Brockelmann, 1951: 101; Clauson, 1972: 142a; Erdal, 1991: 198; Eraslan, 2012: § 203)]

öl- "ölmek"[1643] AY'de tanıklanmaktadır.

ölüg tirig "ölü (ve) diri" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**örtüg** "örtme, örtü, kapama" < *ört-üg*

[< *ört-üg* (Clauson, 1972: 205b)]

ört- "örtmek, gizlemek, saklamak"[1644] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **örtüglüg, örtügsüz**

●**öteg** "borç" < *öte-g*

[< *öte-k* (Clauson, 1972: 50b), < *öte-g* Erdal, 1991: 199)]

öte- "ödemek"[1645] tabanından türemiştir.

öteg birim "borç" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **ötegle-**

●**ötüg** "dilek, istek" < *öt-üg*

[< *öt-üg* (Clauson, 1972: 51a; Gabain, 1988: § 108; Erdal, 1991: 199)]

[1638] Wilkens, 2021: 518a.
[1639] Wilkens, 2021: 506b.
[1640] Wilkens, 2021: 521a.
[1641] Clauson, 1972: 112a.
[1642] Clauson, 1972: 114b.
[1643] Wilkens, 2021: 530a.
[1644] Wilkens, 2021: 828a.
[1645] Wilkens, 2021: 543a.

öt- “nüfuz etmek, geçmek, vakıf olmak”[1646] AY’de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **ötügçi**

●**sakıg** “serap, sihir” < *sakı-g*

[< *sakı-g* (Brockelmann, 1951: 101; Clauson, 1972: 808a; Erdal, 1991: 199-200)]

sakı- “göz yanıltmak”[1647] tabanından türemiştir.

●**sapıg** “sıra” < *sap-ıg*

[< *sap-ıg* (Clauson, 1972: 786b; Erdal, 1991: 200)]

sap- “sıralamak”[1648] kökünden türemiştir.

ulag sapıg “devam etme, sürme, eklenme” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**sarsıg** “kaba, kötü” < *sars-ıg*

[< *sars-ıg* (Räsänen, 1969: 405a; Clauson, 1972: 854b; Erdal, 1991: 200)]

sars- “sövmek, hakaret etmek”[1649] AY’de tanıklanmaktadır.

irig sarsıg “kaba, kötü, terbiyesiz”, *yıdıg sarsıg* “kötü koku” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**satıg** “satış” < *sat-ıg*

[< *sat-ıg* (Brockelmann, 1951: 101; Clauson, 1972: 799a; Erdal, 1991: 201)]

sat- “satmak”[1650] AY’de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **satıgçı, satıgsız**

●**sevig** “sevgi, istek, arzu” < *sev-ig*

[< *sev-ig* (Clauson, 1972: 787b; Gabain, 1988: § 137; Erdal, 1991: 201; Eraslan, 2012: § 203)]

sev- “sevmek”[1651] AY’de tanıklanmaktadır.

sevig taplag “sevgi, sevme, hoşlanma, hoşnutluk” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **seviglig, sevigsiz**

●**sıkıg** “darlık, sıkıntı” < *sık-ıg*

[< *sık-ıg* (Clauson, 1972: 808a; Erdal, 1991: 202)]

sık- “sıkmak, basmak”[1652] AY’de tanıklanmaktadır.

[1646] Wilkens, 2021: 542b.
[1647] Clauson, 1972: 805b; Wilkens, 2021: 574b.
[1648] Wilkens, 2021: 585a.
[1649] Wilkens, 2021: 587b.
[1650] Wilkens, 2021: 589b.
[1651] Wilkens, 2021: 599b.
[1652] Wilkens, 2021: 607a.

sıkıg tañıg “sıkıntı ve baskı” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**sımtag** “dikkatsiz, ihmalkâr, tembel” < **sımıt+a-g / *sım+ta-g*

[< *sımta-g* (Clauson, 1972: 828b; Gabain, 1988: § 137; Erdal, 1991: 202)]

*****sımıt, sımta-* “ihmal etmek, savsaklamak”[1653] biçiminde gelişmiştir.

sımtag osal “tasasız, kaygısız, dikkatsiz” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **sımtagsız**

●**silig** “temiz, saf” < *sil-ig*

[< *sili-g* (Karamanlıoğlu, 1966: 320; Erdal, 1991: 203), < *sil-ig* (Clauson, 1972: 826b),]

sil- “silmek”[1654] tabanından türemiştir.

arıg silig “temiz” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**sizig**[1655] “şüphe, merak” < *siz-ig*

[< *séz-ig* (Clauson, 1972: 862a), < **sézi-k* (Erdal, 1991: 242), < *siz-ik (Eraslan, 2012: 210)]

siz- “sezmek”[1656] kökünde türemiştir.

ikireçgü sizig “şüphe” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **siziglig, sizigsiz**

●**süçig** “tatlı” < *süçi-g*

[< *süçi-g* (Räsänen, 1969: 434b; Clauson, 1972: 796b; Erdal, 1991: 204)]

süçi- “tatlı olmak”[1657] tabanından türemiştir.

●**şaşıg**[1658] “şaşı” < *şaş-ıg*

saş-[1659] “karışmak, şaşmak, değişmek”[1660] AY’de tanıklanmaktadır.

●**tañıg** “sıkma, büzme, kısıtlama” < *tañ-ıg*

[< *tañ-ıg* (Clauson, 1972: 518b; Erdal, 1991: 205)]

tañ- “sıkıştırmak, basmak”[1661] AY’de tanıklanmaktadır.

sıkıg tañıg “sıkıntı ve baskı” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tapıg** “hizmet, saygı” < *tap-ıg*

[1653] Wilkens, 2021: 608b.
[1654] Clauson, 1972: 824b.
[1655] AY’deki *sizik* kelimesi *sizig* olarak okundu.
[1656] Clauson, 1972: 860a.
[1657] Clauson, 1972: 795b.
[1658] AY’de *şaşıg* özel isim olarak kullanılmış.
[1659] *saş-* > *şaş-* gerileyici benzeşme ile *s* > *ş*’ye dönüşmüştür.
[1660] Wilkens, 2021: 589a.
[1661] Wilkens, 2021: 672a.

[< *tap-ıg* (Clauson, 1972: 437a; Gabain, 1988: § 108; Erdal, 1991: 205; Eraslan, 2012: § 203)]

tap- "bulmak, elde etmek"[1662] AY'de tanıklanmaktadır.

tapıg udug "saygı, hürmet, hizmet" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **tapıgçı**

●**taplag** "istek"< *tap+la-g*

[< *tapla-g* (Clauson, 1972: 439b; Erdal, 1991: 206)]

tap "istek, arzu, hoşnut"[1663], *tapla-* "istemek, onaylamak, kabul etmek"[1664], *taplag* "istek"[1665] biçiminde gelişmiştir.

sevig taplag "sevgi, sevme, hoşlanma, hoşnutluk" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **taplaglıg, taplagsız**

●**tarıg** "ekin, mahsül" < *tar+ı-g*

[< *tarı-g* (Brockelmann, 1951: 101; Räsänen, 1969: 464b; Clauson, 1972: 537b-538a; Erdal, 1991: 206; Gül, 2009: 291)]

tar (2) "dar"[1666], *tarı-* "ekmek, yetiştirmek"[1667] AY'de tanıklanmaktadır.

urug tarıg "ekin, mahsül", *ı tarıg* "tohum, hububat" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **tarıglag**

●**tarıglag** "tarla" < *tar+ı-g+la-g*[1668]

[< **tarıgla-g* (Clauson, 1972: 541b), < *tarıg+lag* (Erdal, 1991: 108)]

tar (2) "dar"[1669], *tarı-* "ekmek, yetiştirmek"[1670], *tarıg* "ekin, mahsül"[1671], **tarıgla-* "tarım yapmak" biçiminde gelişmiştir.

●**tatıg** "tat, lezzet" < *tat-ıg*

[< *tat-ıg* (Brockelmann, 1951: 102; Räsänen, 1969: 466b; Clauson, 1972: 452a), < *tat-ıg/tatı-g* (Erdal, 1991: 207), < *tat-ag* (Eraslan, 2012: § 203)]

tat- "tatmak"[1672], *tatıg* "tat, lezzet"[1673] AY'de tanıklanmaktadır.

[1662] Wilkens, 2021: 673b.
[1663] Wilkens, 2021: 673b.
[1664] Wilkens, 2021: 675a.
[1665] Wilkens, 2021: 675b.
[1666] Wilkens, 2021: 676b.
[1667] Gül, 2004: 93-106; Wilkens, 2021: 677a.
[1668] *tarıglag* > *tarıla* > *tarla* (İnan, 1956: 183).
[1669] Wilkens, 2021: 676b.
[1670] Gül, 2004: 93-106; Wilkens, 2021: 677a.
[1671] Wilkens, 2021: 677a.
[1672] Wilkens, 2021: 682b.

noş tatıg “hayat iksiri, tatlı içecek” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **tatıglıg, tatıgsıra-, tatıgsız**

●**tıdıg** “engel” < **tı-d-ıg*

[< *tıd-ıg* (Brockelmann, 1951: 102; Clauson, 1972: 452b; Erdal, 1991: 208)]

**tı-, tıd-* “engellemek”[1674], *tıdıg* “engel”[1675] biçiminde gelişmiştir.

tıdıg ada “engel, mani”, *tıdıg antıray* “engel, mani” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **tıdıglıg, tıdıgsız**

●**tıltag** “sebep, bahane” < *tıl+ta-g*

[< *tılta-g* (Räsänen, 1969: 478a; Clauson, 1972: 494a; Erdal, 1991: 208)]

tıl “dil”[1676], *tılta-* “bahane aramak”[1677] biçiminde gelişmiştir.

avant tıltag “neden, sebep” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **tıltaglıg, tıltagsız**

●**tikig** “ağrı, sancı, hastalık” < *tik-ig*

[< *tik-ig* (Clauson, 1972: 480a; Erdal, 1991: 208)]

tik- “batırmak, dikmek”[1678] AY’de tanıklanmaktadır.

agrıg tikig “hastalık” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **tikiglig, tikigsiz**

●**tirig** “diri, canlı, sağlam” < **tir-ig*

[< **tir-ig* (Brockelmann, 1951: 101; Räsänen, 1969: 481a; Clauson, 1972: 543b; Erdal, 1991: 208)]

**tir-* kökünden türemiştir.

ölüg tirig “ölü (ve) diri” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**titig (1)** “akıllı, zeki < *tit-ig*

[< *tétik* (Clauson, 1972: 455a; < *tétig* (Erdal, 1991: 207; Uçar, 2013a: 203)]

tit-[1679] “parçalamak, analiz etmek”[1680] (?) kökünden türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **titiger-**

[1673] Wilkens, 2021: 683a.
[1674] Wilkens, 2021: 710b.
[1675] Wilkens, 2021: 711a.
[1676] Wilkens, 2021: 718a.
[1677] Wilkens, 2021: 713a.
[1678] Wilkens, 2021: 717b.
[1679] (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018)’de bulunan *titiş-* “yün ditmekte, elbise vb. şeyleri parçalamakta yarışmak” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 884) ile *titig* “çamur” aynı kökten geliyor olmalı. Çamur da toprağın inceltilmiş halidir.
[1680] Clauson, 1972: 450b: (tıt-).

●**titig (2)** "çamur, balçık" < *tit-ig*

[< *titig* (Clauson, 1972: 455b)]

**tit-* kökünden türemiştir.

●**tizig** "dizi, sıra, teçhizat, donanım" < *tiz-ig*

[< *tiz-ig* (Clauson, 1972: 574a; Erdal, 1991: 209)]

tiz- "dizmek, sıralamak"[1681] AY'de tanıklanmaktadır.

tizig yivig "sıra, dizi" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **tiziglig**

●**tokılıg** "güzel" < *tok+ı-l-ıg*

[< *toku+lug* (Clauson, 1972: 470a), < *tokı+lıg* +*tokıl+lıg* (Tezcan, 1975: § 848), < *tokı+lıg* "zarif, narin, güzel, sevimli" (Arat, 1965: not. 10_{61}; Uçar, 2009: 398)]

tok "yansıma söz", *tokı- ~ toku-* "dokumak"[1682], *tokıl-* "dövülmek, dokunmak"[1683], *tokılıg* "dokunulan şey, mecazi anlamda güzel" biçiminde gelişmiştir.

●**tolgag** "acı, eziyet" < *tolga-g*

[< *tolga-g* (Clauson, 1972: 496a; Erdal, 1991: 209)]

tolga- "sarmak, dolamak"[1684] tabanından türemiştir.

emgek tolgag "eziyet, ızdırap, dert" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **tolgaglıg, tolgagsız**

●**tug (1)** "set, bariyer" < *tu-g*

[< *tog* (Clauson, 1972: 463b)]

tu- "kapamak"[1685] kökünden türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **tugla-**

●**tug (2) ~ tuug** "bayrak" < **tu-g*

[< *tug* (Clauson, 1972: 464a)]

**tu-*[1686] "*tutmak" kökünden türemiştir.

●**turug** "duru, temiz, arı" < *tur-ug*

[< *tur-ug* (Clauson, 1972: 538b)]

tur- "durmak, bulunmak"[1687] AY'de tanıklanmaktadır.

[1681] Wilkens, 2021: 724a.
[1682] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 888.
[1683] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 888.
[1684] Räsänen, 1969: 486a; Wilkens, 2021: 729a.
[1685] Wilkens, 2021: 752a.
[1686] *tut-* kelimesinin kökü olmalı.

arıg turug "temiz, duru, saf" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tutug** "engel, zorluk" < *tu-t-ug*

[< *tut-ug* (Clauson, 1972: 452b; Erdal, 1991: 210)]

tu- "kapamak, tıkamak, yasaklamak"[1688], *tut-* "tutmak"[1689] biçiminde gelişmiştir.

bag tutug "bağ, engel" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **tutuglug, tutugsuz**

●**tuug → tug (2)**

●**tümeg** "süs, süsleme" < *tüme-g*

[< **time-g* (Erdal, 1991: 211)]

tüme- "hazırlamak, süslemek"[1690] tabanından türemiştir.

itig tümeg "süs, süsleme" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tütsüg** "tütsü, buhur" < *tüt-üz-üg* > *tütsüg*

[< **tütüz-üg* (Clauson, 1972: 461a), < *tütz-ük* (Erdal, 1991: 251), < *tüt-sük* (Gabain, 1988: § 129)]

tüt- "tütmek"[1691], *tütüz-* "tütsülemek"[1692] AY'de tanıklanmaktadır.

●**uçrug** "bayrak, sancak" < *uç-ur-ug* > *uçrug*

[< *uçur-ug* (Clauson, 1972: 30a; Erdal, 1991: 211-212)]

uç- "uçmak"[1693], *uçur-* "uçurmak"[1694] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **uçruglug**

●**udug** "hürmet, itaat"

[< *ud-ug* (Clauson, 1972: 47a; Erdal, 1991: 212)]

ud- "takip etmek"[1695], *udug* "hürmet, itaat, hizmet"[1696] biçiminde gelişmiştir.

tapıg udug "saygı, hürmet, hizmet" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **udugçı**

●**ulag** "sıra, dizi" < *ul+a-g*

[< *ula-g* (Räsänen, 1969: 512b; Clauson, 1972: 136a; Erdal, 1991: 212) < *ul+a-* (Uçar, 2020: 26)]

[1687] Wilkens, 2021: 758a.
[1688] Wilkens, 2021: 752a.
[1689] Wilkens, 2021: 763a.
[1690] Wilkens, 2021: 771b.
[1691] Gabain, 1988: 303b.
[1692] Wilkens, 2021: 778b.
[1693] Wilkens, 2021: 782b.
[1694] Wilkens, 2021: 783b.
[1695] Wilkens, 2021: 784b.
[1696] Wilkens, 2021: 786a.

ul "dip, temel"[1697], *ula-* "bağlamak, uzatmak, devam ettirmek"[1698] biçiminde gelişmiştir.

ulag sapıg "devam etme, sürme, eklenme" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**umug** "umut" < *um-ug*

[< *um-ug* (Clauson, 1972: 157b; Erdal, 1991: 213)]

um- "ümit etmek, beklemek"[1699] kökünden türemiştir.

umug ınag "umut, sığınak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **umugsız, umugsuz**

●**urug** "tohum, kök" < *ur-ug*

[< *urug* (Räsänen, 1969: 516a; Clauson, 1972: 214b), < *ur-ug* (Erdal, 1991: 213)]

ur- "koymak, içine batırmak"[1700] kökünden türemiştir.

urug tarıg "ekin, mahsül" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**ülüg** "pay, baht, şans" < **ül+e-g* > *ülüg*

[< *üle+g* > *ülüg* (Clauson, 1972: 142b) < **ül+lüg* (Erdal, 1991: 213[1701])]

**ül, üle-* "bölmek, bölüştürmek, paylaştırmak"[1702] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **ülügle-, ülüglençsiz, ülüglüg**

●**ürüg** "sürekli, devamlı" < **ür+e-g* > *ürüg*

ür "uzun süre"[1703], **üre-* biçiminde gelişmiştir.

ürüg uzatı "daima, aralıksız, sürekli, her zaman", *ürüg ürgit* "daima, hep" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **ürgit ~ ürgüt**

●**yapıg** "yapı" < *yap-ıg*

[< *yap-ıg* (Clauson, 1972: 873a; Erdal, 1991: 215)]

yap- "yapmak"[1704] kökünden türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **yapıglıg**

●**yarag** "uygun, münasip" < **yar+a-g*

[1697] Clauson, 1972: 124a.
[1698] Wilkens, 2021: 790a.
[1699] Wilkens, 2021: 798a.
[1700] Wilkens, 2021: 802b.
[1701] Erdal, {-Xg} ekinin baskın bir ek olmadığını, bu yüzden taban ünlüsünü etkilemediğini örnekleyerek (*öte-g, çilte-g, ula-g*), **ül* kökünden **ül+lüg* biçiminin meydana geldiğini belirtmektedir (Erdal, 1991: 213).
[1702] Wilkens, 2021: 822b.
[1703] Wilkens, 2021: 826b.
[1704] Wilkens, 2021: 864b.

[< *yara-g* (Brockelmann, 1951: 102; Clauson, 1972: 964a; Erdal, 1991: 215)]

**yar, yara-* "yaramak, yakışmak, uygun olmak"[1705] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **yaraglıg**

●**yaratıg** "süs, donatım" < **yar*+*a-t-ıg*

**yar, yara-* "yaramak, yakışmak, uygun olmak"[1706], *yarat-* "hazırlamak, donatmak, yaratmak"[1707] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **yaratıglıg**

●**yarlıg (2)** "hüküm, karar" < *yar-ıl-ıg* > *yarlıg*

[< *yarlıg* (Clauson, 1972: 966b), < **yar-ıl-ıg* (Doerfer, 1975: § 1848), < *yarı*+*lıg, yarı* "yardım" (Öner, 2004: 120) < *yar*+*lıg* (Tekin, 2016: 205), < Moğ. *car*+*lıg* (Güner, 2013: 1557[1708])]

yar- "bölmek"[1709], *yarıl-* "yarılmak"[1710] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **yarlıglıg, yarlıgsız, yarlıka-, yarlıkagucı, yarlıkançsız, yarlıkançucı**

●**yıdıg** "kötü kokulu" < *yıd***+ı-***g*

[< *yıdı-g* (Clauson, 1972: 887b; Erdal, 1991: 201)]

yıd "koku"[1711], *yıdı-* "kokmak, pis kokmak"[1712] biçiminde gelişmiştir.

yıdıg sarsıg "kötü koku" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Not: {-(X)g} isim yaparken burada sıfat yapmaktadır.

●**yilpig** "cin, hayalet" < *yilpi-g*

[< *yilpi-k* (Clauson, 1972: 920a), < *yilpi-g* (Erdal, 1991: 216)]

yilpi- "yellemek"[1713] tabanından türemiştir.

uçık yilpig "cin, şeytan" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yiveg** "donanım, teçhizat" < *yiv-e-g*

yiv- "donatmak, döşemek"[1714], **yive-* "donatmak, döşemek"[1715] tabanından türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **yiveglig**

[1705] Wilkens, 2021: 866a.
[1706] Wilkens, 2021: 866a.
[1707] Wilkens, 2021: 867a.
[1708] Moğ. *car* "yarlık, yazılı emir veya yönerge, talimat" ~ T. *yar* (Güner, 2013: 1557).
[1709] Wilkens, 2021: 866a.
[1710] Wilkens, 2021: 868a.
[1711] Wilkens, 2021: 896a.
[1712] Wilkens, 2021: 896b.
[1713] Gabain, 1988: § 115.
[1714] Wilkens, 2021: 895a.
[1715] Wilkens, 2021: 895a.

●**yivig** "donanım, teçhizat" < *yiv-ig*

[< **yiv-ig* (Clauson, 1972: 875b), < *yéve-g* (Erdal, 1991: 218)]

yiv- "donatmak, döşemek"[1716] kökünden türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **yiviglig**

●**yoñag** "iftira, hilekarlık" < *yoñ+a-g*

[< *yoña-g* (Clauson, 1972: 949a; Erdal, 1991: 219a)]

yoñ "suçlama, itham"[1717], *yoña-* "aşağılamak, hakaret etmek"[1718] biçiminde gelişmiştir.

tev kör yoñag "hile ve aldatma, sahtekârlık" üçleme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **yoñagçı**

●**yorıg** "gidişat, uygulama, tutum" < *yorı-g*

[< *yorı-k* (Clauson, 1972: 963a)]

yorı- "yürümek, hareket etmek"[1719] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **yorıglıg**

●**yöleşürüg** "benzetme, kıyas, karşılaştırma" < *yöl+e-ş-ür-üg*

[< *yöleş-ür-üg* (Erdal, 1991: 219)]

**yöl, yöle-* "dayamak, desteklemek"[1720], *yöleş-* "dayanışmak"[1721], *yöleşürüg* "benzetme, kıyas, karşılaştırma"[1722] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **yöleşürüglüg, yöleşürügsüz**

●**yörüg** "izah, yorum" < *yör-üg*

[< *yör-üg* (Räsänen, 1969: 208a; Clauson, 1972: 965b; Erdal, 1991: 219)]

yör- "yorumlamak, izah etmek"[1723] kökünden türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **yörüglüg**

●**yumzug** "bayrak" < *yum-uz-ug* > *yumzug*

yum- "*kapamak*"[1724], **yumuz-* biçiminde gelişmiştir.

tug yumzug "bayrak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

II. {-(X)g} + Yapım Eki

[1716] Wilkens, 2021: 895a.
[1717] Räsänen, 1969: 206; Şirin, 2015: 171.
[1718] Wilkens, 2021: 913b.
[1719] Wilkens, 2021: 914a.
[1720] Wilkens, 2021: 915a.
[1721] Wilkens, 2021: 915b.
[1722] Wilkens, 2021: 915b.
[1723] Wilkens, 2021: 916a.
[1724] Wilkens, 2021: 919.

●**asgın** “asılı olarak ” < *as-ı**g**+ın*

as- (2) “asmak, takmak”[1725], *asıg* “asılı”[1726] biçiminde gelişmiştir.

●**kizleglig** “gizli, sırlı” < **kiz+le-**g**+lig*

kiz “kutu, sandık, bohça”[1727], *kizle-* “gizlemek, saklamak”[1728], *kizleg* “sır”[1729] biçiminde gelişmiştir.

●**koşuglug** “hazırlanmış, koşulmuş, ” < *koş-**ug**+lug*

[< *koş-ug* (Brockelmann, 1951: 101; Clauson, 1972: 671b; Erdal, 1991: 194)]

koş- “bağlamak, koşum vurmak”[1730], *koşug* “nazım, şiir, bağ, bağlantı”[1731] biçiminde gelişmiştir.

●**kögçi** “nöbetçi, bekçi, koruyucu” < *kö-**g**+çi*

kö- “bağlamak, korumak, gözetmek”[1732], **kög* “*gözetilen” biçiminde gelişmiştir.

●**köglüg** “korunmuş” < *kö-**g**+lüg*

kö- “bağlamak, korumak, gözetmek”[1733], **kög* “*gözetilen” biçiminde gelişmiştir.

●**köşigsiz** “gölgesiz, örtüsüz” < *köşi-**g**+siz*

köşi- “korumak, himaye altına almak”[1734], *köşig* “örtü, örtünme”[1735] biçiminde gelişmiştir.

●**közetiglig** “gözetimli, korumalı” < *kö-z+e-t-**ig**+lig*

kö- “bağlamak, korumak, gözetmek”[1736], *köz* “göz”[1737], **köze-, közet-* “korumak”[1738], **közetig* “*gözetilen” biçiminde gelişmiştir.

●**örgen-** “sarmak, rulo yapmak” < *ör-ü**g**+e-n*

[< *örü-k* (Clauson, 1972: 223a)]

ör- “örmek”[1739], *örüg* “örülen şey”[1740], **örge-* biçiminde gelişmiştir.

[1725] Wilkens, 2021: 71a.
[1726] Wilkens, 2021: 72a.
[1727] Clauson, 1972: 756a.
[1728] Wilkens, 2021: 387a.
[1729] Wilkens, 2021: 387b.
[1730] Wilkens, 2021: 396b.
[1731] Wilkens, 2021: 397b.
[1732] Wilkens, 2021: 435a.
[1733] Wilkens, 2021: 435a.
[1734] Wilkens, 2021: 413a.
[1735] Wilkens, 2021: 413a.
[1736] Wilkens, 2021: 435a.
[1737] Wilkens, 2021: 414b.
[1738] Wilkens, 2021: 448a.
[1739] Wilkens, 2021: 539b.
[1740] Clauson, 1972: 223a.

●**örgün** "taht" < *ör-üg+i-n*

[< *ör*(*e*)- (Räsänen, 1969: 374b), < *örü-g* (Clauson, 1972: 222b), < *örgi-n* (Tekin, 2016: 89)]

ör- "yükselmek"[1741], *örüg* "dinlenme yeri"[1742], *örgi-* "yükseltmek, kurmak"[1743] biçiminde gelişmiştir.

●**satgagsız** "kimseye rastlanılmayan, ıssız, çiğnenmemiş" < *sat-ıg+a-g+sız*

[< *satga-g* (Clauson, 1972: 800a; Erdal, 1991: 201)]

satga- "ayaklar altında ezmek"[1744], *satgag* "hırpalanan, ezilen"[1745] biçiminde gelişmiştir.

●**teñrigle-**[1746] "etrafını çevirmek, kuşatmak" < *teg-ir-ig+le- ~ teñrigle-*[1747]

[< **teg*(*i*)*r-ik+le-* (Clauson, 1972: 487a), < **tegir-ig+le-* (Erdal, 1991: 447)]

**teg-* "*çevirmek", **tegir-*[1748] "*döndürmek, devirmek", **tegrig* biçiminde gelişmiştir.

teñrigle- fiili geçişlidir.

●**tölteglig** "döşeli, yastıklı" < *töl+e-t+e-g+lig*

töl ~ töş "göğüs, bağır"[1749], **töle-, tölet* "yastık, minder"[1750], *tölte-* (< *tölete-*) "döşemek, sermek"[1751], *tölteg* "yastık, minder" biçiminde gelişmiştir.

●**turkıglan- ~ turkılan-** "utanmak, çekinmek" < *tur-uk-ıg+la-n-*

[< **turkı-g* (Erdal, 1991: 210)]

tur- "durmak"[1752], *tur-*(*u*)*k-* "durmak"[1753], *turkıg* "korku, korkaklık"[1754], *turkıglan-* "utanmak, çekinmek"[1755] biçiminde gelişmiştir.

●**tügüglüg** "düğümlü, bağlantılı" < *tüg-üg+lüg*

tüg- "bağlamak, düğümlemek"[1756], *tügüg* "düğüm, bağlantı"[1757] biçiminde gelişmiştir.

[1741] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 789.
[1742] Clauson, 1972: 222b.
[1743] Tekin, 2016: 89;
[1744] Wilkens, 2021: 589b.
[1745] Erdal, 1991: 201.
[1746] AY yayınlarında *tegrigle-* (Tokyürek, 2018: 939; Tümenbayar, 2019: 33), *tegrikle-* (Gulcalı, 2021: 523) biçiminde okunmuştur. Ancak AY'de str. 3185'teki *t*(*e*)*ñriglep* kelimesi, paralel nüshada (Mz 568b + Mz 408, ön, 5) *T''KRYKL'P* biçiminde yazılmıştır.
[1747] *g* < *ñ*.
[1748] Clauson, 1972: 485b.
[1749] Wilkens, 2021: 746a.
[1750] Clauson, 1972: 494a.
[1751] Clauson, 1972: 494b.
[1752] Wilkens, 2021: 758a.
[1753] Wilkens, 2021: 761a.
[1754] Wilkens, 2021: 759b.
[1755] Wilkens, 2021: 759b.

●**ugraglıg** “niyetli, amaçlı” < *ugur+a-**g+**lıg*

ugur “fırsat, sebep; vakit, zaman”[1758], *ugra-* “planlamak, niyet etmek”[1759], *ugrag* “niyet, amaç”[1760] biçiminde gelişmiştir.

●**yagu-** “yaklaşmak” < **ya-**g+**u-*

**ya-*[1761], **yag*, *yagu-* “yaklaşmak”[1762] biçiminde gelişmiştir.

●**yanıgsız** “geri dönülmez” < **ya-n-**ıg+**sız*

**ya-* “*dönmek, yaklaşmak”, *yan-* “geri dönmek”[1763], *yanıg* “dönüş”[1764] biçiminde gelişmiştir.

●**yıgıglıg**[1765] “toplanmış” < *yıg-**ıg+**lıg*

yıg- “toplamak, biriktirmek”[1766], *yıgıg* “*toplanmış” biçiminde gelişmiştir.

●**yörgel-** “sarılmak, dolanmak” < *yör-**üg+**e-l-*

yör- ~ ör- “örmek, dokumak”[1767], **(y)örüg* “*sarılan şey”, **(y)örge-* “sarmak, dolamak” biçiminde gelişmiştir.

●**yumgı** “hepsi, topluca” < *yum-**ug+**ı*

[< *yomgı* (Clauson, 1972: 935a), < *yum-gı* (Erdal, 1991: 322; Ağca, 2020: 57[1768])]

yum- “kapatmak”[1769], **yumug* biçiminde gelişmiştir.

●**yümçigsiz** “göz kırpmasız” < *yüm-çi-**g+**siz*

[< *yümçik+siz* (Gulcalı, 2021: 358), < *yüm-çi-k+siz* (Uçar, 2012c: 95)]

yüm- “yummak”[1770], **yümçi-, *yümçig* biçiminde gelişmiştir.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *akıg, asıg, bag, barıg, bilig*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *agrıg, altag, baçag, başlag, bodug*

1/3. Üç heceli kelimelere gelir: *tarıglag, yöleşürüg*

[1756] Arat, 1979: 476; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 907; Wilkens, 2021: 769a.
[1757] Wilkens, 2021: 769a.
[1758] Wilkens, 2021: 788a.
[1759] Wilkens, 2021: 787b.
[1760] Wilkens, 2021: 787b.
[1761] *yakın* < **ya-k-ın* kelimesi ile aynı kökten türemiş olmalıdır.
[1762] Wilkens, 2021: 854a.
[1763] Wilkens, 2021: 860a.
[1764] Wilkens, 2021: 2021, 860b.
[1765] AY’deki *yıkıglıg* kelimesi *yıgıglıg* olarak okundu. Cümledeki bağlam “tek ayağı üzerinde durmak (yığılmak)” anlamındadır.
[1766] Wilkens, 2021: 896b.
[1767] Wilkens, 2021: 539b.
[1768] *yum-* “toplamak” (Ağca, 2020: 57).
[1769] Wilkens, 2021: 919b.
[1770] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 993.

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *altag, arıg, atkag, ayag, baçag, bag*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *asıg, aytıg, barıg, bışıg, büritig*

4/1. Kendisinden önce gelen ekler:

{-çI-}: *yümçigsiz*

{-(X)d-}: *tıdıg*

{-(X)k-}: *alkıg, turkıglan-*

{-(X)l-}: *tokılıg, yarlıg*

{-(X)n-}: *yanıgsız*

{-(X)r-}: *egrig, uçrug, yöleşürüg, teñrigle-*

{-(X)ş-}: *kavışıg*

{-(X)t-}: *aytıg, ogşatıg, ögretig, yaratıg, közetiglig*

{-(X)z-}: *tütsüg, yumzug*

{+(X)r-}: *kararıg, köprüg*

{+A-}: *baçag, kapıg, kuvrag, ornag, sımtag, ulag, ülüg, ürüg, yarag, yiveg, yoñag, satgagsız, tölteglig, ugraglıg*

{+kA-}: *atkag*

{+lA-}: *başlag, taplag, tarıglag, kizleglig*

{+tA-}: *altag, çilteg, tıltag*

{+X-}: *agrıg, balıg, bitig, kakıg, tarıg, yıdıg*

4/2. Kendisinden sonra gelen ekler:

{+(A)r-}: *titiger-*

{+(X)n}: *asgın*

{+(X)t}: *ürgit ~ ürgüt*

{+A-}: *satgagsız, yörgel-*

{+çI}: *erigçi, kögçi, ötügçi, satıgçı, tapıgçı, udugçı, yoñagçı*

{+DI}: *katıgdı*

{+I}: *yumgı*

{+kA-}: *agrı(g)kan-, yarlı(g)ka-*

{+kAyA}: *kiçigkeye*

{+lA-}: *erigle-, katıglan-, ötegle-, tarıglag, teñrigle-, tugla-, ülügle-, turkıglan-*

{+lXg}: *agrıglıg, akıglıg, altaglıg, arıglıg, asıglıg, atkaglıg, ayaglıg, baglıg, barıglıg, başlaglıg, biliglig, çilteglig, eriglig, itiglig, kapıglıg, katıglıg, keziglig, kizleglig, koşuglug, köglüg, közetiglig, kuvragılıg, ornaglıg, osuglug, örtüglüg, seviglig, siziglig, taplaglıg, tatıglıg, tıdıglıg, tıltaglıg,*

tikiglig, tiziglig, tolgaglıg, tölteglig, tutuglug, tügüglüg, uçruglug, ugraglıg, ülüglüg, yapıglıg, yaraglıg, yaratıglıg, yarlıglıg, yıgıglıg, yiveglig, yiviglig, yöleşürüglüg, yörüglüg

{+sIrA-}: *tatıgsıra-*

{+sXz}: *agrıgsız, akıgsız, altagsız, arıgsız, asıgsız, atkagsız, ayagsız, biligsiz, ınagsız, itigsiz, kakıgsız, katıgsız, kezigsiz, kıdıgsız, köşigsiz, kuvragsız, kütügsüz, ogşatıgsız, ornagsız, örtügsüz, satgagsız, satıgsız, sevigsiz, sımtagsız, sizigsiz, taplagsız, tatıgsız, tıdıgsız, tıltagsız, tikigsiz, tolgagsız, tutugsuz, umugsız, umugsuz, yanıgsız, yarlıgsız, yümçigsiz, yöleşürügsüz*

{+ş}: *kogşa-*

{+X-}: *yagu-*

{-Xn}: *örgen-*

5. Ekin işlevi:

İsim yapar.

6. Ekin değerlendirilmesi:

Türkçede işlek kullanılan fiilden isim yapma eklerinden biridir.

Ünlü ile biten fiillere doğrudan gelir.

Ünsüz ile biten fiillere araya yardımcı ses alarak gelir.

Geniş düz vokalle biten örnekler çekim sırasında darlaşmıştır: *yive-g* > *yivi-g, kapa-g* > *kapıg*

3.2. {-(X)k}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 85 kelime bulunmaktadır:

I. {-(X)k}

●**açuk** "açık" < *aç-uk*

[< *aç-uk* (Räsänen, 1969: 3b), < *aç-ok* (Clauson, 1972: 22b; UW, 1977: 43a; Erdal, 1991: 226)]

aç- (1) "açmak"[1771] AY'de tanıklanmaktadır.

açuk adırtlıg "açık seçik, anlaşılır" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **açuksuz**

●**adruk ~ aduruk** "ayrı; seçkin" < *ad-ır-uk* > *adruk*

[1771] Wilkens, 2021: 3a.

[< *adru-k* (Räsänen, 1969: 6b), < *adır-ık* (Clauson, 1972: 65a), < **adır-ok* (UW, 1977: 59a), < *adr-ok* (Erdal, 1991: 226), < *adır-uk* (Eraslan, 2012: § 210)]

ad- "farklılaşmak"[1772], *adır-*[1773] "ayırmak, bölmek, ayırt etmek"[1774] biçiminde gelişmiştir.

adruk öñi "farklı, ayrı" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **adruksuz**

●**aduruk → adruk**

●**aglak** "ıssız, boş, tenha"< *agla-k*

[< *agla-k* (Räsänen, 1969: 8b; Clauson, 1972: 84b; UW, 1977: 71a)]

agla-[1775] "boş kalmak"[1776] tabanından türemiştir.

●**aksak** "topal" < *aksa-k*

[< *aksa-k* (Räsänen, 1969: 9b; Clauson, 1972: 95a; Erdal, 1991: 227), < **aksa-k* (UW, 1979: 83a)]

aksa- "aksamak, topallamak"[1777] tabanından türemiştir.

aksak çolak "topal, çolak, sakat" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**amrak** "sevgili" < **amı-r+a-k* > *amrak*

[< *amra-k* (Räsänen, 1969: 19a; Clauson, 1972: 162b; UW, 1979: 120a; Erdal, 1991: 227)]

**amı-* "*sakinleşmek", **amır* ~ *amul* "sakin, nazik, barış"[1778], *amra-* "sevmek"[1779] biçiminde gelişmiştir.

sever amrak "sevgili, sevilen" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**anuk** "hazır" < *anu-k*

[< *anu-k* (Brockelmann, 1951: 109; Räsänen, 1969: 20b; Clauson, 1972: 182b; Gabain, 1988: § 127; Erdal, 1991: 228), < **anu-k* (UW, 1981: 159b; Eraslan, 2012: § 210)]

anu- "hazırlanmak"[1780] tabanından türemiştir.

●**artak** "çürük, bozuk, kötü" < *arta-k*

[1772] Tezcan, 1975: § 803.
[1773] *adır- ~ adru- ~ adur-*
[1774] UW, 2010: 8-9.
[1775] Aynı tabandan türeyen *agla-t-* "yalnız bırakmak" biçimi de vardır (UW, 1977: 71a).
[1776] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 543.
[1777] Clauson, 1972: 95b.
[1778] Räsänen, 1969: 19a; Clauson, 1972: 161b; UW, 1979: 119a-120b.
[1779] UW, 1979: 119a; UW, 2010: 57b.
[1780] Clauson, 1972: 171a; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 552.

[< *arta-g* (Räsänen, 1969: 27b-28a), < *arta-k* (Clauson, 1972: 204b; UW, 1981: 207b; Erdal, 1991: 228)]

arta- "bozulmak, çürümek"[1781] AY'de tanıklanmaktadır.

yavız artak "bozuk, çürük, kötü" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**artuk** "çok, bol, fazla"< *art-uk*

[< *art-uk* (Brockelmann, 1951: 110; Clauson, 1972: 204b Eraslan, 2012: § 210), < *art-ok* (UW, 1981: 210a; Erdal, 1991: 228)]

art- "artmak, çoğalmak"[1782] kökünden türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **artukrak**

●**bedük** "büyük, iri" < *bedü-k*

[< *bedü-k* (Brockelmann, 1951: 109; Räsänen, 1969: 67b; Clauson, 1972: 302b; Erdal, 1991: 230; Eraslan, 2012: § 210)]

bedü- "büyümek, yetişmek"[1783] tabanından türemiştir.

bek bedük "sağlam, pek", *kiñ bedük* "büyük", *ulug bedük* "büyük" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**bezek** "süs" < *beze-k*

[< *beze-k* (Räsänen, 1969: 72b-73a; Clauson, 1972: 391a)]

beze- "süslemek, bezemek"[1784] AY'de tanıklanmaktadır.

●**bölük** "bölüm" < *böl-ük*

[< *böl-ük* (Clauson, 1972: 339b) < *böl-ök* (Erdal, 1991: 230)]

böl- "bölmek"[1785] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **bölüklüg**

●**bulgak** "karışıklık, düzensizlik" < *bulga-k*

[< *bulga-k* (Clauson, 1972: 336b; Erdal, 1991: 231; Tekin, 1987: 160)]

bulga- "karışmak, alt üst etmek"[1786] AY'de tanıklanmaktadır.

●**buryuk → buyruk**

●**buyruk ~ buryuk** "emir" < *buyur-uk* > *buyruk*

[< *buyur-uk* (Brockelmann, 1951: 110; Räsänen, 1969: 87a; Clauson, 1972: 387a; Erdal, 1991: 231)]

buyur- "emretmek, buyurmak"[1787] tabanından türemiştir.

[1781] Clauson, 1972: 208a; Wilkens, 2021: 66a.
[1782] Wilkens, 2021: 66a.
[1783] Wilkens, 2021: 153b.
[1784] Wilkens, 2021: 160b.
[1785] Wilkens, 2021: 192a.
[1786] Wilkens, 2021: 197a.

buyruk ınanç “kumandan, vezir” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**böküк**[1788] “doygun, çok doymuş” < *bök-ük*

bök- “doymak”[1789] kökünden türemiştir.

çivgin böküк “besleyici” ikileme biçiminde kullanılmıştır.

●**çoluk ~ çolak** “çolak” < *çol-uk*

[< *çol-ak* (Räsänen, 1969: 115a), < **çol-uk* (Clauson, 1972: 419b)]

çol- “sakatlanmak”[1790] kökünden türemiştir.

aksak çolak “topal, çolak, sakat” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**egsük** “eksik” < *egsü-k*

[< *egsü-k* (Räsänen, 1969: 39a; Clauson, 1972: 116b; Erdal, 1991: 232; UW, 1994: 359b; Eraslan, 2012: § 210)]

egsü- “azalmak”[1791] AY’de tanıklanmaktadır.

egsük kergek “az, daha az” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **egsüksüz**

●**emgek** “acı, ızdırap, sıkıntı” < *emge-k*

[< *emge-k* (Clauson, 1972: 159a; UW, 1998: 366b)]

emge- “acı çekmek”[1792] tabanından türemiştir.

açıg emgek “ızdırap, sıkıntı”, *emgek tolgak* “eziyet, ızdırap” ikileme; *açıg tarka emgek* “ızdırap, sıkıntı” üçleme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **emgeklig, emgeksiz**

●**ıduk** “kutsal” < *ı-d-uk*

[< **ıduk* (Räsänen, 1969: 164b), < *ıd-uk* (Clauson, 1972: 46a), < *ıd-ok* (Erdal, 1991: 233)]

ı- “göndermek”[1793], *ıd-* “göndermek”[1794] biçiminde gelişmiştir.

●**ırak** “uzak” < *ıra-k*

[< *ıra-k* (Clauson, 1972: 214a; Erdal, 1991: 233)]

ıra- “uzaklaşmak”[1795] AY’de tanıklanmaktadır.

[1787] Wilkens, 2021: 210a.
[1788] AY’deki *büküк* kelimesi *böküк* olarak okundu. Kazakça < *bök-* “kabarmak, şişmek” (Koç, 2019: 94a) fiiliyle ilişkilidir.
[1789] Clauson, 1972: 324a; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 606 (*bük-*); Wilkens, 2021: 191b.
[1790] Räsänen, 1969: 115a (*çol-*); Wilkens, 2021: 237b.
[1791] Wilkens, 2021: 101b.
[1792] Räsänen, 1969: 42b; Clauson, 1972: 159b; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 637.
[1793] Aydın, 2019: 153b.
[1794] UW, 2020: 70; Wilkens, 2021: 286a.
[1795] Clauson, 1972: 198a; Wilkens, 2021: 289b.

ür ırak “uzak” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**kalık** “gökyüzü” < *kalı-k*

[< *kalı-k* (Räsänen, 1969: 226a; Clauson, 1972: 620a; Erdal, 1991: 234)]

kalı- “havaya kalkmak”[1796] AY’de tanıklanmaktadır.

kök kalık “gökyüzü” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**karak** “göz, göz bebeği” < *kara-k*

[< *kara-k* (Räsänen, 1969: 235a), < *kara+k* (Clauson, 1972: 657a)]

kara- “bakmak, görmek”[1797] tabanından türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **karaklıg**

●**kergek** “gerek, lazım” < *kerge-k*

[< *kerge-k* (Räsänen, 1969: 256a; Clauson, 1972: 742a; Erdal, 1991: 234)]

kerge- “istemek, ihtiyacı olmak”[1798] tabanından türemiştir.

egsük kergek “az, daha az” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **kergekle-, kergeklig, kergeksiz**

●**kılık** “huy, karakter, tabiat **<** *kıl-ık*

[< *kıl-ık* (Clauson, 1972: 620b; Erdal, 1991: 237; Eraslan, 2012: § 210)]

kıl- “etmek, yapmak, kılmak”[1799] AY’de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **kılıklıg**

●**kıvırkak** “kıskanç, cimri” < *kıv+ırka-k*

[< **kıvır-gak* (Clauson, 1972: 587a), < **kıvı+rka-k* (Erdal, 1991: 237), < *kıv-ırka-k* (Gabain, 1988: § 96)]

kıv “mutluluk, kut”[1800], **kıvırka-*[1801] “*kutsuz olmak” biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **kıvırkaklan-**

●**kıyık** “eğri, çarpık” < *kıy-ık*

[< *kıy-ık* (Clauson, 1972: 676a) < **kıyı-k / *kıyX-k* (Erdal, 1991: 239)]

kıy- “sivriltmek, eğimli kesmek”[1802] kökünden türemiştir.

kıyık kamgı egri “eğri, çarpık” üçleme biçiminde kullanılmaktadır.

●**kogşak** “zayıf, gevşek” < **ko-g+(u)ş+a-k*

[< *kogşa-k* (Clauson, 1972: 613b; Erdal, 1991: 238)]

[1796] Clauson, 1972: 617a; Erdal, 1991: 234; Ağca, 2015: 216.
[1797] Wilkens, 2021: 334b.
[1798] Wilkens, 2021: 358a.
[1799] Wilkens, 2021: 369b.
[1800] Wilkens, 2021: 375a.
[1801] *kıvırkanmak* “cimri olmak” aynı tabandan türemiştir (Wilkens, 2021: 375b).
[1802] Clauson, 1972: 676a; Wilkens, 2021: 375b.

**ko-* "*azalmak, parçalanmak", *kog* "toz, zerre, atom"[1803], **koguş, kogşa-* "zayıflamak"[1804] biçiminde gelişmiştir.

sımtag kogşak "gevşek, tasasız" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**kök** "gök, gökyüzü" < *kö-k*

[< **kök* (Räsänen, 1969: 287a), < *kök* (Clauson, 1972: 708b), < **kö-k* (Ağca, 2015: 208)]

**kö-* "yükselmek"[1805] kökünden türemiştir.

kök kalık "gökyüzü" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**kölük** "taşıt, araç, yük hayvanı" < *köl-ük*

[< *köl-ük* (Clauson, 1972: 717b; Tekin, 2019b: 329), < *köl-ök* (Erdal, 1991: 238)]

köl- "(arabaya) koşmak"[1806] kökünden türemiştir.

kañlı kölük "araba" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **kölüklüg**

●**körk** "görünüş" < *kö-r-ük* > *körk*

[< *kör-k* (Clauson, 1972: 741a)]

kö- "bağlamak, korumak, gözetmek"[1807], *kör-* "görmek"[1808] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **körkdeş, körkle, körklekeye, körklüg, körksüz**

●**kövşek** "zarif, yumuşak, ince" < *kev-iş+e-k* > *kevşek* > *kövşek*[1809]

[< *kevşe-k* (Clauson, 1972: 691b; Erdal, 1991: 236)]

kev- "zayıflatmak"[1810], *keviş* "zayıf", *kevşe-* "gevşemek, yumuşamak"[1811] biçiminde gelişmiştir.

●**örük** "erik" < **er-ük* > *örük*[1812]

[< *erük* (Clauson, 1972: 222a)]

er- "ermek, olgunlaşmak"[1813] kökünden türemiştir.

●**öyük**[1814] "çukur" < *öy-ük*

[1803] Wilkens, 2021: 389a.
[1804] Wilkens, 2021: 389a.
[1805] Ağca, 2015: 208.
[1806] Clauson, 1972: 715b; Wilkens, 2021: 402a.
[1807] Wilkens, 2021: 435a.
[1808] Wilkens, 2021: 408a.
[1809] Vokalin yuvarlaşması *v* konsanatından dolayıdır (Tezcan, 1975: § 851).
[1810] Wilkens, 2021: 359b.
[1811] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 707.
[1812] *erük*'ün gerileyici benzeşmeye uğramış şekli olmalıdır.
[1813] Wilkens, 2021: 111a.

[< *öyük* (Clauson, 1972: 271b; Uçar, 2009: 423)]

oy- "oymak"[1815] kökünden türemiştir.

●**saçuk**[1816] "saçık, dağınık" < *saç-uk*

[< *saç-uk* (Clauson, 1972: 796a), < *saç-ok* (Erdal, 1991: 241)]

saç- "saçmak, dağıtmak"[1817] AY'de tanıklanmaktadır.

●**sak** "uyanık, dikkatli" < *sa-k*

[< *sa-k* (Çağatay, 1967: 40), < *sa-k* (Räsänen, 1969: 395; Clauson, 1972: 803b)]

sa- "saymak, düşünmek, dikkat etmek"[1818] kökünden türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **saklan-**

●**sogık** "soğuk" < *sogı-k*

[< *sogı-k* (Clauson, 1972: 808a, b; Erdal, 1991: 243)]

sogı- "soğumak"[1819] tabanından türemiştir.

●**süñük** "kemik" < **süñ-ük*[1820]

[< **süñ-ük* (Clauson, 1972: 838b)]

**süñ-* "*vurmak, saplamak, batırmak; uzamak, genişlemek" kökünden türemiştir.

●**süzük** "temiz, berrak, saf" < *süz-ük*

[< *süz-ük* (Clauson, 1972: 862a) < *süz-ök* (Erdal, 1991: 243)]

süz- "temizlemek, berraklaştırmak"[1821] AY'de tanıklanmaktadır.

arıg süzük "temiz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tanuk** "şahit, tanık" < *tanu-k*

[< *tanu-k* (Clauson, 1972: 518b; Erdal, 1991: 244)]

tanu- "tanımak, farkına varmak, ayırmak"[1822] kökünden türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **tanukla-, tanuklat-, tanuklatdur-**

●**tavrak** "çabuk, acele" < **tavra-k*[1823]

[< *tavra-k* (Clauson, 1972: 443a), < *tavrak* Erdal, 1991: 245)]

[1814] *oyuk* ile aynı kelimedir. *öyük*, bu kelimenin ince şeklidir. *üntüreyin emgeklig öyükdin* " ızdırap çukurundan çıkarayım" (str. 9458).
[1815] Wilkens, 2021: 519a.
[1816] *saçuk* biçimi AY'de nüsha farkı olarak bulunmaktadır.
[1817] Wilkens, 2021: 571b.
[1818] Wilkens, 2021: 570b.
[1819] Wilkens, 2021: 618b.
[1820] Eski çağlarda kemikten silah yapıldığı için *süñük, süñü* (**süñ-*) ile aynı kökten gelmiş olmalı.
[1821] Wilkens, 2021: 639b.
[1822] Wilkens, 2021: 670b.
[1823] *tavran-, tavrat-* aynı kökün türevleridir.

**tavra-* "acele etmek" tabanından türemiştir.

terk tavrak "hızlı, çabuk" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tavşak** "alçak ses" < *tav-ış+a-k*[1824]

**tav, tavış* "ses"[1825], **tavşa-* "*seslenmek" biçiminde gelişmiştir.

uvşak tavşak "fısıltı, mırıltı" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tayak** "destek, dayanak" < *taya-k*

[< *taya-k* (Brockelmann, 1951: 110; Clauson, 1972: 568a; Erdal, 1991: 245)]

taya- "destek olmak"[1826] tabanından türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **tayaklıg**

●**teglük** "közüne mil çekilerek kör edilmiş" < *teg-il-ük* > *teglük*

[< *teg*(*i*)*l+ük* (Clauson, 1972: 480b)]

teg- "değmek, dokunmak"[1827], *tegil-* "közüne mil çekilmek"[1828] biçiminde gelişmiştir.

közsüz teglük "kör" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tilek ~ tilik** "dilek, istek" < *tile-k*

[< *tile-k* (Clauson, 1972: 498a) < **tili-k veya* **tilX-k* (Erdal, 1991: 247[1829])]

tile- "istemek, aramak"[1830] AY'de tanıklanmaktadır.

küsüş tilek "dilek, istek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekilleri için → **tileklig**

●**tilik**[1831] → **tilek**

●**tok** "tok" < *to-k*

[< *to-k* (Clauson, 1972: 464b; Gabain, 1988: § 127; Erdal, 1991: 248; Eraslan, 2012: § 210)]

to- "doldurmak"[1832] kökünden türemiştir.

●**toprak** "toprak" < *topra-k*

[< *topra-k* (Clauson, 1972: 443a) < *tupra-k* (Erdal, 1991: 249), < *topur*+(*a*)*k* (Eren, 2020: 518a, b)]

[1824] Türkçedeki *davul* kelimesi de aynı kökten gelmiştir. *l ~ ş* denkliği ile *tavış ~ tavıl*.
[1825] Clauson, 1972: 446a; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 863; Wilkens, 2021: 685a.
[1826] Clauson, 1972: 567b.
[1827] Wilkens, 2021: 688a.
[1828] *tegil-*, *teg-* fiilinin pasif şeklidir.
[1829] Erdal, {-(O)k} ekini baskın ek olarak kabul etmediği için *tilik*'i tanıklanmamış **tili-* fiilinden getirmiştir. Ona göre, **tili-* veya **tilX-*'nin ikinci hecesindeki ünlü ya erimiş ya da benzeşmeyle /i/ olmuştur (Erdal, 1991: 247-248).
[1830] Wilkens, 2021: 718b.
[1831] Geniş vokalle biten fiilin son sesi ilerleyici benzeşme ile darlaşmıştır: *tilek* > *tilik*.
[1832] Clauson, 1972: 491a.

topra- "ezilmek"[1833] tabanından türemiştir.

toz toprak "toz, toz toprak", *yir toprak* "toprak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**toruk** "aç, güçsüz" < *tor-uk*

[< *toru-k* (Erdal, 1991: 249)]

tor- "zayıflamak"[1834] kökünden türemiştir.

toruk küçsüz "zayıf, güçsüz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**töşek** "yatak" < *töş+e-k*

[< *töşe-k* (Clauson, 1972: 563b)]

töl ~ töş "göğüs, bağır"[1835], *töşe-* "döşemek, sermek"[1836] biçiminde gelişmiştir.

tölet töşek "yastık, döşek, yatacak yer" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tumşuk** "gaga" < **tumış-uk*

[< **tumış-uk* (Clauson, 1972: 509b)]

●**turk** "uzunluk" < *tur-*(*u*)*k* (?)

[< *tur-*(*u*)*k* (Clauson, 1972: 537b)]

tur- "durmak"[1837] kökünden türemiştir.

●**tutruk** "öğreti, disiplin" < *tut-ur-uk* > *tutruk*

[< *tutur-uk* (Clauson, 1972: 459a), < **tuttur-uk* (Erdal, 1991: 249-250)]

tut- "tutmak"[1838], *tutur-* "tutturmak, bağlamak"[1839] biçiminde gelişmiştir.

●**türk** "türk, örgütlenmiş"" < *tür-ük*

[< *türk* (Clauson, 1972: 542b), < *tVr-ük* (Turan, 2004: 2967[1840])]

**tür-* ~ *tüz-* "düzenlemek, örgütlemek", *türk* "güç, kuvvet"[1841] biçiminde gelişmiştir.

●**tüşrük** "renkli" < **tüşür-ük*

[< *tüşür-ük* (Clauson, 1972: 566a), < *tüşrüg* (Tezcan, 1975: § 60)]

●**uçık**[1842] "şeytan, cin " < *uç-ık*

[< *uç-uk* (Clauson, 1972: 22b; Erdal, 1991: 252)]

[1833] Clauson, 1972: 444a; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 892.
[1834] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 893.
[1835] Wilkens, 2021: 746a.
[1836] Wilkens, 2021: 746a.
[1837] Wilkens, 2021: 758a.
[1838] Wilkens, 2021: 763a.
[1839] Clauson, 1972: 459b.
[1840] *tVr-* "dermek, toplamak".
[1841] Wilkens, 2021: 775a.
[1842] AY'deki *uçıg* kelimesi *uçık* olarak okundu.

uç- "uçmak"[1843] AY'de tanıklanmaktadır.

uçık yilpig "cin, şeytan" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**uruk** "ip" < *ur-uk*

[< *ur-uk* (Clauson, 1972: 215a)]

ur- "vurmak, koymak"[1844] AY'de tanıklanmaktadır.

●**uşak → uvşak**

●**utgurak** "tamamıyla, kesin, şüphesiz" < *utgur-**a**-k* (?)

[< *odgur-ak* (Clauson, 1972: 49a), < **utgu-r-a-k* (Arat, 1965: § 7_{216})[1845]]

utgur- "heyecanlanmak", **utgura-* biçiminde gelişmiştir.

●**uvşak ~ uşak** "ufak" < *uv-uş+a-k*

[< *uvşak* (Erdal, 1991: 252)]

uv- "ezmek"[1846], *uvuş* "ufalanmış nesne, kırıntı"[1847], **uvşa-* biçiminde gelişmiştir.

●**yaguk** "yakın" < **ya-g+u-k*

[< *yagu-k* (Brockelmann, 1951: 110; Clauson, 1972: 901a; Erdal, 1991: 253; Eraslan, 2012: § 210)]

**ya-*[1848], **yag, yagu-* "yaklaşmak"[1849] biçiminde gelişmiştir.

yakın yaguk "yakın" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yaltrık** "parlaklık, ışık" < *yal-trı-k*

[< *yaltrı-k* (Clauson, 1972: 922a; Erdal, 1991: 254; Tekin, 2019b: 320)]

**ya-*[1850] "ateş almak, alevlenmek, yanmak"[1851], *yal-* parlamak, alevlenmek, yanmak"[1852] *yaltrı- ~ yaltır-* "parlatmak, ışıldatmak"[1853], biçiminde gelişmiştir.

yaruk yaltrık "ışık, parıltı, aydınlık" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yañıluk → yañluk**

●**yañluk ~ yañıluk** "yanlış, hata" < **yañ-ıl-uk* > *yañluk*

[1843] Wilkens, 2021: 782b.
[1844] Wilkens, 2021: 802b.
[1845] [< *utgu-ra-k* (Bang ve Gabain ve Rachmati, 1934: not 279), < *ut-ku-rak* (Malov, 1951: 439)].
[1846] Wilkens, 2021: 809a.
[1847] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 926.
[1848] *yakın* < **ya-k-ın* kelimesinin kökü olmalıdır.
[1849] Wilkens, 2021: 854a.
[1850] **ya-; ya-k-, ya-l-, ya-n-* aynı kökten geliyor.
[1851] Tekin, 2019b: 318.
[1852] Räsänen, 1969: 181a; Clauson, 1972: 918a; Arat, 1979: 517; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 944; Wilkens, 2021: 856a.
[1853] Wilkens, 2021: 858b.

[< *yañıl-uk* (Clauson, 1972: 950b; Gabain, 1988: § 127; Eraslan, 2012: § 210), < *yañl-ok* (Erdal, 1991: 254)]

**yañ-* "*yanlış yapmak", *yañıl-* "yanılmak, aldatmak"[1854] biçiminde gelişmiştir.

igid yañluk "yanlış, hata", *tetrü yañluk* "yanlış" ikileme, *ters tetrü yañluk* "yanlış" üçleme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yarık** "zırh" < *yar-ık*

[< *yarık* (Clauson, 1972: 962a)]

yar- "kırmak, parçalamak"[1855] AY'de tanıklanmaktadır.

yarık yaşık "zırh" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yaruk** "ışık" < *yaru-k*

[< *yaru-k* (Clauson, 1972: 962b), < *yaro-k* (Erdal, 1991: 255)]

yaru- "parlamak, aydınlatmak"[1856] AY'de tanıklanmaktadır.

yaruk yaltrık "ışık, parıltı, aydınlık", *yaruk yaltrıklıg* "ışıklı", *yaruk yaşuk* "ışıltı, parlak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **yaruklug, yaruksuz**

●**yaşık** "zırh" < *yaş-ık*

[< *yoşuk* (Clauson, 1972: 977b)]

yaş- "saklamak, gizlemek"[1857] kökünden türemiştir.

yarık yaşık "zırh" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yaşuk** "ışık" < *yaşu-k*

[< *yaşu-k* (Clauson, 1972: 977a), < *yaşo-k* (Erdal, 1991: 255)]

yaşu- "parlamak"[1858] AY'de tanıklanmaktadır.

yaruk yaşuk "ışıltı, parlak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **yaşuksuz**

●**yazuk** "suç, günah" < *yaz-uk*

[< *yaz-uk* (Clauson, 1972: 985b; Eraslan, 2012: § 210), < *yaz-ok* (Erdal, 1991: 256a)]

yaz- "yanılmak, günah işlemek"[1859] AY'de tanıklanmaktadır.

●**yinik** "hafif" < *yini-k*[1860]

[1854] Wilkens, 2021: 863a.
[1855] Wilkens, 2021: 866a.
[1856] Clauson, 1972: 956b; Arat, 1979: 527; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 956; Wilkens, 2021: 871b.
[1857] Wilkens, 2021: 874a.
[1858] Clauson, 1972: 977a; Wilkens, 2021: 876a.
[1859] Wilkens, 2021: 880a.
[1860] *yinik* sıfat türünde bir sözcük olduğu için {-k} olarak okundu.

[< *yini-k* (DTS, 1969: 256; Clauson, 1972: 950a), < *yini-g* (Erdal, 1991: 217; Uçar, 2009: 360)]

yini- "hafif olmak"[1861] tabanından türemiştir.

uçuz yinik "değersiz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **yinikle-**

●**yumşak** "yumuşak" < **yum-(u)ş+a-k* > *yumşak*

[< *yumşa-k* (Clauson, 1972: 938b), < *yımşa-k* (Erdal, 1991: 256)]

**yum-, *yumuş, yumşa-* "yumuşak olmak"[1862] biçiminde gelişmiştir.

●**yumrak**[1863] "yumuşacık" < **yum-ur+a-k*

[< *yum(u)r+ak* "yumuşak, narin" (Uçar, 2009: 370)]

**yum-, yumur* "yuvarlak"[1864], **yumra-* "*yuvarlak olmak, pürüzsüz olmak, yumuşak olmak" biçiminde gelişmiştir.

●**yügrük** "hızlı koşan, atik, çevik" < *yügür-ük*

[< *yügür-ük* (Clauson, 1972: 914a; Erdal, 1991: 258)]

yügür- "koşmak"[1865] AY'de tanıklanmaktadır.

●**yük** "yük" < **yü-k*

[< **yü-k* (Çağatay, 1967: 41) < *yük* (Erdal, 1991: 258)]

**yü-* "yüklemek" kökünden türemiştir.

Genişlemiş şekli için → yüksek

●**yüksek** "yüksek, yüce" < *yü-**k**+se-k*

[< *yükse-k* (Clauson, 1972: 915b; Erdal, 1991: 258)]

**yü-* "*yüklemek"[1866], *yük* "yük"[1867], *yükse-* "yükselmek"[1868] biçiminde gelişmiştir.

idiz yüksek "yüksek, yüce" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

II. {-(X)k} + Yapım Eki

●**erinüksüz** "yorulmaz, üşenmez" < **er-in-**ük**+süz*

[< **erinüg+süz* (Clauson, 1972: 237a), < *erin-ök+süz* (Erdal, 1991: 259; UW, 1998: 430b; Gulcalı, 2021: 384)]

**er-*, *erin-* "tembel olmak, yorulmak"[1869], **erinük* biçiminde gelişmiştir.

[1861] Wilkens, 2021: 888b.
[1862] Clauson, 1972: 939a.
[1863] Wilkens, *yumuşak* yerine eski bir yanlış olduğunu söylemektedir (Wilkens, 2021: 920a).
[1864] Clauson, 1972: 937a.
[1865] Wilkens, 2021: 923b.
[1866] *yüd-* aynı kökten türemiştir.
[1867] Wilkens, 2021: 924a.
[1868] Clauson, 1972: 916a; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 992.

●**evrinüksüz**[1870] "sarsılmaz, sabit" < *evir-in-**ük**+süz*[1871]

evir- "döndürmek, çevirmek, yöneltmek"[1872], **evrin-*, **evrinük* biçiminde gelişmiştir.

●**köken** "…" < *kö-**k**+e-n*

**kö-* "yükselmek"[1873], **kök* "*yükselmiş, kabarmış", **köke-, köken* biçiminde gelişmiştir.

yilü köken "gökkuşağı" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**kudruklug** "kuyruklu" < **kudur-**uk**+lug*

**kudur-*[1874], *kudruk* "kuyruk"[1875] biçiminde gelişmiştir.

●**örklüg** "örülmüş, örülü" < *ör-**ük**+lüg* > *örklüg*

ör- "örmek"[1876], *örk* "örülmüş"[1877] biçiminde gelişmiştir.

●**sedreksiz** "seyrek olmayan, sıkı" < *sedre-**k**+siz*

[< *sedre-k* (Clauson, 1972: 802a; Erdal, 1991: 242)]

sedre-[1878] "*aralıklı olmak", *sedrek* "seyrek"[1879] biçiminde gelişmiştir.

●**tulkak → tulkuk** < *tul-**uk**+ak*

●**tulkuk ~ tulkak** "tulum" < *tul-**uk**+uk* > *tulkuk*

tul- "vurmak"[1880], *tuluk* "harman dövme silindiri"[1881] biçiminde gelişmiştir. (?)

●**tüke-** "bitmek" < **tü-**k**+e-*

**tü-, *tük,* biçimi metinlerde belgelenmemiştir.

●**üzüksüz** "sürekli, daima" < *üz-**ük**+süz*

[< *üz-ük* (Clauson, 1972: 285b; Erdal, 1991: 253)]

üz- "kesmek, koparmak"[1882], *üzük* "son, ara verme, kesinti"[1883] biçiminde gelişmiştir.

●**yaykal-** "dalgalanmak, çalkalanmak" < *yay-**ık**+a-l-* > *yaykal-*

[1869] Wilkens, 2021: 115b.
[1870] AY'de *evrinüksüz*, *evrilinçsiz* yerine nüsha farklı olarak bulunmaktadır.
[1871] Erdal, *evrinügsüz* okunuşunun yanlış olduğunu, *erinüksüz* biçiminde okunması gerektiğini belirtmiştir (Erdal, 1991: 259).
[1872] Wilkens, 2021: 130a.
[1873] Ağca, 2015: 208.
[1874] Clauson, 1972: 605a.
[1875] Wilkens, 2021: 419a.
[1876] Wilkens, 2021: 539b.
[1877] Clauson, 1972: 221a.
[1878] Clauson, 1972: 802b.
[1879] Wilkens, 2021: 593a.
[1880] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 898.
[1881] Wilkens, 2021: 756a.
[1882] Wilkens, 2021: 832a.
[1883] Wilkens, 2021: 834a.

yay- “sarsmak, çalkalamak”[1884], **yayık* “*sallanan”, *yayka-* sallamak, silkmek”[1885] biçiminde gelişmiştir.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *açuk, artuk, bölük, bökük, ıduk*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *aduruk, aksak, bedük, egsük, emgek*

1/3. Üç heceli kelimelere gelir: *kıvırkak, utgurak*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *aksak, amrak, artak, bedük, bezek, egsük*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *açuk, artuk, bölük, bökük, ıduk*

3/1. Kendisinden önce gelen ekler:

{-(X)d-}: *ıduk*

{-(X)l-}: *teglük, yañluk*

{-(X)r-}: *adruk, körk, tutruk*

{+A-}: *amrak, kogşak, kövşek, tavşak, töşek, utgurak, uvşak, yumşak, yumrak*

{+X-}: yaguk

{+XrkA-}: *kıvırkak*

{-trI-}: *yaltrık*

{-(X)n-}: *erinüksüz, evrinüksüz*

3/2. Kendisinden sonra gelen ekler:

{+A-}: *köken, tüke-*

{+Ak}: *tulkak*

{+dAş}: *körkdeş*

{+lA-}: *kergekle-, kıvırkaklan-, körkle-, saklan-, yinikle-*

{+lXg}: *bölüklüg, emgeklig, karaklıg, kergeklig, kılıklıg, kölüklüg, körklüg, tileklig, yaruklug, kudruklug, örklüg*

{+rAk}: *artukrak*

{+sA-}: *yüksek*

{+sXz}: *açuksuz, adruksuz, egsüksüz, emgeksiz, kergeksiz, körksüz, yaruksuz, yaşuksuz, erinüksüz, evrinüksüz, sedreksiz, üzüksüz*

4. Ekin işlevi:

Genellikle sıfat yapar.

Sonuna geldiği fiilin gösterdiği hareketin neticesini pasif olarak ifade eder. [1886]

[1884] Clauson, 1972: 980b.
[1885] Wilkens, 2021: 879b.
[1886] Tekin, 1992: 83.

6. Ekin değerlendirilmesi:

Türkçede işlek kullanılan fiilden isim yapma eklerinden biridir.

Ünlü ile biten fiillere doğrudan gelir.

Ünsüz ile biten fiillere araya yardımcı ses alarak gelir.

3.3. {-(X)l}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 9 kelime bulunmaktadır:

I. {-(X)l}

●**amıl** "sakin, rahat" < **amı-l*

[< *amu-l* (Brockelmann, 1951: 115), < *amıl* (Clauson, 1972: 160b; UW, 1979: 117), < **amı-l* (Erdal, 1991: 330; UW, 2015: 126)]

**amı-* "*sakinleşmek" kökünden türemiştir.

●**ınal** "vekil, veliaht" < *ına-l*

[< *ına-l* (Brockelmann, 1951: 116; Räsänen, 1969: 165b; Erdal, 1991: 331; Tekin, 1992: 85; Kaya, 2021b: 265[1887]), < **ına-l* (Clauson, 1972: 184b; Eraslan, 2012: § 211)]

ına- "güvenmek"[1888] kökünden türemiştir.

●**kısıl** "dağ geçidi, dar vadi" < *kıs-ıl*

[< *kıs-ıl* (Clauson, 1972: 667b Erdal, 1991: 332; Eraslan, 2012: § 211)]

kıs- "kısmak, sızmak, azaltmak"[1889] kökünden türemiştir.

●**munkul** "aklı karışık, şaşkın" < *mun-uk-ul* > *munkul*

[< *mun-gul-* (Clauson, 1972: 768b)]

mun- " bunamak"[1890], *munuk-* "mihnet çekmek"[1891] biçiminde gelişmiştir.

●**muñkul** "aklı karışık, şaşkın" < *muñ+uk-ul* > *muñkul*

[< *muñ+uk-ul* (Erdal, 1991: 330)]

muñ "sıkıntı, üzüntü"[1892], *muñuk-* "bunalmak, ümitsizliğe düşmek"[1893] biçiminde gelişmiştir.

●**osal** "dikkatsiz, ihmalkâr, savruk" < **osa-l*

[1887] Kaya, *inel* kelimesinin, *ınal* sözcüğünün ince sıradan varyantı olduğunu, *ınan-* fiiliyle kökteş olan *ınal/inel* (< *ına-l*) sözünün "vekil, veliaht" anlamında olduğu görüşündedir (Kaya, 2021b: 265).
[1888] Räsänen, 1969: 165b.
[1889] Erdal, 1991: 381.
[1890] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 765.
[1891] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 765.
[1892] Wilkens, 2021: 480b.
[1893] Arat, 1979: 321; Ercilasun, 2014: 37.

[< **osa-l* (Brockelmann, 1951: 116; Räsänen, 1969: 365b; Clauson, 1972: 247a; Erdal, 1991: 330; Eraslan, 2012: § 211)]

**osa-*[1894] kökünden türemiştir.

sımtag osal "tasasız, kaygısız, dikkatsiz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tükel** "tam, eksiksiz, bütün" < **tü-k+e-l*

[< *tüke-l* (Räsänen, 1969: 504a; Clauson, 1972: 480b; Erdal, 1991: 330; Eraslan, 2012: § 211)]

**tü-, *tük, tüke-* "bitmek"[1895] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **tükellig**

I. {-(X)l} + Yapım Eki

●**ükli-** "artmak, çoğalmak" < *ük-**il+**i-* > *ükli-*

[< *ük-il* (Clauson, 1972: 106a), < **ük(ü)ş+i-* (Erdal, 1991: 481)]

ük- "yığmak"[1896], *ükil* "çok"[1897] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **üklit-, üklitdür-**

●**balıg** "yara" < **ba-**l+**ı-g*

[< *balıg* (Räsänen, 1969: 60b) < **ba+lıg* (Clauson, 1972: 335b), < *balı-g* (Erdal, 1991: 182)]

**ba-, *bal* "*yara" ~ *baş* "yara"[1898], **balı-* "*yaralamak" biçiminde gelişmiştir.[1899]

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *kısıl, ükli-, balıg*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *amıl, ınal, munkul, muñkul, osal, tükel*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *amıl, ınal, osal, tükel*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *kısıl, munkul, muñkul*

3/1. Kendisinden önce gelen ekler:

{-(X)k-}: *munkul*

{+(X)k-}: *muñkul*

{+A-}: *tükel*

3/2. Kendisinden sonra gelen ekler:

[1894] *osan-* < **osa-n-* "usanmak" aynı kökten türemiştir.
[1895] Wilkens, 2021: 769b.
[1896] Wilkens, 2021: 820a.
[1897] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 931.
[1898] Wilkens, 2021: 148a.
[1899] *l* ~ *ş* denkliği ile *baş* ~ *bal* "yara, çıban" > *ba-l+ı-* > *ba-l+ı-k-* "yaralanmak" biçiminde gelişmiş olmalıdır.

{+lXg}: *tükellig*

{+X-}: *ükli-, balıg*

4. Ekin işlevi:

Fiilden sıfat ve ad türetir.

3.4. {-(X)m}

AY'de, bu ekle genişlemiş 27 kelime bulunmaktadır:

I. {-(X)m}

●**atım** "savaşçı, nişancı; kahraman" < *at-ım*

[< *at-ım* (Brockelmann, 1951: 124; Clauson, 1972: 59b; UW, 1988: 260a; Erdal, 1991: 291)]

at- "atmak, fırlatmak"[1900] kökünden türemiştir.

●**birim** "borç" < *bir-im*

[< *bir-im* (Brockelmann, 1951: 124), < *bér-im* (Clauson, 1972: 366a; Erdal, 1991: 296)]

bir- "vermek" AY'de tanıklanmaktadır.

●**eñim** "kısımlı, parçalı, bölümlü" < *eñ-im*

[< *eg-im* (Clauson, 1972: 108a), < *eg-im/eñ-im* (Erdal, 1991: 294), *eñim* (385b) → *ekim* < *ek-im* (UW, 1994: 362b), < *eñ-im* (Ağca, 2018: 17)]

eñ- ~ *eg-*[1901] "eğmek, bükmek, kıvırmak"[1902] kökünden türemiştir.

●**içim** "içecek" < *iç-im*

[< *iç-im* (Brockelmann, 1951: 124; Clauson, 1972: 27b; Erdal, 1991: 294)]

iç- "içmek"[1903] AY'de tanıklanmaktadır.

●**karım** "çukur, hendek" < *kar-ım*

[< *kar-ım* (Clauson, 1972: 659b; Erdal, 1991: 293)]

kar- "(su vb.) taşmak"[1904] kökünden türemiştir.

●**kedim** "elbise, giyim" < *ked-im*

[< *ked-im* (Brockelmann, 1951: 124; Clauson, 1972: 704a; Gabain, 1988: § 118; Erdal, 1991: 294; Eraslan, 2012: § 212)]

ked- "giymek"[1905] AY'de tanıklanmaktadır.

[1900] Wilkens, 2021: 80a.
[1901] UW, 1998: 381a.
[1902] UW, 1994: 362b.
[1903] Wilkens, 2021: 293a.
[1904] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 684.
[1905] Wilkens, 2021: 352a.

Genişlemiş şekli için → **kedimlig**

●**körüm** "görüntü, görüş" < *kö-r-üm*

[< *kör-üm* (DTS, 1969: 319a; Clauson, 1972: 745b; Erdal, 1991: 295)]

kö- "bağlamak, korumak, gözetmek"[1906], *kör-* "görmek"[1907] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **körümlüg**

●**ölüm** "ölüm" < *öl-üm*

[< *öl-üm* (Brockelmann, 1951: 125; Clauson, 1972: 146a; Erdal, 1991: 294; Eraslan, 2012: § 212)]

öl- "ölmek"[1908] AY'de tanıklanmaktadır.

●**ötlüm** "tekrar" < *öt-*(*ü*)*-l-üm*

[< *ötlüm* (Clauson, 1972: 56a), < *ötel-üm* (Erdal, 1991: 293)]

öt- "girmek, geçmek"[1909], **ötül-* "*geçilmek" (?) biçiminde gelişmiştir.

●**telim** "çok" < *tel-im*

[< *telim* (Clauson, 1972: 499b), < **tal-ım* > *tel-im* (Ağca, 2020: 61[1910])]

AY'da *üküş telim* ikilemesinde geçer.

telim taşım[1911] ikilemesi de tıpkı *üküş telim* gibi "çok" anlamındadır. *taşım*[1912] < *taş-* fiilinden türediğine göre *telim* < *tel-* gelmiş olmalıdır.

●**tikim** "yüksek" < *tik-im*

[< *tik-im* (Clauson, 1972: 482a; Erdal, 1991: 294)]

tik- "dik duruma getirmek" AY'de tanıklanmaktadır.

●**togum** "doğum" < *tog-um*

[< *tog-um* (Clauson, 1972: 470a; Erdal, 1991: 294; Eraslan, 2012: § 212), < *tug-um* (Gabain, 1988: § 118)]

tog- "doğmak"[1913] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **togumlug**

●**tulum** "karşılaşma, rastlama" < *tul-um*

[1906] Wilkens, 2021: 435a.
[1907] Wilkens, 2021: 408a.
[1908] Wilkens, 2021: 530a.
[1909] Wilkens, 2021: 542b.
[1910] Ağca, sözcüğün kökünü söz içi ve sonunda /l/ = /ş/ denkliklerini göz önüne alarak **tal(X)-* fiiline bağlamaktadır. *telim* biçimine dönüşmesini ise sözcüğün öndamaksıllaşmada, *üküş* sözcüğündeki ön ünlülerin etkisi ve sözcükteki /t/ , /l/ ünsüzünün etkisi olduğu görüşündedir (Ağca, 2020: 58-61).
[1911] Wilkens, 2021: 692b.
[1912] Erdal, 1991: 293; Ağca, 2020: 58.
[1913] Wilkens, 2021: 752b.

[< *to-l-um* (Erdal, 1991: 293)]

tul-[1914] ~ *tuş-* "karşılaşmak"[1915] kökünden türemiştir.

tuş- "karşılaşmak" AY'de tanıklanmaktadır.

●**turum** "ara" < *tur-um*

[< *tur-um* (Clauson, 1972: 549a; Erdal, 1991: 294)]

tur- "ara vermek"[1916] kökünden türemiştir.

turum ara "hemen, derhal" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tütrüm** "derin, esrarengiz" < **tü-tür-üm*

[< *tuy-tur-um* "hissettirmek" (Erdal, 1991: 291)]

tütrüm teriñ "derin, ince" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tamızım** "damla" < *tam-ız-ım*

[< *tamız-ım* (Clauson, 1972: 510a), < *tam-ız-ım* (Erdal, 1991: 297)]

tam- "damlamak"[1917], *tamız-* "damlatmak"[1918], *tamızım* "damla"[1919] biçiminde gelişmiştir.

●**yilim** "tutkal, yapışkan" < *yil-im*[1920]

[< *yil-im* (Erdal, 1991: 296)]

il- ~ *yil-* "yapışmak, iliştirmek"[1921] kökünden türemiştir.

●**yim** "yiyecek" < *yi-m*

[< *yém* (Clauson, 1972: 934a; Erdal, 1991: 290)]

yi- "yemek"[1922] AY'de tanıklanmaktadır.

II. {-(X)m}+ Yapım Eki

●**alımçı** "alacaklı" < *al-**ım**+çı*

[< *al-ım* (Brockelmann, 1951: 124; Clauson, 1972: 145b; UW, 1979: 92b; Erdal, 1991: 296)]

al- "almak"[1923], *alım* "borç, kredi"[1924] biçiminde gelişmiştir.

●**ertimlig** "geçici, kısa süreli" < *ert-**im**+lig*

[1914] *tul-* biçimi AY'da yoktur, ancak *tuş-* biçimi bulunmaktadır.
[1915] Wilkens, 2021: 762.
[1916] Wilkens, 2021: 758a.
[1917] Wilkens, 2021: 667a.
[1918] Wilkens, 2021: 668b.
[1919] Wilkens, 2021: 668b.
[1920] Bu kelime günümüz Türkçesindeki *il-* "bağlamak" fiilinin *y*'li varyantıdır.
[1921] Wilkens, 2021: 303a.
[1922] Wilkens, 2021: 882a.
[1923] Wilkens, 2021: 27a.
[1924] Wilkens, 2021: 28a.

[< *ertim-lig* (Clauson, 1972: 212a), < *ert-imlig* (Erdal, 1991: 375, Erdal, 2004: 143)]

ert- "içinden geçmek, ortasından geçip gitmek"[1925], **ertim* biçiminde gelişmiştir.

●**kanımlıg**[1926] "hoşnut, memnun" < *kan-**ım**+lıg*

[< *kan-ımlıg* (Erdal, 1991: 375)]

kan- "doymak, tatmin olmak"[1927], **kanım* biçiminde gelişmiştir.

●**serimlig** "sabırlı, sakin" < *ser-**im**+lig*

[< *ser-im* (Clauson, 1972: 852b), < *ser-imlig* (Erdal, 1991: 376)]

ser- "sabırlı olmak"[1928], *serim* "sabır"[1929] biçiminde gelişmiştir.

●**tegimlig** "değerli" < *teg-**im**+lig*

[< *teg-im* (Clauson, 1972: 482a), < *teg-imlig* (Erdal, 1991: 374)]

teg- "ulaşmak, değmek, varmak"[1930], *tegim* "değer, layık"[1931] biçiminde gelişmiştir.

●**titimlig**[1932] (1) "cesaretli" < *tit-**im**+lig*

[< *tit-im* (Clauson, 1972: 456b)]

tit- "karşı çıkmak, direnmek"[1933], *titim* "cesur" kökünden türemiştir.

●**titimlig (2)** "cömert olan" < *tit-**im**+lig*

tit- "terk etmek, vazgeçmek"[1934], *titim* "*cömert" kökünden türemiştir.

●**titimsiz** "cesaretsiz" < *tit+im+siz*

tit- "karşı çıkmak, direnmek"[1935] kökünden türemiştir.

●**yitimsiz** "yetersiz, güçsüz" < *yit-**im**+siz*

[< *yét-imsiz* (Erdal, 1991: 299)]

yit- "ulaşmak"[1936], **yitim* biçiminde gelişmiştir.

[1925] Wilkens, 2021: 119a.
[1926] Kaya'nın dizininde *kanımlıg* tek madde başı olarak verilmiş. Ancak, madde "memnun" ve "eş sahibi" olarak iki maddeye ayrılmalıdır.
[1927] Wilkens, 2021: 328a.
[1928] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 814.
[1929] Clauson, 1972: 852b.
[1930] Wilkens, 2021: 688a.
[1931] Wilkens, 2021: 688b.
[1932] *titimlig* AY'da tek madde başı halinde verilmiş, ancak bağlama bakıldığında iki madde yapılması gerektiği anlaşılıyor: *titimlig* (1) "cesaretli (str. 3849, 15095), *titimlig* (2) "cömert" (str. 16336).
[1933] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 884.
[1934] Clauson, 1972: 450b.
[1935] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 884.
[1936] Wilkens, 2021: 906a.

yitimsiz paralel yazmada *titimsiz* (U 9164, arka, 23) < *tit-* "karşı gelmek, direnmek" < *tit-im* "inat, sebat, azim"[1937].

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir.

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *ötlüm*

2. Konsonantla biten tabanlara gelir.

3. Kendisinden sonra gelen ekler:

{+çI}: *alımçı*

{+lXg}: *ertimlig, kanımlıg, serimlig, tegimlig, titimlig*

{+sXz}: *titimsiz, yitimsiz*

4. Ekin işlevi:

Geçişli fiillerin öznesini karşılar: *atım* "savaşçı, nişancı; kahraman"

Eylemin nesnesini karşılar: *birim* "borç", *körüm* "görüntü, görüş"

Sıfat yapar: *tikim* "yüksek"

Eylem ismi yapar: *ölüm* "ölüm"

Bitmişlik ifade eder.

3.5. {-(X)ñ}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 5 kelime bulunmaktadır:

I. {-(X)ñ}

●**buluñ** "taraf, köşe" < *bul-uñ*

[< *buluñ* (Clauson, 1972: 343b)]

bul- "bulmak"[1938] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekil için → **buluñlug**

●**şılañ** "ıslak" < Çin. 濕 *shih* (G. 9938) + T. *+lañ* < *şı+la-ñ*

şı "nem, rutübet"[1939], *şıla-* "ıslatmak"[1940] biçiminde gelişmiştir.

●**yiriñ** "irin" < *yiri-ñ*

[< *iri-ñ* (Clauson, 1972: 233a; Erdal, 1991: 338)]

yiri- "çürümek, kokuşmak"[1941] kökünden türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **yiriñlig, yiriñü-**

[1937] Tekin, 1987: 166.
[1938] Wilkens, 2021: 197a.
[1939] Wilkens, 2021: 649a.
[1940] Wilkens, 2021: 649a.
[1941] Clauson, 1972: 198b: (*iri-/irü-*).

II. {-(X)ñ} +Yapım Eki

●**beliñle-** "korkmak, ürkmek" < **bel-**iñ**+le-*

[< *beliñ* (Clauson, 1972: 343a)]

**bel-, beliñ* "korku, endişe"[1942] biçiminde gelişmiştir.

●**yalañuz ~ yalınguz, yalıñuz** < **yal-**ıñ**+uz* > *yalñuz*

[< *yalıñuz* (Räsänen, 1969: 182a), < **yal-ıñ* (Clauson, 1972: 929b; Erdal, 1991: 338, dip. 387)]

**yal-, yalıñ* "çıplak, yalın"[1943] biçiminde gelişmiş olmalı.

III. {-(X)ñ} + Edat

●**beliñteg** "aniden, beklenmedik şekilde" < **bel-**iñ**+teg*

[< *beliñ* (Clauson, 1972: 343a)]

**bel-, beliñ* "korku, endişe"[1944] biçiminde gelişmiştir.

Ekin değerlendirilmesi:

İşlek bir ek değildir.

Fiilden isim ve sıfat türetir.

Bütün {-(X)ñ} örnekler iki hecelidir.

Kendisinden önce gelen ekler:

{+X-}: *yiriñü-*

Kendisinden sonra gelen ekler:

{+lA-}: *beliñle-*

{+lXg}: *buluñlug yiriñlig*

{+z} (2): *yalañuz*

3.6. {-(X)nç}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 64 kelime bulunmaktadır:

I. {-(X)nç}

Bu ek {-(X)nç} olarak kabul edildi, ancak ekin ara formları var ise bunlar ilgili maddede değerlendirildi.

●**alınç** "kazanç, kâr, elde edilen şey" < *al-ınç*

[< *al-ınç* (UW, 1979: 93b; Erdal, 1991: 283)]

al- "almak"[1945], *alın-* "almak, kabul etmek"[1946] AY'da tanıklanmaktadır.

[1942] Wilkens, 2021: 159b.
[1943] Wilkens, 2021: 857b.
[1944] Wilkens, 2021: 159b.
[1945] Wilkens, 2021: 27a.

bulunç alınç “kazanç” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**ayınç** “korku, baskı” < **ay-ınç*

[< *ayın-ç* (Clauson, 1972: 274b; UW, 1994: 308b), < *ay-ınç* (Erdal, 1991: 283)]

**ay-* “korkmak”[1947] biçimi metinlerde belgelenmemiştir.

ayın- “korkmak”[1948] AY’da tanıklanmaktadır.

basınç ayınç “baskı, korku”, *korkınç ayınç* “korku” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**aymanç** “korku, utanç, çekinme” < **ayma-nç*

[**eymenç* < *eymen-* (Clauson, 1972: 273b), < *ayma-nç* (Erdal, 1991: 283)]

**ayma-, ayman-* “korkmak, utanmak, çekinmek”[1949] biçiminde gelişmiştir.

Kelimenin *eymenç-* biçimi de vardır (Clauson, 1972: 274a; UW, 1994: 314a; Wilkens, 2021: 132).

Genişlemiş şekli için → **aymançsız**

●**basınç** “baskı, zulüm” < *bas-ınç*

[< *bas-ınç* (Brockelmann, 1951: 130; Erdal, 1991: 282), < *basın-ç* (Clauson, 1972: 373b)]

bas- “basmak, hüküm sürmek, baskı altında tutmak, yenmek”[1950], *basın-* “basmak, ezmek”[1951] AY’de tanıklanmaktadır.

●**bulunç** “kazanç, yarar, fayda” < *bul-unç*

[< *bul-unç* (Gabain, 1988: § 125; Erdal, 1991: 283)]

bul- “bulmak”, **bulun-* biçiminde gelişmiştir.

bulunç alınç “kazanç” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**erinç → irinç**

●**ınanç ~ inenç** “vezir, danışman” < **ına-nç*[1952]

[< *ınan-ç* (Clauson, 1972: 187a; Gabain, 1988: § 125), < *ına-nç* (Erdal, 1991: 277)]

ına- “güvenmek”[1953], *ınan-* “inanmak”[1954] biçiminde gelişmiştir.

[1946] Wilkens, 2021: 29a.
[1947] UW, 1994: 308a.
[1948] UW, 1994: 308a.
[1949] Wilkens, 2021: 132a.
[1950] Wilkens, 2021: 145a.
[1951] Wilkens, 2021: 145b.
[1952] Clauson *ınan-* maddesinde sözcüğün kökünün **ına-* olduğu görüşündedir (Clauson, 1972: 188a). Peki **ına-* < **ın+a-* olabilir mi?
[1953] Räsänen, 1969: 165b;
[1954] UW, 2020: 88.

●**irinç ~ erinç ~ yirinç** "zavallı" < *ir-inç*

[< *irin-ç* (Clauson, 1972: 234; Gabain, 1988: § 125; Eraslan, 2012: § 198), < **i-r-in-ç* (Tekin, 1987: 158[1955]), < *ér-inç* (Erdal, 1991: 278)]

ir-[1956] "iğrenmek, aşağılamak, kötülemek"[1957], *irin-* "kızmak, öfkelenmek, acımak"[1958] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **irinçke-, irinçkençig**

●**inenç → ınanç**

●**kılınç** "amel, iş" < *kıl-ınç*

[< *kıl-ınç* (Brockelmann, 1951: 130; Erdal, 1991: 277) < *kılın-ç* (Clauson, 1972: 623a)]

kıl- "etmek, yapmak, kılmak"[1959], *kılın-* "yaratılmak, hazırlanmak"[1960] AY'da tanıklanmaktadır.

kılınç "amel, iş" > *kılıç* "silah"

Genişlemiş şekli için → **kılınçsız, kılınçlıg**

●**kılıç** "silah" → **kılınç**

[< *kılıç* (Räsänen, 1969: 263b)]

●**kirtgünç** "inanç" < **kirtgü-nç*

[< *kértgün-ç* (Clauson, 1972: 739a), < *kértgü-nç* (Erdal, 1991: 278), < *kirtgün-ç* (Gabain, 1988: § 125; Eraslan, 2012: § 198)]

kirtü "doğru, hakikat"[1961], **kirtü+k-ün-*[1962], *kirtgün-* "inanmak"[1963] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **kirtgünçlüg, kirtgünçsüz**

●**kikinç**[1964] "cevap" < *ki+k-inç*

[< *kik-inç* (Clauson, 1972: 712a; Erdal, 1991: 282)]

**ki* "arka"[1965], *ki+k-* "cevaplamak" biçiminde türemiş olabilir[1966].

●**kolunç** "yalvarma, isteme" < *kol-unç*

[1955] **i-r-* / **yi-r-* ya da **i-r+* / **yi-r+* (Tekin, 1987: 158).
[1956] *yir- ~ ir-*
[1957] UW, 2020: 23; Wilkens, 2021: 259b.
[1958] UW, 2020: 27; Wilkens, 2021: 260b.
[1959] Wilkens, 2021: 369b.
[1960] Wilkens, 2021: 370b.
[1961] Wilkens, 2021: 366b.
[1962] Erdal, 1991: 605.
[1963] Wilkens, 2021: 365b.
[1964] AY'deki *kiginç* kelimesi *kikinç* olarak okundu.
[1965] Clauson, 1972: 704b.
[1966] *kiçe* (< *ki+çe* "gece"), *kin* (< *ki+n* "sonra"), *kirü* (< *ki+rü* "geri") aynı kökün türevleridir (Kaya, 2008: 172).

[< *kol-un-* (Clauson, 1972: 623b), < *kol-unç* (Erdal, 1991: 282)]

kol- "istemek"[1967], *kolun-* "istemek, dilemek, yalvarmak"[1968] AY'da tanıklanmaktadır.

●**korkınç** "korku" < *kork-ınç*

[< *kork-ınç* (Brockelmann, 1951: 130; Erdal, 1991: 281), < *korkın-ç* (Clauson, 1972: 654b)]

kork- "korkmak"[1969], *korkın-* "korkmak"[1970] AY'da tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **korkınçıg, korkınçlıg, korkınçsız**

●**körünç** "görünüş, oyun, temaşa" < *kör-ünç*

[< *körün-ç* (Clauson, 1972: 746a), < *kör-ünç* (Erdal, 1991: 282)]

kö- "bağlamak, korumak, gözetmek"[1971], *kör-* "görmek"[1972], *körün-* "görünmek"[1973] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **körünçle-**

●**küvenç** "gurur" < **küve-nç*

[< *küve-nç* (Brockelmann, 1951: 130; Erdal, 1991: 278), < *küven-ç* (Clauson, 1972: 689b)]

**küve-, küven-* "gururlu olmak, gururlanmak"[1974] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **küvençsiz**

●**ögrünç** "sevinç, neşe" < *ög(i)r-ünç*

[< *ögrün-ç* (Clauson, 1972: 113a), < *ögr-ünç* (Gabain, 1988: § 125; Erdal, 1991: 276; Eraslan, 2012: § 217)]

ögir- "sevinmek, mutlu olmak"[1975], **ögrin-* biçiminde gelişmiştir.

ögrünç sevinç "sevinç, mutluluk" biçiminde ikileme oluşturmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **ögrünçü, ögrinçülüg ~ ögrünçülüg, ögrünçlüg**

●**ökünç** "pişmanlık" < *ö-k-ü-nç*

[< *ökün-ç* (Clauson, 1972: 110a), < *ök-ünç* (Erdal, 1991: 278)]

ö-[1976] "düşünmek"[1977], *ök-* "düşünmek"[1978], *ökün-* "pişman olmak"[1979] biçiminde gelişmiştir.

[1967] Wilkens, 2021: 389b.
[1968] Wilkens, 2021: 370b.
[1969] Wilkens, 2021: 394a.
[1970] Clauson, 1972: 655b.
[1971] Wilkens, 2021: 435a.
[1972] Wilkens, 2021: 408a.
[1973] Wilkens, 2021: 412a.
[1974] Wilkens, 2021: 447a.
[1975] Wilkens, 2021: 525b.

Genişlemiş şekli için → **ökünçsiz**

●**sakınç** "düşünce" < *sa-k-ınç*

[< *sakın-ç* (Clauson, 1972: 812a), < *sakı-nç* (Erdal, 1991: 280; Uçar, 2009: 374)]

sa- "saymak, düşünmek, dikkat etmek"[1980], *sak-* "düşünmek, hesap etmek"[1981], *sakın-* "düşünmek, düşünceye dalmak"[1982] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **sakınçlıg, sakınçsız**

●**sevinç** "sevinç" < *sev-inç*

[< *sev-inç* (Brockelmann, 1951: 130; Erdal, 1991: 280; Uçar, 2009: 374), < *sevin-ç* (Clauson, 1972: 790a)]

sev- "sevmek"[1983], *sevin-* "sevinmek"[1984] AY'da tanıklanmaktadır.

ögrünç sevinç "sevinç, mutluluk"[1985] biçiminde ikileme oluşturmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **sevinçlig, sevinçsiz**

●**tayanç** "yardımcı" < *taya-nç*

[< *tayan-ç* (Clauson, 1972: 569a), < *taya-nç* (Erdal, 1991: 277)]

taya-[1986] "destek olmak"[1987], *tayan-* "dayanmak, güvenmek, yaslanmak"[1988] biçiminde gelişmiştir.

●**teginç** "erişme, ulaşma" < *teg-inç*

[< *tegin-ç* (Clauson, 1972: 484a), < *teg-inç* (Erdal, 1991: 279)]

teg- "varmak, ulaşmak"[1989], *tegin-* "varmak, ulaşmak, yerine getirmek"[1990] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **tegինçsiz**

●**tegzinç** "kitap tomarı, bölüm" < *teg-*(*i*)*z-inç*

[1976] *bilin-* ve *ukun-* fiilleriyle birlikte kullanıldığı için aynı anlam dairesindeki bir fiilden gelmiş olmalıdır.
[1977] Wilkens, 2021: 521a.
[1978] Tekin, 2019b: 328, 444a.
[1979] Wilkens, 2021: 529b.
[1980] Wilkens, 2021: 570b.
[1981] Wilkens, 2021: 574a.
[1982] Wilkens, 2021: 574b.
[1983] Wilkens, 2021: 599b.
[1984] Wilkens, 2021: 600b.
[1985] Ölmez, 2017: 243-311.
[1986] "Emekleme döneminde, henüz yürüyemeyen çocuğun ayakları üzerinde durması" anlamındaki *tay tay durmak*[1986] deyiminde geçen *tay* bu kelimenin kökeni olabilir mi?
[1987] Clauson, 1972: 567b.
[1988] Wilkens, 2021: 686b.
[1989] Wilkens, 2021: 688a.
[1990] Wilkens, 2021: 688b.

[< *tegzin-ç* (Clauson, 1972: 488b; Gabain, 1988: § 125; Erdal, 1991: 279; Eraslan, 2012: § 198)]

**teg-* "*çevirmek", *tegiz-* "etrafında dönmek"[1991], *tegzin-* "dönmek, çevresini dolaşmak"[1992] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **tegzinçlig**

●**tınç** "dinç, huzur, rahat" < **tı-nç*

[< *tın-ç* (Clauson, 1972: 516a), < *tı-nç* (Erdal, 1991: 275)]

**tı-* kökünden türemiştir.

●**umunç ~ umınç** "umut, arzu, umma" < *um-unç*

[< *um-unç* (Brockelmann, 1951: 131; Räsänen, 1969: 513b; Erdal, 1991: 279), < *um-un-ç* (Clauson, 1972: 162a)]

um- "ümit etmek, beklemek"[1993] *umun-* "ummak, beklemek"[1994] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **umunçlug**

●**umınç → umunç**

●**yalınç** "parlaklık" < **ya-l-ınç*

[< *yalınç* (DTS, 1969: 229a), *yalınç* "alev, yalım" < *ya-l-* (Ölmez, 1991: 23)]

**ya-*[1995] "ateş almak, alevlenmek, yanmak"[1996], *yal-* parlamak, alevlenmek, yanmak"[1997] biçiminde gelişmiştir.

●**yirinç → irinç**

●**yogunç ~ yoguç** "karşı kıyı" < *yog-unç*

**yog-*[1998] kökünden türemiştir.

●**yoguç → yogunç** < **yog-unç* > *yoguç* (*kılınç → kılıç* gibi)

●**yükünç** "ibadet, saygı, hürmet" < **yük-ünç*

[< *yükün-ç* (Clauson, 1972: 913a; Erdal, 1991: 279)]

**yük-* "*eğmek", *yükün-* "eğilmek, hürmet etmek"[1999] biçiminde gelişmiştir.

II. {-(X)nç} + Yapım Eki

[1991] Clauson, 1972: 488b.
[1992] Wilkens, 2021: 691b.
[1993] Wilkens, 2021: 798a.
[1994] Wilkens, 2021: 799a.
[1995] *ya-k-, ya-l-, ya-n-* aynı kökten geliyor.
[1996] Tekin, 2019b: 318.
[1997] Räsänen, 1969: 181a; Clauson, 1972: 918a; Arat, 1979: 517; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 944; Wilkens, 2021: 856a.
[1998] Aynı kökten *yogur-* "katetmek, geçmek, aşmak" da türemiştir (Wilkens, 2021: 909b).
[1999] Wilkens, 2021: 924a.

●**evrinçkençig** "hareketli" < *evir-inç+ke-nçig*

[< **evir-i-n-ç+ke-n-ç+sig* (Ölmez, 1991: 56)]

Genişlemiş şekli için → **evrinçkençig**

II. I. {-(X)nçsXz} < {-(X)nç+sXz}

Bu ek, {-Xnç}'li ara formaları olmadığı için {-XnçsXz} birleşik ek olarak kabul edildi.

●**agınçsız** "sarsılmaz, sabit" < *ag-ınçsız*

[< *ag-ın-ç+sız* (Clauson, 1972: 88a), < *ag-ın-ç+sız* (UW, 1977: 65a), < *ag-ınçsız* (Erdal, 1991: 351; UW, 2015: 60)]

ag- "yukarı çıkmak, yükselmek"[2000], **agın-* ve **agınç* biçiminde gelişmiştir.

agınçsız evrilinçsiz "sağlam, değişmez, sabit, dönüşsüz"[2001] ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**alkınçsız** "sonsuz, tükenmez, bitmez, eksilmez" < *al-k-ınçsız*

[< *alkın-çsız* (Clauson, 1972: 139b[2002]), (< *alkın-ç*), *alkınç+sız* (UW, 1979: 98a), < *alk-ınçsız* (Erdal, 1991: 350)]

al- "almak"[2003], *alk-* "yok etmek, ortadan kaldırmak"[2004], *alkın-* "sona ermek, yok olmak"[2005] AY'da tanıklanmaktadır.

**alkınç* biçimi metinlerde belgelenmemiştir.

●**ertinçsiz** "geçiçi olmayan" < *ert-inçsiz*

[< *ert-inçsiz* (Erdal, 1991: 352)]

ert- "içinden geçmek, ortasından geçip gitmek"[2006] AY'da tanıklanmaktadır.

**ertin-, *ertinç* biçimi metinlerde belgelenmemiştir.

●**esirkençsiz** "esirgemeyen, cömert, (bir şeyden) kaçınmayan" < **es+irke-nçsiz*

[< *esirke-nçsiz* (Erdal, 1991: 352), < *es+irke-nçsiz* (Uçar, 2009: 372)]

*****es*[2007] "*pişmanlık", *esirke-* "esirgemek, muhafaza etmek"[2008], *esirken-* "esirgenmek"[2009] biçiminde gelişmiştir.

[2000] Wilkens, 2021: 16a.
[2001] Ölmez, 2017: 243-311.
[2002] Clauson, 1972: 137b. *alkınç* < *aklın-ç* şeklinde verilmiş. Ancak verilen tüm örnekler *alkunçu* maddesi ile ilgili.
[2003] Wilkens, 2021: 27a.
[2004] UW, 1979: 95a; Wilkens, 2021: 29b.
[2005] UW, 1979: 97a.
[2006] Wilkens, 2021: 119a.
[2007] Clauson, 1972: 252b.
[2008] Gulcalı, 2021: 466.
[2009] Erdal, 1991: 598.

esirkençsiz ökünçsiz "cimri olmayan, cömert" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**evrilinçsiz** "sarsılmaz, sabit" < **ev-ir-il-nçsiz*

[< *evril-inçsiz* (Clauson, 1972: 15a), < *ev*(*i*)*r-il-nçsiz* (Uçar, 2009: 374)]

**ev-* "dönmek", *evir-* "döndürmek, çevirmek"[2010], *evril-* "çevrilmek, dönmek"[2011], **evrilin- *evrilinç* biçiminde gelişmiştir.

agınçsız evrilinçsiz "sağlam, değişmez, sabit, dönüşsüz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**igingçsiz** "direngçsiz, güçsüz" < *ige-nçsiz* > *igingçsiz*[2012]

[< **ike-n-inç+siz*[2013] (Erdal, 1991: 353)]

igingçsiz paralel yazmada *eginsiz* (U 9164, arka, 23) şeklindedir.

ige- "kafa tutmak"[2014], **igenç* "*cesaret, direng" biçiminde gelişmiştir.

●**ilinçsiz** "bağsız, bağımsız, ilintisiz" < *il-inçsiz*

[< *ilin-çsiz* (Erdal, 1991: 397), < *il-in-çsiz* (Uçar, 2009: 506)]

il- "yapışmak"[2015], *ilin-* "yapışmak, bağlı olmak"[2016], **ilinç* biçiminde gelişmiştir.

ilinçsiz tutunçsuz "bağlantısız" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**kanınçsız** "kanmaz, doyumsuz" < *kan-ınçsız*

[< **kan-ın-ç+sız* (Clauson, 1972: 639a), < *kan-ınçsız* (Erdal, 1991: 354; Uçar, 2009: 374)]

kan- "tatmin olmak"[2017], **kanınç* biçiminde gelişmiştir.

●**kötrünçsiz** "yüceltilmemiş"< **kö-t*(*ü*)*r-ünçsiz*

[< *kötrü-ngçsüz* (Erdal, 1991: 354)]

**kö-* "yükselmek"[2018], *kötür-* "kaldırmak, yükseltmek, götürmek"[2019], **kötrünç* biçiminde gelişmiştir.

unçsuz kötrünçsüz "dayanılamaz, katlanılmaz" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

[2010] Wilkens, 2021: 130a.
[2011] Wilkens, 2021: 131a.
[2012] Orta hecedeki *e*, ilk ve son hecedeki *i* seslerinin etkisiyle benzeşmeye uğramıştır. Bu fiilden yapılmış *igi-ş* "asi hayvan" (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 662) türetimi de vardır.
[2013] "kolay boyun eğen, razı olan, direnmeyen" (Erdal, 1991: 353).
[2014] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 662.
[2015] Wilkens, 2021: 303a.
[2016] Wilkens, 2021: 304a.
[2017] Wilkens, 2021: 328a.
[2018] Ağca, 2015: 201-221.
[2019] Gulcalı, 2021: 480; Wilkens, 2021: 413b.

●**öñedinçsiz** "çaresiz" < *öñ+ed-inçsiz*

öñ (2) "renk, güzellik"[2020], *öñed-* "iyileşmek"[2021], **öñedinç* biçiminde gelişmiştir.

●**teñlençsiz** "ölçülemez, ölçüsüz" < *teñ+le-nçsiz*

[< *teñlen-ç* (Clauson, 1972: 522b), < *teñle-nçsiz* (Erdal, 1991: 355; Uçar, 2009: 374)]

teñ "denk, eşit"[2022], *teñle-* "ölçmek hesaplamak, karşılaştırmak"[2023], *teñlen-* "düşünüp taşınmak, hesap etmek"[2024], **teñlenç* biçiminde gelişmiştir.

●**teprençsiz** "sabit, hareketsiz" < *tepre-nçsiz*

[**teprenç* < *tepren-* (Clauson, 1972: 445b), < *tepre-nçsiz* (Erdal, 1991: 352)]

tepre- "kımıldamak, hareket etmek"[2025], **teprenç* biçiminde gelişmiştir.

utunçsuz teprençsiz "hareketsiz, sabit" biçiminde ikileme oluşturmaktadır.

●**tözkerinçsiz** "anlaşılmaz" < *töz+ker-inçsiz*

[< *tüz-ger-inç-siz* (Clauson, 1972: 575a), < *tüzker-inçsiz* (Erdal, 1991: 355) < *töz+ker-inçsiz* (Gabain, 1988: § 87; Tekin, 2019a: 30) < *tüz+ker-inçsiz* (Uçar, 2009: 372)[2026]]

töz "kök, köken"[2027], *tözker-* "araştırmak, incelemek"[2028], **tözkerin-,* **tözkerinç* biçiminde gelişmiştir.

●**tutunçsuz ~ tutunçsız, tütinçsüz, tütünçsiz, tütünçsüz** "anlaşılmak, erişilmez, ulaşılmaz, tutulmaz" < *tu-t-unçsuz*

[< *todun-çsuz* (Clauson, 1972: 458b)]

tu- "kapamak, tıkamak, yasaklamak"[2029], *tut-* "tutmak"[2030], *tutun-* "tutulmak, tutunmak"[2031], **tutunç* biçiminde gelişmiştir.

ilinçsiz tutunçsuz "bağlantısız" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tutunçsız → tutunçsuz**

●**tüketinçsiz** "sonsuz" < *tü-k+e-t-inçsiz*

[2020] Wilkens, 2021: 533b.
[2021] Wilkens, 2021: 534a.
[2022] Wilkens, 2021: 694a.
[2023] Wilkens, 2021: 695a.
[2024] Wilkens, 2021: 695b.
[2025] Wilkens, 2021: 700a.
[2026] Uçar, "düzeltmek" anlamında vermiştir.
[2027] Wilkens, 2021: 746b.
[2028] Wilkens, 2021: 780a.
[2029] Wilkens, 2021: 752a.
[2030] Wilkens, 2021: 763a.
[2031] Wilkens, 2021: 765a.

[< *tüket-inçsiz* (Erdal, 1991: 352)]

**tü-, *tük, tüke-* "bitmek"[2032], *tüket-* "bitirmek"[2033], **tüketinç* biçiminde gelişmiştir.

●**tütinçsüz → tutunçsuz**

●**tütünçsiz → tutunçsuz**

●**tütünçsüz → tutunçsuz**

●**ukunçsuz** "anlaşılmaz" < *uk-unçsuz*

[< *uk-unç+suz*[2034] (Gulcalı, 2013: 136)]

uk- "anlamak, bilmek"[2035], *ukun-* "bilinmek, anlaşılmak, tanınmak"[2036], **ukunç* biçiminde gelişmiştir.

●**unçsuz** "beceriksiz, yeteneksiz; çekilmez, dayanılmaz" < *u-nçsuz*

u- "muktedir olmak"[2037], **unç* biçiminde gelişmiştir.

●**utunçsuz** "hareketsiz, sabit, yenilmez" < *ut-unçsuz*

ut- "yenmek, daha üstün olmak"[2038], **utun-, *utunç* biçiminde gelişmiştir.

utunçsuz teprençsiz "hareketsiz sabit", *utunçsuz yigedinçsiz* "yenilmez" biçiminde ikileme oluşturmaktadır.

●**ükünçsiz ~ ükünçsüz** "cimri olmayan" < *ük-ün-ç+süz* > *ük-ünçsüz*

ük- "yığmak"[2039], **ükün-*, **ükünç* biçiminde gelişmiştir.

esirkençsiz ükünçsiz "cimri olmayan, cömert" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**ükünçsüz → ükünçsiz**

●**ülgülençsiz** "ölçüsüz, sınırsız, hesapsız" < **ül-gü+le-nçsiz*

[< **ül-gü+le-nçsiz* (Clauson, 1972: 144a), < *ülgüle-nçsiz* (Erdal, 1991: 355; Uçar, 2009: 374)]

**ül-*, *ülgü* "taksim, pay; nasip, kısmet"[2040], *ülgüle-* "ölçmek, tartmak"[2041], *ülgülen-, *ülgülenç* biçiminde gelişmiştir.

●**ülüglençsiz** < *ül-üg+le-nçsiz*

[2032] Wilkens, 2021: 769b.
[2033] Wilkens, 2021: 770b.
[2034] Gulcalı, kelimeyi *ukunçsızın* okuyarak < *uk-unç+suz+ın* olarak tahlil etmiştir (Gulcalı, 2013: 136).
[2035] Wilkens, 2021: 788b.
[2036] Wilkens, 2021: 789b.
[2037] Wilkens, 2021: 782a.
[2038] Wilkens, 2021: 806a.
[2039] Wilkens, 2021: 820a.
[2040] Wilkens, 2021: 822b.
[2041] Wilkens, 2021: 822b.

**ül, üle-* "bölmek, bölüştürmek, paylaştırmak"[2042], *ülüg* "pay, baht, şans"[2043], *ülügle-* "dağıtmak, bölmek"[2044] biçiminde gelişmiştir.

bk. **ülgülençsiz**

●**yarlıkançsız** "merhametsiz" < *yarlıka-nçsız*

[< **yarlıkan-* (Clauson, 1972: 968a), < *yarlıka-nçsız* (Erdal, 1991: 351; Uçar, 2009: 374)]

yar- "bölmek"[2045], *yarıl-* "yarılmak"[2046], *yarlıg* (2) "hüküm, karar"[2047], *yarlıka-* "emir vermek, buyurmak; acımak, merhamet etmek"[2048], **yarlıkan-, *yarlıkanç* biçiminde gelişmiştir.

●**yazınçsız** "günahsız"< *yaz-ınçsız*

[< *yazınç-sız* (Clauson, 1972: 988a), < *yaz-ınçsız* (Erdal, 1991: 352)]

yaz- "yanılmak, günah işlemek"[2049], *yazın-* "suç işlemek"[2050], **yazınç* biçiminde gelişmiştir.

●**yigedinçsiz** "üstünlükle ilgili olmayan" < *yiged-inçsiz*

yig "iyi"[2051], *yiged-* "iyileştirmek, yenmek"[2052], **yigedin-, *yigedinç* biçiminde gelişmiştir.

●**yitinçsiz** "erişilmez" < *yit-inçsiz*

[< **yétin-ç / yét-* (Clauson, 1972: 892a) < *yét-inçsiz* (Erdal, 1991: 355) (Uçar, 2009: 374)]

yit- "yetişmek, ulaşmak"[2053], **yitin-, *yitinç* biçiminde gelişmiştir.

II. {-(X)nçlXg} < {-(X)nç+lXg}

Bu ek *Xnç*'li ara formaları olmadığı için *–XnçlXg* birleşik ek olarak kabul edildi.

●**yigedinçlig** "üstünlük ile ilgili" < *yig+ed-inçlig*

[< *yéged-inçlig* (Erdal, 1991: 284)]

[2042] Wilkens, 2021: 822b.
[2043] Wilkens, 2021: 824a.
[2044] Wilkens, 2021: 824a.
[2045] Wilkens, 2021: 866a.
[2046] Wilkens, 2021: 868a.
[2047] Wilkens, 2021: 869a.
[2048] Wilkens, 2021: 869b.
[2049] Wilkens, 2021: 880a.
[2050] Wilkens, 2021: 880b.
[2051] Wilkens, 2021: 883a.
[2052] Wilkens, 2021: 884a.
[2053] Wilkens, 2021: 892b.

yig “iyi”[2054], *yiged-* “iyileştirmek, yenmek”[2055], **yigedin-, *yigedinç* biçiminde gelişmiştir.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *alınç, ayınç, basınç, bulunç, kılınç*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *aymanç, ınanç, kirtgünç, küvenç, ögrünç*

1/3. Üç heceli kelimelere gelir: *esirkençsiz, evrilinçsiz, ülgülençsiz, ülüglençsiz, yarlıkançsız*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *aymanç, ınanç*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *sevinç, teginç, agınçsız*

3/1. Kendinden önce gelen ekler:

{+(X)k-}: *kikinç*

{+(X)rkA-}: *esirkençsiz*

{+Ad-}: *öñedinçsiz, yigedinçlig*

{+kAr-}: *tözkerinçsiz*

{+lA-}: *teñlençsiz, ülgülençsiz*

{-(X)k-}: *sakınç ökünç*

{-(X)l-}: *evirilinçsiz*

{-(X)t-}: *tüketinçsiz*

{-(X)z-}: *tegzinç*

3/2. Kendisinden sonra gelen ekler:

{+kA}: *irinçke-*

{+lA}: *körünçle-*

{+lXg}: *korkınçlıg*

{+sIg}: *korkınçsıg*

{+sXz}: *aymançsız, korkınçsız*

4. Ekin işlevi:

Eylem adları türetir.

5. Ekin değerlendirilmesi:

{-(X)nç}, {-(X)n-}+{-ç} eklerinin birleşmesi sonucunda oluşmuştur.

Fiilden fiiil yapma {-(X)n-} ekinin kullanımda olduğu örnekler de dahil olmak üzere bütün örnekler {-(X)nç} olarak ayrıldı. Ara biçimler gelişim sırasında gösterildi.

[2054] Wilkens, 2021: 883a.
[2055] Wilkens, 2021: 884a.

Bu ek {-(X)nç}'li ara formaları yoksa {-(X)nçlXg} birleşik ek olarak kabul edildi.

Bu ek {-(X)nç}'li ara formaları olmadığı için {-(X)nçsXz} birleşik ek olarak kabul edildi.

Eraslan, {-ç} ve {-(X)nç} eklerini ayrı ayrı değerlendirmiştir. [2056]

Ergin, {-ç} ekinin dönüşlü tabanlara getirildiğini, ancak {-(X)n-}'li biçim kullanılmadığı için ekin {-(X)nç} olarak ayrılmasının doğru olmadığını belirtmektedir. [2057]

3.7. {-(X)nçIg}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 16 kelime bulunmaktadır:

●**adınçıg** "seçkin, seçilmiş, hayret verici" < *ad-ın-ç+sıg* > *ad-ınçıg*

[< *adın+çıg/adın+sıg* (Clauson, 1972: 63a; Gabain, 1988: § 80), < **adınç+sıg* > **ad-ınçıg* (UW, 1977: 51b), < *adın+çıg* (Bang, 1980: § 16; Eraslan, 2012: § 147), < *adın-(X)nçIg* (Erdal, 1991: 363), < **adınç+sıg* (Tekin, 2016: 80), < *ad-ınçıg* (Eraslan, 2012: § 218)]

ad- "farklılaşmak"[2058], *adın-* "hayret etmek, şaşırmak"[2059], **adınç* biçiminde gelişmiştir.

adınçıg muñadınçıg "şaşılası, hayranlık uyandırıcı, harikulade"[2060] ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**amrançıg** "sevimli, sevgi uyandıran" < *amır+a-n-ç+sıg* > *amra-nçıg*

[< *amran-çıg* (Clauson, 1972: 164a), < *amran-nçıg* (Erdal, 1991: 363; UW, 2015: 133)]

**amı-* "*sakinleşmek", **amır* ~ *amul* "sakin, nazik, barış"[2061], *amra-* "sevmek"[2062], *amran-* "sevmek, istemek"[2063], **amranç* "*sevilen, istenen" biçiminde gelişmiştir.

●**evrinçkençig** "hareketli" < *evir-i-n-ç+ke-n-ç+sig* > *evrinçke-nçig*

[< **evir-i-n-ç+ke-n-ç+sig* (Ölmez, 1991: 56)]

●**irinçkençig** "merhamet etme, acıma" < *ir-in-ç+ke-n-ç+sig* < *irinçke-nçig*

[2056] Eraslan, 2012: § 198, § 217.
[2057] Ergin, 2004: § 279.
[2058] Tezcan, 1975: § 803.
[2059] Clauson, 1972: 61b; Wilkens, 2021: 10a.
[2060] Ölmez, 2017: 243-311.
[2061] Räsänen, 1969: 19a; Clauson, 1972: 161b; UW, 1979: 119a-120b.
[2062] UW, 1979: 119a; UW, 2010: 57b.
[2063] UW, 2010: 57b.

[< *érinç+ke-nçig* (Erdal, 1991: 365)]

ir-[2064] "iğrenmek, aşağılamak, kötülemek"[2065], *irin-* "kızmak, öfkelenmek, acımak"[2066], *irinç* (*yirinç ~ erinç*) "zavallı"[2067], *irinçke-* "acımak, merhamet etmek"[2068], **irinçken-, *irinkenç* biçiminde gelişmiştir.

●**kaşınçıg** "korkunç" < *kaşı-n-ç+sıg* > *kaşı-nçıg*

[< **kasın+çıg* (Clauson, 1972: 668b) < *kaşı-nçıg* (Tezcan, 1974: 26; Erdal, 1991: 365, Ayazlı, 2012: 211)]

kaşı- "kaşımak"[2069], **kaşın-, *kaşınç* biçiminde gelişmiştir.

**kaşın-, *kaşınç* biçimi metinlerde belgelenmemiştir.

korkınçıg kaşınçıg "korkunç" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**keyirkençig** "merhamet etme, acıma" < *key+irke-n-ç+sig* > *keyirke+nçig*

[< *keyirke-nçig* (Erdal, 1991: 365[2070], 461), < Çin. *kái +irke-nçig* (Gabain, 1988: 279b)]

key "dert, sıkıntı"[2071] (?), **keyirke-, *keyirken-, *keyirkenç* biçiminde gelişmiştir.

●**korkınçıg** "korkunç" < *kork-ın-ç+sıg* > *kork-ınçıg*

[< *korkın-çıg* (Clauson, 1972: 657b), < *kork-ınçıg* (Erdal, 1991: 364; Eraslan, 2012: § 218), < *korkunç+çıg* (Eraslan, 2012: § 147)]

kork- "korkmak"[2072], *korkın-* "korkmak"[2073], *korkınç* "korku"[2074] AY'de tanıklanmaktadır.

●**küsençig** "istek, arzu" < **küs+e-n-ç+sig* > *küse-nçig*

[< *küsen-çig* (Clauson, 1972: 751b), < *küse-nçig* (Erdal, 1991: 364; Eraslan, 2012: § 218), < *küsenç+çig* (Eraslan, 2012: § 147)]

**küs* "*yansıma ses, öperken çıkan ses", *küse-* "istemek, arzu etmek"[2075], **küsen-, *küsenç* biçiminde gelişmiştir.

**küs, *küsen-, *küsenç* biçimi metinlerde belgelenmemiştir.

[2064] *yir- ~ ir-*
[2065] UW, 2020: 23; Wilkens, 2021: 259b.
[2066] UW, 2020: 27; Wilkens, 2021: 260b.
[2067] Wilkens, 2021: 260b.
[2068] Wilkens, 2021: 260b.
[2069] Wilkens, 2021: 342a.
[2070] Erdal, *keyirke-* fiilinin hiç mevcut olmadığını, *keyirkençig*'in de *irinçkençig*'e benzetilerek oluştuğunu ifade etmiştir (Erdal, 1991: 365).
[2071] Wilkens, 2021: 360a.
[2072] Wilkens, 2021: 394a.
[2073] Clauson, 1972: 655b.
[2074] Wilkens, 2021: 394b.
[2075] Wilkens, 2021: 444b.

●**muñadınçıg** "harika, şaşırtıcı" < *muñ+ad-ın-ç+sıg* > *muñad-ınçıg*

[< **muñadın-çıg* (Clauson, 1972: 768b), < *muñad-ınçıg* (Erdal, 1991: 363; Eraslan, 2012: § 218), < *muñadın+çıg* (Eraslan, 2012: § 147)]

muñ "darlık, sıkıntı, keder"[2076], *muñad-* "hayret etmek, şaşırmak, hayran kalmak"[2077], **munadın-, *munadınç* biçiminde gelişmiştir.

tañlançıg muñadınçıg "hayret verici, olağanüstü"[2078] ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**ogşançıg** "sevimli, güzel, hoş" < *oguş+a-n-ç+sıg* > *ogşa-nçıg*

[< *ohşa-nçıg* (Clauson, 1972: 97b; Erdal, 1991: 364)]

oguş "boy, kabile"[2079], *ogşa-* "benzemek"[2080], *ogşan-* "okşamak, okşayarak sevmek"[2081], **ogşanç* biçiminde gelişmiştir.

ogşançıg amrançıg "sevimli, hoş" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tañlançıg** "fevkalade, acayip, şaşırtıcı" < *tañ+la-n-ç+sıg* > *tañla-nçıg*

[< *tañlan-çıg* (Clauson, 1972: 522b), < *tañ+la-nçıg* (Erdal, 1991: 366, 367), < *tañlan+çıg* (Eraslan, 2012: § 147)]

tañ (2) "olağan üstü, mükemmel, hayret verici"[2082], *tañla-* "şaşırmak, hayret etmek"[2083], **tañlan-*, **tañlañç* biçiminde gelişmiştir.

●**tsuyurkançıg** "acıklı" < Çin. 罪 *tsui* (G. 11910) +T. *+urkançıg* < *tsuy+urka-n-ç+sıg* < *tsuyurka-nçıg*

tsuy < Çin. 罪 *tsui* (G. 11910) "günah, suç"[2084], *tsuyurka-* "merhamet etmek, acımak"[2085], **tsuyurkan-, *tsuyurkanç* biçiminde gelişmiştir.

●**ulınçıg**[2086] "acınacak, zavallı" < *ulı-n-ç+sıg* > *ulı-nçıg*

[< *ulın-çıg* (Clauson, 1972: 149a), < *olın-*(*X*)*nçıg* (Erdal, 1991: 366)]

ulınçıg yarsınçıg "acınacak ve iğrenç" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yarılınçıg** "kırıcı, parçalayan, yaralayıcı" < *yar-ıl-ın-ç+sıg* > *yarıl-ınçıg*

[< *yarıl-ınçıg* (Clauson, 1972: 968a; Erdal, 1991: 365)]

[2076] Wilkens, 2021: 480b.
[2077] Wilkens, 2021: 481a.
[2078] Ölmez, 2017: 243-311.
[2079] Wilkens, 2021: 788a.
[2080] Wilkens, 2021: 503a.
[2081] Wilkens, 2021: 503a.
[2082] Clauson, 1972: 510b; Wilkens, 2021: 671b.
[2083] Wilkens, 2021: 672b.
[2084] Wilkens, 2021: 751a.
[2085] Wilkens, 2021: 751b.
[2086] AY'deki *olınçıg* kelimesi *ulınçıg* olarak okundu. *ulı-* "ulumak" kökünden türemiş olmalıdır.

yar- "kırmak, parçalamak"[2087], *yarıl-* "yırtılmak, parçalanmak"[2088], **yarılın-, *yarılınç* biçiminde gelişmiştir.

●**yarsınçıg** "tiksindirici" < *yar+sı-n-ç+sıg* > *yarsı-nçıg*

[< *yarsı-nçıg* (Clauson, 1972: 972a; Erdal, 1991: 366) < *yar+sı-nçıg* (Tekin, 2019b: 306)]

yar "tükürük"[2089], *yarsı-* "tiksinmek, nefret etmek"[2090], **yarsın-, *yarsınç* biçiminde gelişmiştir.

●**yirinçig**[2091] "iğrenç, tiksindirici" < *yir-in-ç+sig* > *yir+inçig*

[< *yérin-çig* (Clauson, 1972: 971b), < *yér-inçig* (Erdal, 1991: 366)]

yir- ~ er- ~ ir- "iğrenmek, aşağılamak, nefret etmek"[2092], *irin-* "kızmak, üzülmek, yakınmak"[2093], *irinç* "nahoş, zavallı, acımaya değer"[2094] biçiminde gelişmiştir.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *adınçıg, korkınçıg, yirinçig*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *amrançıg, kaşınçıg, küsençig, muñadınçıg, ogşançıg*

1/3. Üç heceli kelimelere gelir: *evrinçkençig, irinçkençig, keyirkençig*

1/4. Dört heceli kelimelere gelir: *tsuyurkançıg*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *amrançıg, kaşınçıg, küsençig, ogşançıg, tañlançıg*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *adınçıg, korkınçıg, muñadınçıg*

3. Kendisinden önce gelen ekler:

{+A-}: *amrançıg, küsençig*

{+Ad-}: *muñadınçıg*

{+kA-}: *evrinçkençig, irinçkençig*

{+lA-}: *tañlançıg*

{+sI-}: *yarsınçıg*

{+XrkA-}: *tsuyurkançıg, keyirkençig*

{-(X)l-}: *yarılınçıg*

[2087] Wilkens, 2021: 866a.
[2088] Wilkens, 2021: 868a.
[2089] Wilkens, 2021: 866a.
[2090] Wilkens, 2021: 871a.
[2091] AY'deki *yırınçıg* kelimesi *yirinçig* olarak okundu. *yir- ~ er- ~ ir-* "iğrenmek, aşağılamak, nefret etmek" kökünden türemiş olmalı. *yarsınçıg* ile birlikte kullanıldığı için *yırınçıg* biçiminde okunmuş olmalı.
[2092] Wilkens, 2021: 259b.
[2093] Wilkens, 2021: 260b.
[2094] Wilkens, 2021: 260b.

4. Ekin işlevi:

Sevgi ve nefret, korku, acıma, hayranlık ve tiksinme gibi ruh hallerini ifade eden isimler türetir.

5. Ekin değerlendirilmesi:

Clouson, (Clauson, 1972: xliv), eki {-çIg (-çsIg)}; Erdal (1991, 363) {-nçIg}; Gabain (2000, § 80), Eraslan (2012, § 147), Tekin (2016, 80) {+çIg} biçiminde kabul etmiştir.

Eraslan (2012, § 218), ekin yapısını {-nçIg} < {-nç}+ {çIg} olarak vermiştir.

Erdal, {-nçIg}'li örneklerde hece yutumu olduğunu belirtmiştir: *adınçıg* < *adın-*(*X*)*nçIg*, *olınçıg* < *olın-*(*X*)*nçIg*.

korkınçıg örneği dışındaki örneklerde ekin geldiği kelimelerde *n'*li ara formlar metinlerde belgelenmemektedir.

-nçIg, –(*X*)*nç+sIg* eklerinin birleşmesi sonucunda oluşmuştur.

-çs- > *-ç-* olmuştur.

3.8. {-(X)nçU}

AY'de, bu ekle genişlemiş 9 kelime bulunmaktadır:**I. {-(X)nçU}**

●**alkınçu** "son, nihayet, bitiş, bitim" < *al-k-ın-çu* > *alk-ınçu*

[< *alkın-çu* (UW, 1979: 99a; Clauson, 1972: 137b[2095], Eraslan, 2012: § 199, § 220), < *alk-ınçu* (Gabain, 1988: § 125; Erdal, 1991: 286)]

al- "almak"[2096], *alk-* "yok etmek, ortadan kaldırmak, bitirmek"[2097], *alkın-* "sona ermek, yok olmak"[2098] AY'da tanıklanmaktadır.

**alkınç* biçimi metinlerde belgelenmemiştir.

●**kalınçu** "miras" < *kal-ın-çu* > *kal-ınçu*

[< **kalın-çu* (Clauson, 1972: 624a), < *kal-ınçu* (Erdal, 1991: 288), < *kalın-çu* (Eraslan, 2012: § 199)]

kal- "kalmak"[2099], **kalın-* biçiminde gelişmiştir.

●**kizlençü** "bâtını, gizli, saklı" < *kiz+le-n-çü* < *kizle-nçü*

[< *kizlen-çü* (Clauson, 1972: 761a), < *kizle-nçü* (Erdal, 1991: 289)]

[2095] Clauson, 1972: 137b. *alkınç* < *alkın-ç* şeklinde verilmiş. Ancak verilen tüm örnekler *alkunçu* maddesi ile ilgili.
[2096] Wilkens, 2021: 27a.
[2097] UW, 1979: 95a; Wilkens, 2021: 29b.
[2098] UW, 1979: 97a.
[2099] Wilkens, 2021: 321a.

kiz "kutu, sandık, bohça"[2100], *kizle-* "gizlemek, saklamak"[2101], *kizlen-* "gizlenmek"[2102] biçiminde gelişmiştir.

●**ilinçü** "oyun, eğlence" < *il-i-n-çü* > *il-inçü*

[< *ilin-çü* (Clauson, 1972: 149a), < *il-inçü* (Erdal, 1991: 288)]

il- "yapıştırmak, iliştirmek"[2103], *ilin-* "yapışmak, bağlı olmak"[2104] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **ilinçüle-**

●**irinçü** "günah" < *ir-in-çü* > *ir-inçü*

[< *irinçü* (Clauson, 1972: 236b) < (*y*)*ér-inçü*, "bir şeyi iğrenç bulmak" (Erdal, 1991: 287), < *irin-çü* (Eraslan, 2012: § 199)]

ir-[2105] "iğrenmek, aşağılamak, kötülemek"[2106], *irin-* "kızmak, öfkelenmek, acımak"[2107] biçiminde gelişmiştir.

●**ögrünçü** "sevinç, neşe" < *ög*(*i*)*r-ünçü*

[< *ögr-ünçü* (Erdal, 1991: 286)[2108], < *ögrün-çü* (Eraslan, 2012: § 199)]

ögir- "sevinmek, mutlu olmak"[2109], **ögrin-* biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **ögrünçülüg ~ ögrinçülüg**

●**üzlünçü** "son, bitiş" < *üz-ül-ün-çü* > *üzl-ünçü*

[< *üzlün-çü* (Clauson, 1972: 288a < *üz-ül-ün-çü* (Erdal, 1991: 170)]

üz- "kesmek, koparmak"[2110], *üzül-* "kesilmek, koparılmak"[2111], *üzlün-* "yok olmak, sona ermek, bitmek"[2112] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **üzlünçülüg**

II. {-(X)nçU} + Yapım Eki

●**askançula-** "küçümsemek" < *as+ka-nçu+la-*

[< *azgançu+la-* (Clauson, 1972: 284b), < *askançu+la-* (UW, 1988: 234b), < *asKançu+la-* (Erdal, 1991: 431)]

[2100] Clauson, 1972: 756a.
[2101] Wilkens, 2021: 387a.
[2102] Wilkens, 2021: 387b.
[2103] Wilkens, 2021: 303a.
[2104] UW, 2020: 118; Wilkens, 2021: 304a.
[2105] *yir- ~ ir-*
[2106] UW, 2020: 23; Wilkens, 2021: 259b.
[2107] UW, 2020: 27; Wilkens, 2021: 260b.
[2108] –(*X*)*nç* formunun bir –(*X*)*nçU* formuyla serbestçe nöbetleşmesi olayına, *ögrünç, ögrünçü* 'sevinç, neşe' örnek olabilir (Erdal, 1991: 286).
[2109] Wilkens, 2021: 525b.
[2110] Wilkens, 2021: 832a.
[2111] Wilkens, 2021: 834a.
[2112] Wilkens, 2021: 833b.

as “alt”, **aska-, askançu* “küçümseme, alay”[2113] biçiminde gelişmiştir.

●**yarlıkançuçı** “merhametli” < *yar-*(*ı*)*l-ıg+ka-**nçu**+çı* < *yarlıkançuçı*

[< **yarlıkan-çu-çı* (Clauson, 1972: 968a), < *yarlıka-nçu+çı* (Erdal, 1991: 286)[2114], < *yarlıkan-çu* (Eraslan, 2012: § 199)]

yar- “bölmek”[2115], *yarıl-* “yarılmak”[2116], *yarlıg* (2) “hüküm, karar”[2117], *yarlıka-* “emir vermek, buyurmak; acımak, merhamet etmek”[2118], **yarlıkançu* biçiminde gelişmiştir.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *alkınçu, ilinçü, kalınçu*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *ög*(*i*)*rünçü, kizlençü*

1/3. Üç heceli kelimelere gelir: *yarlıkançuçı*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *kizlençü, yarlıkançuçı*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *alkınçu, kalınçu, ögrünçü, üzlünçü*

4/1. Kendisinden önce gelen ekler:

{+lA-}: *kizlençü*

{-(X)k-}: *alkınçu*

{-(X)l-}: *üzlünçü*

3. Kendisinden sonra gelen ekler:

{+çI}: *yarlıkançuçı*

{+lA-}: *ilinçüle-*

{+lXg}: *ögrünçülüg ~ ögrinçülüg, üzlünçülüg*

4. Ekin değerlendirimesi:

Gabain {-Xnç} ve {-XnçU}’nun aynı fiil tabanından türetilen eş anlamlı iki ek olduğunu belirtmiştir. [2119]

Eraslan {-ç} eki ile aynı işlevde olup{-U} ile genişlediğini belirtmektedir. [2120]

Erdal, {-(X)nçU} ile {-(X)nç} ayrı türeticiler olduğunu, {-(X)nç}’li formlar */n/* ile biten fiil kökleriyle bağlantılı {-Xş} türetim ekinden gelmişken, {-(X)nçU}

[2113] Wilkens, 2021: 73b.

[2114] Erdal, kelimedeki ekin -(X)nç veya **-(X)nçU** olmadığını, ekin kalıplaşmış bir şekil olduğunu söylemiştir. *irinçkençüçi* “merhametli” şeklinin de örnekseme yoluyla oluştuğunu ve kelimenin doğrudan bir kökten türemediğini ifade etmiştir (Erdal, 1991: 114).

[2115] Wilkens, 2021: 866a.

[2116] Wilkens, 2021: 868a.

[2117] Wilkens, 2021: 869a.

[2118] Wilkens, 2021: 869b.

[2119] Gabain, 1988: § 125.

[2120] Eraslan, 2012: § 199.

konusunda böyle bağlantının pek bulunmadığını, {-(X)nçU} eki, bir veya belki iki durum hariç, sık sık varsayıldığı gibi {-(X)nç}'nin fonetik veya morfofonemik alternatifi olmadığını, {-(X)n} ve {+çU} ekinden geliştiğini belirtmektedir. [2121]

Erdal, sıfat değerli genişlemede, {-(X)nçsXz} şekilleri arasında tartışılan *alkınçu* ile *alkınçsız*, *yarlıkançu+çı* ile *yarlıkançsız*'da gördüğü gibi, {-(X)nç} eki {-(X)nçU}'nun yerine geçme eğiliminde olduğunu da dile getirmiştir. [2122]

AY'daki örnekler bu ekin {-Xnç}eki ile bağlantısının olduğunu gösterecek niteliktedir.

3.9. {-(X)ş}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 35 kelime bulunmaktadır:

I. {-(X)ş}

●**akruş** "çekingen, alçak gönüllü" < **akur-uş*

[< **akur-uş* (UW, 1979: 82b; Erdal, 1991: 262)]

**akur-* "yavaş davranmak, sakin olmak"[2123] tabanından türemiştir.

Türeme sırasında orta hece ünlüsü düşmüştür.

●**alkış** "tebrik, kutlama" < *alka-ş* > *alkış*

[< *alka-ş* (Brockelmann, 1951: 138; Clauson, 1972: 137b; UW, 1979: 99b; Erdal, 1991: 262)]

alka- "övmek"[2124] tabanından türemiştir.

●**arvış** "büyü, sihir" < *arva-ş* > *arvış*

[< *arva-ş* (Brockelmann, 1951: 138; Clauson, 1972: 199b; UW, 1981: 217a; Erdal, 1991: 262)]

arva- "büyü yapmak"[2125] tabanından türemiştir.

●**atış** "atış, kavga" < *at-ış*

[< *at-ış* (Clauson, 1972: 72a; UW, 1988: 260b; Erdal, 1991: 270)]

at- "atmak, fırlatmak"[2126] kökünden türemiştir.

süñüş atış "saldırı, savaş, çarpışma, karşılıklı saldırma"[2127] ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

[2121] Erdal, 1991: 285-286.
[2122] Erdal, 1991: 286.
[2123] UW, 1979: 82b; Gabain, 1988: 259b.
[2124] UW, 1979: 95b; Wilkens, 2021: 29b.
[2125] Clauson, 1972: 199a; UW, 1981: 216b; Wilkens, 2021: 69a.
[2126] Wilkens, 2021: 80a.

●**böküş** "düşünce" < **bö+k-üş*

[< *bög-üş* (Clauson, 1972: 329b; Erdal, 1991: 271), < *bügü+ş* (Arat, 1965: 392; Gabain, 1988: § 64; Eraslan, 2012: 189)]

**bö, bök-* "hesaplamak"[2128] biçiminde gelişmiştir.

W. Bang kelimeyi *bügüş* olarak okuyup < *bö* "şaman" köküne dayandırmıştır (Arat, 1965: 392). Bu durumda **bö+k-* biçiminde bir genişleme mümkün olabilir.

böküş sakınç "düşünme" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**busuş** "keder" < **bus+a-ş* > *busu-ş*

[< **busa-ş* (Clauson, 1972: 374b; Erdal, 1991: 262), < *busan-* (Gabain, 1988: § 130) < *bus-uş* (Eraslan, 2012: § 222)]

bus "sis"[2129], **busa-*[2130] "*kederlenmek" biçiminde gelişmiştir.

busuş emgek "ızdırap, eziyet; keder, acı, üzüntü", *busuş kadgu* "keder, kaygı, sıkıntı", *busuş sakınç* "keder, üzüntü"[2131] ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **busuşlug, busuşsuz**

●**eviriş → evriş**

●**evriş ~ eviriş** "tavır, davranış şekli, iş güç" < *evir-iş* > *evriş*

[< *evir-iş* (Erdal, 1991: 271)]

**ev-* "dönmek", *evir-* "döndürmek, çevirmek"[2132] biçiminde gelişmiştir.

Türeme sırasında orta hece ünlüsü düşmüştür.

●**iliş** "bağ, zincir" < *il-iş*

[< *il-iş* (Erdal, 1991: 272)]

il- "yapıştırmak, iliştirmek"[2133] kökünden türemiştir.

●**kazgış** "kazanç" < **kazga-ş* > *kazgış*

[< **kazga-ş* (Çetin, 2020b: 397)]

**kazga-* "*kazanmak" tabanından türemiştir.

●**kırtış** "yüzey, yüzün rengi, bet beniz" < *kır-t-ış*

[< **kırt-ış* (Clauson, 1972: 649a), < *kır-t-ış* (Erdal, 1991: 776)]

kır- "kazımak, soymak"[2134], **kırt-* biçiminde gelişmiştir.

[2127] Ölmez, 2017: 243-311.
[2128] Wilkens, 2021: 191b.
[2129] Clauson, 1972: 370b.
[2130] Clauson, 1972: 372a.
[2131] Ölmez, 2017: 243-311.
[2132] Wilkens, 2021: 130a.
[2133] Wilkens, 2021: 303a.

Genişlemiş şekli için → **kırtışlıg, kırtışsız**

●**kunuş** "soygun, yağma" < *kun-uş*

[< *kun-uş* (Erdal, 1991: 275)]

kun- "çalmak, gasp etmek"[2135] kökünden türemiştir.

kunuş kırma "soygun, yağma" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**küsüş** "istek, arzu, dilek" < *küs+e-ş* > *küsüş*

[< *küse-ş* (Clauson, 1972: 752a; Erdal, 1991: 272), < **küs+ü-ş* (Gabain, 1988: § 130), < *küsü-ş* (Eraslan, 2012: § 222)]

**küs* "*yansıma ses, öperken çıkan ses", *küse-* "istemek, arzu etmek"[2136] biçiminde gelişmiştir. krş. İng. *kiss* "öpmek".

●**küsüşüş** "karşılıklı istek" < *küs+e-ş-üş* > *küsüşüş*

**küs* "*yansıma ses, öperken çıkan ses", *küse-* "istemek, arzu etmek"[2137], **küseş-* > **küsüş-* biçiminde gelişmiştir.

●**sakış** "sayı" < *sa-k-ış*

[< *sak-ış* (Clauson, 1972: 816b; Erdal, 1991: 271), < *sakı-ş+sız* (Uçar, 2009: 375)]

sa- "saymak, düşünmek, dikkat etmek"[2138], *sak-* "düşünmek, hesap etmek"[2139] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **sakışlıg, sakışsız**

●**sıkış** "sıkıntı" < *sık-ış*

[< *sık-ış* (Clauson, 1972: 817a; Erdal, 1991: 271)]

sık- "sıkmak, basmak"[2140] AY'de tanıklanmaktadır.

●**suvsuş** "içecek" < *suv+sa-ş* > *suvsuş*

[(*suvsuş* < *suv+sı-ş* < (Erdal, 1991: 534), *suv+suş* (Eraslan, 2012: § 188)]

suv ~ *sub* "su"[2141], *suvsa-* "susamak"[2142] AY'de tanıklanmaktadır.

aş suvsuş "yiyecek-içecek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**süñüş** "savaş, kavga" < **süñ-üş*

[< **süñ-üş* (Clauson, 1972: 842a; Erdal, 1991: 270)]

[2134] Clauson, 1972: 643a.
[2135] Wilkens, 2021: 423a.
[2136] Wilkens, 2021: 444b.
[2137] Wilkens, 2021: 444b.
[2138] Wilkens, 2021: 570b.
[2139] Wilkens, 2021: 574b.
[2140] Wilkens, 2021: 607a.
[2141] Wilkens, 2021: 633a.
[2142] Wilkens, 2021: 635b.

**süñ-* "*vurmak, saplamak, batırmak; uzamak, genişlemek" kökünden türemiştir.

süñüş atış "saldırı, savaş, çarpışma, karşılıklı saldırma" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tartış ~ tırtış** "bağ, bağlantı, ilişki" < *tart-ış*

[< *tart-ış* (Clauson, 1972: 537b)]

tart- "çekmek, çıkarmak" AY'de tanıklanmaktadır.

iliş tartış "bağlantı, alaka" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tırtış → tartış**

●**tötüş** "kavga, savaş, anlaşmazlık" < **töt-üş*

[< *töt-üş* (Erdal, 1991: 270)]

**töt-* "*kavga etmek" kökünden türemiştir. Aynı kökten *tötüş-*[2143] türevi de vardır.

süñüş tötüş "savaş" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **tötüşlüg**

●**turuş** "davranış, tutum" < *tur-uş*

[< *tur-uş* (Clauson, 1972: 554a)]

tur- "durmak, bulunmak"[2144] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **turuşçı, turuşlug**

●**uluş** "ülke, şehir" < *ul+a-ş* > *uluş*

[< *uluş* (Clauson, 1972: 152b), < *ula-ş* (Erdal, 1991: 267)]

ul "kök, temel, esas, asıl'"[2145], *ula-* "eklemek, bağlamak, devam ettirmek"[2146] AY'de tanıklanmaktadır.

●**üküş** "çok" < *ük-üş*

[< *ük-üş* (Clauson, 1972: 118a; Erdal, 1991: 267; Ağca, 2020: 57)]

ük- "yığmak"[2147] AY'de tanıklanmaktadır.

●**ülüş** "pay, hisse" < *üle-ş* > *ülüş*

[< *üle-ş* (Clauson, 1972: 153a; Erdal, 1991: 268)]

üle- "bölmek, bölüştürmek, paylaştırmak"[2148] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **ülüşlüg**

[2143] Wilkens, 2021: 746b.
[2144] Wilkens, 2021: 758a.
[2145] Clauson, 1972: 124a.
[2146] Clauson, 1972: 126b; Wilkens, 2021: 790a.
[2147] Wilkens, 2021: 820b.
[2148] Wilkens, 2021: 822b.

●**ünüş** "çıkış, yükselme" < *ün-üş*

[< *ün-üş* (Clauson, 1972: 191a; Erdal, 1991: 269; Uçar, 2009: 375)]

ün- "yükselmek, yukarı çıkmak"[2149] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **ünüşlüg**

●**yavaş** "yumuşak, hafif" < **yava-ş*

[< **yava-ş* (Clauson, 1972: 880b)]

**yava-*[2150]"*sakinleşmek" kökünden türemiştir.

II. {-(X)ş} +Yapım Eki

●**keñşeş-** "danışmak, müzakere etmek" < *keñ+e-**ş**+e-ş-*

[< *keñe-ş* (Clauson, 1972: 734a) < *keñiş+e-ş-* (Erdal, 1991: 272)]

keñ "geniş"[2151], *keñe-* "danışmak, tartışmak[2152], *keñeş* "öğüt, istişare"[2153] biçiminde gelişmiştir.

●**kerişlig** "kavgalı, tartışmalı" < *ker-**iş**+lig*

[< *ker-iş* (Clauson, 1972: 747b; Erdal, 1991: 270)]

ker- "germek"[2154], *keriş* "kavga, tartışma"[2155] biçiminde gelişmiştir.

tötüşlüg kerişlig "tartışmalı, kavgalı" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**kövşek** "zarif, yumuşak, ince" < *kev-**iş**+e-k* > *kevşek* > *kövşek*[2156]

[< *kev-iş+e-* (Clauson, 1972: 692a; Erdal, 1991: 272)]

kev- "zayıflatmak"[2157], *keviş* "zayıf", *kevşe-* "gevşemek, yumuşamak"[2158] biçiminde gelişmiştir.

●**kurşa-** "sarmak" < *kur+ış+a-*

[< **kurış+a-* < Clauson, 1972: 665a[2159], < **kur+uş+a-* (Erdal, 1991: 422)]

kur "kuşak, kemer"[2160], *kurış* "bağlanılan, sarılan", *kurşa-* "sarmak"[2161] biçiminde gelişmiştir.

**kurış* biçimi metinlerde belgelenmemiştir.

[2149] Wilkens, 2021: 825a.
[2150] Aynı kökten *yaval* ve *yaval-* türevi de vardır.
[2151] Clauson, 1972: 724b.
[2152] Clauson, 1972: 727a.
[2153] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 703; Wilkens, 2021: 357a.
[2154] Wilkens, 2021: 357b.
[2155] Wilkens, 2021: 358b.
[2156] Vokalin yuvarlaşması *v* konsanatından dolayıdır (Tezcan, 1975: § 851).
[2157] Wilkens, 2021: 359b.
[2158] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 707.
[2159] Clauson, *bag* > *bagış* "bağlantılar, eklemler" türemesinde olduğu gibi *kur* > *kurış* bağlantısına dikkat çekiyor (Clauson, 1972: 665a). O halde *kur* "kemer", *kurış* "bağlanılan, sarılan" bağlantısı kurulabilir.
[2160] Clauson, 1972: 642a; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 747, Wilkens, 2021: 424b.
[2161] Wilkens, 2021: 425.

kurşa- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekli için → **kurşatıl-**

●**tavşak** "alçak ses"" < **tav-**ış+**a-k*[2162]

[< *tav-ış* (Clauson, 1972: 446a)]

**tav, tavış* "ses"[2163], **tavşa-* "*seslenmek" biçiminde gelişmiştir.

●**uvşak ~ uşak** "ufak" < *uv-**uş+**a-k* > *uvşak* > *uşak*

uv- "ezmek"[2164], *uvuş* "ufalanmış nesne, kırıntı"[2165] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekilleri için → **uvşat- ~ uşat-**

●**uşak → uvşak**

●**yıdışka-** "koklamak" < *yıd+ı-**ş+**ka-*

yıd "koku"[2166], *yıdı-* "kokmak"[2167], **yıdış ~ ıdış* "koku"[2168] biçiminde gelişmiştir.

●**yumşak** "yumuşak" < **yum-**(**u**)**ş+**a-k*

[< **yum-uş* (Clauson, 1972: 938b)]

**yum-, *yumuş ~ *yumur, yumşa-* "yumuşak olmak"[2169] biçiminde gelişmiştir.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *atış, böküş, kırtış, kunuş, tartış*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *akruş, akruş, arvış, busuş, eviriş*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *alkış, arvış, busuş, kazgış, ülüş*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *akruş, atış, böküş, eviriş, kırtış*

3/1. Kendisinden önce gelen ekler:

{+A-}: *keñ*(*e*)*şeş-*

{-(X)k-}: *sakış*

3/2. Kendisinden sonra gelen ekler:

{+A-}: *keñşeş-, kövşek, tavşak, uvşak, yumuşak*

{+lXg}: *busuşlug, kerişlig, kırtışlıg, sakışlıg, tötüşlüg*

{+sXz}: *busuşsuz, sakışsız, kırtışsız*

4. Ekin işlevi:

Soyut isim türetir.

Geçişli fiillerin nesnelerini gösterir.

[2162] Türkçedeki davul kelimesi de aynı kökten gelmiştir. *l ~ ş* denkliği ile *tavış ~ tavıl*.
[2163] Clauson, 1972: 446a; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 863; Wilkens, 2021: 685a.
[2164] Wilkens, 2021: 809a.
[2165] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 926.
[2166] Wilkens, 2021: 896a.
[2167] Wilkens, 2021: 896b.
[2168] Tezcan, 1974: 38, dip. 245.
[2169] Clauson, 1972: 939a.

Karşılıklılık bildiren eylem isimleri türetir.

5. Ekin değerlendirilmesi:

Geniş-düz vokalle biten fiilin son sesi darlaşır:

alka-ş > alkış, arva-ş > arvış, busa-ş > busuş, kazga-ş > kazgış, küse-ş > küsüş, suvsa-ş > suvsuş, ula-ş > uluş, üle-ş > ülüş

3.10. {-(X)t}

AY'de, bu ekle genişlemiş 17 kelime bulunmaktadır:

I. {-(X)t}

●**adırt** "ayırma, fark, ayrım" < *ad-ır-t*

[< *adır-t* (Clauson, 1972: 64b; UW, 1977: 54a; Gabain, 1988: § 131; Erdal, 1991: 309; Eraslan, 2012: § 223)]

ad- "farklılaşmak"[2170], *adır-* "ayırmak, bölmek, ayırt etmek"[2171] biçiminde gelişmiştir.

adırt üdürt "ayrım, fark" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **adırtla-, adırtlıg, adırtsız**

●**basut** "yardım, destek" < *bas-ut*

[< *bas-ut* (Brockelmann, 1951: 140; Clauson, 1972: 372a; Erdal, 1991: 314)]

bas- "basmak, hüküm sürmek, baskı altında tutmak, yenmek"[2172] AY'de tanıklanmaktadır.

art basut "yardım" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**boşgut** "ders, eğitim, öğreti" < **boşgu-t*[2173]

[< *boşgu-t* (Brockelmann, 1951: 140; Clauson, 1972: 379b; Gabain, 1988: § 131; Erdal, 1991: 312[2174]; Eraslan, 2012: § 223)]

**boşgu-* tabanından türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **boşgutlug**

●**çaşut** "iftira" < **çaş-ut*

[< *çaş-ut* (Clauson, 1972: 431b), *çaşur- > çaşut* (Erdal, 1991: 311)]

**çaş-* kökünden türemiştir.

●**kıyıt** "ceza" < **kıy-ıt*

[2170] Tezcan, 1975: § 803.
[2171] UW, 2010: 8-9.
[2172] Wilkens, 2021: 145a.
[2173] *boşgun-* < **boşgu-n-*, *boşgur-* < **boşgu-r-* biçimi de vardır.
[2174] Erdal, *boşgut'un, boşgur-/boşgun-*'un ortak tabanından türediğini belirtmektedir (Erdal, 1991: 312).

[< *kıń* “acı, işkence” (Clauson, 1972: 631a, 675a), < **kıyı-t* “ceza” (Erdal, 1991: 305)]

**kıy-* “*cezalandırmak” kökünden türemiştir.

●**öt** “öğüt, nasihat” < *ö-t*

[< *ö-t* (Clauson, 1972: 36a)]

ö- “düşünmek”[2175] AY’da tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **ötçi, ötle-, ötlüm**

●**takşut** “manzume, şiir” < *tak-ış-ut*

[< **takış-* (Clauson, 1972: 474a), < *takşur-t* (Erdal, 1991: 311), < **tak-ış+u-t* (Tekin, 2019b: 324)]

tak- “bağlamak, takmak”[2176], **takış-* biçiminde gelişmiştir.

●**tegşüt** “değişim, dönüşüm, değiş-tokuş” < *teg-i-ş-üt*

[< **tegiş-* “değiştirmek, başkalaştırmak” (Erdal, 1991: 312)]

**teg-* “*çevirmek”, *tegiş-* “değişmek”[2177] biçiminde gelişmiştir.

●**tölet** “yastık, minder” < *töl+(e)-t*

[< **töle-t* (Clauson, 1972: 494a), < *tölt* (Erdal, 1991: 425)]

töl ~ töş “göğüs, bağır”[2178], **töle-* biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **tölte-, tölteglig**

●**üdürt** “fark, ayrım” < *üdür-t*

[< **üdürt* (Clauson, 1972: 65a), < *üdür-t* (Erdal, 1991: 309)]

üdür- “ayırmak, seçmek”[2179] AY’da tanıklanmaktadır.

adırt üdürt “ayrım, fark” biçiminde yakın anlamlı ikileme oluşturur.

●**yantut** “karşılık, cevap” < **ya-n-(ı)t-ut* > *yantut*

[< *yantut* → *yanut* (Clauson, 1972: 947a) < *yan-ut* (Clauson, 1972: 946b), < *yant-ut* (Erdal, 1991: 314)]

**ya-* “*dönmek, yaklaşmak”, *yan-* “ geri dönmek”[2180], **yanıt-* biçiminde gelişmiştir.

II. {-(X)t}+ Yapım Ekleri

●**batutlug** “gizli” < *bat-**ut**+lug*

[< *batut/batut+lug*[2181] (Erdal, 1991: 311), < *bat-ut* (Eraslan, 2012: § 223)]

[2175] Wilkens, 2021: 521a.
[2176] Wilkens, 2021: 664b.
[2177] Clauson, 1972: 487b.
[2178] Wilkens, 2021: 746a.
[2179] Wilkens, 2021: 820a.
[2180] Wilkens, 2021: 860a.

bat- "batmak, gözden kaybolmak"[2182], *batut* "gizli, saklı"[2183] biçiminde gelişmiştir.

●**közetçi** "nöbetçi" < *kö-z+e-**t**+çi*

[< *közet-çi* (Clauson, 1972: 758b; Erdal, 1991: 116)]

kö- "bağlamak, korumak, gözetmek"[2184], *köz* "göz"[2185], **köze-, közet* "nöbet"[2186], biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **közetçilig**

●**köti-** "yükselmek, yayılmak" < **kö-t+i-*

[< *köti-* (Clauson, 1972: 702a[2187]), < **kö-t+i-* (Tezcan, 1975: § 400), < *kwti-* (Erdal, 1991: 483)]

**kö-* "yükselmek"[2188], **köt* "yüksekteki şey" biçiminde geçilmiştir.

●**ölütçi** "cellat" < *öl-**üt**+çi*

[< *öl-üt* (Brockelmann1951, 140; Clauson, 1972: 130a), < *ölür-t* "öldürmek" (Erdal, 1991: 310)]

öl- "ölmek", *ölüt* "cinayet"[2189] biçiminde gelişmiştir.

●**şaşutsuz** "şaşırmadan" < *şaş-**ut**+suz*

[< *şeş-üt* (Clauson, 1972: 868b)]

şaş- "şaşmak, değişmek"[2190] kökünden türemiştir.

●**tapırtsız** "hareketsiz" < *tapır-t-sız*

[< **tepre-t* (Erdal, 1991: 309[2191])]

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *batutlug, çaşut, kıyıt, ölütçi, öt, şaşutsuz*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *adırt, boşgut, takşut, tapırtsız, tegşüt, tölet, üdürt, yıgıt*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *öt, tölet*

[2181] Erdal, *batut* ile *batutlug* arasında anlamsal bir farkın olmadığını, birbirinin yerine kullanıldığını düşünmektedir. Ayrıca kökün *bat-* değil, batur- "gizli tutmak" olduğunu dile getirmiştir (Erdal, 1991: 311).
[2182] Wilkens, 2021: 150b.
[2183] Wilkens, 2021: 151b.
[2184] Wilkens, 2021: 435a.
[2185] Wilkens, 2021: 414b.
[2186] Wilkens, 2021: 448a.
[2187] Clauson, *köpürü* için yanlış bir okuma olduğunu belirtmiştir (Clauson, 1972: 702a).
[2188] Ağca, 2015: 201-221.
[2189] Wilkens, 2021: 532b.
[2190] Ayazlı, 2012: 340.
[2191] Erdal {rA-} ile biten tabanlardan gelen {-(U)t}'lu türevlerin tabanın son ünlüsünü düşürdüğünü belirtmektedir (Erdal, 1991: 309).

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir.

3/1. Kendisinden önce gelen ekler:

{-(X)r-}: *adırt*

{-(X)ş-}: *takşut, tegşüt*

3/2. Kendinden sonra gelen ekler:

{+çI}: *ölütçi*

{+lA-}: *adırtla-*

{+lXg}: *batutlug*

{+sXz}: *şaşutsuz, tapırtsız*

4. Ekin işlevi:

Geçişli fiillerin nesnelerini, geçişsiz fiilleri öznelerini temsil eden isimler yapar.

Yer ve alet isimleri türetir.

Soyut isimler yapar.

3.11. {-(X)z}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 16 kelime bulunmaktadır:

I. {-z}

●**atız** "akım, akış" < **at-ız*

[< *atız* (Clauson, 1972: 73b "küçük alan"), (UW, 1988: 260b; Erdal, 1991: 325) "sulama kanalının yan tarafı, kanal")]

ad- "farklılaşmak"[2192] kökünden türemiştir.

●**kadız** "ağaç kabuğu, tarçın kabuğu" < **kad-ız*

[< **kad-ız* (Clauson, 1972: 608a), < *kadız* (Erdal, 1991: 74)]

**kad-* kökünden türemiştir.

●**kokuz** "zarar, ziyan, hasar" < *kok-uz*

[< *kok-uz* (Brockelmann, 1951: 142; Clauson, 1972: 614a; Erdal, 1991: 324)]

kok- "küçülmek, azalmak"[2193] kökünden türemiştir.

●**köz** "göz" < *kö-z*

[< *köz* (Clauson, 1972: 756b), < *kö-z* (Brockelmann, 1951: 142; Erdal, 1991: 326), < *kö+z* (Eraslan, 2012: § 193)]

kö- "korumak"[2194] kökünden türemiştir.

[2192] Tezcan, 1975: § 803.
[2193] Erdal, 1991: 324.

●**küvez** "gururlu" < **küve-z*

[< **küve-z* (Clauson, 1972: 692b; Erdal, 1991: 324)]

**küve-* "*gururlu olmak" kökünden türemiştir.

●**öles** "solgın, mat, renksiz" < *öl-ez* > *öles*

[< *öl+es*, *öl* "nem" (Clauson, 1972: XİV, 151b), < *öl-ez* (Güner, 2011: 1262[2195]), < *öl-öz* (Tietze, 2018b: 216)]

öl- "ölmek"[2196] AY'de tanıklanmaktadır.

●**öz** "öz, kendi" < *ö-z*

[< *ö-z* (Brockelmann, 1951: 142; Erdal, 1991: 325), < *öz* (Clauson, 1972: 278a-278b)]

ö- "düşünmek"[2197] AY'da tanıklanmaktadır.

●**tamız** "damla" < *tam-ız*

tam- "damlamak"[2198] kökünden türemiştir.

●**tikiz** "dik, kalkık" < *tik-iz*

[< *tik-iz* (Erdal, 1991: 325)]

tik- "dikmek"[2199] AY'da tanıklanmaktadır.

●**uçuz** "kolay, değersiz, ucuz, hafif" < **uç-uz*

[< *uçuz* (Clauson, 1972: 32a) < *uç-uz* (Erdal, 1991: 324)]

uç- "uçmak"[2200] kökünden türemiştir.

●**uz** "usta, yetenek" < *u-z*

[< *u-z* (Brockelmann, 1951: 142; Doerfer, 1965: § 593; Gabain, 1988: § 135; Erdal, 1991: 325; Eraslan, 2012: § 225), < *uz* (Clauson, 1972: 277b)]

u- "muktedir olmak"[2201] AY'da tanıklanmaktadır.

●**yavız** "kötü" < **yav-ız*

[< *yav-ız* (Brockelmann, 1951: 142; Onat, 1953: 125; Clauson, 1972: 881b), *yavız* < **yavrı-z* (Erdal, 1991: 323[2202])]

[2194] Erdal, 1991: 326.

[2195] [< *öl-ez* (Çağatay, 1945: 90), < *öl-es* (Tekin, 1989: 184), < *öl-es* (Nalbant, 2008: 85; Güner, 2011: 1259-1263)].

[2196] Wilkens, 2021: 530a.

[2197] Wilkens, 2021: 521a.

[2198] Wilkens, 2021: 667a.

[2199] Wilkens, 2021: 717b.

[2200] Erdal, 1991: 324.

[2201] Wilkens, 2021: 782.

[2202] Erdal, *yavız* "kötü" sözcüğüne +I- eki geldiğinde /z/'nin kendiliğinden /r/'ye dönüşerek *yavrı-* "kötüleşmek" fiilinin oluştuğunu düşünmektedir (Erdal, 1991: 480). Ancak, Tekin, *yavız* sözünün

*yav-[2203] kökünden türemiştir.

●**yetiz → yitiz**

●**yitiz ~ yetiz** "geniş" < *yit-iz*

[< *yit-iz* (Brockelmann, 1951: 142; Clauson, 1972: 894b)]

yit- ~ yet- "ulaşmak"[2204] kökünden türemiştir.

●**yultuz** "yıldız" < **yu-l-**trı-**z > yultuz*

[< *yultuz* (Clauson, 1972: 922b), *yultrı-z > yultuz* (Erdal, 1991: 254)]

**yu-, yul-, yultrı-* biçiminde gelişmiştir.

a → u dönüşmesi: *yal- > yul-*

**ya-*[2205] "ateş almak, alevlenmek, yanmak"[2206], *yal-* parlamak, alevlenmek, yanmak"[2207], *yaltrı- ~ yaltır-* "parlatmak, ışıldatmak"[2208] biçiminde gelişmiştir.

II. {-z} + Yapım Eki

●**kavza-** "sarmak, kuşatmak, çevrelemek" < **kav-ız+a-*

[< **kav-ız+a-* (Clauson, 1972: 589a)]

**kav-, *kavız ~ kavır-* "bir araya getirmek"[2209] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekilleri için → **kavzat-, kavzatıl-**

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *kokuz, köz, öz, tamız, tikiz, uçuz, uz, yetiz*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *küvez*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *köz, öz, uz*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *kokuz, tamız, tikiz, uçuz, yetiz*

3. Kendisinden sonra gelen ekler:

{+A-}: kavızat-

4. Ekin işlevi:

Çift anlamı olan isimler türetir.

Sıfat yapar.

5. Ekin değerlendirilmesi:

---

asli şekli olan **yabır*'ın zetasizm öncesinde +I- eki ile türeyerek **yavrı-* biçimini oluşturduğu görüşündedir (Tekin, 2013f: 361).

[2203] *yavlak, yavrı-* aynı kökün türevleri olmalı.

[2204] Wilkens, 2021: 892b.

[2205] *ya-k-, ya-l-, ya-n-* aynı kökten geliyor.

[2206] Tekin, 2019b: 318.

[2207] Räsänen, 1969: 181a; Clauson, 1972: 918a; Arat, 1979: 517; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 944; Wilkens, 2021: 856a.

[2208] Wilkens, 2021: 858b.

[2209] Wilkens, 2021: 347b.

{-(X)z} eki canlılığını kaybetmiştir.

{-(X)z} ekinin geldiği tabanların kökenleri hakkında kesin sonuçlara ulaşmak güçtür.

3.12. {-Ak}

AY'de, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

●**azak**[2210] "sapkın" < *az-ak*[2211]

[< *az-ak* (Clauson, 1972: 282b), < *az-ag* (Erdal, 1991: 174; UW, 1994: 319b)]

az- "azmak, sapmak"[2212] AY'de tanıklanmaktadır.

●**yavlak** "kötü" < **yav-ıl-ak*

[< **yav+lak* (Clauson, 1972: 876b; Erdal, 1991: 388)]), < **yab-ıl-ak* / **yab-ıl+a-k* (Tekin, 1987: 158)]

**yav-*[2213] kökünden türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **yavlaksız**

Ekin değerlendirilmesi:

Fiildeki eylemi çokça yapanı gösterir.

3.13. {-ç}

AY'de, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

I. {-ç}

●**töleç** "tamamen, bütünüyle" < *töle-ç*

[< *töle-ç* (Clauson, 1972: 493b)]

töle- "ödemek"[2214] kökünden türemiştir.

II. {-ç} + Yapım Eki

●**erinçeñ** "üşengeç, tembel" < **er-in-**ç**+eñ*

[< *erin-ç+eñ* (UW, 1998: 430b), < *er-in-çeñ ~ çek* (Tokyürek, 2018: 699 § 2165)]

**er-*, *erin-* "tembel olmak, yorulmak"[2215], **erinç* "*tembel olma" biçiminde gelişmiştir.

Ekin değerlendirilmesi:

[2210] AY'deki *azag* kelimesi *azak* olarak okundu.
[2211] azak (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 567).
[2212] UW, 1994: 318b; Wilkens, 2021: 92a.
[2213] *yavız, yavrı-* aynı kökün türevleri olmalı.
[2214] Wilkens, 2021: 737a.
[2215] Wilkens, 2021: 115b.

Bu ek dönüşlülük eki ile birlikte {-nç} olarak değerlendirildi.

töleç, dönüşlülük eki olmadan yapılan nadir bir örnektir.

Ergin, her ne kadar {-n-}'li biçim kullanımdan düşmüş olsa da bu ekin {-nç} olarak değil, ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir (Ergin, 2004: § 279).

3.14. {-dX}

AY'de, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

●**ögdi** "övgü" < *ög-di*

[< *ög-di* (Brockelmann, 1951: 98; Räsänen, 1969: 369a; Clauson, 1972: 102b; Erdal, 1991: 339, Eraslan, 2012: § 202)]

ög- "övmek, methetmek"[2216] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **ögdilig**

●**sızdu** "sızıntı, sızan" < *sız-du*

sız- "sızmak, erimek"[2217] AY'de tanıklanmaktadır.

Ekin değerlendirilmesi:

İşlek olmayan fiilden isim yapma ekidir.

Erdal, {-du} (3. 114) ve {-(X)ndı} ve {-dı} (3. 317) ekini ayrı ek grubu olarak ele almıştır.

3.15. {-gA}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 15 kelime bulunmaktadır:

I. {-gA}

●**bilge** "bilge" < *bil-ge*

[< *bil-ge* (Brockelmann, 1951: 102; Clauson, 1972: 340a; Gabain, 1988: § 109; Erdal, 1991: 376; Eraslan, 2012: § 204)]

bil- "bilmek, anlamak"[2218] AY'da tanıklanmaktadır.

●**inçge → yinçge**

●**karga** "karga" < *kar-ga*

[< *karga* (Brockelmann, 1951: 84), < *kar-ga* (Clauson, 1972: 653a; Eren, 2020: 262a-263b[2219]), < **kara+ga* (Erdal, 1991: 83)]

[2216] Wilkens, 2021: 524b.
[2217] Wilkens, 2021: 611b.
[2218] Wilkens, 2021: 170a.
[2219] Karganın çıkardığı ses ile ilişkilendirilmiştir (Eren, 2020: 263b).

kar- "karmak, karıştırmak"[2220] kökünden türemiştir.

●**kısga** "kısa, sınırlı" < *kıs-ga*

[< *kıs-ga* (Brockelmann, 1951: 102; Clauson, 1972: 667a; Gabain, 1988: § 109; Erdal, 1991: 381; Eraslan, 2012: § 204)]

kıs- "kısmak, sızmak, azaltmak"[2221] kökünden türemiştir.

●**koluña** "filiz, fidan, dal" < *kol-un-ga / kol+* (?)

[< *koluña* (Clauson, 1972: 623b), < kulña "filiz, fidan, dal" (Wilkens, 2021: 421b)]

●**kölige ~ köşige**[2222] "gölge" < *köli-ge*

[< *köli-ge* (Brockelmann, 1951: 102; Clauson, 1972: 718a; Erdal, 1991: 378[2223])]

köli- "gölgeli olmak"[2224] ~ *köşi-* "korumak, himaye altına almak"[2225] kökünden türemiştir.

●**köşige → kölige**

●**kökrege**[2226] "gök gürültüsü" < *kök+re-ge*

[< *kükre-ge* (Erdal, 1991: 378)]

kök "gök ile ilgili", *kökre-* "kükremek"[2227] biçiminde gelişmiştir.

●**öbke → övke**

●**övke ~ öbke** "öfke" < *öv-ke*

[< *öpke* (Clauson, 1972: 9a), < *övke ~ öpke* (Erdal, 1991: 377[2228])]

öp- "öpmek, havayı veya bir sıvıyı içine çekmek"[2229] kökünden türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **övkeçi, öbkele ~ övkele-, övkelen-, övkesiz, öbkile ~ övkile-**

●**tamga** "damga, mühür" < *tam-ga*

[< *tam-ga* (Clauson, 1972: 504b; Erdal, 1991: 378)]

**tam-* "*yakmak" kökünden türemiştir.

[2220] Wilkens, 2021: 333a.
[2221] Erdal, 1991: 381.
[2222] AY'da bu iki kelime arasında denklik gösterilmemiştir. Sözcük *köşi-* "korumak, himaye altına almak" sözcüğünden türemiş olmalıdır.
[2223] Erdal, *kölige* "koyu gölge", *köşige* ise "hafif gölge" olarak tanımlıyor (Erdal, 1991: 378).
[2224] Clauson, 1972: 716a.
[2225] Wilkens, 2021: 413a.
[2226] AY'deki *kükrege-* kelimesi *kökrege-* olarak okundu.
[2227] Wilkens, 2021: 438a.
[2228] Erdal, *öp-* fiilinin ikincil anlamı "içine çekmek"ten, ya da /*b*/ ~ /*v*/ nöbetleşmesi olduğu için yansıma bir kök olarak *öf-*'ten türeyebileceği görüşündedir (Erdal, 1991: 377).
[2229] Erdal, 1991: 377.

Genişlemiş şekli için → **tamgalıg**

●**tümge** "aptal, akılsız, bilgisiz, cahil" < **tüm-ge*

[< *tümge* (Clauson, 1972: 506a), < *tüm-ge* (Erdal, 1991: 376)]

**tüm-* (?) biçimi metinlerde belgelenmemiştir.

bilge'nin zıt anlamlısıdır.

tümge biligsiz "aptal, cahil, bilgisiz"[2230] ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yıltırga ~ yılturga** "parlak, berrak, net" < **ya-l-trı-ga* > *yaltırga*

[< *yuldur-ga* (Clauson, 1972: 924a), < *yal-trı-ka* (Gulcalı, 2021: 365)]

**ya-*[2231] "ateş almak, alevlenmek, yanmak"[2232], *yal-* "parlamak, alevlenmek, yanmak"[2233], *yaltrı- ~ yaltır-* "parlatmak, ışıldatmak"[2234] biçiminde gelişmiştir.

●**yılturga → yıltırga**

●**yinçge ~ inçge** "ince" < **yinç-ge*

[< **yinç-ge* (Clauson, 1972: 945a; Erdal, 1991: 381)]

**yinç-*[2235] "*ince olmak" tabanından türemiştir.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *bilge, karga, kısga, tamga*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *kölige ~ köşige, yıltırga ~ yılturga, kükrege*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *kölige ~ köşige, kökrege*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *bilge, karga, kısga, tamga*

3/1. Kendisinden önce gelen ekler:

{+rA}: *kökrege*

{+X-} *bit*(*i*)*keçi*

{-(X)n-}: *koluna*

{-trI-}: *yaltrıga*

{-tIr-}: *yaltırga*

3/2. Kendisinden sonra gelen ekler:

{+çI}: övkeçi

{+lA-}: *öbkele ~ övkele-, öbkile- ~ övkile-*

{+sXz}: *övkesiz*

[2230] Ölmez, 2017: 243-311.

[2231] **ya-; ya-k-, ya-l-, ya-n-* aynı kökten geliyor.

[2232] Tekin, 2019b: 318.

[2233] Räsänen, 1969: 181a; Clauson, 1972: 918a; Arat, 1979: 517; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 944; Wilkens, 2021: 856a.

[2234] Wilkens, 2021: 858b.

[2235] Erdal, *yinçür-*'le bağlantılı olduğunu görüşündedir (Erdal, 1991: 382).

{+lXg}: *tamgalıg*

4. Ekin işlevi:

Fiilden isim (sıfat) yapma ekidir. [2236]

5. Ek'in değerlendirimesi:

öbke: Clauson ve Erdal *öpke* olarak okumuşlardır. Ancak v'li biçimin varlığı bize bu kelimenin *öbke* biçiminde okunması gerektiğini göstermektedir.

koluña: Wilkens < *kulña* "filiz, fidan, dal" biçiminde okumuştur (Wilkens, 2021: 421b). AY'da kelimenin harf çevrimi ĞWLW'K' biçimindedir. *koluña* biçiminde okunması her ne kadar doğru olsa da etimolojik olarak *kol-* "istemek, dilemek", *kolun-* "kendisi için istemek, dilenmek" ile *koluña* "filiz, dal" anlam bağını kurmak güç görünüyor.

tümge: Erdal, *bilge* ve *tümge*'nin aynı türetime ait olduğu görüşündedir (Erdal, 1991: 376). **tüm-* fiilinin olmayışı ve *tümge biligsiz* "aptal, cahil, bilgisiz" ikilemesi bize *tümge*'nin biligsiz ile aynı anlama geldiği gösteriyor. Ancak kökenin Türkçe olmayabileceği de düşünülmelidir.

bitkeçi: Clauson ve Wilkens < Sür. *pitke* + T. *+çi* ekinin birleştiği görüşündedirler. Ancak anlam göz önüne alındığında *biti-* "fırçayla bir şeyler yapmak" fiiliyle bir ilişkisinin de olabileceği göz ardı edilmemelidir.

3.16. {-gAk}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 8 kelime bulunmaktadır:

eşgek "eşek" < *eş-gek*

[< *eş-gek* (Clauson, 1972: 260a; Erdal, 1991: 74 dip. 95, 393), < *eşge+k* (Tekin, 2013f: 359[2237]), < **äš-gäk* (UWDij)]

eş- "rahvan gitmek"[2238] kökünden türemiştir.

●**içgek** "şeytan, vampir" < *iç-gek*

[< *iç-gek* (Clauson, 1972: 24b; Gabain, 1988: § 114; Erdal, 1991: 393; Tekin, 1992: 85; Eraslan, 2012: § 206)]

iç- "içmek"[2239] AY'de tanıklanmaktadır.

yek içgek "şeytan" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

[2236] Ağca, 2010: 231-250.

[2237] Tekin, Hal. *eşge* ~ Moğ. *elcige* tabanından {+k} küçültme eki ile türediği görüşündedir (Tekin, 2013f: 359).

[2238] Clauson, 1972: 255b.

[2239] Wilkens, 2021: 293a.

●**kevgek** "kekeme" < *kev-gek*

[< *kev-gek* (Clauson, 1972: 689a; Erdal, 1991: 393)]

kev- "ağızda çiğneyip yutmamak"[2240] kökünden türemiştir.

●**sançgak** "mızrak" < *sanç-gak*

sanç- "batırmak, saplamak"[2241] AY'de tanıklanmaktadır.

●**tamgak** "damak, boğaz" < *tam-gak*

[< *tam-gak* (Clauson, 1972: 505a; Erdal, 1991: 392)]

tam- "damlamak"[2242] (?) kökünden türemiştir.

●**topulgak** (?) "topalak, Cyperus rotundus (bitki)" < *topul-gak*

topul- "delmek, nüfuz etmek, içine girmek"[2243] AY'de tanıklanmaktadır.

●**yalpırgak** "yaprak" < *yap-ır-ıl-gak* > *yalpırgak* (?)

●**yapırgak** "yaprak" < *ya-p-ır-gak*

[< *yapur-gak* (Brockelmann, 1951: 104; Clauson, 1972: 879b; Erdal, 1991: 392), < *ya-p-ır-gak* (Sağol, 2004: 2511-2528)]

ya- "kapamak", *yap-* "örtmek, kapamak"[2244], *yapır-* "örtmek, kapamak"[2245] biçiminde gelişmiştir.

Ekin işlevi:

Soyut isimler, organ, alet, bitki ve yer adları yapar.

3.17. {-gAn}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 6 kelime bulunmaktadır:

●**sıçgan** "sıçan, fare" < **sıç-gan / sıç-gan*

[< *sıç-gan* (Brockelmann, 1951: 105; Räsänen, 1969: 414b; Clauson, 1972: 796; Stachowski, 2019: 299b[2246]; Eren, 2020: 459a) < *sıç+gan* (Erdal, 1991: 88)]

**sıç-* "*zıplamak" ya da *sıç-* "sıçmak"[2247] kökünden türemiştir.

●**tavışgan** "tavşan" < **tavış-gan*

[< *tavış-gan* (Brockelmann, 1951: 105; Clauson, 1972: 447a) < *tabış+gan* (Erdal, 1991: 88), < *tavış+gan* (Eraslan, 2012: § 159)]

[2240] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 707.
[2241] Wilkens, 2021: 579b.
[2242] Wilkens, 2021: 667a.
[2243] Wilkens, 2021: 733a.
[2244] Wilkens, 2021: 864b.
[2245]Wilkens, 2021: 865b.
[2246] *sıçgan* < **sıç-gan* < **sıç-* > **sıç-ır-a-* > TT. *sıçra-* (Stachowski, 2019: 300a).
[2247] Clauson, 1972: 795a; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 816.

**tabış-* ~ **tavış-* "zıplamak, atlamak, sıçramak" tabanından türemiştir.

●**tiken** "diken"< **tik-gen* > *tiken* (?)

[< **tik-gen* > *tiken* (Clauson, 1972: 483b; Erdal, 1991: 385)]

●**tilgen** "tekerlek, çark" < *til-gen*

[< *tilgen* (Clauson, 1972: 499a)]

til- "dilmek, kesmek"[2248] kökünden türemiştir.

●**ugan** "muktedir olan, gücü yeten, yüce" < *u-gan*

[< *u-gan* (Clauson, 1972: 87b; Erdal, 1991: 383)]

u- "muktedir olmak"[2249] AY'de tanıklanmaktadır.

●**yavgan** "yavan, bayağı" < **yav-gan*

[< **yav-gan* (Clauson, 1972: 874b; Erdal, 1991: 324)]

**yav-*[2250] kökünden türemiştir.

Ekin değerlendirilmesi:

İsim örneklerinde hayvan ve bitki adları türetir.

Sıfat fiil olarak kullanılır (*ugan*).

Genellikle tek heceli kelimelere gelir.

3.18. {-gI}

AY'de, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

●**erki**[2251] "belki; acaba" < *er-ki*[2252]

[< *erki* (Çağatay, 1964: 245-250; UW, 1998: 434a; Hacıeminoğlu, 2015: 241), < *er-ki* (Clauson, 1972: 223a; Erdal, 1991: 321 < *erür+ki* (Eraslan, 2012: 568b)]

er-[2253] "olmak"[2254] AY'de tanıklanmaktadır.

●**kamgı** "çarpık, eğri" < *kam-gı*

[< *kamgı* (Clauson, 1972: 627b), < *kam-gı* (Erdal, 1991: 321)]

kam- "vurmak"[2255] kökünden türemiştir.

kıyık kamgı egri "çarpık, eğri" üçleme biçiminde kullanılmaktadır.

Ekin değerlendirilmesi:

[2248] Wilkens, 2021: 718b.
[2249] Wilkens, 2021: 782a.
[2250] *yavız, yablak* kelimeleri ile aynı kökten türemiş olmalıdır.
[2251] *ergi* biçiminde de okunabilir.
[2252] *erinç* "şüphesiz" anlamındaki sözcükle kökteş olmalıdır.
[2253] *erinç, erken* aynı kökten türemiştir (Clauson, 1972: 193b).
[2254] Clauson, 1972: 193b.
[2255] Erdal, 1991: 321.

Tek heceli tabanlara gelir.

İşlek değildir.

{-gI} geçişli fiillerin nesnesini, geçişsizlerin öznesini gösteren isimler türetir[2256].

3.19. {-gIn}

AY'de, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

●**çivgin** "besleyici, doyurucu gıda" < **çiv-gin*

[< **çiv-gin* (Clauson, 1972: 396b), < *çiv-gin* (Erdal, 1991: 328)]

çivgin bökük "besleyici" ikileme biçiminde kullanılmıştır.

●**tirgin** "bir araya toplama, yığın" < *tir-gin*

[< *tér-gin* (Clauson, 1972: 544b), < *tér-kin* (Erdal, 1991: 327), < *tir-gin* (Gabain, 1988: § 113; Eraslan, 2012: § 208)]

tir- "dermek, bir araya getirmek"[2257] AY'de tanıklanmaktadır.

Ekin değerlendirilmesi:

Tek heceli köklere gelir.

Aşırılık anlamı katar.

{-gIn} geçişsiz fiillerin öznesini, geçişlilerin nesnesini gösterir[2258].

3.20. {-gU}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 23 kelime bulunmaktadır:

I. {-gU}

●**atkangu** "duyu" < *at+ka-n-gu*

[< *atkan-gu* (Clauson, 1972: 49; Gabain, 1988: § 115; UW, 1988: 265b; Uçar, 2009: 375)]

at "ad, isim"[2259], *atka-* "tutmak, yakalamak"[2260], *atkan-* "algılamak"[2261] biçiminde gelişmiştir.

●**belgü** "belgi, belirti, işaret, iz" < **bel-gü*

[< **bel-gü* (Räsänen, 1969: 69), < *belgü* (Clauson, 1972: 340a) < *bel-gü* (Gabain, 1988: § 115)]

[2256] Erdal, 1991: 320.
[2257] Wilkens, 2021: 708b.
[2258] Erdal, 1991: 327.
[2259] Wilkens, 2021: 78b.
[2260] Wilkens, 2021: 13a.
[2261] Wilkens, 2021: 13a; UW, 1988: 263a-265b.

**bel-* biçimi metinlerde belgelenmemiştir.

Genişlemiş şekli için → **belgüle-, belgülüg, belgür-, belgürt-, belgürtme, belgüsiz ~ belgüsüz**

●**bıçgu** "bıçak" < *bıç-gu*

[< *bıç-gu* (Räsänen, 1969: 73b; Clauson, 1972: 294a; Gabain, 1988: § 115; Eraslan, 2012: § 279)]

bıç- "kesmek, biçmek"[2262] AY'de tanıklanmaktadır.

bı bıçgu "bıçak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **bıçgusuz**

●**ergü** "(kalınacak) yer, durak, barınak" < *er-gü*

[< *er-gü* (Clauson, 1972: 223a)]

er- "olmak, var olmak, bulunmak"[2263] AY'de tanıklanmaktadır.

●**ertingü** "aşırı derecede, çok" < *ert-in-gü*

[< **ertin-gü* (Clauson, 1972: 212b), < *ert-iñü* (Ağca, 2020: 57)]

ert- "içinden geçmek, ortasından geçip gitmek"[2264], **ertin-* biçiminde gelişmiştir.

●**içgü** "içki, içilecek şey" < *iç-gü*

[< *iç-gü* (Brockelmann, 1951: 107; Clauson, 1972: 24b)]

iç- "içmek"[2265] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **içgülüg**

●**kadgu** "kaygı, endişe" < **kad-gu*

[< **kad-gu* (Räsänen, 1969: 217b; Clauson, 1972: 598b)]

**kad-* "*endişe etmek, kaygılanmak" kökünden türemiştir.

●**kaygu** (!) → **kadgu**

●**kölüngü**[2266] "araç, taşıt" < *köl-ün-gü*

köl- "koşum vurmak"[2267], *kölün-* "hayvana koşum vurulmak"[2268] biçiminde gelişmiştir.

●**közüngü** "ayna"< *köz+e-n-gü* > *közüngü*

[2262] Wilkens, 2021: 166b.
[2263] Wilkens, 2021: 111a.
[2264] Wilkens, 2021: 119a.
[2265] Wilkens, 2021: 293a.
[2266] *ulug kölüñü* "büyük taşıt" Budizmin iki büyük öğretisinden biridir (Tokyürek, 2019: 433-435).
[2267]. Wilkens, 2021: 402a.
[2268] Wilkens, 2021: 402b.

[< *közün-gü* (Brockelmann, 1951: 107; Clauson, 1972: 761; Eraslan, 2012: § 279)]

köz "göz"[2269], **köze-*, *közün-* "görünmek"[2270] biçiminde gelişmiştir.

●**küdegü** "güveyi, damat" < **küde-gü*

[< **küde-gü* (Brockelmann, 1951: 107; Clauson, 1972: 703a), < *küd-e-gü* (İnan, 1951: 140[2271])]

**küde-* biçimi metinlerde belgelenmemiştir.

●**tokıgu** "değnek, tokmak" < *tok+ı-gu*

tok "yansıma söz", *tokı-* "dövmek, vurmak"[2272], *tokıgu* "tokmak"[2273] biçiminde gelişmiştir.

●**uruñu** "mızrak" < *ur-un-gu* > *uruñu*

[< *urun-gu* "savaşçı" (Eraslan, 2012: § 279)]

ur- "vurmak, dövmek"[2274], *urun-* "kendini vurmak", *urungu* "vurulan şey, mızrak" biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **uruñut**

●**ülgü** "taksim, pay; nasip, kısmet" < **ül-gü* / < *üle-gü* > *ülügü* > *ülgü ?*/< *ül+e-gü, ülüg* < *ül+e-g* > *ülüg ?*

[< *ülgü* (Räsänen, 1969: 520a), < **ül-gü* (Clauson, 1972: 142b)]

**ül-* kökünden türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **ülgüle-, ülgülençsiz, ülgülüg, ülgüsüz**

●**yavışgu** "yaprak" < **yavış-gu*

[< *yavış-gu* (*yapış-gu*) (Clauson, 1972: 881b)]

yap yavışgu[2275] "çelenk, çelenkten taç" biçiminde pekiştirilerek kullanılmıştır.

●**yılgu** "yumuşak, hafif" < *yılı-gu*

yılı- "ılımak" fiiline *-gu* ekinin gelmesiyle orta gece ünlüsü düşmüştür.

●**yilpigü** "yelpaza" < *yilpi-gü*

[< *yilpi-gü* (Gabain, 1988: § 115; Eraslan, 2012: § 279)]

[2269]. Wilkens, 2021: 414b.

[2270] Wilkens, 2021: 415a.

[2271] İnan'a göre *küdegü* kelimesi *küd-* veya *küdez-* "gütmek, korumak, çobanlık etmek" kökünden *-e-gü* fiilden isim ekiyle teşkil edilen bir kelimedir ve "çoban" demektir (İnan, 1951: 140).

[2272] Wilkens, 2021: 726a.

[2273] Wilkens, 2021: 726a.

[2274] Wilkens, 2021: 802b.

[2275] Uçar; *yap*'ın pekiştirme unsuru olduğunu söylemiştir (Uçar, 2009: 491). Erdal ise bu kısımda bir eksik okuma olduğunu *yap(ırgak) yavışgu* biçiminde değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir (Erdal, 1991: 66).

yilpi- “yellemek”[2276] tabanından türemiştir.

II. {-gU} + Yapım Eki

●**bütgüsüz** “eksik, bitmemiş” < *büt-**gü**+süz*

büt- “bitmek, tamamlamak”[2277], *bütgü* “tamamlama, gerçekleştirme”[2278] biçiminde gelişmiştir.

büt- AY’de tanıklanmaktadır.

bütgüsüz kavışgusuz “bitmemiş” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**işletgüsüz** “kesintisiz” < *iş+le-t-**gü**+süz*

iş (1) “iş, faaliyet”[2279], *işle-* “işlemek, çalışmak”[2280], *işlet-* “işletmek”[2281], **işletgü* “*işletilen” biçiminde gelişmiştir.

akıgsız işletgüsüz “durgun, işlemeyen” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**kalañgur-** “havaya yükselmek” < *kalı-n-**gu**+r- ~ kalañur- ~ kalañgur-*

[< **kalñu+r-* (Clauson, 1972: 624b; Erdal, 1991: 501[2282])]

kalı- “havaya kalkmak”[2283] AY’de tanıklanmaktadır.

●**kavışgusuz** “bağlantısız, biçimsiz” < *kav-ış-**gu**+suz*

[< *kavış-gu+suz* (Clauson, 1972: 588b)]

**kav-*[2284], *kavış-* “buluşmak, kavuşmak, karışmak, birleşmek”[2285], *kavışgu* “kavuşma, bağlantı” biçiminde gelişmiştir.

●**kurgur-** “yeğnilik yapmak, savruk olmak, kayıtsızlık” < *kur-**gu**+r-*

[< *korgu+r-* (Clauson, 1972: 656a) < *kurgu+r-* (Erdal, 1991: 501)]

**kur-, kurgu* “dikkatsiz, düşüncesiz”[2286] biçiminde gelişmiştir.

●**sevgüsüz** “arzu edilmeyen, sevilmeyen” < *sev-**gü**+süz*

sev- “sevmek”[2287], *sevgü* “arzu edilen, istenilen”[2288] biçiminde gelişmiştir.

●**taplagusuz** “sevilmeyen, sevimsiz, istenmeyen” < *tap+la-**gu**+suz*

[2276] Gabain, 1988: § 115.
[2277] Wilkens, 2021: 213b.
[2278] Wilkens, 2021: 214a.
[2279] Wilkens, 2021: 313a.
[2280] Wilkens, 2021: 314b.
[2281] Wilkens, 2021: 314b.
[2282] Erdal, *kalŋu* “suyun üstünde yüzme”, *kalı-* “havaya kalkmak” fiilinin bir –(*X*)*n-*’lı türevinden geldiğini belirtmiştir (Erdal, 1991: 501).
[2283] Erdal, 1991: 501; Ağca, 2015: 216.
[2284] Clauson, 1972: 580a.
[2285] Wilkens, 2021: 347b.
[2286] Wilkens, 2021: 393b.
[2287]. Wilkens, 2021: 599b.
[2288]. Wilkens, 2021: 599b.

tap "istek, arzu"[2289], *tapla-* "hoşnut olmak, sevmek, kabul etmek"[2290], *taplagu* "istenen"[2291] biçiminde gelişmiştir.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *belgü, bıçgu, ergü, içgü, kadgu*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *atkangu, ertingü, kölüngü, közüngü, küdegü*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *küdegü, taplagusuz, tokıgu, yilpigü*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *belgü, içgü, uruñu, ülgü, yılgu*

3/1. Kendisinden önce gelen ekler:

{-(X)n-}: *ertingü, kalañgur-, kölüngü, közüngü, uruñu*

{-(X)ş-}: *kavışgusuz*

{-(X)t-}: *işletgüsüz*

{+lA-}: *taplagusuz*

{+X-}: *tokıgu*

3/2. Kendisinden sonra gelen ekler:

{+(X)r-}: *belgür-, kalañgur-, kurgur-*

{+(X)t}: *uruñgut*

{+lA-}: *belgüle-, ülgüle-*

{+lXg}: *belgülüg, ülgülüg*

{+sXz}: *belgüsiz, belgüsüz, bıçgusuz, ülgüsüz, bütgüsüz, işletgüsüz, kavışgusuz, sevgüsüz, taplagusuz*

4. Ekin işlevi:

Eylem adları türetir.

Alet isimleri yapar.

Yer adlar türetir.

5. Ekin değerlendirilmesi:

{-gU}, (Erdal, 1991)'de yer almamaktadır.

3.21. {-gUçI}

AY'de, bu ekle genişlemiş 8 kelime bulunmaktadır:

●**kıyılguçı**[2292] "öldürücü" < **kıy-ıl-guçı*

[2289]. Wilkens, 2021: 673b.

[2290]. Wilkens, 2021: 675a.

[2291] Wilkens, 2021: 675b.

[2292] *kıyılguçı* olarak okunan kelimenin harf çevrimi: *ĞYYL ĞWÇ'* (R-M 395/17). *Kıyılguçı,* okunuşu yönüyle problemli bir kelimedir. *d* > *y* değişikliği Uygurca evresinde görülmemektedir. Bu yüzden *kıyıl-* Uygurca devresinde *kıdıl-* olmalıydı. Sözcük uzun ünlülü olup *kīlguçı* "yapıcı, kılıcı,

**kıy-* "kıymak, yanlamasına kesmek", *kıyıl-* "ölmek"[2293] biçiminde gelişmiştir.

●**koltguçı** "dilenci" < *kol-t-guçı*[2294]

[< *kol-guçı* (Clauson, 1972: 621b; Gabain, 1988: § 115)]

kol- "dilemek, istemek"[2295], **kolt-* biçiminde gelişmiştir.

●**körgüçi** "izleyici, seyirci, görgü şahidi" < *kö-r-güçi*

kö- "bağlamak, korumak, gözetmek"[2296], *kör-* "görmek"[2297] biçiminde gelişmiştir.

●**nomlaguçı** "vaiz" < Gr. *nomos* + T. *+la-guçı* < *nom+la-guçı*

nom "öğreti, dharma"[2298], *nomla-* "vaaz etmek"[2299] AY'da tanıklanmaktadır.

●**ölürgüçi** "katil" < *öl-ür-güçi*

[< *ölür-güçi* (Gabain, 1988: § 115; Eraslan, 2012: § 279)]

öl- "ölmek"[2300], *ölür-* "öldürmek"[2301] AY'da tanıklanmaktadır.

●**sözlegüçi** "konuşmacı" < *söz+le-güçi*

söz "söz"[2302], *sözle-* "söylemek, konuşmak"[2303] AY'da tanıklanmaktadır.

●**togguçı** "doğucu, doğan" < *tog-guçı*

tog- "doğmak"[2304] AY'da tanıklanmaktadır.

●**yarlıkaguçı** "buyurucu" < *yar-(ı)l-ıg+ka-guçı* < *yarlıkaguçı*

yar- "bölmek"[2305], *yarıl-* "yarılmak"[2306], *yarlıg* (2) "hüküm, karar"[2307], *yarlıka-* "emir vermek, buyurmak; acımak, merhamet etmek"[2308] biçiminde gelişmiştir.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *koltguçı, körgüçi, togguçı*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *kıyılguçı, ölürgüçi, sözlegüçi*

öldürücü" olarak okunabilir, ya da *kıyıt* ve *kıyın* kelimelerinin varlığı bu duruma tanık gösterilerek Eski Türkçe de bir **kıy-* fiil kökü tasarlanmalıdır.

[2293] Wilkens, 2021: 376a.

[2294] *-t-* ettirgen eki değildir, çünkü *kol-* fiilinin ettirgen biçimi *kol-tur-*'dır. Buradaki *-t-* ettirgenlik görünümündedir.

[2295] Wilkens, 2021: 389b.

[2296] Wilkens, 2021: 435a.

[2297] Wilkens, 2021: 408a.

[2298] Wilkens, 2021: 494b.

[2299] Wilkens, 2021: 498a.

[2300] Wilkens, 2021: 530a.

[2301] Wilkens, 2021: 532b.

[2302] Wilkens, 2021: 623b.

[2303] Wilkens, 2021: 624a.

[2304] Wilkens, 2021: 752b.

[2305] Wilkens, 2021: 866a.

[2306] Wilkens, 2021: 868a.

[2307] Wilkens, 2021: 869a.

[2308] Wilkens, 2021: 869b.

1/3. Üç heceli kelimelere gelir: *nomlaguçı, yarlıkaguçı*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *nomlaguçı, sözlegüçi, yarlıkaguçı*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *kıyılguçı, koltguçı, körgüçi, ölürgüçi, togguçı*

3. Kendisinden önce gelen ekler:

{-(X)l-}: *kıyılguçı*

{-(X)r-}: *ölürgüçi*

{-(X)t-}: *koltguçı*

{+kA-}: *yarlıkaguçı*

{+lA-}: *nomlaguçı, sözlegüçi*

4. Ekin işlevi:

Fiillere gelerek işi yapanı bildirir.

5. Ek'in değerlendirimesi

{-gUçI}, {-gU} + {+çI} eklerinin birleşmesi sonucunda oluşmuştur (Eraslan, 2012: § 279).

Erdal, {+çI}'nın fiil tabanlı karşılığının {-gUçI} olduğunu belirtmektedir (Erdal, 1991: 112).

Uçar, {-gUçI}'nın geniş zaman sıfat fiil eki olduğunu belirmiştir (Uçar, 2009: 381).

3.22. {-gUk}

AY'de, bu ekle genişlemiş 3 kelime bulunmaktadır:

●**basguk** "zirve, doruk" < *bas-guk*

[< *bas-guk* (Clauson, 1972: 373a), < *baş+gok* (Erdal, 1991: 158)]

bas- "basmak"[2309] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **basguklug**

●**semürgük** "küçük bir kuş türü, serçe" < **sem-ür-gük*[2310]

[< *simürgük* (Clauson, 1972: 830a), < *semir+gök* (Erdal, 1991: 159[2311])]

**sem-, *semür-* biçiminde gelişmiştir.

●**yalañuk** "insan" < **yal-ın-guk* > *yalıñuk*

[< *yalın-guk* (Clauson, 1972: 930b), < *yalın+gok* (Erdal, 1991: 159) < *yal+añ-uk* (Tekin, 2019b: 320)]

**yal-, yalın-* "soymak, çıplaklaşmak"[2312] kökünden türemiştir.

[2309] Wilkens, 2021: 145a.
[2310] < Fars. *sīmurġ+ük* biçiminde de türemiş olabilir.
[2311] < Fars. *sīmurġ* kökünden geldiğini de düşünmektedir (Erdal, 1991: 159).

3.23. {-gUn}

AY'de, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**çavşıgun** "asit; ekşilik" < **çıvış+a-gun* > *çavşı-gun*

[< *çıvşa-gun* (Clauson, 1972: 399b), < *çıvş+agun* (Erdal, 1991: 337, dip. 386)]

**çıvış, çıvşa-* ~ *çavşı-* "mayalanmak, fermente olmak"[2313] biçiminde gelişmiştir.

Ekin değerlendirilmesi:

Sıfat yapar.

3.24. {-mA}

AY'de, bu ekle genişlemiş 3 kelime bulunmaktadır:

I. {-mA}

●**belgürtme**: "belirmiş, vücut bulmuş" < **bel-gü+r-t-me*

[< *belgürt-me* (Clauson, 1972: 342a; Erdal, 1991: 318; Eraslan, 2012: § 213)]

**bel-, belgü* "belgi, belirti, işaret, iz"[2314], *belgür-* "belirmek, ortaya çıkmak"[2315], *belgürt-* "belirtmek, göstermek"[2316] biçiminde gelişmiştir.

●**kırma** "zarar, yağma" < *kır-ma*

[< *kır-ma* (Clauson, 1972: 660a; Erdal, 1991: 318)]

kır- "kırmak" kökünden türemiştir.

kunuş kırma "soygun, yağma" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

II. {-mA} + Yapım Eki

●**üzmele-** "yırtmak, yırtıp/koparıp atmak" < *üz-**me+**le-*

[< *üz-me+le-* (Clauson, 1972: 288b), < **üzme+le-* (Erdal, 1991: 320, 450)]

üz- "kesmek, koparmak"[2317], **üzme* "kopma, yırtılma" biçiminde gelişmiştir.

Ekin değerlendirilmesi:

İsim ve sıfat türetir.

Geçişsiz fiillerin öznelerini, geçişlilerin de nesnelerini gösterir[2318].

3.25. {-mAk}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 4 kelime bulunmaktadır:

I. {-mAk}

[2312] Wilkens, 2021: 857a; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 946.
[2313] Wilkens, 2021: 231a: (*çıvşa-*).
[2314] Wilkens, 2021: 158a.
[2315] Wilkens, 2021: 158b.
[2316] Wilkens, 2021: 158b.
[2317] Wilkens, 2021: 832a.
[2318] Erdal, 1991: 316.

●**armak** "hile, entrika" < *ar-mak*

[< *ar-mak* (UW, 1981: 200b)]

ar- (2) "aldatmak"[2319] AY'de tanıklanmaktadır.

ezüg armak "yalan, hile" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **armaksız**

●**küntemek** "her gün, günlük" < **kün+te-mek*

[< **künte-mek* (Clauson, 1972: 731a), < *kün+te*(*y*)*me ök* > *küntemek* (Erdal, 1991: 60)]

kün "gün, gündüz, güneş"[2320], **künte-* biçiminde gelişmiştir.

●**yartmak** "sikke, para" < *yar-t-mak*

[< *yar-mak* / *yarma-k* (Clauson, 1972: 969a)]

yar- "kesmek, ayırmak"[2321], *yart-* kestirmek" biçiminde gelişmiştir.

II. {-mAk} +Yapım Eki

aşunmaklaşu "geçmeye çalışarak, rekabet ederek" < *aş-un-**mak**+la-ş-u*

[< **aşunmak+laş-u* (UW, 1988: 246a), < *aşun-maklaşu* (Erdal, 1991: 575)]

aş- "aşmak, geçmek"[2322], *aşun-* "üstün olmak, geçmek"[2323], **aşunmak* "üstün olma", **aşunmakla-* "üstün olmak", **aşunmaklaş-* "geçmeye çalışmak, rekabet etmek" biçiminde gelişmiştir.

Ekin değerlendirilmesi:

İsim ve sıfat türetir.

Kalıplaşarak kalıcı isim haline gelir.

3.26. {-mAn}

AY'de, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**tuman** "duman, sis" < *tu-man*

[< *tu-man* (Brockelmann, 1951: 127; Erdal, 1991: 387), < *tuman* (Clauson, 1972: 507a), < **tu-man* (Eraslan, 2012: § 214)]

tu- "örtmek, kapamak"[2324] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekil için → **tumanlıg**

Ekin değerlendirilmesi:

[2319] Wilkens, 2021: 56a.
[2320] Wilkens, 2021: 440a.
[2321] Clauson, 1972: 954b.
[2322] Wilkens, 2021: 75b.
[2323] Wilkens, 2021: 78a.
[2324] Erdal, 1991: 387.

İşlek değildir.

İsim yapar.

3.27. {-mI}

AY'de, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**tegirmi** "yuvarlak, çevre, daire" < *teg-ir-mi*

[< **tegir-mi* (Clauson, 1972: 486b), < *tegir-mi* (Erdal, 1991: 388)]

**teg-* "*çevirmek", **tegir-*[2325] "*döndürmek, devirmek" biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekil için → **tegirmileyü**

Ekin değerlendirilmesi:

Erdal, böyle bir ekin var olmadığını belirtmektedir. Eğer bu ek var olsaydı, bu ekle türeyen özel isim < *iste-mi*'nin bu türetime ait olabileceğini ifade etmektedir (Erdal, 1991: 388, dip. 443).

3.28. {-mIk}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

●**kıçmık → kıçmuk**

●**kıçmuk ~ kıçmık** "atom, toz" < **kıç-mık*

[< **kıç-mık* (Clauson, 1972: 591b), < *kıçı-* "kazımak"< *kıçı-mık* (Erdal, 1991: 101)]

**kıç-* kökünden türemiştir.

Ekin değerlendirilmesi:

İşlek değildir.

"Artıklık, küçüklük ve parça" anlamlı sözcükler türetir. [2326]

3.29. {-mUr}

AY'de, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

●**kömür** "kömür" < **kö-mür*

[< *köm-ür* (Clauson, 1972: 723a), < *köñ-mür* (Erdal, 1991: 390), < *köy-mür* (Gabain, 1988: § 123), < **kö-mür* (Eraslan, 2012: § 215)]

**kö-* "yanmak" kökünden türemiştir.

●**yagmur** "yağmur" < *yag-mur*

[2325] Clauson, 1972: 485b.

[2326] Korkmaz, 2003: 99.

[< *yag-mur* (Räsänen, 1969: 177b; Clauson, 1972: 903b; Gabain, 1988: § 123; Erdal, 1991: 390; Tekin, 1992: 85; Eraslan, 2012: § 215; Eren, 2020: 555b)]

yag- "yağmak"[2327] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekil için → **yagmurlug**

Ekin değerlendirilmesi:

İşlek değildir.

Fiilin neticesini bildiren isimler yapar.

3.30. {-p}

AY'de, bu ekle genişlemiş 3 kelime bulunmaktadır:

●**alp** "kahraman, cesur, fatih (?)" < *al-p*

al- "almak" fiilinden türemiştir.

●**köp** "çok, pek, bol" < **kö-p*

[< *köp* (Clauson, 1972: 686b), < **ko-p* (Gabain, 1988: § 126; Eraslan, 2012: § 288)]

**kö-* "yükselmek"[2328] kökünden türemiştir.

●**tolp** "bütün, tamamen, hepsi, hep" < *to-l-p*

[< *tol-p* (Clauson, 1972: 492b; Gabain, 1988: § 126; Erdal, 1991: 34; Eraslan, 2012: § 288; Ağca, 2020: 57)]

to- "doldurmak"[2329], *tol-* "dolmak"[2330] AY'de tanıklanmaktadır.

Ekin değerlendirilmesi:

Sıfat ve zarf yapar.

3.31. {-r}

AY'de, bu ekle genişlemiş 3 kelime bulunmaktadır:

I. {-r}

●**tokır** "taç, topuz" < *tokı**-r***

tokı- "dövmek, vurmak"[2331] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekil için → **tokırlıg**

II. {-r} +Yapım Eki

●**yavrı- ~ yavru-** "zayıflamak" < **yav-ır+ı-* < *yavırı* < *yavrı-*

[2327] Wilkens, 2021: 852b.
[2328] Ağca, 2015: 208.
[2329] Clauson, 1972: 491a.
[2330] Wilkens, 2021: 729a.
[2331] Clauson, 1972: 467a; Wilkens, 2021: 726a.

[< *yav-, *yavar > yavrı (Clauson, 1972: 879a), < yavız+ı < yavrı- (Erdal, 1991: 324, 480), < *yabır-ı < yavrı (Tekin, 2013f: 361[2332])]

*yav-[2333], *yavır biçiminde gelişmiştir.

●**yumrak**[2334] "yumuşak" < *yum-***ur**+a-k

[< *yum-ur (Clauson, 1972: 937a), < yum-mur > yumur (Erdal, 1991: 390), < yum(u)r+ak (Uçar, 2009: 370)]

*yum-, yumur "yuvarlak"[2335], *yumra- "*yuvarlak olmak, pürüzsüz olmak, yumuşak olmak" biçiminde gelişmiştir.

Ekin değerlendirilmesi:

İşlek bir ek değildir.

3.32. {-tUk}

AY'de, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**teltük** "kafası karışmış, deli" < tel-tük

tel- "delmek"[2336] kökünden türemiştir[2337].

muñkul teltük "deli, şaşkın" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

3.33. {-vA}

AY'de, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**telve** "çılgın, deli" < tel-ve

[< *telve* (Clauson, 1972: 493a; Erdal, 1991: 335[2338])]

tel- "delmek"[2339] kökünden türemiştir[2340].

kal telve "deli, şaşkın" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

3.34. {-vI}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 4 kelime bulunmaktadır:

I. {-vI}

●**tulvı** "değersiz, küçük düşürücü" < tul-vı

[2332] Tekin, *yavrı- fiilinin *yavız*'ın asli şekli olan *yabır- fiilinden türediği görüşündedir (Tekin, 2013f: 361).
[2333] *yavız, yavlak* aynı kökten türevler olmalı.
[2334] Wilkens, *yumuşak* yerine eski bir yanlış olduğunu söylemektedir (Wilkens, 2021: 920a).
[2335] Clauson, 1972: 937a.
[2336] Wilkens, 2021: 692b.
[2337] *teltük* ve *telve* aynı kökün türevleri olmalı. *tel-* "delmek" delinen şeyin çatlaması ile ilişkili olmalı.
[2338] Erdal, *telve* sözcüğünde ek olmadığını, *–vI* ekine benzerlik olduğunu belirtiyor (Erdal, 1991: 335).
[2339] Wilkens, 2021: 692b.
[2340] *teltük* ve *telve* aynı kökün türevleri olmalı. *tel-* "delmek" delinen şeyin çatlaması ile ilişkili olmalı.

[< *tul-vı* (Erdal, 1991: 335)]

tul- "vurmak"[2341] kökünden türetilmiştir.

tut tulvı, tut uçuz "değersiz, hor, hakir"

●**tikvi** "yüksek, dik, dikey" < *tik-vi*

[< *tik-vi* (Arat, 1965: 310; Erdal, 1991: 335)]

tik- "dikmek" kökünden türemiştir.

yatvısınça tikvisinçe "boyuna, dikine"[2342] ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yilvi** "büyü, sihir" < *yil-vi*

[< *yélvi* (Clauson, 1972: 919b) < *yél-vi* (Erdal, 1991: 336; Uçar, 2012a: 121-130)]

Bu kelime günümüz Türkçesinde *il-* "bağlamak" fiilinin y'li varyantıdır: (*y*)*il-vi* "bağlanmış, bağ, düğüm".

Genişlemiş şekli için → **yilviçi, yilvik-**

II. {-vI} +Yapım Eki

●**kayvısız** "dikkatsiz" < *kay-**vı**+sız*

[< **kayvı-sız* (Erdal, 1991: 336)]

kay- "bir şeye doğru dönmek veya yönelmek, kaymak", mecazi olarak da "sözüne kulak vermek, aldırış etmek" kökünden türemiştir.

kayvı biçimi metinlerde belgelenmemiştir.

Genel değerlendirme:

1. Tek heceli tabanlara gelir.

2. Konsonantla biten tabanlara gelir.

3. Kendisinden sonra gelen ekler:

{+(X)k-}: *yilvik-*

{+çI}: *yilviçi*

{+sXz}: *kayvısız*

4. Ekin işlevi:

Tabanlar yerine göre ya geçişsiz ya geçişli; birinci durumda {*-vI}*'lı şekli eylemin öznesini, ikincideyse nesnesini gösteriyor.

Ek, fiilin gösterdiği kavramın tam ve mükemmelliğini veya aşırılığını ifade eder, çok yapanı, olanı veya yapılanı gösterir. [2343]

[2341] Erdal, 1991: 334.
[2342] Arat, 1965: 310.
[2343] Barutçu, 1989: 234'ten naklen: Uçar, 2012a: 125.

5. Ekin değerlendirilmesi:

çulvu "iftira, küfür" < *çul-vu*

[< *çulvu* (Clauson, 1972: 418a), < *çul-vu* (Arat, 1965: 310)]

çul- "acı çektirmek"[2344] kökünden *–vu* ile türetilmiş.

Genişlemiş şekli için → ***çulvusuz***

Erdal, *çulvu* örneğinde bir türetim olmadığını, bu örnekte sadece –vI ekine benzediğini belirtmektedir (Erdal, 1991: 335-336).

Ek, yuvarlak ünlülerden sonra geldiğinde hep *–vI* biçimindedir (*ötvi, tulvı*). Bu yüzden burada bir türetim olmalı, ancak bu *–vI* eki değildir.

3.35. {-X}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 29 kelime bulunmaktadır:

I. {-X}

●**egri ~ eñri** "eğri" < *egir-i* > *egri*

[< *eg-ir-i* (Clauson, 1972: 112b; Erdal, 1991: 340; UW, 1994: 358b)]

eñ- ~ *eg-* "eğmek, bükmek, döndürmek"[2345], *egir-* "bağlamak" AY'de tanıklanmaktadır.

kıyık kamgı egri "çarpık, eğri" üçleme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **egrig**

●**eñri → egri**

●**etiñgiri → etiñiri**

●**etiñiri ~ etiñgiri** "ezgili, melodik" < *et-in+gir-i* > *etiñiri ~ etiñgiri*

[< *etin+gir-i* ? (Röhborn, 1996: § 1040), < *et-in+gir-i* (Ölmez, 2013: 103)]

et- "ötmek, ses çıkarmak"[2346], *etin* "ses"[2347], *etingir-* "sesini yükseltmek"[2348] biçiminde gelişmiştir.

●**karı (2)** "karışık, koşullu" < *kar-ı*

kar- "karmak, karıştırmak"[2349] kökünden türemiştir.

katı karı "karıştırılmış, koşullu, şartlı" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**karşı (1)** "karşı, kavga" < *karış-ı* > *karşı*

[< *karış-ı* (Clauson, 1972: 663b; Erdal, 1991: 342)]

[2344] Wilkens, 2021: 240b.
[2345] UW, 1998: 381a; Wilkens, 2021: 109a.
[2346] Ölmez, 1991: 94a; Wilkens, 2021: 126b.
[2347] Wilkens, 2021: 126b.
[2348] Röhborn, 1996: § 1040.
[2349] Wilkens, 2021: 333a.

karış- "karşı koymak"[2350], *karşı* "karşı, kavga"[2351] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **karşısız**

●**katı** "karışık, koşullu" < *kat-ı*

kat- "katmak, eklemek"[2352] AY'de tanıklanmaktadır.

katı karı "karıştırılmış, koşullu, şartlı" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**köni** "gerçek, doğru" < *kön-i*

[< *kön-i* (Räsänen, 1969: 290a; Clauson, 1972: 726b; Erdal, 1991: 341)]

kön- "düz veya doğru olmak"[2353] kökünden türemiştir.

köni kirtü çın "doğru, düzgün, gerçek" üçleme biçiminde kullanılmaktadır.

●**ogrı** "hırsız, haydut" < *ogur-ı*

[< *ogrı* (Clauson, 1972: 90a)]

ogur- "(kemiği) ayırıp koparmak"[2354] tabanından türemiştir.

●**sapşı** "uygun, yerinde, bağlı" < *sap-ış-ı* > *sapşı*

[< *sap-şı* (Erdal, 1991: 344)]

sap- "sıralamak"[2355], **sapış-*[2356] biçiminde gelişmiştir.

●**süñü** "süngü" < **süñ-ü*

[< **süñ-ü* (Clauson, 1972: 834b; < *süñ-gü* Erdal, 1991: 205)]

**süñ-* "*vurmak, saplamak, batırmak; uzamak, genişlemek" kökünden türemiştir.

●**tolı (2)** → **tolu** < *to-l-ı*

●**tolu ~ tolı (2)** "dolu" < *to-l-u*

[< *tol-u* (Clauson, 1972: 491b; Erdal, 1991: 334)]

to- "doldurmak"[2357], *tol-* "dolmak"[2358] biçiminde gelişmiştir.

●**töni** "dönerek, boyunca, süresince, içinde" < *tön-i*

[< *tön-i* (Zieme, 1992: 160-165)]

tön- "dönmek"[2359] kökünden türemiştir.

●**tözi** → **tözü**

[2350] Wilkens, 2021: 337b.
[2351] Wilkens, 2021: 339b.
[2352] Wilkens, 2021: 343a.
[2353] Erdal, 1991: 341; Wilkens, 2021: 402b.
[2354] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 771.
[2355] Wilkens, 2021: 585a.
[2356] *sapıl-, sapıg* aynı kökün türevleridir.
[2357] Clauson, 1972: 491a.
[2358] Wilkens, 2021: 729a.
[2359] Wilkens, 2021: 738a.

●**tözü ~ tözi** "tamamıyla, bütünüyle" < **töz-ü*

[< *tüz-ü* (Brockelmann, 1951: 89; Clauson, 1972: 573b), < **töz-ü* (Taş, 2009: 168; Tekin, 2013ğ: 325), < **tü-z-ü* (Tekin, 2019b: 284-285)]

**töz-* "koparmak, kökünden sökmek"[2360] kökünden türemiştir.

●**tusu** "fayda" < *tus-u*

[< *tusu* (Räsänen, 1969: 501a), < *tus-u* (Clauson, 1972: 554b)]

tus- "faydalı olmak"[2361] AY'de tanıklanmaktadır.

asıg tusu "fayda, yarar" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **tusulug**

●**tutçı → tutşı**

●**tutşı ~ tutşı** "daima, sürekli; bitişik" < *tutuş-ı* > *tutşı*

[< *tutuş-ı* (Clauson, 1972: 461b), < *tut-uş-ı* (Erdal, 1991: 343)]

tut- "tutmak"[2362], *tutuş-* "tutulmak, bağlanmak"[2363] AY'de tanıklanmaktadır.

●**yaraşı** "münasip, denk, yakışan" < **yar+a-ş-ı*

[< *yaraş-ı* (Clauson, 1972: 973a), < *yara-ş-ı* (Erdal, 1991: 342)]

**yar, yara-* "yaramak, yakışmak, uygun olmak"[2364], *yaraş-* "uymak, yakışmak"[2365] biçiminde gelişmiştir.

edgü yaraşı "iyi, uygun, münasip" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yazı** "ova, düz yer" < *yaz-ı*

[< *yaz-ı* (Clauson, 1972: 984b; Erdal, 1991: 32; Eren, 2020: 566a), < **yaz-ı* (Tekin, 2016: 88)]

yaz- "azaltmak, yaymak, açmak"[2366] kökünden türemiştir.

●**yigi ~ yiigi** "sık, yoğun" < **yig-i*

[< **yig-i* (Clauson, 1972: 911a)]

●**yiigi → yigi**

II. {-X} + Yapım Eki

●**kalılıg** "kalanlı" < *kal-**ı**+lıg*

[< *kalı+lıg* (Clauson, 1972: 621b)]

kal- "kalmak"[2367], **kalı* biçiminde gelişmiştir.

[2360] Taş, 2009: 168.
[2361] Clauson, 1972: 554b.
[2362] Wilkens, 2021: 763a.
[2363] Wilkens, 2021: 765a.
[2364] Wilkens, 2021: 866a.
[2365] Wilkens, 2021: 866b.
[2366] Clauson, 1972: 983b.

●**kalısız** "eksiksiz" < *kal-**ı+**sız*

[< **kalı+sız* (Clauson, 1972: 624b; Erdal, 1991: 341), < *kal-ı+sız* (Gabain, 1988: § 105; Eraslan, 2012: § 195)]

kal- "kalmak"[2368], **kalı* biçiminde gelişmiştir.

●**kovuk** "kovuk, mağara" < **kov-**ı+**k* > *kovuk*
[< *kov-ı* (Clauson, 1972: 581a)]
**kov-, kovı* "boş, oyuk" biçiminde gelişmiştir.

●**teñeşisiz → teñgeşisiz**

●**teñgeşisiz ~ teñeşisiz** "eşsiz, emsalsız" **<** *teñ+e-ş-**i+**siz*

teñ "denk, eşit"[2369], *teñe-* "değer vermek, bir şeye denk/eşit tutmak"[2370], *teñeş-* "denk olmak"[2371], *teñeşi* "aynı, denk"[2372] biçiminde gelişmiştir.

Ekin değerlendirilmesi:

Zarf-fiil ekinin kalıplaşarak isim halini almasıdır. [2373]

Kendisinden önce gelen ekler:

{+kXr-}: *etiñiri*

{-(X)ş-}: *yaraşı, teñgeşisiz*

Kendisinden sonra gelen ekler:

{-(X)g}: *egrig*

{+lXg}: *kalılıg, tusulug*

{+sXz}: *kalısız, karşısız, teñgeşisiz*

3.36. {-Xn}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 32 kelime bulunmaktadır:

I. {-Xn}

●**adın** "başka, diğer, ayrıca, bundan başka" < *ad-ın*

[< *ad-ın* (Brockelmann, 1951: 128), < **ad-ın* (Clauson, 1972: 60a; UW, 1977: 48b), *adır-* < *ad-ın* (Erdal, 1991: 304)]

ad- "farklılaşmak"[2374] kökünden türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **adınagu, adınçıg, adınsıg, adınsıgsız**

●**akın** "akıntı, sel" < *ak-ın*

[2367] Wilkens, 2021: 321a.
[2368] Wilkens, 2021: 321a.
[2369] Wilkens, 2021: 694a.
[2370] Erdal, 1991: 424.
[2371] Wilkens, 2021: 694b.
[2372] Wilkens, 2021: 694b.
[2373] Eraslan, 2012: § 195.
[2374] Tezcan, 1975: § 803.

[< *ak-ın* (Brockelmann, 1951: 128; Clauson, 1972: 87b; UW, 1979: 81a; Erdal, 1991: 301)]

ak- "akmak"[2375] AY'da tanıklanmaktadır.

●**bütün** "bütün" < *büt-ün*

[< *büt-ün* (Brockelmann, 1951: 129; Räsänen, 1969: 93b; Clauson, 1972: 306b; Erdal, 1991: 303)]

büt- "bitmek, tamamlanmak"[2376] AY'da tanıklanmaktadır.

●**egin ~ eñin** "omuz" **<** *eg-in*

[< *eg-in* (Clauson, 1972: 109a; Erdal, 1991: 305; UW, 1998: 385b)]

eñ- ~ eg- "eğmek, bükmek, döndürmek"[2377] AY'da tanıklanmaktadır.

●**eñin → egin**

●**esin** "esinti, meltem" < *es-in*

[< *es-in* (Brockelmann, 1951: 128; Räsänen, 1969: 49b; Clauson, 1972: 248a; Erdal, 1991: 301)]

es- "esmek"[2378] kökünden türemiştir.

●**etin** "ses" < *et-in*

[< *etin* (Clauson, 1972: 60b), < *et-in* (Erdal, 1991: 304)]

et- "ötmek, ses çıkarmak"[2379] AY'da tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **etine-, etne-, etinlig**

●**kalın** "kalın, yoğun, çok" < *kal-ın*

[< *kal-ın* (Brockelmann, 1951: 129; Clauson, 1972: 622a), < *kalı-n* (Erdal, 1991: 303)]

kal- "kalmak, durmak, birikmek"[2380] kökünden türemiştir.

●**kesin** "bir *sūtra* bölümü, iki aylık zaman periyodu" < *kes-in*

[< *kes-in* (Erdal, 1991: 304; Uçar, 2013: 197)]

kes- "kesmek"[2381] AY'da tanıklanmaktadır.

●**kıyın** "ceza" < *kıy-ın*

[< *kıń* "acı, işkence" (Clauson, 1972: 631a), < **kıyı-n* (Erdal, 1991: 304-305)]

**kıy-* "*cezalandırmak" kökünden türemiştir.

[2375] Wilkens, 2021: 23a.
[2376] Clauson, 1972: 298b; Wilkens, 2021: 213b.
[2377] UW, 1998: 381a; Wilkens, 2021: 109a.
[2378] Clauson, 1972: 240b; Wilkens, 2021: 122a.
[2379] Ölmez, 1991: 94a; Wilkens, 2021: 126b.
[2380] Wilkens, 2021: 321a.
[2381] Wilkens, 2021: 359.

●**küden** "misafir" < **küd-e-n*

[< **küde-n* (Clauson, 1972: 704b)]

kü- "korumak, muhafaza etmek"[2382], *küd-* "beklemek, umut etmek, kollamak"[2383], **küde-* biçiminde gelişmiştir.

yat küden "yabancı ve konuk" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**oyın → oyun**

●**oyun ~ oyın** "oyun" < **oy-un*

[< *oyun* (Clauson, 1972: 274a)[2384] < *oy-*(*u*)*n* (Eren, 2020: 391-392)]

oy-[2385] "oynamak"[2386] kökünden türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **oyna-**

●**örgün** "taht" < *ör-*(*ü*)*-g+i-n*

[< *ör*(*e*)- (Räsänen, 1969: 374b), < *örge-* > *örgin* (Clauson, 1972: 225b), < *örgi-n* (Ölmez, 1991: 58; Tekin, 2016: 89; Aydın, 2021: 12[2387]), < *ör-gi-n* (Karaman, 2021: 108)]

ör- "yükselmek"[2388], *örüg* "dinlenme yeri"[2389], *örgi-* "yükseltmek, kurmak"[2390] biçiminde gelişmiştir.

●**san** "sayı, miktar, hesap" < *sa-n*

[< *sa-n* (Brockelmann, 1951: 128; Clauson, 1972: 831a; Erdal, 1991: 306), < **sā-n* Räsänen, 1969: 390a)]

sa- "saymak, düşünmek, dikkat etmek"[2391] kökünden türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **sana-, sanlıg, sansız**

●**timin** "derhal, hemen" < **time-n* > *timin* (?)

[< *témin* (Clauson, 1972: 507a), < *timi+n* (Eraslan, 2012: 226)]

Genişlemiş şekli için → **timinkeye**

●**tosın** "yabani, vahşi" < **tos-ın*

[< *tosın* (Clauson, 1972: 555b), < *tos-un* (Gabain, 1954: 20-A9; Doerfer, 1965: § 964)]

[2382] Wilkens, 2021: 435a.
[2383] Wilkens, 2021: 437a.
[2384] Clauson, *oy-* fiilinden getirilebileceğini belirtmiştir (Clauson, 1972: 274a).
[2385] Yakutçada *oy-* "sıçramak" olarak korunmaktadır (Eren, 2020: 391-392).
[2386] Eren, 2020: 391-392.
[2387] Aydın kelimenin anlamını "kağanlık otağı" ve ya "yönetim merkezi" olduğunu belirtmiştir.
[2388] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 789.
[2389] Clauson, 1972: 222b.
[2390] Tekin, 2016: 89.
[2391] Wilkens, 2021: 570b.

tos- "inatçı olmak"[2392] kökünden türemiştir.

●**tirin** "cemaat, topluluk" < *tir-in*

[< *tér-in* (Clauson, 1972: 551a; Erdal, 1991: 304), < *tir-in* (Gabain, 1988: § 124; Uçar, 2009: 374; Eraslan, 2012: § 216)]

tir- "toplamak, derlemek"[2393] AY'da tanıklanmaktadır.

tirin kuvrag "topluluk, (Buddhist) cemaat"[2394] ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **tirinsiz**

●**tolun** "dolun (ay)" < *to-l-un*

[< *tol-un* (Clauson, 1972: 501a; Gabain, 1988: § 147; Erdal, 1991: 303)]

to- "doldurmak"[2395], *tol-* "dolmak"[2396] biçiminde gelişmiştir.

●**tügün** "düğüm, bağ" < *tüg-ün*

[< *tüg-ün* (Brockelmann, 1951: 129; Clauson, 1972: 484a; Gabain, 1988: § 124; Erdal, 1991: 304; Eraslan, 2012: § 216)]

tüg- "bağlamak, düğümlemek"[2397] AY'da tanıklanmaktadır.

●**tütün** "duman, pus" < *tüt-ün*

[< *tüt-ün* (Brockelmann, 1951: 129; Räsänen, 1969: 507b; Gabain, 1988: § 124; Erdal, 1991: 302; Eraslan, 2012: § 216), < *tüte-n* > *tütün* (Clauson, 1972: 457b)]

tüt- "tütmek"[2398] kökünden türemiştir.

●**ulun** "sürgün, sap" < *ul+a-n* > *ulun*

[< *ulun* (Clauson, 1972: 147b, *ula-* > *ulun* (Erdal, 1991: 300)]

ul "duvarın temeli, temel"[2399] kökünden türemiştir.

ula- "bağlamak, uzatmak, devam ettirmek"[2400] AY'da tanıklanmaktadır.

Geniş düz vokalle biten *ula-* çekim sırasında darlaşmıştır.

●**uzun** "uzun" *uz+a-* > *uz+u-n*

[< **uz-un* (Brockelmann, 1951: 129), < *uza-* (Clauson, 1972: 288b; Erdal, 1991: 302)]

[2392] Gabain, 1954: 100.
[2393] Arat, 1979: 450; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 882; Wilkens, 2021: 708b.
[2394] Ölmez, 2017: 243-311.
[2395] Clauson, 1972: 491a.
[2396] Arat, 1979: 458; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 890; Wilkens, 2021: 729b.
[2397] Arat, 1979: 476; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 907; Wilkens, 2021: 769a.
[2398] Arat, 1979: 483; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 913.
[2399] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 919.
[2400] Wilkens, 2021: 790a.

uz "uzak", *uza-* "uzamak"[2401] biçiminde genişlemiştir.

Geniş düz vokalle biten *uza-* çekim sırasında darlaşmıştır.

●**yakın** "yakın" < **ya-k-ın*

[< *yak-ın* (Clauson, 1972: 904a; Erdal, 1991: 302)]

**ya-*[2402]*, yak-* "yaklaşmak, yapışmak"[2403] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **yakınkaya**

●**yalın** "parlaklık, alev" < **ya-l-ın*

[< *yal-ın* (Räsänen, 1969: 181a; Clauson, 1972: 929b; Gabain, 1988: § 124; Erdal, 1991: 302; Eraslan, 2012: § 216) < **ya-l-ın* (Tekin, 2019b: 318)]]

**ya-*[2404] "ateş almak, alevlenmek, yanmak"[2405], *yal-* parlamak, alevlenmek, yanmak"[2406] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **yalına-, yalınla-, yalınlıg, yalınsız**

●**yarun** "aydınlık, şafak" < *yaru-n*

[< *yaru-* (Clauson, 1972: 970a; Erdal, 1991: 301)]

yaru- "parlamak, aydınlatmak"[2407] AY'da tanıklanmaktadır.

●**yaşın** "şimşek" *yaşu-n* > *yaşı-n*

[< *yaşu-* > *yaşın* (Clauson, 1972: 979a) < *yaşı-n* (Erdal, 1991: 301)]

yaşu- "parlamak"[2408] AY'da tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **yaşına-**

●**yogun** "yoğun, koyu" < **yog-un*

[< *yog-un* (Brockelmann, 1951: 129; Erdal, 1991: 303), < *yogun* (Clauson, 1972: 904b)]

**yog-* "yoğunlaşmak, kalınlaşmak" kökünden türemiştir.

II. {-Xn}+yapım eki

●**agına-** ~ **agna**- "debelenmek, çırpınmak" < **ag-**<u>***ın***</u>**+a-*

[< *agan+a-* (?) (Clauson, 1972: 87b), < **ag-ı-n+a-* (Sevortyan, 1974: 75; UW, 1977: 71b)]

**ag-* "yukarı çıkmak, yükselmek" (?) kökünden türemiştir.

[2401] Arat, 1979: 501; Wilkens, 2021: 811a.
[2402] *yagu, yaguk* aynı kökün türevleridir.
[2403] Arat, 1979: 515; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 942;
[2404] **ya-; ya-k-, ya-l-, ya-n-* aynı kökten geliyor.
[2405] Tekin, 2019b: 318.
[2406] Räsänen, 1969: 181a; Clauson, 1972: 918a; Arat, 1979: 517; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 944; Wilkens, 2021: 856a.
[2407] Clauson, 1972: 956b; Arat, 1979: 527; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 956; Wilkens, 2021: 871b.
[2408] Clauson, 1972: 977a; Wilkens, 2021: 876a.

**agın* biçimi metinlerde belgelenmemiştir.

●**agna- → agına-**

●**evinlig** "tohumlu" < **ev-**in**+lig*

[< *evin* (Clauson, 1972: 12a), < *ev-in* ya da < *evi+n* (Erdal, 1991: 32)]

●**katnayu** "tekrar" < *kat-**ın**+a-yu.*

[< *katn+a-* (Erdal, 1991: 308)]

kat- "eklemek"[2409], *katın* "tekrar tekrar, birkaç defa"[2410], *katna-* "tekrar etmek, tekrarlamak"[2411] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **katnayu**

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *adın, agına-, akın, bütün, kalın*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *küden*

2/1. Vokolle biten tabanlara gelir: *san*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *kesin, tirin, tolun*

3/1. Kendinden önce gelen ekler:

{-(X)l-}: *yalın*

{+A-}: *ulun, uzun*

{+X-}: *örgün*

3/2. Kendisinden sonra gelen ekler:

{+A-}: *sana-, etine-, oyna-, yalına-, yaşına-, agına-, katnayu*

{+AgU}: *adınagu*

{+kAyA}: *yakınkaya*

{+lA-}: *yalınla-*

{+lXg}: *etinlig, evinlig, yalınlıg*

{+sIg}: *adınsıg*

{+sXz}: *tirinsiz, yalınsız*

4. Ekin İşlevi:

Eylem sonucunu bildiren adlar türetir.

Sıfat yapar.

5. Ekin değerlendirilmesi:

[2409] Wilkens, 2021: 343a.
[2410] Wilkens, 2021: 345b.
[2411] Wilkens, 2021: 346a.

Geniş-düz vokalle biten fiilin son sesi çekim sırasında darlaşır: *uza-n* > *uzun, ula-n* > *ulun*

Dar-yuvarlak vokalle biten fiilin son sesi çekim sırasında göre düzleşir: *yaşu-n* > *yaşın*

3.37. {-yAk}

AY'de, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**tutyaklan-** "yapışmak"< *tu-t-**yak**+la-n-*

[< *tut-yak* (Clauson, 1972: 462b; Gabain, 1988: § 133; Tekin, 1992: 85; Eraslan, 2012: § 224)]

tu- "kapamak, tıkamak, yasaklamak"[2412], *tut-* "tutmak"[2413], *tutyak* "yapışma"[2414] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekil için → **tutyaklıg**

Ekin değerlendirilmesi:

Eylem ismi yapar.

[2412] Wilkens, 2021: 752a.
[2413] Wilkens, 2021: 763a.
[2414] Wilkens, 2021: 766a.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FİİLDEN FİİL YAPMA EKLERİ

4.1. {-(X)d-}

AY'de, bu ekle genişlemiş 13 kelime bulunmaktadır:

I. {-(X)d-}

●**ıd-** "göndermek" < *ı-d-*

[< *ıd-* (Clauson, 1972: 37b), < *ı-d-* (Ercilasun, 2014: 66)]

ı- "göndermek"[2415] kökünden türemiştir.

ıd- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekli için → **ıdtur-**

y(a)rlıkadı ilig beg katunıña ınça tip ***ıdtım*** *m(e)n kamag beglerig alp alpagut erenlerig törtdin sıñar orunta* "Han, kraliçeye şöyle buyurdu: ben bütün beyleri, kahraman yiğitleri dört bir tarafa **gönderdim**" (str. 16487).

●**kod-** "koymak, bırakmak" < *ko-d-*

[< **ko-d-* (Clauson, 1972: 595; Gabain, 1988: § 153) < *ko-d-* (Çağatay, 1967: 48; Eraslan, 2012: § 228; Ercilasun, 2014: 66)]

**ko-* "koymak" kökünden türemiştir.

kod- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekli için → **kodtur-**

kamış üze k(e)ntü özi ök yırıp ***kodtı*** *ömgenin* "bizzat kendisi boğazını kamış ile kesip **bıraktı**" (str. 16560).

●**tıd-** "engellemek" < **tı-d-*

[< *tı-d-*(Çağatay, 1967: 48; Ercilasun, 2014: 66)]

tıd- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekli için → **tıdıg, tıdıglıg, tıdıgsız, tıdıl-, tıdılış-, tıdın- tıdış-**

adınlarıg y(e)me özlüg ölürmekdin ***tıdsunlar*** "başkalarının da canlı öldürmesini **engellesinler**" (str. 492).

yaşın tüşmekin ***tıdtaçı*** *çıntamanı atl(ı)g dar(a)nı nom bar erür* "şimşek düşmesini **engelleyecek** çintamani adlı dua vardır" (str. 12223).

●**sid-** "atmak, fırlatmak" < *si-d-*

[< *si-d-* (Clauson, 1972: 799a; Erdal, 1991: 642)]

[2415] Aydın, 2019: 153b.

si- "işemek" kökünden türemiştir.

sid- kemiş- "çıkarmak, atmak, fırlatmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

sid- fiili geçişlidir.

neçökin <yene> bükünki künte munı teg k(e)rgeklig işletgülük yuñlaguluk orun tapıp bu muntag yıdıg k(e)rgeksiz etözümin ***sidmiş*** *kemişmiş yiñ yar teg titip ıdalap bu irinç y(a)rlıg aç barska negülük umug ınag bolmaz m(e)n* "nasıl bugünkü günde bunun gibi lüzumlu kullanılacak yer bulup bunun gibi pis kokan gereksiz vücudumu **fırlatılan** sümük ve salya gibi terk edip bu zavallı aç parsa niçin umut olmayayım" (str. 15930).

●**tod-** "doymak" < *to-d-*

[< *to-d-* (Çağatay, 1967: 48; Clauson, 1972: 451a; Gabain, 1988: § 153; Erdal, 1991: 643; Eraslan, 2012: § 228; Ercilasun, 2014: 66)]

to- "doldurmak"[2416] kökünden türemiştir.

tod- fiili geçişsizdir.

Genişlemiş şekli için → **todgur-, todur-**

atı kötrülmişe ötrü ol ödün biz kamagun t(e)ñriler kuvragı ol yalañuklar kanın edgü ögli yolçı yirçi alınıp kop süzük köñülin ol iligler kanlar birle nom eşidip nomlug noş tatıgı üze ***todgay*** *kangay biz* "Ey adı yüceltilmiş, sonra o zaman biz bütün tanrılar topluluğu, o insanların hükümdarlarını dost ve kılavuz edinip tertemiz gönülle o hükümdarlarla birlikte *dharma* işitip öğreti tadı ile **doyacağız**" (str. 11371).

●**uyad-** "utanmak"< *uya-d-*

[< *uya-d-* (Clauson, 1972: 269b; Erdal, 1991: 643)]

uya- "utanmak" kökünden türemiştir.

uya- fiili geçişsizdir.

kaçan birök ol tınl(ı)glar ol antag agır ayıg kılınçlarıntın arınmak tileser öz kılmış kılınçlarıña ertingü ***uyadsar*** *aymansar* "o canlılar, öylesi büyük günahlarından arınmak isteseler, kendi yaptıkları amellerinden çok **utansalar** ve korksalar" (str. 4313).

II. {-(X)d-} + Yapım Eki

●**ider- ~ yider-, ~ yüder-** "izlemek, takip etmek" < **i-d-er-*

[< *éder-* (Clauson, 1972: 67a; UW, 2020: 1)]

[2416] Clauson, 1972: 491a.

*i-[2417], *id-, ider- ~ yider-, ~ yüder- "izlemek, takip etmek"[2418] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **ideriş-**

●**küden** "misafir" < *kü-**d**-e-n*

[< *küde-n* (Clauson, 1972: 704b) < *kü-d-* (Ercilasun, 2014: 66)]

kü- "korumak"[2419], *küd-* "gözlemek"[2420], *küde-* biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **küdegü**

●**tamdul-**[2421] "yanmak, yakılmak, tutuşmak" < *tam-ıd-ıl-*

[< *tamıd-* (Clauson, 1972: 504a)]

tam- "*yakmak", *tamıd-* "alevlendirmek" kökünden türemiştir.

●**tamdur-** "tutuşturmak, ateşlemek" < *tam-ıd-ur-*

[< *tamıd-* (Clauson, 1972: 504a)]

tam- "*yakmak", *tamıd-* "alevlendirmek" kökünden türemiştir.

●**yider- → ider-**

●**yüder- → ider-**

●**yodun-**[2422] "silinmek, temizlenmek" < *yo-d-un-*

[< *yo-d-* (Clauson, 1972: 892a) < *yo-d-* (Ercilasun, 2014: 66)]

*yo-, *yok etmek", *yod-* "silmek, çözülmek"[2423] biçiminde gelişmiştir.

●**yüdtür-** "yükletmek" < *yü-**d**-tür*

[< *yü-d-* (Clauson, 1972: 885b; Erdal, 1991: 644; Ercilasun, 2014: 66)]

yü- "*yüklemek", *yüd-* "yüklemek"[2424] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **yüdür-**

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *ıd-, kod-, tıd-, sid-*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *uyad-*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *ıd-, kod-, tıd-, sid-*

2/2. Konsonatla biten tabanlara gelir: *tamdul-, tamdur-*

3/1. Geçişli fiiller üretir: *ıd-, kod-, tıd-, sid-*

3/2. Geçişsiz fiiller üretir: *tod-, uyad-*

[2417] *iz* < *i-z* "iz" aynı kökten türemiş olmalı.
[2418] UW, 2020: 1.
[2419] Wilkens, 2021: 435a.
[2420] Ercilasun, 2014: 66.
[2421] AY'deki *tamtul-* kelimesi *tamdul-* olarak okundu.
[2422] AY'deki *yutun-* kelimesi *yodun-* olarak okundu.
[2423] Wilkens, 2021: 908a.
[2424] Ercilasun, 2014: 66; Wilkens, 2021: 922b.

4. Kendisinden sonra gelen ekler:

{-(X)g}: *tıdıg*

{-gUr-}: *todgur-*

{-(X)l-}: *tıdıl-*

{-(X)n-}: *tıdın-*

{-(X)r-}: *todur-, yüdür-*

{-(X)ş-}: *tıdış-*

{-DUr-}: *ıdtur-, kodtur-, yüdtür-*

5. Ekin işlevi:

Kuvvetlendirme bildirir.

Belirgin bir anlam farklılığı yaratmamaktadır.

4.2. {-(X)gsA-}

AY'de, bu ekle genişlemiş 3 kelime bulunmaktadır:

●**barıgsa-** "gitmek istemek" < *bar-ıgsa-*

[< *barıg+sa-* (Clauson, 1972: 361b; Tekin, 1992: 83), < *bar-ıgsa-* (Gabain, 1988: § 154; Erdal, 1991: 526; Eraslan, 2012: § 231)]

bar- "gitmek, varmak"[2425] AY'de tanıklanmaktadır.

barıgsa- AY'de nüsha farkı olarak bulunmaktadır. Bu yüzden örnek cümle verilmedi.

●**eşidigse-** "duymak istemek" < *eşid-igse-*

[< é*şid-igse-* (Erdal, 1991: 526; UW, 2020: 48)]

eşid- ~ işid- "işitmek"[2426] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **eşidigsin-**

burkanlar y(*a*)*rlıkamış teriñ nomlarıg irmedin uzatı* ***eşidigsemek*** *y*(*e*)*me kayu erür tip tiser* "*Buddha*ların emrettiği derin öğretiyi usanmadan sürekli **işitmek istemek** de hangisidir deseler" (str. 6913).

●**körügse-** "görmek istemek, özlemek"< *kör-ügse-*

[< *körüg+se-* (Clauson, 1972: 744b-745a; Tekin, 1992: 83), < *kör-ügse-* (Gabain, 1988: § 154; Erdal, 1991: 526; Eraslan, 2012: § 231)]

kö- "bağlamak, korumak, gözetmek"[2427], *kör-* "görmek"[2428] AY'da tanıklanmaktadır.

[2425] Wilkens, 2021: 142b.
[2426] UW, 2020: 36; Wilkens, 2021: 125a.

oglınıñ ölmiş yirin ***körügsep*** *t*(*e*)*rkin tavratı yügrük atların koşuglug kañlıda olurup ol kamışlıg arıgka tavrak bartılar* "oğlunun öldüğü yeri **görmek isteyip** alelacele hızlı koşan atların koşulduğu arabaya oturup o kamışlı ormana hemen gittiler" (str. 16230).

Ekin değerlendirilmesi:

Geldiği tabanı, geçişlilik/geçişsizlik bakımından değiştirmez.

Bir şey istemek anlamı katar.

{-(X)gsA-}, {-(X)g} ve {+sA-} eklerinin birleşmesi sonucunda oluşmuştur.

Bu ekte gelişim sırasında ara formalarını göstermedim. Çünkü, ek birleşik ek olmakla birlikte doğrudan köke ya da tabana gelmiştir.

4.3. {-(X)k-}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 12 kelime bulunmaktadır:

I. {-(X)k-}

●**alk-** "yok etmek, ortadan kaldırmak, bitirmek" < *al-k-*

[< *alk-* (Clauson, 1972: 135a; Erdal, 1991: 645 dip. 312), < *al-k-* (Brockelmann, 1951: 211; UW, 1979: 95a; Gabain, 1988: § 160; Tekin, 1992: 87), < **al-k-* (Eraslan, 2012: § 233)]

al- "almak"[2429] AY'da tanıklanmaktadır.

alk- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekli için → **alkıg, alkın-, alkınçsız, alkınçu**

başdınkı kuvragıña nom nomlayu y(*a*)*rlıkadukda yüz miñ koltı nayut tümen tınl*(*ı*)*glar alku akıgların* ***alkıp*** *nızvanılıg kkirlerin tarkarıp arhant kutın bulup üç türlüg y*(*a*)*ruk bilge bilig altı türlüg bügülenmek edremke tıdıgsız erklig boltılar* "baştaki cemaatine öğretiyi vaaz edip buyurduğunda sayısız canlılar, bütün pisliklerini **yok edip** tutku kirlerini giderip *arhant* olup üç türlü aydınlık hikmete, atlı türlü büyülenme erdemine engelsiz sahip oldular" (str. 5356).

●**aşuk-** "acele etmek" < *aş-uk-*

[< *aş-ık-* (Çağatay, 1967: 39), < *aşuk-* (Clauson, 1972: 259b; Erdal, 1991: 645[2430]), < *aş-uk-* (UW, 1988: 245b)]

[2427] Wilkens, 2021: 435a.
[2428] Wilkens, 2021: 408a.
[2429] Wilkens, 2021: 27a.
[2430] Erdal; *aşuk*-'ın, *aşun-* "(birini) aşmak, geçmek, ona üstün olmak" ile ilişkili olduğu kanıtlanabilirse türemiş fiil sayılabileceğini belirtir (Erdal, 1991: 645).

aş- "aşmak, geçmek"[2431] kökünden türemiştir.

aşuk- fiili geçişsizdir.

*anı körüp ilig beg katunı birle **aşukup** ınça tip ayıtdı* "onu görüp hükümdar ve kraliçe **acele ederek** şöyle söyledi" (str. 16215).

●**uk-** "anlamak, idrak etmek" < *u-k-*

[< *u-k-* (Brockelmann, 1951: 211; Çağatay, 1967: 41), < *uk-* (Clauson, 1972: 77b)]

u- "muktedir olmak, -abilmek"[2432] kökünden türemiştir.

uk- fiili geçişlidir.

uk- bil- "anlamak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **ukdur-, ukun-, ukunçsuz**

*kim sıg yuka biliglig tınl(ı)glar **uksunlar** bilsünler ikireçgü sizik köñülleri tarıkguluk bolsun tip ötünti* "bilgisi kıt canlılar **anlasınlar**, bilsinler ki şüpheleri yok olsun diye söyledi" (str. 1513).

●**yilpik-** "büyülenmek" < *yilpi-k-*

yilpi- "yellemek"[2433] tabanından türemiştir.

yilpik- fiili geçişlidir.

*ötrü ol tınl(ı)glarka korkınç ayınç emgek tolgag busuş kadgu ödsüz ölüm **yilpikmek** agukmak yaşın tüşmekde ulatı ada tudalar kelmegey t(e)ñrim tip ötüntiler* "sonra o canlılara korku, ıztırap, keder, zamansız ölüm, **büyülenmek,** zehirlenmek, şimşek çarpması gibi tehlikeler gelmeyecek, efendim, diye söylediler" (str. 12392).

II. {-(X)k-} + Yapım Eki

●**ılıkdur-** "kirletmek, pisletmek" < *ıl+ı-**k**-dur-*

[< *ıl+ık-* (Erdal, 1991: 495)[2434]]

**ıl* "kötü, pis", **ılı-* "*kirlenmek" biçiminde gelişmiştir.

●**körkit-** "göstermek, sunmak" < *kö-r-(ü)**k**-it-*

[< *kör-git-* (Clauson, 1972: 743b), < *kör-(X)k-It-/körk+i-t-* (Erdal, 1991: 778)[2435]]

[2431] Wilkens, 2021: 75b.

[2432] Wilkens, 2021: 782a.

[2433] Gabain, 1988: § 115.

[2434] Erdal *ıl* "aşağılık" kökünden türediğini söylemektedir (Erdal, 1991: 495). AY'de *ılıkdur-* kelimesi paralel belgede *ılıt-* biçiminde karşılanmıştır (Kaya, 2021a: 378, dip. 1957).

[2435] Erdal, fiilin *kör-* "görmek"ten geldiğini, kelimenin etimolojisinin *kör-(X)k-It-* ya da *körk+i-t-* olarak yapılabileceğini belirtir. Ancak *kör-* fiilinden *-(X)k-* türevinin olmadığını, Eski Türkçede -

kö- "bağlamak, korumak, gözetmek"[2436], *kör-* "görmek"[2437], **kör(ü)k-* "*gözükmek" biçiminde gelişmiştir.

●**munkul** "aklı karışık, şaşkın" < *mun-**uk**-ul* > *munkul*

[< *mun-gul-* (Clauson, 1972: 768b)]

mun- " bunamak"[2438], *munuk-* "mihnet çekmek"[2439] biçiminde gelişmiştir.

●**sakın-** "düşünmek, düşünceye dalmak" < *sa-**k**-ın-*

[< *sa-k-* (Çağatay, 1967: 40; Ercilasun, 2014: 66)]

sa- "saymak, düşünmek, dikkat etmek"[2440], *sak-* "düşünmek, hesap etmek"[2441], *sakın-* "düşünmek, düşünceye dalmak"[2442] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **sakıg, sakınç, sakınçlıg ~ sakınçlug, sakınçsız, sakıntur-, sakış, sakışlıg, sakışsız.**

●**turkaru** "daima, her zaman" < *tur-(**u**)**k**-ar-u*[2443]

[< *tur-uk-* (Brockelmann, 1951: 211; Clauson, 1972: 540b)]

tur- "durmak"[2444], *turuk-* "durmak, ara vermek"[2445], **turkar-* biçiminde gelişmiştir.

●**turkılan- → turkıglan-**

●**turkıglan- ~ turkılan-** "utanmak, çekinmek" < *tur-**uk**-ıg+lan-*

[< *tur-uk-* (Brockelmann, 1951: 211; Clauson, 1972: 540b), < *turkın-* "mahçup olmak, çekingen olmak" < *turkıg* (Erdal, 1991: 210)]

tur- "durmak, bulunmak"[2446], *turuk-* "durmak, ara vermek"[2447] biçiminde gelişmiştir.

●**yakınkaya** "çok yakın" < **ya-**k**-ın+kaya*

**ya-*[2448]*, yak-* "yaklaşmak"[2449], *yakın* "yakın"[2450] biçiminde gelişmiştir.

(*X*)*k-* fiillerinin ettirgen şeklinin *–Ar-* ile kurulduğunu (*bütKer-, kısKar- ve tarkar-* gibi) belirtmiştir. Erdal, körk "görünüş, görünüm, biçim, suret"ten, *+I-* ile (*öl+i-t-, semri-t-, yavrı-t-, ükli-t-, yaltrı-t-, soç+ı-t-, yagr+ı-t-, yıd+ı-t-* ve *üz+i-t-* gibi) bir türemenin mümkün olacağını belirtmiştir (Erdal, 1991: 778).

[2436] Wilkens, 2021: 435a: (*kü-*).

[2437] Wilkens, 2021: 408a.

[2438] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 765.

[2439] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 765.

[2440] Wilkens, 2021: 570b.

[2441] Wilkens, 2021: 574a.

[2442] Wilkens, 2021: 574b.

[2443] *turkaru* kelimesi sadece Uygurcada geçtiği için *k/g* ayrımı yapmak mümkün değildir. *turgaru* < *tur-gar-u* biçiminde de ayrılabilir.

[2444] Wilkens, 2021: 758a.

[2445] Wilkens, 2021: 761a.

[2446] Wilkens, 2021: 758a.

[2447] Clauson, 1972: 549B; Erdal, 1991: 648; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 902; Wilkens, 2021: 760.

[2448] *yagu, yaguk* aynı kökün türevleridir.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *körkit-, sakın-, tarık-, turkaru, turkıglan-*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *ılıkdur-*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *ılıkdur-, sakın-*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *körkit-, turkaru, turkıglan-*

4. 1. Kendisinden önce gelen ekler:

{+X-): *ılıkdur-*

4/2. Kendisinden sonra gelen ekler:

{-(A)r-}: *turkaru, tarkar-*

{-(X)g}: *turkıglan-, alkıg*

{-(X)n-}: *ukun-, alkın-*

{-(X)nç}: *ukunçsuz, alkınçsız*

{-(X)nçU}: *alkınçu*

{-(X)t-}: *körkit-*

{-DUr-}: *ılıkdur-, ukdur-*

{-Xn}: *yakınkaya*

5. Ekin işlevi:

Kuvvetlendirme ve pekiştirme yapar.

6. Ekin değerlendirilmesi:

Ünlü ile biten fiillere doğrudan gelir.

Ünsüz ile biten fiillere araya yardımcı ses alarak gelir.

4.4. {-(X)l-}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 126 kelime bulunmaktadır:

I. {-(X)l-}

●**açıl-** "açılmak" < *aç-ıl-*

[< *aç-ıl-* (Clauson, 1972: 26b; UW, 1977: 41a; Erdal, 1991: 651; Ercilasun, 2014: 49)]

aç- (1) "açmak"[2451] AY'de tanıklanmaktadır.

teglükler munı [*eşidsün*]*ler közleri* ***açılsun*** "körler bunu işitsinler, gözleri **açılsın**" (str. 3763).

●**adırıl- ~ adrıl-, adrul**- "ayrılmak" < *ad-ır-ıl-*

[2449] Wilkens, 2021: 855a.
[2450] Wilkens, 2021: 855a.
[2451] Wilkens, 2021: 3a.

[< *adır-ıl-* (Clauson, 1972: 68b; UW, 1977: 58a; Erdal, 1991: 562)]

ad- "farklılaşmak"[2452], *adır-* "ayırmak, bölmek, ayırt etmek"[2453] biçiminde gelişmiştir.

burkanlar nomı y(e)me olar orunınta ülgüsüz sansız öñi öñi ***adırılurlar*** "*Buddha*ların öğretisi de onların yerinden sayısız farkla **ayrılır**" (str. 2190).

●**adrıl- → adırıl-**

●**adrul- → adırıl-**

●**agtarıl-** "evrilip çevrilmek, aktarılmak, döndürülmek" < *agtar-ıl-*

[< *agtar-ıl-* (Clauson, 1972: 82b; UW, 1979: 75a; Erdal, 1991: 652)]

agtar- "aktarmak, döndürmek" AY'de tanıklanmaktadır.

agtarıl- toñtarıl- "döndürülmek, çevrilmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

ol on miñ balıklar ölüm kapıgıña kirip ***agtarılu*** *toñtarılu agınayurlar erti* "O on bin balık, ölümün eşiğine gelip **zıplayarak** çırpınıyorlardı" (str. 15544).

●**amrıl-** "sakinleşmek, huzura kavuşmak, içi rahatlamak" < **amı-r-ıl-*

[< **amur-ıl-* (Clauson, 1972: 163b), < **amır-ıl-* (UW, 1979: 123b), < **amı-r-ıl-* (Erdal, 1991: 653)]

**amı-* "*sakinleşmek", **amır-*[2454] "*huzurlu olmak, sakinleşmek" biçiminde gelişmiştir.

amrıl- turul- "sakinleşmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

köñülleri ***amrılmaz*** *turulmaz* "gönülleri **sakinleşmez**" (str. 7898).

●**asıl-** "çoğalmak, artmak" < *as-ıl-*

[< *as-ıl-* (Clauson, 1972: 247b; UW, 1988: 232b; Erdal, 1991: 654)]

as- (1) "çoğaltmak, artırmak"[2455] AY'de tanıklanmaktadır.

asıl- üstel- "artmak, çoğalmak, fazlalaşmak; yükselmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

bu savıg eşidip artukrak ol balıklar üze y(a)rlıkançuçı köñüli ***asıltı*** "bu sözü işitip o balıklarla ilgili merhameti **çoğaldı**" (str. 15540).

●**ayatıl-** "saygı gösterilmek" < *aya-t-ıl-*

[< *ayat-ıl-* (Clauson, 1972: 270a; UW, 1994: 299a), < *aya-tıl-* (Erdal, 1991: 694)]

[2452] Tezcan, 1975: § 803.
[2453] UW, 2010: 8-9.
[2454] UW, 1979: 118a.
[2455] Wilkens, 2021: 71a.

aya- “saygı göstermek”[2456], *ayat-* “saygı göstertmek” AY’de tanıklanmaktadır.

astrayast(*ı*)*rışdakı t*(*e*)*ñriler <üze> **ayatılmış** çaytıka yükünür m*(*e*)*n* “*trāyastriṃśa*’daki tanrılara **saygı gösterilmek** için yapılmış manastıra hürmet ederim” (str. 718).

●**beklel-** “bağlanmış, kapatılmış” < *bek+le-l-*

[< *bekle-l-* (Clauson, 1972: 327a; Erdal, 1991: 655)]

bek “pek, sağlam, sıkı”[2457], *bekle-* “bağlamak, sabitlemek, sıkılaştırmak”[2458] AY’de tanıklanmakatadır.

kayu berge kagal üze bergekip b(*e*)*kde çugda **beklelmiş** erserler* “hangi kamçı ile kamçılanıp bağ ile **bağlanmış** iseler” (str. 3745).

●**bıçıl-** “kesilmek” < *bıç-ıl-*

[< *bıç-ıl-* (Clauson, 1972: 295; Erdal, 1991: 655)]

bıç- “kesmek, biçmek”[2459] AY’de tanıklanmaktadır.

*ançagınça anası katun balıkda idiz kalıkda yatıp udıyur erken ertingü yavız tül tüşedi <iki> emigi tüpüre **bıçılur** bolur* “bundan sonra annesi şehirde yüksek bir yerde yatıp uyurken iki memesinin dibinden **kesildiği** çok kötü bir rüya gördü” (str. 16127).

●**bodul-** “yapışmak, bağlı olmak” < *bodu-l-*

[< *bodu-l-* (Clauson, 1972: 305a[2460]; Erdal, 1991: 656[2461])]

bodu- “çivilemek, saplamak”[2462] kökünden türemiştir.

bodul- yapşın- “yapışmak”, *siñ- bodul-* “sinmek, yapışmak” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

ulug y(*a*)*rlıkançuçı köñülin tire yıga alı y*(*a*)*rlıkap biz kamag luularnıñ ajun üzeki siñmiş **bodulmış** emgek tözlüg az saran köñülümüzni tarkaru kiterü y*(*a*)*rlıkagay erti tip ötrü d*(*a*)*r*(*a*)*nısın ınça tip ötüntiler* “tüm merhametini toplayıp biz bütün ejderhaların dünya üzerine **yapışmış** ıztırap kökenli, hırslı gönlümüzü yok ediverecek deyip sonra duasını şöyle söylediler” (str. 12380).

●**bozul-** “bozulmak” < *boz-ul-*

[< *buz-ul-* (Clauson, 1972: 391; Erdal, 1991: 657; Ercilasun, 2014: 49)]

[2456] Wilkens, 2021: 85a.
[2457] Wilkens, 2021: 155b.
[2458] Wilkens, 2021: 157a.
[2459] Wilkens, 2021: 166b.
[2460] “boyanmak, lekelenmek”
[2461] Erdal, sadece DLT’de “boyanmak” anlamında kullanıldığını, Uygurcada mecazi anlamda “bağlanmak, tutunmak, yapışmak” anlamında olduğu görüşündedir (Erdal, 1991: 656).
[2462] Clauson, 1972: 300a.

boz- "bozmak"[2463] AY'de tanıklanmaktadır.

arta- bozul- "bozulmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*artamak **bozulmak** törülüg üçün ürüg uzatı artadı **bozultı*** "**bozulmak** (tabiat) kanunu olduğu için her zaman **bozuldu**" (str. 15953, 15954).

●**buşrul-** "kederlenmek" < *buş-ur-ul-* > *buşrul-*

[< *buşur-ul-* (Clauson, 1972: 384a; Erdal, 1991: 657)]

buş- "canı sıkılmak, üzülmek"[2464], *buşur-* "üzmek, öfkelendirmek"[2465] AY'de tanıklanmaktadır.

busurkan- buşrul- "kederlenmek, acı çekmek", *buş- buşrul-* "kederlenmek, üzülmek" ikileme; *emgen- buşrul- sıkıl- tañıl-* "kederlenmek, üzülmek, sıkılmak" dörtleme biçiminde kullanılmaktadır.

*etözüm busurkanur **buşrulur** ootka örtenip köyer teg* "vücudum, ateşte yanar gibi **acı çeker**" (str. 16218).

●**bükşil-**[2466] ~ **bükşül-** "kırılmak, parçalanmak" < *bük-üş-ül-*

[< *bük-üş-ül-* > *bükşül-* (Clauson, 1972: 329b), < *büksül-* (Erdal, 1991: 657[2467])]

bük- "eğmek, bükmek"[2468], *büküş-* "bükmede yardım etmek"[2469] biçiminde gelişmiştir.

yarıl- bükşil- "kırılmak, bükülmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*katıg v(a)jır ermez mü kim meniñ bu yürekim **yarılıp** bükşilip barmadın neçökin turur munı teg* "benim bu yüreğim sert elmas değil mi ki **kırılıp bükülüvermeden** bunun gibi nasıl durur" (str. 16271).

●**bükşül-** → **bükşil-**

●**çözül-** "çözülmek, dağılmak" < *çöz-ül-*

[< *çöj-ül-* (Clauson, 1972: 401), < *çöz-ül-* (Erdal, 1991: 658)]

çöz- "çözmek"[2470] kökünden türemiştir.

*uçar yultuz üstürti üzüksüz tüşer **çözülüp*** "gökte meteor sürekli **çözülüp** düşer" (str. 14405).

●**çul-** "bozulmak, çürümek, kurumak, acı çekmek" < *çu-l-*

[< *çu-l-* (Erdal, 1991: 658)]

[2463] Wilkens, 2021: 210a: (buz-).
[2464] Clauson, 1972: 377a; Gulcalı, 2021: 461.
[2465] Wilkens, 2021: 206b.
[2466] AY'deki *büksil-* kelimesi *bükşil-* olarak okundu.
[2467] **bük-üz-* (Erdal, 1991: 657).
[2468] Clauson, 1972: 324a; Wilkens, 2021: 212b.
[2469] Clauson, 1972: 329b.
[2470] Clauson, 1972: 400a: (çöj-).

çu- "ısınmak, acı çekmek"[2471] kökünden türemiştir.

bozul- çul- "bozulmak, çürümek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

bozulmaksız ***çulmaksız*** *burkan kutın tileyür m*(*e*)*n* "bozulmaz, **çürümez** *Buddha*lığı istiyorum" (str. 16020).

●**esil- ~ isil- (1)** "azalmak, eksilmek" < *es-il-* / < *egsi-l-*[2472] > *esil-* (*?*)

[< *egsü-l-* (Clauson, 1972: 117b), < *es-il-* Erdal, 1991: 659)]

es- "azalmak, eksilmek"[2473] kökünden türemiştir.

esil- koora- "azalmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

t(*e*)*ñri yiri kişi ajunı* ***esilgey*** *kooragay* "tanrı ve insan suretindekiler **azalacak** (str. 11393).

●**eşidil- ~ işdil-** "işitilmek" < *eşid-il-*

[< *eşid-il-* (Clauson, 1972: 258b), < *eşt-il-* (Erdal, 1991: 660)]

eşid- ~ işid- "işitmek, duymak" AY'de tanıklanmaktadır.

biş türlüg tüzülmiş yinçge oyunlar üni ***eşidilti*** "beş türlü düzenlenmiş hafif oyunların sesi **işitildi**" (str. 5309).

●**evril-** "çevrilmek, dönmek" < **ev-ir-il-* > *evril-*

[< *evir-il-* (Clauson, 1972: 14b; Erdal, 1991: 659)]

**ev-* "*dönmek", *evir-* "döndürmek, çevirmek"[2474] biçiminde gelişmiştir.

evril- tevril- "dönmek, değişmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **evrilinçsiz**

bu nom erdini içinteki y(*a*)*rlıgça* ***evrilser*** *ötrü bodunı karası y*(*e*)*me ol nomça törüçe* ***evrilteçi*** *bolur* "bu *sūtra* mücevheri içindeki buyruğa göre **(ç)evrilse** sonra halkı da o kanuna göre **(ç)evrilecektir**" (str. 5557, 5559).

●**ırgal-** "sarsılmak, sallanmak" < *ırga-l-*

[< *ırga-l-* (Clauson, 1972: 217b; Erdal, 1991: 660)]

ırga- "sallamak, silkelemek"[2475] tabanından türemiştir.

tepre- ırgal- "sallanmak, sarsılmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

agır ulug yagız yir serü umadın bir ödte tepredi ***ırgaltı*** *bütürü* "ağır ve büyük yeryüzü dayanamadan bir anda tümüyle **sarsıldı**" (str. 16356).

●**isil- (1) → esil-**

[2471] Wilkens, 2021: 236a: (ço-).
[2472] *egsil-* büzülme ile oluşmuş olabilir.
[2473] Wilkens, 2021: 263a.
[2474] Wilkens, 2021: 130a.
[2475] Wilkens, 2021: 290b.

●**isil- (2)** "ısınmak" < *isi-l-*

isi- "ısıtmak"[2476] AY'de tanıklanmaktadır.

isil- çul- "ısınmak, ıztırap çekmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

yene ınçıp nızvanılıg oot yalının örtenü köye turtaçı ***isilmiş*** *çulmış köñüllüg irinç y*(*a*)*rlıg tınl*(*ı*)*g oglanların nomlug yagmur yagıtıp inç tınçka tegürü y*(*a*)*rlıkadılar* "yine ihtiras ateşiyle yanarak **ısınmış**, ıztırap çekmiş zavallı insanoğullarını öğretili yağmur yağdırıp huzura ulaştırıverdiler" (str. 13053).

●**işdil- → eşidil-**

●**itil-** "donatılmak, süslenmek" < *it-il-*

[< *it-il-* "itilmek, kaldırılmak" (Clauson, 1972: 56b; Ercilasun, 2014: 49; UW, 2020: 143), < *ét-il-* (Erdal, 1991: 660)]

it- "etmek, kılmak, yapmak" AY'de tanıklanmaktadır.

eded- itil- "verimli olmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

t[*eñrim et*]*özüñüz ülgülençsiz ulug kutlug titir teñlençsiz telim edgülerin* ***itilip*** *bütmiş ıduk titir* "efendim, vücudunuz eşsiz, büyük ve kutludur, ölçüsüz derecede iyilikler ile **süslenmiş** olup kutsaldır" (str. 9398).

●**kagrul- ~ kagurul-** "sıkıntı çekmek, kavrulmak, kederlenmek" < **kag-ur-ul-* > *kagrul-*

[< *kagur-ul-* (Clauson, 1972: 612b; Erdal, 1991: 661)]

**kag-* "*kavurmak", *kagur-* "kavurmak"[2477] biçiminde gelişmiştir.

anı körüp ol ilig beg ertingü busantı ***kagrultı*** "o hükümdar onları görüp çok **sıkıntı çekti**" (str. 15186).

●**kagurul- → kagrul-**

●**kamıl-** "düşmek, yıkılmak, bayılmak" < *kam-ıl-*

[< *kam-ıl-* (Clauson, 1972: 628a; Erdal, 1991: 661)]

kam- "yere düşmek"[2478] kökünden türemiştir.

tüş- kamıl- "yere düşmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

ınça k(*a*)*ltı ulug ı ıgaç küçlüg katıg yiilke tokıtılıp* ***kamılmış*** *teg tüşdiler* ***kamıltılar*** "tıpkı sert ve güçlü rüzgârın çarptığı büyük ağaçların **yıkılması** gibi **yere düştüler**" (str. 16240, 16241).

●**karıl-** "karışmak" < *kar-ıl-*

[2476] Wilkens, 2021: 311a.
[2477] Clauson, 1972: 612a.
[2478] Wilkens, 2021: 325a.

[< *kar-ıl-* (Clauson, 1972: 658a; Erdal, 1991: 662; Ercilasun, 2014: 49)]

kar- "karmak, karıştırmak"[2479] kökünden türemiştir.

katıl- karıl- "karışmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

altı yoltakı tınl(*ı*)*glar birle katılu* ***karılu*** *ayıg yavlak törü iyin evrilip <üstün bavagırtın altın tüp avış> tamuka tegi* "altı suretteki canlılar ile **karışarak** kötü töreye göre evrilip üstte *bhavāgra'*dan altta *avīci* cehennemine kadar" (str. 4141).

●**katıl-** "katılmak, karışmak, birleşmek" < *kat-ıl-*

[< *kat-ıl-* (Clauson, 1972: 601b; Erdal, 1991: 662; Eraslan, 2012: § 235; Ercilasun, 2014: 49)]

kat- "eklemek"[2480] AY'de tanıklanmaktadır.

katıl- karıl- "karışmak", *katıl- kavış-* "katılmak, karışmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

y(*e*)*me bu üzeliksiz üstünki yig köni tüz tuymak atl*(*ı*)*g burkan kutın küsedeçi tözünler oglı tözünler kızı tayşıñ yorıgda yorıdukda kamag t*(*e*)*rs tetrü tınl*(*ı*)*glar birle* ***katılıp*** *kavışıp öñre kılmış tsuy irinçü agır ayıg kılınçların neteg yañın ökünser bilinser kşantı kılsarlar* "yine bu mükemmel doğru aydınlanma adlı *Buddha*lığı isteyen soylular oğlu, soylular kızı *mahayana* yolunda yürüdüğünde bütün uygunsuz canlılar ile **karışıp** önce işlediği günahlarından nasıl pişman olup tövbe ederlerse" (str. 4066).

●**kavzatıl-** "çevrili olmak, kuşatılmak" < **kav-ız+a-t-ıl-* > *kavzatıl-*

[< *kavzat-ıl-* (Clauson, 1972: 589a)]

**kav-, *kavız ~ kavır-* "bir araya getirmek"[2481], *kavza-* "sarmak, kuşatmak, çevrelemek"[2482], *kavzat-* "kuşatmak, ortaya almak, çevrelemek"[2483] biçiminde gelişmiştir.

kavzatıl- kurşatıl- "çevrelenmek, kuşatılmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

kamag ontın sıñarkı bodıs(*a*)*t*(*a*)*vlar arhantlar başlaglıg kalın üküş telim tolp kamag tirin kuvragka* ***kavzatılu*** *kurşatılu nom nomlagalı ugradukda* "bütün on

[2479] Wilkens, 2021: 333a.
[2480] Wilkens, 2021: 343a.
[2481] Wilkens, 2021: 347b.
[2482] Clauson, 1972: 589a.
[2483] Clauson, 1972: 589a.

taraftaki *Bodhisatva*lar, azizler başta olmak üzere kalabalık, bütün bir cemaat tarafından **kuşatılarak** vaaz vermeğe niyetlendiğinde" (str. 17523).

●**kedil-** "giyilmek, bürünmek, donanmak; yeniden doğmak" < *ked-il-*

[< *ked-il-* (Clauson, 1972: 703b; Erdal, 1991: 662)]

ked- "giymek"[2484] AY'da tanıklanmaktadır.

bodıs(*a*)*t*(*a*)*vlarnıñ kutı buyanı* ***kedilti*** "*Bodhisatav*ların sevabına girdi (**büründü**)"[2485] (str. 10163).

ötrü olar ikileyü takı tişi ajunınta ***kedilmegeyler*** "sonra onlar ikinci kez dişi varlık suretinde **doğmayacaklar**" (str. 5479).

●**kesil-** "kesilmek" < *kes-il-*

[< *kes-il-* (Clauson, 1972: 750a; Erdal, 1991: 663; Ercilasun, 2014: 49)]

kes- "kesmek"[2486] AY'da tanıklanmaktadır.

ikinti tüş etözleri erser söödin berü ulagı sapıgı üzülmez ***kesilmez*** *üçün* "ikincisi, ödül vücutları ezelden beri sırası **kesilmediği** için" (str. 2464).

●**kevil-** "(güç) azalmak, zayıflamak, zayıf düşmek" < *kev-il-*

[< *kev-il-* (Clauson, 1972: 689b; Erdal, 1991: 663)]

kev- "zayıflatmak"[2487] AY'da tanıklanmaktadır.

kevil- küçsire- "zayıflamak, gücü kesilmek, azalmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

küçi küsüni ***kevilmiş*** *küçsiremiş erür* "gücü kuvveti **azalmıştır**" (str. 15200).

●**kılıl-** "yapılmak, doğmak, dünyaya gelmek" < *kıl-ıl-*

[< *kıl-ıl-* (Clauson, 1972: 621b; Erdal, 1991: 664)]

kıl- "etmek, yapmak, kılmak"[2488] AY'da tanıklanmaktadır.

ulug kuvrag birle pratıştapan ***kılıltı*** "büyük topluluk ile birlikte kutsama (*pratiṣṭhāpana*) **yapıldı**" (str. 17612).

●**kırıl-** "kırılmak, yıkılmak, *mec*. ölmek" < *kır-ıl-*

[< *kır-ıl-* (Clauson, 1972: 658b; Erdal, 1991: 664)]

kır- "kırmak, küçük parçalara ayırmak"[2489] kökünden türemiştir.

[2484] Wilkens, 2021: 352a.
[2485] Uçar, 2009: 283.
[2486] Wilkens, 2021: 359a.
[2487] Wilkens, 2021: 359b.
[2488] Wilkens, 2021: 369b.
[2489] Wilkens, 2021: 373a.

eñ kiçigi üçünçi m(*a*)*has*(*a*)*tvı bodıs*(*a*)*t*(*a*)*v ertimlig törüke siñirtip erte* ***kırılu*** *teginmiş* "en küçüğü üçüncü *Mahasatva Bodhisatva* faniliğe yenik düşüp erken **ölmüş**" (str. 16542).

●**kiñürül-** "genişletilmek" < *kiñ+ü-r-ül-*

[< *kéñür-ül-* (Erdal, 1991: 664)]

kiñ "geniş"[2490], *kiñü-* "genişlemek"[2491], *kiñür-* "genişletmek"[2492] biçiminde gelişmiştir.

il uluş ***kiñürülsün*** "ülke **genişletilsin**" (str. 11941).

●**koñrul-** "koparılmak, sökülmek" < *koñur-ul-* > *koñrul-*

[< *koñur-ul-* (Clauson, 1972: 640a), < *koñr-ul-* (Erdal, 1991: 665)]

koñur- "koparmak, sökmek"[2493] tabanından türemiştir.

azıg tişleri agızınta ***koñrulup*** *tüşer bolur* "azı dişleri ağzından **sökülüp** düşüyor" (str. 16128).

●**kömül-** "gömülmek" < *köm-ül-*

[< *köm-ül-* (Clauson, 1972: 722b; Erdal, 1991: 665; Ercilasun, 2014: 49)]

köm- "gömmek"[2494] AY'de tanıklanmaktadır.

körti anta bir kişig öziñe ugrap kelmişin saçı başı yadılıp etöziñe kan yukup tolp etözi bir yañlıg tozka toprakka ***kömülüp*** *açıg ünin sıgtayu ötrü yakın kelmişin* "orada bir kişinin kendisine doğru geldiğini, saçı başı dağılıp vücuduna kan bulaştığını, bütün bedeninin de aynı şekilde toza toprağa **gömüldüğünü** (ve) acıklı sesiyle ağlayarak yaklaştığını gördü"[2495] (str. 16514).

●**köntül-** "doğrultulmak, düzeltilmek" < *kön-it-ül-* > *köntül-*

[< *könit-ül-* (Clauson, 1972: 730b), < *könt-ül-* (Erdal, 1991: 665)]

kön- "düz veya doğru olmak"[2496], *könit-* "düzeltilmek"[2497] biçiminde gelişmiştir.

köntül- oñarıl- "düzeltilmek, onarılmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

ertmiş ödteki yüz miñ ajunların kamagun barça ***köntülüp*** *oñarılıp atayurlar* "hepsi **düzeltilerek** geçmiş zamandaki yüz bin âlemi adlandırırlar" (str. 3315).

●**kötrül-** "yükseltilmek, yüceltilmek" < **kö-tür-ül-* > *kötrül-*

[< *kötür-ül* (Clauson, 1972: 706b), < *kötr-ül-* (Erdal, 1991: 666)]

[2490] Wilkens, 2021: 364a.
[2491] Wilkens, 2021: 365a.
[2492] Wilkens, 2021: 365a.
[2493] Wilkens, 2021: 392a.
[2494] Wilkens, 2021: 402b.
[2495] Gulcalı, 2021: 272.
[2496] Erdal, 1991: 341; Wilkens, 2021: 402b.
[2497] Clauson, 1972: 730a.

**kö-* "yükselmek"[2498], *kötür-* "kaldırmak, yükseltmek, götürmek"[2499] biçiminde gelişmiştir.

altun öñlüg yaruk yaltrıklıg kopda ***kötrülmiş*** *nom iligi* "altın renkli, ışıklı, en **üstün** *sūtra* hükümdarı" (str. 10).

[*atı kü*]*si* ***kötrülür*** "adı sanı **yüceltilir**" (str. 14630).

●**kudul-** "dökülmek, akmak, boşaltılmak" < *kud-ul-*

[< *kudu-l-* (*Clauson, 1972: 601*), < *kud-ul-* (Erdal, 1991: 666)]

kud- "dökmek"[2500] kökünden türemiştir.

kudul- mantıl- "dökülmek, batmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

kutlug kıvlıg v(*a*)*çırasan v*(*a*)*jırlıg örgünnüñ* (?) ***kudulu*** *mantılu turur* "kutlu elmas taht **dökülüp** batmıştır" (str. 17480).

●**kurşatıl-** "sarılmak, kuşatılmak" < **kur+ış+a-t-ıl-* > *kurşatıl-*

kur "kuşak, kemer"[2501], **kurış* "*bağlanılan, sarılan", *kurşa-* "sarmak"[2502], *kurşat-* "sarmak"[2503] biçiminde gelişmiştir.

kavzatıl- kurşatıl- "çevrelenmek, kuşatılmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

kamag ontın sıñarkı bodıs(*a*)*t*(*a*)*vlar arhantlar başlaglıg kalın üküş telim tolp kamag tirin kuvragka kavzatılu* ***kurşatılu*** *nom nomlagalı ugradukda* "bütün on taraftaki *Bodhisatva*lar, azizler başta olmak üzere kalabalık, bütün bir cemaat tarafından **kuşatılarak** vaaz vermeğe niyetlendiğinde" (str. 17523).

●**kutrıl-** → **kutrul-**

●**kutrul- ~ kutrıl-** "kurtulmak" < *kut+ur-ul-* > *kutrul- ~ kutrıl-*

[< **kurt-ul-* (Clauson, 1972: 650a), < *kutr-ul-* (Erdal, 1991: 667[2504])]

kut "mutluluk, kurtuluş"[2505], **kutur-* "*talihli olmak, kurtulmak" biçiminde gelişmiştir (?).

oz- kutrul- "kurtulmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

bu biş türlüg adalartın korkınçlartın ozar ***kutrulur*** "bu beş türlü tehlikeden, korkudan **kurtulur**" (str. 8834).

[2498] Ağca, 2015: 201-221.
[2499] Gulcalı, 2021: 480; Wilkens, 2021: 413b.
[2500] Wilkens, 2021: 418b.
[2501] Clauson, 1972: 642a; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 747, Wilkens, 2021: 424b.
[2502] Wilkens, 2021: 425.
[2503] Clauson, 1972: 665a.
[2504] *kutur-* "sınırı aşmak, aşırıya kaçmak; çılgınca konuşmak/davranmak" tabanından getirilmiştir (Erdal, 1991: 667).
[2505] Wilkens, 2021: 428b.

●**kükül-** “ünlenmek, ünlü olmak” < *kü+k-ül-*

[< *kükül-* (Erdal, 1991: 668[2506])]

kü ~ *küü* “şöhret, ün”[2507], *kük-* “ünlü olmak”[2508] AY’da tanıklanmaktadır.

kükül- çavık- “ünlü olmak”[2509] ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

t(*e*)*ñri oglı tip at üze* ***kükülürler*** *kişi ara* “insanlar arasında tanrı oğlu diye **ünlenirler**” (str. 14227).

●**külel-** “ünlenmek, şöhrete ulaşmak” < *kü+le-l-*

[< *küle-l-* (Erdal, 1991: 668)]

küü ~ *kü* “ün, şöhret”[2510], *küle-* ~ *küüle-* “övmek, methetmek”[2511] AY’de tanıklanmaktadır.

külel- çavık- “ünlenmek” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

tözüdin kükülmiş tükel on türlüg at almış tuyunmışlar iligi tip birtem ***külelmiş*** *çavıkmış* “herkesten çok övülmüş, tam on türlü ad almış, ermişler hükümdarı diye iyice **ünlenmiş**” (str. 17503).

●**kületil-** “övülmek” < *kü+le-t-il-*

küü ~ *kü* “ün, şöhret”[2512], *küle-* ~ *küüle-* “övmek, methetmek”[2513], **kület-* “övmek, methetmek, ünlenmek” biçiminde gelişmiştir.

kondınıka lıçavıka somakıtuka kükülmiş akaşagarbıka hormuzta t(*e*)*ñrike* ***kületilmiş*** *ratnaprabası ratnaprabıka küsüş kolu kirtgünç üze yükünür m*(*e*)*n* “*kauṇḍinya*’ya, *licchavi*’ye*, somaketu’ya,* ünlenmiş *ākāśagarbha*’ya, *hormuzta* tanrıya, **övülmüş** *rājaratnaprabhāsa’ya, ratnaprabha’ya* istekle, inançla secde ederim” (str. 17438).

●**mantıl-** “dalmak, batmak” < *man-*(*ı*)*-t-ıl-*

man- “batırmak”[2514], **manıt-* biçiminde gelişmiştir.

kudul- mantıl- “dökülmek” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

kutlug kıvlıg v(*a*)*çırasan v*(*a*)*jırlıg örgünnüñ* (?) *kudulu* ***mantılu*** *turur* “kutlu elmas taht dökülüp **batmıştır**” (str. 17480).

●**nomlatıl-** “vaaz verdirilmek” < Gr. *nomos* + T. *+latıl-* < *nom+la-t-ıl-*

[2506] **kü+k-ül-* (Erdal, 1991: 668).
[2507] Wilkens, 2021: 446b.
[2508] Wilkens, 2021: 438a.
[2509] Wilkens, 2021: 438a.
[2510] Wilkens, 2021: 446b.
[2511] Wilkens, 2021: 438b.
[2512] Wilkens, 2021: 446b.
[2513] Wilkens, 2021: 438b.
[2514] Wilkens, 2021: 466a.

nom "öğreti, dharma"[2515], *nomla-* "vaaz etmek"[2516], *nomlat-* "vaaz verdirmek"[2517] AY'de tanıklanmaktadır.

edgün barmış üze ***nomlatılmış*** *bu nom iligin edgüti bökünüp köñülümde* "iyilikle gitmiş (= *Buddha*) tarafından **vaaz edilmiş** bu *sūtra* hükümdarını gönlümde iyice idrak edip" (str. 17544).

●**oñarıl-** "iyileşmek, tedavi edilmek" < *oñ+a-r-ıl-*

[< *oñar-ıl-* (Erdal, 1991: 668)]

oñ "sağ, doğru"[2518], **oña-, oñar-* "iyileştirmek, sağlamlaştırmak, düzeltmek"[2519] biçiminde gelişmiştir.

köntül- oñarıl- "iyileştirmek, düzeltilmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

ertmiş ödteki yüz miñ ajunların kamagun barça köntülüp ***oñarılıp*** *atayurlar* "hepsi **düzeltilerek** geçmiş zamandaki yüz bin âlemi adlandırırlar" (str. 3315).

●**oñul-** "kendine gelmek, iyileşmek" < *oñ-ul-* > *oñul-*

[< **oña-l-/oñul-* (Clauson, 1972: 185b), < *oñul-* (Erdal, 1991: 668[2520])]

oñ- "iyileşmek"[2521] kökünden türemiştir.

oñul- öglen- "kendine gelmek, iyileşmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

[*könçiñ atlıg begniñ*] *kisisi* ***oñultı*** *öglenti* "*Könçiñ* adlı beyin eşi **kendine geldi**" (str. 408).

●**öçül-** "yok olmak, sönmek, ortadan kalkmak" < *öç-ül-*

[< *öç-ül-* (Clauson, 1972: 27a; Erdal, 1991: 669)]

öç- "sönmek, dinmek, yok olmak"[2522] AY'de tanıklanmaktadır.

öçül- alkın- "yok olmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

y(*e*)*me ınçıp edgü tityük nomlug şasınım* ***öçülmedin*** *alkınmadın suradı ödke teg*<*g*>*inçeke t*(*e*)*gi yirtinçüde serilip turur* "yine böyle iyi denilen öğretili *śāsana* **yok olmadan** *sūryoḍha* zamanına kadar yeryüzünde kalır" (str. 4857).

●**örtül-** "örtülmek" < *ört-ül-*

[< *ört-ül-* (Clauson, 1972: 209a; Eraslan, 2012: § 235)]

[2515] Wilkens, 2021: 494b.
[2516] Wilkens, 2021: 498a.
[2517] Wilkens, 2021: 498b.
[2518] Wilkens, 2021: 510a.
[2519] Wilkens, 2021: 510b.
[2520] Erdal, *oñul-* ve *oñal-* şekillerinin, Clauson'un belirttiği gibi birbirinin yerine kullanılamayacağını, *oñal-* biçiminin en iyi tahminle XIII. yy. dan önce görülmediğini belirtiyor. Buradaki etimolojiye göre, **oña-*'nın edilgen şekli, *oñul-*'tır (Erdal, 1991: 668. dip. 348).
[2521] TT. 'de hala yaşayan *on-* "iyileşmek" kökünden genişlemiştir. Standart Türkçede *ñ* > *n* olmuştur.
[2522] Wilkens, 2021: 521a.

ört- "örtmek, gizlemek, saklamak"[2523] AY'de tanıklanmaktadır.

*kara tuman üze **örtülti*** "kara duman ile **örtüldü**" (str. 16049).

●**saçıl-** "saçılmak, dağılmak" < *saç-ıl-*

[< *saç-ıl-* (Clauson, 1972: 797a; Erdal, 1991: 669; Eraslan, 2012: § 235; Ercilasun, 2014: 49)]

saç- "saçmak, dağıtmak"[2524] AY'de tanıklanmaktadır.

sever amrak at adgır yügrük yañada ulatı ançulayu ok y(*e*)*me kamagun **saçılurlar** kalısız orun orun sayu öñi öñi* "sevimli at, aygır ve yarış filleri vs. aynı şekilde hepsi her biri bir yere eksiksiz **dağılır**" (str. 14418).

●**sapıl-** "sıralanmak" < *sap-ıl-*

[< *sap-ıl-* (Clauson, 1972: 788b; Erdal, 1991: 669)]

sap- "sıralamak"[2525] kökünden türemiştir.

ulal- sapıl- "sıralanmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*alku burkanlarnıñ alkınçsız ulug nom meñisin meñiledeçi ulalmak **sapılmaklıg** kezigin üzüksüz meñi teginteçi* "bütün *Buddha*ların sonsuz büyük öğreti sevincini tadacak **sıralanmış** sırasını kesintisiz huzura ulaştıracak" (str. 2053).

●**savrıl-** "savrulmak" < *sav-ır-ıl-*

[< *savur-ul-* (Clauson, 1972: 792a), < *savr-ıl-* (Erdal, 1991: 671)]

sav- "uzanmak, yayılmak"[2526], *savır-* "dağıtmak, saçmak"[2527] biçiminde gelişmiştir.

*ügüzler köller <ulatı ulug suvlar yaykaltı> erkeçlenip yaykalıp tetrü oñaru **savrıltı*** "nehirler, göller, ayrıca büyük sular dalgalandı, dalgalanıp sağa sola **savruldu (str.** 16357).

●**seçil-** "seçilmek" < *seç-il-*

[< *seç-il-* (Clauson, 1972: 797b; Erdal, 1991: 671; Ercilasun, 2014: 49)]

seç- "seçmek"[2528] kökünden türemiştir.

*öñi **seçilmiş** alku ulug bodıs*(*a*)*t*(*a*)*vlarnıñ bışrunu yorıgulukı kamag bügü biliglig burkanlarnıñ adırtsız bir teg tözi tüpi titir* "**seçilmiş** bütün büyük *Bodhisatva*ların öğrenme süreci, bütün büyücü *Buddha*lardan farksızdır" (str. 4901).

[2523] Wilkens, 2021: 828a.
[2524] Wilkens, 2021: 571b.
[2525] Wilkens, 2021: 585a.
[2526] Wilkens, 2021: 591b.
[2527] Wilkens, 2021: 591b.
[2528] Wilkens, 2021: 592b.

●**seril-** "dayanmak, sabretmek, sakinleşmek, kendine gelmek" < *ser-il-*

[< *ser-il-* (Clauson, 1972: 851b; Erdal, 1991: 671)]

ser- "sabretmek, dayanmak"[2529] AY'de tanıklanmaktadır.

katunum s(*e*)*n* ***serilgey*** "kraliçem, sen **sabret**" (str. 16493).

anta ötrü ilig beg katunı ançak(*a*)*ya ögsiremeki* ***serilip*** *saçı başı yadılıp iki iligi üze kögüzin tokıyu k*(*a*)*ltı balık suvıntın adırılıp isig kumda agınamış teg yirte agınayu ınça tip yıgladı* "ondan sonra hükümdarın karısının baygınlığı **geçti,** saçı başı dağıldı, iki eliyle göğsüne vurdu, tıpkı balığın sudan çıkıp sıcak kumda çırpınması gibi yerde çırpınarak şöyle ağladı" (str. 16261).

●**sıkıl-** "sıkılmak, eziyet çekmek" < *sık-ıl-*

[< *sık-ıl* (Clauson, 1972: 809b; Erdal, 1991: 672)]

sık- "sıkmak"[2530] AY'de tanıklanmaktadır.

sıkıl- emgen- "eziyet çekmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

kamag emgekke [*ka*]*vzatıp* ***sıkılur*** *emgenür öz etözi* "kendi vücudu her türlü ızdıraba maruz kalır, **eziyet çeker**" (str. 14507).

●**soçul-** "soyunmak, çıkarmak" < **soç-ul-*

[< **suç-ul-* (Clauson, 1972: 797b), < *soçı-l-* (Erdal, 1991: 673[2531])]

yene k(*e*)*ntü k*(*e*)*ntü tonların* ***soçulup*** *alokaçıntamanı bodıs*(*a*)*t*(*a*)*vka agır ayag kıltılar* "yine kendi elbiselerini **çıkarıp** *Ālokacintāmani Bodhisatva*'ya saygılarını sundular" (str. 10458).

Not: Nesne almış, geçişli fiil olarak kullanılıyor.

●**sogul-** "yok olmak, çekilmek" < *sog-ul-*

[< *sug-ul-* (Clauson, 1972: 809b; Erdal, 1991: 673)]

sog- "(sıvıyı) çektirmek, emdirmek"[2532] kökünden türemiştir.

ançulayu iderü yorıyu neçede bir yirke tegip körti bir ulug köl suvı ***sogulup*** *alkıngalı ugramışın* "öylece takip ederek bir süre sonra bir yere vardı, büyük bir göl suyunun **çekilip** tükenmek üzere olduğunu gördü" (str. 15514).

●**sözlel-** "söylenmek, anılmak, zikredilmek" < *söz+le-l-*

[< *sözle-l-* (Erdal, 1991: 673)]

söz "söz"[2533], *sözle-* "söylemek, konuşmak"[2534] AY'de tanıklanmaktadır.

[2529] Wilkens, 2021: 598a.

[2530] Wilkens, 2021: 607a.

[2531] Erdal; *soç+ı-, soç* "sıçrayan bir şey için kullanılan ses taklidi kelime" olduğunu ve türevlerinin de *soçgur-, soçı-l-* ve *soçı-n-* olduğunu düşünmektedir (Erdal, 1991: 483). Ancak "sıçramak" ile "soymak, çıkarmak" arasındaki anlam bağı bulunmamaktadır.

[2532] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 826.

adruk adruk iş kütügler tip ***sözlelür*** *adruk adruk tüş utlılar tip* ***sözlelür*** "ayrı ayrı işler diye **söylenir,** ayrı ayrı kazanımlar diye **söylenir**" (str. 2196, 2197).

●**sözletil-** "bildirilmek, söyletilmek, konuşulmak" < *söz+le-t-il-*

[< *sözlet-il-* (Clauson, 1972: 864b)]

söz "söz"[2535], *sözle-* "söylemek, konuşmak"[2536], *sözlet-* "söyletmek"[2537] biçiminde gelişmiştir.

bu nom erdini erser bodıs(*a*)*t*(*a*)*vlarnıñ edgülüg yıltızın tarıtıp togum ajunlug örtüglerniñ yıltızın kesdeçi tip* ***sözletilmiş*** *erür* "bu *sūtra* mücevheri ise *Bodhisatva*ların iyilik tohumunu ekecek, doğum kökenli kargaşanın kökünü kazıyacak diye **söylenmiştir**" (str. 2969).

●**süzül-** "temizlenmek, inanmak" < *süz-ül-*

[< *süz-ül-* (Clauson, 1972: 863a; Erdal, 1991: 674; Ercilasun, 2014: 49)]

süz- "temizlemek, berraklaştırmak"[2538] AY'de tanıklanmaktadır.

ınçıp bodıs(*a*)*t*(*a*)*vlar ol kirtgünç erklig tigme süzük köñülleri üze eñilki burkan erdinike* ***süzülürler*** "böylece *Bodhisatva*lar o iman gücü denilen temiz gönülleri ile ilk önce *Buddha* mücevherine **inanırlar**" (str. 6051).

●**şeşil- ~ şişil-** "çözülmek" < *şeş-il-*

[< *seş-il-* (Clauson, 1972: 857b; Erdal, 1991: 672)]

şeş- "çözmek"[2539] AY'de tanıklanmaktadır.

yörül- şeşil- "çözülmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

isig öz alımçılarımnıñ yavlak köñülleri ***şeşilsün*** *tip tiyü ünümin idi üzmedin kıkıra bartım* "can alıcılarımın kötü gönülleri **çözülsün** diye sesimi hiç kesmeden bağırarak gittim" (str. 243).

●**şişil- → şeşil-**

●**tamdul-**[2540] "yanmak, yakılmak, tutuşmak" < **tam-ıd-ıl-*

[< *tamıd-ıl-* (Clauson, 1972: 504a) < *tamt-ıl-* (Erdal, 1991: 674)]

**tam-* "*yakmak", *tamıd-* "alevlendirmek"[2541] biçiminde gelişmiştir.

[2533] Wilkens, 2021: 623b.
[2534] Wilkens, 2021: 624a.
[2535] Wilkens, 2021: 623b.
[2536] Wilkens, 2021: 624a.
[2537] Wilkens, 2021: 624b.
[2538] Wilkens, 2021: 639b.
[2539] Wilkens, 2021: 857a.
[2540] AY'deki *tamtul-* kelimesi *tamdul-* olarak okundu.
[2541] Clauson, 1972: 504a.

ötrü ol tınl(*ı*)*glar k*(*a*)*ltı başda* ***tamtulmış*** *tonta tutunmış köyer otug öçürgeli tavranurça* "sonra o canlılar tıpkı başından ve elbisesinden **tutuşmuş,** yanan ateşi söndürmeye teşebbüs edercesine…" (str. 4316).

●**tañıl-** "sıkılmak, daraltılmak, kederlenmek" < *tañ-ıl-*

[< *tañ-ıl-* (Clauson, 1972: 520b; Erdal, 1991: 674)]

tañ- "sıkıştırmak, basmak"[2542] AY'de tanıklanmaktadır.

emgen- buşrul- sıkıl- tañıl- "kederlenmek, üzülmek, sıkılmak" dörtleme biçiminde kullanılmaktadır.

anı üçün t(*e*)*ñrim birök bu çambudıvıp yirtinçüde kayu kayu il uluşdakı iligler kanlar aç kız ig kegen yagı yavlak adası üze basıtıp üküş emgenser buşrulsar sıkılsar* ***tañılsarlar*** *ötrü ol ugurta biz kamagun bu nom erdinig tutdaçı bilteçi nomçı bilgelerniñ köñülleriñe kirip* "onun için, efendim, eğer bu Hindistan'da nice ülkedeki hükümdarlar açlık, hastalık, düşman tehlikesi altında baskı görüp çok **sıkıntı çekseler**, sonra o zaman biz hepimiz bu *sūtra* mücevherini tutacak, bilecek vaiz bilgelerin gönüllerine girip" (str. 10654).

●**tapınturul-** "hürmet ettirilmek" < *tap-ın-tur-ul-*

tap- "hizmet etmek"[2543], *tapın-* "hizmet etmek, saygı göstermek, ağırlamak"[2544], *tapıntur-* "hizmet ettirmek, hürmet ettirmek"[2545] biçiminde gelişmiştir.

azrua hormuztanıñ tokırları üze adakınta ***tapınturulmış*** "*azrua hormuzta*nın taçları ile ayağında **hürmet ettirilmiş**" (str. 717).

●**tartıl-** "kapılmak, çekilmek, yayılmak" < *tart-ıl-*

[< *tart-ıl-* (Clauson, 1972: 536b; Erdal, 1991: 675)]

tart- "çekmek, sürüklemek"[2546] AY'de tanıklanmaktadır.

ötrü ol ödün t(*e*)*ñri kanı hormuz<ta> t*(*e*)*ñri kamag t*(*e*)*ñriler kuvragı birle gañ ügüz katunı ulatı alku ulug tirin kuvragı birle tükel bilge biliglig t*(*e*)*ñri t*(*e*)*ñrisi burkannıñ ol y*(*a*)*ruklug yalınçıña* ***tartılıp*** *kamagun barça t*(*e*)*ñri burkan tapa keltiler* "sonra o zaman tanrı hükümdarı *hormuzta* tanrı, bütün tanrılar topluluğu ile *ganj* nehri kraliçesi ve bütün büyük topluluğu ile tam hikmet sahibi efendiler efendisi *Buddha*'nın o parlak alevine **kapılıp** hepsi efendi *Buddha*'ya doğru geldiler" (str. 4043).

[2542] Wilkens, 2021: 672a.
[2543] Clauson, 1972: 435a.
[2544] Wilkens, 2021: 674b.
[2545] Wilkens, 2021: 675a.
[2546] Wilkens, 2021: 679a.

●**tegril-** "çevrilmek, dönmek, devrilmek " < **teg-ir-il-* > *tegril-*

**teg-* "*çevirmek", **tegir-*[2547] "*döndürmek, devirmek" biçiminde gelişmiştir.

munuñ sanınça ok kalp ödlerke tegi togmak ölmeklig tut tulvı agmak ***tegrilmeklig*** *emgeklertin ozmış kutrulmış bolur* "bunun sayısınca da *kalpa* zamanlara kadar doğum-ölüm ve kötü yükselme-**devrilme** ızdıraplarından kurtulmuş olur" (str. 11065).

●**tegşil**- "değişmek" < *teg-iş-il-* > *tegşil-*

[< *tegiş-il-* (Clauson, 1972: 488a), < *tegşil-* (Erdal, 1991: 676)]

**teg-* "*çevirmek", *tegiş-* "değişmek"[2548] biçiminde gelişmiştir.

kök kalık tözi ***tegşilip*** *közünür tıdılur öñ bolgay közünür öñ* ***tegşilip*** *kök kalık bolgay yanturu* "gökyüzünün aslı **değişip** görünür, engellenir renk olacak, görünür renk **değişip** yeniden gökyüzü olacak"[2549] (str. 17175, 17176).

●**tetrül-** "aldanmak, aldatılmak" < **tet-ür-ül-*

[< *tétür-ül* > *tétrül* (Clauson, 1972: 460a), < *tetrül-* (Erdal, 1991: 676)]

**tet-, *tetür-* biçiminde gelişmiştir.

biligsiz biligke örtülüp t(*e*)*rs tetrü körüm üze köñülüm kögüzüm* ***tetrülüp*** *edgü törülerte bışrunmadın ögretinmedin* "cehaletle kapatılıp yanlış bakışla gönlüm ve göğsüm **aldanıp** iyi törelerde öğrenmeden" (str. 4211).

●**tevril-** "çevrilmek" < *tevir-il-*

[< *tevir-il-* (Clauson, 1972: 444b), < *tevr-il-* (Erdal, 1991: 676)]

tevir- "çevirmek, döndürmek"[2550] AY'de tanıklanmaktadır.

evril- tevril- "dönmek, değişmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

kañlı tilgeni teg üstün altın arkuru turkuru agtarılu toñtarılu evrilü ***tevrilü*** *toga teg*<*z*>*i*[*nü*] *ilki ilki etözlerte ortunkı kinki etözlerte bu etözde burkan erdinig bilmedin* "kağnı tekerleği gibi üstte altta, enine boyuna **çevrilerek,** döndürülerek ilk, orta ve son vücutlarda, bu bedende *buddha* mücevherini bilmeden" (str. 4148).

●**tevşil-** "ufalanmak" < *tevşe-l-* > *tevşil-*

[< *tüvşe-l-* (Clauson, 1972: 447a), < *tevşe-l-* (Erdal, 1991: 676)]

tevşe- "karışmak, dolanmak"[2551] tabanından türemiştir.

[2547] Clauson, 1972: 485b.
[2548] Clauson, 1972: 487b.
[2549] Gulcalı, 2021: 280.
[2550] Wilkens, 2021: 706a.
[2551] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 873.

ig agrıgka tuş bolup etöz ölüp kamılsar ulug kiçig a{Ğ}rıgsız artuk bolup ***tevşilür*** "hastalıkla karşılaşsa bedeni ölüp kalsa büyük küçük pislik çoğalıp **ufalanır**" (str. 9802).

●**tıdıl-** "engellenmek" < **tı-d-ıl-*

[< *tıd-ıl-* (Clauson, 1972: 456a; Erdal, 1991: 677)]

**tı-* "*engellemek", *tıd-* "engellemek"[2552] biçiminde gelişmiştir.

kin yañı arıg ton kedip mandaltın ünüp bir arıg ev içinte kirip ulug y(a)rlıkançuçı köñülüg yügerü kılıp ayıgdın ***tıdılıp*** *edgüde yaratınguka köni oñaru süzük köñül turgursun* "sonra yeni temiz elbise giyip *maṇḍala*'dan çıkıp bir temiz ev içine girip merhametli gönülü yüceltip kötülükten **engellenip** iyiliğe teşvik etmekte dosdoğru temiz niyet beslesin" (str. 12536).

●**tıkıl-** "boğulmak, nefesi kesilmek, tıkılmak" < *tık-ıl-*

[< *tık-ıl-* (Clauson, 1972: 469b; Erdal, 1991: 677)]

tık- "tıkmak, tıkamak"[2553] kökünden türemiştir.

bu savıg ilig beg eşidip ürke beliñleyü açıgı üze ***tıkılıp*** *agılayu ınça tip sözledi* "hükümdar, bu sözü işitip korkarak acıyla **nefesi kesilip** ağlayarak şöyle söyledi" (str. 16169).

●**tiril-** (1) "canlanmak, dirilmek, hayatta olmak" < *tir-il-*

[< **tir-il-* (Clauson, 1972: 547b), < *tir-il-* (Erdal, 1991: 678; Eraslan, 2012: § 235)]

**tir-* kökünden türemiştir.

m(e)n ***tirilmişke*** *sizler negülük ança ked k*[*orkar*] *sizler korkmañlar m(e)n amtı sizlerke* ***tirilmiş*** *tıltagımın sözleyin* "benim **dirilmeme** sizler neden öyle çok korkarsınız, korkmayın ben şimdi sizlere **dirilme** sebebimi söyleyeyim" (str. 87, 90).

●**tiril- (2)** "toplanmak, bir araya gelmek" < *tir-il-*

[< *tér-il-* (Clauson, 1972: 547b; Erdal, 1991: 677)]

tir- "toplamak, derlemek"[2554] AY'de tanıklanmaktadır.

yıgıl- tiril- "toplanmak, yığılmak, bir araya gelmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

[2552] Wilkens, 2021: 710b.
[2553] Wilkens, 2021: 712b.
[2554] Wilkens, 2021: 708b.

*ol gr(a)dırakut tag töpüsinte yıgılmış **tirilmiş** sansız sakışsız azrua hormuzta tört m(a)haranç t(e)ñriler başın kamag t(e)ñriler ulug küçlüg yekler kuvragı kamagun barça*

yumgı bir ünin antag teginür "o *gṛdhrakūṭa* dağ tepesinde **toplanmış** *azrua hormuzta,* dört *mahārāja* tanrı başta olmak üzere sayısız bütün tanrılar, büyük güçlü şeytanlar topluluğu, hepsi bir ağızdan şöyle arz ederler" (str. 5524).

●**tokıtıl-** "dövülmek, vurulmak, sürülmek, çarpmak" < *tok+ı-t-ıl-*

[< *tokıt-ıl-* (Clauson, 1972: 468a)]

tok "yansıma söz", *tokı-* ~ *toku-* "dokumak"[2555], *tokıt-* "dövdürmek, vurulmak"[2556] biçiminde gelişmiştir.

*ınça k(a)ltı ulug ı ıgaç küçlüg katıg yiilke **tokıtılıp** kamılmış teg tüşdiler kamıltılar* "tıpkı sert ve güçlü rüzgârın **çarptığı** büyük ağaçların yıkılması gibi yere düştüler" (str. 16240).

●**tol-** "dolmak" < *to-l-*

[< *to-l-* (Clauson, 1972: 491a; Erdal, 1991: 678)]

to- "doldurmak"[2557] kökünden türemiştir.

*ım tarıgım asılsun edim tavarım üklisün agılıkım sañım **tolsun** tip küseserler* "mahsülüm çoğalsın, malım mülküm artsın, hazinem **dolsun**, isterler" (str. 13483).

●**toñtarıl-** "çevrilmek, döndürülmek, zıplamak" < *toñut-ar-ıl-* > *toñtarıl-*

[< *toñtar-ıl-* (Erdal, 1991: 679)]

toñut- "kararsız ve sabit şekilde bakmak"[2558], *toñtar-* "çevirmek, döndürmek"[2559] biçiminde gelişmiştir.

agtarıl- toñtarıl- "döndürülmek, çevrilmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*ol on miñ balıklar ölüm kapıgıña kirip **agtarılu** toñtarılu agınayurlar erti* "O on bin balık, ölümün eşiğine gelip **zıplayarak** çırpınıyorlardı" (str. 15544).

●**tökül-** "dökülmek" < *tök-ül-*

[< *tök-ül-* (Clauson, 1972: 481a; Erdal, 1991: 679)]

tök- "dökmek, saçmak"[2560] AY'de tanıklanmaktadır.

[2555] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 888.
[2556] Wilkens, 2021: 727a.
[2557] Clauson, 1972: 491a.
[2558] Ercilasun, 2016: 717.
[2559] Clauson, 1972: 518a.

nom yörügiñe muñadıp isig yaşı ***tökülti*** "öğreti yorumuna şaşırıp gözyaşları **döküldü**" (str. 14894).

●**turul-** "durulmak, sakinleşmek, berraklaşmak" < *tur-ul-*

[< *tur-ul-* (Clauson, 1972: 548a; Erdal, 1991: 679)]

tur- "durmak, bulunmak"[2561] AY'de tanıklanmaktadır.

amrıl- turul- "sakinleşmek", *turul- yaval-* "sakinleşmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

bişinç amrılmış ***turulmış*** *dyan üze bodı tigme tuyunmak köñülüg netegin bulurlar* "beşincisi **sakinleşmiş** *dhyāna* ile *bodhi* denilen aydınlanma gönlünü nasıl bulurlar" (str. 5891).

●**tutul-** "tutulmak" < *tu-t-ul-*

[< *tut-ul-* (Clauson, 1972: 456b; Erdal, 1991: 680)]

tu- "kapamak, tıkamak, yasaklamak"[2562], *tut-* "tutmak"[2563] biçiminde gelişmiştir.

anı üçün nom kirtünüñ kirtüsi kirtüde kirtü bilge biligde burkanlarnıñ alku nomı kalısız ***tutulur*** "onun için, *Dharma* gerçeğinin gerçeği, gerçekten gerçek hikmette *Buddha*ların bütün öğretisi eksiksiz **tutulur**" (str. 2174).

●**tüzül-** "düzenli olmak" < *tüz-ül-*

[< *tüz-ül-* (Clauson, 1972: 575b; Erdal, 1991: 681)]

tüz- "düzlemek, düzeltmek"[2564] AY'da tanıklanmaktadır.

k(*a*)*ltı birök bu yirtinçüde kargalı ükili ikegü kayu ödte* ***tüzülüp*** *bir uyalıg bolsarlar anta munta uçdukda yagılaşmadın iderişdükde ançada timin tilegülük ol t*(*e*)*ñri t*(*e*)*ñrisi burkan şarırın* "şöyle ki bu yeryüzünde karga ve baykuşun ikisi ne zaman **düzen içinde olup** bir yuva sahibi olsalar, oraya buraya uçtuklarında birbirlerine düşmanlık etmeden (birbirlerini) takip etseler o zaman hemen efendiler efendisi *Buddha*nın kalıntıları istenmelidir" (str. 1381).

●**ulal-** "bağlanmak, eklenmek, devredilmek" < *ul+a-l-*

[< *ula-l-* (Clauson, 1972: 145b; Erdal, 1991: 681)]

ul "dip, temel"[2565], *ula-* "bağlamak, uzatmak, devam ettirmek"[2566] biçiminde gelişmiştir.

[2560] Wilkens, 2021: 737a.
[2561] Wilkens, 2021: 758a.
[2562] Wilkens, 2021: 752a.
[2563] Wilkens, 2021: 763a.
[2564] Wilkens, 2021: 780a.
[2565] Clauson, 1972: 124a.
[2566] Wilkens, 2021: 790a.

ya oglum somadıvaçıya munta biziñ ilkide berü ***ulalu*** *kelmiş ulug küçlüg m*(*a*)*habr*(*a*)*hmı ulug azrua t*(*e*)*ñri aymış iliglerke* [*kan*]*larka tutguluk raçaşast*(*ı*)*r tigme* [*tö*]*rü bitig bar* "ey oğlum *Somadıvaçı,* burada bizde eskiden beri **devredile**gelmiş büyük ve güçlü *mahābrahma,* büyük **azrua** tanrının anlattığı, hükümdarlarca uyulması gereken *rājaśāstra* adlı kanun kitabı var" (str. 14173).

●**umıl-** "umuda/düşünceye kapılmak, arzulamak, umulmak" < *um-ıl-*

um- "ümit etmek, beklemek"[2567] kökünden türemiştir.

kök kalık ara ***umılıp*** *titrü tül tüşeyü tülinte yene ulug suvka etözi tokıtılıp barır erken iligi üze koldamlayu adakı üze tipinü etözi köñüli üze ol subnuñ ıntın kıdıgıña keçmişin tüşeyür erser* "gökyüzü arasında **bekleyip** rüya görüp rüyasında yine büyük suya bedeni yatırılırken eliyle kulaç atıp ayağını çırparak vücudu ve gönlüyle o suyun karşı kıyısına geçtiğini rüyada görüyorsa" (str. 2788).

●**unıtıl-** "unutulmak" < **un-ıt-ıl-*

[< *unıt-ıl-* (Erdal, 1991: 681)]

**un-/*unı-, unıt-* "unutmak"[2568] biçiminde gelişmiştir.

kayuda birök padakları üjikleri kalsar ***unıtılsar*** *köñüllerinte kelürüp açuk adırtlıg közüntürü tegingey m*(*e*)*n* "hangi mısraları, harfleri **unutulup** kalsa gönüllerine getirip açıkça gösterivereceğim" (str. 12430).

●**uşal-**[2569] "ufalmak, parçalanmak" < *uv-uş+a-l-* > *uvşal-* > *uşal-*

[< *uşa-l-* (Clauson, 1972: 262b), < *uşal-* (Erdal, 1991: 681)]

uv- "ezmek"[2570], *uvuş* "ufalanmış nesne, kırıntı"[2571], **uvşa-* > *uşa-*[2572] biçiminde gelişmiştir.

barça ***uşalıp*** *kog bolsar* "hepsi **ufalanıp** toz olsalar" (str. 9892).

●**üdrül-** ~ **üdürül-** "ayrılmak" < *üdür-ül-* > *üdrül-*

[< *üdür-ül-* (Clauson, 1972: 69a; Erdal, 1991: 682)]

üdür- "ayırmak"[2573] AY'de tanıklanmaktadır.

[2567] Wilkens, 2021: 798a.
[2568] Wilkens, 2021: 800a.
[2569] *uşak, uşat-* aynı kökün türevleridir.
[2570] Wilkens, 2021: 809a.
[2571] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 926.
[2572] Clauson, 1972: 16b, 256b.
[2573] Wilkens, 2021: 820a.

alku yogun yolba törülertin öñi ***üdrülüp*** *yorımakda turmakda yañılmaksız* "bütün kaba saba törelerden **ayrılıp** yürümede ve durmada hatasız" (str. 17027).

●**üdürül- → üdrül-**

●**üstel- ~ üstül-** "çoğalmak, artmak" < *üz+t+e-l-* > *üstel-*

[< *üste-l-* (Clauson, 1972: 244a; Erdal, 1991: 682)]

üz ~ yüz "yüz, satı"[2574], *üst* "üst"[2575], *üste-* "eklemek, çoğaltmak, arttırmak"[2576] biçiminde gelişmiştir.

bu savıg eşidip m(*e*)*n ötrü takı utgurak korkınçım emgekim* ***üstelti*** "ben bu sözü işittikten sonra korkum, sıkıntım iyice **çoğaldı**" (str. 196).

●**üstül- → üstel-**

●**üvel-**[2577] "sıkılmak, sıkıntı basmak" < *üve-l-*

üve- "sıkmak, basmak"[2578] tabanından türemiştir.

üvel- sıkıl- "sıkılmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

köñülleri ***üvelip*** *sıkılıp batmış* "gönülleri **sıkılıp** batmış" (str. 3751).

●**üzül-** "kesilmek" < *üz-ül-*

[< *üz-ül-* (Clauson, 1972: 287a; Erdal, 1991: 683; Ercilasun, 2014: 49)]

üz- "kesmek, koparmak"[2579] AY'de tanıklanmaktadır.

kimler olarnıñ ugurınta suradı ödke tegi <bu> nom erdini ulag sapıgı ***üzülmes*****[*****ün*****]** *tip y*(*a*)*rlıkadı* "onların zamanında gün batımı vaktine kadar bu öğreti mücevherinin devamı **kesilmesin** diye kimler buyurdu?" (str. 11576).

●**yadıl-** "yayılmak" < *yad-ıl-*

[< *yad-ıl-* (Clauson, 1972: 890a; Erdal, 1991: 683; Ercilasun, 2014: 49)]

yad- "yaymak"[2580] AY'de tanıklanmaktadır.

altun öñlüg y(*a*)*ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom iligi atl*(*ı*)*g nom erdini içinte kılınç adartmakın öçürmek atl*(*ı*)*g nom yörügin okıtdaçı bişinç ülüş bölük üçünç tegzinç nom bitig bitiyü* ***yadıltı*** "altın renkli, ışıklı, en üstün *sūtra* hükümdarı adlı öğreti mücevheri içinde amel engelini söndürmek adlı öğreti yorumunu okutacak beşinci bölüm, üçüncü kitap yazılıp **yayıldı**" (str. 5679).

[2574] Wilkens, 2021: 927b.
[2575] Clauson, 1972: 242a.
[2576] Wilkens, 2021: 829b.
[2577] AY'deki *uyal ~ üyel* kelimesi *üvel* olarak okundu.
[2578] Wilkens, 2021: 831b.
[2579] Wilkens, 2021: 832a.
[2580] Wilkens, 2021: 851b.

●**yal-** “alevlenmek, yanmak” < **ya-l-*

[< **ya-l-* (Clauson, 1972: 918a)]

**ya-* kökünden türemiştir.

*busuşlug köñülin örtenü oot yalının **yalar** teg* “ateş ile kavrulmuşçasına yürekleri kederle **yandı**”[2581] (str. 16503).

●**yançıl-** “ezilmek” < **yanç-ıl-*

[< *yanç-ıl-* (Clauson, 1972: 945b; Erdal, 1991: 683)]

yanç- “ezmek, sıkıştırmak, yok etmek”[2582] biçiminde gelişmiştir.

*begler munı eşidip **yançıltılar** busuşın* “beyler bunu işitince kederle **ezildiler**” (str. 16474).

●**yañıl-** “yanılmak” < **yañ-ıl-*

[< *yañıl-* (Clauson, 1972: 951a; Erdal, 1991: 689)]

**yañ-* “yanlış yapmak” kökünden türemiştir.

*eñ öñre sözleyü agızda tutup bu d(a)r(a)nıg bışıg kılıp üjikin **yañılmadın** sözlesün* “bu *dharani*yi en önce söylesin, ezberleyerek mükemmelleştirsin, (sonra) **yanılmadan** harfiyyen söylesin” (str. 12673).

●**yaratıl-** “yaratılmak, ortaya çıkmak, yazılmak” < **yar+a-t-ıl-*

[< *yarat-ıl-* (Clauson, 1972: 962a; Erdal, 1991: 684)]

**yar, yara-* “yaramak, yakışmak, uygun olmak”[2583], *yarat-* “hazırlamak, donatmak, yaratmak”[2584] biçiminde gelişmiştir.

*alku kamag tınl(ı)glar uguşı dyannıñ meñisin tuyup burkan kutın bulmakları üçün tözün ulug bahşı nagarçunı üze **yaratılmış** sekiz ulug orunlartakı çaytılarnıñ ögdisin m(e)n amogaşırı açarı enetkek tilintin türk uygur tilinçe t(e)ñri burkan togmış ud yılın törtünç ay tört y(i)g(i)rmike agtarıp öz iligin koturu tegintim* “Bütün canlıların soyu, *dhyāna* zevkini tadıp *Buddha* mutluluğunu bulması için soylu büyük üstat *Nāgārjuna* tarafından **yazılmış** 'Sekiz ulu yerdeki manastırların övgüsü’nü ben Amoghaśrī üstat, Hint dilinden Türk Uygur diline, efendi Buddha'nın doğduğu sığır yılı dördüncü ayın on dördünde aktarıp kendi elimle yazdım ” (str. 757).

●**yarıl-** “kırılmak” < *yar-ıl-*

[< *yar-ıl-* (Clauson, 1972: 967b; Erdal, 1991: 684; Eraslan, 2012: § 235)]

[2581] Gulcalı, 2021: 272.
[2582] Wilkens, 2021: 860b.
[2583] Wilkens, 2021: 866a.
[2584] Wilkens, 2021: 867a.

yar- “kırmak, parçalamak”[2585] AY’de tanıklanmaktadır.

yarıl- bükşil- “kırılmak, parçalanmak” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*katıg v(a)jır ermez mü kim meniñ bu yürekim **yarılıp** bükşilip barmadın neçökin turur munı teg* “katı elmas mı ki benim bu yüreğim **kırılmadan** bunun gibi nasıl durur” (str. 16271).

●**yaval-** “huzurlu olmak, sakin olmak” < *yava-l-*

[< **yava-l-* (Clauson, 1972: 877a), < *yaval-* (Erdal, 1991: 689)]

**yava-* “*sakinleşmek” tabanından türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **yavaltur-**

*ulug çerig içinte ürüg uzatı utmakın **yavalmakın** asılmış yavaş serimlig köñüllüg siz* “büyük bir ordu sayesinde her zaman zafer ve **huzurla** çoğalmış, sakin ve sabırlı gönüle sahipsiniz” (str. 12807).

●**yayıl-** “sarsılmak” < **yaṅ-ıl-* > *yay-ıl-*

[< *yay-ıl-* (Clauson, 1972: 891b), < *yayı-l-* (Erdal, 1991: 685)]

yay- “sarsmak, çalkalamak”[2586] kökünden türemiştir.

yayıl- yaykal- “sarsılıp sallanmak” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*ınça k(a)ltı ulug yiil kelip köl suvın tokıp yaymış teg yokaru kodı **yayıltı** yaykaltı* “şöyle ki büyük (bir) rüzgâr gelip göl suyuna çarpıp çalkalamış gibi yukarı aşağı **sallandı,** çalkalandı” (str. 16044).

●**yaykal-** “dalgalanmak, çalkalanmak” < *yay-ık+a-l-* > *yaykal-*

[< *yayka-l-* (Clauson, 1972: 981b; Erdal, 1991: 685)]

yay- “sarsmak, çalkalamak”[2587], **yayık* “*sallanan”, *yayka-* “sallamak, silkmek”[2588] biçiminde gelişmiştir.

yayıl- yaykal- “sarsılıp sallanmak” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*ınça k(a)ltı ulug yiil kelip köl suvın tokıp yaymış teg yokaru kodı yayıltı **yaykaltı*** “şöyle ki büyük (bir) rüzgâr gelip göl suyuna çarpıp çalkalamış gibi yukarı aşağı sallandı, **çalkalandı**” (str. 16044).

●**yıgıl-** “toplanmak, yığılmak” < *yıg-ıl-*

[< *yıg-ıl-* (Clauson, 1972: 901a; Erdal, 1991: 687)]

yıg- “toplamak, biriktirmek”[2589] AY’de tanıklanmaktadır.

[2585] Wilkens, 2021: 866a.
[2586] Clauson, 1972: 980b.
[2587] Clauson, 1972: 980b.
[2588] Wilkens, 2021: 879b.
[2589] Wilkens, 2021: 896b.

*ol ügüz kıdıgınta üküş telim balıkçı kuvragı **yıgılıp** balık tartgu simekin kılurlar erti* "o nehir kıyısında birçok balıkçı **toplanıp** balık tutma hazırlığı yaparlardı" (str. 15562).

●**yimiril-** "bozulmak" < **yim-ir-il-*

[< *yémir-il-* (Clauson, 1972: 937b), < *yémr-il-* (Erdal, 1991: 685)]

**yim-, yimir-* "bozmak"[2590] biçiminde gelişmiştir.

*bu agız **yimirilip** teriñ yir bolmış erür* "Bu (nehrin) ağzı **bozulup** derin yer olmuştur" (str. 15569).

●**yinçül-** "artmak, çoğalmak" < **yinç-ül-* (?)

**yinç-* tabanından türemiştir.

yinçül- üstel- "artmak, çoğalmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

başdınkı oruntın sek(*i*)*zinç orunka tegi bu bilge bilig **yinçülü** üstelü barır üçün anın antag titir* "birinci yerden sekizinci yere kadar bu hikmet **artmakta** olduğu için öyle adlandırılır" (str. 6450).

●**yivil-** "donanmak, teçhiz edilmek, doldurulmak" < *yiv-il-*

[< **yiv-il-* (Clauson, 1972: 877b), < *yévi-l-* > *yévil-* (Erdal, 1991: 687[2591])]

yiv- "donatmak, döşemek"[2592] kökünden türemiştir.

kamag t(*e*)*ñriler kuvragı ödün ödün **yivilür** tolu tükel kolusuz öz orduları içinte* "bütün tanrılar kendi saraylarını durmadan **işgal ederler,** boş yer bırakmazlar her yerini doldururlar"[2593] (str. 14670).

●**yogrul- ~ yogurul**- "yoğrulmak, karışmak" < **yog-ur-ul-* < *yogrul-*

[< *yugur-ul-* (Clauson, 1972: 906b), < *yogr-ul-* (Erdal, 1991: 688)]

**yog-* "*kalınlaştırmak", *yogur-* "yoğurmak"[2594] biçiminde gelişmiştir.

*akmış kanı toprakda titig **yogrulup** yirke yukup turmışın körtiler* "akmış kanın toprakta çamur (gibi) **yoğrulup** yere bulaştığını gördüler" (str. 16101).

●**yogurul- → yogrul-**

●**yörgel-** "sarılmak, dolanmak" < *yör-üg+e-l-*

[< *yörge-l-* (Erdal, 1991: 688)]

yör- ~ ör- "örmek, dokumak"[2595], *(*y*)*örüg* "*sarılan şey", *yörge-* "sarmak, dolamak"[2596] biçiminde gelişmiştir.

[2590] Clauson, 1972: 937a.

[2591] Erdal, *yévig, yévin-*, *yévit-* ve *yévil-* kelimelerinde *v*'den sonraki sesin *e* olduğunu, /y/ ile /v/'nin etkisiyle *i*'ye dönüştüğü görüşündedir (Erdal, 1991: 218).

[2592] Wilkens, 2021: 895a.

[2593] Tekin, 1987: 150.

[2594] Clauson, 1972: 906b.

*kannıñ yiriñniñ ornagı siñirin tamırın **yörgelmiş** süñükler üze tutuşmış ertingü yırınçıg yarsınçıg erür* "kanın irinin yeri, sinir ve damarlarla **sarılmış,** kemikler ile tutulmuş son derece iğrençtir" (str. 15981).

●**yörül-** "çözülmek" < *yör-ül-*

[< *yör-ül-* (Clauson, 1972: 967b; Erdal, 1991: 689)]

yör- "açıklamak, izah etmek"[2597] kökünden türemiştir.

yörül- şeşil- "çözülmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*antag bag çug yok kim **yörülmegülük** şeşilmegülük* "**çözülmeyecek** öyle bağ yoktur" (str. 4887).

●**yukul-** "kirlenmek" < *yuk-ul-*

[< *yuk-ıl-* (Clauson, 1972: 902a), < *yuk-ul-* (Erdal, 1991: 689)]

yuk- "bulaşmak"[2598] kökünden türemiştir.

yukul- kirik- "kirlenmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **yuklun-**

yukul- biçimi AY'de nüsha farkı olarak bulunmaktadır. Bu sebeple örnek cümle verilmedi.

●**yuvul-** (?) "temizlenmek" < **yuv-ul-*[2599]

[< *yuv-ul-* (Clauson, 1972: 877b; Erdal, 1991: 689)]

**yuv-* "*yıkamak" kökünden türemiştir.

yuvul- öçül- "temizlenmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*üküş türlüg tsuy irinçü agır ayıg kılınçları **yuvulga**[**y**]* [*öçü*]*lgey kutları buyan*[*ları*] *asılgay üstelgey* "her türlü günahları **temizlenecek**, sevapları çoğalacak" (str. 3946).

II. {-l-} +Yapım Eki

●**kıyılguçı**[2600] "öldürücü" < **kıy-**ıl-**guçı*

**kıy-* "*kıymak, yanlamasına kesmek", *kıyıl-* "ölmek"[2601] biçiminde gelişmiştir.

●**ötlüm** "tekrar" < *öt-*(*ü*)***-l-**üm*

[2595] Wilkens, 2021: 539b.
[2596] Clauson, 1972: 965b.
[2597] Wilkens, 2021: 916a.
[2598] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 985.
[2599] Az. *yuyul-,* Tkm. *yuyun-* (Clauson, 1972: 942b).
[2600] *kıyılguçı* olarak okunan kelimenin harf çevrimi: *ĞYYL ĞWÇ'* (R-M 395/17). *Kıyılguçı,* okunuşu yönüyle problemli bir kelimedir. *d* > *y* değişikliği Uygurca evresinde görülmemektedir. Bu yüzden *kıyıl-* Uygurca devresinde *kıdıl-* olmalıydı. Sözcük uzun ünlülü olup *kīlguçı* "yapıcı, kılıcı, öldürücü" olarak da okunabilir, ya da *kıyıt* ve *kıyın* kelimelerinin varlığı bu duruma tanık gösterilerek Eski Türkçe de bir **kıy-* fiil kökü tasarlanabilir.
[2601] Wilkens, 2021: 376a.

[< *ötlüm* (Clauson, 1972: 56a), < *ötel-üm* (Erdal, 1991: 293)]

öt- "girmek, geçmek"[2602], **ötül-* "*geçilmek" (?) biçiminde gelişmiştir.

●**teglük** "közüne mil çekilerek kör edilmiş" < *teg-**il-**ük* > *teglük*

[< *teg-il-* "değilmek" (Eraslan, 2012: § 235)]

teg- "değmek, dokunmak"[2603], *tegil-* "közüne mil çekilmek"[2604] biçiminde gelişmiştir.

●**tokılıg** "güzel" < *tok+ı-**l-**ıg*

[< *toku+lug* (Clauson, 1972: 470a), < *tokı+lıg / tokıl+lıg* (Tezcan, 1975: § 848), < *tokı+lıg* "zarif, narin, güzel, sevimli" (Arat, 1965: not. 10_{61}; Uçar, 2009: 398)]

tok "yansıma söz", *tokı-* ~ *toku-* "dokumak"[2605], *tokıl-* "dövülmek, dokunmak"[2606], *tokılıg* "dokunulan şey, mecazi anlamda güzel" biçiminde gelişmiştir.

●**üzlünçü** "son, bitiş" < *üz-ül-ün-çü* > *üzlünçü*

[< *üz-ül-* (Clauson, 1972: 287a; Erdal, 1991: 683), < *üz-lün-* (Eraslan, 2012: § 236)]

üz- "kesmek, koparmak"[2607], *üzül-* "kesilmek, koparılmak"[2608], *üzlün-* "yok olmak, sona ermek, bitmek"[2609] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **üzlünçülüg**

●**yarlıg (2)** "hüküm, karar" < *yar-ıl-ıg* > *yarlıg*

[< *yarlıg* (Clauson, 1972: 966b), < **yar-ıl-ıg* (Doerfer, 1975: § 1848), < *yarı+lıg, yarı* "yardım" (Öner, 2004: 120), < *yar+lıg* (Tekin, 2016: 205), < Moğ. *car +lıg* (Güner, 2013: 1557[2610])]

yar- "bölmek"[2611], *yarıl-* "yarılmak"[2612] biçiminde gelişmiştir.

●**yavlak** "kötü" < **yav-ıl-ak*

[< **yav+lak* (Clauson, 1972: 876b), < **yab-ıl-ak* / **yab-ıl+a-k* (Tekin, 1987: 158)]

[2602] Wilkens, 2021: 542b.
[2603] Wilkens, 2021: 688a.
[2604] *tegil-* "değmek, dokunmak" fiilinin pasif şeklidir.
[2605] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 888.
[2606] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 888.
[2607] Wilkens, 2021: 832a.
[2608] Wilkens, 2021: 834a.
[2609] Wilkens, 2021: 833b.
[2610] Moğ. *car* "yarlık, yazılı emir veya yönerge, talimat" ~ T. *yar* (Güner, 2013: 1557).
[2611] Wilkens, 2021: 866a.
[2612] Wilkens, 2021: 868a.

**yav*-[2613] kökünden türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **yavlaksız**

●**yitlin-** "kaybolmak" < *yit-**il-**in-*

[< *yét-il-* (Erdal, 1991: 686)]

yit- "kaybolmak, yok olmak"[2614], **yitil-* biçiminde gelişmiştir.

●**yuklun-** "kirlenmek" < *yuk-**ul-**un-*

[< *yuk-lun-* (Erdal, 1991: 640)]

yuk- "bulaşmak"[2615], *yukul-* "kirlenmek"[2616] biçiminde gelişmiştir.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *açıl-, asıl-, bıçıl-, bozul-, isil-*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *adırıl-, agtarıl-, ayatıl-, beklel-, eşidil-*

1/3. Üç heceli kelimelere gelir: *kavzatıl-* (< *kavızatıl-*)

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *beklel-, bodul-, çul-, külel-, sözlel-, tol-*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *kükül-, nomlatıl-, öçül-, saçıl-, seçil-*

3. Geçişsiz fiiller üretir.

4/1. Kendisinden önce gelen ekler:

{-(X)d-}: *tamdul-, tıdıl-*

{-(X)r-}: *adırıl-, amrıl-, buşrul-, evril-, kagrul-, kiñürül-, kutrul-, oñarıl-, tegril-, tetrül-, toñtarıl-, yimiril-, yogrul-*

{-(X)ş-}: *bükşil-, tegşil-*

{-(X)t-}: *ayatıl-, kavzatıl-, köntül-, kurşatıl-, kületil-, mantıl-, nomlatıl-, sözletil-, tokıtıl-, tutul-, unıtıl-, yaratıl-*

{+(X)k-}: *kükül-*

{+A-}: *ulal-, uşal-, üstel-, yaykal-, yörgel-*

{+lA-}: *beklel-, külel-, sözlel-*

{-DUr-}: *kötrül-, tapınturul-*

4/2. Kendisinden sonra gelen ekler:

{-(X)g}: *tokılıg, yarlıg*

{-(X)k}: *teglük*

{-(X)m}: *ötlüm*

{-(X)n-}: *yitlin-, yuklun-*

[2613] *yavız, yavrı-* aynı kökün türevleri olmalı.
[2614] Wilkens, 2021: 906a.
[2615] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 985.
[2616] Erdal, 1991: 689.

{-(X)nç}: *evrilinçsiz*

{-(X)nçU}: *üzlünçü*

{-Ak}: *yavlak*

{-gUçI}: *kıyılguçı*

5. Ekin işlevi:

Pasiflik ve meçhul ifade eden geçişsiz fiiller yapar.

6. Ekin değerlendirilmesi:

Türkçede en işlek kullanılan fiilden fiil yapma eklerinden biridir.

Hem geçişli hem geçişsiz tabanlara gelir.

Geçişsiz fiillerden meçhul fiiller, geçişli fiillerden de pasif fiiller yapar.

Ünlü ile biten fiillere doğrudan gelir.

Ünsüz ile biten fiillere araya yardımcı ses alarak gelir.

4.5. {-(X)n-}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 140 kelime bulunmaktadır:

I. {-(X)n-}

●**açın- (1)** "açılmak, itiraf etmek" < *aç-ın-*

[< *aç-ın-* (Clauson, 1972: 29a; UW, 1977: 42a; Erdal, 1991: 584)]

aç- (1) "açmak; açıklamak"[2617] AY'de tanıklanmaktadır.

açın- yadın- "itiraf etmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

birök kayu kişi yüz miñ kalp ödlertin berü kılmış erser ertingü agır ayıg kılınçlarıg yene bir ödünk(*e*)*ye* ***açıngalı*** *yadıngalı usar ol ayıg kılınçları barça öçülür alkınur* "şayet hangi kişi yüz bin *kalpa* zamanından beri çok ağır günahları işlemiş olsa yine bir an (günahlarını) **itiraf edebilse** o günahların hepsi yok olur" (srt. 3453).

●**açın- (2)** "bakmak, ilgi göstermek, saygı göstermek" < *açı-n-*

[< *aç-ın-/açı-n-* (Clauson, 1972: 29a), < *açı-n-* (UW, 1977: 42a; Erdal, 1991: 584)]

**açı-*[2618] "*ilgi göstermek, bakmak"[2619] tabanından türemiştir.

açın- aya- "itibar etmek, saygı göstermek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

[2617] Wilkens, 2021: 3a.

[2618] *açıg* (2) < *açı-g* "saygı, hürmet" de aynı kökten türemiştir (UW, 1977: 41a; Erdal, 1991: 181).

[2619] UW, 1977'de *açı-* iki madde başı olarak verilmiş, ancak her ikisi de "acımak, merhamet etmek" olarak anlamlandırılmıştır. UW, 2010'de ise *açı-* "acımak, merhamet etmek" tek madde de verilmiştir. "Ödül, hediye" anlamındaki *açıg*'in kökü olan *açı-*; "ilgi göstermek, bakmak" anlamında ikinci bir *açı-*, ya da *açı-* "acımak, merhamet etmek" fiilinin ikinci bir anlamı olmalıdır.

ol ödün ol ilig kan olarnı ***açınu*** *ayayu tutsar biz yene t*(*e*)*ñrim ol ilig kanıg ayayu agırlayu köyü közetü tutgay biz* "o zaman o hükümdar onlara **itibar etse** biz de, efendim, o hükümdara saygı göstererek koruyup gözeteceğiz" (str. 10693).

●**adın-** "hayret etmek, şaşırmak" < *ad-ın-*

[< **ad-ın-* (Clauson, 1972: 61b), < *adın-* (UW, 1977: 51a; Erdal, 1991: 584)]

ad- "farklılaşmak"[2620] kökünden türemiştir.

adın- muñad- "hayrete düşmek, şaşırmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

bu savlarıg eşidip ol törüde yıgılmış kamag kişiler ***adıntılar*** *muñadtılar* "bu sözleri işitip o törende toplanmış bütün kişiler **şaşırdılar**" (str. 348).

●**agırın-** "sızlanmak, acınmak" < *agır+ı-n-* > *agırın-*

[< *agrı-n-* (Clauson, 1972: 92a; UW, 1979: 73b; Erdal, 1991: 585)]

agır "agır"[2621], *agrı-* "ağrımak"[2622] kökünden türemiştir.

yalvar- agrın- "yalvarmak ve feryat etmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

ol yazı içi yene bütürü yalbarmak ***agırınmak*** *möñremek ınçıklamakda ulatı eşidgeli umaguluk ünleri üze yañkura turur* "o ova içi, yine tümüyle yalvarma, **sızlama**, bağırma, hıçkırma gibi işitilemeyecek sesler ile yankılanmaktadır" (str. 257).

●**agırkan- → agrıkan-**

●**agrıkan-** "ağrıdan inlemek" < *agır+ı-g+ka-n-* > *agrıkan-*

[< **agrıka-n-* (Clauson, 1972: 94a), < **agrıg+ka-n-* (UW, 1979: 73b; Erdal, 1991: 459, 585)]

agır "agır"[2623], *agrı-* "ağrımak"[2624], *agrıg* "ağrı, sancı, hastalık"[2625], **agrıka-* "*ağrımak" biçiminde gelişmiştir.

ögsüz yatdı ögsüzi arasınta laylag sözlep yene ***agrıkanıp*** "baygın yattı, baygınlığı arasında sayıkladı, yine **ağrıdan inleyip** (str. 377).

●**agtın-** "yükselmek, çıkmak" < *ag-ı-t-ın-*

[< *agıt-ın-* (Clauson, 1972: 81b), < **ag-ıt-ın-* (UW, 1979: 75b), < *agt-ın-* (Erdal, 1991: 586)]

[2620] Tezcan, 1975: § 803.
[2621] Wilkens, 2021: 18a.
[2622] Wilkens, 2021: 20b.
[2623] Wilkens, 2021: 18a.
[2624] Wilkens, 2021: 20b.
[2625] Wilkens, 2021: 20b.

ag- "yukarı çıkmak, yükselmek"[2626], *agıt-* "yükseltmek"[2627] biçiminde gelişmiştir.

ötrü ***agtıntı*** *yokaru idiz tag töpüsi üze* "sonra yukarı, yüksek dağ tepesine **çıktı**" (str. 16555).

●**agızan-** "söylenmek" < *agız+a-n-*

[< *agız+a-n-* (Clauson, 1972: 98b), < **agz+a-n-* UW, 1979: 77b)]

agız "ağız"[2628], **agza-* biçiminde gelişmiştir.

t(*e*)*ñrim siziñ* ***agızanmış*** *köni kirtü savıñız alku barça bozulup* "efendim, sizin **söylenmiş** gerçek sözünüz hepsi bozulup" (str. 13201).

●**alın-** "alınmak, kabul edilmek" < *al-ın-*

[< *al-ın-* (Clauson, 1972: 148a; UW, 1979: 93b; Erdal, 1991: 586; Eraslan, 2012: § 239; Ercilasun, 2014: 41)]

al- "almak"[2629] AY'da tanıklanmaktadır.

biş ajun tınl(*ı*)*g oglanların birle iiş* ***alınıp*** *munçulayu yig başdınkı köni tüz tuymakıg tuyup üzeliksiz üstünki yig burkan kutın bulayın* "beş varlık suretindeki canlıların çocuklarıyla dost **olup** böylesi üstün, doğru aydınlanmayı duyup mükemmel *buddha*lığı bulayım" (str. 5061).

●**alkın-** "sona ermek, yok olmak" < *al-k-ın-*

[< *alk-ın-* (Clauson, 1972: 138b; UW, 1979: 97a; Erdal, 1991: 587)]

al- "almak"[2630], *alk-* "yok etmek, ortadan kaldırmak, bitirmek"[2631] AY'da tanıklanmaktadır.

arı- alkın- "yok olmak", *arta- alkın-* "çürüyüp yok olmak, bozulup sona ermek", *öç- alkın-* "yok olmak", *üzül- alkın-* "kesilmek ve bozulmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **alkınçu, alkınçsız, alkıntur-**

tsuy irinçü agır ayıg kılınçları neteg arıdı ***alkıntı*** *dıjıt kşantı bultılar erser* "günahları nasıl **yok oldu,** tövbeleri kabul oldu ise" (str. 4260).

●**alpırkan-** "güçlük çekmek, zorlanmak" < *alp+ırka-n-*

[2626] Wilkens, 2021: 16a.
[2627] Clauson, 1972: 80b.
[2628] Wilkens, 2021: 19a.
[2629] Wilkens, 2021: 27a.
[2630] Wilkens, 2021: 27a.
[2631] UW, 1979: 95a; Wilkens, 2021: 29b.

[< *alp+ırka-n-* (Clauson, 1972: 128b; Erdal, 1991: 588), < *alpırkan-* (UW, 1979: 107b), < *alp+ırka-n-* "yiğitlenmek" (Gabain, 1988: § 96), < *alp+ır-ka-n-* (UW, 2010: 53), < *alp+ı+rka-n-* (Eraslan, 2012: § 264)]

alp[2632] "zor, güç; cesur, alp"[2633], **alpırka-*[2634] "zorlanmak" biçiminde gelişmiştir.

alpırkan- irin- "zorlanmak, üzülmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

tünle küntüz kılmasun ***alpırkanmak*** *irinmek* "gece gündüz **zorlanmasın**, üzülmesin" (str. 12770).

●**amran-** "sevmek, istemek" < **amı-r+a-n-* > *amran-*

[< *amra-n-* (Clauson, 1972: 163b; UW, 1979: 121b; Erdal, 1991: 588)]

**amı-* "*sakinleşmek", **amır* ~ *amul* "sakin, nazik, barış"[2635], *amra-* "sevmek"[2636] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **amrançıg**

amranmakdın *üdrülmişlerke yükünür m*(*e*)*n* "**sevmekten** ayrılanların (önünde) eğiliyorum" (str. 13146).

●**arın-** "temizlenmek, arınmak" < *arı-n-*

[< *arı-n-* (Clauson, 1972: 235; UW, 1981: 191b; Erdal, 1991: 588)]

arı- "temiz olmak"[2637] AY'de tanıklanmaktadır.

kaçan birök ol tınl(*ı*)*glar ol antag agır ayıg kılınçlarıntın arınmak tileser* "ne zaman o canlılar öylesi ağır günahlarından **arınmayı** isteseler" (str. 4311).

●**arıtın-** "temizlenmek, arınmak" < *arı-t-ın-*

[< *arıt-ın-* (Clauson, 1972: 213a; UW, 1981: 195a; Erdal, 1991: 589)]

arı- "temiz olmak"[2638], *arıt-* "temizlemek"[2639] AY'de tanıklanmaktadır.

ötrü bu nom erdinig okıtıp bu yunguluk törüg kılıp yunsun ***arıtınsun*** "sonra bu öğreti mücevherini okutup bu yıkanma ritüelini gerçekleştirip yıkanıp **temizlensin**" (str. 12543).

●**aşan-** "yemek yemek" < *aş+a-n-*

[< *aşa-n-* (Clauson, 1972: 264a; UW, 1988: 241b; Erdal, 1991: 589)]

aş "yiyecek"[2640], *aşa-* "yemek yemek"[2641] AY'da tanıklanmaktadır.

[2632] *alp* < *al-p, al-* "almak" kökünden türemiş olabilir (?).
[2633] Wilkens, 2021: 33b.
[2634] UW, 1979: 107a.
[2635] Räsänen, 1969: 19a; Clauson, 1972: 161b; UW, 1979: 119a-120b.
[2636] UW, 1979: 119a; UW, 2010: 57b.
[2637] Wilkens, 2021: 59b.
[2638] Wilkens, 2021: 59b.
[2639] Wilkens, 2021: 62a.
[2640] Wilkens, 2021: 75a.

kayu küsüşi erser anı köñülinte sakınu kün t(*e*)*ñri togmazkan ol ok ev içinte olurup kara öñlüg aşlarıg* ***aşansun*** "hangi isteği varsa onu gönlünde düşünüp güneş tanrı doğmadan o evin içinde oturup kara renkli **yemekleri yesin**" (str. 9698).

●**atan-** "adlandırılmak, adı söylenmek" < *at+a-n-*

[< *ata-n-* (Clauson, 1972: 61a; UW, 1988: 255b; Erdal, 1991: 590; Ercilasun, 2014: 41)]

at "ad"[2642], *ata-* "ad vermek, adlandırmak, adını anmak"[2643] AY'da tanıklanmaktadır.

üç aylar erür yazkı öd tip üç aylar titir yay ödler tip üç aylar ***atanur*** *küz ödler tip üç aylar bolur kışkı ödler tip* "üç ay ilkbahar, üç ay yaz, üç ay güz, üç ay kış diye **adlandırılır**" (str. 15261).

●**atkan-** "bağlanmak, algılamak" < *at+ka-n-*

[< **atka-n-* (Clauson, 1972: 47b), < **art+ka-n-* (UW, 1988: 263b) < **at+ka-n-* (Tekin, 1987: 158), < **at+ga-n-* (Tekin, 2013h: 339-346)]

at "ad, isim"[2644], *atka-* "tutmak, yakalamak"[2645], *atkan-* "algılamak"[2646] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **atkangu**

etöz kaçıg ***atkanur*** *agır yinik büritmekig* "vücut organı, ağır ve hafif teması **algılar**" (str. 9751).

●**atlan-** "ata binmek" < *at+la-n-*

[< *at+lan-* (Clauson, 1972: 58a; UW, 1988: 269), < *at+la-n-* (Gabain, 1988: § 89; Erdal, 1991: 591)]

at (2) "at, beygir"[2647], *atla-* "ata binmek"[2648] biçiminde gelişmiştir.

ikegü birle ***atlanıp*** *tilegeli arıgka baralım* "ikimiz birlikte **ata binip** aramak için ormana gidelim" (str. 16495).

●**ayın-** "korkmak" < **ay-ın-*

[< *ayın-* (Clauson, 1972: 274; Erdal, 1991: 591[2649]), < **ay-ın-* (UW, 1994: 308a)]

[2641] Wilkens, 2021: 75b.
[2642] Wilkens, 2021: 78a.
[2643] Wilkens, 2021: 80a.
[2644] Wilkens, 2021: 78b.
[2645] Wilkens, 2021: 13a.
[2646] Wilkens, 2021: 13a; UW, 1988: 263a-265b.
[2647] UW, 1988: 252b.
[2648] Wilkens, 2021: 81b.

**ay-* "korkmak" kökünden türemiştir.

korkın- ayın- "korkmak, ürkmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

karunaavakıra<ma>ntık atl(ı)g ulug y(a)rlıkançuçu köñülke inmeklig sek(i)zinç oruntakı bodıs(a)t(a)vlarka k(e)ntü etözleriniñ ikidin yanlarınta kısarı arslanlar kanı köyü közetü tutup kamag keyikler kuvragı korkınu ***ayınu*** *turmışları közünür* "*karuṇāavakramantikā* adlı çok merhametli gönüle inmekle ilgili sekizinci yerdeki *Bodhisatva*lara, kendi vücutlarının iki yanında aslanlar hükümdarının koruyup gözettiği bütün yabani hayvanlar topluluğunun **korktuğu** görünür" (str. 8547).

●**ayman-** "korkmak, utanmak, çekinmek" < **ayma-n-*

[< *eymen-* (Clauson, 1972: 273b; UW, 2010: 212; Erdal, 1991: 598)]

**ayma-* "çekinmek, korkmak, ürkmek" tabanından türemiştir.

uyad- ayman- "utanmak ve korkmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **aymanç, aymançsız**

kaçan birök ol tınl(ı)glar ol antag agır ayıg kılınçlarıntın arınmak tileser öz kılmış kılınçlarıña ertingü uyadsar ***aymansar*** *kin keligme ödteki ayıg yavız tüş birgüsiñe artukrak korksar beliñleser* "ne zaman o canlılar öylesi ağır günahlarından arınmayı isterlerse kendi işledikleri amellerinden çok utansalar ve **korksalar** gelecek zamandaki kötü karşılıklarından daha çok korksalar" (str. 4313).

●**azlan-** "hırslanmak" < Soğ. *''z* + T. *+lan-* < *az+la-n-*

[< *az+lan-* (Clauson, 1972: 287b; Erdal, 1991: 510)]

az "hırs, istek"[2650], **azla-* biçiminde gelişmiştir.

azlan- kıvırgaklan- "cimrilik etmek", *azlan- künile-* "haset etmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

köñülin adın kişiniñ edgüsiñe ***azlanmamak*** *künilememek övke köñül tutmamak övkelememek t(e)rs körüm öritmemek erür* "içinden başkasının iyiliğine **haset etmemek,** kızmamak ve gıybet etmemektir" (str. 6160).

●**basın-** "basılmak, ezilmek, yenilmek" < *bas-ın-*

[< *bas-ın-* (Clauson, 1972: 374a; Erdal, 1991: 592; Ercilasun, 2014: 42)]

bas- "basmak, hüküm sürmek, baskı altında tutmak, yenmek"[2651] AY'de tanıklanmaktadır.

[2649] Erdal, Moğ. *ayu-* 'korkmak'ın **ayX-* formunu temsil edeceğini düşünmektedir (Erdal, 1991: 591).
[2650] Wilkens, 2021: 91a.

Genişlemiş şekli için → **basıntur-**

aç kız ig kegen bolmaguluk yat yagıka basınmaguluk iş kütügüg işleyür m(*e*)*n tip munçulayu sakınmış k*(*e*)*rgek* "açlık ve hastalık olmayacak, düşmana yenilmeyecek işi yaparım diye böylece düşünmelidir" (str. 11131).

●**beklen-** "bağlanmak, kapatılmak" < *bek+le-n-*

[< *bekle-n-* (Clauson, 1972: 327a; Erdal, 1991: 593)]

bek "pek, sağlam, sıkı"[2652], *bekle-* "bağlamak, sabitlemek, sıkılaştırmak"[2653] AY'de tanıklanmakatadır.

anıñ ikin ara yene m(*e*)*n munı teg agızım* ***beklenip*** *ölmek emgekke tegdim* "onun ikisi arasında yine ben böyle ağzım **kapanıp** ölüm ızdırabına ulaştım" (str. 174).

●**bertin- ~ birtin-** "yaralanmak" < *bert-in-*

[< *bert-in-* (Clauson, 1972: 359a; Erdal, 1991: 594)]

bert- "yaralamak"[2654] AY'de tanıklanmakatadır.

busuşlug okın ursukup ***birtinip*** *yüreki emgenti* "üzüntü okuyla vurulup **yaralandı**, yüreği acı çekti" (str. 16410).

●**bışrun- ~ bışurun-** "olgunlaşmak, öğrenmek"[2655] < *bış-*(*u*)*r-un-* > *bışrun-*

[< *bışur-un-* (Clauson, 1972: 594a; Erdal, 1991: 594)]

bış- "tamamlanmak, olgunlaşmak"[2656], *bışur-* "tamamlamak, olgunlaştırmak"[2657] AY'de tanıklanmaktadır.

bışrun- ögretin- "alıştırmak, öğrenmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **bışruntur-**

ötrü özke adınaguka asıg tusu kılmaklıg ulug bedük küsüşde turup tört türlüg erigde turkaru bilge biligig ***bışrunurlar*** *<ögretinürler>* "sonra kendilerine ve başkalarına yararlı olmayı çok isteyip dört türlü davranışta sürekli hikmeti **öğrenirler**" (str. 7966).

●**bışurun- → bışrun-**

●**bilin-** "bilinmek" < *bil-in-*

[2651] Wilkens, 2021: 145a.
[2652] Wilkens, 2021: 155b.
[2653] Wilkens, 2021: 157a.
[2654] Wilkens, 2021: 160b.
[2655] Wilkens, 2021: 168b.
[2656] Wilkens, 2021: 168a.
[2657] Clauson, 1972: 383b; Tokyürek, 2018: 805b.

[< *bil-in-* (Clauson, 1972: 343b; Erdal, 1991: 594; Eraslan, 2012: § 239; Ercilasun, 2014: 42)]

bil- "bilmek, anlamak"[2658] AY'de tanıklanmaktadır.

bilin- tuyun- "farkına varmak, anlamak", *bilin- ukun-* "anlamak, kavramak", *ökün- bilin-* "pişman olmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

<kılmış> agır ayıg kılınçlarımın anı barça kalısız ökünür m(*e*)*n* ***bilinür*** *m*(*e*)*n açınur m*(*e*)*n yadınur m*(*e*)*n yaşurmaz m*(*e*)*n baturmaz m*(*e*)*n örtmez m*(*e*)*n kizlemez m*(*e*)*n* "yapmış olduğum bütün günahlarımın hepsinden **pişmanlık duyup** itiraf ederim, (hiçbirini) gizlemem" (str. 4239).

●**birtin- → bertin-**

●**boşgun-** "öğrenmek" < **boşgu-n-*[2659]

[< **boşgu-n-* (Clauson, 1972: 379b), < *boşgun-* (Erdal, 1991: 595)]

**boşgu-* tabanından türemiştir.

boşgun- tut- "dikkate alıp anlamak, öğrenmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

üzeliksiz üstünki yig köni tüz tuymak burkan kutı küsüşin ***boşguntum*** *tutdum okıdum sözledim* "benzersiz, üstün doğru aydınlanma (adlı) *Buddha*lık isteğini **öğrendim**, tuttum, okudum, söyledim" (str. 5378).

●**bökün-** "anlamak, idrak etmek, düşünmek" < *bök-ün-*

[< *bög-ün-* (Clauson, 1972: 328a; Erdal, 1991: 595)]

bök- "hesaplamak"[2660] kökünden türemiştir.

bökün- sakın- "düşünmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

neñ kimke y(*e*)*me iringülük övkelegülük ermez tip munçulayu köni oñaru* ***bökünüp*** *ol ok emgeklerin süzük köñülin teginmek aşamak erür* "hiç kimseye de öfkelenilmez diyerek böylece dosdoğru **düşünüp** o ızdırapları temiz kalple kabullenmektir" (str. 6373).

●**bölün-** "bölünmek, ayrılmak" < *böl-ün-*

[< *böl-ün-* (Erdal, 1991: 595)]

böl- "bölmek"[2661] AY'de tanıklanmaktadır.

üç türlüg kutka katıglanguluk kişili t(*e*)*ñrili ajunınta togguluk iki y*(*i*)*g*(*i*)*rmi bölükin* ***<bölünmiş>*** *katı karı nomlarıg nomladaçı etöz erser* "üç türlü saadet

[2658] Wilkens, 2021: 170a.
[2659] *boşgur-* < **boşgu-r-*, *boşgut* < **boşgu-t* biçimi de vardır.
[2660] Wilkens, 2021: 191b.
[2661] Wilkens, 2021: 192a.

için gayret edilecek, insan ve tanrı suretinde doğulacak, on iki bölüme **ayrılmış** karışık öğretileri öğretecek vücut ise" (str. 2002).

●**bulgan-** "bulanmak, bulaşmak, karışmak" < *bulga-n-*

[< *bulga-n-* (Clauson, 1972: 337; Erdal, 1991: 596; Tekin, 1987: 160[2662])]

bulga- "karışmak" tabanından türemiştir.

kış ödlerte ***bulganur*** *sanıpat atl*(*ı*)*g katıglıg ig* "kış aylarında *saṃnipāta* adlı kötü hastalık **bulaşır**" (str. 15312).

●**busan-** "kederlenmek" < *bus+a-n-*

[< **busa-n-* (Clauson, 1972: 374a), < *busan-* (Erdal, 1991: 596)]

bus "sis"[2663], **busa-*[2664] "*kederlenmek" biçiminde gelişmiştir.

busan- kagrul- "kederlenmek, üzülmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

anı körüp ol ilig beg ertingü ***busantı*** *kagrultı* "onu görüp o hükümdar çok **kederlendi**" (str. 15186).

●**busurkan-** "endişelenmek, kederlenmek, acı çekmek" < *bus+urka-n-*

[< *bus+urka-n-* ya da < *buş-ırkan-, buş-* "canı sıkılmak, dertlenmek" (Erdal, 1991: 464, 597)]

bus "sis"[2665], **busurka-* biçiminde gelişmiştir.

busurkan- buşrul- "kederlenmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

etözüm ***busurkanur*** *buşrulur ootka örtenip köyer teg* "vücudum, ateşte yanar gibi **acı çeker**" (str. 16218).

●**bügülen-** "mistik bilgeliğe sahip olmak, hikmetlenmek" < *bügü+le-n-*

[< *bögüle-n-* (Clauson, 1972: 327b), < *bügüle-n-* (Erdal, 1991: 597)]

bügü "büyü, hikmet"[2666], *bügüle-* "bilge olmak"[2667] AY'de tanıklanmaktadır.

başdınkı kuvragıña nom nomlayu y(*a*)*rlıkadukda yüz miñ koltı nayut tümen tınl*(*ı*)*glar alku akıgların alkıp nızvanılıg kkirlerin tarkarıp arhant kutın bulup üç türlüg y*(*a*)*ruk bilge bilig altı türlüg* ***bügülenmek*** *edremke tıdıgsız erklig boltılar* "ilk cemaatine vaaz verdiğinde milyonlarca canlı, bütün akıntılarını bırakıp, ihtiras kirlerini terk edip *Arhant*lığa erişip üç türlü parlak hikmet, altı türlü **büyü erdemine** engelsiz sahip oldular" (str. 5359).

[2662] Tekin, **bu-l-* kök halinin düşünülebileceğini, buradan türeyen *buş-* "kızmak, öfkelenmek", *buşak* "kızgın adam", Anadolu Türkçesinde *buşu* " öfke" ve **bu-l-ıt* "havanın bozulması"nı örnek vererek **bu-* köküne indirip indirilemeceğini sorgulamaktadır (Tekin, 1987: 160).

[2663] Clauson, 1972: 370b.

[2664] Clauson, 1972: 372a.

[2665] Clauson, 1972: 370b.

[2666] Ayazlı, 2012: 302b.

[2667] Wilkens, 2021: 211.

●**çoglan-** “parlamak, ünlenmek” < *çog+la-n-*

[< *çog+la-n-* (Räsänen, 1969: 113a), < *çog+lan-* (Clauson, 1972: 408a; Erdal, 1991: 511)]

çog “alev, parlak”[2668], **çogla-* “*alevlenmek, parlamak” biçiminde gelişmiştir.

bu sudurnuñ çoglug küçinte erklig kañsı kannıñ atı ***çoglansun*** “bu *sūtra*nın şöhreti sayesinde kudretli *k‘ang hsi* hanın adı **parlasın**” (str. 17580).

●**emgen-** “ızdırap çekmek” < *emge-n-*

[< *emge-n-* (Clauson, 1972: 160a; Erdal, 1991: 597; UW, 1998: 373a)]

emge- “acı çekmek”[2669], *emgek* “acı ızdırap, sıkıntı”[2670] biçiminde gelişmiştir.

ülgüsüz kolusuz busuş kadgularka egirtip ertingü ***emgenürler*** *erser* “sayısız sıkıntılarla kuşatılıp çok **ıztırap çekerler**se” (str. 3750).

●**erin**- “tembel olmak, yorulmak” < **er-in-*

[< *erin-* (Clauson, 1972: 235a; UW, 1988: 429b), < *er-in-* (Erdal, 1991: 599)]

**er-* kökünden türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **erinçeñ, erinüksüz**

bu nom erdini yörügin ***erinmedin*** *barsunlar açıg emgek timedin* “bu öğreti mücevherinin yorumu doğrultusunda acı ve ıztırap demeden, **yorulmadan** gitsinler” (str. 15068).

●**erkeçlen-** “dalgalanmak” < *erkeç+le-n-*

[< *örküç+len-* (Clauson, 1972: 228b), < *erkeç+len-* (Erdal, 1991: 511)]

erkeç “teke”[2671], **erkeçle-* biçiminde gelişmiştir.

erkeçlen- yaykal- “dalgalanmak” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

ügüzler köller <ulatı ulug suvlar yaykaltı> ***erkeçlenip*** *yaykalıp tetrü oñaru savrıltı* “nehirler, göller ve büyük sular dalgalandı, **dalgalanıp** sağa sola savruldu” (str. 16357).

●**erksin-** “hakim olmak” < *erk+si-n-*

[< *erk+si-n-* (Clauson, 1972: 227b; Erdal, 1991: 533; UW, 1998: 441a)]

erk “güç”[2672], **erksi-* biçiminde gelişmiştir.

ulug edgü ögli köñülte ulug y(a)rlıkançuçı köñülte ulug dyanta kirmek ünmek üze ***erksinmek*** *y(e)me kayu erür tip tiser* “büyük dost gönüle, büyük

[2668] Wilkens, 2021: 236b.
[2669] Räsänen, 1969: 42b; Clauson, 1972: 159b; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 637.
[2670] Wilkens, 2021: 104a.
[2671] Clauson, 1972: 223.
[2672] Wilkens, 2021: 116a.

merhametli gönüle, büyük meditasyona girerek ve çıkarak **hakim olmak** yine nasıldır, denilirse" (str. 7243).

●**eşidigsin-** "duymak istemek" < *eşid-igse-n-* > *eşidigsin-*

eşid- ~ *işid-* "işitmek"[2673], *eşidigse-* "duymak istemek"[2674] AY'de tanıklanmaktadır.

eşidigsin- AY'de nüsha farkı olarak bulunmaktadır. Bu yüzden örnek cümle verilmedi.

●**hualan-** "çiçeklenmek" < Çin. 花 *hua* (G. 5002) + T. *+lan-* < *hua+la-n-*

[< *hua+lan-* (Erdal, 1991: 513)]

hua "çiçek"[2675], **huala-* biçiminde gelişmiştir.

sögütke mañgal kalpavarkaş ***hualanmış*** *şala sögütke* "ağaca, kutlu dilek ağacı **çiçeklenmiş** *śāla* ağacına" (str. 17574).

●**ıçan-** → **yıçan-**

●**ıçgın-** "kaybetmek, vazgeçmek, bırakmak" < **ıçgı-n-* /**ıçıgı-n-*

[< *ıçgın-* (Clauson, 1972: 23a; Sevortyan, 1974: 672; Erdal, 1991: 601; UW, 2020: 69)]

**ıçgı-* tabanından türemiştir.

ögin köñülin ***ıçgıntı*** "aklını, gönlünü **kaybetti**" (str. 16391).

●**ilen-** "hükmetmek, yönetmek, hâkim olmak" < *il+e-n-*

[< *élle-n-* (Clauson, 1972: 148a), < *il-le-n-* (Tekin, 1987: 151), < *él-le-n-* (Erdal, 1991: 599[2676]; Ayazlı, 2012: 203)]

il "ülke, devlet"[2677], **ile-* "*yönetmek" biçiminde gelişmiştir.

ilen- erksin- "hakim olmak, hükmetmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

ajunta il orunı yigedgey kötrülgey ***ilenmeki*** *erksinmeki asılgay üstelgey* "dünyada saltanatı yükselecek, **hâkimiyeti** artacak" (str. 10976).

●**ilin-** "yapışmak, bağlı olmak" < *il-in-*

[< *il-in-* (Clauson, 1972: 148b *il-* "yakalamak"; Erdal, 1991: 602 *il-* "ilişmek")]

il- "yapıştırmak, iliştirmek"[2678] kökünden türemiştir.

[2673] UW, 2020: 36; Wilkens, 2021: 125a.
[2674] Wilkens, 2021: 125b.
[2675] Wilkens, 2021: 284b: (hwa).
[2676] Erdal, UW'de geçen *il*(*l*)*enür* (163b) ve (Clauson, 1972)'de geçen *illen-* (148a) örneklerinden yola çıkarak sözcüğün **il+e-*'den değil, *il+le-*'den geldiğini, ancak buradaki ünsüz tekleşmesinin tarih öncesi bir zamanda gerçekleştiğini ifade etmiştir (Erdal, 1991: 599).
[2677] Wilkens, 2021: 253a.
[2678] Wilkens, 2021: 303a.

ilin- yapşın- “bağlanmak, yapışmak, tutunmak” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

muntagın ötrü sansarka y(*e*)*me* ***ilinmez*** *nırvanka y*(*e*)*me bodulmaz* “bundan dolayı s*aṃsāra*ya da **yapışmaz,** *nirvāṇa*ya da bağlanmaz” (str. 9968).

●**iltin-** “taşımak, elinde bulundurulmak, götürülmek” < *ilt-in-*

[< *élet-in-* > *éltin-* (Clauson, 1972: 133a), < *élt-in-* (Erdal, 1991: 599; UW, 2020: 13)]

ilt- “götürmek, taşımak, göndermek”[2679] AY’de tanıklanmaktadır.

m(*e*)*n ötrü olarka kop türlüg* ***öz iltingülük*** *ed tavar agı barım altun kümüş erdini yinçü çaç kaş aş içgü ton kedim hua çeçek tüş yimiş <alku barça> birgey m*(*e*)*n* “ben sonra onlara her türlü **taşınacak** mal mülk, servet, altın, gümüş, mücevher, firuze, yeşim taşı, yiyecek, içecek, elbise, çiçek ve meyvenin hepsini vereceğim” (str. 14064).

●**irin- ~ yirin-** “kızmak, öfkelenmek, acımak; tembel olmak” < *ir-in-*

[< *ir-in-* (Clauson, 1972: 235a; Erdal, 1991: 599; UW, 2020: 27)]

ir-[2680] “iğrenmek, aşağılamak, kötülemek”[2681], *irin-* “kızmak, öfkelenmek, acımak”[2682] AY’de tanıklanmaktadır.

neñ kimke y(*e*)*me* ***iringülük*** *övkelegülük ermez tip munçulayu köni oñaru bökünüp ol ok emgeklerin süzük köñülin teginmek aşamak erür* “hiç kimseye de **öfkelenilmez** diyerek böylece dosdoğru düşünüp o ızdıraplarını temiz kalple kabullenmektir” (str. 6372).

●**itin-** “hazırlanmak, süslenmek” < *it-in-*

[< *ét-in-* (Clauson, 1972: 61b; Erdal, 1991: 600; UW, 2020: 64), < *it-in-* (Ercilasun, 2014: 42)]

it- “yaratmak, yapmak, hazırlamak, süslemek”[2683] AY’de tanıklanmaktadır.

itin- tümen- “düzenlenmek, hazırlanmak” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

üçünç adıkarmıkı atl(*ı*)*g yañırtı ögretinteçi oruntakı bodıs*(*a*)*t*(*a*)*vlarka k*(*e*)*ntü öz etözleri yarık yaşık itig tümeg üze* ***itinip*** *tümenip alpalmışları kedlenmişleri y*(*e*)*me alku yagı yavlaklar barça adak asra bolmışları közünür* “üçüncü *ādikarmika* adlı yeniden öğrenilecek yerdeki *Bodhisatva*lara kendi vücutları

[2679] Wilkens, 2021: 256a.
[2680] *yir- ~ ir-*.
[2681] UW, 2020: 23; Wilkens, 2021: 259b.
[2682] UW, 2020: 27; Wilkens, 2021: 260b.
[2683] UW, 2020: 55; Wilkens, 2021: 264b.

zırh ile **süslenmiş** olarak; kahramanlıkları da bütün düşmanlarının hepsinin yenilmişliği şeklinde gözükür" (str. 8504).

●**kakın-** "itiraf etmek, tövbe etmek, pişman olmak, açıklamak, günah çıkarmak" < *kek+i-n-* (?) > *kakın-*

[< *kak-ın-* (Clauson, 1972: 611b), < *kakı-n-* Erdal, 1991: 603)]

**kak* ~ *kek* (?) "öfke, nefret, kin"[2684], *kakı-* "öfkelenmek, sinirlenmek, kızmak"[2685] biçiminde gelişmiştir.

ökün- kakın- "pişman olmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*ötrü öñre sözlegüçi burkanlar bodıs(a)t(a)vlar atın birer birer atayu birer birer yükünüp kılmış ayıg kılınçın ökünüp **kakınıp** kşantı kılıp antada kin oñ tizin çökitip <iki> ayasın kavşurup bu d(a)r(a)nı nomug miñ sekiz kata sözlesün* "daha sonra konuşmacı, *Buddha*lar ve *Bodhisatva*ların adını birer birer söyleyip birer birer secde ederek işlediği günahından **pişman olup** tövbe ettikten sonra sağ dizini yere koyup iki ayasını kavuşturup bu duayı bin sekiz defa söylesin" (str. 9692).

●**katıglan-** "gayret etmek, çabalamak, çaba sarf etmek" < *kat-ıg+la-n-*

[< *katıgla-n-* (Clauson, 1972: 600b[2686]), < *katıg+lan-* (Erdal, 1991: 512; Ercilasun, 2014: 34), < *kat-ı-g-la-n-* (Arat, 1965: not. 35_{20})]

kat- "katılaşmak, sertleşmek"[2687], *katıg* "sert, katı, sağlam"[2688], **katıgla-* biçiminde gelişmiştir.

*birök olar körmeser kirtü meniñ etözümin ikileyü yene **katıglansun*** "eğer onlar benim gerçek vücudumu görmeseler tekrar (görmeye) **gayret etsinler**" (str. 12763).

●**kazgan-** "kazanmak" < **kazga-n-*

[< **kazga-n-* (Clauson, 1972: 683a), < *kazgan-* (Erdal, 1991: 604)]

**kazga-* tabanından türemiştir.

*bu nom erdinig eşidteçiler y(e)me yitinçsiz tutunçsız ulug türlüg buyan edgü kılınçlarıg bulurlar **kazganurlar*** "bu öğreti mücevherini dinleyecek olanlar da nail olunamayacak çok çeşitli sevapları **kazanırlar**" (str. 11280).

●**kedlen-** "kuvvetlenmek, güçlenmek" < Soğ. *k'dy* + T. *+len-* < *ked+le-n-*

[2684] Wilkens, 2021: 353b.
[2685] Wilkens, 2021: 320a.
[2686] *katıgla-* biçimi *katıglan-* için hatalı bir okumadır (Clauson, 1972: 600a).
[2687] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 692.
[2688] Wilkens, 2021: 344b.

[< *kedle-n-* (Erdal, 1991: 604)]

ked ~ key, kez "çok, devamlı; yetenekli, dikkatli, sağlam", *kedle-* "kuvvetlenmek, güçlenmek"[2689] biçiminde gelişmiştir.

*bu yirtinçü yir suvnuñ **kedlenmeklig** kınıgın ulug katıglanmakda yorıyur siz* "bu dünyanın **güçlenme** (ile ilgili) arzularına kapılıyorsunuz" (str. 12805).

●**kılın-** "yaratılmak, hazırlanmak" < *kıl-ın-*

[< *kıl-ın-* (Clauson, 1972: 623a; Erdal, 1991: 604; Eraslan, 2012: § 239; Ercilasun, 2014: 42)]

kıl- "etmek, yapmak, kılmak"[2690] AY'de tanıklanmaktadır.

*irinç tişi bars enüklegeli yiti kün bolmış yiti enükleri avıp meñ yumşak tilegü og teginç bulmayukka anın açmak suvsamak emgek üze sıkılıp yanturu yene öz enüklerin yigeli **kılınur*** "Zavallı dişi pars yavrulayalı yedi gün olmuş. Yedi yavrusu (parsı) çevrelemiş. (Pars) taze yiyecek aramaya fırsat bulamadığından açlık ve susuzluk ızdırabıyla acı çekip tekrar kendi yavrularını yemeye **hazırlanıyor**" (str. 15881).

Genişlemiş şekli için → **kılınç, kılınçlıg, kılınçsız**

●**kıvırkaklan-** "cimrilik etmek" < *kıv+ırka-k+la-n-*

[< *kıvırgak+lan-* (Clauson, 1972: 587b; Erdal, 1991: 513)]

kıv "mutluluk, kut"[2691], **kıvırka-*[2692] "*kutsuz olmak", *kıvırkak* "kıskanç, cimri"[2693], **kıvırkakla-* biçiminde gelişmiştir.

azlan- kıvırkaklan- "cimrilik etmek, pintilik etmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*nom buşıda tavar buşıda azlantım **kıvırkaklantım** erser* "*Dharma* sadakasında, mal sadakasında **cimrilik ettim** ise" (str. 4209).

●**kirtgün-** "inanmak" < **kirtgü-n-*

[< *kértgün-* (Clauson, 1972: 739b), < **kértü+k-ün-*[2694] (Erdal, 1991: 605)]

kirtü "doğru, hakikat"[2695], **kirtü+k-ün-*[2696], *kirtgün-* "inanmak"[2697] biçiminde gelişmiştir.

[2689] Clauson, 1972: 703b.
[2690] Wilkens, 2021: 369b.
[2691] Wilkens, 2021: 375a.
[2692] *kıvırkan-* "cimri olmak" aynı tabandan türemiştir (Wilkens, 2021: 375b).
[2693] Wilkens, 2021: 375b.
[2694] Erdal, 1991: 605.
[2695] Wilkens, 2021: 366b.
[2696] Erdal, 1991: 605.
[2697] Wilkens, 2021: 365b.

kirtgün- edker- "inanmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **kirtgünç, kirtgünçlüg, kirtgünçsüz**

birök kim kayu yalañuklar bu d(*a*)*r*(*a*)*nı nomug eşidip boşgunsarlar tutsarlar okısarlar sözleserler* ***kirtgünserler*** *uksarlar* "hangi insanlar bu duayı işitip öğrenseler, ezberleseler, okusalar, söyleseler, **inansalar**, idrak etseler" (str. 12165).

●**kolun-** "istemek, dilemek, yalvarmak"< *kol-un-*

[< *kol-un-* (Clauson, 1972: 623b; Erdal, 1991: 606)]

kol- "istemek"[2698] AY'da tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **kolunç**

t(*e*)*ñri t*(*e*)*ñrisi burkan y*(*a*)*rlıkadı kim kayu tözünler oglı tözünler kızı bu sudur erdinig tutsarlar iltinserler okısarlar tolp kamag tınl*(*ı*)*glarka könisinçe edgüti nomlasarlar üzeliksiz köni tözüni tuyunguka kut* ***kolunsarlar*** *anıñ buyanı üküş telim bolur* "efendiler efendisi *Buddha* buyurdu: hangi soylular oğlu ve soylular kızı bu *sūtra* mücevherini tutsa, yanında bulundursa, okusa bütün canlılara dosdoğru iyice vaaz etse, üstün, dosdoğru aydınlanmayı **dilese** onun sevabı çok olur" (str. 2929).

●**korkın-** "korkmak" < *kork-ın-*

[< *kork-un-* (Clauson, 1972: 655b; Erdal, 1991: 606)]

kork- "korkmak"[2699] AY'de tanıklanmaktadır.

korkın- ayın- "korkmak, ürkmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **korkınç**

karunaavakıra<ma>ntık atl(*ı*)*g ulug y*(*a*)*rlıkançuçu köñülke inmeklig sek*(*i*)*zinç oruntakı bodıs*(*a*)*t*(*a*)*vlarka k*(*e*)*ntü etözleriniñ ikidin yanlarınta kısarı arslanlar kanı köyü közetü tutup kamag keyikler kuvragı* ***korkınu*** *ayınu turmışları közünür* "*karuṇāavakramantikā* adlı çok merhametli gönüle inmekle ilgili sekizinci yerdeki *Bodhisatva*lara, kendi vücutlarının iki yanında aslanlar hükümdarının koruyup gözettiği bütün yabani hayvanlar topluluğunun **korktuğu** görünür" (str. 8547).

●**kölün-** "hayvana koşum vurulmak" < *köl-ün-*

[< *köl-ün-* (Clauson, 1972: 719a; Erdal, 1991: 606)]

köl- "koşum vurmak"[2700] kökünden türemiştir.

[2698] Wilkens, 2021: 389b.
[2699] Wilkens, 2021: 394a.

Genişlemiş şekli için → **kölüngü**

ötrü öñdün kök kalıkda [*tört*] *m*(*a*)*haranç t*(*e*)*ñrilerig bir y*(*i*)*g*(*i*)*rmi gandarvılar on ulug luu kanları tokuz ulug kumbandılarıg eñeyü vayşıravanı m*(*a*)*harançnıñ tirini kuvragı bolmış sekiz at* ***kölünteçiler*** *erser* "sonra doğuda, gökyüzünde dört *mahārāja* tanrı, on bir *gandharva,* on büyük ejderha hükümdarı, dokuz büyük *kumbhāṇḍa,* özellikle *vaiśravaṇa mahārāja*nın cemaati olmuş ata **koşum vuracak** olan sekiz kişi ise" (str. 631).

●**körün-** "görünmek" < *kör-ün-*

[< *kör-ün-* (Brockelmann, 1951: 204; Clauson, 1972: 746a; Erdal, 1991: 607; Ercilasun, 2014: 42)]

kö- "bağlamak, korumak, gözetmek"[2701], *kör-* "görmek"[2702] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **körünç, körünçle-**

öz münümin idi y(*e*)*me* ***körünmedim*** *turkaru kıltım erser* "hiç günahkâr **görünmedim**, hep günah işledim ise" (str. 3378).

●**közün-** "görünmek, gözükmek, ortaya çıkmak" < **közü-n-*[2703]

[< **köz-ün-* (Clauson, 1972: 762), < *köz+ü-n-* / **kö-z-ün-* (Erdal, 1991: 607)]

**közü-* tabanından türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **közüntür-**

vaydurı erdini üzeki örgünler üzesinte olurup ülgüsüz üküş ulug tirin kuvraglarıg t(*e*)*ñriglep olarka nom nomlayu y*(*a*)*rlıkamışları barça bekiz b*(*e*)*lgülüg adırtlıg* ***közüntiler*** "*vaiḍūrya* mücevheriyle süslenmiş tahtlar üstünde oturup, sayısız büyük cemaatlere sahip olup onlara vaaz vermiş oldukları apaçık **göründü**" (str. 3187).

●**küçen-** "kendini zorlamak, gayret etmek" < *küç+e-n-*

[< *küçe-n-* (Clauson, 1972: 698a; Erdal, 1991: 607; Ercilasun, 2014: 41)]

küç "güç, yetki, otorite"[2704], *küçe-* "zorlamak, güç kullanmak"[2705] AY'da tanıklanmaktadır.

[2700]. Wilkens, 2021: 402a.
[2701] Wilkens, 2021: 435a.
[2702] Wilkens, 2021: 408a.
[2703] *közün-* geçişsiz ve edilgen bir fiildir. Eğer fiilin tabanı **köz-* olsaydı edilgen şekil *közül-* olmalı idi. Ancak fiil *közün-* ve edilgen olduğuna göre taban ünlü ile bitmiş olmalı. Yani fiilin tabanı *köz-* değil **közü-* olmalı. Belki bu **közü-, köze-* fiiline edilgenlik eki {-n-} geldikten sonra **közen-* > *közün-* olmuştur.
[2704] Wilkens, 2021: 435a.
[2705] Wilkens, 2021: 435b.

küçen- küçlen- “gayret etmek” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*tınl(ı)glarka asıg tusu kılmakın **küçenürler** küçlenürler* “canlılara fayda sağlamak için **gayret ederler**” (str. 6001).

●**küçlen-** “güçlü olmak, güçlenmek” < *küç+le-n-*

[< *küçle-n-* (Clauson, 1972: 697b), < *küç+len-* (Erdal, 1991: 513)]

küç “güç”[2706], *küçle-* “güçlenmek”[2707] biçiminde gelişmiştir.

küçen- küçlen- “gayret etmek” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*tınl(ı)glarka asıg tusu kılmakın küçenürler **küçlenürler*** “canlılara fayda sağlamak için **gayret ederler**” (str. 6001).

●**küven-** “gururlu olmak, gururlanmak” < **küve-n-*

[< **küve-n-* (Clauson, 1972: 690a), < *küven-* (Erdal, 1991: 607[2708])]

**küve-* tabanından türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **küvenç, küvençsiz**

*k(e)ntü özümnüñ agır ayagımka **küvenü*** [...] “kendi itibarımla **gururlanarak** […]” (str. 3371).

●**küveylen-**[2709] “gururlanmak” < **küve-z+le-n-*

[< *küvez+len-* (Clauson, 1972: 692b; Erdal, 1991: 513)]

**küve-* “*gururlu olmak”, *küvez* “gururlu”[2710], **küvezle-* biçiminde gelişmiştir.

küveylen- AY’de nüsha farkı olarak bulunmaktadır. Bu yüzden örnek cümle verilmedi.

●**mañgallan-** “şanslı olmak” < Skr. *maṅgala* + T. *+lan-* < *mañgal+la-n-*

mañgal “şans, talih”[2711], **mañgalla-* biçiminde gelişmiştir.

***mañgallanmış** samantabadrıka kışıtıgarbıka marımımdın çın köñülüm üze yükünür m(e)n* “**şanslı** *Samantabhadra’*ya, *Kṣitigarbha*’ya içtenlikle saygı gösteririm” (str. 17434).

●**odun-** “uyanmak” < **od-un-*

[< **od-un-* (Clauson, 1972: 62a), < *odun-* (Erdal, 1991: 608)]

**od-*[2712] “*uyanmak”[2713] kökünden türemiştir.

[2706] Wilkens, 2021: 435a.
[2707] Clauson, 1972: 697b.
[2708] Erdal, **küve-* kökünden *küvez* “mağrur, gururlu”, *küven-* “gururlu olmak” fiillerinin türeyebileceğini belirtmektedir (Erdal, 1991: 324).
[2709] *küvezlen-* için bir yazım yanlışı olmalıdır (Zieme, 1996: 182, dip. 417).
[2710] Wilkens, 2021: 447b.
[2711] Wilkens, 2021: 468a.
[2712] *odug* (< **od-ug* “uyanık”), *oduntur-* (< **od-un-tur-* “uyandırmak”) aynı kökün türevleridir.
[2713] Clauson, 1972: 38a, 48a .

Genişlemiş şekli için → **oduntur-**

munçulayu tüşeyü yatur erken yir tepremeki üze ***odunup*** *kelti* "böylece rüya görerek yatarken yer sarsılmasıyla **uyanıp** geldi" (str. 16134).

●**ornan-** "yerleşmek, oturmak" < *orun+a-n-* > *ornan-*

[< *orna-n-* (Clauson, 1972: 236a; Erdal, 1991: 609), < *oruna-n-* (Eraslan, 2012: § 239)]

orun "yer"[2714], *orna-* " yerleşmek, konmak"[2715] biçiminde gelişmiştir.

ornan- tur- "yerleşmek, ikamet etmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

atı kötrülmiş t(*e*)*ñrime titip ıdalap yig adruk t*(*e*)*ñri yirinteki tüş utlıg* ***ornangay*** *m*(*e*)*n turgay m*(*e*)*n çambudıvıp atl*(*ı*)*g uluşda aça yada nomlagalı bu nom erdini yörügin tip tidi* "ey adı yüceltilmiş efendim, olağanüstü tanrı katındaki ödülü bırakıp bu *sūtra* incisinin yorumunu ayrıntılı vaaz etmek için Hindistan adındaki ülkede **yerleşeceğim**, dedi" (str. 17227).

●**oyırkan-** "endişelenmek, şaşkına dönmek" < **oy+ırka-n-*

[< *oyurkan-* (Erdal, 1991: 463, 609)]

oy "yansıma söz" ya da "düşünce"[2716], **oyırka-* "*endişe etmek" biçiminde gelişmiştir (?).

oyırkan- yokurkan- "hayret etmek, şaşırmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

anı körüp takı artukrak ***oyırkantı*** *yokurkantı* "onu görüp daha fazla **endişelendi**" (str. 16149).

●**öglen-** "(baygınlıktan sonra) ayılmak, kendine gelmek" < *ö-g+le-n-*

[< *ögle-n-* (Clauson, 1972: 107b), < *ög-len-* (Erdal, 1991: 514)]

ö- "düşünmek"[2717], *ög* (2) "düşünce, anlayış"[2718], *ögle-*[2719] biçiminde gelişmiştir.

oñul- öglen- "kendine gelmek, iyileşmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **öglentür-**

öglenü *birle ök ötrü iliglerin örü kötürüp ulıyu sıgtayu ınça tip takşurtılar* "**kendine gelir gelmez** ellerini havaya kaldırıp feryat ederek şöyle ağıt yaktılar" (str. 16248).

[2714] Wilkens, 2021: 514b.
[2715] Wilkens, 2021: 513b.
[2716] *oy* "düşünce, fikir" anlamında Kazakçada yaşamaktadır (Koç ve Bayniyazov ve Başkapan, 2019: 435a).
[2717] Wilkens, 2021: 521a.
[2718] Wilkens, 2021: 524a.
[2719] Clauson, 1972: 107a.

●**ögretin-** "öğrenmek, alıştırma yapmak, ustalaşmak" < *ögür+e-t-in-*

[< *ögret-in-* (Clauson, 1972: 116a; Erdal, 1991: 198)]

ögür "sürü"[2720], **ögre-* "alıştırmak, ehlileştirmek", *ögret-* "öğretmek"[2721] biçiminde gelişmiştir.

bışrun- ögretin- "alıştırmak, öğrenmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

bu üç türlüg adrukka tükellig dyanıg uzun turkaru ermeksizin erinüksüzin bışrunurlar ***ögretinürler*** "bu üç türlü seçkin, mükemmel *dhyāna*yı her zaman üşenmeden **öğrenirler**" (str. 5912).

●**ökün-** "pişman olmak, günah çıkarmak, itiraf etmek" < *ö-k-ün-*

[< *ökün-* (Clauson, 1972: 110b; Erdal, 1991: 610)]

ö-[2722] "düşünmek"[2723], *ök-* "düşünmek"[2724], *ökün-* "pişman olmak"[2725] biçiminde gelişmiştir.

ökün- bilin- "pişman olmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

kut koltılar bu ödte kinki öd{D'}lerte y(*e*)*me ançulayu ok bu nomdakı törüçe kşantı kılıp* ***ökünge li*** "bu zamanda, gelecek zamanlarda yine aynı şekilde bu öğreti töresince pişman olup **günah çıkarmak** için yalvardılar" (str. 9530).

●**örgen-** "sarmak, rulo yapmak" **<** *ör-*(*ü*)*-g****+e****-n-*

ör- "örmek"[2726], *örüg* "örülen şey"[2727], **örge-* biçiminde gelişmiştir.

bu üçünç küinni öz iligim üze ***örgentük*** *tolu tükel boltı* "bu üçüncü tomarı kendi elimle **sardık,** tamam oldu" (str. 5683).

●**örten-** "yanmak" < *ört+e-n-*

[< *örte-n-* (Clauson, 1972: 209b; Erdal, 1991: 610)]

ört "alev"[2728], *örte-* "yakmak" AY'de tanıklanmaktadır.

köy- örten- "yanmak, alevlenmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

açmak ootın ***örtenür*** *bu tişi bars etözi* "bu dişi parsın vücudu açlık ateşiyle **yanıyor**" (str. 16346).

●**örtün- → örten-**

[2720] Clauson, 1972: 112a.
[2721] Clauson, 1972: 114b.
[2722] *bilin-* ve *ukun-* fiilleriyle birlikte kullanıldığı için aynı anlam dairesindeki bir fiilden gelmiş olmalıdır.
[2723] Wilkens, 2021: 521a.
[2724] Tekin, 2019b: 328, 444a.
[2725] Wilkens, 2021: 529b.
[2726] Wilkens, 2021: 539b.
[2727] Clauson, 1972: 223a.
[2728] Wilkens, 2021: 541a.

●**ötün-** "arz etmek, demek" < *öt-ün-*

[< *öt-ün-* (Clauson, 1972: 62a; Erdal, 1991: 611; Eraslan, 2012: § 239; Ercilasun, 2014: 42)]

öt- "nüfuz etmek, geçmek, vakıf olmak"[2729] AY'de tanıklanmaktadır.

t(*e*)*ñri t*(*e*)*ñrisi burkanka ınça tip* ***ötünti*** "edendiler efendisi *Buddha*'ya şöyle **arz etti**" (str. 4700).

●**övkelen-** "öfkelenmek" < *öv-ke+le-n-*

[< *övkile-n-* (Erdal, 1991: 611)]

öp- "öpmek, havayı veya bir sıvıyı içine çekmek"[2730], *övke ~ öbke* "öfke"[2731], *övkele- ~ övkile- ~ öbkele- ~ öbkile-* "kızmak, öfkelenmek"[2732] biçiminde gelişmiştir.

övkelen- kakı- "öfkelenmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

kimniñ birök kaçıgları tetrü yañluk atkansar yig otaçı bahşı üze yinik köñül turgursar edgü öglike yanturu ***övkelenser*** *kakısar bilmiş k*(*e*)*rgek munı üze ölüm b*(*e*)*lgüsi erür tip* "kimin duyu organları yanlış algılıyorsa seçkin hekim hakkında olumsuz hüküm verse, dostlarına **öfkelense** bunun, belirtisi olduğu bilinmelidir" (str. 15401).

●**sakın-** "düşünmek, düşünceye dalmak" < *sa-k-ın-*

[< *sak-ın-* (Clauson, 1972: 812b; Erdal, 1991: 612)]

sa- "saymak, düşünmek, dikkat etmek"[2733], *sak-* "düşünmek, hesap etmek"[2734] biçiminde gelişmiştir.

bodıs(*a*)*t*(*a*)*v yene ınça tip* ***sakıntı*** "*Bodhisatva,* yine şöyle **düşündü**" (str. 16032).

●**saklan-** "saklanmak, sakınmak" < *sa-k+la-n-*

[< *sakla-n-* (Clauson, 1972: 810a), *sak+lan-* (Erdal, 1991: 514)]

sa- "saymak, düşünmek, dikkat etmek"[2735], *sak* "uyanık, dikkatli"[2736], *sakla-* "saklamak, korumak"[2737] biçiminde gelişmiştir.

saklan- yıçan- "saklanmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

[2729] Wilkens, 2021: 542b.
[2730] Erdal, 1991: 377.
[2731] Wilkens, 2021: 545b.
[2732] Wilkens, 2021: 546a.
[2733] Wilkens, 2021: 570b.
[2734] Wilkens, 2021: 574a.
[2735] Wilkens, 2021: 570b.
[2736] Wilkens, 2021: 574a.
[2737] Clauson, 1972: 810a.

anın bu savlarta ***saklanmış*** *yıçanmış k*(*e*)*rgek* "o sebepten bu sözlerden **sakınmalıdır**" (str. 11724).

●**salın-** "salınmak, aşağı sarkmak" < *sal-ın-*

[< *sal-ın-* (Clauson, 1972: 827b; Erdal, 1991: 612)]

sal- "salmak, bırakmak"[2738] AY'de tanıklanmaktadır.

ançulayu tokılıg ***salınurlar*** *şala sögüt butıkı teg* "*śāla* ağacının dalı gibi güzelce **salınırlar**" (str. 9377).

●**san-** "sayılmak, farz etmek" < *sa-n-*

[< *sa-n-* (Clauson, 1972: 833a; Erdal, 1991: 611; Ercilasun, 2014: 41)]

sa- "saymak, düşünmek, dikkat etmek"[2739] kökünden türemiştir.

meñü meñi erip ınçıp meñü tip atkantaçı körümke ***sanmaz*** "sonsuz sevinç olup ama sonsuz diyerek bağlanılacak görüşten **sayılmaz**" (str. 4877).

●**serin-** "sabırlı olmak, sabretmek, çekmek, katlanmak" < *ser-in-*

[< *ser-in-* (Clauson, 1972: 854a; Erdal, 1991: 612; Ercilasun, 2014: 42)]

ser- "sabretmek, dayanmak"[2740] AY'de tanıklanmaktadır.

ser- serin- "sabretmek, dayanmak, katlanmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

ayıg ögli yagılarnıñ ö<r>letmekin emgetmekin bir yintem sererler ***serinürler*** "kötü düşünceli düşmanların tacizlerine daima **sabrederler**" (str. 6386).

●**sevin-** "sevinmek" < *sev-in-*

[< *sev-in-* (Clauson, 1972: 790b; Erdal, 1991: 612; Ercilasun, 2014: 42)]

sev- "sevmek"[2741] AY'da tanıklanmaktadır.

ögir- sevin- "sevinmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

eşidip m(*e*)*n bu nomug öñre ödte ök* ***sevintim*** "ben bu öğretiyi işittiğimde önceki zamanda da **sevindim**" (str. 14967).

●**sın-** "kırılmak, parçalanmak" < *sı-n-*

[< *sı-n-* (Clauson, 1972: 833b; Erdal, 1991: 613; Ercilasun, 2014: 41)]

sı- "kırmak, parçalamak" AY'de tanıklanmaktadır.

yarıl- sın- "yarılmak, parçalanmak, kırılmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

[2738] Wilkens, 2021: 576a.
[2739] Wilkens, 2021: 570b.
[2740] Wilkens, 2021: 598a.
[2741] Wilkens, 2021: 599b.

kılmañ meniñ kögüzümin yarılguluk ***sınguluk*** *tip tidi* "benim kalbimi **kırmayın**, dedi" (str. 16222).

●**sizin-** "şüphelenmek, endişelenmek, korkmak" < *siz-in-*

[< *séz-in-* (Clauson, 1972: 864b) < **sézi-n-* (Erdal, 1991: 613)]

siz- "sezmek"[2742] kökünden türemiştir.

kork- sizin- "korkmak, endişelenmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

anın ***sizintim*** *inimke* <*inim*> *etözin titdi erki mü* tip "acaba vücudundan vazgeçti mi diye kardeşimden **endişelendim**" (str. 16090).

●**sogın-** "soğumak" < *sogı-n-*

[< *sogun-* (*sogın-/sugın-*) < *sug-ın- / sogı-n-* (Clauson, 1972: 813b), *sogı-n-* (Erdal, 1991: 614)]

sogı- "soğumak"[2743] tabanından türemiştir.

umugsuz ınagsız emgekin iyesiz bolmış irinçler ***sogıntılar*** *öz tapça meñü nırvan inçi üze* "umutsuzluk ızdırabıyla sahipsiz kalmış zavallılar, kendi arzuları doğrultusunda sonsuz *nirvāṇa* sevinciyle **soğudular** (teselli buldular)" (str. 9856).

●**suklan-** "aç gözlülük etmek, kıskanmak" < *suk+la-n-*

[< *suk+lan-* (Clauson, 1972: 810b; Erdal, 1991: 515)]

suk "hırs, istek, şehvet"[2744], **sukla-* biçiminde gelişmiştir.

azlan- suklan- "kıskanmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

birök ol kamag iligler kanlar öz öz illeriñe k(*e*)*ntü k*(*e*)*ntü meñileriñe kanımlıg bolup adınnıñ iliñe adınlar erkiñe* <*azlanmasar*> ***suklanmasar*** "eğer bütün o hükümdarlar kendi ülkeleri ve kendi mutluluklarıyla yetinseler, başkasının ülkesini, başkalarının gücünü **kıskanmasalar**" (str. 10882).

●**sun-** "sunmak, uzanmak" < *su-n-*

[< *sun-* (Clauson, 1972: 834a; Erdal, 1991: 615)]

su- "uzatmak"[2745] kökünden türemiştir.

ol aç bars üskinte ***suna*** *yatdı* "o aç parsın önünde **uzanarak** yattı" (str. 16026).

●**tapın-** "hizmet etmek, saygı göstermek, ağırlamak" < *tap-ın-*

[< *tap-ın-* (Clauson, 1972: 441b; Erdal, 1991: 616; Eraslan, 2012: § 239; Ercilasun, 2014: 42)]

[2742] Clauson, 1972: 860a.
[2743] Wilkens, 2021: 618b.
[2744] Wilkens, 2021: 627b.
[2745] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 833.

tap- "hizmet etmek"[2746] kökünden türemiştir.

tapın- udun- "hürmet göstermek, hizmet etmek, saygı göstermek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **tapınturul-**

k(*a*)*ltı tagda arıgda kişi ermezler kuvragı y*(*e*)*me uzatı* ***tapınurlar*** *t*(*e*)*ñri kızı siziñe* "(ey) tanrı kızı, size dağda, ormanda insan olmayanlar topluluğu da daima **saygı gösterir**" (str. 12824).

●**tatgan-** "tatmak" < *tat-ıg+a-n-*

[< *tatıg+a-n-* (Clauson, 1972: 454a), < *tatga-n-* (Erdal, 1991: 616)]

tat- "tatmak"[2747], *tatıg* "tat"[2748], *tatga-* "tatmak, tadını algılamak"[2749] biçiminde gelişmiştir.

til kaçıg ***tatganur*** *adruk adruk tatıglarıg* "dil organı ayrı ayrı tatları **tadar**" (str. 9749).

●**tavran-** "çabalamak, gayret etmek; acele etmek" < *tavra-n-*

[< *tavra-n-* (Clauson, 1972: 444b), < *tavran-* (Erdal, 1991: 616)]

tavra- "acele etmek"[2750] tabanından türemiştir.

tavran- katıglan- "çabalamak, gayret etmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

ötrü ol tınl(*ı*)*glar k*(*a*)*ltı başda tamdulmış tonta tutunmış köyer otug öçürgeli* ***tavranurça*** *ol tsuy irinçü agır ayıg kılınçların aça yada ökünü bilinü kşantı kılmış k*(*e*)*rgek* "sonra o canlılar; başından tutuşmuş, elbisesini sarmış yanan ateşi söndürmeye **çabalar** gibi o ağır günahlarını açık açık itiraf edip tövbe etmelidirler" (str. 4313).

●**tayan-** "dayanmak, güvenmek, yaslanmak" < *taya-n-*

[< *taya-n-* (Clauson, 1972: 569b; Erdal, 1991: 617)]

taya- "destek olmak"[2751] tabanından türemiştir.

ürüg uzatı sımtagsız köni törüke ***tayangıl*** "daima bıkmadan, usanmadan adil kanunlara **dayan**"[2752] (str. 14679).

●**tegin-** "bir şeyi saygıyla yapmak (yardımcı fiil)" < *teg-in-*

[2746] Clauson, 1972: 435a.
[2747] Wilkens, 2021: 682b.
[2748] Wilkens, 2021: 683a.
[2749] Wilkens, 2021: 682b.
[2750] Clauson, 1972: 443b.
[2751] Clauson, 1972: 567b.
[2752] Tekin, 1987: 150.

[< *teg-in-* (Clauson, 1972: 484a; Erdal, 1991: 617)]

teg- "varmak, ulaşmak"[2753] AY'de tanıklanmaktadır.

[*ötrü*] *anand yakın barıp ol stupnuñ kap*[*ıgın açа* ***tegint*]*i*** "sonra *ānanda* yaklaşıp o *stūpa*nın kapısını açı**verdi**" (str. 1 5781).

biz kamag t(*e*)*ñriler kuvragı üzeliksiz üstünki yig köni tüz tuymak burkan kutı küsüşlüg* ***teginür*** *biz* "biz bütün tanrılar topluluğu; olağanüstü, doğru aydınlanma *buddha*lık arzusunda **oluruz**. " (str. 5293).

●**tegzin-** "dönmek, çevresini dolaşmak" < **teg-iz-in-*

[< *teg-iz-in-* (Clauson, 1972: 488b), < *tegzin-* (Erdal, 1991: 617)]

**teg-* "*dönmek", *tegiz-* "etrafında dönmek"[2754] biçiminde gelişmiştir.

ol yañılmış yañluk sakınçları küçinte bu uzun sansar içinte çoma bata ***tegzinürler*** "o yanlış düşünceleri yüzünden bu uzun s*aṃsāra* içinde bata çıka **dolaşırlar**" (str. 10309).

●**teñlen-** "düşünüp taşınmak, hesap etmek" < *teñ+le-n-*

[< *teñle-n-* (Clauson, 1972: 522a; Erdal, 1991: 618)]

teñ "denk, eşit"[2755], *teñle-* "ölçmek, hesaplamak, karşılaştırmak"[2756] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekil için → **teñlençsiz**

yene k(*e*)*ntü öziniñ y*(*e*)*me muntag bilge bilig üze igliglerig emlep öñedtürgeli ugulukın* ***teñlenip*** *ötrü balık uluş sayu barıp tüg tümen igliglerke tegip edgü yaglıg yumşak savın ötlep eriglep* "yine kendisinin de böyle hikmet ile hastaları iyileştirebileceğini **hesap edip** sonra her şehre gidip on binlerce hastaya ulaşıp iyi ve yumuşak sözlerle nasihat edip" (str. 15442).

●**tıdın-** "kaçınmak, sakınmak" < *tı-d-ın-*

[< *tıd-ın-* (Clauson, 1972: 458a; Erdal, 1991: 619)]

**tı-, tıd-* "engellemek"[2757] biçiminde gelişmiştir.

bu muntag yañın ayıg törülertin k(*e*)*ntü özleri* ***tıdınıp*** *adınlarıg y*(*e*)*me tıdıp* "böylesi kötü kanunlardan kendileri **sakınıp,** başkalarını da sakındırıp" (str. 6214).

●**tınlan-** "ayılmak, kendine gelmek" < *tın+la-n-*

[2753] Wilkens, 2021: 688a.
[2754] Clauson, 1972: 488b.
[2755] Wilkens, 2021: 694a.
[2756] Wilkens, 2021: 695a.
[2757] Wilkens, 2021: 710b.

tın "ruh, nefes, soluk"[2758], **tınla-* biçiminde gelişmiştir.

öglen- tınlan- "ayılmak, kendine gelmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

körü tegintim iki tiginig ögsiz tınsız yaturlar arıg semek içinte kulut alıp sogık suv bükürtüm saçdım olarka ötrü timin azk(*a*)*ya öglenü* ***tınlanu*** *tegintiler* "iki prensi orman içinde baygın yatarken gördüm. Köle alıp onlara soğuk su serptim. Biraz sonra **kendilerine geldiler**" (str. 16582).

●**timen- → tümen-**

●**tipin-** "tepinmek, çırpınmak" < *tep-in-* > *tipin-*

[< *tep-in-* (Clauson, 1972: 442a; Erdal, 1991: 619)]

tep- "tepmek, çiğnemek"[2759] kökünden türemiştir.

yene ulug suvka etözi tokıtılıp barır erken iligi üze koldamlayu adakı üze ***tipinü*** *etözi köñüli üze ol subnuñ ıntın kıdıgıña keçmişin tüşeyür erser* "yine büyük suya vücudu yatırılıp giderken eliyle kulaç atıp ayağıyla **çırpınarak** vücudu ve gönlüyle o suyun karşı kıyısına geçtiğini rüyada görürse" (str. 2791).

●**titin-** "cesaret etmek, direnmek" < *tit-in-*

[< *tét-in-* (Clauson, 1972: 458a; Erdal, 1991: 619)]

tit- "karşı çıkmak, direnmek"[2760] kökünden türemiştir.

k(*e*)*ntünüñ ulug y*(*a*)*rlıkançuçı köñüllüg çogı yalını ugrınta ol aç bars yigeli* ***titinmedi*** "kendisinin merhametinin ışığından dolayı o aç pars (onu) yemeye **cesaret etmedi** (yeltenmedi)" (str. 16029).

●**tonan-** "giyinmek" < *ton+a-n-*

[< *tona-n-* (Clauson, 1972: 523a; Erdal, 1991: 621)]

ton "elbise"[2761], *tona-* "elbise giymek"[2762] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş biçim için → **tonantur-**

[*ötrü ol*] *tınl*(*ı*)*glar yunsun*[*lar arıtınsunlar yañı yürüñ*] *arıg ton* [*ke*]*ds*[*ün* ***tonansun***] "sonra o canlılar temizlensinler, yeni beyaz temiz elbise **giyinsinler**" (str. 1052).

●**turkılan- → turkıglan-**

●**turkıglan- ~ turkılan-** "çekinmek, korkmak" < *tur-uk-ıg+la-n-* > *turkıglan-*

[< *turkug+lan-* (Clauson, 1972: 542a), < *turkıg+lan-* (Erdal, 1991: 210)]

[2758] Wilkens, 2021: 713b.
[2759] Wilkens, 2021: 699b.
[2760] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 884.
[2761] Wilkens, 2021: 730b.
[2762] Wilkens, 2021: 731a.

tur- "durmak"[2763], *tur-*(*u*)*k-* "durmak"[2764], *turkıg* "korku, korkaklık"[2765], **turkıgla-* biçiminde gelişmiştir.

üç asankı içinteki alp kılguluk açıg emgeklig çatıklıg işlerig işlegeli turıtmamak ***turkıglanmamak*** *erür* "üç *asaṃkhyeya* içindeki zorlanılacak ızdıraplı *jātaka*lı işleri işlemeyi durdurmamak, **çekinmemektir**" (str. 6536).

●**tutun-** "tutulmak, tutunmak" < *tu-t-un-*

[< *tut-un-* (Clauson, 1972: 458a; Erdal, 1991: 621)]

tu- "kapamak, tıkamak, yasaklamak"[2766], *tut-* "tutmak"[2767] biçiminde gelişmiştir.

ödsüz kezigsiz kün ay ***tutungay*** "zamansız olarak güneş ve ay **tutulacak**" (str. 11424).

●**tutyaklan-** "tutunmak, bağlanmak" < *tu-t-yak+la-n-*

[< *tutyak+lan-* (Erdal, 1991: 515)]

tu- "kapamak, tıkamak, yasaklamak"[2768], *tut-* "tutmak"[2769], *tutyak* "yapışma"[2770], **tutyakla-* biçiminde gelişmiştir.

azlan- tutyaklan- "bağlanmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

ınçıp bodıs(*a*)*t*(*a*)*vlar bu muntag yañın k*(*e*)*ntü etözlerin isig özleri<n> üzeki azlanmakın* ***tutyaklanmakın*** *özlerini örletdeçi bulgadaçılarka övkelemekin kakımakın basmakları küçsiretmekleri üze* "şöyle ki, *Bodhisatva*lar böylesine kendi vücutları ve hayatlarıyla ilgili hırslarını ve **bağlanmalarını**, kendilerini üzecek olanlara öfkelenmelerini zayıflatarak" (str. 6314).

●**tuyun-** "uyanmak, aydınlanmak" < *tuy-un-*

[< *tuy-un-* (Clauson, 1972: 569b; Erdal, 1991: 621)]

tuy- "duymak, anlamak, sezmek, fark etmek"[2771] AY'de tanıklanmaktadır.

atı kötrülmiş ayagka tegimlig t(*e*)*ñrim kaç türlüg tıltaglar üze bodı tigme* ***tuyunmak*** *köñülüg bulur* "adı yüceltilmiş saygı değer efendim, kaç türlü sebepler ile *bodhi* denilen **aydınlanmayı** bulur" (str. 5712).

●**tümen- ~ timen-** "süslenmek, hazırlanmak" < *tüme-n-*

[< *time-n-* (Clauson, 1972: 508; Erdal, 1991: 620)]

[2763] Wilkens, 2021: 758a.
[2764] Wilkens, 2021: 761a.
[2765] Wilkens, 2021: 759b.
[2766] Wilkens, 2021: 752a.
[2767] Wilkens, 2021: 763a.
[2768] Wilkens, 2021: 752a.
[2769] Wilkens, 2021: 763a.
[2770] Wilkens, 2021: 766a.
[2771] Wilkens, 2021: 766b.

tüme- “hazırlamak, süslemek”[2772] AY’de tanıklanmaktadır.

itin- tümen- “düzenlemek, hazırlanmak” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

üçünç adıkarmıkı atl(*ı*)*g yañırtı ögretinteçi oruntakı bodıs*(*a*)*t*(*a*)*vlarka k*(*e*)*ntü öz etözleri yarık yaşık itig tümeg üze itinip* ***tümenip*** *alpalmışları kedlenmişleri y*(*e*)*me alku yagı yavlaklar barça adak asra bolmışları közünür* “üçüncü *ādikarmika* adlı yeniden öğrenilecek yerdeki *Bodhisatva*lara kendi vücutları zırh ile **süslenmiş** olarak; kahramanlıkları da bütün düşmanlarının hepsinin yenilmişliği şeklinde gözükür” (str. 8504).

●**uçın-** “cinlenmiş olmak, büyülenmek, delirmek” < *uç-ın-*

[< *uç-ın-* (Erdal, 1991: 623)]

uç- “uçmak”[2773] AY’de tanıklanmaktadır.

m(*e*)*n amtı siziñ üsküñüzde bu nom erdinig nomladaçı nomçılarka eşidteçi tıñladaçı tınl*(*ı*)*glarka g*(*a*)*rhlar adası tegmegülük togmış yultuz karşısı tüş birmegülük ig agrıg emgek üze emgenmegülük süñüş atış adası üze yokadmaguluk uçıg yilpig üze* ***uçınmaguluk*** *yilvi kömen üze yilvikmegülük agularıg siñürteçi arvış küçin vıtar adasın tıdtaçı yavız tülnüñ ayıg tüşin amırtgurtaçı alku ada tudalarıg kiterteçi d*(*a*)*r*(*a*)*nılar küçi üze kutadtaçı ootlar kuvragı üzeki suvka kirgülük törüsin ötünü tegineyin* “ben şimdi sizin huzurunuzda bu öğreti mücevherini anlatacak vaizlere, dinleyecek canlılara *graha* tehlikesi değmeyecek, doğmuş yıldızdan etkilenmeyecek, hastalık ızdırabı çekmeyecek, vuruşma tehlikesi ile yok olmayacak, cin yüzünden **delirmeyecek,** büyüye maruz kalmayacak, zehirleri etkisiz kılacak, sihir gücünü ve ceset şeytanının tehlikesine engel olacak, kâbusun kötü etkisini yatıştıracak, bütün tehlikeleri giderecek, dualaların gücü ile mutlu olacak, ateş yığını üzerindeki suya girme törenini arz edeyim” (str. 12457).

●**udun-** “saygı göstermek” < *ud-un-*

[< *ud-un-* (Clauson, 1972: 62a; Erdal, 1991: 623)]

ud- “takip etmek”[2774] kökünden türemiştir.

tapın- udun- “hürmet göstermek, hizmet etmek, saygı göstermek” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

[2772] Wilkens, 2021: 720a: (*time-*).
[2773] Wilkens, 2021: 782b.
[2774] Wilkens, 2021: 784b.

tünle küntüz üzüksüz tapınsun ***udunsun*** "gece gündüz kesintisiz **saygı göstersin**" (str. 11752).

●**ukun-** "bilinmek, anlaşılmak, tanınmak" < *u-k-un-*

[< *uk-un-* (Clauson, 1972: 87b; Erdal, 1991: 623)]

u- "muktedir olmak, -ebilmek"[2775], *uk-* "anlamak, idrak etmek"[2776] biçiminde gelişmiştir.

bilin- ukun- "anlamak, kavramak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekil için → **ukunçsuz**

k(*a*)*ltı neçök amtı bu közünür ödteki ontın sıñar yirtinçülerte erigme alku ulug bodıs*(*a*)*t*(*a*)*vlar burkan kutıña katıglanıp tsuy irinçü agır ayıg kılınçların ökünüp kakınıp bilinip* ***ukunup*** *kşantı ç*(*a*)*mhuy kılıp neteg arıtdı alkınturtılar erser* "tıpkı bu zamandaki on taraftaki ülkelerde bulunan bütün büyük *Bodhisatva*lar, *Buddha*lığa erişmek için gayret edip günahlarından pişman olup, kendilerini **anlayıp,** itiraf edip nasıl arındılar, temizlendilerse" (str. 4286).

●**umun-** "ummak, beklemek" < *um-un-*

[< *um-un-* (Clauson, 1972: 162; Erdal, 1991: 623)]

um- "ümit etmek, beklemek"[2777] kökünden türemiştir.

umunmışça *tınl*(*ı*)*glarka asıg kılsun tip ulsuz tüpsüz yig yörüglüg nomlar iligin utguratı bititdimiz altun yarukın* "**beklendiği** gibi canlılara fayda sağlasın diye sonsuz iyi anlamlı *sūtra*lar hükümdarını, yani *Altun Yaruk*'u bütünüyle yazdırdık" (str. 17554).

●**urun-** "(süs) takınmak" < *ur-un-*

[< *ur-un-* (Clauson, 1972: 235a; Erdal, 1991: 624)]

ur- "vurmak, dövmek"[2778] AY'de tanıklanmaktadır.

ol ilig kan suvka kirip etöziñe yıd yıpar türtüp yañı arıg ton kedip iliglerniñ kanlarnıñ öz itigin yaratıgın ***urunup*** *m*(*e*)*n meniñ küvenç köñülin kiterip* "o hükümdar suya girip vücuduna güzel kokular sürüp yeni, temiz elbise giyip hükümdarların kendi süslerini **takınıp** benliği giderip" (str. 11006).

●**utrın- ~ utrun-**

●**utrun- ~ utrın-** "karşı durmak" < *ut-ur-un-* > *utrun-*

[2775] Wilkens, 2021: 782a.
[2776] Wilkens, 2021: 788b.
[2777] Wilkens, 2021: 798a.
[2778] Wilkens, 2021: 802b.

[< *utur-un- (Clauson, 1972: 69a), < utr-un- (Erdal, 1991: 624)]

ut- "yenmek, üstesinden gelmek"[2779], **utur-*[2780] "*karşı durmak, direnmek" biçiminde gelişmiştir.

bu biş türlüg ***utrunmak*** *atl(ı)g tsuy ayıg kılınçlarıg kıltım ku<v>ratdım erser* "bu beş türlü '**karşı durmak'** adlı günahları işledim ise" (str. 4164).

●**uzan-** "becerikli olmak" < *uz+a-n-*

[< *uz+an-* (Clauson, 1972: 289a), < *uzanmak* (Erdal, 1991: 624)]

uz "usta, yetenek", **uza-* biçiminde gelişmiştir.

uzan- yıçan- "titizlik göstermek, ustalaşmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

bu iki türlüg al altaglar içinte ürüg uzatı ertingü ked ***uzanurlar*** *yıçanurlar* "bu iki yöntem içinde sürekli çok **ustalaşırlar**" (str. 5961).

●**yadın-** "itiraf etmek, açıkça söylemek" < *yad-ın-*

[< *yad-ın-* (Clauson, 1972: 892; Erdal, 1991: 625)]

yad- "yaymak"[2781] kökünden türemiştir.

açın- yadın- "(günahlarını) itiraf etmek, (günahlarını) kabullenmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

bu ajunta kılmış ayıg kılınçlarımın y(e)me […]*Y' alkunı açınur* [*men* ***yadınur*** *men*] "bu yaradılış biçiminde iken işlemiş olduğum günahlarımı da […] tümüyle **itiraf ediyorum**" (str. 3510).

●**yan-** "geri dönmek" < **ya-n-*

[< *yan-* (Clauson, 1972: 941b)]

**ya-* "*dönmek, yaklaşmak" kökünden türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **yanıgsız, yanturu, yantut**

ötrü t(e)rkin yanturu ***yanıp*** *yıglaşu bayakı ol bars yatur orunka bartılar* "sonra hemen **geri dönüp** ağlaşarak önceki o parsın yattığı yere gittiler" (str. 16095).

●**yapşın-** "yapışmak, bağlanmak" < *yap-ış-ın-*

[< *yapış-ın-* (Clauson, 1972: 881a), < *yapş-ın-* (Erdal, 1991: 626)]

**yap-, yapış-* "yapışmak"[2782] biçiminde gelişmiştir.

bodul- yapşın- "yapışmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **yapşıntur-**

[2779] Wilkens, 2021: 806a.
[2780] Clauson, 1972: 67b.
[2781] Wilkens, 2021: 851b.
[2782] Wilkens, 2021: 865b.

*ötrü anı atkanurlar aña **yapşınurlar*** "sonra ona bağlanırlar ve **yapışırlar**" (str. 10303).

●**yaratın-** "yaratılmak, düzene girmek, kendini disipline etmek" < **yar+a-t-ın-*

[< *yarat-ın-* (Clauson, 1972: 962a; Erdal, 1991: 626)]

**yar, yara-* "yaramak, yakışmak, uygun olmak"[2783], *yarat-* "hazırlamak, donatmak, yaratmak"[2784] biçiminde gelişmiştir.

*bu muntag yañın ayıg törülertin k(e)ntü özleri tıdınıp adınlarıg y(e)me tıdıp edgü törülerte k(e)ntü özleri **yaratınıp** adınlarıg y(e)me yaratıp* "böylesi kötü kanunlardan kendileri sakınıp, başkalarını da sakındırıp iyi kanunlarda kendilerini **disipline edip** başkalarını da düzene sokup" (str. 6215).

●**yarman-** "tırmanmak" < *yarma-n-*

[< *yarma-n-* (Clauson, 1972: 969b; Erdal, 1991: 627)]

yarma- "yukarı çekmek/çıkarmak"[2785] tabanından türemiştir.

*ol şatu üze **yarmanıp** t(e)ñri yiriñe agtıngalı boltukda ançada timin tilegülük ol t(e)ñri t(e)ñrisi burkan şarırın* "o merdivenle **tırmanıp** tanrı yerine yükseldiğinde hemen efendiler efendisi *buddha*nın kalıntısını istemelidir" (str. 1358).

●**yıçan- ~ ıçan-** "sakınmak, becerikli olmak" < **yıç+a-n-*

[< **ıça-/*yıça-;* (Clauson, 1972: 29b ~ *yaçan-* 882b), < *ıçan-* Erdal, 1991: 600-601)]

ıç* **~ **yıç*, **ıça-* **~** **yıça-* biçimi metinlerde belgelenmemiştir.

uzan- yıçan- "titizlik göstermek, ustalaşmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*bu iki türlüg al altaglar içinte ürüg uzatı ertingü ked uzanurlar **yıçanurlar*** "bu iki yöntem içinde sürekli çok **ustalaşırlar**" (str. 5961).

●**yıgın-** "toplanmak, yığılmak" < *yıg-ın-*

[< *yıg-ın-* (Clauson, 1972: 904b; Erdal, 1991: 629)]

yıg- "toplamak, biriktirmek"[2786] AY'de tanıklanmaktadır.

*ol tuyunmakları küçinte sekiz türlüg öñi bozulmak atl(ı)g **yıgınmak** tözlüg ç(a)hşap(u)dıg (…) ürüg uzatı b(e)k katıg yazınçsızın arıg közetürler tutarlar*

[2783] Wilkens, 2021: 866a.
[2784] Wilkens, 2021: 867a.
[2785] Clauson, 1972: 969b.
[2786] Wilkens, 2021: 896b.

"o duyuşları sayesinde sekiz türlü bozulmak adlı **toplanma** kökenli emri (…) daima günahsız olarak temiz tutarlar" (str. 5838).

●**yirin- → irin-**

●**yitlin-** "kaybolmak" < *yit-il-in-*

[< *yitlin-* (Clauson, 1972: 891a), < *yét-lin-* (Erdal, 1991: 640)]

yit- "kaybolmak, yok olmak"[2787], **yitil-* biçiminde gelişmiştir.

kökli yagızlı içinte y(*a*)*ruk yaltrık* ***yitlinti*** "gök ve yer içinde ışık **kayboldu**" (str. 16359).

●**yodun-**[2788] "silinmek, temizlenmek" < *yod-un-*

[< *yod-un-* (Clauson, 1972: 892a; Erdal, 1991: 630)]

**yo-,* *yok etmek", *yod-* "silmek, çözülmek"[2789] biçiminde gelişmiştir.

ay emgek ay emgek bükünki künte amrak ögükk(*e*)*yemin y*(*e*)*me yitdürtim ıçgıntım erki mü m*(*e*)*n tip ötrü yaşın* ***yodunu*** *katunın ötleyü ınça tip tidi* "eyvah, eyvah! Bugün sevgili yavrucuğumu da kaybettim mi acaba ben, deyip sonra gözyaşını **silip** kraliçesini teselli ederek şöyle dedi" (str. 16171).

●**yokurkan-** "şaşkına dönmek, şaşırmak" < *yok+urka-n-*

[< *yokurkan-* (Erdal, 1991: 463), < *yogun+*(*I*)*rkA-n-* (Gulcalı, 2021: 294)]

yok "yok"[2790], **yokurka-* "şaşırmak" biçiminde gelişmiştir.

oyırkan- yokurkan- "hayret etmek, şaşırmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

yokurkantılar *içileri inisi yanturu kelmeyükke* "kardeşlerinin geri dönmeyişine ağabeyleri **şaşırdı**" (str. 16365).

●**yölen-** "destek olmak, dayanmak" < **yöl+e-n-*

[< *yöle-n-* (Erdal, 1991: 630)]

**yöl, yöle-* "dayamak, desteklemek"[2791] biçiminde gelişmiştir.

atkak iy(*i*)*n yügürür altı kaçıglıg orunta kök kalıkda kuş kuzgun tıdıgsızın uçar teg kaçıglarka* ***yölenip*** *kılıp bularnı tayangu orun* "Altı duyu objeli (Skr. visaya) yerde, gökyüzünde, kuşun engelsiz uçması misali, bilinç (Skr. vijñāna)

[2787] Wilkens, 2021: 906a.
[2788] AY'deki *yutun-* kelimesi *yodun-* olarak okundu.
[2789] Wilkens, 2021: 908a.
[2790] Wilkens, 2021: 909b.
[2791] Wilkens, 2021: 915a.

de peşi sıra dolanır. (Bilinç) duyu objelerine (Skr. visaya) **dayanıp** onları destek yeri yapar"[2792] (str. 9769).

●**yuklun-** "kirlenmek" < *yuk-ul-un-*

[< *yuk-lun-* (Erdal, 1991: 640)]

yuk- "bulaşmak"[2793], *yukul-* "kirlenmek"[2794] biçiminde gelişmiştir.

yuklun- kkirik- "kirlenmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

altınç tıltagdın togmış nomlarnıñ ***yuklunmaksız*** *kkirikmeksiz tözin bultaçı* "altıncısı, sebepten doğmuş öğretilerin **kirlenmemiş** aslını bulacak" (str. 6786).

●**yun-** "yıkanmak" < *yu-n-*

[< *yu-n-* (Clauson, 1972: 942b; Erdal, 1991: 631)]

yu- "yıkamak, temizlemek" kökünden türemiştir.

ol suv içinte kirip arıtı ***yunsun*** "o su içine girip iyice **yıkansın**" (str. 12530).

●**yükün-** "eğilmek, hürmet etmek" < **yük-ün-*

[< *yükün-* (Clauson, 1972: 913b; Erdal, 1991: 631)]

**yük-* "*eğmek" kökünden türemiştir.

yinçürü <töpün> ***yükünsün*** *burkanka* "*Buddha*ya başını eğerek **hürmet etsin**" (str. 12677).

II. {-(X)n-} +Yapım Eki

●**aşnu** "önce, evvel, ilk önce" < *aş-**un**-u* > *aşnu*

[< *aş-un-* (Clauson, 1972: 264a; UW, 1988: 246a; Erdal, 1991: 590)]

aş- "aşmak"[2795], *aşun-* "üstün olmak, geçmek"[2796] biçiminde gelişmiştir.

●**aşunmaklaşu** "geçmeye çalışarak, rekabet ederek" < *aş-**un**-mak+la-ş-u*

[< **aşunmak+laş-u* (UW, 1988: 246a), < *aşun-maklaşu* (Erdal, 1991: 575)]

aş- "aşmak, geçmek"[2797], *aşun-* "üstün olmak, geçmek"[2798], **aşunmak* "üstün olma", **aşunmakla-* "üstün olmak", **aşunmaklaş-* "geçmeye çalışmak, rekabet etmek" biçiminde gelişmiştir.

●**ertingü** "aşırı derecede, çok" < *ert-**in**-gü*

[< **ertin-gü* (Clauson, 1972: 212b)]

[2792] Uçar, 2009: 274.
[2793] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 985.
[2794] Erdal, 1991: 689.
[2795] Wilkens, 2021: 75b.
[2796] Wilkens, 2021:
[2797] Wilkens, 2021: 75b.
[2798] Wilkens, 2021: 78a.

ert- "içinden geçmek, ortasından geçip gitmek"[2799], **ertin-* biçiminde gelişmiştir.

●**evrinüksüz**[2800] "sarsılmaz, sabit" < *evir-**in**-ük+süz*[2801]

evir- "döndürmek, çevirmek, yöneltmek"[2802], **evrin-*, **evrinük* biçiminde gelişmiştir.

●**kalañgur- ~ kalañur-** "havaya yükselmek"[2803] < *kalı-n-gu+r- ~ kalañur- ~ kalañgur-*

[< **kalñu+r-* (Clauson, 1972: 624b), < *kal*(*a*)*ñu+r-* (DTS, 1969: 411a; Erdal, 1991: 501[2804])]

kalı-[2805] "yükselmek"[2806], **kalın-, *kalıngu* > **kalıñu ~ *kalañgu* biçiminde gelişmiştir.

●**kalañur- → kalañgur-**

●**közüngü** "ayna"< *köz+e-**n**-gü* > *közüngü*

köz "göz"[2807], **köze-*, *közün-* "görünmek"[2808] biçiminde gelişmiştir.

●**sukuntur-**[2809] "yıkamak" < *suk-un-tur-*

[< *sug-un-* (Erdal, 1991: 615)]

**suk-*, *sukun-* "yıkanmak"[2810] biçiminde gelişmiştir.

●**üzlentür-** "yöneltmek" **<** *üz+le-**n**-tür-*

[< *yüz+len-* (Erdal, 1991: 516)]

üz ~ yüz "satıh, yüz, yön"[2811], **üzle-, üzlen-* "yüzünü belli bir yöne dön(dür)mek"[2812] biçiminde gelişmiştir.

●**yalañuk** "insan" < **yal-**un**-guk* > *yalıñuk*

[2799] Wilkens, 2021: 119a.
[2800] AY'de *evrinüksüz*, *evrilinçsiz* yerine nüsha farklı olarak bulunmaktadır.
[2801] Erdal, *evrinüksüz* okunuşunun yanlış olduğunu, *erinüksüz* biçiminde okunması gerektiğini belirtmiştir (Erdal, 1991: 259).
[2802] Wilkens, 2021: 130a.
[2803] Mecazi anlamda "*havalara uçmak, çok sevinmek*".
[2804] Erdal, *kalŋu* "suyun üstünde yüzme"nin, *kalı-* "havaya kalkmak" tabanından yapılmış bir {-(X)n-}'li türevden geldiğini belirtmiştir (Erdal, 1991: 501).
[2805] *kalık, kalıma, kalın, kalañur-, kalıt-, kalış-, kaltur-* aynı kökün türevleridir (Ağca, 2015: 218).
[2806] Erdal, 1991: 501; Ağca, 2015: 216.
[2807]. Wilkens, 2021: 414b.
[2808] Wilkens, 2021: 415a.
[2809] AY'de *soguntur-* maddesi *sukuntur-* olarak değiştirildi. DLT'de hem *sogun-* "(işeme vb. şeylerden sonra) temizlenmek" (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 827) hem de *sukun-* "yıkanmak" (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 835) biçiminde kullanılmaktadır. Bu sebepten, hem *g*'li hem de *k*'li okumak mümkündür. *sukun-*; *suv* ve *yun-* ile aynı kökten geldiği için birinci heceyi *u* olarak okudum.
[2810] Wilkens, 2021: 627b.
[2811] Wilkens, 2021: 927b.
[2812] Erdal, 1991: 516.

[< **yal-ın-* (Clauson, 1972: 931a), < *yalın-* (Erdal, 1991: 626), < *yal+añ-uk* (Tekin, 2019b: 320)]

**yal-, yalın-* "soymak, çıplaklaşmak"[2813] kökünden türemiştir.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *açın-, adın-, alın-, basın-, bölün-*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *agırın-, amran-, boşgun-, emgen-, öglen-*

1/3. Üç heceli kelimelere gelir: *alpırkan-, busurkan-, bügülen-, erkeçlen-, katıglan-*

1/4. Dört heceli kelimelere gelir: *eşidigsin-, kıvırkaklan-*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *arın-, atan-, azlan-, beklen-, busurkan-*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *açın-, ayın-, bilin-, bökün-, bölün-*

3/1. Kendisinden önce gelen ekler:

{-(X)d-}: *tıdın-*

{-(X)gsA-}: *eşidigsin-*

{-(X)k-}: *alkın-, ökün-, sakın-, ukun-*

{-(X)l-}: *yitlin-, yuklun-*

{-(X)r-}: *bışrun-, utrun-*

{-(X)ş-}: *yapşın-*

{-(X)t-}: *arıtın-, ögretin-, yaratın-*

{-z-}: *tegzin-*

{+X-}: *agırın-*

{+A-}: *agızan-, amran-, aşan-, atan-, busan-, küçen-, ornan-, örgen-, örten-, tatgan-, tonan-, uzan-, yıçan-, yölen-*

{+kA-}: *agrıkan-, atkan-*

{+lA-}: *atlan-, azlan-, beklen-, bügülen-, çoglan-, erkeçlen-, hualan-, ilen-, katıglan-, kedlen-, kıvırkaklan-, küçlen-, küveylen-, mañgallan-, öglen-, övkelen-, saklan-, suklan-, teñlen-, tınlan-, turkıglan-, tutyaklan-*

{+XrkA-}: *alpırkan-, busurkan-, oyırkan-, yokurkan-*

3/2. Kendisinden sonra gelen ekler:

{-(X)k}: *erinüksüz, evrinüksüz*

{-A/-I/-U}: *aşnu*

{-ç}: *erinçeñ*

{-DUr-}: *basıntur-, bışruntur-, öglentür-, tapınturul-, tonantur-*

[2813] Wilkens, 2021: 857a; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 946.

{-gU}: *ertingü, kalañgur-, közüngü*

{-mAk}: *aşunmaklaşu*

4. Ekin işlevi:

İşi yapanın bu işten kendisinin etkilendiğini gösteren dönüşlü fiiller türetir.

Sonu vokalle veya /l/ ile biten fillerden sonra gelerek pasiflik ve meçhullük işlevinde kullanılır.

5. Ekin değerlendirilmesi:

Türkçede en işlek kullanılan fiilden fiil yapma eklerinden biridir.

Dönüşlülük ifade ettikleri için genel olarak geçişsiz fiiller yapar. Ancak az da olsa geçişli olan örnekler de vardır (*açın-* (*1*)*, aşan-, yodun-*). Bu yüzden {-n-} ile türetilen örnekler bağlama göre değerlendirilmelidir.

Ünlü ile biten fiillere doğrudan gelir.

Ünsüz ile biten fiillere araya yardımcı ses alarak gelir.

{-n-} ekinin içinde bulunduğu {-(X)nç} ve {-(X)nçU} birleşik ek olarak alındı. {-n-}'li biçimler gelişim sırasında gösterildi.

4.6. {-(X)r-}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 75 kelime bulunmaktadır:

I. {-(X)r-}

●**açur-** "aç bırakmak" < *aç-ur-*

[< *aç-ur-* (Clauson, 1972: 31a; UW, 1977: 43b; Erdal, 1991: 710)]

aç- (2) "aç olmak"[2814] AY'de tanıklanmaktadır.

açur- suvsat- "acıktırıp susatmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

tınl(*ı*)*glarıg örletgülük buşurguluk tıltaglarıg kılmamak erser k*(*a*)*ltı adınlarıg sögmemek tokımamak sıkmamak tañmamak ürkitmemek korkıtmamak solamamak beklememek* ***açurmamak*** *suvsatmamak kuyaşda tumlıgda emgetmemekde ulatı tıltaglarıg kılmamak erür* "canlıları kızdıracak sebepleri yapmamak; şöyle ki, başkalarına sövmemek, vurmamak, taciz etmemek, korkutmamak, hapsetmemek, **aç** susuz **bırakmamak,** güneşte ve soğukta ızdırap çektirmemek gibi şeyleri yapmamaktır" (str. 6177).

●**adır- ~ adru-, adur-** "ayırmak, bölmek, ayırt etmek" < *ad-ır-*

[< **ad-ır-* (Clauson, 1972: 66b; UW, 1977: 52b), < **ad-ır-*/ **adı*-r- (Erdal, 1991: 535, 710), < *ad-ır-* (Eraslan, 2012: § 240)]

[2814] Wilkens, 2021: 3b.

ad- "farklılaşmak"[2815] kökünden türemiştir.

aç- adır- "ayırt etmek", *adır- üdür-* "ayırt etmek", *böl- adır-* "bölmek, ayırmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **adırt, adırtla-, adırtlıg, adırtsız, adırıl- ~ adrıl- ~ adrul-, adruk ~ aduruk, adruksuz**

*ınçıp altı yol içinteki ög kañ ka kadaş bolmış tınl(ı)glarıg örletdim emgetdim isig özlerintin öñi **adırtım** erser* "şöyle ki, altı suretteki ana, baba, akraba olan canlılara ıztırap çektirdim**,** hayatlarından **ayırdım** (öldürdüm) ise" (str. 4188).

●**adru- → adır-**

●**adur- → adır-**

●**alañur-** "zayıflatmak, yormak, güçsüzleştirmek" < **alañ+u-r-*

[< **alañ+ad-* (Clauson, 1972: 149b), < *alañu-r-* (UW, 1979: 91b)]

**alañ* "*zayıf"[2816], *alañu-*[2817] "zayıflamak" biçiminde gelişmiştir.

*tor<u>mış yavrımış sınmış etözleri **alañurup** küçi küsüni üzülüp unakaya ölgeli yatur erti* "zayıflamış vücutları **güçsüzleşip** gücü kuvveti kesilip neredeyse ölecek (gibi) yatıyordu" (str. 15875).

●**artur-** "çoğaltmak, arttırmak" < *art-ur-*

[< *art-ur-* (Clauson, 1972: 210a; UW, 1981: 216a; Erdal, 1991: 710)]

art- "artmak, çoğalmak"[2818] kökünden türemiştir.

*yokka çıgayka buşı birsün **arturup** yıgguluk kizlegülük ermez* "fakire fukaraya sadaka versin, **artırıp** yığmak, gizlemek olmaz" (str. 11712).

●**batur-** "batırmak, gizlemek" < *bat-ur-*

[< *bat-ur-* (Clauson, 1972: 308a; Erdal, 1991: 711)]

bat- "batmak, gözden kaybolmak"[2819] AY'de tanıklanmaktadır.

yaşur- batur- "gizlemek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*ınça k(a)ltı eñilki ontın sıñarkı burkanlarka ögin köñülin yakın tutup kılmış ayıg kılınçların yaşurmadın **baturmadın** aça yada sözlemek* "şöyle ki, birincisi on taraftaki *Buddha*lara aklını ve gönlünü yakın tutup işlediği günahları **gizlemeden** açıklayıp söylemek" (str. 4501).

●**bekür-** "sağlamlaştırmak, pekiştirmek" < *bek+ü-r-*[2820]

[2815] Tezcan, 1975: § 803.
[2816] Clauson, 1972: 147a.
[2817] Clauson, *alañur-* biçiminin yanlış olduğunu, doğrusunun *alañad-* olduğunu belirtiyor (Clauson, 1972: 149b); Röhrborn, *alañu-*'dan değil, *al(ı)ñu-*'dan geldiği söylüyor (UW, 1979: 91b).
[2818] Wilkens, 2021: 66a.
[2819] Wilkens, 2021: 150b.

[< *bekür- (Erdal, 1991: 727)]

bek "pek, sağlam, katı"[2821], *bekü-* sağlam olmak, kararlı olmak"[2822] biçiminde gelişmiştir.

*ınçıp bodıs(a)t(a)v<lar> bu muntag yañın tınl(ı)glarıg yañılturtaçı emgeklig tegzinçde tegzintürteçi igid ezüg nomlartın ırak tezip bularnı ok çınınça kirtüsinçe bilteçi çın kirtü töz bilge biligig **bekürü** tutup nom tözin adırtlamakları üze ötrü bütmiş bışmış bilge bilig p(a)ramıtıg uz bütürürler* "şöyle ki, *Bodhisatva*lar böylesi canlıları yanıltacak, ızdıraplı döngüde döndürecek, yanlış öğretilerden uzaklaştırıp bunları da doğru olarak bilecek, gerçek soylu hikmeti **sağlamlaştırıp,** öğretinin aslını ayırt ederek sonra tamamlanmış hikmet erdemini ustaca bitirirler" (str. 8321).

●**bışur-** "tamamlamak, olgunlaştırmak" < *bış-ur-*

[< *bış-ur-* (Clauson, 1972: 383b; Erdal, 1991: 711; Ercilasun, 2014: 57)]

bış- "tamamlanmak, olgunlaşmak, pişmek"[2823] AY'de tanıklanmaktadır.

bütür- bışur- "olgunlaştırmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **bışrun- ~ bışurun-, bışruntur-**

*tınl(ı)glarnıñ edgülüg edgü yıltızların bütürmek **bışurmak** p(a)ramıt timek savnıñ yörügi erür* "canlıların iyi köklerini **olgunlaştırmak,** *pāramitā* denen sözün yorumudur" (str. 8453).

●**bitür- → bütür-**

●**bogur-** "yok etmek" < *bog-ur-*

[< *bok-ur-* (Erdal, 1991: 711)]

bog- "boğmak"[2824] kökünden türemiştir.

yavaltur- bogur- "sakinleştirmek, gidermek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*anantaraş ayıg kılınçıg burkanlarnıñ y(a)rlıgı yavalturur **bogurur*** "*buddha*ların emri günahı **giderir**" (str. 13207).

●**boşgur-** "öğretmek" < **boşgu-r-*[2825]

[< **boşgu-r-* (Clauson, 1972: 380), < *boşgur-* (Erdal, 1991: 712)]

**boşgu-* tabanından türemiştir.

[2820] Clauson, *bekür-* fiilinin zarf şekli olan *bekrü*'yü **beker-*'den getiriyor (Clauson, 1972: 328b).
[2821] Wilkens, 2021: 155b.
[2822] Wilkens, 2021: 157b.
[2823] Wilkens, 2021: 168a.
[2824] Wilkens, 2021: 185b.
[2825] AY'de *boşgun-* < **boşgu-n-*, *boşgut* < **boşgu-t* biçimi de vardır.

bahşılarnıñ uluglarnıñ körkitmiş ***boşgurmış*** *ötinçe erigince ınçıp evrilmedim erser* "üstatların, büyüklerin gösterdiği, **öğrettiği** nasihatlerine göre evrilmedim ise" (str. 4198).

●**buşur-** "üzmek, öfkelendirmek" < *buş-ur-*

[< *buş-ur-* (Clauson, 1972: 384a; Erdal, 1991: 713; Ercilasun, 2014: 57)]

buş- "canı sıkılmak, üzülmek"[2826] AY'de tanıklanmaktadır.

örlet- buşur- "üzmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **buşrul-**

ikinti tınl(*ı*)*glarıg örletgülük* ***buşurguluk*** *tıltagları*ğ *kılmamakka tayanıp* "ikincisi, canlıları **üzecek** sebepleri yapmamaya dayanıp" (str. 6142).

●**bütür- ~ bitür-** "bitirmek, tamamlamak" < *büt-ür-*

[< *büt-ür-* (Clauson, 1972: 308b; Erdal, 1991: 713; Eraslan, 2012: § 240; Ercilasun, 2014: 57)]

büt- "bitmek, tamamlamak"[2827] AY'de tanıklanmaktadır.

bişinç abıjık kılmaklıg törü üze burkanlar sanıña kirmekke tayanıp bütmiş bışmış bilge bilig p(*a*)*ramıtıg netegin* ***bütürürler*** "beşincisi kutsama töreniyle *buddha*lar topluluğuna girmeye dayanıp **tamamlanmış** hikmet erdemini nasıl bitirirler?" (str. 8391).

●**çaşur-** "iftira etmek" < **çaş-ur-/*çaşu-r-* (?)

[< **çaş-ur-* (Clauson, 1972: 431b), < *çaşur-* (Erdal, 1991: 714)]

**çaş-/*çaşu-* (?) kökünden türemiştir.

köñülteki kkirler erser k(*a*)*ltı bu köñül içinte ilkisizdin berüki töz tüp ornag tutmış kamag biş ajun tınl*(*ı*)*glarıg* ***çaşurtaçı*** *bulgadaçı k*(*e*)*ntü köñülüg buşurtaçı emgetdeçi az övke biligsiz küni küvenç körüm sizikde ulatı kamag nızvanılar erür* "gönüldeki kirler ise, şöyle ki, bu gönül içinde ezelden beri kök tutmuş bütün beş suretteki canlılara **iftira atacak,** (onları) karıştıracak, kendi gönlünü vesveseye düşürecek hırs, öfke, bilgisizlik, kıskançlık, gurur, fal ve şüphe gibi bütün tutkulardır" (str. 6751).

●**egir-** "sarmak; çevrelemek, kuşatmak" < *eg-ir-*

[< *eg-ir* (Clauson, 1972: 113a), < *eg-ir-/eñ-ir-* Erdal, 1991: 536; UW, 1994: 538a)]

eñ- ~ eg- "eğmek, bükmek, döndürmek"[2828] AY'da tanıklanmaktadır.

[2826] Clauson, 1972: 377a; Gulcalı, 2021: 461.
[2827] Wilkens, 2021: 213b.

Genişlemiş şekli için → **egirt-**

*ayıg kılınç emgekligler üzüksüz **egire** sıkıp buşurur* "günah ızdırabı çekenler, sürekli (çevrelerini) **kuşatıp** sıkarak öfkelendirir (= rahatsız eder)" (str. 9827).

●**ertür-** "geçirmek, tamamlamak" < *ert-ür-*

[< *ert-ür-* (Clauson, 1972: 210a; Erdal, 1991: 714; UW, 2010: 193; Eraslan, 2012: § 240)]

ert- "içinden geçmek, ortasından geçip gitmek"[2829] AY'de tanıklanmaktadır.

*öz yaş uzunı üze üküş kalp ödlerig **ertüreyin*** "ömür uzunluğu ile çok *kalpa* devirleri **geçireyim**" (str. 3846).

●**evir-** "döndürmek, çevirmek"< **ev-ir-*

[< *evir-* (Clauson, 1972: 14a; UW, 2010: 204)]

**ev-* "*dönmek" kökünden türemiştir.

*k(a)ltı öñre ertmiş ödteki bodıs(a)t(a)vlar bodıs(a)t(a)vlar yorıgınta yorıp kılmış buyan edgü kılınçlarıg burkan kutıña tükel bilge biligke **evirtiler** erser* "şöyle ki, geçmiş zamandaki *Bodhisatva*lar, *Bodhisatva*lar yolunda yürüyüp işledikleri sevapları *buddha*lığa ve tam hikmete **çevirdiler** ise" (str. 5016).

●**içür-** "içirmek" < *iç-ür-*

[< *iç-ür-* (Clauson, 1972: 30a; Erdal, 1991: 715; Ercilasun, 2014: 57; UW, 2020: 106)]

iç- "içmek"[2830] AY'de tanıklanmaktadır.

*yiil igligke **içürgü** ol kayınturmış yaglarıg* "kaynatılmış yağları yel hastasına **içirmelidir**" (str. 15336).

●**ider- ~ yider- ~ yüder-** "izlemek, takip etmek" < **i-d-er-*

[< *éder-* (Clauson, 1972: 67a; UW, 2020: 2)]

**i-*[2831]*, id-, ider- ~ yider- ~ yüder-* "izlemek, takip etmek"[2832] biçiminde gelişmiştir.

*köñül kaçıg er<in>meksiz nomug törüg **iderür*** "gönül duyusu üşenmeden öğretiyi **takip eder**" (str. 9752).

●**ilşür-** "bağlamak, birleştirmek" < *il-iş-ür-* > *ilşür-*

[< *il-iş-ür-* (Zieme, 1996: 125 dip 30)]

[2828] UW, 1998: 381a; Wilkens, 2021: 109a: (eñ-).
[2829] Wilkens, 2021: 119a.
[2830] Wilkens, 2021: 293a.
[2831] *iz* (< *i-z* "iz") aynı kökten türemiş olmalı.
[2832] UW, 2020: 1.

il- "yapıştırmak, iliştirmek"[2833], *iliş-* "birbirine bağlı olmak"[2834] biçiminde gelişmiştir.

ilşür- AY'de nüsha farkı olarak bulunmaktadır. Bu yüzden örnek cümle verilmedi.

●**katar-** "çevirmek, döndürmek" < *kat-ar-*

[< **kad-ar-/kadıt-ar-* (Clauson, 1972: 604b), < **kadt-ar-* (Erdal, 1991: 734[2835])]

kat- "eklemek"[2836] AY'de tanıklanmaktadır.

biri bedük berge üze mini töz töpüre uru iki iligimin ***kataru*** *bap soka tagdın yıñak töpün toñtaru bir yolça iltü bartılar* "birisi büyük kamçı ile beni evire çevire döverek, iki elimi (arkaya) **çevirerek** bağlayıp doğruca kuzey yönüne döndürerek bir yol boyunca götürdüler" (str. 142).

●**kavır-** "bir araya getirmek" < **kav-ır-*

[< **kav-ır-* (Clauson, 1972: 585b), < *kavır-* (Erdal, 1991: 715)]

**kav-*[2837] kökünden türemiştir.

Genişlemiş şekli için → kavıra, kavırakaya

süzgülük ol ***kavırıp*** *k*(*a*)*ltı tözki törüçe* "şöyle ki, asli kanunlara göre **bir araya getirip** temizlemeli" (str. 14311).

●**kavşur-** "kavuşturmak, birleştirmek" < **kav-ış-ur-* > *kavşur-*

[< *kavış-ur-* (Clauson, 1972: 588b), < *kavş-ur-* (Erdal, 1991: 715)]

**kav-*[2838], *kavış-* "buluşmak, kavuşmak, karışmak, birleşmek"[2839] biçiminde gelişmiştir.

ol ödün ayagka tegimlig a[*nand*] *iki iligin* ***kavşurup*** <*agır ayamakın*> *t*(*e*)*ñri t*(*e*)*ñ*[*risi*] *burkanka şlök takşutın ı*[*nça*] *tip ötünti* "o zaman saygı değer *Ānanda* iki elini **kavuşturup** saygısını efendiler efendisi *Buddha*ya şiir hâlinde şöyle arz etti" (str. 17280).

●**keçür-** "geçirmek"< *keç-ür-*

[< *keç-ür-* (Clauson, 1972: 698b; Erdal, 1991: 715; Ercilasun, 2014: 57)]

keç- ~ *kiç-* "geçmek"[2840] AY'de tanıklanmaktadır.

[2833] Wilkens, 2021: 303a.
[2834] Wilkens, 2021: 305a.
[2835] Erdal, *katar-* fiilinin **kadt-ar-*'dan büzüşerek oluştuğunu belirtmektedir. Bunu DLT'te geçen ve daha sonra da Oğuzcada tanıklanan *kaytar-*'a dayandırmaktadır (Erdal, 1991: 735).
[2836] Wilkens, 2021: 343a.
[2837] Clauson, 1972: 580a.
[2838] Clauson, 1972: 580a.
[2839] Wilkens, 2021: 347b.
[2840] Wilkens, 2021: 351b.

uçsuz kıdıgsız ulug emgeklig taluy ügüzdin ***keçürüp*** "uçsuz bucaksız büyük ızdırap denizinden **geçirip**" (str. 11319).

●**kelür-** "getirmek" < *kel-ür-*

[< *kel-ür-* (Räsänen, 1969: 248b; Clauson, 1972: 719b; Erdal, 1991: 716), < *kel-ir-* (Eraslan, 2012: § 240)]

kel- "gelmek"[2841] AY'de tanıklanmaktadır.

anı negülük munça keç ***kelürtüñüzler*** "onu neden bu kadar geç **getirdiniz**" (str. 268).

●**kiñür-** "genişletmek" < *kiñ+ü-r-*

[< *kéñü-r-* (Clauson, 1972: 733b; Erdal, 1991: 716), < *kiñ+ür-* (Eraslan, 2012: § 270)]

kiñ "geniş"[2842], *kiñü-* "genişlemek"[2843] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **kiñürt-, kiñürü, kiñürül-**

kiñür- AY'de nüsha farkı olarak bulunmaktadır. Bu yüzden örnek cümle verilmedi.

●**kir-** "girmek" < **ki-r-*

[< *kir-* (Clauson, 1972: 735b), < *ki-r-* (Erdal, 1991: 750), < **ki-r-* (Tekin, 2013e: 430-432 not. 105, 108)]

**ki-* kökünden türemiştir.

kir- fiili geçişsizdir.

Genişlemiş biçim için → **(kigür-), kirgür-**

adın kim kayu tınl(*ı*)*glar y*(*e*)*me birök bu ögdi üze mini ögserler olar barça nom tatıglıg meñgü meñi togmaksız nom kapıgıña* ***kirgeyler*** *tip y*(*a*)*rlıkadı* "başka hangi canlılar da eğer bu övgü ile beni överlerse onların hepsi öğreti tadındaki sonsuz mutluluğun yeniden doğumsuz öğreti kapısına **girecekler** diye buyurdu" (str. 16983).

●**kiter-** "gidermek" < *kit-er-*

[< *két-er-* (Clauson, 1972: 705b; Erdal, 1991: 734)]

kit- ~ *ket-* "gitmek" AY'de tanıklanmaktadır.

bilge biligig bışrunmakları küçinte <kaltı> kut bulmaduk yalañuklarnıñ teg edgü yıltızlarıg bışrunup umadaçı erinçeñ ermegü köñüllerin ***kiterürler***

[2841] Wilkens, 2021: 354a.
[2842] Wilkens, 2021: 364a.
[2843] Wilkens, 2021: 365a.

"bilgiyi öğrenmeleri sayesinde saadet bulmamış insanlarınki gibi iyi köklerini öğrenemeyecek üşengeç, tembel zihinlerini **giderirler**"[2844] (str. 7916).

●**kokur-**[2845] "kurutmak" < *kok-ur-*

kok- "azalmak"[2846] kökünden türemiştir.

kokur- sogur- "kurutmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*bilge biliglig y(a)rukuñuz üze barçanı **kokurtuñuz** sogurtuñuz* "hikmetli ışığınızla hepsini **kuruttunuz**" (str. 3634).

●**kör-** "görmek" < *kö-r-*

[< *kör-* (Clauson, 1972: 736)]

kö- "bağlamak, korumak, gözetmek"[2847] kökünden türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **körgüçi, körk, körkdeş, körkit-, körkitdür-, körkle-, körklekeye, körklüg, körksüz, körüg, körügse-, körüm, körümlüg, körün-, körünç, körünçle-**

*m(e)n tün tünle tülümde körü kanınçsız körkle altun küvrüg **körtüm*** "ben gece rüyamda bakmaya doyulmayan güzellikte altın davul **gördüm**" (str. 3225).

●**köyür-** "yakmak" < *köy-ür-*[2848]

[< *küñ-ür-* (Clauson, 1972: 733b; Erdal, 1991: 717), < *küy-ür-* (Ercilasun, 2014: 58)]

köy- "yakmak"[2849] AY'de tanıklanmaktadır.

örte- köyür- "yakmak" ikileme biçiminde kullanılımaktadır.

*kara küji **köyürsün*** "kara *kuśa* (ağacından elde edilen tütsüyü) **yaksın**" (str. 12511).

●**olur-** "oturmak" < **ol-ur-*

[< *ol-tur-* > *otur-, olur-* "oturmak"; **olu-tur-* "yerleşmek" (Räsänen, 1969: 360b, 361a), < *olur-* (Clauson, 1972: 150a), < *ol-ur-* (Sevortyan, 1974: 491[2850]), < *olor-* (Erdal, 1991: 197, 736), < **ol(w)-r-* (Berta, 1998: 31), < **ol-ur-* (**olu-*) (Tekin, 2013e: 432, not. 108)]

**ol-*[2851] kökünden türemiştir.

[2844] Tokyürek, 2018: 589.
[2845] AY'deki *koşur-* kelimesi *kokur-* olarak okundu.
[2846] Clauson, 1972: 609b.
[2847] Wilkens, 2021: 435a: (kü-).
[2848] Aynı kökten TT. *köz* "küçük kor parçası" da türemiş olmalı.
[2849] Wilkens, 2021: 414a.
[2850] *oltur-* > *otur* ~ *olur-* (Sevortyan, 1974: 491).
[2851] **ol-* kökünden türeyen diğer örnekler: *olgurt-* "oturtmak", *olturguç* "oturma yeri, oturak" (Erdal, 1991: 358), *olut* "yer" (Sevortyan, 1974: 491).

olur- fiili geçişsizdir.

k(*e*)*ntü özi suvka kirip yunup arıtınıp arıg yañı ton kedip ot töşek üze* ***olursun*** "kendisi suya girip yıkansın, temizlenip yeni elbise giysin, ot minderin üzerine **otursun**" (str. 13863).

●**oñar-** "iyileştirmek, sağlamlaştırmak, düzeltmek" < *oñ+a-r-*

[< **oña-r-* (*Clauson, 1972: 189a*), < *oñar-* (Erdal, 1991: 736)]

oñ "sağ, doğru"[2852], **oña-* biçiminde gelişmiştir.

bu muñumuznı amtı kılınç t(*e*)*ñrisi* ***oñarsun*** *tip ötüntiler* "bu sıkıntımızı şimdi karma tanrısı (*Yama*) **iyileştirsin** diye arz ettiler" (str. 132).

●**öçür-** "(ateşi) söndürmek, (duyguları) bastırmak" < *öç-ür-*

[< *öç-ür-* (Clauson, 1972: 30b; Erdal, 1991: 718)]

öç- "sönmek, dinmek, yok olmak"[2853] AY'de tanıklanmaktadır.

bu nom erdini içinteki kılınç adartmakın ***öçürmek*** *bölüküg nomlayu* "bu *sūtra* mücevheri içindeki 'amel ateşini **söndürmek**' bölümünü vaaz ederek" (str. 5323).

●**ölür-** "öldürmek" < *öl-ür-*

[< *öl-ür-* (Clauson, 1972: 151a; Erdal, 1991: 718)]

öl- "ölmek"[2854], *ölür-* "öldürmek"[2855] AY'da tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **ölürgüçi, ölürt-**

arıg turug arhant dıntarlarıg ***ölürtüm*** *erser* "temiz azizleri **öldürdüm** ise" (str. 4162).

●**sıgur-** "sığdırmak, içine almak" < *sıg-ur-*

[< *sıg-ur-* (Clauson, 1972: 815b; Erdal, 1991: 719; Eraslan, 2012: § 240; Ercilasun, 2014: 58)]

sıg- "uymak, sığmak, girmek" AY'de tanıklanmaktadır.

sıgur- içker- "içine almak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

biligsiz tınl(*ı*)*glarıg bilge yalañuklarıg barçanı* ***sıgurmak*** *içkermek p*(*a*)*ramıt timek savnıñ yörügi erür* "bilgisiz canlıları ve bilgili insanların hepsini **içine almak**, *pāramitā* denen sözün yorumudur" (str. 8437).

●**sogur-** "boşaltmak, emmek, kurutmak" < *sog-ur-*

[< *sug-ur-* (Clauson, 1972: 816a; Erdal, 1991: 721)]

[2852] Wilkens, 2021: 510a.
[2853] Wilkens, 2021: 521a.
[2854] Wilkens, 2021: 530a.
[2855] Wilkens, 2021: 532b.

sog- "(sıvıyı) çektirmek, emdirmek"[2856] kökünden türemiştir.

kokur- sogur- "kurutmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

bilge biliglig y(a)rukuñuz üze barçanı kokurtuñuz ***sogurtuñuz*** "hikmetli ışığınızla hepsini **kuruttunuz**" (str. 3634).

●**şaşur-** "şaşırmak" < *şaş-ur-*

[< *seş-ür-* (Clauson, 1972: 858a), < *saş-ur-* (Erdal, 1991: 719)]

saş-[2857] "karışmak, şaşmak, değişmek"[2858] AY'de tanıklanmaktadır.

birmiş k(e)rgek otların ***şaşurmadın*** *kezigin* "sırasını **şaşırmadan** ilaçlarını vermek gerekir" (str. 15280).

●**takşur-** "şiir söylemek, nazmetmek, ağıt yakmak" < *tak-ış-ur-* > *takşur-*

[< **takış-ur-* (Clauson, 1972: 474a), < **tak-ış+u-r-* (Tekin, 2019b: 324)]

tak- "bağlamak, takmak"[2859], **takış-* biçiminde gelişmiştir.

öglenü birle ök ötrü iliglerin örü kötürüp ulıyu sıgtayu ınça tip ***takşurtılar*** "ayılır ayılmaz ellerini havaya kaldırıp feryat ederek şöyle **ağıt yaktılar**" (str. 16250).

●**tamdur-** "tutuşturmak, ateşlemek, yakmak" < *tam-ıd-ur-*

[< *tamıd-ur* (Clauson, 1972: 504a), < *tamt-ur-* (Erdal, 1991: 721)]

**tam-* "*yakmak", *tamıd-* "alevlendirmek"[2860] biçiminde gelişmiştir.

tamdurtum *m(e)n kamagda yig ulug nomlug y(a)ruk yulag* "ben hepsinden iyi, büyük öğreti ışığını **yaktım**" (str. 9845).

●**tarkar-** "uzaklaştırmak, gidermek, yok etmek" < *tar-ık-ar-* > *tarkar-*

[< *targar-* < *tarık-ar-* (Clauson, 1972: 540b), < *tark-ar-* (Erdal, 1991: 739)]

tar- "dağıtmak, ortadan kaldırmak"[2861], *tarık-* "yok olmak, uzaklaşmak"[2862] kökünden türemiştir.

ol ilig kanıg köyü közetü tutup adasın tudasın ***tarkarıp*** *inç meñilig kılıñlar* "o hükümdarı koruyup, tehlikelerini **uzaklaştırıp** esenlik verin" (str. 11562).

●**tegşür-** "değiştirmek" < *teg-iş-ür-* > *tegşür-*

[< *tegiş-ür-* (Clauson, 1972: 488a), < *tegşür-* (Erdal, 1991: 722)]

**teg-* "*çevirmek", *tegiş-* "değişmek"[2863] biçiminde gelişmiştir.

[2856] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 826.
[2857] *saş-* > *şaş-* gerileyici benzeşme ile *s* > *ş*'ye dönüşmüştür.
[2858] Wilkens, 2021: 589a.
[2859] Wilkens, 2021: 664b.
[2860] Clauson, 1972: 504a.
[2861] Erdal, 1991: 648; Wilkens, 2021: 676b.
[2862] Wilkens, 2021: 677b.

anın ol tayakıg ***tegşürmekniñ*** *atı nırvan tip titir* "bu sebepten o desteği **değiştirmenin** adı *nirvāṇa*dır" (str. 1624).

●**tegür-** "ulaştırmak, değdirmek, eriştirmek" < *teg-ür-*

[< *teg-ür-* (Clauson, 1972: 485; Erdal, 1991: 722; Eraslan, 2012: § 240)]

teg- "varmak, ulaşmak"[2864] kökünden türemiştir.

özin yaşın üstep ulug çogka yalınka ***tegürgey*** *biz* "ömrünü uzatıp büyük aydınlığa **ulaştıracağız**" (str. 10796).

●**todur-** "doyurmak" < *to-d-ur-*

[< *todur-* (Clauson, 1972: 459b) → *tod-gur-* (Clauson, 1972: 454a), < *tod-ur-* (Erdal, 1991: 722; Ercilasun, 2014: 58)]

to- "doldurmak"[2865], *tod-* "doymak"[2866] biçiminde gelişmiştir.

biş ajun tınl(*ı*)*g oglanların süzük kirtgünç köñül öritip nom bulunçıña tegürüp alkınmaksız tükemeksiz inçgü meñi üze* ***todurup*** *k*(*a*)*ltı bodıs*(*a*)*t*(*a*)*vlarnıñ pratyıkabudlarnıñ arhantlarnıñ edgülüg töz yıltızlarıña tükellig kılu y*(*a*)*rlıkamaklıg kayu ıduk işleri erser* "beş suretteki canlı oğulları için temiz inanç besleyip, öğreti kazancına ulaştırıp, sonsuz saadetle **doyurup,** böylece *Bodhisatva*ların*, pratyekabuddha*ların ve azizlerin iyi köklerine hakim olmakla ilgili hangi mukaddes işleri varsa" (str. 4619).

●**togur-** "doğurmak" < *tog-ur-*

[< *tog-ur-* (Clauson, 1972: 472a; Erdal, 1991: 723; Ercilasun, 2014: 58)]

tog- "doğmak"[2867] AY'de tanıklanmaktadır.

yene togdaçı nomlar y(*e*)*me yok kurug tözlüg üçün anın ökünmek yalbarmaklıg kşantı kılmaklıg arıgda arıg süzük suv üze yu<n>makdın arıtınmakdın ötrü kin keligme ödlerte ikileyü tepretgeli* ***togurgalı*** *umaz* "yine doğacak tasavvurlar da boşluk esaslı oldukları için pişman olmak, yalvarmak, tövbe etmekle ilgili en temiz su ile yıkandıktan sonra gelecek zamanlarda tekrar hareket edemezler ve **doğuramazlar**" (str. 4425).

●**toñtar-** "çevirmek, döndürmek" < *toñut-ar-* > *toñtar-*

[< *toñtar-* (Clauson, 1972: 518a) → *töñit-er-* > *töñder-* (Clauson, 1972: 518b), < *toñt-ar-* (Erdal, 1991: 737)]

[2863] Clauson, 1972: 487b.
[2864] Wilkens, 2021: 688a.
[2865] Clauson, 1972: 491a.
[2866] Wilkens, 2021: 724b.
[2867] Wilkens, 2021: 752b.

toñut- "kararsız ve sabit şekilde bakmak"[2868], *toñtar-* "çevirmek, döndürmek"[2869] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **toñtarıl-**

biri bedük berge üze mini töz töpüre uru iki iligimin kataru bap soka tagdın yıñak töpün ***toñtaru*** *bir yolça iltü bartılar* "birisi büyük kamçı ile beni evire çevire döverek, iki elimi (arkaya) çevirerek bağlayıp doğruca kuzey yönüne **döndürerek** bir yol boyunca götürdüler" (str. 144).

●**yaşur-** "saklamak, gizlemek" < *yaş-ur-*

[< *yaş-ur-* (Clauson, 1972: 979b; Erdal, 1991: 732)]

yaş- "saklamak, gizlemek"[2870] kökünden türemiştir.

yaşur- batur- "gizlemek", *kizle- yaşur-* "gizlemek" ikileme; *yaşur- batur- kizle-* "gizlemek" üçleme biçiminde kullanılmaktadır.

takı ne ayıtmış k(e)rgek bir kün bir tün ulatı üküş telim uzun ödlerte kizleser ***yaşursar*** "daha ne söylemek gerekir? Bir gün bir gece hatta çok uzun zaman **gizlese**" (str. 4309).

●**yider-** → **ider-**

●**yimir-** "bozmak" < **yim-ir-*

[< *yémir-* (Clauson, 1972: 937b)]

**yim-* kökünden türemiştir.

anın ol ügüz suvınıñ berü bu kölke kelgülük tug agızın ***yimirip*** *suvug öñi kemişmişlerin körti yene ol agızıg y(e)me t(e)rk tavrak bütürgülük ermez erti anın anı körüp ınça tip sakıntı bu agız* ***yimirilip*** *teriñ yir bolmış erür* "bunun üzerine o nehrin suyunun bir tarafından öbür tarafına karşılık gelen nehir ağzının **bozulup** suyun dağıldığını görmüş. Ayrıca o nehrin ağzı da hızlıca düzeltilemiyormuş. Bu nedenle [*śreṣṭhī*nin oğlu] onlara bakıp şöyle düşünmüş: Bu nehrin ağzı **bozulup** derinleşmiştir"[2871] (str. 15565).

●**yinçür- ~ ünçür-** "secde etmek, eğilmek" < **yinç-ür-* (?)

[< **yinç-ür-* (Clauson, 1972: 946a), < *yinçür-* (Erdal, 1991: 725)]

**yinç-* tabanından türemiştir.

yinçür- yükün- "secde etmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

[2868] Ercilasun, 2016: 717.
[2869] Clauson, 1972: 518a.
[2870] Wilkens, 2021: 874a.
[2871] Uçar, 2013a: 141.

ol atı kötrülmişlerke etözüm üze tilim üze köñülüm üze kop ugurın töpümin eñitip süzük kirtgünç köñülin ***yinçürü*** *töpün yükünü teginür m*(*e*)*n* "o adı yüceltilmişlere, vücudumla, dilimle, gönlümle her zaman başımı eğerek temiz imanlı gönülle **secde ederim**" (str. 4125).

●**yitür-** "kaybetmek" < *yit-ür-*

[< *yét-ür-* (Clauson, 1972: 893a; Erdal, 1991: 724), < *yit-ür-* (Ercilasun, 2014: 58)]

yit- "kaybolmak, yok olmak"[2872] kökünden türemiştir.

amtı ***yitürtüm*** *eñ kiçigi sever amrak ögükümin* "en küçüğü olan sevgili yavrumu şimdi **kaybettim**" (str. 16281).

●**yogur-** "yoğurmak" < **yog-ur-*

[< *yugur-* (Clauson, 1972: 906a), < *yogur-* (Erdal, 1991: 725)]

**yog-* "*yoğunlaşmak, kalınlaşmak" kökünden türemiştir.

övke biligsizlik karañgu üze ***yogurup*** *tsuy kılmak alp emgek titir* "Öfke (ve) cehalet karanlığı ile **yoğurup** günah işlemek büyük ıstıraptır" (str. 3572).

●**yöleşür-** "karşılaştırmak" < **yöl+e-ş-ür-*

[< *yöleş-ür-* (Clauson, 1972: 933b; Erdal, 1991: 732)]

**yöl, yöle-* "dayamak, desteklemek"[2873], *yöleş-* "dayanışmak" biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **yöleşürüg, yöleşürüglüg, yöleşürügsüz**

ınçıp bilge biliglig közleri üze özleri eñ öñre sizik ayıtıp yanturu yöre sözlemekintin b(*e*)*lgürmiş ermez üçün anın* ***[yöleşür]mek*** *bölük yok tip bilmek ukmak erür* "şöyle ki, hikmetli gözleriyle kendileri ilk önce şüphe edip tekrar yorumlayarak söylemesinden ortaya çıkmış olmadığı için **karşılaştırma bölümü** yok deyip bilmek ve anlamaktır" (str. 7588).

●**yüder- → ider-**

●**yüdür-** "yüklemek" < **yü-d-ür-*

[< *yüd-ür-* (Clauson, 1972: 893b; Erdal, 1991: 726)]

**yü-* "*yüklemek", *yüd-* "yüklemek"[2874] biçiminde gelişmiştir.

suv ***yüdürüp*** *ilteyin ol* [*irin*]*ç balıkk*(*a*)*yalar y*(*e*)*me tirig öz bolsunlar* "su **yükleyip** götüreyim, o zavallı balıkçıklar da canlı olsunlar" (str. 15595).

[2872] Wilkens, 2021: 906a.
[2873] Wilkens, 2021: 915a.
[2874] Ercilasun, 2014: 66; Wilkens, 2021: 922b.

●**yünçür- → yinçür-**

II. {-(X)r-} + Yapım Eki

●**amırtgur-** "sakinleştirmek, yatıştırmak, teskin etmek" < **amı-**r-**t-gur-*

[< **amur-t-gur-* (Clauson, 1972: 163a-, 164b), < *amırt-Kur-* (Erdal, 1991: 748) < *amırt-gur-* (Gabain, 1988: § 155; Tekin, 1992: 86; Eraslan, 2012: § 232), < **amırt-gur-* (UW, 2010: 54)]

**amı-* "*sakinleşmek", **amır-*[2875] "*huzurlu olmak, sakinleşmek", *amırt-* "sakinleştirmek"[2876] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → amrıl-, amru

●**arkuru** "çapraz geçmek, bir yandan öbür yana" < **ark-**ur-**u*

[< **arkur-u* (UW, 1981: 200a), < *ark-ur-u* (Arat, 1965: not. 35_{19})]

**ark-, arkur-* "çapraz gitmek"[2877] biçiminde gelişmiştir.

●**kagrul- ~ kagurul-** "sıkıntı çekmek, kavrulmak, kederlenmek" < **kag-**ur-**ul-* > *kagrul-*

[< **kag-ur-* (Clauson, 1972: 612a)]

**kag-* "*kavurmak", *kagur-* "kavurmak"[2878] biçiminde gelişmiştir.

●**kagurul- → kagrul-**

●**ötrü** "sonra" < *öt-**ür-**ü* > *ötrü*

[< *öt-ür-* (Clauson, 1972: 648a; Erdal, 1991: 719)]

öt- "nüfuz etmek, geçmek, vakıf olmak"[2879], *ötür-* "tamamıyla anlamak"[2880] biçiminde gelişmiştir.

●**savrıl-** "savrulmak" < *sav-**ır-**ıl-*

[< *sav-ur-* (Clauson, 1972: 791a)]

sav- "uzanmak, yayılmak"[2881], *savır-* "dağıtmak, saçmak"[2882] biçiminde gelişmiştir.

●**semürgük** "küçük bir kuş türü, serçe" < **sem-**ür-**gük*[2883]

[< *simürgük* (Clauson, 1972: 830a), < *semir+gök* (Erdal, 1991: 159[2884])]

**sem-, *semür-* biçiminde gelişmiştir.

[2875] UW, 1979: 118a.
[2876] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 550.
[2877] Arat, 1965: not. 35_{20}.
[2878] Clauson, 1972: 612a.
[2879] Wilkens, 2021: 542b.
[2880] Wilkens, 2021: 545a.
[2881] Wilkens, 2021: 591b.
[2882] Wilkens, 2021: 591b.
[2883] < Fars. *sīmurġ+ ük* biçiminde de türemiş olabilir.
[2884] < Fars. *sīmurġ* kökünden geldiğini de düşünmektedir (Erdal, 1991: 159).

●**tegre** “etrafı, dört tarafı, çevre, etraf” < *teg-**ir-**e* > *tegre*

[< **tegir-* (Clauson, 1972: 485b)]

**teg-* “*çevirmek”, **tegir-*[2885] “*döndürmek, devirmek” biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **tegirmi**, **tegril-, teñrigle-**

●**tetrü** “yanlış, ters” < *tet-ür-ü*

[< **tétür-ü* (Clauson, 1972: 459a), < *tertrü ~ tetrü* (Erdal, 1991: 729)]

**tet-, *tetür-* biçiminde gelişmiştir.

●**titrü ~ titürü** “iyice” < *tit-**ür-**ü*

tit- “direnmek”[2886], **titür-* biçiminde gelişmiştir.

●**titürü → titrü**

●**turkaru** “daima, her zaman” < *tur-*(*u*)*k-**ar-**u*[2887]

[< **turk+garu* Clauson, 1972: 542a)]

tur- “durmak”[2888], *turuk-* “ durmak, ara vermek”[2889], **turkar-* biçiminde gelişmiştir.

●**tutruk** “öğreti, disiplin” < *tut-**ur-**uk* > *tutruk*

[< *tut-ur-* (Clauson, 1972: 459b)]

tut- “tutmak”[2890], *tutur-* “tutturmak, bağlamak”[2891] biçiminde gelişmiştir.

●**uçrug** “bayrak, sancak” ” < *uç-**(u)r-**ug*

[< *uç-ur-* (Clauson, 1972: 30b; Erdal, 1991: 724)]

uç- “uçmak”[2892], *uçur-* “uçurmak”[2893] biçiminde gelişmiştir.

●**utru** “karşı, -ya doğru” < *ut-**ur-**u*

[< **utur-u* (Clauson, 1972: 64a; Gabain, 1988: § 289), < *utur-u* (Hacıeminoğlu, 2015: 104)]

ut- “yenmek, üstesinden gelmek”[2894], **utur-*[2895] “*karşı durmak, direnmek” biçiminde gelişmiştir.

●**utrın- ~ utrun-**

[2885] Clauson, 1972: 485b.
[2886] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 884.
[2887] *turkaru* kelimesi sadece Uygurcada geçtiği için *k/g* ayrımı yapmak mümkün değildir. *turgaru* < *tur-gar-u* biçiminde de ayrılabilir.
[2888] Wilkens, 2021: 758a.
[2889] Wilkens, 2021: 761a.
[2890] Wilkens, 2021: 763a.
[2891] Clauson, 1972: 459b.
[2892] Wilkens, 2021: 782b.
[2893] Wilkens, 2021: 783b.
[2894] Wilkens, 2021: 806a.
[2895] Clauson, 1972: 67b.

●**utrun- ~ utrın-** "karşı durmak" < *ut-ur-un-* > *utrun-*

[< **utur-* (Clauson, 1972: 67b), < *utr-un-* (Erdal, 1991: 624)]

ut- "yenmek, üstesinden gelmek"[2896], **utur-*[2897] "*karşı durmak, direnmek" biçiminde gelişmiştir.

●**yoñarış-** "birbirine iftira etmek, birbirini suçlamak" < *yoñ+a**-r-**ış-*

[< *yoñ-/yuñ-ş-ur-* (Clauson, 1972: 953a) < *yoña-ş-ur-* (Erdal, 1991: 725), < *yona-{r}ş-* (Ayazlı, 2012: 242[2898]), < *yoñ+a-ş-ur-* (Şirin, 2015: 171; Uçar, 2021b: 14[2899]), < *yoñ+a-r-ş-* "birbirine iftira etmek" (Uçar, 2021b: 16[2900])]

yoñ "suçlama, itham"[2901], *yoña-* "aşağılamak, hakaret etmek"[2902], *yoñaşur-*[2903] "kışkırtmak"[2904] biçiminde gelişmiştir.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *açur-, adır-, batur-, egir-, içür-*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *bekür-, boşgur-, kavşur-, tamdur-, tarkar-*

1/3. Üç heceli kelimelere gelir: *alañur-*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *alañur-, bekür-, boşgur-, kiñür-, kir-, kör-*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *açur-, batur-, bışur-, egir-, katar-*

3/1. Geçişli fiiller üretir.

3/2. Geçişsiz fiiller üretir: *kir-, olur-*

4/1. Kendisinden önce gelen ekler:

{-(X)d-}: *ider-, tamdur-, todur-, yüdür-*

{-(X)k-}: *tarkar-*

{-(X)ş-}: *ilşür-, kavşur-, takşur-, tegşür-, yöleşür-*

{+A-}: *oñar-*

{+X-}: *bekür-, kiñür-*

4/2. Kendisinden sonra gelen ekler:

{-A/-I/-U}: *kavıra, kiñürü, amru, arkuru, ötrü, tegre, tetrü, titrü, turkaru, utru*

{-gUçI}: *körgüçi*

[2896] Wilkens, 2021: 806a.
[2897] Clauson, 1972: 67b.
[2898] Ayazlı, {r}'nin fazladan yazıldığı görüşündedir (Ayazlı, 2021: 242).
[2899] Uçar, Eski Türkçe **yoñ* < Çin. 怨 *yuàn* "şikâyet etmek, mırıldanmak, ithamda bulunmak, kin, husumet, kötü niyet, şikâyet, itham" olduğunu görüşündedir (Uçar, 2021b: 14).
[2900] *yoñarş-* < **yoŋaruş-* < **yoŋaşur-* (*?*) göçüşme olasılığını göz ardı etmememiz gerektiğini düşünmektedir (Uçar, 2021b: 16).
[2901] Räsänen, 1969: 206; Şirin, 2015: 171.
[2902] Wilkens, 2021: 913b.
[2903] *yoñaşur-* biçiminden metatez ile *yoñarış-* biçimi oluşmuş olmalı.
[2904] Aydın, 2019: 178a.

{-gUk}: *semürgük*

{-(X)g}: *körüg, yöleşürüg, uçrug*

{-(X)gsA-}: *körügse-*

{-(X)k}: *adruk, körk, tutruk*

{-(X)m}: *körüm*

{-(X)nç}: *körünç*

{-(X)l-}: *adırıl-, amrıl-, kagrul-, kiñürül-, savrıl-, toñtarıl-*

{-(X)n-}: *körün-, utrun-*

{-(X)ş-}: *yoñarış-*

{-(X)t-}: *adırt-, amırtgur-, egirt-, kiñürt-*

5. Ekin işlevi:

Ettirgen fiiller türetir.

6. Ekin değerlendirilmesi:

Hem geçişli hem geçişsiz fiillere eklenirler.

Eklendiği geçişsiz fiili geçişli hale getirir ya da asıl hareketin başkasına yaptırıldığını gösteren geçişli fiiller türetir.

{-r-} eki *kir- ve olur-* örneklerinde ettirgenlik işlevini kaybetmiş, bu örneklerde ya yeni bir ettirgenlik eki olarak kökle kaynaşmış (*kirgür-*) ya da düşerek yerini başka bir ettirgenlik ekine bırakmış (*olgurt-*) olmalıdır.

Ünlü ile biten fiillere doğrudan gelir.

Ünsüz ile biten fiillere araya yardımcı ses alarak gelir.

4.7. {-(X)ş-}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 51 kelime bulunmaktadır:

I. {-(X)ş-}

●**amraş-** "sevmek, saygı duymak" < **amı-r+a-ş-* > *amraş-*

[< *amra-ş-* (Clauson, 1972: 164a; UW, 1979: 123b; Gabain, 1988: § 164; Erdal, 1991: 553; Eraslan, 2012: § 244)]

**amı-* "*sakinleşmek", *amır ~ amul* "sakin, nazik, barış"[2905], *amra-* "sevmek"[2906] biçiminde gelişmiştir.

amraş- fiili geçişsizdir.

[2905] Räsänen, 1969: 19a; Clauson, 1972: 161b; UW, 1979: 119a-120b.
[2906] UW, 1979: 119a; UW, 2010: 57b.

ayaş- amraş- "(karşılıklı) sevgi ve saygı göstermek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

ınça k(*a*)*ltı eñilki ol yir oruntakı begler buyruklar ınançlar bir ikintiske <için> ayaşdaçı **amraşdaçı** bolgaylar* "şöyle ki birincisi, o yerdeki beyler, emirler, vezirler birbirlerine içten saygı gösterecekler ve **sevecekler**" (str. 5584).

●**ayaş-** "karşılıklı saygı göstermek" < *aya-ş-*

[< *aya-ş-* (UW, 1988: 298b; Erdal, 1991: 554)]

aya- "saygı göstermek"[2907] AY'de tanıklanmaktadır.

ayaş- fiili geçişsizdir.

ayaş- amraş- "(karşılıklı) sevgi ve saygı göstermek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*<ötrü> bir ikintiske **ayaşdaçı** amraşdaçı ögrünç sevinç üze ilinçü meñi kıltaçı edgü sakınçlıg y*(*a*)*rlıkançuçı biliglig asra köñüllüg buyan edgü kılınçka iyin bolurlar* "sonra birbirlerini **severler**, sevinçle eğlenirler, iyi niyetli ve merhametli olurlar, alçak gönüllü ve iyiliğe eğilimli olurlar" (str. 10890).

●**ayıglaş-** "birbirini kötülemek < *ayıgla-ş-*

[< *ayıgla-ş-* (Erdal, 1991: 554; UW, 1994: 306b)]

ayıg "kötü, fena"[2908], *ayıgla-* "kötülemek"[2909] AY'de tanıklanmaktadır.

ayıglaş- fiili geçişlidir.

yoñarış- ayıglaş- birbirine hakaret etmek, birbirine iftira etmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*yintem beklemek bukagulamak ölürmek emgetmek tötüşmek karışmak yoñarışmak **ayıglaşmak** yazuksuzug yalarmakda ulatı ayıg törüler bolgay* "daima hapsetmek, zincire vurmak, öldürmek, eziyet etmek, kavga etmek, **birbirini kötülemek**, suçsuzu suçlamak ve benzeri şeyler kötü davranışlardır" (str. 11417).

●**basıraş-** "karşılıklı aldatmak" < < *bas-ır+a-ş-*

[< *basın-ış-* (Erdal, 1991: 554), < *bas-ır-a-ş-* (Çetin, 2019: 12)]

bas- "basmak, yenmek"[2910], *basir* "hile, taktik"[2911], **basıra-* "*hile yapmak, aldatmak" biçiminde gelişmiştir.

[2907] Wilkens, 2021: 85a.
[2908] Wilkens, 2021: 88a.
[2909] Wilkens, 2021: 89a.
[2910] Wilkens, 2021: 145a.
[2911] Lessing, 2003: 144a. (c. I).

*barçada bir ikintiske **basıraşıp** kunuş kırma kılurlar* "hepsi birbirini **aldatarak** yağma yaparlar" (str. 14340).

●**biliş-** "bilişmek, tanışmak" < *bil-iş-*

[< *bil-iş-* (Clauson, 1972: 344b; Erdal, 1991: 554; Ercilasun, 2014: 52)]

bil- "bilmek, anlamak"[2912] AY'de tanıklanmaktadır.

biliş- fiili geçişsizdir.

*bilmiş k(e)rgek bu etözüg iyesiz kurug suzak tegin altı ogrılar tayakı ol için ara **bilişmez** altı atkangular kamagun öz kaçıgka sanlıgın öñin öñin tururlar olar y(e)me öz için ançulayu ok **bilişmez*** "bu vücudu sahipsiz, boş köy gibi bilmek gerek. Altı hırsızın dayanağıdır. Birbirleriyle **tanışmazlar.** Altı duyunun hepsi kendi duyu organına bağlı olarak ayrı ayrı dururlar. Onlar yine kendi içinde öylece birbirini de **tanımazlar**" (str. 9742, 9745).

●**bulgaş-** "bulaşmak, karışmak" < *bulga-ş-*

[< *bulga-ş-* (Clauson, 1972: 336b; Tekin, 1987: 160[2913]; Erdal, 1991: 555; Gulcalı, 2013: 159; Ercilasun, 2014: 51)]

bulga- "karışmak" tabanından türemiştir.

bulgaş- fiili geçişsizdir.

*yagız yir bütürü tepreyür ügüzler taglar birle kalısız buluñ yıñak kararıp öles boltı kün t(e)ñri kökdin tüşer t(e)ñridem hua çeçekler **bulgaşu** utgurak erki inimizniñ etözin titmek b(e)lgüsi tip tidi* "yeryüzü bütünüyle sallanıyor. Nehirler ve dağlar birlikte eksiksiz etraf kararıp soldu. Güneş gökten düşer, ilahi çiçekler **karışır,** kesinlikle kardeşimizin kendi vücudundan vazgeçişinin işareti olmalı diye söyledi" (str. 16082).

●**çımılaş- ~ çımkılaş-** "sızlamak, acımak, ürpermek" < *çımı**+la-**ş-*

[< *çImşIlaş-/ çImIlAş-* (Erdal, 1991: 576[2914]), < *çımı+la-ş-* (Gulcalı, 2021: 302 § 643)]

**çımı* "yansıma söz"[2915], **çımıla-* "*karıncalanmak, çimdiklemek" biçiminde gelişmektedir.

çımılaş- fiiili geçişsizdir.

[2912] Wilkens, 2021: 170a.

[2913] Tekin, **bu-l-* kök halinin düşünülebileceğini, buradan türeyen *buş-* "kızmak, öfkelenmek", *buşak* "kızgın adam", Anadolu Türkçesinde *buşu* " öfke" ve **bu-l-ıt* "havanın bozulması"nı örnek vererek **bu-* köküne indirip indirilemeceğini sorgulamaktadır (Tekin, 1987: 160).

[2914] Erdal: *çImşIlAş-* ve *çImIlAş-* fiillerinin; *çImşI-* fiil kökünden *-(X)l-(X)ş-* yapısı ile türeyen *çImşIlIş-* fiilinin yanlış yazımı olduğu görüşündedir (Erdal, 1991: 576-577).

[2915] Gulcalı, 2015: 194.

tolp etözi ***çımılaşdı*** *yiñne sançmış osuglug tikdi sançdı agrıdı neñ serilü umadı* "bütün vücudu **sızladı**. İğne batmış gibi sancıdı, ağrıdı. Hiç sabredemedi" (str. 16405).

●**çımkılaş-**[2916] ~ **çımılaş-** "sızlamak, acımak, ürpermek" < **çımkı+la-ş-*

[**çımı* + (*X*)*k* - *I* - > *çımkı-*[2917] < *çımı+kı+la-ş-* (Gulcalı, 2015: 194)]

çımkılaş- AY'de nüsha farkı olarak bulunmaktadır. Bu yüzden örnek cümle verilmedi.

●**emiş-** "emişmek" < *em-iş-*

[< *em-iş-* (UW, 1998: 376b)]

em- "emmek"[2918] kökünden türemiştir.

emiş- fiili geçişsizdir.

yiriñ bolup ***emişip*** *kurt koñguzlar ku<v>rayur* "(vücut) irin olur, kurtçuklar (irini) **emişir,** (vücut üzerinde) toplanır" (str. 9802).

●**ideriş-** "birlikte takip etmek" < **i-d-er-iş-*

[< *éder-iş-* (Erdal, 1991: 556; UW, 2020: 2)]

**i-*[2919]*, id-, ider- ~ yider- ~ yüder-* "izlemek, takip etmek"[2920] biçiminde gelişmiştir.

ideriş- fiiili geçişlidir.

kayu ödte tüzülüp bir uyalıg bolsarlar anta munta uçdukda yagılaşmadın ***iderişdükde*** *ançada timin tilegülük ol t*(*e*)*ñri t*(*e*)*ñrisi burkan şarırın* "ne zaman toparlanıp yuvaları olsa oraya buraya uçtuklarında düşmanlık etmeden, birbirlerini **takip ettiklerinde** efendiler efendisi *Buddha*'nın kalıntıları hemen aranmalıdır" (str. 1383).

●**itiş-** "itişmek" < *it-iş-*

[< *it-iş-* (Clauson, 1972: 73a; Erdal, 1991: 558; UW, 2020: 144)]

it- "itmek"[2921] kökünden türemiştir.

itiş- fiili geçişsizdir.

tört uluglar ***itişip*** *tegşilürler öd iyin* "zamanına göre dört büyükler **itişip** değişirler" (str. 15287).

●**karış-** "karışmak" < *kar-ış-*

[2916] *çımkışmak* "uyuşmak, ürpermek" / *çımgışmak* "ağrımak, sızlamak" (DS II, 1177-1178).
[2917] Gulcalı, 2015: 194.
[2918] Wilkens, 2021: 104a.
[2919] *iz* (< *i-z* "iz") aynı kökten türemiş olmalı.
[2920] UW, 2020: 1.
[2921] Wilkens, 2021: 314b.

[< *kar-ış- (Clauson, 1972a: 664b), < *kar-ış-* (Erdal, 1991: 558; Ercilasun, 2014: 52)]

kar- "karmak, karıştırmak"[2922] kökünden türemiştir.

karış- fiili geçişlidir.

*bular için **karışmakdın** üküş igler törçiyür* "bunların **karışmasından** birçok hastalık ortaya çıkar" (str. 9793).

●**kavış-** "buluşmak, kavuşmak, karışmak, birleşmek" < **kav-ış-*

[< **kav-ış-* (Clauson, 1972: 588a), < *kavı-ş-* (Erdal, 1991: 560)]

**kav-*[2923] kökünden türemiştir.

kavış- fiili geçişsizdir.

Genişlemiş şekli için → **kavışgusuz, kavışıg ~ kavşıg, kavşur-**

*birök ogulum bu tuşda tirig esen **kavışsar** ölser meniñ etözüm emgenmegey m(e)n arıtı tip tidi* "Eğer oğlum bu zamanda sağ salim **kavuşsa** ölsem de hiç gam yemeyeceğim, dedi" (str. 16195).

●**kemiş-**[2924] "atmak, fırlatmak, terk etmek, vazgeçmek" < **kem-iş-*

[< **kem-iş-* (Clauson, 1972: 724a), < *kemiş-* (Erdal, 1991: 32, 663)]

**kem-* kökünden türemiştir.

kemiş- fiili geçişlidir.

kod- kemiş- "vazgeçmek, bırakmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*bodıs(a)t(a)v anı körüp ötrü tagka agtınıp etözin kodı **kemişdi*** "*Bodhisatva* onu görüp sonra dağa çıkıp kendini aşağıya **attı**"[2925] (str. 16031).

●**keñşeş-** "danışmak, müzakere etmek" < *kiñ**+e-**ş**+e-**ş- > keñşeş-*

[< **kéñiş+e-ş-* (Erdal, 1991: 561), < *kiñe-ş-* (Ercilasun, 2014: 51)]

kiñ "geniş"[2926], *kiñe-* "danışmak, tartışmak[2927], *keñeş* "öğüt, istişare"[2928], *keñeşe- > keñşe-* "danışmak"[2929], *keñşeş-* "danışmak, müzakere etmek"[2930] biçiminde gelişmiştir.

keñşeş- fiili geçişsizdir.

[2922] Wilkens, 2021: 333a.
[2923] Clauson, 1972: 580a.
[2924] *kemiş-* fiilinde beraber ya da karşılıklı yapma anlamı yoktur. Bu yüzden taban olarak bulunabileceği göz ardı edilmemelidir.
[2925] Gulcalı, 2013: 113.
[2926] Clauson, 1972: 724b.
[2927] Clauson, 1972: 727a.
[2928] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 703; Wilkens, 2021: 357a.
[2929] Wilkens, 2021: 365a.
[2930] Wilkens, 2021: 357a.

sözleş- keñşeş- "danışmak, karşılıklı konuşmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*içili inili ikegü <birle> sözleşü **keñşeşü** y(e)me yene ötrü bartılar teriñ taglar içinte* "ağabey ve kardeş ikisi birlikte konuşup **danışarak** sonra yine derin dağların içlerine gittiler" (str. 16371).

●**kiriş-** "girişmek" < *kir-iş-*

[< *kir-iş* (Clauson, 1972: 747b; Erdal, 1991: 562)]

kir- "girmek"[2931] AY'de tanıklanmaktadır.

kiriş- fiili geçişsizdir.

*yitinç **kirişmeklerin** tutulmakların bilmek üze kalısız bilmek ukmak neteg ol tip tiser birök bu iki bölüklerig üç agılıklar birle **kirişmekin** tutulmakın tutsar k(a)ltı iki y(i)g(i)rmi bölükler sudur agılıkda tutulur* "yedinci **girmeleri** ve tutmaları bilmek üzere eksiksiz bilmek anlamak nasıldır, diye sorsa eğer bu iki bölümü üç hazine ile **girmelerini** ve tutmalarını tutsa böylece on iki bölümlü *sūtra* hazinesinde tutulur"[2932] (str. 7606, 7610).

●**ornaş-** "birlikte yerleşmek" < *orun+a-ş-* > *ornaş-*

[< *orna-ş-* (Clauson, 1972: 236b; Erdal, 1991: 564)]

orun "yer"[2933], *orna-* " yerleşmek, konmak"[2934], biçiminde gelişmiştir.

ornaş- fiili geçişsizdir.

*köni yolta **ornaşu** tegingeyler t(e)ñrim tip tidi* "doğru yolda **yerleşecekler,** efendim, diye söyledi" (str. 12149).

●**öviş-**[2935] "bozulmak" < **öv-iş-*[2936]

**öv-* kökünden türemiştir.

öviş- fiili geçişlidir.

*burunı **övişip** kötitser* "burnu bozulup dikleşse"[2937] (str. 15406).

●**seviş-** "sevgi göstermek, sevişmek" < *sev-iş-*

[< *sev-iş-* (Clauson, 1972: 793b; Erdal, 1991: 565)]

sev- "sevmek"[2938] AY'de tanıklanmaktadır.

[2931] Wilkens, 2021: 382b.
[2932] Tokyürek, 2018: 585.
[2933] Wilkens, 2021: 514b.
[2934] Wilkens, 2021: 513b.
[2935] Wilkens **oyuş-* okumuş, "biçimini değiştirmek, deforme olmak" olarak anlam vermiştir (Wilkens, 2021: 520a).
[2936] *öviş-* fiilinde beraber ya da karşılıklı yapma anlamı yoktur. Bu yüzden taban olarak bulunabileceği göz ardı edilmemelidir.
[2937] Uçar, 2009: 122.

seviş- fiili geçişsizdir.

seviş- amraş- "sevgi göstermek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*öz öz edgü ögli köñülleri üze alkugun **sevişsünler** amraşsunlar* "hepsi iyilik yolunda birbirlerini **sevsinler**" (str. 3804).

●**sıgtaş-** "birlikte inlemek, karşılıklı ağlamak" < *sıgı+t+a-ş-*

[< *sıgta-ş-* (Clauson, 1972: 807b; Erdal, 1991: 566)]

**sıgı*[2939] "*inleme", *sıgıt* "inilti, yakınma"[2940], *sıgta-* "inlemek, ağlamak"[2941] biçiminde gelişmiştir.

sıgtaş- fiili geçişsizdir.

*bodıs(a)t(a)v tigin tapıgçıları kamag birkerü yıgılıp **sıgtaşdılar** kamag busuşka batıp köñülleri* "*Bodhisatva* prensin hizmetçileri hepsi gönülleri kederlenerek hepsi birlikte inleyip **ağladılar**" (str. 16393).

●**sokuş-** "karşılaşmak" < *sok-uş-*

[< *sok-uş-* (Clauson, 1972: 817a; Erdal, 1991: 566)]

sok- "sokmak, vurmak, yıkmak"[2942] kökünden türemiştir.

sokuş- fiili geçişsizdir.

*edgü edgü ögli yolçı yirçi bilgeler birle **sokuşur*** "iyi dost, kılavuz bilgeler ile **karşılaşır**" (str. 9131).

●**sözleş-** "söyleşmek, konuşmak" < *söz+le-ş-*

[< *sözle-*ş- (Clauson, 1972: 864a Erdal, 1991: 566)]

söz "söz"[2943], *sözle-* "söylemek, konuşmak"[2944] AY'da tanıklanmaktadır.

sözleş- fiili geçişsizdir.

*ol ödün bu üç tiginler öz öz köñüllerinteki sakınmış savların **sözleşip** ötrü örü turup ol arıg içinte takı içkerü kirtiler* "o zaman bu üç prens kendi içlerinden geçen sözleri birbirlerine **söyleyip** sonra ayağa kalkıp o ormanın daha içerilerine girdiler" (str. 15868).

●**süñüş-** "savaşmak" < **süñ-üş-*

[< *süñ-üş-* (Clauson, 1972: 842b; Erdal, 1991: 566)]

**süñ-* "*vurmak, saplamak, batırmak" kökünden türemiştir.

[2938] Wilkens, 2021: 599b.
[2939] *agı, ıgı, sıgı, yıgı* ağlarken çıkarılan ses.
[2940] Wilkens, 2021: 606a.
[2941] Wilkens, 2021: 606a.
[2942] Wilkens, 2021: 619b.
[2943] Wilkens, 2021: 623b.
[2944] Wilkens, 2021: 624a.

süñüş- fiili geçişsizdir.

t(*e*)*ñri birle **süñüşüp** ürüg uzatı utar siz* "tanrı ile **savaşıp** daima kazanırsınız" (str. 12848).

●**tapış-** "birlikte bulmak" < *tap-ış-*

[< *tap-ış-* (Clauson, 1972: 446a; Erdal, 1991: 568; Eraslan, 2012: § 244)]

tap- "bulmak"[2945] AY'de tanıklanmaktadır.

tapış- fiili geçişsizdir.

*kiçig tiginig tileyü takı **tapışmaz** ermiş* "küçük prensi arayıp henüz **bulamamışlar**"[2946] (str. 16440).

●**tıdılış-** "karşılıklı engellenmek" < **tı-d-ıl-ış-*

[< *tıdıl-ış-* (Erdal, 1991: 569)]

**tı-, tıd-* "engellemek"[2947], *tıdıl-* "engellenmek"[2948] biçiminde gelişmiştir.

*öñreki kum sanınça burkanlarnıñ etözleri birle arıtı **tıdılışmadaçı** körk meñiz adrukı üze tolp s<a>nsar içinteki* "önceki kum sayısınca *buddha*ların vücutları ile hiç **engellenemeyecek** güzellik farklılığı ile bütün s*aṃsāra* içindeki" (str. 2071).

●**tıdış-** "karşılıklı engellemek" < **tı-d-ış-*[2949]

[< *tıd-ış-* (Clauson, 1972: 462a)]

**tı-, tıd-* "engellemek"[2950] biçiminde gelişmiştir.

tıdış- AY'de nüsha farkı olarak bulunmaktadır. Bu yüzden örnek cümle verilmedi.

●**tiiş- ~ tiş-** "konuşmak, söyleşmek" < *ti-ş-*

[< *ti-ş-* (Clauson, 1972: 559b; Erdal, 1991: 569)]

ti- "demek, söylemek"[2951] AY'de tanıklanmaktadır.

tiş- fiili geçişsizdir.

ol ödün m(*a*)*has*(*a*)*tvı tiginniñ tapıgçıları tiginimiz keçdi tip kaçan bartı yorıñlar kanta ol istelim tip **tiişdiler*** "o zaman mahasatvı prensin hizmetçileri, prensimiz gecikti, ne zaman gitti, yürüyün, neredesin, arayalım diye **konuştular**" (str. 16124).

[2945] Wilkens, 2021: 673b.
[2946] Gulcalı, 2021: 271.
[2947] Wilkens, 2021: 710b.
[2948] Wilkens, 2021: 711b.
[2949] *tıdış-* AY'de nüsha farkı olarak bulunmaktadır. Bu yüzden örnek cümle verilmedi.
[2950] Wilkens, 2021: 710b.
[2951] Wilkens, 2021: 707a.

●**tiş- → tiiş-**

●**toylaş-** "toplanmak, bir araya gelmek" < *toy-la-ş-*

[< *toyla-ş-* (Erdal, 1991: 570)]

toy "şenlik, bayram, eğlence"[2952], *toyla-* "toplanmak, bir araya gelmek"[2953] biçiminde gelişmiştir.

toylaş- fiili geçişsizdir.

*olar barça öñin öñin **toylaşıp** kiçelig ödte teñri teñrisi burkan tapa töpüleri üze t(e)ñri teñrisi burkan adakınta yinçürü töpün yükünüp oñarula üç yolı tegzinip kitip birtin sınar olurtılar* "onların hepsi ayrı ayrı **toplanıp** gece vakti efendiler efendisi *Buddha*'ya doğru başlarıyla efendiler efendisi *Buddha*nın huzurunda secde ettiler, sağa doğru üç kez dolandılar, gidip sağ tarafa oturdular" (str. 1003).

●**tötüş-** "kavga etmek, savaşmak" < **töt-üş-*

[< *tut-uş-* (Clauson, 1972: 462), < *töt-üş-* (Erdal, 1991: 570)]

**töt-* "*kavga etmek" kökünden türemiştir.

tötüş- fiili geçişsizdir.

*yintem beklemek bukagulamak ölürmek emgetmek **tötüşmek** karışmak yoñarışmak ayıglaşmak yazuksuzug yalarmakda ulatı ayıg törüler bolgay* "daima hapsetmek, zincire vurmak, öldürmek, eziyet etmek, **kavga etmek**, birbirini kötülemek, suçsuzu suçlamak ve benzeri şeyler kötü davranışlardır" (str. 11416).

●**turuş-** "duruş sergilemek, direnmek" < *tur-uş-*

[< *tur-uş-* (Clauson, 1972: 554; Erdal, 1991: 571)]

tur- "durmak, bulunmak"[2954] AY'de tanıklanmaktadır.

turuş- fiili geçişsizdir.

utrın- turuş- "karşı durmak, direnmek ve mücadele etmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*ka<n>ta takı utrınguluk **turuşguluk** küçümüz bolgay* "nerede daha **karşı duracak** gücümüz olacak" (str. 130).

●**tuşuş-** "karşılaşmak" < *tuş-uş-*

[< *tuş-uş-* (Clauson, 1972: 566b; Erdal, 1991: 571)]

[2952] Wilkens, 2021: 735a.
[2953] Wilkens, 2021: 736a.
[2954] Wilkens, 2021: 758a.

tuş- "rastlamak"[2955] AY'de tanıklanmaktadır.

tuşuş- fiili geçişsizdir.

yene t(*e*)*ñriniñ yalañuknıñ bahşısıña tuşdaçı edgü edgü ögli birle* ***tuşuşdaçı*** *ulug işlerig işledeçi ulug buyanlarıg kıltaçı bolurlar* "yine tanrının ve insanın üstadına rastlayacak iyi dost ile **karşılaşacak**, büyük işler yapacak, büyük sevaplar işleyecekler" (str. 11088).

●**tutuş-** "tutulmak, bağlanmak" < *tut-uş-*

[< *tut-uş-* (Erdal, 1991: 571)]

tut- "tutmak"[2956] AY'de tanıklanmaktadır.

tutuş- fiili geçişsizdir.

suv üzeki ker<*e*>*kü teg b*(*e*)*ksiz yarpsız kamag kurtlarnıñ koñuzlarnıñ tirgini kannıñ yiriñniñ ornagı siñirin tamırın yörgelmiş süñükler ulagı üze* ***tutuşmış*** *ertingü yırınçıg yarsınçıg erür* "(vücut), su üstündeki köpük gibi dayanıksızdır, bütün börtü böceğin yığınağıdır, kanın ve irinin konağıdır, sinir ve damarlarla sarılmıştır, kemikler eklem ile **bağlanmıştır,** çok iğrençtir" (str. 15982).

●**ulış-** "uluşmak, birlikte ağlamak" < *ulı-ş-*

[< *ulı-ş-* (Clauson, 1972: 154a; Erdal, 1991: 572)]

ulı- "ulumak, ağlamak"[2957] AY'de tanıklanmaktadır.

ulış- fiili geçişsizdir.

bu savıg ilig begli katunlı eşidip açıgları emgekleri üze umadın ***ulışdılar*** *sıgtaşdılar* "bu sözü hükümdar ve kraliçe işitti, acıları ve ızdıraplarına dayanamayıp **feryat ettiler**" (str. 16229).

●**utruş-** "mücadele etmek" < *ut-ur-uş-* > *utruş-*

[< *ut*(*u*)*r-uş-* "çarpışmak" (Uçar, 2009: 373)]

ut- "yenmek, üstesinden gelmek"[2958], **utur-*[2959] "*karşı durmak, direnmek" biçiminde gelişmiştir.

utruş- fiili geçişsizdir.

ötrü ol nomçı bilgeler y(*e*)*me kim biziñ* ***utruşmakımız*** *küçinte ol il uluşlarka barıp ol ilke kanka aça yada okıtu nomlagaylar kiñürü yadgaylar* "sonra o vaiz

[2955] Wilkens, 2021: 762a.
[2956] Wilkens, 2021: 763a.
[2957] Wilkens, 2021: 791a.
[2958] Wilkens, 2021: 806a.
[2959] Clauson, 1972: 67b.

bilgeler de bizim **mücadelemiz** sayesinde o ülkelere gidip o hükümdara ayrıntılı bir biçimde okuyup vaaz edecekler, genişçe yayacaklar" (str. 10661).

●**yagılaş-** "birbirine düşman olmak" < *yagı+la-ş-*

[< *yagıla-ş-* (Erdal, 1991: 573)]

yagı "düşman"[2960], *yagıla-* "savaşmak"[2961] AY'de tanıklanmaktadır.

yagılaş- fiili geçişsizdir.

*kayu ödte tüzülüp bir uyalıg bolsarlar anta munta uçdukda **yagılaşmadın** iderişdükde ançada timin tilegülük ol t(e)ñri t(e)ñrisi burkan şarırın* "ne zaman toparlanıp yuvaları olsa oraya buraya uçtuklarında **düşmanlık etmeden,** birbirlerini takip ettiklerinde efendiler efendisi *Buddha*'nın kalıntıları hemen aranmalıdır" (str. 1382).

●**yaraş-** "uymak, yakışmak" < **yar+a-ş-*

[< *yara-ş-* (Clauson, 1972: 972; Erdal, 1991: 573; Ercilasun, 2014: 51)]

**yar, yara-* "yaramak, yakışmak, uygun olmak"[2962] biçiminde gelişmiştir.

yaraş- fiili geçişsizdir.

Genişlemiş biçim için → **yaraşı**

*ınçıp yene **yaraşmaz** kemişip sımtap boş itser* "ihmal edip boş bıraksa da yine **yakışmaz**" (str. 14559).

●**yıglaş-** "ağlaşmak" < *yıgı+la-ş-* > *yıglaş-*

[< **ıgla-ş-* (Clauson, 1972: 86a), < *(y)ıgla-ş-* (Erdal, 1991: 573)]

yıgı[2963] "inilti"[2964], *yıgla- ~ agıla- ~ ıgıla-* "ağlamak"[2965] biçiminde gelişmiştir.

yıglaş- fiili geçişsizdir.

*ötrü kamagun birkerü üze turup **yıglaşdılar*** "sonra hepsi birlikte (dağın) üzerinde durup **ağlaştılar**" (str. 16619).

●**yoñarış-** "birbirine iftira etmek, birbirini suçlamak" < *yoñ+a-r-ış-*

[< *yoñ-/yuñ-ş-ur-* (Clauson, 1972: 953a) < *yoña-ş-ur-* (Erdal, 1991: 725), < *yona-{r}ş-* (Ayazlı, 2012: 242[2966]), < *yoñ+a-ş-ur-* (Şirin, 2015: 171; Uçar, 2021b: 14[2967]), < *yoñ+a-r-ş-* "birbirine iftira etmek" (Uçar, 2021b: 16[2968])]

[2960] Wilkens, 2021: 853a.
[2961] Wilkens, 2021: 853a.
[2962] Wilkens, 2021: 866a.
[2963] *agı, ıgı, sıgı, yıgı* ağlarken çıkarılan ses.
[2964] Wilkens, 2021: 897a.
[2965] Wilkens, 2021: 898a.
[2966] Ayazlı, {r}'nin fazladan yazıldığı görüşündedir (Ayazlı, 2021: 242).
[2967] Uçar, Eski Türkçe **yoñ* < Çin. 怨 *yuàn* "şikâyet etmek, mırıldanmak, ithamda bulunmak, kin, husumet, kötü niyet, şikâyet, itham" olduğunu görüşündedir (Uçar, 2021b: 14).

yoñ “suçlama, itham”[2969], *yoña-* “aşağılamak, hakaret etmek”[2970], *yoñaşur-*[2971] “kışkırtmak”[2972] biçiminde gelişmiştir.

yoñarış- fiili geçişsizdir.

yintem beklemek bukagulamak ölürmek emgetmek tötüşmek karışmak ***yoñarışmak*** *ayıglaşmak yazuksuzug yalarmakda ulatı ayıg törüler bolgay* “daima hapsetmek, zincire vurmak, öldürmek, eziyet etmek, kavga etmek, birbirini kötülemek, **suçsuzu suçlamak** ve benzeri şeyler kötü davranışlardır” (str. 11416).

II. {-(X)ş-} + Yapım Eki

●**alışdur-** “elinde tutmak” < *al-**ış-**dur-*

[< *al-ış-* (Clauson, 1972: 153a; UW, 1979: 94b; Erdal, 1991: 553)]

al- “almak”[2973], *alış-* “karşılıklı almak” biçiminde gelişmiştir.

●**aşunmaklaşu** “geçmeye çalışarak, rekabet ederek” < *aş-un-**mak**+la-**ş-**u*

[< **aşunmak+laş-u* (UW, 1988: 246a), < *aşun-maklaşu* (Erdal, 1991: 575)]

aş- “aşmak, geçmek”[2974], *aşun-* “üstün olmak, geçmek”[2975], **aşunmak* “üstün olma”, **aşunmakla-* “üstün olmak”, **aşunmaklaş-* “geçmeye çalışmak, rekabet etmek” biçiminde gelişmiştir.

aşunmaklaş- fiili geçişsizdir.

●**bükşil-**[2976] ~ **bükşül-** “kırılmak, parçalanmak” < *bük-**üş-**ül-*

[< *bük-üş-* (Clauson, 1972: 329b), < *büksül-* (Erdal, 1991: 657[2977])]

bük- “eğmek, bükmek”[2978], *büküş-* “bükmede yardım etmek”[2979] biçiminde gelişmiştir.

●**ilşür-** “bağlamak, birleştirmek” < *il-**iş-**ür-* > *ilşür-*

[< *il-iş-* (Clauson, 1972: 153b; Erdal, 1991: 557; UW, 2020: 123)]

il- “yapıştırmak, iliştirmek”[2980], *iliş-* “birbirine bağlı olmak”[2981] biçiminde gelişmiştir.

[2968] *yoñarş-* < **yoŋaruş-* < **yoŋaşur-* (*?*) göçüşme olasılığını göz ardı etmememiz gerektiğini düşünmektedir (Uçar, 2021b: 16).
[2969] Räsänen, 1969: 206; Şirin, 2015: 171.
[2970] Wilkens, 2021: 913b.
[2971] *yoñaşur-* biçiminden metatez ile *yoñarış-* biçimi oluşmuş olmalı.
[2972] Aydın, 2019: 178a.
[2973] Wilkens, 2021: 27a.
[2974] Wilkens, 2021: 75b.
[2975] Wilkens, 2021: 78a.
[2976] AY’deki *büksil-* kelimesi *bükşil-* olarak okundu.
[2977] **bük-üz-* (Erdal, 1991: 657).
[2978] Clauson, 1972: 324a; Wilkens, 2021: 212b.
[2979] Clauson, 1972: 329b.

●**küsüşüş** “karşılıklı istek” < *küse-**ş-**üş* > *küsüşüş*

küse- “istemek, arzu etmek”[2982], **küseş-* > **küsüş-* biçiminde gelişmiştir.

●**sapşı** “uygun, yerinde, bağlı” < *sap-**ış-**ı* > *sapşı*

[< *sap-şı* (Erdal, 1991: 344)]

sap- “sıralamak”[2983], **sapış-*[2984] biçiminde gelişmiştir.

●**takşur-** “ağıt yakmak, şiir söylemek” < *tak-**ış-**ur-* > *takşur-*

[< **takış-ur-* (Clauson, 1972: 474), < **tak-ış+u-r-* (Tekin, 2019b: 324)]

tak- “bağlamak, takmak”[2985], **takış-* biçiminde gelişmiştir.

●**tegşil**- “değişmek” < *teg-**iş-**il-*

[< *teg-iş-* (Erdal, 1991: 568)]

**teg-* “*çevirmek”, *tegiş-* “değişmek”[2986] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **tegşür-, tegşüt**

●**teñeşisiz → teñgeşisiz**

●**teñgeşisiz ~ teñeşisiz** “eşsiz, emsalsiz” **<** *teñ+e-**ş-**i+siz*

[< *teñe-ş-* (Clauson, 1972: 526; Erdal, 1991: 569)]

teñ “denk, eşit”[2987], *teñe-* “değer vermek, bir şeye denk/eşit tutmak”[2988], *teñeş-* “denk olmak”[2989], *teñeşi* “aynı, denk”[2990] biçiminde gelişmiştir.

●**yapşın-** “yapışmak” < *yap-**ış-**ın-*

[< *yap-ış-* (Clauson, 1972: 880a; Erdal, 1991: 573)]

**yap-, yapış-* “yapışmak”[2991], *yapşın-* “yapışmak, bağlanmak”[2992] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **yapşıntur-**

●**yöleşdür-** “karşılaştırmak, benzetmek” < *yöle-**ş-**dür-*

[< *yöle-ş-* (Clauson, 1972: 933a; Erdal, 1991: 574)]

**yöl, yöle-* “dayamak, desteklemek”[2993], *yöleş-* “dayanışmak” biçiminde gelişmiştir.

[2980] Wilkens, 2021: 303a.
[2981] Wilkens, 2021: 305a.
[2982] Wilkens, 2021: 444b.
[2983] Wilkens, 2021: 585a.
[2984] *sapıl-, sapıg* aynı kökün türevleridir.
[2985] Wilkens, 2021: 664b.
[2986] Clauson, 1972: 487b.
[2987] Wilkens, 2021: 694a.
[2988] Erdal, 1991: 424.
[2989] Wilkens, 2021: 694b.
[2990] Wilkens, 2021: 694b.
[2991] Wilkens, 2021: 865b.
[2992] Wilkens, 2021: 865b.

Genişlemiş şekli için → **yöleşür-, yöleşürüg, yöleşürüglüg, yöleşürügsüz**

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *biliş-, emiş-, itiş-, kavış-, seviş-*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *amraş-, ayaş-, bulgaş-, ideriş-, ornaş-*

1/3. Üç heceli kelimelere gelir: *ayıglaş-, basıraş-, yagılaş-, yoñarış-*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *amraş-, ayaş-, bulgaş-, ornaş-, sıgtaş-*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *biliş-, emiş-, itiş-, kiriş-, sokuş-*

3/1. Geçişli fiiller üretir: *ayıglaş-, ideriş-, karış-, kemiş-, öviş-*

3/2. Geçişsiz fiiller üretir: *amraş-, ayaş-, biliş-, bulgaş-, emiş-*

4/1. Kendisinden önce gelen ekler:

{+A-}: *amraş-, basıraş-, keñşeş-, ornaş-, sıgtaş-, yaraş-*

{+lA-}: *çımılaş-, sözleş-, toylaş-, yagılaş-, yıglaş-*

{-(X)d-}: *tıdış-*

{-(X)l-}: *tıdılış-*

{-(X)r-}: *ideriş-, utruş-, yoñarış-*

4/2. Kendisinden sonra gelen ekler:

{-(X)g}: *kavışıg*

{-gU}: *kavışgusuz*

{-(X)ş}: *küsüşüş*

{-(X)t}: *tegşüt*

{-A/-I/-U}: *aşunmaklaşu*

{-X}: *yaraşı, sapşı, teñgeşisiz*

{-DUr-}: *alışdur-, yöleşdür-*

{-(X)l-}: *bükşil-, tegşil-*

{-(X)n-}: *yapşın-*

{-(X)r-}: *ilşür-, kavşur-, takşur-, tegşür-, yöleşür-*

5. Ekin işlevi:

Karşılıklı ya da beraber yapılan fiilleri ifade eder.

6. Ekin değerlendirilmesi:

Türkçede en işlek kullanılan fiilden fiil yapma eklerinden biridir.

Türettiği fiillerde ortaklık, birlikte yapma anlamı vardır.

Hem geçişli hem geçişsiz fiiller türetir. Ancak geçişli olanları azdır.

[2993] Wilkens, 2021: 915a.

Ünlü ile biten fiillere doğrudan gelir.

Ünsüz ile biten fiillere araya yardımcı ses alarak gelir.

4.8. {-(X)t-}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 109 kelime bulunmaktadır:

I. {-(X)t-}

●**adart- ~ adırt-** "zarar vermek, engel olmak, engellemek" < *ada+r-t-*

[< **ada+r-t-* (Clauson, 1972: 68b; UW, 1977: 47b; Erdal, 1991: 760)]

ada "zarar, sıkıntı, güçlük"[2994], **adar-* "*zarar görmek" biçiminde gelişmiştir.

*birök kim kayu tınl(ı)glar kılınç **adartmakı** ugurınta üküş türlüg tsuy irinçü agır ayıg kılınçlarıg kılmış* erserler "hangi canlılar davranış **engelleme** amacıyla her türlü günahları işlemişlerse" (str. 4087).

●**adırt- → adart-**

●**agırlat-** "ağırlamak, saygı göstertmek" < *agır+la-t-*

[< *agırla-t-* (UW, 1977: 68a; Erdal, 1991: 761; Eraslan, 2012: § 245)]

agır "ağır; değer, saygı"[2995], *agırla-* "hürmet etmek, saygı göstermek"[2996] AY'de tanıklanmaktadır.

ayat- agırlat- "saygı göstertmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*kamag yalañukka barçaka bir yañlıg ayatgay **agırlatgay** biz* "bütün insanlara, herkese aynı şekilde **saygı göstereceğiz**" (str. 10806).

●**akıt-** "akıtmak" < *ak-ıt-*

[< *ak-ıt-* (Clauson, 1972: 81a; UW, 1979: 81b; Erdal, 1991: 761)]

ak- "akmak"[2997] AY'de tanıklanmaktadır.

*kim seniñ akar suv tip atıñın iki türlüg yörügüg körüp urmış erür bir suv **akıtdaçı** üçün ikinti sub birteçi üçün anın antag atıñ ol amtı s(e)n <tözünler oglıya> öz atıñın tuta işiñin işlegil tip tidi* "senin adın akarsu, adının iki anlamı bilinerek verilmiş. Birincisi 'su **akıtıcı**' için, ikincisi 'su verici' olduğu için adın böyledir. Şimdi sen, ey asiller oğlu, kendi adına uygun olarak işini yap, diye söyledi" (str. 15528).

●**alkat-** "övdürmek" < *alka-t-*

[2994] UW, 1977: 43b.
[2995] Wilkens, 2021: 18a.
[2996] Wilkens, 2021: 19a.
[2997] Wilkens, 2021: 23a.

[< *alka-t-* (Clauson, 1972: 138a; Eraslan, 2012: § 245), < *alka-t-mış* (UW, 1979: 96a; Erdal, 1991: 761)]

alka-[2998] "övmek, methetmek"[2999] AY'de tanıklanmaktadır.

çambudıvıp yirtinçüde ***alkatmış*** *kötrülmiş raçagr*(*a*)*h atl*(*ı*)*g kent uluşka azk*(*a*)*ya yakın yaguk* "Hindistan'da **övülmüş,** yüceltilmiş *rājagṛha* adlı şehre birazcık yakın" (str. 17517).

●**anut-** "hazırlamak" < *anu-t-*

[< *anu-t-* (Clauson, 1972: 179a; Erdal, 1991: 762; Ercilasun, 2014: 55), < **anu-t-* (UW, 1981: 161a)]

anu- "hazırlanmak"[3000] tabanından türemiştir.

anut- it- "hazırlamak, düzenlemek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

ulug türlüg asıgka edgüke tegürgelir üçün k(*e*)*ntü k*(*e*)*ntü kuvrag<ı>mız birle közünmez etözin ol* ***anutmış*** *itmiş* "her türlü faydaya, iyiliğe ulaştırmak için kendi topluluğumuz ile görünmez vücudunu o **hazırlamış**" (str. 11347).

●**arıt-** "temizlemek" < *arı-t-*

[< *arı-t-* (Brockelmann, 1951: 208; Clauson, 1972: 207b; UW, 1981: 192b; Erdal, 1991: 763; Ercilasun, 2014: 55)]

arı- "temiz olmak"[3001] AY'de tanıklanmaktadır.

arıt- süz- "arıtmak ve süzmek", *yu- arıt-* "yıkamak ve temizlemek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **arıtı, arıtın-**

burkanlar uluşı[*n*] ***arıtayın*** "*Buddha*lar şehrini **temizleyeyim**" (str. 9461).

●**artat-** "bozmak, yok etmek, mahvetmek" < *arta-t-*

[< *arta-t-* (Clauson, 1972: 208b; UW, 1981: 208b; Erdal, 1991: 763; Eraslan, 2012: § 245; Ercilasun, 2014: 55)]

arta- "bozulmak, çürümek"[3002] AY'de tanıklanmaktadır.

boz- artat- "bozmak, bozup tahrip etmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

etözin üç tilin tört köñülin üç on türlüg kılınç yolların bozdum ***artatdım*** *erser* "vücutla üç, dille dört, gönülle otuz türlü amel yollarını **bozdum** ise" (str. 4168).

[2998] *alka-* < **al+ka-* /**al-ka-* (UW, 1979: 95b).
[2999] Wilkens, 2021: 29b.
[3000] Clauson, 1972: 171a; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 552.
[3001] Wilkens, 2021: 59b.
[3002] Clauson, 1972: 208a; Wilkens, 2021: 66a.

●**aşat-** "(yemek) yedir(t)mek; zevk aldırmak, tattırmak" < *aş+a-t-*

[< *aşa-t-* (Brockelmann, 1951: 208; Clauson, 1972: 257b; Erdal, 1991: 763)]

aş "yiyecek"[3003], *aşa-* "yemek yemek"[3004] AY'da tanıklanmaktadır.

noş tatıglıg itigsiz meñgü meñig ***aşatur*** *siz* "iksirli kayıtsız şartsız ebedi zevki **tattırırsınız**" (str. 16739).

●**ayat-** "saygı göstertmek" < *aya-t-*

[< *aya-t-* (Clauson, 1972: 268a; UW, 1988: 298b; Erdal, 1991: 763)]

aya- "saygı göstermek"[3005], *ayat-* "saygı göstertmek" AY'de tanıklanmaktadır.

ayat- agırlat- "saygı gösterilmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **ayatıl-**

kamag yalañukka barçaka bir yañlıg ***ayatgay*** *agırlatgay biz* "bütün insanlara, herkese aynı şekilde **saygı göstereceğiz**" (str. 10806).

●**ayıt-** "sormak, söylemek" < *ay-ıt-*

[< *ay-ıt* (Brockelmann, 1951: 208; Clauson, 1972: 268a; Erdal, 1991: 763; UW, 1994: 309b; Ercilasun, 2014: 56)]

ay- "söylemek, demek"[3006], *ayıt-* "sormak, söylemek"[3007] AY'de tanıklanmaktadır.

kamagun yaşları aka yıglayu ***ayıtdılar*** *kişike ilig begniñ ögüki bodıs*(*a*)*t*(*a*)*v tigin kanta ol tip* "hepsi ağlayarak, hükümdarın yavrucuğu *Bodhisatva* prens neredediр diye (o) kişiye **sordular**" (str. 16463).

●**baçat-** "oruç tutturmak"< *baç+a-t-*

[< *baça-t-* (Erdal, 1991: 764)]

baç "oruç"[3008]*, baça-* "oruç tutmak"[3009] biçiminde gelişmiştir.

t(*e*)*ñrim bu d*(*a*)*r*(*a*)*nı tutdaçı kişiler birök mini körgeli küseserler ötrü yürüñ ay sekiz yañıda azu y*(*e*)*me biş y*(*i*)*g*(*i*)*rmide uz bedizçig arıg* ***baçatıp*** *biş türlüg bodugka ıgaç yilimin katıp yañı arıg yürüñ bözde otırada t*(*e*)*ñrim sizin körküñüzni bedizetsün* "efendim, bu *dhāraṇī*yı tutacak kişiler eğer beni görmek isterlerse o zaman beyaz ayın sekizinde ya da on beşinde usta ressama temiz

[3003] Wilkens, 2021: 75a.
[3004] Wilkens, 2021: 75b.
[3005] Wilkens, 2021: 85a.
[3006] UW, 1988: 286a; Wilkens, 2021: 85a.
[3007] UW, 1994: 309b; Wilkens, 2021: 89b.
[3008] Eraslan, 2012: 555b.
[3009] Wilkens, 2021: 134b.

oruç tutturup beş türlü boyaya ağaç yapıştırıcısını katıp yeni temiz beyaz bezin ortasına, efendim, sizin suretinizi resmetsin" (str. 11742).

●**basıt-** "bastırmak" < *bas-ıt-*

[< *bas-ıt-* (Clauson, 1972: 372b; Erdal, 1991: 764; Ercilasun, 2014: 56)]

bas- "basmak, hüküm sürmek, baskı altında tutmak, yenmek"[3010] AY'de tanıklanmaktadır.

kayu neçe öñedinçsiz uzun igin ***basıtmış*** *tınl*(*ı*)*glar erser* "ne kadar çaresiz uzun hastalıkla **bastırılmış** (hastalıktan muzdarip) canlılar varsa" (str. 3729).

●**bedizet-** "resim yaptırmak, süsletmek" < *bediz+e-t-*

[< *bedze-t-* (Clauson, 1972: 310a), < *bedize-t-* (Erdal, 1991: 745)]

bediz "süs, resim"[3011], *bedize-* "süslemek, süs yapmak, resim yapmak"[3012] AY'da tanıklanmaktadır.

soltın yıñak şırıgını kut t(*e*)*ñri katunı öñdün yıñak menin körkümin kuvragımın birle tükel* ***bedizetsün*** "sol tarafa kut tanrıçası *śrīgnā,* sağ tarafa benim suretimi cemaatimle birlikte **resmetsin**" (str. 11749).

●**beküt-** "sağlamlaştırmak" < *bek+ü-t-*

[< *bekü-t-* (Clauson, 1972: 325b; Erdal, 1991: 765)]

bek "pek, sağlam, katı"[3013], *bekü-* sağlam olmak, kararlı olmak"[3014] biçiminde gelişmiştir.

beküt- ornat- "yerleştirmek, sağlamlaştırmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

küsemek erser k(*a*)*ltı bu tört türlüg yanmamaksız nomlarta bulmışın takı* ***b*****(*****e*****)*****kütgeli*** *ornatgalı bulmayukın yañırtı bulgalı küsemek erür* "arzulamak ise bu dört türlü dönmeyen öğretilerde bulduğunu da **sağlamlaştırmak**, bulamadığını yeniden bulmayı arzulamaktır" (str. 6605).

●**belgürt-** "belirtmek, göstermek" < **bel-gü+r-t-*

[< *belgür-t-* (Clauson, 1972: 341; Erdal, 1991: 766, Ercilasun, 2014: 57)]

**bel-, belgü* "belgi, belirti, işaret, iz"[3015], *belgür-* "belirmek, ortaya çıkmak"[3016] biçiminde gelişmiştir.

[3010] Wilkens, 2021: 145a.
[3011] Wilkens, 2021: 153a.
[3012] Wilkens, 2021: 153b.
[3013] Wilkens, 2021: 155b.
[3014] Wilkens, 2021: 157b.
[3015] Wilkens, 2021: 158a.
[3016] Wilkens, 2021: 158b.

Genişlemiş şekli için → **belgürtme**

körkit- b(*e*)*lgürt-* "ortaya çıkarmak, görünür hale getirmek, göstermek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

edgülerke tükellig kılgalır üçün tınl(*ı*)*glarıg körkitür* ***b*(*e*)*lgürtür*** *m*(*e*)*n nı*[*rva*]*nka kirmekig* "canlıları, iyilere hakkıyla tanıtmak için *nirvāṇa*ya girmeyi **gösteririm**" (str. 1296).

●**birkert-** "bir araya getirmek, toplamak" < *bir+ker-t-*

[< *bir+ger-t-* (Erdal, 1991: 748, 767)]

bir "bir"[3017], **birker-* "birleştirmek" biçiminde gelişmiştir.

k(*a*)*ltı kamag tınl*(*ı*)*glarnıñ bilge biligin* ***birkertip*** *bir kişike yalañuz birip kılsar anı ked bilge <bu> muntag yañlıg bilgeler sansız bolsar bu yirte ugay {T'} bultukgay bilgülük ol koglarnıñ sakışın* "eğer bütün canlıların bilgilerini **bir araya getirip** sadece bir kişiye verip onu çok bilgili yapsalar, böyle bilgili kişiler burada sayısız olsa, o tozların sayısı bulunabilecek ve bilinebilecek" (str. 9894).

●**bitit-** "yazdırmak" < Çin. *piet+i-t-> bitit-*

[< *biti-t-* (Clauson, 1972: 301a; Erdal, 1991: 767; Eraslan, 2012: § 245; Ercilasun, 2014: 55)]

piet "fırça"[3018], *biti-* "yazmak"[3019] biçiminde gelişmiştir.

aşnuça k(*e*)*ntüleri öñre ölürü tüketmiş tınl*(*ı*)*glar üçün bu nom erdinig* ***bititsünler*** *okısunlar okıtsunlar* "ilkin kendilerinden önce ömrünü tüketmiş canlılar için bu *sūtra* mücevherini **yazdırsınlar**, okusunlar, okutsunlar" (str. 487).

●**boşut-** "serbest bırakmak" < *boş+u-t-*

[< *boşu-t-* (Clauson, 1972: 378a; Erdal, 1991: 767)]

boş "boş, serbest"[3020], *boşu-* "bağışlamak, serbest bırakmak, kurtarmak"[3021] biçiminde gelişmiştir.

ilig begniñ ögüki oglı tigin m(*a*)*has*(*a*)*tvı bulmadılar erser y*(*e*)*me amtıka tegi tileyü unak*(*a*)*ya keçmedin teggey siziksiz ançak*(*a*)*ya* ***boşutsun*** *ulug ilig beg busuşın* "hükümdarın yavrucuğu, *mahāsattva* prensi şimdiye kadar arayıp

[3017] Wilkens, 2021: 176b.
[3018] Tekin, 2015: 31.
[3019] Wilkens, 2021: 181a.
[3020] Wilkens, 2021: 188b.
[3021] Wilkens, 2021: 190a.

bulamadılarsa şüphesiz çok geçmeden ulaşacaklardır. Büyük hükümdar, kaygısını öylece **bıraksın**" (str. 16531).

●**çökit-** "çöktürmek" < *çök-it-*

[< *çök-it-* ~ *çök-üt-* (Clauson, 1972: 414b; Erdal, 1991: 768)]

çök- "çökmek, yere düşmek"[3022] AY'de tanıklanmaktadır.

oñ tizlerin ***çökitip*** *ayaların kavşurup agır ayamakın töpülerin yirke tegürüp yinçürü töpün yükünüp t*(*e*)*ñri t*(*e*)*ñrisi burkanka ınça tip ötüntiler* "sağ dizlerini **çökertip** (diz vurup), ayalarını kavuşturup saygıyla başlarını yere değdirip secde ederek efendiler efendisi *Buddha*'ya şöyle arz ettiler" (str. 5274).

●**egirt- ~ igirt-** "çevreletmek, kuşatmak" < *eg-ir-t-*

[< *egir-t-* (Clauson, 1972: 114a; Erdal, 1991: 769; UW, 1994: 358b)]

eg- ~ eñ- "eğmek, bükmek, döndürmek"[3023], *egir-* "sarmak; çevrelemek, kuşatmak"[3024] biçiminde gelişmiştir.

ülgüsüz kolusuz busuş kadgularka ***egirtip*** *ertingü emgenürler erser* "sayısız sıkıntı ve kaygılarla **kuşatılıp** çok ıztırap çekerlerse" (str. 3750).

●**emget-** "ızdırap çektirmek, eziyet etmek" < *emge-t-*

[< *emge-t-* (Clauson, 1972: 159b; Erdal, 1991: 769; UW, 1998: 375a; Ercilasun, 2014: 55)]

emge- "acı çekmek"[3025] tabanından türemiştir.

örlet- emget- "kızdırmak, üzmek, ıztırap çektirmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

yintem beklemek bukagulamak ölürmek ***emgetmek*** *tötüşmek karışmak yoñarışmak ayıglaşmak yazuksuzug yalarmakda ulatı ayıg törüler bolgay* "daima hapsetmek, zincire vurmak, öldürmek, **eziyet etmek,** dövüşmek, birbirini kötülemek, suçsuza iftira atmak gibi kötü davranışlar olacak" (str. 11415).

●**emlet-** "tedavi ettirmek" < *em+le-t-*

[< *emle-t-* (Clauson, 1972: 161a; Erdal, 1991: 769; UW, 1998: 377b; Ercilasun, 2014: 55)]

em "ilaç"[3026], *emle-* "tedavi etmek"[3027] biçiminde gelişmiştir.

[3022] Wilkens, 2021: 239a.
[3023] UW, 1998: 381a; Wilkens, 2021: 109a.
[3024] Wilkens, 2021: 101a.
[3025] Räsänen, 1969: 42b; Clauson, 1972: 159b; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 637.

emlet- öñedtür- “tedavi edip iyileştirmek” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

yumgı ol bayagut oglı tapa barıp k(*e*)*ntü k*(*e*)*ntü iglerin agrıgların* ***emletgeli*** *öñedtürgeli ötüntiler* “hepsi o Bayagut oğluna doğru gidip kendi hastalıklarını **tedavi ettirmek** istediler” (str. 15459).

●**eñit-** “eğmek, secde etmek” < *eñ-it-*

[< *eñ-it-* (Clauson, 1972: 179a; Erdal, 1991: 770; UW, 1998: 386a)]

eg- ~ eñ- “eğmek, bükmek, döndürmek”[3028] AY’de tanıklanmaktadır.

yükün- eñit- “eğilmek, (saygı için) secde etmek” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

[*kentü*] *k*(*e*)*ntü süzük köñül*[*l*]*erinçe öñin öñin* [*y*]*üküntiler* ***eñitdiler*** “kendi temiz gönüllerince ayrı ayrı **secde ettiler**” (str. 1271).

●**evirt-** “çevirtmek” < **ev-ir-t-*

[< *evir-t-* (Erdal, 1991: 771; UW, 2010: 208; Eraslan, 2012: § 245)]

**ev-* “*dönmek”, *evir-* “döndürmek, çevirmek”[3029] biçiminde gelişmiştir.

amtı bu közünür ödteki burkanlarıg yügerü nom tilgenin ***evirtgeli*** *köñül turgursunlar t*(*e*)*ñrim tip tidi* “şimdi bu görünür zamandaki *Buddha*lara mevcut öğreti tekerleğini **çevirtmek** (*sūtra*yı vaaz ettirmek) için karar versinler, efendim, dedi” (str. 4713).

●**ılıt-** “kirletmek” < *ıl+ı-t-*

[< *ılıt-* (UW, 2020: 88)]

**ıl* “*kötü, pis”, **ılı-* “*kirlenmek” biçiminde gelişmiştir.

ılıt- AY’de nüsha farkı olarak bulunmaktadır. Bu yüzden örnek cümle verilmedi.

●**ırat-** “uzaklaştırmak” < *ır+a-t-*

[< *ıra-t-* (Clauson, 1972: 207b; Erdal, 1991: 772; UW, 2020: 92)]

**ır ~ uz* “uzak”, *ıra-* “uzaklaşmak”[3030] AY’de tanıklanmaktadır.

neçe poo sigşil altaçı y(*a*)*rlıkançsız köñüllüg yavlak yek içgekler erser biz* ***ıratalım*** *erti tip küseyü teginür biz* “ne kadar hayat enerjisini alacak merhametsiz kötü şeytanlar varsa biz (onları) **uzaklaştıralım** istiyoruz” (str. 10640).

[3026] Wilkens, 2021: 103b.
[3027] Wilkens, 2021: 106b.
[3028] UW, 1998: 381a; Wilkens, 2021: 109a.
[3029] Wilkens, 2021: 130a.
[3030] Clauson, 1972: 198a; Wilkens, 2021: 289b.

●**ıslat-** “tütsületmek” < *ıs+la-t-*

ıs “duman, is”[3031], *ısla-* “yakmak, tütsülemek”[3032] kökünden türemiştir.

köñül iy(i)n ***ıslatıp*** *artukrak ögrünçlüg sevinçlig bolsunlar* “isteğe göre **tütsületip** daha fazla sevinçli olsunlar” (str. 3819).

●**igirt- → egirt-**

●**istet-** “aratmak, istetmek” < *iz+te-t-* > *iste-t-*

[< *iste-t-* (Clauson, 1972: 243b; Erdal, 1991: 773; UW, 2020: 134)]

iz “iz”[3033], *iste-* “aramak, istemek”[3034] biçiminde gelişmiştir.

iste- tile- “aramak, istemek” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

küsüşüm ol ilig beg istetsün ***tiletsün*** *tavratı* “isteğim: O hükümdar hemen **aratsın**” (str. 16437).

●**işlet-** “işletmek, çalıştırmak, faydalı olmak, kullanmak” < *iş+le-t-*

[< *işle-t-* (Clauson, 1972: 263a; Erdal, 1991: 773; Eraslan, 2012: § 245; Ercilasun, 2014: 55; UW, 2020: 139)]

iş (1) “iş, faaliyet”[3035], *işle-* “işlemek, çalışmak, yerine getirmek, kullanmak”[3036] AY’de tanıklanmaktadır.

işlet- yuñla- “kullanmak” ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

bükünki künte munı teg k(e)rgeklig ***işletgülük*** *yuñlaguluk orun tapıp bu muntag yıdıg k(e)rgeksiz etözümin sidmiş kemişmiş yiñ yar teg titip ıdalap bu irinç y(a)rlıg aç barska negülük umug ınag bolmaz m(e)n* “bugünkü günde bunun gibi gerekli, **kullanılacak** fırsatı bulup böylesi pis kokulu gereksiz vücudumu, atılmış sümük ve balgam gibi fırlatıp bu zavallı aç parsa niçin umut olmuyorum” (str. 15927).

●**itit- → yitit-**

●**kalañurt-** “yükseltmek, mec. çok sevdirmek” < *kalı-n-gu+r-t-* > *kalıñurt-*

kalı-[3037] “yükselmek”[3038], **kalın-, *kalıngu* > **kalıñu* ~ **kalañgu, kalañgur-* ~ *kalañur-* “havaya yükselmek”[3039] biçiminde gelişmiştir.

[3031] Wilkens, 2021: 291a.
[3032] Wilkens, 2021: 291b; UW, 2020: 97.
[3033] Wilkens, 2021: 316a.
[3034] Wilkens, 2021: 312b.
[3035] Wilkens, 2021: 313a.
[3036] UW, 2020: 135; Wilkens, 2021: 314a.
[3037] *kalık, kalıma, kalın, kalañur-, kalıt-, kalış-, kaltur-* aynı kökün türevleridir (Ağca, 2015: 218).
[3038] Clauson, 1972: 617b; Erdal, 1991: 501; Ağca, 2015: 216.
[3039] Wilkens, 2021: 321b.

*kalın üküş tınl(ı)glarka altun agızın **kalañurtu** y(a)rlıkadı bu nom yörügin* "kalabalık canlılara altın ağızla (anlatarak) bu *sūtra* yorumunu **sevdirdi**" (str. 17537).

●**kavıt- ~ kovıt-** "kovalamak, avlanmak" < *kav-ıt-*

[< *kavıt-* (Clauson, 1972: 582), < *kov-ıt-* (Erdal, 1991: 777)]

kov- "kovalamak, avlamak"[3040] AY'de tanıklanmaktadır.

*üç kögürçgen atayı laçınka **kavıtur** erken birisi tutsukup ikegüsi korkınçlıg ozar bolur tip* "üç güvercin yavrusu şahin tarafından **kovalanırken** birisi yakalandı, ikisi korkuyla kaçtı" (str. 16130).

●**kavızat- → kavzat-**

●**kavzat- ~ kavızat-** "kuşatmak, ortaya almak, çevrelemek" < **kav-ız+a-t-* > *kavzat-*

[< *kavza-t-* (Clauson, 1972: 589a; Erdal, 1991: 774)]

kav-, *kavız*, *kavza-* "sarmak, kuşatmak, çevrelemek"[3041] biçiminde gelişmiştir. Genişlemiş şekli için → **kavzatıl-

*arslanlı barslı börili uzatı **kavzatu** turur siz* "aslan, pars ve kurt, (onları) sürekli **kuşatırsınız** (kontrol altında tutarsınız)" (str. 12829).

●**kiñürt-** "genişletmek" < *kiñ+ü-r-t-*

[< *kéñür-t-* (Clauson, 1972: 733b; Erdal, 1991: 776)]

kiñ "geniş"[3042], *kiñü-* "genişlemek"[3043], *kiñür-* "genişletmek"[3044] biçiminde gelişmiştir.

üklit- kiñür- "çoğaltmak, genişletmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*kalın yitinçsiz yitiz yagız yir tatıgın üklitü **kiñürtü** teginip* "kalın, erişilmez, geniş yer lezzetini **genişletiverip**" (str. 13713).

●**kiñüt-** "genişletmek" < *kiñ+ü-t-*

kiñ "geniş"[3045], *kiñü-* "genişlemek"[3046] biçiminde gelişmiştir.

kiñüt- AY'de nüsha farkı olarak bulunmaktadır. Bu yüzden örnek cümle verilmedi.

●**korkıt-** "korkutmak" < *kork-ıt-*

[3040] Wilkens, 2021: 398a.
[3041] Clauson, 1972: 589a.
[3042] Wilkens, 2021: 364a.
[3043] Wilkens, 2021: 365a.
[3044] Wilkens, 2021: 365a.
[3045] Wilkens, 2021: 364a.
[3046] Wilkens, 2021: 365a.

[< *kork-ıt-* ~ *kork-ut-* (Clauson, 1972: 655b; Erdal, 1991: 776; Ercilasun, 2014: 56)]

kork- "korkmak"[3047] AY'de tanıklanmaktadır.

ürkit- korkıt- "korkutmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

tınl(ı)glarıg örletgülük buşurguluk tıltaglarıg kılmamak erser k(a)ltı adınlarıg sögmemek tokımamak sıkmamak tañmamak ürkitmemek ***korkıtmamak*** *solamamak beklememek açurmamak suvsatmamak kuyaşda tumlıgda emgetmemekde ulatı tıltaglarıg kılmamak erür* "canlıları kızdıracak sebepleri yapmamak; şöyle ki, başkalarına sövmemek, vurmamak, taciz etmemek, **korkutmamak,** hapsetmemek, aç susuz bırakmamak, güneşte ve soğukta ızdırap çektirmemek gibi şeyleri yapmamaktır" (str. 6177).

●**koturt-** "kopya ettirmek, bastırmak" < *kotur-t-*

[< *kotur-t-* (Erdal, 1991: 777)]

kotur- "kopya etmek, basmak"[3048] AY'de tanıklanmaktadır.

ol nom erdini yene bu tegre adın yirte yok yalañuz meniñ evimde ök bar erür anı alıp ***koturtgıl*** *tip tidi* "o *sūtra* mücevheri yine bu civarda başka yerde yok, sadece benim evimde var, onu alıp **kopya ettir**, dedi" (str. 400).

●**kovıt- → kavıt-**

●**körkit-** "göstermek, sunmak" < *kö-r-(ü)k-it-*

[< *körk-it-* (Brockelmann, 1951: 208), < *kör-git-* (Clauson, 1972: 743b), < *kör-(X)k-It-/ körk+i-t-* (Erdal, 1991: 778)[3049], < *köt-kit-* (Eraslan, 2012: § 234; Ercilasun, 2014: 61)]

kö- "bağlamak, korumak, gözetmek"[3050], *kör-* "görmek"[3051], **kör(ü)k-* "*gözükmek" biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **körkitdür-**

alku tınl(ı)glarka köni kirtüsinçe aydı ***körkitdi*** "bütün canlılara dosdoğru söyledi, **gösterdi**" (str. 3015).

●**köşit-** "örtmek, kapamak" < *köşi-t-*

[3047] Wilkens, 2021: 394a.

[3048] Wilkens, 2021: 398a.

[3049] Erdal, fiilin *kör-* "görmek"ten geldiğini, kelimenin etimolojisinin *kör-(X)k-It-* ya da *körk+i-t-* olarak yapılabileceğini belirtir. Ancak *kör-* fiilinden *-(X)k-* türevinin olmadığını, Eski Türkçede *-(X)k-* fiillerinin ettirgen şeklinin {-Ar-} ile kurulduğunu (*bütKer-, kısKar- ve tarkar-* gibi) belirtmiştir. Erdal, *körk* "görünüş, görünüm, biçim, suretten, {+I-} ile (*öl+i-t-, semri-t-, yavrı-t-, ükli-t-, yaltrı-t-, soç+ı-t-, yagr+ı-t-, yıd+ı-t- ve üz+i-t-* gibi) bir türemenin mümkün olacağını belirtmiştir (Erdal, 1991: 778).

[3050] Wilkens, 2021: 435a.

[3051] Wilkens, 2021: 408a.

[< *köşi-t-* (Clauson, 1972: 753b; Erdal, 1991: 778)]

köşi- "korumak, himaye altına almak"[3052] tabanından türemiştir.

ört- köşit- "örtmek, gizlemek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

nom tözin arıtmak erser k(a)ltı ol çınju tigme çın kirtü arıg süzük köñül tözin örtdeçi ***köşitdeçi*** *<kirikdürteçi> nızvanılıg kkirlerig tarkarmak kitermek erür* "öğretinin aslını temizlemek ise şöyle ki, o *çınju* denilen gerçek, temiz gönülün aslını **örtecek,** kirletecek olan ihtiras pisliklerini yok etmektir" (str. 6764).

●**kötit-** "kalkık olmak, dikelmek' < **kö-t+i-t-*

[< *kötit-* (Erdal, 1991: 778)]

**kö-* "yükselmek"[3053], **köt* "yüksekteki şey", *köti-* "yükselmek, yayılmak"[3054] biçiminde gelişmiştir.

burunı övişip ***kötitser*** "burnu bozulup **dikleşse**"[3055] (str. 15406).

●**közet**- "korumak, muhafaza etmek, saklamak" < *köz+e-t-*

[< *köz***+*e***-*t-* (Clauson, 1972: 758), < *küz+ed-ü* (Uçar, 2009: 371)]

kö- "bağlamak, korumak, gözetmek"[3056], *köz* "göz"[3057], **köze-* biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekilleri için → **közetdür-, közetiglig**

m(e)n amtı t(e)rk barayın ol ınçıp tagka arıgka ötlep eriglep olarnı ***közeteyin*** *özlerin* " ben şimdi o dağa, ormana çabucak gideyim, onlara nasihat edeyim, kendilerini **koruyayım**" (str. 16606).

●**kusıt-** "kusturmak" < *kus-ıt-*

kus- "kusmak"[3058] kökünden türemektedir.

lişip tözlüg igligke ***kusıtgu*** *emler yaraşur* "Balgamlı hastaya **kusturacak** ilaçlar yararlıdır" (str. 15340).

●**kuvrat-** "toplamak, biriktirmek" < **kuvur+a-t-* > *kuvrat-*

[< *kuvra-t-* (Clauson, 1972: 586b; Erdal, 1991: 779)]

**kuvur, kuvra-* "toplanmak"[3059] biçiminde gelişmiştir.

[3052] Wilkens, 2021: 413a.
[3053] Ağca, 2015: 201-221.
[3054] Wilkens, 2021: 413a.
[3055] Uçar, 2009: 122.
[3056] Wilkens, 2021: 435a.
[3057] Wilkens, 2021: 414b.
[3058] Wilkens, 2021: 427a.
[3059] Wilkens, 2021: 433b.

m(*e*)*n ınçıp üküş kalp ödlertin berü kıltım* ***ku<v>ratdım*** *kamag ayıg kılınçlarıg* "ben çok *kalpa* zamanlardan beri bütün günahları işledim, **biriktirdim**" (str. 3483).

●**küçsiret-** "güçsüzleştirmek" < *küç+sire-t-*

[< *küçsire-t-* (Erdal, 1991: 779)]

küç "güç"[3060], *küçsire-* "güçsüzleşmek, zayıf olmak"[3061] AY'da tanıklanmaktadır.

kev- küçsiret- "zayıflatmak, güçsüzleştirmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

tavar buşı yalañuz az nızvanıg ok kever ***küçsiretür*** "mal ile yapılan sadaka sadece hırsı **zayıflatır**" (str. 4830).

●**meñilet-** "sevindirmek, mutlu etmek" < *meñi+le-t-*

meñi "sevinç, neşe"[3062], *meñile-* "sevinmek, mutlu olmak"[3063] AY'de tanıklanmaktadır.

kamag biş ajun tınl(*ı*)*glar oglanın nom buşılıg meñi üze* ***meñiletgülük*** "bütün beş suretteki canlıların oğullarını öğreti sadakası sevinciyle **sevindirmelidir**" (str. 15998).

●**nomlat-** "vaaz verdirmek" < Gr. *nomos* + T. *+lat-* < *nom+la-t-*

[< *nomla-t-* (Erdal, 1991: 779)]

nom "öğreti, dharma"[3064], *nomla-* "vaaz etmek"[3065] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **nomlatıl-**

bu altun öñlüg y(*a*)*ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom iligi atl*(*ı*)*g nom erdinig okı*[*sar*] *okıtsar bitiser bititser no*[*mlasar*] ***nomlatsar*** "bu altın renkli, ışıklı, en üstün *sūtra* hükümdarı adlı öğreti mücevherini okusa, okutsa, yazsa, yazdırsa, vaaz etse, **vaaz verdirse**" (str. 9217).

●**ogşat-** "benzetmek, karşılaştırmak" < *oguş+a-t-*

[< *ohşa-t-* (Clauson, 1972: 97b), < *ogşa-t-* (Erdal, 1991: 780)]

oguş "boy, kabile"[3066], *ogşa-* "benzemek"[3067], *ogşat-* "benzetmek"[3068] biçiminde gelişmiştir.

[3060] Wilkens, 2021: 435a.
[3061] Clauson, 1972: 699b; Wilkens, 2021: 436b.
[3062] Wilkens, 2021: 472b.
[3063] Wilkens, 2021: 473a.
[3064] Wilkens, 2021: 494b.
[3065] Wilkens, 2021: 498b.
[3066] Wilkens, 2021: 788a.

Genişlemiş şekli için → **ogşatı, ogşatıg, ogşatıgsız**

neñ idi olarnı ülgü teñ yöleşürüg üze ülgülegeli teñlegeli ***ogşatgalı*** *bultukmaz ne üçün* ***ogşatgalı*** *bultukmaz tip tiser avantlartın tıltaglartın togmış b*(*e*)*lgürmiş ermez üçün* ***ogşatgalı*** *bultukmaz* "onları ölçü ve benzerlik ile ölçmek ve **karşılaştırmak** asla mümkün değildir. Niçin **karşılaştırmak** mümkün değildir denilecek olursa sebeplerden doğmuş olmadıkları için **karşılaştırmak** mümkün değildir" (str. 10010, 10012).

●**okıt-** "okutmak, öğretmek" < *okı-t-*

[< *okı-t-* (Clauson, 1972: 81b; Erdal, 1991: 780; Eraslan, 2012: § 245; Ercilasun, 2014: 55)]

okı- "okumak"[3069] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **okıttur-**

bu nom erdinig boşguntılar tutdılar bititdiler bititdiler [*okıdı*]*lar* ***okıtdılar*** "bu *sūtra* mücevherini öğrendiler, tuttular, yazdılar, yazdırdılar, okudular, **okuttular**" (str. 370).

●**olgurt-** "oturtmak" < **ol-gur-t-*

[< *olgur-t-* (Clauson, 1972: 139a), **ol*(*o*)*r-ur-t-* > *olgurt-* "oturtmak" (Erdal, 1991: 780)[3070]]

**ol-*[3071]*,* **olgur-* biçiminde gelişmiştir.

yene tört arıg oglank(*a*)*yalarıg uz tonanturup itip yaratıp birer burnaçda suv tutdurup tört buluñda* ***olgurtsun*** "yine dört temiz oğlancığı güzelce giydirip süsleyerek içinde su olan birer kabı (ellerinde) tutturup dört köşede **oturtsun**" (str. 12510).

●**ornat-** "yerleştirmek, koydurmak" < *orun+a-t-* > *ornat-*

[< *orna-t-* (Clauson, 1972: 235b; Erdal, 1991: 781)]

orun "yer"[3072], *orna-* " yerleşmek, konmak" biçiminde gelişmiştir.

kamag tınl(*ı*)*glar oglanın* ***[orn]atur*** *siz* "bütün insanoğlunu **yerleştirirsiniz**" (str. 16743).

●**ögirt-** "sevindirmek" < **ög+ir-t-*

[3067] Wilkens, 2021: 503a.
[3068] Wilkens, 2021: 503b.
[3069] Wilkens, 2021: 505a.
[3070] Erdal, buradaki ses hadisesini /r/ nin farklılaşımıyla (dissimilation) açıklamaktadır (Erdal, 1991: 736).
[3071] **ol-* kökünden türeyen diğer örnekler: *olut-* "oturtmak", *olturguç* "oturma yeri, oturak" (Erdal, 1991: 358), *olut* "yer" (Sevortyan, 1974: 491).
[3072] Wilkens, 2021: 514b.

[< *ögir-t-* (Erdal, 1991: 781)]

**ögir-* [3073], *ögir-* "sevinmek, memnuniyet duymak" [3074] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **ögirtdür-**

*sözleyür erti bu nomug köni olurup teprençsiz etözin köñülin **ögirtü*** "doğru oturup hareketsiz bir şekilde vücudunu ve gönlünü **sevindirerek** bu *sūtra*yı anlatırdı" (str. 14809).

●**ögit-** "övmek, methetmek" < *ög-it-*

[< *ög-it-* (Clauson, 1972: 103b)]

ög- "övmek, methetmek" [3075] AY'de tanıklanmaktadır.

*tolu tükel bilge biligig tüpkergülük alku burkanlar üze **ögitmiş** ıduk nomlug etözüg tanuklaguluk* "eksiksiz hikmetin aslını araştırmalı, bütün *buddha*ların **övdüğü** kutsal öğreti vücudunu tanıklamalı" (str. 15995).

●**ögret-** "öğretmek" < *ögür+e-t-*

[< **ögre-t-* (Clauson, 1972: 114a), < *ögret-* (Erdal, 1991: 781)]

ögür "sürü" [3076], **ögre-* "*alıştırmak, ehlileştirmek" biçiminde gelişmiştir.

ögret- boşgur- "öğretmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*k(a)ltı bu muntag teriñde teriñ yinçgede yinçge tütrüm teriñ yörüglüg nomlarta adınlarıg yaratmak **ögretmek** boşgurmak biltürmek erür* "şöyle ki, böylesi en derin, en ayrıntılı, en derin yorumlu öğretilerden başkalarını yaratmak, **öğretmek,** bildirmektir" (str. 8081).

●**ölürt-** "öldürmek, öldürtmek" < *öl-ür-t-*

[< *ölür-t-* (Clauson, 1972: 151b; Erdal, 1991: 782)]

öl- "ölmek" [3077], *ölür-* "öldürmek" [3078] AY'da tanıklanmaktadır.

kuotau [*atlıg beg bizni*] ***ölürtdi*** "*kuotau* adlı bey bizi **öldürttü**" (str. 123).

●**örit-** "ortaya çıkarmak, yükseltmek"< *ör-it-*

[< *ör-it-* (Clauson, 1972: 208a; Erdal, 1991: 782)]

ör- "yükselmek" [3079] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **öritdür-**

[3073] *ögir-* fiili geçişsiz olduğuna göre bir isimden türemiş olmalı. Eğer fiilden türemiş olsaydı geçişli olması gerekirdi. Bu sebeple **ög+* kökünden geldiğini düşünebiliriz.
[3074] Wilkens, 2021: 525b.
[3075] Wilkens, 2021: 524b.
[3076] Clauson, 1972: 112a.
[3077] Wilkens, 2021: 530a.
[3078] Wilkens, 2021: 532b.
[3079] Wilkens, 2021: 539b.

ötrü altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom iligi atl(ı)g nom erdinig tolu tükel bititgüke köñül ***öritdim*** "sonra altın renkli, ışıklı, en üstün *sūtra* hükümdarı adlı öğreti mücevherini tamamen yazdırmaya **niyet ettim**" (str. 231).

●**örlet-** "kızdırmak, canını sıkmak" < *ör+le-t-*[3080]

[< *örle-t-* (Erdal, 1991: 783)]

ör "öf, yansıma söz", **örle-*[3081] biçiminde gelişmiştir.

örlet- emget- "kızdırmak, üzmek, ıztırap çektirmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

ınçıp altı yol içinteki ög kañ ka kadaş bolmış tınl(ı)glarıg ***örletdim*** *emgetdim isig özlerintin öñi adırtım erser* "şöyle ki, altı suretteki ana, baba, akraba olan canlılara **ıztırap çektirdim,** hayatlarından ayırdım (öldürdüm) ise" (str. 4188).

●**sevit-** "sevdirmek" < *sev-it-*

[< *sev-it-* (Clauson, 1972: 786; Erdal, 1991: 784; Eraslan, 2012: § 245; Ercilasun, 2014: 56)]

sev- "sevmek"[3082] AY'de tanıklanmaktadır.

ögke kañka <artukrak> ***sevitmiş*** *ertiñ kadaşa* "ey kardeş, (kendini) annene babana daha fazla **sevdirmiştin**" (str. 16110).

●**siñirt-** "yutulmak, sindirilmek, yenilmek" < *siñ-ir-t-*

[< *siñir-t-* (Erdal, 1991: 785)]

siñ- "batmak, çökmek, girmek, dalmak"[3083], *siñir-* "yutmak, sindirmek"[3084] AY'de tanıklanmaktadır.

eñ kiçigi üçünçi m(a)has(a)tvı bodıs(a)t(a)v ertimlig törüke ***siñirtip*** *erte kırılu teginmiş* "en küçüğü üçüncü *Mahasatva Bodhisatva* fanilik kanuna **yenilip** erken ölüvermiş" (str. 16541).

●**sogıt-** "soğutmak" < *sogı-t-*

[< *sogı-t-* (Clauson, 1972: 806b; Erdal, 1991: 785)]

sogı- "soğumak"[3085] tabanından türemiştir.

[3080] [< *örle-* "yükselmek" (Clauson, 1972: 230a; Erdal, 1991: 443) / < *örle-t-* "kaldırmak, yükseltmek" (Clauson, 1972: 231b) ile AY'de geçen *örlet-* arasında semantik bağ bulunmamaktadır.

[3081] *horla-* (hor görmek) gibi türemiş olmalı.

[3082] Wilkens, 2021: 599b.

[3083] Wilkens, 2021: 616b.

[3084] Wilkens, 2021: 615b.

[3085] Wilkens, 2021: 618b.

*tapıgçı begler tavratı çından suvın **sogıtıp** bükürtiler saçdılar ilig begke katunka* "hizmet eden beyler hemen sandal ağacı suyunu **soğutup** hükümdara ve kraliçeye serptiler" (str. 16571).

●**sökit**-[3086] "söktürmek, parçalara ayırtmak" < *sök-it-*

[< *sök-it-* (Clauson, 1972: 820a; Erdal, 1991: 785)]

sök- "sökmek, yırtmak"[3087] kökünden türemiştir.

*sarıg igligke içürgü ol **sökitgülük** etlerig* "safra hastasına **parçalanmış** etleri (kaynatıp) içirmeli" (str. 15338).

●**suvat-** "sıvatmak" < *suv+a-t-*

[< *suva-t-* (Clauson, 1972: 786a; Erdal, 1991: 786)]

suv "su"[3088], *suva-* "sıvamak, yapıştırmak"[3089] AY'de tanıklanmaktadır.

*ötrü olar agır ayag süzük kirtgünç köñülin bir <arıg> yañı ev itip yirin ud mayakı üze **suvatıp** anıñ içinte meniñ körkümin adruk adruk yivig tizig itig yaratıg üze itiglig uz bedizetsün* "sonra onlar saygı ve inançla temiz yeni bir ev yapıp yeri sığır gübresiyle **sıvatıp** onun içinde benim resmimi ayrı ayrı takılarla, süsle güzelce süsletsin" (str. 13488).

●**suvsat-** "susatmak" < *suv+sa-t-*

[< *suvsa-t-* (Clauson, 1972: 793a; Ercilasun, 2014: 56)]

suv "su"[3090], *suvsa-* "susamak"[3091] AY'de tanıklanmaktadır.

*tınl(ı)gларıg örletgülük buşurguluk tıltaglarıg kılmamak erser k(a)ltı adınlarıg sögmemek tokımamak sıkmamak tañmamak ürkitmemek korkıtmamak solamamak beklememek açurmamak **suvsatmamak** kuyaşda tumlıgda emgetmemekde ulatı tıltaglarıg kılmamak erür* "canlıları kızdıracak sebepleri yapmamak; şöyle ki, başkalarına sövmemek, vurmamak, taciz etmemek, korkutmamak, hapsetmemek, aç **susuz bırakmamak,** güneşte ve soğukta ızdırap çektirmemek gibi şeyleri yapmamaktır" (str. 6178).

●**şaşıt-** "şaşırtmak" < *şaş-ıt-*

saş-[3092] "karışmak, şaşmak, değişmek"[3093] AY'de tanıklanmaktadır.

[3086] AY'deki *sögit-* kelimesi *sökit-* olarak okundu.
[3087] Wilkens, 2021: 622b.
[3088] Wilkens, 2021: 633a.
[3089] Wilkens, 2021: 634a.
[3090] Wilkens, 2021: 633a.
[3091] Wilkens, 2021: 635b.
[3092] *saş-* > *şaş-* gerileyici benzeşme ile *s* > *ş*'ye dönüşmüştür.
[3093] Wilkens, 2021: 589a.

şaşıt- AY'de nüsha farkı olarak bulunmaktadır. Bu yüzden örnek cümle verilmedi.

●**tanuklat-** "tanıklık ettirmek" < *tanu-k+la-t-*

[< *tanukla-t-* (Erdal, 1991: 787)]

tanu- "tanımak, farkına varmak, ayırmak"[3094], *tanuk* "tanık, şahit"[3095], *tanukla-* "ispat etmek, kanıtlamak"[3096] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **tanuklatdur-**

adınlarka y(e)me biltürgeli ***tanuklatgalı*** *anın adruk adruk yirtinçülüg atıg savıg sözüg sözleyürler körkitürler tip tidi* "başkalarına da bildirmek ve **tanıklık ettirmek** için ayrı ayrı dünyevi adı, sözü söylerler, gösterirler, dedi" (str. 10351).

●**tarıt-** "ektirmek, yetiştirmek" < *tar+ı-t-*

[< *tarı-t-* (Clauson, 1972: 536a; Gül, 2004: 108)]

tar (2) "dar"[3097], *tarı-* "ekmek, yetiştirmek"[3098] AY'de tanıklanmaktadır.

alku tınl(ı)glarnıñ tözlerinçe nom nomlap tarımaduk edgü yıltızlıg urugların ***tarıtıp*** *tarımış edgü yıltızlıg urugların bütürüp bışurup edgüke meñike yaratmakka tayanıp küç küsün p(a)ramıtıg tükel bütürmek bu titir* "bütün canlıların karakterlerine göre öğreti vaaz edip ekmedik iyi köklü tohumları **ektirip**, ekilmiş iyi köklü tohumları bitirip olgunlaştırıp iyiliği ve huzuru yaratmaya dayanıp güç erdemini bütünüyle bitirmek budur" (str. 8231).

●**tavrat-** "acele ettirmek" < *tavra-t-*

[< *tavra-t-* (Clauson, 1972: 444a), < *tavrat-* (Erdal, 1991: 787)]

tavra- "acele etmek"[3099] tabanından türemiştir.

kıntur- tavrat- "özendirmek, teşvik etmek"[3100] ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **tavratı, tavratıkaya**

mañ mañ sayu kedgire töpün tüşe öñdürti tarta kidirti uru soka takı takı ked ***tavratdılar*** "her adımda sendeleyerek, baş aşağı düşerek, önden çekerek, arkadan vurarak daha da çok **acele ettirdiler**" (str. 199).

[3094] Wilkens, 2021: 670b.
[3095] Wilkens, 2021: 671a.
[3096] Clauson, 1972: 519b.
[3097] Wilkens, 2021: 676b.
[3098] Gül, 2004: 93-106; Wilkens, 2021: 677a.
[3099] Clauson, 1972: 443b.
[3100] Wilkens, 2021: 372b.

●**tepret-** “kımıldatmak, sarsmak, silk(ele)mek” < *tepre-t-*

[< *tepre-t-* (Clauson, 1972: 444a; Erdal, 1991: 788; Ercilasun, 2014: 56)]

tepre- “kımıldamak, hareket etmek”[3101] AY’de tanıklanmaktadır.

alku burkanlar üze ugrayu köyü közetü tutmışıg bu sansarta bultukmaz anı ***tepretgeli*** *udaçı tip munçulayu ötüntiler* “bütün *Buddha*larca tam olarak korunan (bu öğreti mücevheri)ni bu s*aṃsāra*’da **sarsabilecek** kimse bulunmaz deyip böylece arz ettiler”[3102] (str. 17180).

●**tilet-** “aratmak, istetmek” < tile-t-

[< *tile-t-* (Clauson, 1972: 494b; Erdal, 1991: 788)]

tile- “istemek, aramak”[3103] tabanından türemiştir.

istet- tilet- “istetmek, aratmak” ikileme biçiminde kullanılmıştır.

küsüşüm ol ilig beg istetsün ***tiletsün*** *tavratı* “isteğim: O hükümdar hemen **aratsın**” (str. 16437).

●**tit-** (1) “denilmek, demek, adlandırmak” < *ti-t-*

[< *té-t-* (Clauson, 1972: 450a; Erdal, 1991: 788)]

ti- “demek, söylemek”[3104] AY’de tanıklanmaktadır.

ol tınl(*ı*)*g tayak boltaçı töz nom yene sözlegülüksüz* ***titir*** *ne üçün sözlegülüksüz* ***titir*** *tip tiser alku b*(*e*)*lgülertin ertmiş keçmiş ketmiş üçün anın antag* ***titir*** “o canlının destek olacağı temel *dharma* da söylenemez, **denilir**. Ne için söylenemez **denilir** derseniz, bütün işaretlerden geçip gitmiş olduğu için öyle **denilir**” (str. 4429, 4430, 4432).

●**tokıt-** “dövdürmek, vurdurmak” < *tok+ı-t-*

[< *tokı-t-* (Clauson, 1972: 467b; Erdal, 1991: 789)]

tok “yansıma söz”, *tokı- ~ toku-* “dokumak”[3105] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **tokıtıl-**

karımak ölmeklig busuş kadgulug suvka ***tokıtmışların*** *körüp munçulayu un<ç>suz kötrünçsiz emgeklig ulug taluy suvın bilge biliglig y*(*a*)*rukuñuz üze barçanı kokurtuñuz sogurtuñuz* “yaşlanmak ve ölmekle ilgili kaygılı suya **vurduklarını** görüp böylece dayanılmaz ızdıraplı büyük deniz suyunu hikmetli ışığınızla hepsini kuruttunuz” (str. 3630).

[3101] Wilkens, 2021: 700a.
[3102] Gulcalı, 2021: 280.
[3103] Wilkens, 2021: 718b.
[3104] Wilkens, 2021: 707a.
[3105] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 888.

●**toşgurt-** "doldurtmak" < *to-ş-gur-t-*

[< *toşgur-t-* (Erdal, 1991: 789)]

to- "doldurmak"[3106], *toş-*[3107] "dolmak"[3108], *toşgur-* "doldurmak"[3109] AY'de tanıklanmaktadır.

üç ödki bügü biliglig burkanlarıg nom tilgenin evirtgüke altı p(*a*)*ramıtlarıg* ***toşgurtguka*** *ötügçi bolsar* " üç zamandaki büyü sahibi *Buddha*ları öğreti tekerleğini çevirtmeye, (*sūtra*yı vaaz etmeye), altı erdemi **doldurtmaya** ricacı olsa" (str. 5258).

●**turıt-** "durdurmak" < *tur-ıt-*

[< *tur-ıt-* (Erdal, 1991: 790)]

tur- "durmak, bulunmak"[3110] AY'de tanıklanmaktadır.

üç asankı içinteki alp kılguluk açıg emgeklig çatıklıg işlerig işlegeli ***turıtmamak*** *turkıglanmamak erür* "üç *asaṃkhyeya* içindeki zorlanılacak ızdıraplı *jātaka*lı işleri işlemeyi **durdurmamak,** çekinmemektir" (str. 6535).

●**tut-** "tutmak" < *tu-t-*

[< *tut-* (Clauson, 1972: 451a)]

tu- "kapamak, tıkamak, yasaklamak"[3111] kökünden türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **tutug, tutuglug, tutugsuz, tutul-, tutun-, tutunçsuz, tutyaklan-, tutyaklıg, tutyaksız**

ol tınl(*ı*)*glar toñ altun atl*(*ı*)*g d*(*a*)*r*(*a*)*nı nomug boşgunsunlar* ***tutsunlar*** "o canlılar som altın adlı o *dhāranī*yi öğrensinler, **tutsunlar**" (str. 9545).

●**tüket-** "bitirmek, tüketmek" < **tü-k+e-t-*

[< *tüke-t-* (Clauson, 1972: 479b; Erdal, 1991: 790; Ercilasun, 2014: 56)]

**tü-, *tük, tüke-* "bitmek"[3112] biçiminde gelişmiştir.

sözleyü ***tüketdim*** *m*(*e*)*n saña ot em şast*(*ı*)*rnıñ k*(*e*)*rgekin* "ben, sana ilaç kitabının lüzumunu söyleyerek **bitirdim**" (str. 15423).

●**unıt-** "unutmak" < **un-ıt-*

[< *unıt-* (Clauson, 1972: 179b)]

**un-,* kökünden türemiştir.

[3106] Clauson, 1972: 491a.
[3107] *tol- ~ toş-, l ~ ş,* burada işteşlik işlevi yoktur.
[3108] Wilkens, 2021: 734b.
[3109] Wilkens, 2021: 735a.
[3110] Wilkens, 2021: 758a.
[3111] Wilkens, 2021: 752a.
[3112] Wilkens, 2021: 769b.

Genişlemiş şekilleri için → **unıtdur-**

altun öñlüg y(*a*)*ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom iligi atl*(*ı*)*g nom erdini* içinteki *kılınç adartmakın öçürmek atl*(*ı*)*g bölüküg boşgunsar tutsar okısar sözleser öyü sakınu* ***unıtmadın*** *ötgürü yene adınaguka kiñürü nomlayu birserler* "altın renkli, ışıklı, en üstün *sūtra* hükümdarı adlı öğreti mücevheri içindeki 'Amel engelini söndürmek' adlı bölümü öğrense, tutsa, okusa, söylese, düşünerek **unutmadan** eksiksiz olarak yine başkasına açıklayarak vaaz ediverseler" (str. 5116).

●**uşat- → uvşat**-

●**uvşat- ~ uşat-** "ufalamak, parçalamak" < *uv-uş+a-t-*

[< **uvşa-t-* (Clauson, 1972: 16b), < *uvşat-* (Erdal, 1991: 791)]

uv- "ezmek"[3113], *uvuş* "ufalanmış nesne, kırıntı"[3114], **uvşa-*[3115] biçiminde gelişmiştir.

uvşatmış *altun tözi y*(*e*)*me tegşilmez* "**ufalanmış** altının aslı yine değişmez" (str. 2697).

●**uzat-** "uzağa göndermek, uzaklaştırmak" < *uz+a-t-*

[< *uza-t-* (Brockelmann, 1951: 208; Clauson, 1972: 282b; Erdal, 1991: 791; Ercilasun, 2014: 56)]

uz "uzak", *uza-* "uzamak"[3116] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekilleri için → **uzatı**

[*kamag yavlak*] *sözçilerig* ***uzatdaçı*** **[*siz*]** "bütün kötü sözcüleri **uzaklaştıracaksınız**" (str. 17152).

●**üklit-** "çoğaltmak, artırmak, büyütmek" < *ük-il+i-t-* > *üklit-*

[< *ükli-t-* (Clauson, 1972: 107a; Erdal, 1991: 791)]

ük- "yığmak"[3117], *ükil* "çok"[3118], *ükli-* "artmak, çoğalmak"[3119] biçiminde gelişmiştir.

as- üklit- "artırmak, çoğaltmak" ikileme biçiminde kullanılmıştır.

Genişlemiş şekli için → **üklitdür-**

[3113] Wilkens, 2021: 809a.
[3114] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 926.
[3115] Clauson, 1972: 16b, 256b.
[3116] Wilkens, 2021: 811b.
[3117] Wilkens, 2021: 820a.
[3118] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 931.
[3119] Wilkens, 2021: 820b.

ayıg kılınçlarıg ok asdım ***üklitdim*** *erser* "kötü amelleri de **çoğalttım** ise" (str. 4213).

●**ürkit-** "korkutmak, ürkütmek" < *ürk-it-*

[< *ürk-it-* (Clauson, 1972: 226b), < *ürk-üt-* (Erdal, 1991: 792)]

ürk- "korkmak, ürkmek"[3120] AY'de tanıklanmaktadır.

ürkit- korkıt- "korkutmak, ürkütmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

tınl(*ı*)*glarıg örletgülük buşurguluk tıltaglarıg kılmamak erser k*(*a*)*ltı adınlarıg sögmemek tokımamak sıkmamak tañmamak* ***ürkitmemek*** *korkıtmamak solamamak beklememek açurmamak suvsatmamak kuyaşda tumlıgda emgetmemekde ulatı tıltaglarıg kılmamak erür* "canlıları kızdıracak sebepleri yapmamak; şöyle ki, başkalarına sövmemek, vurmamak, taciz etmemek, **korkutmamak,** hapsetmemek, aç susuz bırakmamak, güneşte ve soğukta ızdırap çektirmemek gibi şeyleri yapmamaktır" (str. 6177).

●**yagıt-** "yağdırmak" < *yag-ıt-*

[< *yag-ıt-* (Erdal, 1991: 792)]

yag- "yağmak" AY'de tanıklanmaktadır.

ayaların yadtukda tuo türlüg erdini yinçü ***yagıtıp*** *kamag tınl*(*ı*)*glar küsüşin kanturtaçı bolsunlar* "ayalarını açtıklarında her türlü mücevher ve inci **yağdırıp** bütün canlıların arzularını kandırsınlar" (str. 4998).

●**yagut-** "yaklaştırmak" < **ya-g+u-t-*

[< *yagu-t-* (Clauson, 1972: 899b; Erdal, 1991: 792; Ercilasun, 2014: 56)]

**ya-*[3121], **yag, yagu-* "yaklaşmak"[3122] biçiminde gelişmiştir.

ötrü anta biz kamagun bu nom erdini ugurınta ol ilig kanıg bodunı karası birle bir uçlug köñülin köyü közetü tutup adasın tudasın etöziñe ***yagutmagay*** *biz* "sonra, orada biz hepimiz bu öğreti mücevheri sayesinde o hükümdarı, halkı ile birlikte uyum içerisinde koruyup tehlikeleri vücuduna **yaklaştırmayacağız**" (str. 10686).

●**yakçırt-** "ferahlatmak" < **yak-çır-t-*

[< **yak-şırt-* (Clauson, 1972: 899a[3123]), < *yakçır-* (Erdal, 1991: 792[3124])]

[3120] Wilkens, 2021: 827b.

[3121] *yakın* < **ya-k-ın* kelimesinin de kökü olmalıdır.

[3122] Wilkens, 2021: 854a.

[3123] Clauson, *yıgçırt-* (*yıg-* "bir araya getirmek") biçiminin bir yanlış okuma olabileceğini görüşündedir. *Altun Yaruk*'taki *köñülin kögüzin yakçırtıp* ibaresinde geçen fiilin, "zihini ve düşüncelerini bir araya getirmek" olarak anlamlandırılabileceğini belirtir (Clauson, 1972: 899a).

**yak-, yakçır-* "yükselmek, havalanıp uçmak"[3125] biçiminde gelişmektedir.

ötrü m(*a*)*has*(*a*)*tvı tigin y*(*i*)*ti kınıg tülükde turup ulug bedük küsüşke inip ulug y*(*a*)*rlıkançuçı köñül turgurup köñülin kögüzin* ***yakçırtıp*** *ol iki içilerin köñülkerip* "sonra *mahāsattva* prens gayretle büyük arzuya dalıp büyük merhamet uyandırarak kalbini **ferahlatıp** o iki ağabeylerini aklından geçirerek"[3126] (str. 16003).

●**yaltrıt-** "aydınlatmak, parlatmak" < *yal-trı-t-*

[< *yaltrı-t-* (Clauson, 1972: 924a; Erdal, 1991: 793)]

**ya-*[3127] "ateş almak, alevlenmek, yanmak"[3128], *yal-* "parlamak, alevlenmek, yanmak"[3129], *yaltrı-* ~ *yaltır-* "parlatmak, ışıldatmak"[3130] biçiminde gelişmiştir.

yarut- yaltrıt- "parlatmak, aydınlatmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

[*kün teñri*] ***yaltrıtur*** *teg* [*kök kalıkıg*] "güneş tanrısı gökyüzünü **aydınlatır** gibi" (str. 16824).

●**yañkurt-** "yankılatmak, ses çıkartmak, öttürmek" < *yañku*+*r-t-*

[< *yañkur-t-* (Clauson, 1972: 949b; Erdal, 1991: 793)]

yañku "yankı, ses, seda"[3131], *yañkur-* "yankılanmak, ses yapmak"[3132] AY'de tanıklanmaktadır.

yañkurtdum *m*(*e*)*n kamagda yig ulug nomlug labayıg* "büyük öğreti borusunu herkesten iyi **öttürdüm**" (str. 9843).

●**yarat-** "hazırlamak, donatmak, yaratmak < **yar*+*a-t-*

[< *yara-t-* (Brockelmann, 1951: 208; Clauson, 1972: 959b; Erdal, 1991: 793)]

**yar, yara-* "yaramak, yakışmak, uygun olmak"[3133] biçiminde gelişmiştir.

it- yarat- "yaratmak, süslemek, donatmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **yaratıg, yaratıglıg, yaratıl-, yaratın-**

alkunı on orunta ornatayın ***yaratayın*** "hepsini on yere yerleştireyim, **yaratayım**" (str. 3438).

[3124] Erdal, bu fiilin tanıklanmış tabanının olmadığını, ancak *yak-* fiilinin *–çIr-* lı türevinden gelmiş olabileceğini belirtir (Erdal, 1991: 792).
[3125] Wilkens, 2021: 855a.
[3126] Gulcalı, 2021: 266.
[3127] *ya-k-, ya-l-, ya-n-* aynı kökten geliyor.
[3128] Tekin, 2019b: 318.
[3129] Räsänen, 1969: 181a; Clauson, 1972: 918a; Arat, 1979: 517; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 944; Wilkens, 2021: 856a.
[3130] Wilkens, 2021: 858b.
[3131] Wilkens, 2021: 864a.
[3132] Clauson, 1972: 949b.
[3133] Wilkens, 2021: 866a.

●**yarut-** "aydınlatmak, parlatmak" < *yaru-t-*

[< *yaru-t-* (Clauson, 1972: 960a), < *yaro-t-* (Erdal, 1991: 793)]

yaru- "parlamak, aydınlatmak"[3134] AY'de tanıklanmaktadır.

yarut- yaltrıt- "parlatmak, aydınlatmak", *yarut- yaşut-* "aydınlatmak, ışıtmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

bilge biliglig y(*a*)*rukın* ***y*(*a*)*rutayın*** *üzüksüz* "hikmet ışığıyla kesintisiz **aydınlatayım**" (str. 9499).

●**yaşart-** "yeşertmek" < *yaş+ar-t-*

[< *yaşar-t-* (Clauson, 1972: 980a; Erdal, 1991: 794)]

yaş (2) "yaş, körpe, yeşil"[3135], *yaşar-* "yeşermek, tazelenmek" AY'de tanıklanmaktadır.

yaşart- AY'de nüsha farkı olarak bulunmaktadır. Bu yüzden örnek cümle verilmedi.

●**yaşut-** "aydınlatmak, parlatmak" < *yaşu-t-*

[< *yaşu-t-* (Clauson, 1972: 977a), < *yaşo-t-* (Erdal, 1991: 794)]

yaşu- "parlamak"[3136] AY'de tanıklanmaktadır.

yarut- yaşut- "aydınlatmak, ışıtmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

ol ol yir orunlarıg barçanı yarutgay ***yaşutgaylar*** "o yerlerin hepsini **aydınlatacaklar**" (str. 11254).

●**yırt-** "yırtmak, parçalamak" < *yır-t-*

[< *yırt-* (Clauson, 1972: 858b)]

yır- "yırtıp ayırmak, koparmak"[3137] AY'de tanıklanmaktadır.

m(*e*)*n ögsüz bolup sizler*[*ni*] *bilmez boltukda üzüksüz ud koy*(*u*)*n toñuz takıgu kaz ödirek bu muntag tınl*(*ı*)*glar bir künte üç kata kelip aşunmaklaşu tegip mini ısırırlar sokarlar etimin yinimin yıra* ***yırta*** *tartarlar yırarlar* "ben kendimden geçip sizleri tanımaz olduğumda daima sığır, koyun, domuz, tavuk, kaz, ördek, böyle canlılar bir günde üç kez gelip birbirlerini geçmeye çalışarak saldırıp beni ısırırlar, etimi ve derimi çekerler, **yırtarlar**" (str. 416).

●**yitit- ~ itit-** "yetiştirmek, olgunlaştırmak" < *yit-it-*

[< *yét-it-* "yet(iş)tirmek, varmasını ("yetmesini") sağlamak, ulaştırmak" (Erdal, 1991: 794)]

[3134] Clauson, 1972: 956b; Arat, 1979: 527; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 956; Wilkens, 2021: 871b.
[3135] Wilkens, 2021: 874a.
[3136] Clauson, 1972: 977a; Wilkens, 2021: 876a.
[3137] Wilkens, 2021: 900a.

yit- "ulaşmak, yetişmek"[3138] kökünden türemiştir.

*çogın yalının bilge biligin **yititgeli** ömekde köñülkermekde yanmaksız turıtmaksız kılgalı* (…) *uyu teginür m*(*e*)*n* "haşmetini ve hikmetini **yetiştirebilir,** düşüncede sebatkâr kılabilirim" (str. 14004).

●**yivet-** "donatmak, süsletmek" < *yiv-e-t-*

[< **yiv-it-* (Clauson, 1972: 872b), < *yéve-t-* (Erdal, 1991: 794[3139])]

yiv- "donatmak, döşemek"[3140], **yive-* "donatmak, döşemek"[3141] tabanından türemiştir.

*iki türlüg yiviglerin egsüksüz **yivetip*** "iki türlü donatımı eksiksiz **donatıp**" (str. 11297).

●**yorıt-** "yürütmek" < *yorı-t-*

[< *yorı-t-* (Clauson, 1972: 960b; Erdal, 1991: 795; Ercilasun, 2014: 56)]

yorı- "yürümek, hareket etmek"[3142] AY'de tanıklanmaktadır.

*ilniñ uluşnuñ törüsin ötlep eriglep **yorıtur*** "ülkesinin kanunlarını nasihat ederek **yürütür**" (str. 14646).

II. {-(X)t-} + Yapım Eki

●**aglatı** "özellikle, pek çok" < *agla-**t-**ı*

[< *agla-t-* (Clauson, 1972: 85b; UW, 1977: 71a; Erdal, 1991: 761)]

agla-[3143] "boş kalmak"[3144], *aglat-* "yalnız bırakmak"[3145] biçiminde gelişmiştir.

●**amırtgur-** "sakinleştirmek, yatıştırmak, teskin etmek" < **amı-r-**t-**gur-*

[< **amur-t-gur-* (Clauson, 1972: 163a-, 164b), < *amırt-Kur-* (Erdal, 1991: 748) < *amırt-gur-* (Gabain, 1988: § 155; Tekin, 1992: 86; Eraslan, 2012: § 232), < **amırt-gur-* (UW, 2010: 54)]

**amı-,* **amır-*, *amırt-* "sakinleştirmek"[3146] biçiminde gelişmiştir.

●**kırtış** "yüzey, yüzün rengi, bet beniz" < *kır-**t-**ış*

[< **kırt-ış* (Clauson, 1972: 649a), < *kır-t-ış* (Erdal, 1991: 776)]

kır- "kazımak, soymak"[3147], **kırt-* biçiminde gelişmiştir.

[3138] Wilkens, 2021: 892b.
[3139] Erdal, *yévig, yévin-*, *yévit-* ve *yévil-* fiillerindeki /i/ sesinin aslının /e/ olduğu, /y/ ile /v/'nin etkisiyle /i/ye dönüştüğü kanaatindedir (Erdal, 1991: 218).
[3140] Wilkens, 2021: 895a.
[3141] Wilkens, 2021: 895a.
[3142] Wilkens, 2021: 914a.
[3143] Aynı tabandan türeyen *agla-t-* "yalnız bırakmak" biçimi de vardır (UW, 1977: 71a).
[3144] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 543.
[3145] Wilkens, 2021: 20a.
[3146] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 550.
[3147] Clauson, 1972: 643a.

Genişlemiş şekli için → **kırtışlıg, kırtışsız**

●**kodıkartdur-** "alçalttırmak, küçük düşürttürmek" < *kodı+kar-**t-**dur-*

kodı "aşağı, alçak"[3148], *kodıkar-* "alçaltmak, küçültmek"[3149], **kodıkart-* biçiminde gelişmiştir.

●**köntül-** "doğrultmak, düzeltmek" < *kön-**it-**ül-* > *köntül-*

[< *könit-ül-* (Clauson, 1972: 730b), < *könt-ül-* (Erdal, 1991: 665)]

kön- "düz veya doğru olmak"[3150], *könit-* "düzeltilmek"[3151] biçiminde gelişmiştir.

●**kurşatıl-** "sarılmış olmak" < **kur+ış+a-**t-**ıl-* > *kurşatıl-*

kur "kuşak, kemer"[3152], **kurış* "*bağlanılan, sarılan", *kurşa-* "sarmak"[3153], *kurşat-* "sarmak"[3154] biçiminde gelişmiştir.

●**kületil-** "övülmek" < *kü+le-**t-**il-*

küü ~ kü "ün, şöhret"[3155], *küle- ~ küüle-* "övmek, methetmek"[3156], **kület-* "övmek, methetmek, ünlenmek" biçiminde gelişmiştir.

●**mantıl-** "dalmak, batmak" < *man-*(*ı*)***-t-**ıl-*

man- "batırmak"[3157], **manıt-* biçiminde gelişmiştir.

●**sözletil-** "bildirilmek, söyletilmek, konuşulmak" < *söz+le-**t-**il-*

[< *sözle-t-* (Clauson, 1972: 863b; Erdal, 1991: 786)]

söz "söz"[3158], *sözle-* "söylemek, konuşmak"[3159], *sözlet-* "söyletmek"[3160] biçiminde gelişmiştir.

●**ulatı** "ve, devamla, başkaları" < *ul+a-**t-**ı*

[< *ula-t-* (Clauson, 1972: 132b; Erdal, 1991: 791)]

ul "dip, temel"[3161], *ula-* "bağlamak, uzatmak, devam ettirmek"[3162], *ulat-* "yaymak"[3163] biçiminde gelişmiştir.

●**yantut** "karşılık, cevap" < **ya-n-**(**ı**)**t-**ut*

[3148] Wilkens, 2021: 418b.
[3149] Wilkens, 2021: 419a.
[3150] Erdal, 1991: 341; Wilkens, 2021: 402b.
[3151] Clauson, 1972: 730a.
[3152] Clauson, 1972: 642a; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 747, Wilkens, 2021: 424b.
[3153] Wilkens, 2021: 425.
[3154] Clauson, 1972: 665a.
[3155] Wilkens, 2021: 446b.
[3156] Wilkens, 2021: 438b.
[3157] Wilkens, 2021: 466a.
[3158] Wilkens, 2021: 623b.
[3159] Wilkens, 2021: 624a.
[3160] Wilkens, 2021: 624b.
[3161] Clauson, 1972: 124a.
[3162] Wilkens, 2021: 790a.
[3163] Wilkens, 2021: 791a.

[< *yantut* → *yanut* (Clauson, 1972: 947a) < *yan-ut* (Clauson, 1972: 946b), < *yant-ut* (Erdal, 1991: 314)]

**ya-* "*dönmek, yaklaşmak", *yan-* " geri dönmek"[3164], **yanıt-* biçiminde gelişmiştir.

●**yartmak** "sikke, para" < *yar-t-mak*

[< *yar-mak*/*yarma-k* (Clauson, 1972: 969a)]

yar- "kesmek, ayırmak"[3165], *yart-*[3166] "kestirmek" biçiminde gelişmiştir.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *akıt-, basıt-, çökit-, eñit-, korkıt-*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *adart-, alkat-, arıt-, işlet-, koturt-, nomlat-*

1/3. Üç heceli kelimelere gelir: *agırlat-, bedizet-, kalañurt-, küçsiret-, meñilet-*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *agırlat-, arıt-, ayat-, beküt-, ırat-, köşit-*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *adart-, ayıt-, birkert-, eñit-, koturt-*

3/1. Geçişli fiiller üretir.

4/1. Kendisinden önce gelen ekler:

{-(X)k-}: *körkit-*

{-(X)r-}: *egirt-, evirt-, kiñürt-, ölürt-, siñirt-*

{+(A)r-}: *adart-, yaşart-*

{+(X)r-}: *belgürt-, kalañurt-, ögirt-, yañkurt-*

{+A-}: *aşat-, baçat-, bedizet-, ırat-, kavzat-, közet-, kuvrat-, ogşat-, ornat-, ögret-, suvat-, tüket-, uvşat-, uzat-, yarat-, yivet-*

{+kAr-}: *birkert-, kodıkartdur-*

{+lA-}: *agırlat-, emlet-, ıslat-, işlet-, meñilet-, nomlat-, örlet-, sözletil-, tanuklat-*

{+sA-}: *suvsat-*

{+sIrA-}: *küçsiret-*

{+tA-}: *istet-*

{+X-}: *beküt-, bitit-, boşut-, ılıt-, kiñüt-, kötit-, tarıt-, tokıt-, üklit-, yagut-*

{-çIr-}: *yakçırt-*

{-gUr-}: *olgurt-, toşgurt-*

{-trI-}: *yaltrıt-*

[3164] Wilkens, 2021: 860a.
[3165] Clauson, 1972: 954b.
[3166] **yart-* fonetik açıdan *yar-* ile *yırt-* ın arasında yer alıyor (Erdal, 1991: 295).

4/2. Kendisinden sonra gelen ekler:

{-A/-I/-U}: *aglatı, ogşatı, tavratı, ulatı, uzatı*

{-(X)g}: *közetiglig, ogşatıg, tutug*

{-mAk}: *yartmak*

{-(X)nç}: *tutunçsuz*

{-(X)ş}: *kırtış*

{-(X)t}: *yantut*

{-yAk}: *tutyaklan-*

{-gUr-}: *amırtgur-*

{-DUr-}: *közetdür-, okıtdur-, ögirtdür-, tanuklatdur-, unıtdur-, üklitdür-, kodıkartdur-*

{-(X)l-}: *köntül-, kurşatıl-, kületil-, mantıl-, nomlatıl-, sözletil-, tokıtıl-, tutul-*

{-(X)n-}: *tutun-*

5. Ekin işlevi:

Ettirgen Fiiller türetir.

6. Ekin değerlendirilmesi:

Hem geçişli hem geçişsiz fiillere eklenir.

Eklendiği geçişsiz fiili geçişli hale getirir ya da asıl hareketin başkasına yaptırıldığını gösteren geçişli fiiller türetir.

Ünlü ile biten fiillere doğrudan gelir.

Ünsüz ile biten fiillere araya yardımcı ses alarak gelir.

4.9. {-(X)z-}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 9 kelime bulunmaktadır:

I. {-(X)z-}

●**tamız-** "damlatmak" < *tam-ız-*

[< *tam-uz-* (Brockelmann, 1951: 209; Ercilasun, 2014: 61), < *tam-ız-* (Clauson, 1972: 510a; Erdal, 1991: 758)]

tam- "damlamak"[3167] kökünden türemiştir.

tamız- fiili geçişlidir.

Genişlemiş şekli için → **tamızım**

*kıl uçı üze **tamızıp** taluy suvın ülgülegeli bultukgay ınçıp t(e)ñrim siziñ edgüleriñizniñ sanın sakışın bilgeli bolmaz* "kıl ucuyla **damlatarak** deniz

[3167] Wilkens, 2021: 667a.

suyunu ölçmek mümkündür, ancak, efendim, sizin iyiliklerinizin sayısını bilmek imkânsızdır" (str. 3664).

●**tañız-** "şişmek" < *tañ-ız-*

[< *teñiz-* (Clauson, 1972: 527b), < *tañ-ız-* (Gulcalı, 2021: 298)]

tañ- "sıkıştırmak, basmak"[3168] AY'de tanıklanmaktadır.

tañız- fiili geçişlidir.

*ötrü katun emigi **tañızıp** evdip ertingü turur erken beliñteg utru akdı yürüñ süt* "sonra kraliçenin memesi iyice **şişmiş** iken birden ak süt aktı" (str. 16403).

●**tutuz-** "emretmek, buyurmak, teslim etmek" < *tut-uz-*

[< *tut-uz-* (Clauson, 1972: 462b; Erdal, 1991: 758; Eraslan, 2012: § 249)]

tut- "tutmak"[3169] AY'da tanıklanmaktadır.

tutuz- fiili geçişlidir.

*bu tıltagın **tutuzdı*** "bu isteğini **buyurdu**" (str. 16458).

*altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom iligi atl(ı)g nom bitigde bu nom erdinig **tutuzmak** atl(ı)g bir kırkınç bölük* "Altın renkli, ışıklı, en üstün *sūtra* hükümdarı adlı öğreti kitabında 'bu *sūtra* cevherini **teslim etmek**' adlı otuz birinci bölüm" (str. 17075).

●**uduz-** "yaklaştırmak" < *ud-uz-*

[< *ud-uz-* (Clauson, 1972: 74b; Erdal, 1991: 759)]

ud- "uymak, takip etmek"[3170] kökünden türemiştir.

uduz- fiili geçişlidir.

*ınçıp olarnı köni kirtü burkanlar yorıgı ıduk tayşıñ yolka **uduzu** ötrü küç küsün p(a)ramıtıg tükel bütürürler* "böylece onları doğru ve gerçek *Buddha*lar yolu, kutsal mahayana mezhebine **yaklaştırarak** sonra güç *paramita*sını tümüyle tamamlarlar" (str. 8057).

II. {-z-} +Yapım Eki

●**etizdür- ~ itizdür-** "ses çıkarmak" < *et-**iz**-dür-*

[< *atız-* (Clauson, 1972: 74a), < *et-iz-* (Erdal, 1991: 757; UW, 2010: 201)]

et- "ötmek, ses çıkarmak"[3171] AY'da tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **etizdür-**

●**itizdür- → etizdür-**

[3168] Wilkens, 2021: 672a.
[3169] Wilkens, 2021: 763a.
[3170] Arat, 1979: 488.
[3171] Ölmez, 1991: 94a; Wilkens, 2021: 126b.

●**tegzin-** "dönmek, çevresini dolaşmak" < *teg-**(i)z**-in-*

[< *teg-üz-* "ulaşmasına izin vermek" (Brockelmann, 1951: 209), < *teg-iz-in-* > *tegzin-* (Clauson, 1972: 488b)]

**teg-* "*dönmek", *tegiz-* "etrafında dönmek"[3172] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **tegzin-, tegzinçlig**

●**tütsüg** "tütsü, buhur" < *tüt-**üz**-üg* > *tütsüg*

[< **tütüz-üg* (Clauson, 1972: 461a), < *tütz-ük* (Erdal, 1991: 251), < *tüt-sük* (Gabain, 1988: § 129), < *tüt-üz-* (Eraslan, 2012: § 249)]

tüt- "tütmek"[3173], *tütüz-* "tütsülemek"[3174] AY'de tanıklanmaktadır.

yumzug "bayrak" < *yum-uz-ug* > *yumzug*

yum- "*kapamak*"[3175], **yumuz-* biçiminde gelişmiştir.

tug yumzug ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genel değerlendirme:

1. Tek heceli tabanlara gelir.

2. Konsonantla biten tabanlara gelir.

3. Geçişli fiiller üretir.

4. Kendisinden sonra gelen ekler:

{-DUr-}: *etizdür-* ~ *itizdür-*

{-(X)m}: *tamızım*

{-(X)n-}: *tegzin-*

{-(X)nç}: *tegzinçlig*

5. Ekin işlevi:

Ettirgen fiiller yapar.

4.10. {-A-}

AY'de, bu ekle genişlemiş 4 kelime bulunmaktadır:

●**küden** "misafir" < **kü-d-e-n*

[< **küde-* (Clauson, 1972: 702a)]

kü- "korumak, muhafaza etmek"[3176], *küd-* "beklemek, umut etmek, kollamak"[3177], **küde-* biçiminde gelişmiştir.

[3172] Clauson, 1972: 488b.
[3173] Gabain, 1988: 303b.
[3174] Wilkens, 2021: 778b.
[3175] Wilkens, 2021: 919.
[3176] Wilkens, 2021: 435a.
[3177] Wilkens, 2021: 437a.

●**utgurak** "tamamıyla, kesin, şüphesiz" < *utgur-**a**-k* (?)

[< *odgur-ak* (Clauson, 1972: 49a), < **utgu-r-a-k* (Arat, 1965: § 7_{216})[3178]]

utgur- "heyecanlanmak", **utgura-* biçiminde gelişmiştir.

●**yiveg** "donanım, teçhizat" < *yiv-e-g*

yiv- "donatmak, döşemek"[3179], **yive-* "donatmak, döşemek"[3180] tabanından türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **yiveglig**

●**yivet-** "donatmak, süsletmek" < *yiv-e-t-*

[< **yiv-it-* (Clauson, 1972: 872b), < *yéve-t-* (Erdal, 1991: 794)]

yiv- "donatmak, döşemek"[3181], **yive-* "donatmak, döşemek"[3182] tabanından türemiştir.

Ekin değerlendirilmesi:

Ek, tek başına AY'de bulunmamaktadır.

Banguoğlu, bu ekin Eski Türkçede fiil köklerine berkitme eki olarak gelen {-gA-} ekinin damak sesini düşürmesiyle oluştuğunu belirtmektedir (Banguoğlu, 2007: § 242).

Korkmaz ise {-g} ile {+A-} ekinin kaynaşması ile oluştuğunu düşünmektedir (Korkmaz, 2009: 124).

**yive-* biçimi Eski Türkçede {-a-} ekinin müstakil olarak var olduğunu düşündürmektedir.

4.11. {-AlA-}

AY'de, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**ıdala-** "bırakmak, terk etmek, vazgeçmek" < *ı-d-ala-*

[< **ıda+la-* (Clauson, 1972: 59a; UW, 2020: 82-86)]

ı- "göndermek"[3183], *ıd-* "göndermek"[3184] biçiminde gelişmiştir.

ıdala- fiili geçişlidir.

tit- ıdala- "bırakmak, terk etmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

[3178] [< *utgu-ra-k* (Bang-Gabain-Rachmati, 1934: not, 279), < *ut-ku-rak* (Malov, 1951: 439)] (Arat, 1965: 326).
[3179] Wilkens, 2021: 895a.
[3180] Wilkens, 2021: 895a.
[3181] Wilkens, 2021: 895a.
[3182] Wilkens, 2021: 895a.
[3183] Aydın, 2019: 153b.
[3184] UW, 2020: 70.

öñre ödlerte m(*e*)*n boltum altun tilgenlig çak*(*ı*)*ravart kan titdim* ***ıdaladım*** *yagız yirig* "önceki zamanlarda altın tekerlekli *cakravartin* han oldum, yeri **terk ettim**" (str. 14755).

Ekin değerlendirilmesi:

Ek, Eski Türkçe gramer kitaplarında yer almamıştır.

Ergin, kuvvetlendirme ekleri arasında en işlek ek olduğunu belirtir: *kov-ala-, eş-ele-, gev-ele-* (Ergin, 2004: § 337).

Banguoğlu, bu ekle türetilen kelimelerin bir listesini vermiştir (Banguoğlu, 1956: 115-119).

4.12. {-çI-}

AY'de, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**yümçigsiz** "göz kırpmasız" < *yüm-**çi-**g+siz*

[< *yümçig+siz* (Gulcalı, 2021: 358), < *yüm-çi-k+siz* (Uçar, 2012c: 95)]

yüm- "yummak"[3185], **yümçi-,* **yümçig* biçiminde gelişmiştir.

4.13. {-çIr-}

AY'de, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

I. {-çIr-}

●**külçir-** "gülümsemek" < *kül-çir-*

[< *kül-çir-* (Clauson, 1972: 716b[3186]; Erdal, 1991: 538[3187]; Tekin, 1992: 87; Eraslan, 2012: § 227; Ercilasun, 2014: 67; Ölmez, 2019: 274), < *kül-çir-* < *kül-çi-re-* (Tekin, 2013ç: 285[3188]), < *kül-*(*i*)*t+si-r-* > *kültsir-* > *külçir-* (Yıldız, 2021: 2038)]

kül- "gülmek"[3189] kökünden türemiştir.

ötrü tükel bilge t(*e*)*ñri t*(*e*)*ñrisi burkan y*(*e*)*me b*(*a*)*yakı burkanlar törüsinçe* ***külçirmek*** *kılu y*(*a*)*rlıkap* "sonra efendiler efendisi *Buddha* yine eski *Buddha*lar töresine göre **gülümseyerek** buyurdu" (str. 10438).

II. {-çIr-} + Yapım Eki

●**yakçırt-** "ferahlatmak" < **yak-**çır-**t-*

[3185] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 993.

[3186] Clauson, *külsir-* kelimesinin *külçir-* kelimesinin yanlış yazılmışı olabileceğini belirtmektedir (Clauson, 1972: 716).

[3187] Erdal, {-çIr-} ekinin {-Ir-} ekini de içerdiğini düşünmektedir (Erdal, 1991: 538).

[3188] Tekin {-çIr-} ekinin {-çI-} +{-rA-} eklerinin birleşmesinden oluştuğunu düşünmektedir (Tekin, 2013ç: 285).

[3189] Wilkens, 2021: 438b.

[< *yak-şırt- (Clauson, 1972: 899a[3190]), < yakçır- (Erdal, 1991: 792[3191])]

*yak-, yakçır- "yükselmek, havalanıp uçmak"[3192] biçiminde gelişmiştir.

Ekin değerlendirilmesi:

Kökteki anlama yakın yeni tabanlar türetir.

4.14. {-DUr-}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 82 kelime bulunmaktadır:

I. {-DUr-}

●**alışdur-** "elinde tutmak" < *al-ış-dur-*

[< *al-ış-tur-* (Tekin, 1966: 400), < *alış-tur-* (UW, 2010: 47)]

al- "almak"[3193], *alış-* "karşılıklı almak"[3194] biçiminde gelişmiştir.

*adınçıg ıduk töpü orun bavagırnıñ idisi arıg kkirsiz çañ v(a)çırıg **alışduru** tutdaçı aryasañ bolmış sekiz on tört bahşınıñ bahşısı arya v(a)çıra daranı öge yükünür m(e)n* "olağanüstü, kutsal bir kubbe (olan) Bhavāgra göğünün sahibi, temiz, kirsiz, çanı ve üvendireyi **(elinde) tutan**, asil cemaati oluşturan seksen dört üstadın üstadı Āryavajradhara (adlı *Buddha*'yı) överek (onun önünde) eğilirim" (str. 17415).

●**alkıntur-** "yok etmek" < *al-k-ın-tur-*

[< *alkın-dur-* (Clauson, 1972: 140a; UW, 1979: 99; Erdal, 1991: 819)]

al- "almak"[3195], *alk-* "yok etmek, ortadan kaldırmak, bitirmek"[3196], *alkın-* " sona ermek, yok olmak"[3197] AY'da tanıklanmaktadır.

*k(a)ltı neçök kin keligme ödteki alku ulug bodıs(a)t(a)vlar burkan kutıña katıglantuklarınta tsuy irinçü agır ayıg kılınçların kşantı çamhuy kılıp neteg arıtdılar **alkınturtılar** erser ançulayu meniñ y(e)me tsuy irinçü agır ayıg kılınçlarım olarnıñ teg arısun alkınsun* "tıpkı gelecek zamandaki bütün büyük *Bodisatvalar*, *Buddha* olmaya gayret ettiklerinde ağır günahlarını itiraf edip

---

[3190] Clauson, *yıgçırt-* (*yıg-* "bir araya getirmek") biçiminin bir yanlış okuma olabileceğini görüşündedir. *Altun Yaruk*'taki *köñülin kögüzin yakçırtıp* ibaresinde geçen fiilin "zihini ve düşüncelerini bir araya getirmek" olarak anlamlandırılabileceğini belirtir (Clauson, 1972: 899a).

[3191] Erdal, bu fiilin tanıklanmış tabanının olmadığını, ancak *yak-* fiilinin *–çIr-*'lı türevi olabileceğini belirtir (Erdal, 1991: 792).

[3192] Wilkens, 2021: 855a.

[3193] Wilkens, 2021: 27a.

[3194] UW, 2010: 47.

[3195] Wilkens, 2021: 27a.

[3196] UW, 1979: 95a; Wilkens, 2021: 29b.

[3197] UW, 1979: 97a.

nasıl temizlediler (ve) **yok ettilerse** aynı şekilde benim de günahlarım onlarınki gibi temizlensin, yok olsun" (str. 4274).

●**asdur-** (1) "çoğaltmak, artırmak" < *as-dur-*

[< *as-tur-* (UW, 1988: 235b), < *as-dur-* (Erdal, 1991: 801)]

as- (1) "çoğaltmak, artırmak"[3198] AY'de tanıklanmaktadır.

üklitdür- asdur- "artırmak, çoğaltmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*tarımış edgü yıltızların üklitdürüp **asdurup** bışrunturgaylar* "ekilmiş iyi tohumlarını **çoğaltıp** yetiştirecekler" (str. 3072).

●**asdur-** (2) "astırmak" < *as-dur-*

[< *as-tur-* (Clauson, 1972: 244a; UW, 1988: 236a), < *as-dur-* (Erdal, 1991: 801)]

as- (2) "asmak, takmak"[3199] AY'de tanıklanmaktadır.

*antag aduruk orunta y(e)me idiz örgün urturtı pra kuşat(ı)rı **asdurup** tükel tüşrük kılturtı* "öylesine seçkin yerde de yüksek taht kurdurdu, bayrak **astırıp** tamamen süsletti" (str. 14845).

●**basıntur-** "yendirmek, baskına uğratmak, ezdirmek" < *bas-ın-tur-*

[< *basın-tur* (Clauson, 1972: 374a; Erdal, 1991: 819)]

bas- "basmak, hüküm sürmek, baskı altında tutmak, yenmek"[3200], *basın-* "basmak, ezmek"[3201] AY'de tanıklanmaktadır.

*yat yagıka **basınturup** közetü umaz bodunın* "düşmana **ezdirip** halkını koruyamaz" (str. 14331).

●**bıçdur**- "kestirmek" < *bıç-dur-*

[< *bıç-tur-* (Clauson, 1972: 293b; Erdal, 1991: 801)]

bıç- "kesmek, biçmek"[3202] AY'de tanıklanmaktadır.

*ınçıp bodıs(a)t(a)vlar üç asankı yüz m(a)hakalplar içinte buşıçı koltguçılarka başların **bıçduru** karakların oyduru terilerin soyduru süñüklerin sıduru* "şöyle ki, bodisatvalar üç *Asaṃkhyeya* ve yüz *Mahākalpa* içinde dilencilere başlarını **kestirip,** gözlerini oydurup, derilerini yüzdürüp, kemiklerini kırdırıp" (str. 6539).

●**bışruntur-** "ustalaştırmak, olgunlaştırmak, yetiştirmek" < *bış-(u)r-un-tur-*

[3198] Wilkens, 2021: 71a.
[3199] Wilkens, 2021: 71a.
[3200] Wilkens, 2021: 145a.
[3201] Wilkens, 2021: 145b.
[3202] Wilkens, 2021: 166b.

[< *bışrun-dur-* (Erdal, 1991: 819)]

bış- "tamamlanmak, olgunlaşmak"[3203], *bışur-* "tamamlamak, olgunlaştırmak"[3204], *bışrun- ~ bışurun-* "olgunlaşmak, öğrenmek"[3205] AY'de tanıklanmaktadır.

tarımış edgü yıltızların üklitdürüp asdurup ***bışrunturgaylar*** "ekilmiş iyi tohumlarını artırıp **yetiştirecekler**" (str. 3072-3073).

●**biltür-** "bildirmek" < *bil-tür-*

[< *bil-tür-* (Clauson, 1972: 334b; Erdal, 1991: 801), < *bil-dür-* (Ercilasun, 2014: 59)]

bil- "bilmek, anlamak"[3206] AY'de tanıklanmaktadır.

adın kişi köñülin bilmek edremig ***biltürgey*** *m*(*e*)*n* "başka kişinin gönlünü bilme erdemini **bildireceğim**" (str. 14106).

●**birtür-** "verdirmek" < *bir-tür-*

[< *bér-tür-* (Clauson, 1972: 359a)]

bir- "vermek"[3207] AY'de tanıklanmaktadır.

ötrü ol ilig beg bu savıg eşidip ol bayagut oglınıñ edgü ögli y(*a*)*rlıkançuçı köñüliñe muñadıp tañlap t*(*e*)*rkin y*(*i*)*g*(*i*)*rmi talu ulug yaña* ***birtürü*** *y*(*a*)*rlıkadı* "sonra o hükümdar bu sözü işitip o tüccar oğlunun dostluğuna ve merhametine şaşırıp hemen yirmi seçme büyük fil **verdirdi**" (str. 15606).

●**bultur-** "buldurmak, elde ettirmek" < *bul-tur-*

[< *bul-tur-* (Clauson, 1972: 335a; Erdal, 1991: 802)]

bul- "bulmak"[3208] AY'de tanıklanmaktadır.

siz kamagka buyanlıg ulug türlüg asıgıg tusug ***bulturur*** *siz* "siz herkese her türlü sevaplı ve faydalı (şeyi) **buldurursunuz**" (str. 16847).

●**burçıntur-** "incitmek, acıtmak" < **burçı-n-tur-*

[< *burçıntur-* (Clauson, 1972: 358a[3209]; Ölmez, 1991: 30), < *burçın-tur-* (Erdal, 1991: 819), < *bur-çı-n-tur-* (Tekin, 2013a: 236[3210])]

[3203] Wilkens, 2021: 168a.
[3204] Clauson, 1972: 383b; Tokyürek, 2018: 805b.
[3205] Wilkens, 2021: 168b.
[3206] Wilkens, 2021: 170a.
[3207] Wilkens, 2021: 161b.
[3208] Wilkens, 2021: 197a.
[3209] Clauson, *burçıntur-* fiilinin *busantur-* yerine bir yazım yanlışı olduğunu dile getirmiştir (Clauson, 1972: 358a).
[3210] Tekin, Uygurca *buz-* "bozmak, zarar vermek, kırmak" ile *burçın-* fiilinin denk olduğunu belirmiş, z'leşme örnekleri arasına almıştır. Aynı makalede Poppe'nin aynı kelimeyi Moğ. *burçi-* ile kıyasladığını, Doerfer'in ise Moğ. *-çi-* ekinin sadece bir isimden fiil yapma eki olduğu gerekçesiyle bu eşitliğe itiraz ettiğini ifade etmiştir (Tekin T. 2013a, 236).

irintür- burçıntur- " "kızdırmak, acı vermek"[3211] ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

yene burkan pratyıkabud arhant bu üç türlüg kutluglarka teggülük köni nomda yorıdaçılarıg körüp sögüp sarsıp tutap uçuzlap köñüllerin karınların irintürtüm ***burçınturtum*** *örletdim emgetdim erser* "yine *Buddha*, *Pratyekabuddha* (ve) arhat bu üç türlü kutlulara ulaşmak için doğru öğretide yürüyenleri görüp sövüp sayıp küçümseyip gönüllerini **incitip** ızdırap çektirdim ise" (str. 4204).

●**eñitdür-** "eğdirmek" < *eñ-it-dür-*

[< *eñit-tür-* (Erdal, 1991: 827; UW, 2010: 146)]

eñ- ~ eg- "eğmek"[3212], *eñit-* "eğilmek"[3213] AY'de tanıklanmaktadır.

kaçan t(e)ñri t(e)ñrisi burkan üskinte tegdüklerinte töpülerin ***eñitdürüp*** *biş tilgenin yirke tegürüp yinçürü töpün yükünüp üç yolı oñarula tegzinip kitip birtin sıñar olurtılar* "efendiler efendisi *Buddha*'nın huzuruna vardıklarında başlarını **eğdiler,** beş uzuvlarını yere değdirip secde ettiler, üç defa sağ yönde (kendi ekseni etrafında) döndüler, (sonra) gidip sağ tarafa oturdular" (str. 4047).

●**ertdür-** "geçirmek, tamamlamak" < *ert-dür-*

[< *ert-ür-* (Clauson, 1972: 210a; Erdal, 1991: 714; UW, 2010: 193[3214])]

ert- "içinden geçmek, ortasından geçip gitmek"[3215] AY'de tanıklanmaktadır.

kaçan tapıg udug kılguluk törüsin ***ertdürtükde*** *ötrü astup içinte beklediler* "saygı sunma törenini **tamamladıktan** sonra stupa içinde sakladılar" (str. 16292).

●**eşidtür-** "işittirmek, dinletmek" < *eşid-tür-*

[< *eşid-tür-* (Clauson, 1972: 258; Erdal, 1991: 802; UW, 2020: 52)]

eşid- ~ işid- "işitmek"[3216] AY'de tanıklanmaktadır.

bu nom erdini içinteki padakların yörüglerin (…) *buyan edgü kılınç kılmış kutlug buyanlıg tınl(ı)glarka* ***eşidtürüp*** *t(e)rk ödün yitlingülüksüz batguluksuz*

[3211] Wilkens, 2021: 261b.
[3212] UW, 1998: 381a.
[3213] Wilkens, 2021: 110a.
[3214] Röhborn, *ertdür-* sözcüğünü, *ertür-* maddesinin varyantı olarak açıklamıştır. Ancak bu yaklaşım doğru değildir. AY'de hem *ertür-* hem de *ertdür-* madde başları vardır. Birbirinin alternatifi olarak nüsha farkında da geçmektedir. *ert-* fiili, hem *-dür-* ekini hem de *-ür-* ekini almıştır. İşlev aynı morfem farklıdır (UW, 2010: 193).
[3215] Wilkens, 2021: 119a.
[3216] UW, 2020: 36.

kılu teginip "bu *sūtra* mücevheri içindeki mısraları ve anlamları (…) sevap işlemiş kutlu canlılara **dinletip** hemen ebedileştirip" (str. 13365).

●**etizdür- ~ itizdür-** "ses çıkartmak, müzik yaptırmak" < *et-iz-dür-*

[< *etiz-dür-* (Erdal, 1991: 827; UW, 2010: 202)]

et- "ötmek, ses çıkarmak"[3217], *etiz-* "tınlatmak, çalmak, müzik yapmak"[3218] biçiminde gelişmiştir.

etözin uz itmişde kin süü çerig tümegi üze tirin kuvragın itip tümep ötrü k(*e*)*ntü özi yürüñ kuşat*(*ı*)*rı tütsüg hua çeçekler birle iliginte tutup oyunın bedizin* ***etizdürüp*** *yadagın yorıyu ordu kapıgınta taşdın ünüp* "vücudunu özenle süsledikten sonra cemaatini askeri bir düzen ile düzenledi, kendisi elinde beyaz bir şemsiye, tütsü ve çiçekler olduğu halde **şarkılar çaldırarak** yaya olarak şehir kapısından dışarı çıkıp" (str. 11047).

●**ıdtur-** "göndertmek" < *ı-d-tur-*

[< *ıd-tur-* (Erdal, 1991: 804; UW, 2020: 86)]

ı- "göndermek"[3219], *ıd-* "göndermek"[3220] biçiminde gelişmiştir.

anı barça berü ***ıdturu*** *y*(*a*)*rlıkasun tip ötüg ıdtı* "hepsini beri **göndertsin** diye istekte bulundu" (str. 15629).

●**ılıkdur-** "kirletmek, pisletmek" < *ıl+ı-k-dur-*

[< *ıl+ık-dur-* (Erdal, 1991: 804), < **ılık-tur-* (UW, 2020: 87)]

**ıl* "*kötü, pis", **ılı-* "*kirlenmek", *ılık-* "kötüleşmek, pislemek"[3221] biçiminde gelişmiştir.

yene bu nom erdinig nomlamış <*yir*> *tavço kılmış yir orunug kişi yılkı ud eşgekde ulatı tınl*(*ı*)*glar tepgülük satgaguluk kıg yam arıgsız üze* ***ılıkdurguluk*** *ermez* "yine bu *sūtra* mücevherinin açıklandığı, meditasyon yapıldığı yere; insan, hayvan, sığır, eşek ve diğer canlılar ayak basmamalı, (orası) **kirletilmemeli**" (str. 9231-9232).

●**ınantur-** "inandırmak" < **ına-n-tur-*

[< *ınan-tur-* (UW, 2020: 89)]

ına- "güvenmek"[3222], *ınan-* "inanmak"[3223] biçiminde gelişmiştir.

[3217] Ölmez, 1991: 94a; Wilkens, 2021: 126b.
[3218] Erdal, 1991: 757; UW, 2010: 201.
[3219] Aydın, 2019: 153b.
[3220] UW, 2020: 70.
[3221] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 548 (alık-). *ılık-* fiili Erdal'ın dediği gibi *ıl+ık-* (Erdal, 1991: 804) biçiminde de düşünülebilir. Ancak, paralel belgedeki *ılıt-* biçimi, *ılı-* fiilini kanıtlıyor.
[3222] Räsänen, 1969: 165b;

bodunın karasın üç erdinike eggey ***ınanturgay*** "halkını üç mücevhere **inandıracak**" (str. 3133).

●**ilintür-** "bağlamak, iliştirmek, yapıştırmak" < *il-in-tür-*

[< *ilin-tür-* (Clauson, 1972: 150a; Erdal, 1991: 820; UW, 2020: 123)]

il- "yapıştırmak, iliştirmek"[3224], *ilin-* "yapışmak, bağlı olmak"[3225] biçiminde gelişmiştir.

köñüllerin edgüke ayıgka ***ilintürmedin*** *yapşınturmadın atkaksızın ap arıg süp süzük tüp tüz kılurlar* "gönüllerini iyiye ve kötüye **bağlamadan** tertemiz, dümdüz ederler (str. 7977).

●**irintür-** "üzmek, incitmek" < *ir-in-tür-*

[< *irin-tür-* (Clauson, 1972: 237b), < *érin-tür-* (Erdal, 1991: 820; UW, 2020: 30)]

ir-[3226] "iğrenmek, aşağılamak, kötülemek"[3227], *irin-* "kızmak, öfkelenmek, acımak"[3228] AY'de tanıklanmaktadır.

irintür- burçıntur- "kızdırmak, acı vermek"[3229] ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

yene burkan pratyıkabud arhant bu üç türlüg kutluglarka teggülük köni nomda yorıdaçılarıg körüp sögüp sarsıp tutap uçuzlap köñüllerin karınların ***irintürtüm*** *burçınturtum örletdim emgetdim erser* "yine *Buddha*, *Pratyekabuddha* (ve) arhat bu üç türlü kutlulara ulaşmak için doğru öğretide yürüyenleri görüp sövüp sayıp hakaret edip gönüllerini **incitip** ızdırap çektirdim ise" (str. 4204).

●**itizdür- → etizdür-**

●**kantur-** "doyurmak, tatmin etmek" < *kan-tur-*

[< *kan-tur-* (Clauson, 1972: 636; Erdal, 1991: 804)]

kan- "kanmak, doymak, tatmin olmak"[3230] AY'de tanıklanmaktadır.

todgur- kantur- "doyurmak, kandırmak, tatmin etmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

[3223] UW, 2020: 88.
[3224] Wilkens, 2021: 303a.
[3225] UW, 2020: 118; Wilkens, 2021: 304a.
[3226] *yir- ~ ir-*.
[3227] UW, 2020: 23; Wilkens, 2021: 259b.
[3228] UW, 2020: 27; Wilkens, 2021: 260b.
[3229] Wilkens, 2021: 261b.
[3230] Wilkens, 2021: 328a.

kin keligme ödlerte nomlug suvsuşın bilge biliglig aşın y(*e*)*me munçulayu ok todgurayın* ***kanturayın*** *tip tidi* "gelecek zamanlarda *dharma* içeceği (ve) hikmet aşıyla yine böylece **doyurayım,** dedi" (str. 15640).

●**kayıntur-** "kaynatmak, eritmek" < *kayın-tur-*

[< *kayın-tur-* (Clauson, 1972: 678b; Erdal, 1991: 805)]

kayın- "kaynamak, pişmek"[3231] tabanından türemiştir.

yiil igligke içürgü ol ***kayınturmış*** *yaglarıg* "Rüzgâr (kökenli) hastalığa karşı **erimiş** yağları içirmek gerekir" (str. 15337).

●**kıltur-** "yaptırmak, ettirmek" < *kıl-tur-*

[< *kıl-tur-* (Clauson, 1972: 619; Erdal, 1991: 805; Eraslan, 2012: § 229)]

kıl- "etmek, yapmak, kılmak"[3232] AY'de tanıklanmaktadır.

bu iki türlüg yollarka barguluk edgü kılınçlarıg k(*e*)*ntü özleri y*(*e*)*me kılurlar yene adın adınaguka y*(*e*)*me* ***kıltururlar*** "bu iki türlü yollara gidecek iyi amelleri kendileri de yaparlar, başkalarına da **yaptırırlar**" (str. 6206).

●**kıntur-** "arzu uyandırmak, teşvik etmek"< *kın-tur-*

[< *kın-tur-* (Clauson, 1972: 636a; Erdal, 1991: 805)]

kın- "istemek, arzu etmek, çalışıp çabalamak"[3233] AY'de tanıklanmaktadır.

kıntur- tavrat- "özendirmek, teşvik etmek"[3234] ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

artukrak takı sansartın ozguka kutrulguka ***kınturu*** *tavratu tegingey m*(*e*)*n t*(*e*)*ñrim tip ötünti* "ayrıca da *samsāra*'dan kurtulmayı **teşvik edeceğim**, tanrım, diye söyledi" (str. 12581).

●**kirikdür- ~ kkirikdür**- "kirletmek, pisletmek, lekelemek" < *kir+ik-dür-*

[< *kirik-dür-* (Erdal, 1991: 806)]

kir "kir"[3235], *kirik-* "kirlenmek"[3236] AY'de tanıklanmaktadır.

k(*a*)*ltı bu kamag nızvanılar köñül içinte turup çınju tigme köñülnüñ ertükteg çın kirtü arıg süzük tözin örterler* ***kkirikdürürler*** "nitekim bütün bu ihtiraslar gönül içinde durup *çınju* denilen gönülün olduğu gibi gerçek ve temiz aslını örterler, **kirletirler**" (str. 6758).

●**kkirikdür- → kirikdür-**

[3231] Wilkens, 2021: 350a.
[3232] Wilkens, 2021: 369b.
[3233] Clauson, 1972: 632a; Wilkens, 2021: 372a.
[3234] Wilkens, 2021: 372b.
[3235] Wilkens, 2021: 382b.
[3236] Wilkens, 2021: 383a.

●**kodıkartdur-** "alçalttırmak, küçük düşürttürmek" < *kodı+kar-t-dur-*

kodı "aşağı, alçak"[3237], *kodıkar-* "alçaltmak, küçültmek"[3238], **kodıkart-* biçiminde gelişmiştir.

kodıkartdur- AY'de nüsha farkı olarak bulunmaktadır. Bu yüzden örnek cümle verilmedi.

●**kodıkartur-** "alçalttırmak, küçük düşürttürmek" < *kodı+kar-tur-*

[< *kodıkı* (Clauson, 1972: 601) < *kudıKar-tur-* (Erdal, 1991: 808)]

kodı "aşağı, alçak"[3239], *kodıkar-* "alçaltmak, küçültmek"[3240] AY'de tanıklanmaktadır.

azu yavızıg edgü tip kökedtürüp edgüg yavız tip ***kodıkarturup*** *ezügüg kirtü ermezig erür tip tidim erser* "veya kötüyü iyi diyerek yüceltip, iyiyi kötü diyerek **alçaltıp** yalanı, gerçek olmayanı (doğru ve gerçek) dediysem" (str. 4183).

●**kodtur-** "engellemek" < *kod-tur-*

[< *kod-tur-* (Erdal, 1991: 806)]

kod- "koymak, bırakmak, terk etmek"[3241] AY'de tanıklanmaktadır.

kodtur- tıd- "kovup engel olmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

birök körüp yavızıg ***kodturmasar*** *tıdmasar ermez törüler anta ötrü erü erü üstelür* "eğer kötüyü görüp **engel olmazsa** kanunsuzluklar ondan sonra gittikçe artar" (str. 14313).

●**kökedtür-** "övmek, methetmek, yüceltmek" < *kö-k+ed-tür-*

[< *kügedtür-kü* "ün, şöhret" (DTS, 1969: 324b), < **köked-tür-* (Clauson, 1972: 710b), < *körked-dür-* (Erdal, 1991: 807), < *kö-k+ed-tür-* (Ağca, 2015: 209)]

**kö-* "yükselmek"[3242], *kök* "mavi, yeşile çalan mavi"[3243], **köked-* biçiminde gelişmiştir.

nom ermezig nom ol tip ***kökedtürtüm*** *erser* "*dharma* olmayanı *dharma* diye **yücelttim** ise" (str. 4219).

●**köntür-** "doğrultmak, düzeltmek, yola getirmek" < *kön-tür-*

[3237] Wilkens, 2021: 418b.
[3238] Wilkens, 2021: 419a.
[3239] Wilkens, 2021: 418b.
[3240] Wilkens, 2021: 419a.
[3241] Wilkens, 2021: 388a.
[3242] Ağca, 2015: 208.
[3243] Ağca, 2015: 209.

[< *kön-dür-* (Clauson, 1972: 730b; Ercilasun, 2014: 59), < *kön-tür-* (Erdal, 1991: 807)]

kön- "düz veya doğru olmak"[3244] kökünden türemiştir.

köntür- bas- "doğru yola getirmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

yavlak sakınçlıg yagılarıg alkunı barça adak asra kılıp köni nom üze ***köntürgey*** *basgay utgay yigedgey tip y*(*a*)*rlıkadı* "kötü düşünceli düşmanların hepsini mağlup edip adil kanun ile **yola getirecek,** yenecek diye buyurdu" (str. 11158).

●**körkitdür-** "göstertmek" < *kö-r-*(*ü*)*k-it-dür-*

kö- "bağlamak, korumak, gözetmek"[3245], *kör-* "görmek"[3246], **kör*(*ü*)*k-* "*gözükmek", *körkit-* "göstermek"[3247] biçiminde gelişmiştir.

ınçıp bodıs(*a*)*t*(*a*)*vlar bu muntag yañın bu bu teriñ nomlarnıñ yañın osugın okıtdurtaçı* ***körkitdürteçi*** "şöyle ki, Bodisatvalar böylesi derin öğretilerin biçimini okutturacak, **göstertecek**" (str. 6923)[3248].

●**kötür-** "kaldırmak, yükseltmek, götürmek" < **kö-tür-*

[< *kötür-* (Clauson, 1972: 706a), < **kö-tür-* (Tezcan, 1975: § 400), < *kötür-* (Erdal, 1991: 718[3249])]

**kö-* "yükselmek"[3250] kökünden türemiştir.

kötür- tut- "barındırmak, muhafaza etmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **kötrül-**

ınça k(*a*)*ltı yitinçsiz yitiz yagız yir alku edleri neteg kötürür tutar erser* "şöyle ki, geniş yeryüzü bütün malları nasıl barındırır ise" (str. 5833).

emgekin ***kötürmek*** *atl*(*ı*)*g serinmek* "ızdırapları **gidermek** adlı sabır" (5860).

●**közetdür-** "gözettirmek, kollatmak, özendirmek" < *kö-z+e-t-dür-*

[< *küzed-dür-* (Erdal, 1991: 808)]

kö- "bağlamak, korumak, gözetmek"[3251], *köz* "göz"[3252], **köze-, közet-* "korumak, muhafaza etmek, saklamak"[3253] biçiminde gelişmiştir.

[3244] Erdal, 1991: 341; Wilkens, 2021: 402b.
[3245] Wilkens, 2021: 435a.
[3246] Wilkens, 2021: 408a.
[3247] Wilkens, 2021: 409a.
[3248] *körkitdür-* biçimi AY'de nüsha farkı olarak bulunmaktadır. Bu sebeple, örnek cümle (U 681 + U 595 + U 685 + U 652, ön, 6-7)'ye göre düzenlenerek verildi.
[3249] Erdal *kötür-* fiilinin, *köt-* fiilinden gelebileceği görüşündedir (Erdal, 1991: 718).
[3250] Ağca, 2015: 201-221.
[3251] Wilkens, 2021: 435a.
[3252] Wilkens, 2021: 414b.
[3253] Wilkens, 2021: 448a.

kamag üç ödki burkanlar üskinte tınl(*ı*)*glar edgüsiñe iyin ögirip eñeyü burkan kutın* ***közetdürmek*** *buyan edgü kılınça yitmez* "bütün üç zamandaki *Buddha*lar huzurunda canlıların iyiliğine sevinip ayrıca *Buddha* saadetini **özendirmek** sevaba yetmez" (str. 5235).

●**közüntür-** "göstermek" **kö-z+e-n-tür- > közüntür-*

[< *közün-tür-* (Erdal, 1991: 821)]

kö- "bağlamak, korumak, gözetmek"[3254], *köz* "göz"[3255], **köze- > *közü-, közün-* "görünmek, gözükmek, ortaya çıkmak"[3256] biçiminde gelişmiştir.

yüz miñ turkı yirte y(*a*)*ruk yaltrık* ***közüntürgeyler*** "yüz bin ölçü uzaklık(taki) yerde ışık **gösterecekler**" (str. 11839).

●**küçlentür-** "güçlendirmek, kuvvetlendirmek" < *küç+len-tür-*

[< *küçlen-tür-* (Erdal, 1991: 821)]

küç "güç"[3257], *küçlen-* "güçlü olmak, güçlenmek"[3258] AY'de tanıklanmaktadır.

anı üçün tegimlig ol amtı maña (…) *dyan bilge biliglig küçüg* ***küçlentürgülük*** "onun için şimdi bana hikmetli gücü **güçlendirmek** yakışır" (str. 15990).

●**oduntur-** "uyandırmak" < **od-un-tur-*[3259]

[< *odun-tur-* (Erdal, 1991: 822;]

**od-*[3260] "uyanmak"[3261], *odun-* "uyanmak"[3262] biçiminde gelişmiştir.

oduntur- sakıntur- "uyandırmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

birök yene bu nom erdini içinteki kayu kayu padakları kayu kayu yörügleri unıtılsar kalsar biz kamagun ol nomçınıñ köñüliñe kirip ***odunturu*** *sakınturu teginip unıtduru teginmegey biz* "eğer bu *sūtra* mücevheri içindeki hangi mısralar, hangi yorumlar unutulursa, biz hepimiz o vaizin gönlüne girip **uyandıracağız,** unutturmayacağız" (str. 12032).

●**okıtdur-** "okutturmak" < *okı-t-dur-*

[< *okıt-dur-* (Erdal, 1991: 828; Eraslan, 2012: § 229)]

okı- "okumak"[3263], *okıt-* "okutmak"[3264] AY'de tanıklanmaktadır.

[3254] Wilkens, 2021: 435a.
[3255] Wilkens, 2021: 414b.
[3256] Wilkens, 2021: 415b.
[3257] Wilkens, 2021: 435a.
[3258] Wilkens, 2021: 436a.
[3259] *odug* (< **od-ug* "uyanık), *odun-* (< **od-un-* "uyanmak") aynı kökün türevleridir.
[3260] Ölmez, Clauson'un önerdiği **od-* kökünün ünsüzle bitmesinden dolayı doğru olduğunu belirmiştir. Bunu *odgur-* eyleminin *-gur-* ile kurulmuş olmasını tanık göstererek, Erdal'ın *odu- fiilinden de türeyebileceği görüşünün mümkün olamayacağını ifade etmiştir (Ölmez, 1998: 39).
[3261] Clauson, 1972: 38a, 48a .
[3262] Wilkens, 2021: 502a.

ınçıp bodıs(*a*)*t*(*a*)*vlar bu muntag yañın bu bu teriñ nomlarnıñ yañın osugın* ***okıtdurtaçı*** *körkitdürteçi* "şöyle ki, Bodisatvalar böylesi derin öğretilerin biçimini **okutturacak**, göstertecek" (str. 6923)[3265].

●**oydur-** "oydurmak" < *oy-dur-*

[< *oy-tur-* (Clauson, 1972: 269b; Erdal, 1991: 808)]

oy- "oymak"[3266] kökünden türemiştir.

ınçıp bodıs(*a*)*t*(*a*)*vlar üç asankı yüz m*(*a*)*hakalplar içinte buşıçı koltguçılarka başların bıçduru karakların* ***oyduru*** *terilerin soyduru süñüklerin sıduru* "şöyle ki, bodisatvalar üç *Asaṃkhyeya* ve yüz *Mahākalpa* içinde dilencilere başlarını kestirip, gözlerini **oydurup,** derilerini yüzdürüp, kemiklerini kırdırıp" (str. 6539).

●**ögirtdür-** "sevindirmek, memnun etmek" < **ög+ir-t-dür-*

[< *ögirt-tür* (Erdal, 1991: 828)]

**ög*[3267]*, ögir-* "sevinmek, memnuniyet duymak"[3268], *ögirt-* "sevindirmek"[3269] biçiminde gelişmiştir.

ögirtdür- sevintür- "sevindirmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

k(*e*)*ntü etözlerin* ***ögirtdürüp*** *sevintürüp alkugun yumgın ol bayagut oglıña barıp ınça tip sözlediler* "kendilerini **sevindirip** (kendileri sevinip) hepsi o tüccarın oğluna gidip şöyle söylediler" (str. 15481).

●**öglentür-** "kendine getirmek, uyandırmak, ayıltmak" < *ö-g+len-tür-*

[< *öglen-tür-* (Clauson, 1972: 108a; Erdal, 1991: 822)]

ö- "düşünmek"[3270], *ög* (2) "düşünce, anlayış"[3271], *ögle-*[3272], *öglen-* "(baygınlıktan sonra) ayılmak, kendine gelmek"[3273] biçiminde gelişmiştir.

ötrü ol ödün ol buryuklar başın tegreki begler ınançlar sogık suv bükürüp yilpigü üze yilpiyü ilig begig katunug neçede kin timin ançakaya ***öglentürtile****r* "sonra o zaman o komutanların başı ile çevredeki beyler, vezirler soğuk su

---

[3263] Wilkens, 2021: 505a.
[3264] Wilkens, 2021: 505b.
[3265] *körkitdür-* biçimi AY'de nüsha farkı olarak bulunmaktadır. Bu sebeple örnek cümle (U 681 + U 595 + U 685 + U 652, ön, 6-7)'ye göre düzenlenerek verildi.
[3266] Wilkens, 2021: 519a.
[3267] *ögir-* fiili geçişsiz olduğuna göre bir isimden türemiş olmalı. Eğer fiilden türemiş olsaydı geçişli olması gerekirdi. Bu sebeple **ög+* kökünden geldiğini düşünebiliriz.
[3268] Wilkens, 2021: 525b.
[3269] Wilkens, 2021: 525b.
[3270] Wilkens, 2021: 521a.
[3271] Wilkens, 2021: 524a.
[3272] Clauson, 1972: 107a.
[3273] Wilkens, 2021: 526a.

serptiler, yelpaze ile yellediler, bir süre sonra hükümdarı (ve) eşini öylece **kendine getirdiler**" (str. 16248).

●**öküntür-** "itiraf ettirmek" < *ö-k-ün-tür-*

[< *ökün-dür-* (Clauson, 1972: 111b; Ercilasun, 2014: 59)]

ö- "düşünmek"[3274], **ök-* "*düşünmek", *ökün-* "itiraf etmek"[3275] biçiminde gelişmiştir.

*tört türlüg yavlak yollartın t(e)rk tavrak üntürgüke ötlemiş buyan edgü kılınç tınl(ı)glarnıñ kılmış ayıg kılınçların **öküntürüp** kşantı kılgalı ötlemek buyan edgü kılınçka yitmez* "Dört türlü kötü yoldan çabucak çıkarmayı öğütleme sevabı, canlıların işlediği günahlarını **itiraf ettirip,** pişman olmalarını öğütleme sevabına yetmez" (str. 5213).

●**öñedtür-** "iyileştirmek, tedavi ettirmek" < *öñ+ed-tür-*

[< *öñed-tür-* (Clauson, 1972: 182a) < *öñed-dür-* (Erdal, 1991: 808) < **öñe-t-tür-* (Uçar, 2013a: 194)]

öñ (2) "renk, güzellik"[3276], *öñed-* "iyileşmek"[3277], AY'de tanıklanmaktadır.

*alku iglerig **öñedtürteçi*** "bütün hastalıkları **iyileştirecek**" (str. 15411).

●**öritdür-** "yükselttirmek" < *ör-it-dür-*

[< *örit-dür-* (Erdal, 1991: 828)]

ör- "yükselmek"[3278], *örit-* "ortaya çıkarmak, yükseltmek"[3279] AY'de tanıklanmaktadır.

*tınl(ı)glarıg üç türlüg kutlarka **öritdürgeli** ötlemek buyan edgü kılınçka yitmez* "canlıları üç türlü saadete **yükseltmeyi** öğütlemek sevaba yetmez" (str. 5193).

●**örtür-** "yükseltmek" < *ör-tür-*

[< *ör-tür-* (Clauson, 1972: 210b; Erdal, 1991: 809)]

ör- "yükselmek"[3280] AY'de tanıklanmaktadır.

*bu üç türlüg edgü yıltızların örmeyük erser **örtürgeli*** "bu üç türlü iyi köklerini, yükselmemiş ise, **yükseltmek için**" (str. 6735).

●**saçıltur-** "saçmak, dağıtmak" < *saç-ıl-tur-*

[< *saçıl-tur-* (Erdal, 1991: 826)]

[3274] Wilkens, 2021: 521a.
[3275] Wilkens, 2021: 529b.
[3276] Wilkens, 2021: 533b.
[3277] Wilkens, 2021: 534a.
[3278] Wilkens, 2021: 539b.
[3279] Wilkens, 2021: 540a.
[3280] Wilkens, 2021: 539b.

saç- "saçmak, dağıtmak"[3281], *saçıl-* "saçılmak, dağılmak"[3282] AY'de tanıklanmaktadır.

ınça k(*a*)*ltı eñilki alku edgü nomlarıg öñi* ***saçılturmaguka*** *tayanıp* "şöyle ki, birincisi bütün iyi *dharma*ları **dağıtmamaya** dayanıp" (str. 6623).

●**sakıntur-** "düşündürmek" < *sa-k-ın-tur-*

[< *sakın-tur-* (Erdal, 1991: 822)]

sa- "saymak, düşünmek, dikkat etmek"[3283], *sak-* "düşünmek, hesap etmek"[3284], *sakın-* "düşünmek, düşünceye dalmak"[3285] biçiminde gelişmiştir.

ol iligler kanlarka aça yada nomlayu okıtu nomlaguluk sakınç ***sakınturgay*** *biz* "o hükümdarlara ayrıntılı olarak vaaz edip öğreterek vaaz etme fikrini **düşündüreceğiz**" (str. 10659).

●**salıntur-** "sarkıtmak, (bir şeyi) kurmak, asmak " < *sal-ın-tur-*

[< *salın-tur-* (Clauson, 1972: 828a; Erdal, 1991: 822)]

sal- "bırakmak, salmak"[3286], *salın-* "sarkmak"[3287] AY'de tanıklanmaktadır.

bir sutsıg uz itip yaratıp üzesinte pra kuşatırı ***salınturup*** *mandal otırasınta urup tegresinte hua yavışgu tizip ötrü timin ök öñreki d*(*a*)*r*(*a*)*nıg sözlesün* "bir taht yapıp üzerine gölgelik kurup mandala ortasına yerleştirip çevresine çiçek dizip ardından hemen önceki *dhārani*yi söylesin" (str. 13627).

●**sevintür-** "sevindirmek, hoşlandırmak" < *sev-in-tür-*

[< *sevin-tür-* (Clauson, 1972: 791a; Erdal, 1991: 822; Ercilasun, 2014: 59)]

sev- "sevmek"[3288], *sevin-* "sevinmek"[3289] AY'de tanıklanmaktadır.

ögirtdür- sevintür- "sevindirmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

nom atkaklıg ögrünçü köñül erser k(*a*)*ltı yeme öñreki teg nom kolusınça körüp ögirtdürmek* ***sevintürmek*** *erür* "*dharma*ya bağlı sevinç ise tıpkı yine önceki gibi öğreti zamanına göre bakıp **sevindirmektir** (str. 7303).

●**sıdur-** "kırdırmak" < *sı-dur-*

[< *sı-tur-* (Clauson, 1972: 802b; Erdal, 1991: 809)]

sı- "kırmak, parçalamak"[3290] AY'de tanıklanmaktadır.

[3281] Wilkens, 2021: 571b.
[3282] Wilkens, 2021: 571b.
[3283] Wilkens, 2021: 570b.
[3284] Wilkens, 2021: 574a.
[3285] Wilkens, 2021: 574b.
[3286] Wilkens, 2021: 576b.
[3287] Wilkens, 2021: 577a.
[3288] Wilkens, 2021: 599b.
[3289] Wilkens, 2021: 600b.

ınçıp bodıs(*a*)*t*(*a*)*vlar üç asankı yüz m*(*a*)*hakalplar içinte buşıçı koltguçılarka başların bıçduru karakların oyduru terilerin soyduru süñüklerin* ***sıduru*** "şöyle ki, bodisatvalar üç *Asaṃkhyeya* ve yüz *Mahākalpa* içinde dilencilere başlarını kestirip, gözlerini oydurup, derilerini yüzdürüp, kemiklerini **kırdırıp**" (str. 6541).

●**soydur-** "yüzdürmek, soydurmak" < *soy-dur-*

[< *soy-dur-* (Clauson, 1972: 859a), < *soy-tur-* (Erdal, 1991: 809)]

soy- "yüzmek, soymak"[3291] kökünden türemiştir.

ınçıp bodıs(*a*)*t*(*a*)*vlar üç asankı yüz m*(*a*)*hakalplar içinte buşıçı koltguçılarka başların bıçduru karakların oyduru terilerin* ***soyduru*** *süñüklerin sıduru* "şöyle ki, bodisatvalar üç *Asaṃkhyeya* ve yüz *Mahākalpa* içinde dilencilere başlarını kestirip, gözlerini oydurup, derilerini **yüzdürüp,** kemiklerini kırdırıp" (str. 6540).

●**söntür-** "engellemek, bitirmek, ortadan kaldırmak" < *sön-tür-*

[< *sön-dür-* (Clauson, 1972: 837a), < *sön-tür-* (Erdal, 1991: 809)]

sön- "sönmek, bitmek"[3292] AY'de tanıklanmaktadır.

toz toprakıg ***söntürgü*** *edgü yıdlıg suv saçdı* "tozu toprağı **ortadan kaldıracak** güzel kokulu su saçtı"(str. 14840).

●**sukuntur-**[3293] "yıkamak" < **suk-un-tur-*

[< *sugun-dur-* (Erdal, 1991: 823)]

**suk-*, *sukun-* "yıkanmak"[3294] biçiminde gelişmiştir.

biş ögdisi birle kılu tapınmak udunmak yunturup ***sukunturup*** "beş övgüsü ile saygı gösterip **yıkayıp** (str. 564).

●**tanuklatdur**- "tanıklık ettirmek" < *tanu-k+la-t-dur-*

[< *tanuklat-dur-* (Erdal, 1991: 829)]

tanu- "tanımak, farkına varmak, ayırmak"[3295], *tanuk* "tanık, şahit"[3296], *tanukla-* "ispat etmek, kanıtlamak"[3297], *tanuklat-* "tanıklık ettirmek"[3298] biçiminde gelişmiştir.

[3290] Wilkens, 2021: 605a.
[3291] Wilkens, 2021: 621b.
[3292] Wilkens, 2021: 623a.
[3293] AY'deki *soguntur-* maddesi *sukuntur-* olarak değiştirildi. DLT'de hem *sogun-* "(işeme vb. şeylerden sonra) temizlenmek" (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 827) hem de *sukun-* "yıkanmak" (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 835) vardır. Bu yüzden hem *g*'li hem de *k*'li okumak mümkündür. *sukun-; suv* ve *yun-* ile aynı kökten geldiği için birinci heceyi *u* olarak okudum.
[3294] Wilkens, 2021: 627b.
[3295] Wilkens, 2021: 670b.

nom buşı birip azmışlarıg yirçilep ulug tüşke utlıka tegürüp meñü meñig ***tanuklatdurtaçılarka*** *bu muntag osuglug kamag bügü biliglig burkanlarka ol atı kötrülmişlerke etözüm üze tilim üze köñülüm üze kop ugurın töpümin eñitip süzük kirtgünç köñülin yinçürü töpün yükünü teginür m*(*e*)*n* "*dharma* sadakası verip azmışlara kılavuzluk edip, büyük ödüle ulaştırıp sonsuz mutluluğa **tanıklık ettireceklere,** böylesi büyü bilgisine sahip bütün *Buddha*lara, o adı yüceltilmişlere vücudumla, dilimle, gönlümle her zaman başımı eğip temiz inançla secde ederim" (str. 4120).

●**tarıtdur-** "ektirmek" < *tar+ı-t-dur-*

[< *tarıt-dur-* (Erdal, 1991: 829)]

tar (2) "dar"[3299], *tarı-* "ekmek, yetiştirmek"[3300], *tarıt-* "ektirmek, yetiştirmek"[3301] AY'de tanıklanmaktadır.

tınl(*ı*)*g oglanlarınıñ tarımaduk edgülüg yıltızların* ***tarıtdurgaylar*** "canlı çocuklarının ekilmemiş iyi tohumlarını **ektirecekler**" (str. 3071).

●**taydur-** "kaydırmak, bir şeyi kaybettirmek, indirmek" < *tay-dur-*

[< *tay-tur-* (Clauson, 1972: 567b)]

tay- "kaymak, düşmek"[3302] AY'de tanıklanmaktadır.

kanta birök bar erser ezüg armak kişiler artaturlar il kanıg il orunıntın ***taydurup*** "nerede yalancı kişiler varsa, hükümdarı tahtından **indirip** mahvederler" (str. 14603).

●**tegzintür-** "(bir şey etrafında) döndürmek, çevirmek" < *teg-i-z-i-n-tür-*

[< *tegzin-dür-* (Clauson, 1972: 489a), < *tegzin-tür-* (Erdal, 1991: 823)]

**teg-* "*çevirmek", **tegiz-* "*döndürmek, devirmek", *tegzin-* "dönmek, çevresini dolaşmak"[3303] biçiminde gelişmiştir.

kara nomlar erser k(*a*)*ltı tınl*(*ı*)*glarıg bu togmak ölmek sansar içinte* ***tegzintürteçi*** *emgeklig tegzinçdin taşkaru üntürgeli ıdmadaçı igid ezüg atkangular erür* "kara *dharmalar* ise canlıları *samsāra*'da **döndürecek,** ızdıraplı döngüden dışarı çıkarmayacak yanlış duyulardır" (str. 8303).

●**tonantur-** "giydirmek" < *ton+a-n-tur-*

[3296] Wilkens, 2021: 671a.
[3297] Clauson, 1972: 519b.
[3298] Wilkens, 2021: 671a.
[3299] Wilkens, 2021: 676b.
[3300] Gül, 2004: 93-106; Wilkens, 2021: 677a.
[3301] Wilkens, 2021: 678a.
[3302] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 864; Wilkens, 2021: 686b.
[3303] Wilkens, 2021: 691b.

[< *tonan-dur-* (Erdal, 1991: 823)]

ton "elbise"[3304], *tona-* "elbise giymek"[3305], tonan- "giymek, giyinmek"[3306] biçiminde gelişmiştir.

yene tört arıg oglank(*a*)*yalarıg uz* ***tonanturup*** *itip yaratıp birer burnaçda suv tutdurup tört buluñda olgurtsun yene tört arıg oglank*(*a*)*yalarıg uz tonanturup itip yaratıp birer burnaçda suv tutdurup tört buluñda* ***olgurtsun*** "yine dört temiz oğlancığı güzelce **giydirip** süsleyerek içinde su olan birer kabı (ellerinde) tutturup dört köşede oturtsun" (str. 12508).

●**turultur-** "berraklaştırmak, sakinleştirmek" < *tur-ul-tur-*

[< *turul-dur-* (Clauson, 1972: 548a), < *turul-tur-* (Erdal, 1991: 826)]

tur- "durmak, bulunmak"[3307], *turul-* "durulmak, sakinleşmek, berraklaşmak"[3308] AY'de tanıklanmaktadır.

tosın erenlerig ***turulturtaçı*** *teñrilerniñ yal*(*a*)*ñuklarnıñ bahşısı* "yabani kişileri **sakinleştiren** tanrıların ve insanların üstadı" (str. 2978, 15671).

●**tutdur-** "teslim etmek, eline tutturmak" < *tut-dur-*

[< *tut-dur-* (Erdal, 1991: 811)]

tut- "tutmak, yakalamak"[3309] AY'de tanıklanmaktadır.

bu nom erdinig (…) *olarka* ***tutdurup*** *ınçıp bu çambudıvıp yirtinçüde kiñürü yadturup t*(*e*)*rk ödün yitlingülük batguluk kılu teginmegey m*(*e*)*n* "bu *sūtra* mücevherini (…) onlara **teslim edip** böylece bu Hindistan'da geniş bir alana yaydırarak kısa sürede yok olmasını engelleyeceğim" (str. 12437).

●**tüpükdür-** "araştırmak, incelemek" < *tüp+ük-dür-*

tüp "temel, esas"[3310], *tüpük-* "tamamlamak, vakıf olmak"[3311] biçiminde gelişmiştir.

törtünç buyanlı bilge biligli yorıgların ***tüpükdürmekke*** *tayanıp bütmiş bışmış bilge bilig p*(*a*)*ramıtıg netegin bütürürler* "dördüncüsü, sevap ve hikmet davranışını **araştırmaya** dayanıp tamamlanmış hikmet erdemini nasıl elde ederler?" (str. 8370).

●**ukdur-** "anlatmak, bildirmek" < *u-k-dur-*

[3304] Wilkens, 2021: 730b.
[3305] Wilkens, 2021: 731a.
[3306] Wilkens, 2021: 731a.
[3307] Wilkens, 2021: 758a.
[3308] Wilkens, 2021: 761a.
[3309] Wilkens, 2021: 763a.
[3310] Wilkens, 2021: 774a.
[3311] Eraslan, 2012: 614b.

[< *uk-tur-* (Clauson, 1972: 82b; Erdal, 1991: 812; Ercilasun, 2014: 59)]

u- "muktedir olmak, -abilmek"[3312], *uk-* "anlamak, idrak etmek"[3313] biçiminde gelişmiştir.

*ınçıp yirtinçülüg yilvi sav üze çınju tigme ertükteg çın kirtü tözüg biltürgü **ukdurgu** üçün sözleyürler* "öylece dünyalık büyülü söz ile *çınju* denilen olduğu gibi gerçek kökü bildirmek ve **anlatmak** için söylerler" (str. 10288).

●**unıtdur-** "unutturmak" < **un-ıt-dur-*

[< *unıt-dur-* (Erdal, 1991: 812)]

**un-, unıt-* "unutmak"[3314] biçiminde gelişmiştir.

*birök yene bu nom erdini içinteki kayu kayu padakları kayu kayu yörügleri unıtılsar kalsar biz kamagun ol nomçınıñ köñüliñe kirip odunturu sakınturu teginip **unıtduru** teginmegey biz* "eğer bu *sūtra* mücevheri içindeki hangi mısralar, hangi yorumlar unutulursa, biz hepimiz o vaizin gönlüne girip uyandıracağız, **unutturmayacağız**" (str. 12033).

●**urtur-** "kurdurmak, koydurmak" < *ur-tur-*

[< *ur-tur-*(Clauson, 1972: 210b; Erdal, 1991: 812)]

ur- "koymak, vurmak"[3315] AY'de tanıklanmaktadır.

antag aduruk orunta y(*e*)*me idiz örgün **urturtı** pra kuşat*(*ı*)*rı asdurup tükel tüşrük kılturtı* "öylesine seçkin yerde de yüksek taht **kurdurdu**, bayrak astırıp tamamen süsletti" (str. 14845).

●**üklitdür-** büyüttürmek, geliştirmek" < *ük-il+i-t-dür-*

[< *üklit-tür-* (Erdal, 1991: 829)]

ük- "yığmak"[3316], *ükil* "çok"[3317], *ükli-* "artmak, çoğalmak"[3318], *üklit-* "artırmak, çoğaltmak"[3319] biçiminde gelişmiştir.

*tarımış edgü yıltızların **üklitdürüp** asdurup bışrunturgaylar* "ekilmiş iyi tohumlarını **artırıp** yetiştirecekler" (str. 3072).

●**üntür-** "çıkarmak, yükseltmek"

[< *ün-tür-* (Clauson, 1972: 181a; Erdal, 1991: 812)]

ün- "yükselmak, yukarı çıkmak"[3320] AY'de tanıklanmaktadır.

[3312] Wilkens, 2021: 782a.
[3313] Wilkens, 2021: 788b.
[3314] Wilkens, 2021: 800a.
[3315] Wilkens, 2021: 802b.
[3316] Wilkens, 2021: 820a.
[3317] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 931.
[3318] Wilkens, 2021: 820b.
[3319] Wilkens, 2021: 821a.

yavlak köñülin t(*e*)*ñri t*(*e*)*ñrisi burkannıñ etözinte kan* ***üntürtim*** erser "kötülükle efendiler efendisi *Buddha*'nın vücudundan kan **çıkardım** ise" (str. 4158).

●**üzlentür-** "yöneltmek" **<** *üz+le-n-tür-*

[< (*y*)*üzlen-tür-* (Erdal, 1991: 825)]

üz ~ yüz "satıh, yüz, yön"[3321], **üzle-, *üzlen-* "yüzünü belli bir yöne dön(dür)mek"[3322] biçiminde gelişmiştir.

ol balık kapıgça kigürüp bir bük içiñe iltip tagdın yıñak ***üzlentürtiler*** "o şehir kapısından içeri soktular, bir ağaçlığa götürdüler, kuzeye **yönelttiler**" (str. 249).

●**yadtur-** "yaydırmak" < *yad-tur-*

[< *yad-tur-* (Clauson, 1972: 887; Erdal, 1991: 813)]

yad- "yaymak"[3323] kökünden türemiştir.

biz kamagun birkerü bu nom iligi sudurug oglumuz kızımız ulatı tirin kuvragımız barça kalısız köyü közetü teginip süzük köñülin bir uçlug kiñürü ***yadturu*** *tegingey biz* "bu *dharma* hükümdarı *sūtra*yı biz oğlumuz, kızımız ve bütün cemaatimiz hep birlikte koruyup canı gönülden her tarafa **yay(dır)acağız**" (str. 17188).

●**yañıltur-** "yanıltmak, aldatmak, kandırmak" < *yañ-ıl-tur-*

[< *yañıl-tur-* (Erdal, 1991: 814)]

**yañ-* "'*yanlış yapmak", *yañıl-* "yanılmak, aldanmak"[3324] biçiminde gelişmiştir.

ınçıp bodıs(*a*)*t*(*a*)*vlar bu muntag yañın tınl*(*ı*)*glarıg* ***yañılturtaçı*** *emgeklig tegzinçde tegzintürteçi* "şöyle ki, *Bodhisatva*lar böylesi canlıları **yanıltacak,** ızdıraplı döngüde döndürecek (str. 8317).

●**yapşıntur-** "yapıştırmak, bağlamak" < **yap-*(*ı*)*ş-ın-tur-*

[< *yapşın-tur-* (Erdal, 1991: 824)]

**yap-, yapış-* "yapışmak"[3325], *yapşın-* "yapışmak, bağlanmak"[3326] biçiminde gelişmiştir.

[3320] Wilkens, 2021: 825a.
[3321] Wilkens, 2021: 927b.
[3322] Erdal, 1991: 516.
[3323] Wilkens, 2021: 851b.
[3324] Wilkens, 2021: 863b.
[3325] Wilkens, 2021: 865b.
[3326] Wilkens, 2021: 865b.

köñüllerin edgüke ayıgka ilintürmedin ***yapşınturmadın*** *atkaksızın ap arıg süp süzük tüp tüz kılurlar* "gönüllerini iyiye ve kötüye **bağlamadan** tertemiz, dümdüz ederler" (str. 7977).

●**yavaltur-** "yenmek, yumuşatmak, sakinleştirmek" < **yava-l-tur-*

[< *yaval-tur-* (Clauson, 1972: 877a; Erdal, 1991: 814)]

**yava-* "*sakinleşmek", *yaval-* "huzurlu olmak, sakin olmak"[3327] biçiminde gelişmiştir.

ol ilig kannıñ süü<s>iñe çerigiñe art basut bolup yagısın yavlakın k(*e*)*ntün* ***yavalturgay*** *biz* "o hükümdarın ordusuna yardımcı olup düşmanını kendiliğinden **yeneceğiz**" (str. 10840).

●**yidür-** "yedirmek" < *yi-dür-*

[< *yé-tür-* (Clauson, 1972: 892b; Erdal, 1991: 814), < *yi-dür-* (Eraslan, 2012: § 229)]

yi- "yemek"[3328] AY'de tanıklanmaktadır.

aşıg tatıgıg tegşürmedin b(*a*)*ya törüçe* ***yidürser*** "yemeği ve lezzeti değiştirmeden önceki usulde **yedirse**" (str. 15323).

●**yigedtür-** "iyileştirmek" < *yig+ed-tür-*

yig "yeğ, üstün"[3329], *yiged-* "iyi olmak, yenmek, üstün gelmek"[3330] AY'da tanıklanmaktadır.

il orunın ***yigedtürüp*** *k*(*e*)*ntüleri inç meñilig bodun kara emgeksiz tolgagsız bolsunlar t*(*e*)*ñrim tip ötünti* "hükümdarlığını **iyileştirip** kendileri huzurlu, halk sıkıntısız olsun, efendim, dedi" (str. 14152).

●**yitdür-** "yitirmek, kaybetmek" < *yit-dür-*

[< *yid-tür-* (Clauson, 1972: 887a), < *yit-dür-* (Erdal, 1991: 815)]

yit- "kaybolmak, yok olmak"[3331] kökünden türemiştir.

ay emgek ay emgek bükünki künte amrak ögükk(*e*)*yemin y*(*e*)*me* ***yitdürtim*** *ıçgıntım erki mü m*(*e*)*n tip ötrü yaşın yodunu katunın ötleyü ınça tip tidi* "eyvah eyvah, bugün sevgili yavrucuğumu **kaybettim** mi ben acaba, deyip sonra gözyaşını silip karısını teselli ederek şöyle dedi" (str. 16171).

●**yokadtur-** "yok etmek, öldürmek" < *yok+ad-tur-*

[3327] Wilkens, 2021: 877a.
[3328] Wilkens, 2021: 882b.
[3329] Wilkens, 2021: 883a.
[3330] Wilkens, 2021: 884a.
[3331] Wilkens, 2021: 906a.

[< *yokad-tur-* (Erdal, 1991: 815)]

yok "yok"[3332], *yokad-* "yok olmak"[3333] AY'da tanıklanmaktadır.

*ögümin kañımın **yokadturtum** erser* "annemi babamı **yok ettim** ise" (str. 4163).

●**yöleşdür-** "karşılaştırmak, benzetmek" < *yöl+e-ş-dür-*

[< *yöleş-tür-* (Clauson, 1972: 933b; Erdal, 1991: 818)]

**yöl, yöle-* "dayamak, desteklemek"[3334], *yöleş-* "dayanışmak" biçiminde gelişmiştir.

*ol ança çın kirtü bursañ kuvraglarka tapınmakdın turmış ulug buyan edgü kılınçıg yene bu iyin ögirmeklig buyan edgü kılınçıg ogşatsar **yöleşdürser** miñ ülüşinte biriñe y(e)me yitmez* "öylesine gerçek cemaatlere saygı göstermekten ortaya çıkmış büyük sevabı, yine bu sevinçli sevabı **karşılaştırsa** bin parçasından birine dahi yetmez" (str. 4667).

●**yuntur-** "yıkamak" < *yu-n-tur-*

[< *yun-tur-* (Erdal, 1991: 825)]

yu- "yıkamak, temizlemek"[3335], *yun-* "yıkanmak, temizlenmek"[3336] AY'da tanıklanmaktadır.

yuntur- sukuntur- "arıtmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

*biş ögdisi birle kılu tapınmak udunmak **yunturup** sukunturup* "beş övgüsü ile saygı gösterip **yıkayıp** (str. 564).

●**yüdtür-** "yükletmek" < **yü-d-tür-*

[< *yüd-tür-* (Erdal, 1991: 815)]

**yü-, yüd-* "yüklemek"[3337] biçiminde gelişmiştir.

*ol iki oglanı y(e)me tavratı barıp bu savlarıg tözü tüketi ulug atalarıña ötünüp ol yañalarka kümen aş **yüdtürüp*** (…) *ataların tapa kelti* "o iki oğlanı da hemen gidip bu sözleri eksiksiz olarak büyük babalarına söyleyip o fillere küfelerle yiyecek **yükletip** (…) babalarına doğru geldiler" (str. 15633).

I. {-DUr-} +Yapım Eki

●**tapınturul-** "hürmet ettirilmek" < *tap-ın**-tur**-ul-*

[< *tapın-dur-* (Clauson, 1972: 442a), < *tapın-tur-* "taptırmak, tapındırmak" (Erdal, 1991: 823)]

[3332] Wilkens, 2021: 909b.
[3333] Wilkens, 2021: 910b.
[3334] Wilkens, 2021: 915a.
[3335] Wilkens, 2021: 917a.
[3336] Wilkens, 2021: 921a.
[3337] Ercilasun, 2014: 66; Wilkens, 2021: 922b.

tap- "hizmet etmek"[3338], *tapın-* "hizmet etmek, saygı göstermek, ağırlamak"[3339], *tapıntur-* "hizmet ettirmek"[3340] biçiminde gelişmiştir.

●**tütrüm** "derin, esrarengiz" < **tü-**tür-**üm*

[< *tütrüm* > *tuytrum* > *tuy-tur-um* "hissettirmek" (Erdal, 1991: 291)]

tütrüm teriñ "derin, ince"[3341] ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yanturu** "tekrar, bir kez daha, bundan başka" < **ya-n-**tur-**u*

[< *yan-tur-* (Clauson, 1972: 957b; Erdal, 1991: 813)]

**ya-* "*dönmek, yaklaşmak", *yan-* "geri dönmek"[3342], *yantur-* "geri döndürmek"[3343] biçiminde gelişmiştir.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *asdur-, bıçdur-, birtür-, ertdür-, ıdtur-*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *alışdur-, alkıntur-, basıntur-, burçıntur-, eşidtür-*

1/3. Üç heceli kelimelere gelir: *kodıkartdur-, tanuklatdur-*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *sıdur-, yidür-*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *közetdür-, oydur-, sevintür-, ukdur-, üntür-*

3. Geçişli fiiller üretir.

4/1. Kendisinden önce gelen ekler:

{+Ad-}: *kökedtür-, öñedtür-, yigedtür-, yokadtur-*

{+(X)k-}: *kirikdür-*

{+kAr}: *kodıkartur-*

{-(X)n-}: *küçlentür-, öglentür-, üzlentür-*

{-(X)d-}: *ıdtur-, yüdtür-*

{-(X)k-}: *ılıkdur-, ukdur-*

{-(X)l-}: *saçıltur-, turultur-, yañıltur-, yavaltur-*

{-(X)n-}: *alkıntur-, basıntur-, bışruntur-, burçıntur-, ınantur-, ilintür-, irintür-, közüntür-, oduntur-, öküntür-, sakıntur-, salıntur-, sevintür-, sukuntur-, tegzintür-, tonantur-, yapşıntur-, yuntur-, tapınturul-*

{-(X)ş-}: *alışdur-, yöleşdür-*

{-(X)t-}: *eñitdür-, kodıkartdur-, körkitdür-, közetdür-, okıtdur-, ögirtdür-, öritdür-, tanuklatdur-, tarıtdur-, unıtdur-, üklitdür-*

[3338] Clauson, 1972: 435a.
[3339] Wilkens, 2021: 674b.
[3340] Wilkens, 2021: 675a.
[3341] Ölmez, 2017: 243-311.
[3342] Wilkens, 2021: 860a.
[3343] Wilkens, 2021: 861b.

{-(X)z-}*etizdür-*

4/2. Kendisinden sonra gelen ekler:

{-gA}: *yıltırga*

{-(X)l-}: *tapınturul-*

{-(X)m}: *tütrüm*

{-A/-I/-U}: *yanturu*

4. Ekin işlevi:

Ettirgen Fiiller türetir.

5. Ekin değerlendirilmesi:

Erdal, {-tUr-} ekini diğer eklerde olduğu gibi alfabetik olarak tüm listeyi sıralamamış. {-tUr-} ekinin geldiği tabanın işlevine göre kategorilere ayırmıştır. Bunlar:

Yalın tabana gelen {-tUr-}

İşteşlik içeren tabanlara gelen {-tUr-}

Dönüşlülük içeren tabanlara gelen {-tUr-}

Edilgen ve geçişsiz çatılardan yapılmış {-tUr-}

Ettirgen çatılardan yapılmış {-tUr-} türevleridir (Erdal, 1991: 827-881).

Erdal; ekin, *d* ve *t*'nin ayrımının yapıldığı metinlerde türetim ekinin şekli de, /d/ veya /t/ ile biten kökler dışında daima {-tUr-} olduğunu belirtmiştir. Bunu Ramstedt'in, ekin {-(X)t-} ve {-(X)r-}'dan geldiği görüşüne dayandırmıştır (Erdal, 1991: 830).

Eraslan; ekin, nadiren {-dur-}, {-dür-} biçiminde kullandığını ve ekin Kononov'dan nakledildiği gibi {-t-/ -ur-, -ür-} ekinin birleşmesi ile oluştuğunu belirtmiştir (Eraslan, 2021: 109).

Ercilasun; ekin, sedalı ünsüzlerle biten fiillerden sonra {-dur-}, {-dür-} sedasız ünsüzlerle biten fiillerden sonra {-tur-}, {-tür}- biçiminde kullanıldığını ifade etmiştir (Ercilasun, 2014: 59).

Kaya; eki, *d, l, n, r* seslerinden sonra *t*, diğer seslerden sonra *d* okunmuştur (Kaya, 2021a: 74).

4.15. {-gAr-}

AY'de, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

●**kısgar-** "kısaltmak, azaltmak" < *kıs-gar-*[3344]

[*kıs-ur-* biçiminin ettirgen hâli < *kısKar-* (Erdal, 1991: 739)]

kısgar- kev- "azaltmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

adınlarnıñ küçin küsünin ***kısgarıp*** kevip "başkalarının gücünü kuvvetini **azaltıp**" (str. 707).

●**kutgar- ~ kutgur-** "kurtarmak" < **kurt-gur-/*kurt-gar-* > *kutgur- ~ kutgar-*

[< **kurt- gar-* (Clauson, 1972: 649b; Eraslan, 2012: § 230), *kutr-ar-* > *kutg-ar-* (Erdal, 1991: 735)[3345]]

ozgur- kutgar- "kurtarmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

alkunı barça kamag açıg emgeklerintin ozgurayın ***kutgarayın*** "hepsini bütün ızdıraplarından **kurtarayım**" (str. 3691).

Ekin değerlendirilmesi:

Geçişli fiiller türetir.

4.16. {-gUr-}

AY'de, bu ekle genişlemiş 19 kelime bulunmaktadır:

I. {-gUr-}

●**amırtgur-** "sakinleştirmek, yatıştırmak, teskin etmek" < **amı-r-t-gur-*

[< **amur-t-gur-* (Clauson, 1972: 163a-, 164b), < *amırt-Kur-* (Erdal, 1991: 748) < *amırt-gur-* (Gabain, 1988: § 155; Tekin, 1992: 86; Eraslan, 2012: § 232), < **amırt-gur-* (UW, 2010: 54)]

**amı-* "*sakinleşmek", **amır-*[3346] "*huzurlu olmak, sakinleşmek", *amırt-* "sakinleştirmek"[3347] biçiminde gelişmiştir.

agularıg siñürteçi arvış küçin vıtar adasın tıdtaçı yavız tülnüñ ayıg tüşin ***amırtgurtaçı*** *alku ada tudalarıg kiterteçi* "zehirleri etkisiz kılacak, büyü gücünü ve şeytan tehlikesini engelleyecek, kötü rüyanın kötü etkisini **yatıştıracak,** bütün tehlikeleri giderecek" (str. 12461).

●**kıngur-** "teşvik etmek, özendirmek" < *kın-gur-*

kın- "istemek, özenmek"[3348] kökünden türemiştir.

[3344] *kısgar-* geçişli bir fiildir. < *kıs-ga+r-* biçiminde türemesi mümkün görünmemektedir. Çünkü *+r-* geçişsiz fiiiller yapar, ancak *kısgar-* fiili geçişli olduğuna göre ek *-gAr-* olmalıdır.

[3345] Erdal, buradaki ses hadisesini /r/ nin farklılaşımı (dissimilation) olarak açıklamaktadır (Erdal, 1991: 736).

[3346] UW, 1979: 118a.

[3347] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 550.

[3348] Clauson, 1972: 632a; Wilkens, 2021: 372a.

artukrak takı sansartın ozguka kutrulguka ***kınguru*** *tavratu tegingey m*(*e*)*n t*(*e*)*ñrim tip ötünti* "ayrıca da *samsāra*'dan kurtulmayı **teşvik edeceğim**, tanrım, diye söyledi" (str. 12581)[3349].

●**kigür-** "içeriye sokmak, sokmak, girdirmek" < **ki-r-gür-* > *kigür-*

[*kigür-* < *kir-gür-* (Brockelmann, 1951: 207; Clauson, 1972: 712b), < *ki-gür* (Erdal, 1991: 750[3350]; Ercilasun, 2014: 60), (< **ki-gür-* (Tekin, 2013e: 430-432 not. 105, 108)]

**ki-, kir-* "girmek"[3351] AY'de tanıklanmaktadır.

örügin amılın ***kigürteçi*** *erür siz meñgü nırvanlıg balıkka* "huzur içinde sonsuz *nirvāna* şehrine **girdirecek** olansınız" (str. 16913).

●**kiñür-**[3352] → **kigür-**

●**kirgür-** "girdirmek" < **ki-r-gür-*

[< *kir-gür-* (Eraslan, 2012: § 232)]

**ki, kir-* "girmek"[3353] AY'de tanıklanmaktadır.

bodıs(*a*)*t*(*a*)*vlarıg ikinti orunta* ***kirgürgelir*** *üçün* "*Bodhisatva*ları ikinci yere **girdirmek** için" (str. 2105).

●**kutgur- ~ kutgar-** "kurtarmak" < **kurt-gur-*/**kurt-gar-* > *kutgur- ~ kutgar-*

[< **kurt-gar-* (Clauson, 1972: 649b), *kutr-ar-* > *kutg-ar-* (Erdal, 1991: 735)[3354]]

tüpsüz kıdıgsız emgeklig <*ulug*> *taluy ügüzdin ozgurur* ***kutgurur*** *üntürür alku tınl*(*ı*)*g oglanın* "bütün canlıların çocuklarını dipsiz, kıyısız büyük ıztırap denizinden **kurtarıp** çıkarır" (str. 15021).

●**odgur-** "uyandırmak" < **od-gur-*

[< **od-gur-* (Brockelmann, 1951: 207; Räsänen, 1969: 357b; Clauson, 1972: 48a), < *odgur-* (Erdal, 1991: 751)]

**od-*[3355] "*uyanmak"[3356] kökünden türemiştir.

tınl(*ı*)*glarıg aça adıra* ***odguru*** *kutgarur siz* "canlıları açıkça **uyandırıp** kurtarırsınız" (str. 9384)[3357].

[3349] *kıngur*-biçimi AY'de nüsha farkı olarak bulunmaktadır. Bu sebeple örnek cümle (Mz 792 + U 3211a, arka, 7)'ye göre düzenlenerek verildi.

[3350] Erdal, *kigür-* fiilinin, *kir-* ile aynı kökten geldiği görüşündedir (Erdal, 1991: 750).

[3351] Wilkens, 2021: 382b.

[3352] *ñ ~ g*: *kiñür ~ kigür-*

[3353] Wilkens, 2021: 382b.

[3354] Erdal, buradaki ses hadisesini /r/ nin farklılaşımı (dissimilation) olarak açıklamaktadır (Erdal, 1991: 736).

[3355] *odug* (< **od-ug* "uyanık), *odun-* (< **od-un-* "uyanmak"), *oduntur-* (< **od-un-tur-* "uyandırmak") aynı kökün türevleridir.

[3356] Clauson, 1972: 38a, 48a .

●**ozgur-** "kurtarmak" < *oz-gur-*

[< *oz-gur-* (Clauson, 1972: 283b), < *oz-Kur-* (Erdal, 1991: 751)]

oz- "kurtulmak"[3358] AY'de tanıklanmaktadır.

ozgur- kutgar- "kurtarmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

yiti enüklerin ***ozgurtı*** bert baş bolmak emgekdin "yedi yavrusunu yaralanma ızdırabından **kurtardı**" (str. 16353).

●**ötgür-** "tamamen anlamak, kavramak" < *öt-gür-*

[< *öt-gür-* (Clauson, 1972: 52b; Erdal, 1991: 751), < *öt-kür-* (Eraslan, 2012: § 232)]

öt- "nüfuz etmek, geçmek, vakıf olmak"[3359] AY'de tanıklanmaktadır.

ötgür- oñar- "anlamak", *ötgür- topul-* "anlamak", *uk- ötgür-* "anlamak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **ötgürü**

alku nomug ukmış ***ötgürmiş*** *tip atanurlar* "bütün *dharma*'yı **anlamış** diye adlandırılırlar" (str. 5759).

●**sergür-** "dayanmak, sabrettirmek" < *ser-gür-*

[< *ser-gür-* (Clauson, 1972: 850b; Erdal, 1991: 752)]

ser- "dayanmak, katlanmak"[3360] AY'de tanıklanmaktadır.

tıd- sergür- "engellemek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

bu nomug munçulayu bilip ukup köñülüg anta ***sergürmek*** *erür* "bu *dharma*'yı böylece bilip gönülü o zaman **sabrettirmektir**" (str. 7829).

munçulayu yigin adrukın tükel bilip ukup ınçıp köñülin adın sakınça öñi atkakka ıdmadın ürüg uzatı tıdmak ***sergürmek*** *erür* "böylece seçkin olanı tümüyle bilip anlayıp öylece gönlünü başka düşünceye, başka tasavvura bağlamadan daima **engellemektir**" (str. 7784).

●**sızgur-** "eritmek" < *sız-gur-*

[< *sız-gur-* (Brockelmann, 1951: 207; Räsänen, 1969: 420b; Clauson, 1972: 861b, Erdal, 1991: 752; Ercilasun, 2014: 60)]

sız- "sızmak, erimek"[3361] AY'de tanıklanmaktadır.

[3357] *odgur-* biçimi AY'de nüsha farkı olarak bulunmaktadır. Bu sebeple, örnek cümle (U 624, ön, 9)'ye göre düzenlenerek verildi.
[3358] Wilkens, 2021: 520a.
[3359] Wilkens, 2021: 542b.
[3360] Wilkens, 2021: 598a.
[3361] Wilkens, 2021: 611b.

etözüñüz y(a)rukı kopdın sıñar y(a)rutur ***sızgurmış*** *bışıg altun teg* "vücudunuzun parlaklığı her yanı aydınlatır, **erimiş** altın gibi" (str. 9367).

●**tirgür-** "diriltmek" < *tir-gür-*

[< **tir-gür-* (Clauson, 1972: 545b), < *tir-gür-* (Gabain, 1988: § 155; Erdal, 1991: 753; Tekin, 1992: 86; Eraslan, 2012: § 232)]

tir-[3362] "yaşamak"[3363] kökünden türemiştir.

timin ök anıñ atı bolur ***tirgürteçi*** *erür tip* "bundan sonra onun adı **diriltici** olur" (str. 15396).

●**todgur-** "doyurmak" < *to-d-gur-*

[< *tod-gur* (Clauson, 1972: 454a; Erdal, 1991: 753)]

to- "doldurmak"[3364], *tod-* "doymak"[3365] biçiminde gelişmiştir.

todgur- kantur- "doyurmak" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

amtı bularnı aş üze ***todgurmışım*** *k(e)rgek tip sakıntı* "şimdi bunları yemekle **doyurmam** gerekir diye düşündü" (str. 15623).

●**tolgur-** "doldurmak" < *to-l-gur-*

[< *tol-Kur-* (Erdal, 1991: 753)]

to- "doldurmak"[3366], *tol-* "dolmak"[3367] biçiminde gelişmiştir.

sumır tagça erdinilig ükmekler üze ***tolgurup*** *tapınsar udunsarlar* "**Sumeru** dağı kadar mücevher yığınları ile **doldurup** saygı gösterseler" (str. 2907).

●**toşgur-** "doldurmak" < *to-ş-gur-*

[< *toş-gur-* (Clauson, 1972: 562b; Erdal, 1991: 753)]

to- "doldurmak"[3368], *toş-*[3369] "dolmak"[3370] biçiminde gelişmiştir.

toşgur- tüket- "tamamlamak, bitirmek" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **toşgurt-**

yene nomlug yagmurın barçanı ***toşgurur*** *tüketür siz* "yine *dharma*lı yağmurla hepsini **doldurur** tamamlarsınız" (str. 9041).

●**turgur-** "durdurmak" < *tur-gur-*

[3362] *tirig* (< *tir-ig* "diri"), *tiril-* (< *tir-il-* "dirilmek") aynı kökün türevleridir.
[3363] Gabain, 1988: § 155.
[3364] Clauson, 1972: 491a.
[3365] Wilkens, 2021: 724b.
[3366] Clauson, 1972: 491a.
[3367] Wilkens, 2021: 729a.
[3368] Clauson, 1972: 491a.
[3369] *toş-* fiilinde işteşlik işlevi yoktur.
[3370] Wilkens, 2021: 734b.

[< *tur-gur-* (Brockelmann, 1951: 207; Clauson, 1972: 541a; Erdal, 1991: 754; Eraslan, 2012: § 232; Ercilasun, 2014: 60)]

tur- "durmak, bulunmak"[3371] AY'de tanıklanmaktadır.

amrak ögüki m(a)has(a)tvı y(a)rlıkançuçı köñüllüg bodıs(a)t(a)v ulug y(a)rlıkançuçı köñül ***turgurtı*** *ol bars üze ugrayu* "sevgili yavrusu *Mahāsatva,* merhametli *Bodhisatva,* o kaplan için özellikle çok **acıdı**" (str. 16548).

●**utgur-**[3372] "galip gelmek, yenmek" < *ut-gur-*

ut- "yenmek"[3373] kökünden türemiştir.

ötrü ol nomçı bilgeler y(e)me kim biziñ ***utgurmakımız*** *küçinte ol il uluşlarka barıp ol ilke kanka aça yada okıtu nomlagaylar kiñürü yadgaylar* "sonra o vaiz bilgeler de bizim **galip gelmemiz** sayesinde o şehirlere gidip o hükümdara ayrıntılı olarak vaaz edip öğretecekler (ve) yayacaklar" (str. 10661)[3374].

●**yitgür-** "eriştirmek, ulaştırmak" < *yit-gür-*

[< *yét-kür-* (Erdal, 1991: 755)]

yit- "yetmek, erişmek, ulaşmak" AY'de tanıklanmaktadır.

yene bu sudurug nomlayuda anıñdın […] *kin tört maharanç t(e)ñrilerke yavgan torma* [*bir-…*] *egsükin* ***yitgürgeli*** *yüz üjiklig d(a)r(a)nını sözlep* "yine bu *sūtra*yı vaaz ettiğinde ondan (…) sonra dört koruyucu tanrıya etsiz kurban (sunarken) eksiğini **ulaştırmak** için yüz heceli *dhārānı*yı söyleyip" (str. 589).

II. {-gUr-} + Yapım Eki

●**olgurt-** "oturtmak" < **ol-**gur-**t-*

[< *olgur-t-* (Clauson, 1972: 139a), **ol*(*o*)*r-ur-t-* > *olgurt-* "oturtmak" (Erdal, 1991: 736)[3375]]

**ol-*[3376]*,* **olgur-* biçiminde gelişmiştir.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *kıngur-, kigür-, kirgür-, odgur-, utgur-*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *amırtgur-*

[3371] Wilkens, 2021: 758a.

[3372] AY'de nüsha farkı olarak bulunan *artgur-* "arttırmak, çoğaltmak", paralelindeki *utruş-* "mücadele etmek" ile anlamsal olarak uyuşmamaktadır. Bu yüzden, AY birinci baskısında olduğu gibi *utgur-* "yenmek" bağlama daha uygun görünmektedir. Bu yüzden *artgur-* yerine *utgur-* olarak okudum.

[3373] Wilkens, 2021: 806a.

[3374] *utgur-* biçimi AY'de nüsha farkı olarak bulunmaktadır. Bu sebeple örnek cümle (Mz 597, ön, 4)'ye göre düzenlenerek verildi.

[3375] Erdal, buradaki ses hadisesini /r/ nin farklılaşımı (dissimilation) olarak açıklamaktadır (Erdal, 1991: 736).

[3376] **ol-* kökünden türeyen diğer örnekler: *olur-* "oturtmak", *olturguç* "oturma yeri, oturak"(Erdal, 1991: 358), *olut* "yer" (Sevortyan, 1974: 491).

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *kigür-*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *odgur-, ozgur-, ötgür-, sergür-, sızgur-*

3/1. Kendisinden önce gelen ekler:

{-(X)t-}: *amırtgur-*

3/2. Kendisinden sonra gelen ekler:

{-(X)t-}: *toşgurt-, olgurt-*

4. Ekin işlevi:

Ettirgen fiiller türetir.

5. Ekin değerlendirilmesi:

Tekin; ekin, **-k- /-ür-* biçiminde olabileceğini belirtmiştir (Tekin, 1992: 86).

4.17. {-rA-}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

●**saçıra- ~ saçra-** "sıçramak, yerinden sıçramak, dışarı sıçramak" < *saç-ra-*

[< *saç-ra-* (Clauson, 1972: 798a; Erdal, 1991: 471)]

saç- "saçmak, dağıtmak"[3377] AY'de tanıklanmaktadır.

saçra- fiili geçişsizdir.

vayragyabumı atl(*ı*)*g vayrag barmış öñi orunlug onunç oruntakı bodıs*(*a*)*t*(*a*)*vlarka şobak* <*altun öñlüg etözlüg*> *altun öñlüg ök y*(*a*)*ruklar etözinte* ***saçırayu*** *üne turur* "*vairāgyabhūmi* adlı dünyevi arzuların gittiği başka yere ait, onuncu yerdeki *Bodhisatva*lara parıltılı altın renkli vücutlu, altın renkli ışıklar vücudundan **sıçrayarak** çıkmaktadır" (str. 8561).

●**saçra- → saçıra-**

4.18. {-sXk-}

AY'de, bu ekle genişlemiş 4 kelime bulunmaktadır:

●**bilsik-** "bilinmek, tanınmak" < *bil-sik-*

[< *bil-sik-* (Çağatay, 1967: 45; Clauson, 1972: 344b; Gabain, 1988: § 163; Erdal, 1991: 702; Tekin, 1992: 87; Eraslan, 2012: § 242)]

bil- "bilmek, anlamak"[3378] AY'de tanıklanmaktadır.

bilsik- fiili geçişsizdir.

[3377] Wilkens, 2021: 571b.
[3378] Wilkens, 2021: 170a.

k(*a*)*ltı ulug luu begleri teg ertingü ulug çoglug yalınlıg alkudın çavıkmış atl*(*ı*)*g <küülüg alkuka* ***bilsikmiş>*** *bilgülük biligin titmeli* "şöyle ki, yüce ejderha beyleri gibi çok meşhur, herkesten ünlü adlı, şöhretli, herkes (tarafından) **bilinecek** bilgiyi söylemeli" (str. 863).

●**tutsuk-** "tutulmak, yakalanmak" < *tut-suk-*

[< *tut-suk-* (Çağatay, 1967: 45; Clauson, 1972: 461a; Gabain, 1988: § 163; Erdal, 1991: 703; Tekin, 1992: 87; Eraslan, 2012: § 242)]

tut- "tutmak, yakalamak"[3379] AY'de tanıklanmaktadır.

tutsuk- fiili geçişsizdir.

üç kögürçgen atayı laçınka kavıtur erken birisi ***tutsukup*** *ikegüsi korkınçlıg ozar bolur tip* "üç güvercin yavrusu şahin tarafından kovalanırken birisi **yakalandı,** ikisi korkuyla kaçar" (str. 16130).

●**ursuk-** "vurulmak" < *ur-suk-*

[< *ur-suk-* (Çağatay, 1967: 45; Clauson, 1972: 238b; Gabain, 1988: § 163; Erdal, 1991: 703; Tekin, 1992: 87; Eraslan, 2012: § 242; Ercilasun, 2014: 65)]

ur- "koymak, vurmak"[3380] AY'de tanıklanmaktadır.

ursık- fiili geçişsizdir.

okın yürekimke ***ursukmış*** *teg sıkılur m*(*e*)*n* "ok ile yüreğime **vurulmuş** gibi ıztırap çekiyorum" (str. 16142).

●**utsuk-** "yenilmek, kaybetmek, mağlup olmak" < *ut-suk-*

[< *ut-suk-* (Çağatay, 1967: 45; Clauson, 1972: 71b; Erdal, 1991: 701)]

ut- "yenmek, üstesinden gelmek"[3381] kökünden türemiştir.

utsuk- fiili geçişsizdir.

al altaglıg y(*a*)*rlıkançuçı köñülin şakı uguşda törümiş adınka* ***utsukmaksız*** *ş*(*a*)*mnunuñ çerigin yançdaçı altunlug tagka ogşatı sogançıg körkle etözlüg arıg şakılıglar kanıya siziñe yükünür m*(*e*)*n* "ey ikna edici, merhametli könülle *śākya* boyunda doğmuş, başkalarına **yenilmeyen** *şamnu*nun ordusunu yenmiş, altın dağa benzeyen güzel vücutlu, temiz *śākya*lar hükümdarı, size saygı gösteririm" (str. 17428).

Ekin değerlendirilmesi:

Tek heceli tabanlara gelir.

[3379] Wilkens, 2021: 763a.
[3380] Wilkens, 2021: 802b.
[3381] Wilkens, 2021: 806a.

Vokalle biten tabanlara gelir.

Edilgen fiiller türetir.

4.19. {-tIr-}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 4 kelime bulunmaktadır:**I. {-tIr-}**

●**yaltır- ~ yaltrı-** "parlatmak, ışıldatmak" < *yal-tır-*

[< *yaltrı-* (Clauson, 1972: 923b), < *yal+trı-* (Erdal, 1991: 481), < *yal+tır-* (Eraslan, 2012: § 269)]

**ya-*[3382] "ateş almak, alevlenmek, yanmak"[3383], *yal-* parlamak, alevlenmek, yanmak"[3384] biçiminde gelişmiştir.

erdini y(*a*)*rukın* ***yaltırtaçı*** *atl*(*ı*)*g burkan boltı* "mücevher ışığını **parlatacak** adlı *Buddha* oldu" (str. 3023).

●**yiltir**- "estirmek" < *yil-tir-*

[< *yél-tir-* (Clauson, 1972: 923a), < *yél+tri-* > *yéltir-* (Erdal, 1991: 482), < *yil+tir-* (Tekin, 1992: 83; Eraslan, 2012: § 269)]

yil-[3385] "esmek" AY'de tanıklanmaktadır.

küçlüg katıg yiil kelip ugursuz yıksız ***yiltirer*** "güçlü sert bir rüzgâr gelip zamansız **eser** (14349).

II. {-tIr-} +Yapım Eki

●**yıltırga ~ yılturga** "parlaklık, ışık, cila" < **ya-l-**<u>***trı-***</u>*ga* > *yal-*<u>***tır-***</u>*ga*

**ya-*[3386] "ateş almak, alevlenmek, yanmak"[3387], *yal-* parlamak, alevlenmek, yanmak"[3388], *yaltrı- ~ yaltır-* "parlatmak, ışıldatmak"[3389], biçiminde gelişmiştir.

İlk hecedeki *a, y*'nin etkisi ile darlaşmıştır: *yal-* > *yıl-*

●**yılturga → yıltırga**

Ekin değerlendirilmesi:

Ettirgen Fiiller türetir.

[3382] *ya-k-, ya-l-, ya-n-* aynı kökten geliyor.
[3383] Tekin, 2019b: 318.
[3384] Räsänen, 1969: 181a; Clauson, 1972: 918a; Arat, 1979: 517; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 944; Wilkens, 2021: 856a.
[3385] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 975.
[3386] *ya-k-, ya-l-, ya-n-* aynı kökten geliyor.
[3387] Tekin, 2019b: 318.
[3388] Räsänen, 1969: 181a; Clauson, 1972: 918a; Arat, 1979: 517; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 944; Wilkens, 2021: 856a.
[3389] Wilkens, 2021: 858b.

4.20. {-trI-}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:**●yaltrı- ~ yaltır-** "parlatmak, ışıldatmak" < *yal-trı-*

[< *yaltrı-* (Clauson, 1972: 923b), < *yal+trı-* (Erdal, 1991: 481), < **yal-tır-* (Eraslan, 2012: 620b)]

**ya-*[3390] "ateş almak, alevlenmek, yanmak"[3391], *yal-* parlamak, alevlenmek, yanmak"[3392] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → yaltrık, yaltrıklıg, yaltrıt-

●yultuz "yıldız" < **yu-l-**<u>***trı-***</u>*z* > *yultuz*

[< *yultuz* (Clauson, 1972: 922b), *yultrı-z* > *yultuz* (Erdal, 1991: 254)]

**yu-, yul-, yultrı-* biçiminde gelişmiştir.

a → *u* dönüşmesi: *yal-* > *yul-*

**ya-*[3393] "ateş almak, alevlenmek, yanmak"[3394], *yal-* parlamak, alevlenmek, yanmak"[3395] *yaltrı- ~ yaltır-* "parlatmak, ışıldatmak"[3396] biçiminde gelişmiştir.

[3390] *ya-k-, ya-l-, ya-n-* aynı kökten geliyor.
[3391] Tekin, 2019b: 318.
[3392] Räsänen, 1969: 181a; Clauson, 1972: 918a; Arat, 1979: 517; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 944; Wilkens, 2021: 856a.
[3393] *ya-k-, ya-l-, ya-n-* aynı kökten geliyor.
[3394] Tekin, 2019b: 318.
[3395] Räsänen, 1969: 181a; Clauson, 1972: 918a; Arat, 1979: 517; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 944; Wilkens, 2021: 856a.
[3396] Wilkens, 2021: 858b.

BEŞİNCİ BÖLÜM

EK KALIPLAŞMASI

5.1. {+(X)n}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 7 kelime bulunmaktadır:

●**ançan** "yavaş yavaş, az az, öyle öyle" < **an+ça+n* > *ançan*

**an, ança* "öyle, öylece, biraz"[3397] biçiminde gelişmiştir.

●**anın** "onunla, o nedenle" < **an+ın*

[< **an-ın* < *ol* (Korkmaz, 2018: 23)]

●**asgın** "asılı olarak" < *as-ı-g+ı+n*

as- (2) "asmak, takmak"[3398], *asıg* "asılı"[3399] biçiminde gelişmiştir.

●**için → üçün**

●**kin** "sonra, gelecek" < **ki+n*

[< **ké-n* (Clauson, 1972: 724b; Gabain, 1988: § 425)]

**ki* "arka"[3400] kökünden türemiştir.

kin kelteçi "gelecek, ati" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**ortun** "ortanca, orta" < *ortu+n*

[< *ortu* (Clauson, 1972: 203a), < **or-t-un* (Gabain, 1988: § 425)]

●**üçün ~ için** "için, dolayısıyla" < **uç+u+n* > *üçün*

[< *için* (Clauson, 1972: 28b), < *uç+u-n* > *üçü-n* (Gabain, 1988: § 301; Hacıeminoğlu, 2015: 98), < *iç+i+n* (Eraslan, 2012: 223), < *uç+u+n* (Korkmaz, 2018: 26)]

uç "sebep"[3401] kökünden türemiştir.

Ekin değerlendirilmesi:

{+n} eki Türkçenin ilk metinlerinden beri eklendikleri kelimelerde vasıta anlamını yitirerek, eklendiği kelimeyle kaynaşarak türlü zarflar meydana getirmiştir. {+n} ekinin kalıplaşmasındaki etken ise vasıta eki olarak başka eklerin de bulunmasıdır. [3402]

[3397] Wilkens, 2021: 48a.
[3398] Wilkens, 2021: 71a.
[3399] Wilkens, 2021: 72a.
[3400] Clauson, 1972: 686a.
[3401] Korkmaz, 2018: 26.
[3402] Korkmaz, 2018: 18-19.

5.2. {+A}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

●**üze ~ üüze** "ile, ve, dolayısıyla, üzerinde" < *üz+e*

[< *üze* (Brockelmann, 1951: 186; Clauson, 1972: 280b; Hacıeminoğlu, 2015: 71), < *üz-e, üz-* "büyümek, yetişmek" (Gabain, 1988: § 290), < **üz* "yukarı, üst"+*e* (Tekin, 2016: 142[3403]), < *üz+e* (Tekin, 2013c: 168)]

üz ~ yüz "yüz, satıh"[3404] kökünden türemiştir.

●**üüze → üze**

5.3. {+ArU}

AY'de, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

●**ınaru** "öte, sonra, ileri, boyunca" < **an+aru* > *ınaru*

[< *an+aru* (Clauson, 1972: 190a)]

**an* kökünden türemiştir.

●**oñaru** "sağa doğru" < *oñ+aru*

[< *oñ+aru* (Clauson, 1972: 190b)]

oñ "doğru, sağ"[3405] kökünden türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **oñarula, oñarulayu**

5.4. {+çA}

AY'de, bu ekle genişlemiş 4 kelime bulunmaktadır:

I. {+çA}

●**ança ~ ınça** "öyle, öylece, biraz" < **an+ça*

[< *ança* (Clauson, 1972: 172b), < **an+ça* (Gabain, 1988: § 45, 334, 349; Eraslan, 2012: § 144, 451)]

**an* kökünden türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **ançakaya, ançan**

●**barça** "bütün, bütünüyle, büsbütün, hep, hepsi " < *bar+ça*

[< *bar+ça* (Clauson, 1972: 356b; Eraslan, 2012: § 144, 451; Ağca (2020, 57)]

bar "var, mevcut"[3406] kökünden türemiştir.

●**ınça → ança**

[3403] Eski verme-bulunma durumu eki {+A} ile türetilmiş yer zarfı (Tekin, 2016: 126).
[3404] Wilkens, 2021: 927b.
[3405] Wilkens, 2021: 510a.
[3406] Wilkens, 2021: 142a.

II. {+çA} +Yapım Eki

●**kiçelig** "gece, akşam üzeri" < **ki**+çe**+lig*

[< *kéç-e* (Clauson, 1972: 694b)]

**ki* "arka"[3407], *kiçe* "gece, akşam"[3408] biçiminde gelişmiştir.

Ekin değerlendirilmesi:

Eşitlik ekinin kalıplaşmasıdır.

5.5. {+çI}

AY'de, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**birökçi** "eğer" < *bir+ök+çi*

bir "bir"[3409], *birök* "eğer, şayet"[3410] AY'de tanıklanmaktadır.

+çi eki olağan işlevinde kullanılmamıştır.

5.6. {+çXlAyU}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 8 kelime bulunmaktadır:

●**ançulayu** "böyle, böylece, öylece" < **an+çulayu*

[< *ança+ulayu* (Clauson, 1972: 175< *ançula-yu* (UW, 1979: 136b), < *an+çu+layu* (Erdal, 1991: 107), < *ança+layu* (UW, 2015: 157)]

**an, ança* "öyle, öylece, böyle; biraz" biçiminde gelişmiştir.

●**biziñçileyü ~ bizinçüleyü, bizniçeleyü** "bizim gibi" < *biziñ+çileyü*

[< *biziñ+çileyü* (Erdal, 1991: 411)]

biziñ "bizim"[3411] tabanından türemiştir.

●**bizinçüleyü → biziñçileyü**

●**bizniçeleyü → biziñçileyü**

●**bulıtçulayu** "bulut gibi" < *bulıt+çulayu*

[< *bulıt+ulayu* (Clauson, 1972: 335a), < *bulıt-çu-layu* (Erdal, 1991: 107; Eraslan, 2012: § 149)]

bulut "bulut"[3412] tabanından türemiştir.

●**munçulayu** "aynı şekilde" < *bu+n+çulayu* > *munçulayu*

[3407] Clauson, 1972: 686a.
[3408] Wilkens, 2021: 362a.
[3409] Wilkens, 2021: 176b.
[3410] Wilkens, 2021: 180a.
[3411] Wilkens, 2021: 182b.
[3412] Wilkens, 2021: 198a.

[< *munça+ulayu* (Clauson, 1972: 767b), < *mun+çulayu* (Erdal, 1991: 411), < *bu+n+çu+layu* (Eraslan, 2012: § 149)]

bu "bu" AY'de tanıklanmaktadır. [3413]

●**siniçüleyü** "senin gibi" < *sini+çüleyü*

sen "sen"[3414], *sini* "seni" AY'de tanıklanmaktadır.

●**sizniçileyü** "sizin gibi" < *sizni+çileyü*

siz "siz"[3415], *sizni* "sizi" biçiminde gelişmiştir.

Genel değerlendirme:

1. Ekin işlevi:

Benzerlik anlamlı kelimeler türetir.

2. Ekin değerlendirilmesi:

{+çUlAyU}; {+çU}, {+lA-}, {-(y)U} eklerinin birleşmesi sonucunda oluşmuştur.

Bu ek zamirlerin hal ekli biçimlerine, isimlere ise doğrudan eklenir.

5.7. {+DA}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 3 kelime bulunmaktadır:

●**erte**[3416] **~ irte** "erken" < *er+te*

[< *érte* (Clauson, 1972: 202b), < *er+te* (Bang, → Korkmaz, 2018: 13 dip. 5), < *ert-e* (Korkmaz, 2018: 13 dip. 5; Ağca, 2007: 6), < *er-te* (Azılı, 2021: 101)]

**er* "erken"[3417] kökünden türemiştir.

Bu ek, bulunma hali ekinin kalıplaşarak zaman zarfı yapmasıyla oluşmuştur.

●**irte → erte**

●**kanta** "nerede" < **ka+n+ta*

**ka* "soru kelimesi" kökünden türemiştir.

Bu ek, bulunma hali ekinin kalıplaşarak zaman zarfı yapmasıyla oluşmuştur.

5.8. {+DADA}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 4 kelime bulunmaktadır:

Burada lokatif eki yığılması söz konusudur.

[3413] Kaya, 2021a: 704a.
[3414] Wilkens, 2021: 597b.
[3415] Wilkens, 2021: 617b.
[3416] AY'de tek bir madde olan *erte* iki ayrı madde kabul edilmiştir: *erte* "erken" (str. 77), *erte* "çok" (str. 58).
[3417] Räsänen, 1969: 46a.

●**antada** “ondan, ondan sonra”< *_an+ta+da_

[< _an+ta+da_ (Sertkaya, 1996: 19)]

●**mintede → mintide**

●**mintide ~ mintede** “bende” < _min+te+de_

[< _min+te+de_ (Sertkaya, 1996: 19)]

●**muntada** “bundan, bu takdirde” < _bu+n+ta+da_

5.9. {+DI}

AY’de, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**kaltı** “nasıl ki, ki, ne zaman, eğer, öyle, gibi, sanki” < *_ka+la+tı_

[< _ka+l-tı_ (Clauson, 1972: 618b), < *_ka+la+tı_ (Erdal, 1991: 407), < _ka+lı+tı_ (Barutçu, 1992: 73), < *_ka+ltı_ (Gabain, 1988: § 194)]

*_ka_ “soru kelimesi” kökünden türemiştir.

5.10. {+DInkI}

AY’de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 3 kelime bulunmaktadır:

Burada ablatif ve aitlik eki yığılması söz konusudur.

●**başdınkı** “başdaki, birinci” < _baş+dınkı_

[< _baş+tınkı_ (Clauson, 1972: 378b)]

baş “baş, , ilk”[3418] kökünden türemiştir.

●**birtinki** “sağdaki” < _bir+tinki_

[< _birtin+ki_ (Clauson, 1972: 359b)]

bir “sağ, güney” kökünden türemiştir.

●**üstünki** “üsteki” < _üz+tünki_ > _üstünki_

[< _üstün+ki_ (Clauson, 1972: 244a)]

üz ~ yüz “yüz, satıh”[3419] kökünden türemiştir.

Ekin işlevi:

Yer ve zaman bakımından aitlik bildirir.

5.11. {+DIrDIn}

AY’de, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

Burada ablatif kalıplaşması vardır.

antırtın “oradan” < *_an+tırtın_

[3418] Wilkens, 2021: 147a.
[3419] Wilkens, 2021: 927b.

an kökünden türemiştir.

5.12. {+DXrtI}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 3 kelime bulunmaktadır:

●**kidirti** "batıya doğru, geride doğru" < **ki+dirti*

[< **ké+dirti* (Clauson, 1972: 706b; Erdal, 2004: 330)]

**ki* "arka"[3420] kökünden türemiştir.

●**öñdürti** "doğuya doğru, öne doğru < *öñ+dürti*

[< *öñ+dürti* (Clauson, 1972: 181b; Erdal, 2004: 330)]

öñ (1) "doğu, en öndeki, önde" AY'de tanıklanmaktadır.

●**üzdürti**[3421] "yukarı doğru" < *üz+dürti*

[< *üst+ürti* (Clauson, 1972: 244b), < *üs+dür+ti* (Erdal, 1991: 457; Erdal, 2004: 330)]

üz ~ *yüz* "yüz, satıh"[3422] kökünden türemiştir.

5.13. {+I}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 4 kelime bulunmaktadır:

I. {+I}

●**ilki** "birinci, başlangıç, ilk oluşum" < *ilk+i*

[< *ilk+ki* > *ilki* (Clauson, 1972: 140b) < *il+ki* (Tezcan, 1981: 43; Erdal, 1991: 495, dip. 106)]

**ilk* "ilk" kökünden türemiştir.

●**yolı** "kere, defa" < *yol+ı*

[< *yol+ı* (Hacıeminoğlu, 2015: 315; Korkmaz, 2018: 37; Ağca, 2018: 21)]

yol "yol" kökünden türemiştir.

●**yumgı** "hepsi, topluca" < *yum-ug+ı*

[< *yomgı* (Clauson, 1972: 935a), < *yum-gı* (Erdal, 1991: 322)]

yum- "kapatmak"[3423], **yumug* biçiminde gelişmiştir.

II. {+I} + Ek

●**ançagınça** "bu zamanda, bundan sonra" < *ança ok+{ançak}**+ı**+n+ça*

[< *ançak+I*(*n*)*+çA* (Erdal, 1991: 61, dip. 73)]

[3420] Clauson, 1972: 686a.
[3421] AY'deki *üstürti* kelimesi *üzdürti* olarak okundu.
[3422] Wilkens, 2021: 927b.
[3423] Wilkens, 2021: 919b.

Ekin değerlendirilmesi:

İyelik eki, isimleri iyelik bağı ile birbirine bağlar. Bu durum isim tamlamalarını oluşturur. İyelik ekinin kalıplaşması; isim tamlamalarında tamlayanın düşmesi ile tamlananın tek başına kalması sonucunda iyelik eki alan sözcükle kalıcı bağ kurarak isimleşmesidir[3424].

5.14. {+lAtI}

AY'de, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

●**birtemleti** "kesin olarak" < *bir+tem+leti*

[< *birtem+leti* (Erdal, 1991: 406)]

bir "bir"[3425], *birtem* "birlikte, büsbütün"[3426] AY'de tanıklanmaktadır.

●**negleti** "nasıl, ne şekilde" < *ne+teg +leti*

[< *neteg +leti* (Erdal, 1991: 407)]

ne "ne"[3427], *teg* "gibi, benzer"[3428] biçiminde gelişmiştir.

5.15. {+lAyU}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 8 kelime bulunmaktadır:

●**çınlayu** "gerçek olarak" < Çin. 眞 *chên* (G. 589) + T. *+layu* < *çın+layu*

[< *çın+la+yu* (Erdal, 1991: 408)]

çın "gerçek, doğru"[3429] AY'de tanıklanmaktadır.

●**ikileyü** "ikinci kez, yeniden, tekrar" < *iki+leyü*

[< *iki+le-yü* (Clauson, 1972: 108a[3430], Erdal, 1991: 407), < *iki+leyü* (Eraslan, 2012: § 171)]

iki "iki"[3431] AY'de tanıklanmaktadır.

ikileyü katnayu "tekrar" ikileme biçiminde kullanılmıştır.

●**ikintileyü** "ikinci kez" < *iki+nti+leyü*[3432]

iki "iki"[3433] AY'de tanıklanmaktadır.

●**munılayu** "bunun gibi, böyle" < *munı+layu*

[3424] Korkmaz, 2018: 35-39.
[3425] Wilkens, 2021: 176b.
[3426] Wilkens, 2021: 180b.
[3427] Wilkens, 2021: 488a.
[3428] Wilkens, 2021: 688a.
[3429] Wilkens, 2021: 228a.
[3430] Clauson, *ikileyü* biçimini *ikile-* madde başının içinde almıştır (Clauson, 1972: 108a).
[3431] Wilkens, 2021: 252b.
[3432] (nç = nt, i: iyelik eki kalıplaşması).
[3433] Wilkens, 2021: 252b.

[< *munı+la+yu* (Erdal, 1991: 410), < *mını+layu* (Eraslan, 2012: § 171)]

munı "bunu"[3434] AY'de tanıklanmaktadır.

●**oñarulayu** "sağa doğru" < *oñ+aru+layu*

oñ "doğru, sağ"[3435], *oñaru* "sağa doğru"[3436] biçiminde gelişmiştir.

●**öñrekileyü** "önceki gibi" < *öñ+re+ki+leyü*

öñ (1) "ön"[3437], *öñre* "önce, evvel"[3438], *öñreki* "önceki" biçiminde gelişmiştir.

●**tegirmileyü** "yaklaşık, çepeçevre"< *teg-ir-mi+leyü*

[< *tegirmi+le+yü* (Erdal, 1991: 407)]

**teg-* "*çevirmek", **tegir-*[3439] "*döndürmek, devirmek", *tegirmi* "yuvarlak, çevresinde etrafında"[3440] biçiminde gelişmiştir.

●**üzeleyü** "üstelik, üstüne üstlük" < *üz+e+leyü*

[< *üze+le+yü* (Erdal, 1991: 407)]

üz ~ yüz "yüz, satıh"[3441], *üze* "üstünde"[3442] biçiminde gelişmiştir.

Genel değerlendirme:

1/1. Tek heceli tabanlara gelir: *çınlayu*

1/2. İki heceli kelimelere gelir: *ikileyü, munılayu, üzeleyü*

1/3. Üç heceli kelimelere gelir: *oñarulayu, öñrekileyü, tegirmileyü*

2/1. Vokalle biten tabanlara gelir: *ikileyü, munılayu, oñarulayu, öñrekileyü, tegirmileyü, üzeleyü*

2/2. Konsonantla biten tabanlara gelir: *çınlayu*

3. Kendisinden önce gelen ekler:

{+ArU}: *oñarulayu*

{+kI}: *öñrekileyü*

{-mI}: *tegirmileyü*

{+A}: *üzeleyü*

4. Ekin işlevi:

Zarf yapar.

Benzerlik ifadesi verir.

[3434] Wilkens, 2021: 479b.
[3435] Wilkens, 2021: 510a.
[3436] Wilkens, 2021: 510b.
[3437] Clauson, 1972: 167b.
[3438] Wilkens, 2021: 537a.
[3439] Clauson, 1972: 485b.
[3440] Wilkens, 2021: 689b.
[3441] Wilkens, 2021: 927b.
[3442] Wilkens, 2021: 832a.

5. Ekin değerlendirilmesi:

{+lAyU}; {+lA-} ve {-(y)U} eklerinin birleşmesi sonucunda oluşmuştur.

5.16. {+m}

AY'de, bu ekle genişlemiş 3 kelime bulunmaktadır:

I. {+m}

●**teñrim** "tanrıça, soylu kadınlar için bir unvan, efendim" < *teñri+m*

[< *teñrim* (Clauson, 1972: 524a), < *teñri+m* (Gabain, 1988: § 55; Eraslan, 2012: § 176)]

teñri "tanrı"[3443] AY'da tanıklanmaktadır.

●**terim** "tanrıça, çoğunlukla kadınlar için bir unvan, efendim" < **ter+im* krş. *teñrim*

[< *terim* (Clauson, 1972: 549a)]

teñri > *tegrim* > *terim* biçiminde değişmiştir.

Pelliot'un *teñrim* > *terim* görüşü (Pelliot, 1944: 165-185), Doerfer tarafından doğru bulunmaz. Kendisi, böyle bir geçişin fonolojik olarak mümkün olmadığını belirtmektedir. Ona göre, *ter+ken* ve *ter+im* sözcükleri aynı kökten türemiştir (Doerfer, 1965: 656, § 1000).

Ağca, Dîvânu Lugâti't-Türk'ün Ses-Yazım Özellikleri adlı yazısında *ñ* > *g*'nin bazen değiştiğini bazen de tamamen kaybolduğunu belirtir. *teñrim* > *terim*'i tamamen kaybolduğu örnekler arasına almaktadır (Ağca, 2008: 183).

Wilkens, *teñrim* (Wilkens, 2021: 669a) ve *terim* (Wilkens, 2021: 701b) sözcüklerine aynı anlamı vererek Pelliot'u doğrulamaktadır.

II. {+m}+ Yapım Eki

●**kanımlıg** (2) "eş sahibi, eşli" < *kan+ım+lıg*

Kaya'da *kanımlıg* okunan kelime Tokyürek tarafından *hanımlıg* "eş, erkeğin eşi" olarak okunmuştur. [3444]

Genel değerlendirme:

1. Kendisinden sonra gelen ekler:

{+lXg}: *kanımlıg*

2. Ekin İşlevi:

Birinci tekil şahıs iyelik eki, kalıplaşarak unvan ve hitap ifadeli gövdeler türetir.

[3443] Wilkens, 2021: 695b.
[3444] Tokyürek, 2018: 866a.

5.17. {+tIrAn}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

●**antıran** "oradan" < **an+tıran*

[< **an+dıran* (UW, 1979: 138b), < *an+tır+an* (Erdal, 1991: 61) < **an+dır+an* (Eraslan, 2012: 551b)]

**an* kökünden türemiştir.

●**kantıran** "nasıl" < **ka+n+tıran*

[< *kan+tır+an* (Erdal, 1991: 61) < **ka+n+tır+an* (Eraslan, 2012: § 456)]

**ka* "soru kelimesi" kökünden türemiştir.

5.18. {+tXn}

AY'de, bu ekle genişlemiş 6 kelime bulunmaktadır:

Ayrılma hal ekinin kalıplaşarak yer-yön zarfı yaptığı kalıplaşmalar.

●**altın** "alt, aşağı" < **al+tın* > *altın*

[< *alt-tın* (Clauson, 1972: 131a), < **al-tınaltın* (UW, 1979: 110b-111a), < *al+tın* (Erdal, 1991: 33; Erdal, 2004: 182)]

alt - üst - ast ilişkisi dikkate alınarak **al* "*aşağı" kökünden türemiş olabilir.

Genişlemiş şekli için → **altınkı**

●**ıntın** "ondan, karşı taraf" < **an+tın* > *ıntın*

●**mıntın** "bundan, hatta" < *bu+n+tın* > *mıntın*

●**üstün** "üst, üstte" < *üz+tün* > *üstün*

[< **üst+tün* (Clauson, 1972: 242b) < *üs+tün* (Erdal, 1991: 457[3445]; Erdal, 2004: 181)]

üz ~ yüz "yüz, satıh"[3446] kökünden türemiştir.

Genişlemiş şekli için → **üstünki, üsdürti**

●**kidin** "geride, arkada, geri, batı" < **ki+din*

[< **ké+din* (Clauson, 1972: 704b), < *ki+din* (Korkmaz, 2018: 14)]

**ki* "arka"[3447] kökünden türemiştir[3448].

II. {+tXn} + Yapım Eki

[3445] Erdal, *üstün*'ün, *üze* "üste, yukarıda" tabanından vurgusuz ikinci ünlünün düşmesi ve z'nin ötümsüzlüğünü yitirmesi ile türediğini belirtmiştir. Clauson'un önerdiği *üst* tabanının ise 13. yüzyıldan sonraki İslami metinlerde geçen *üstün*'ün geri türetim yoluyla türediği görüşünü reddetmiştir (Erdal, 1991: 457).

[3446] Wilkens, 2021: 927b.

[3447] Clauson, 1972: 686a.

[3448] *kiçe* (< *ki+çe* "gece"), *kin* (< *ki+n* "sonra"), *kirü* (< *ki+rü* " geri") aynı kökün türevleridir (Kaya, 2008: 172).

●**yirtinçü** "yeryüzü" < *yir**+tin**+çü*

[< *yér+tin+çü* (Erdal, 1991: 106), < *yir+tin+çü* (Eraslan, 2012: § 149)]

yir "yer"[3449], *yirtin*[3450], *yirtünçü* "dünya, yeryüzü"[3451] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **yirtinçülüg**

Ekin değerlendirilmesi:

Korkmaz, bu ekin ayrılma hal eki {+tIn} ile yer yön zarfları yapan {+tIn} ekinin aynı ek olduğunu belirtmekte, ekin yer-yön zarfı işlevinin ise daha sonra meydana geldiğini söylemektedir (Korkmaz, 2018: 14).

Bu süreci ise üç basamakta açıklamaktadır:

1. Eski Türkçenin bazı metinlerinde yön adları için kullanılan kelimeler şunlardır*: bır, bir, biri* "güney", *yır, yir, yırı, ir* "kuzey", *oñ* "doğu, batı, güney", *kün* "güney", *tag* "kuzey"

2. Bu örnekler metinlerde, *yıñak, sınar, yir* vb. isimlerin önünde ayrılma hal eki alarak sıfat işlevinde kullanılmıştır: *tagdın yıñak* "kuzeyde", *öñdin kidin yir* "doğudaki ve batıdaki yer" gibi.

3. Sıfat görevinde kullanılan bu kelimelerin kısaltılmış (eksiltili) kullanımıyla oluşur. Sıfatın önündeki ismin düşmesi anlamın sıfat üzerine eklenmesine neden olmuştur. Böylece ayrılma hal eki kendi görevini kaybetmiş ve eklendiği kelime içinde kalıplaşmaya uğramıştır (Korkmaz, 2018: 15-16).

5.19. {-A/-I/-U}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 53 kelime bulunmaktadır:

●**aglatı** "özellikle, pek çok" < *agla-t-ı*

[< *aglat-ı* (UW, 1977: 71a; Erdal, 1991: 797)]

agla-[3452] "boş kalmak"[3453], *aglat-* "yalnız bırakmak"[3454] biçiminde gelişmiştir.

aglatı artuk "pek çok", *aglatı takı* "bundan başka" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**akuru** "yavaş, alçak (ses), sessiz" < *akru- > akur-u > akuru*

[< *ak-ru- > akuru* (Brockelmann, 1951: § 134), < **akur-, akr-u* (UW, 1979: 82b), < *ak-ur-u* (Erdal, 1991: 726)]

[3449] Wilkens, 2021: 889a.
[3450] Erdal, 1991: 106.
[3451] Wilkens, 2021: 891a.
[3452] Aynı tabandan türeyen *agla-t-* "yalnız bırakmak" biçimi de vardır (UW, 1977: 71a).
[3453] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 543.
[3454] Wilkens, 2021: 20a.

akru- "yavaş, alçak"[3455] > **akur-* biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **akurukaya**

●**alku** "hepsi, tamamı" < *al-k-u*

[< *alk-u* (Clauson, 1972: 137a; UW1979, 100b; Korkmaz, 2018: 58; Ağca, 2007: 6), < *alko* (Erdal, 1991: 587)[3456], < *al-k-u* (Gabain, 1988: § 272)]

al- "almak"[3457], *alk-* "yok etmek, ortadan kaldırmak, bitirmek"[3458] AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **alkugun**

●**amru** "sürekli, daima" < **amı-r-u*

[< *amru* (Clauson, 1972: 162b) < **amır-u* (UW, 1979: 125a; Erdal, 1991: 726)]

**amı-* "*sakinleşmek", **amır-*[3459] "*huzurlu olmak, sakinleşmek" biçiminde gelişmiştir.

●**ara** "ara, orta, arasında, ortasında" < *ar-a*

[< *ara* (Brockelmann, 1951: 181; Clauson, 1972: 196a; Gabain, 1988: § 317), < *ar-a ?* (Hacıeminoğlu, 2015: 5)]

ar- ∼ *yar-* "kırmak, parçalamak"[3460] kökünden türemiştir.

●**arıtı** "tamamen, tümüyle" < *arı-t-ı*

[< *arıt-ı* (Clauson, 1972: 211a; UW, 1981: 194; Erdal, 1991: 797) < *arı-t-ı* (Ağca, 2013b: 66)]

arı- "temiz olmak"[3461], *arıt-* "temizlemek"[3462] AY'de tanıklanmaktadır.

●**arkuru** "çapraz geçmek, bir yandan öbür yana" < **ark-ur-u*

[< **arkur-u* (Clauson, 1972: 219a; UW, 1981: 200a), < *arkuru* (Erdal, 1991: 726[3463]), < *ark-ur-u* (Arat, 1965: not. 35_{19})]

**ark-, arkur-* "çapraz gitmek"[3464] biçiminde gelişmiştir.

arkuru turkuru "enine boyuna" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**aşnu** "önce, evvel, ilk önce, … den önce" < *aş-un-u* > *aşnu*

[3455] Wilkens, 2021: 26a.
[3456] Erdal, kelimeyi *alko* biçiminde okumuş ve *alk-* ile arasında herhangi bir bağlantının olmadığını belirtmiştir (Erdal, 1991: 587, dip. 226).
[3457] Wilkens, 2021: 27a.
[3458] UW, 1979: 95a; Wilkens, 2021: 29b.
[3459] UW, 1979: 118a.
[3460] Wilkens, 2021: 866a.
[3461] Wilkens, 2021: 59b.
[3462] Wilkens, 2021: 62a.
[3463] *arkuk* "inatçı, aksi, dik kafalı" ile ilişkili olabileceğini belirtmiştir (Erdal, 1991: 726).
[3464] Arat, 1965: not. 35_{20}.

[< *aşnu* (Brockelmann, 1951: 182; < *aşun-u* > *aşnu* Clauson, 1972: 263; UW, 1988: 243b; Ağca, 2007: 6), < *aş-ın-u* > *aşnu* (Erdal, 1991: 590, 632), < **aşun-u* (Gabain, 1988: § 272; Hacıeminoğlu, 2015: 10), < *aş-un-u* (Korkmaz, 2018: 59)]

aş- "aşmak"[3465], *aşun-* "üstün olmak, geçmek"[3466] biçiminde gelişmiştir.

●**aşunmaklaşu** "geçmeye çalışarak, rekabet ederek" < *aş-un-mak+la-ş-u*

[< **aşunmak+laş-u* (UW, 1988: 246a), < *aşun-maklaşu* (Erdal, 1991: 575)]

aş- "aşmak, geçmek"[3467], *aşun-* "üstün olmak, geçmek"[3468], **aşunmak* "üstün olma", **aşunmakla-* "üstün olmak", **aşunmaklaş-* "geçmeye çalışmak, rekabet etmek" biçiminde gelişmiştir.

●**azu** "yahut, ya da" < *az-u*

[< *azu* (Clauson, 1972: 280a), < *az-u* (UW, 1994: 324a; Hacıeminoğlu, 2015: 121; Korkmaz, 2018: 63)]

az- "yoldan çıkmak"[3469] kökünden türemiştir.

●**basa** "ondan sonra, sonra" < *bas-a*

[< *basa* (Brockelmann, 1951: 182), < *bas-a* (Clauson, 1972: 371b; Erdal, 1991: 403, Ağca, 2007: 6)]

bas- "basmak"[3470] AY'de tanıklanmaktadır.

●**birkerü** "beraber, birlikte" < *bir+ker-ü*

[< *bir+ger-ü* (Gabain, 1988: § 87; Erdal, 1991: 746)]

bir "bir"[3471], *birik-* "birleşmek, bir olmak"[3472], **bir*(*i*)*ker-* "birleştirmek" biçiminde gelişmiştir.

●**çınkaru** "derinlemesine, dikkatle, iyice" < Çin. 眞 *chên* (G. 589) + T. + *karu* < *çın+kar-u*

[< *çın+garu* (Gabain, 1959: § 459), < *çın+gar-u* (Gabain, 1988: § 87; Erdal, 1991: 746; Uçar, 2009: 372)]

çın < Çin. 眞 *chên* "gerçek, doğru"[3473], *çınkar-* "araştırmak, analiz etmek"[3474] biçiminde gelişmiştir.

[3465] Wilkens, 2021: 75b.
[3466] Wilkens, 2021:
[3467] Wilkens, 2021: 75b.
[3468] Wilkens, 2021: 78a.
[3469] Wilkens, 2021: 92a.
[3470] Wilkens, 2021: 145a.
[3471] Wilkens, 2021: 176b.
[3472] Wilkens, 2021: 179b.

●**eñeyü** "özellikle, özel" < *eñ+e-yü*

[< *anaru* (Clauson, 1972: 190), < *eñe-yü* "damgalanmış, hususi, özel" (Sertkaya, 1985: 168[3475]), < *eñ+e-yü* (Erdal, 1991: 427)]

eñ " yüz rengi, beniz, bet beniz, görünüş"[3476], **eñe-* "*özel olmak, ayrılmak, farklılaşmak" biçiminde gelişmiştir.

●**erte**[3477] "çok" < *ert-e*

[< *érte* (Clauson, 1972: 202b), < *ert-e* (Azılı, 2021: 101)]

ert- "içinden geçmek, ortasından geçip gitmek"[3478] AY'de tanıklanmaktadır.

erte ked "çok" ikileme olarak kullanılmaktadır.

●**içkerü** "içeriye doğru" < *iç+ker-ü*

[< *iç+gerü* (Clauson, 1972: 25b; Gabain, 1988: § 393), < *iç+ger-ü* (Hamilton, 2020: 93)]

iç "iç"[3479], *içker-* "içine almak" AY'de tanıklanmaktadır.

●**kata** "kez, defa" < *kat-a*

[< *kat-a* (Clauson, 1972: 596a; Gabain, 1988: § 299; Erdal, 1991: 403; Hacıeminoğlu, 2015: 310; Ağca, 2018: 19)]

kat- "eklemek"[3480] AY'de tanıklanmaktadır.

●**katnayu** "tekrar" < *kat-ı-n+a-y-u*

kat- "eklemek"[3481], *katın* "tekrar tekrar, birkaç defa"[3482], *katna-* "tekrar etmek, tekrarlamak"[3483] biçiminde gelişmiştir.

ikileyü katnayu "tekrar" ikileme biçiminde kullanılmıştır.

●**kavıra** "dar, sıkı, kısa, özet" < **kav-ır-a*

[< *kavır-a* (Erdal, 1991: 55)]

**kav-* "*daraltmak", *kavır-* "bir araya getirmek, toplamak; cezalandırmak"[3484] biçiminde gelişmiştir.

Genişlemiş şekli için → **kavırakaya**

[3473] Wilkens, 2021: 228a.
[3474] Wilkens, 2021: 229a.
[3475] *eñe-* "(hayvan) kulağını damgalamak".
[3476] Wilkens, 2021: 108b.
[3477] AY'de tek bir madde olan *erte* iki ayrı madde kabul edilmiştir: *erte* "erken" (str. 58), *erte* "çok" (str. 77).
[3478] Wilkens, 2021: 119a.
[3479] Wilkens, 2021: 292b.
[3480] Wilkens, 2021: 343a.
[3481] Wilkens, 2021: 343a.
[3482] Wilkens, 2021: 345b.
[3483] Wilkens, 2021: 346a.
[3484] Clauson, 1972: 585b.

●**kiñürü** "ayrıntılı olarak" < *kiñ+ü-r-ü*

[< *kéñü-r-ü* (Erdal, 1991: 728)]

kiñ "geniş"[3485], *kiñü-* "genişlemek"[3486], *kiñür-* "genişletmek"[3487] biçiminde gelişmiştir.

●**koturu** "iyice, tamamen, tamamıyla, bütünüyle, eksiksiz" < *kotur-u*

[< *kodur-u* (Räsänen, 1969: 275a; Clauson, 1972: 606a), < *kwdur-u* (Erdal, 1991: 728), < *kutur-u* (Uçar, 2013c: 175)]

kotur- "boşaltmak"[3488] tabanından türemiştir.

●**ogşatı** "benzer" < *oguş+a-t-ı* > *ogşatı*

[< *ohşa-t-ı* (Clauson, 1972: 97b; Erdal, 1991: 797)]

oguş "boy, kabile"[3489], *ogşa-* "benzemek"[3490], *ogşat-* "benzetmek, karşılaştırmak"[3491] biçiminde gelişmiştir.

●**oza** "eskiden önce, evvel" < *oz-a*

[< *oz-a* (Brockelmann, 1951: 183; Clauson, 1972: 280a; Erdal, 1991: 403)]

oz- "kurtulmak"[3492] AY'de tanıklanmaktadır.

●**örü** "yukarıya, yukarıya doğru" < *ör-ü*

[< *ör-ü* (Clauson, 1972: 197b; Erdal, 1991: 226)]

ör- "yükselmek"[3493] AY'de tanıklanmaktadır.

●**ötgürü** "-den dolayı"< *öt-gür-ü*

[< *öt-gür-ü* (Clauson, 1972: 54a; Gabain, 1988: § 280; Erdal, 1991: 756), < *ötgür-ü* (Ağca, 2007: 6)]

öt- "nüfuz etmek, geçmek, vakıf olmak"[3494], *ötgür-* "açıklamak, kavramak"[3495] AY'de tanıklanmaktadır.

●**ötrü** "sonra" < *öt-ür-ü* > *ötrü*

[< *öt-ür-ü* (Clauson, 1972: 64b; Gabain, 1988: § 281; Erdal, 1991: 728; Korkmaz, 2018: 64), < *ötür-ü* (Ağca, 2007: 6)]

[3485] Wilkens, 2021: 364a.
[3486] Wilkens, 2021: 365a.
[3487] Wilkens, 2021: 365a.
[3488] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 732.
[3489] Wilkens, 2021: 788a.
[3490] Wilkens, 2021: 503a.
[3491] Wilkens, 2021: 503b.
[3492] Wilkens, 2021: 520a.
[3493] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 789.
[3494] Wilkens, 2021: 542b.
[3495] Wilkens, 2021: 543a.

öt- "nüfuz etmek, geçmek, vakıf olmak"[3496], *ötür-* "tamamıyla anlamak"[3497] biçiminde gelişmiştir.

●**sayu** "herkes, her biri" < *sa-yu*

[< *sa-y-u* (Gabain, 1988: § 283; Hacıeminoğlu, 2015: 80)]

sa- "saymak, düşünmek, dikkat etmek"[3498] kökünden türemiştir.

●**seçe** "özel, ayrı, seçkin" < *seç-e*

[< *seç-e* (Clauson, 1972: 795a)]

seç- "seçmek"[3499] kökünden türemiştir.

●**soka** "işte, tam" < *sok-a*

[< *sok-a* (Gabain, 1988: § 232; Erdal, 1991: 381)]

sok- "sokmak, vurmak, yıkmak"[3500] kökünden türemiştir.

●**takı** "ve, dahi, de/da, artık" < *tak-ı*

[< *tak-ı* (Clauson, 1972: 466a; Hacıeminoğlu, 2015: 195, 255; Korkmaz, 2018: 61), < *takı* Erdal, 1991: 340[3501])]

tak- "bağlamak, takmak"[3502] kökünden türemiştir.

aglatı takı "bundan başka" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tapa** "-e doğru, karşı, yönünde" < *tap-a*

[< *tap-a* (Clauson, 1972: 435; Gabain, 1988: § 284; Erdal, 1991: 403; Ağca, 2007: 6)]

tap- "bulmak"[3503] AY'de tanıklanmaktadır.

●**taşkaru** "dışarıya, dışarı" < *taş+kar-u*

[< *taş+garu* (Clauson, 1972: 563a; Uçar, 2009: 378; Hacıeminoğlu, 2015: 80)]

taş (2) "dış, dışarı"[3504], *taşkar-* "dışarı çıkarmak"[3505] AY'de tanıklanmaktadır.

●**tavratı** "hemen, çabuk" < *tavra-t-ı*

[< *tavra-t-ı* (Erdal, 1991: 797)]

tavra- "acele etmek"[3506], *tavrat-* "acele ettirmek"[3507] biçiminde gelişmiştir.

[3496] Wilkens, 2021: 542b.
[3497] Wilkens, 2021: 545a.
[3498] Wilkens, 2021: 570b.
[3499] Wilkens, 2021: 592b.
[3500] Wilkens, 2021: 619b.
[3501] Erdal, *tak-* fiili ile ilişkisinin doğru olmadığını belirtmektedir (Erdal, 1991: 340).
[3502] Wilkens, 2021: 664b.
[3503] Wilkens, 2021: 673b.
[3504] Wilkens, 2021: 680b.
[3505] Wilkens, 2021: 681b.
[3506] Clauson, 1972: 443b.
[3507] Eraslan, 2012: 606b.

terk tavratı "hızlı, çabuk" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tegi** "kadar, değin, dek" < *teg-i*

[< *teg-i* (Clauson, 1972: 477; Gabain, 1988: § 285; Erdal, 1991: 403; Hacıeminoğlu, 2015: 93-94; Korkmaz, 2018: 65; Ağca, 2007: 6)]

teg- "ulaşmak, değmek, varmak"[3508] AY'de tanıklanmaktadır.

●**tegre** "etraf, dört taraf, çevre" < *teg-ir-e*

[< *tegir-e* > *tegre* (Brockelmann, 1951: 185; < **tegir-e* > *tegre* (Clauson, 1972: 485b), < *tegür-e* < *tegre* (Gabain, 1988: § 286), < *teg-ir-e* (Korkmaz, 2018: 65)]

**teg-* "*çevirmek", **tegir-*[3509] "*döndürmek, devirmek" biçiminde gelişmiştir.

●**tetrü** "yanlış, ters" < *tet-ür-ü*

[< **tétür-ü* (Clauson, 1972: 459a), < *tertrü ~ tetrü* (Erdal, 1991: 729)]

**tet-, *tetür-* biçiminde gelişmiştir.

●**titrü ~ titürü** "iyice" < *tit-**ür-**ü*

[< *tétrü* (Erdal, 1991: 730)]

tit- "direnmek"[3510], **titür-* biçiminde gelişmiştir.

●**titürü → titrü**

●**toga** "hastalık" < *tog-a*

[< *tug-a* (Clauson, 1972: 466b), < *tog-a* (Erdal, 1991: 403)]

tog- "doğmak"[3511] AY'da tanıklanmaktadır.

ig toga "hastalık" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Genişlemiş şekli için → **togasız**

●**turkaru** "daima, her zaman" < *tur-*(*u*)*k-ar-u*

[< **turk+garu* Clauson, 1972: 542a)]

tur- "durmak"[3512], *turuk-* " durmak, ara vermek"[3513], **turkar-* biçiminde gelişmiştir.

●**turkuru** "uzunlamasına, boylamasına" < *turk+ur-u*

[< *turkuru* (Clauson, 1972: 542a)]

turk "uzunluk"[3514], **turkur-* biçiminde gelişmiştir.

[3508] Wilkens, 2021: 688a.
[3509] Clauson, 1972: 485b.
[3510] Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 884.
[3511] Wilkens, 2021: 752b.
[3512] Wilkens, 2021: 758a.
[3513] Wilkens, 2021: 761a.
[3514] Wilkens, 2021: 759b.

arkuru turkuru "enine boyuna" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**tüketi** "bütünüyle, tamamen" < **tü-k+e-t-i*

[< *tüket-i* (Clauson, 1972: 479b; Erdal, 1991: 798), < *tüke-t-i* (Ağca, 2007: 6)]

**tü-, *tük, tüke-* "bitmek"[3515], *tüket-* "bitirmek"[3516] biçiminde gelişmiştir.

●**udu** "peşinden, ardı sıra" < *ud-u*

[< *ud-u* (Gabain, 1988: § 105[3517]; Erdal, 1991: 212; Eraslan, 2012: § 195; Hacıeminoğlu, 2015: 199; Korkmaz, 2018: 62; Polat, 2020: 493)]

ud- "takip etmek"[3518] kökünden türemiştir.

●**ugrayu**[3519] "bilhassa, özellikle" < *ugur+a-yu*

[< *ug(u)r+a-yu* (Erdal, 1991: 428)]

ugur "fırsat, sebep"[3520], *ugra-* "planlamak, niyet etmek"[3521] biçiminde gelişmiştir.

●**ulatı** "ve, devamla, -den başka" < *ul+a-t-ı*

[< *ulat-ı* (Clauson, 1972: 134a; Gabain, 1988: § 287; Erdal, 1991: 798; Hacıeminoğlu, 2015: 104, 199; Korkmaz, 2018: 62)]

ul "dip, temel"[3522], *ula-* "bağlamak, uzatmak, devam ettirmek"[3523], *ulat-* "yaymak"[3524] biçiminde gelişmiştir.

●**utru** "karşı, -e doğru" < *ut-ur-u*

[< *utur-u* (Brockelmann, 1951: 185[3525]) < **utur-u* Clauson, 1972: 64a; Gabain, 1988: § 289), < *utur-u* (Hacıeminoğlu, 2015: 104)]

ut- "yenmek, üstesinden gelmek"[3526], **utur-*[3527] "*karşı durmak, direnmek" biçiminde gelişmiştir.

●**uzatı** "daima, her zaman" < *uz+a-t-ı*

[< *uzat-ı* (Clauson, 1972: 282b; Erdal, 1991: 798)]

uz "uzak", *uza-* "uzamak"[3528], *uzat-* "uzağa göndermek, uzaklaştırmak" biçiminde gelişmiştir.

[3515] Wilkens, 2021: 769b.
[3516] Wilkens, 2021: 770b.
[3517] Gabain {-u} ekleri arasında değerlendirmiştir.
[3518] Wilkens, 2021: 784b.
[3519] AY'de madde başı yapılmamış.
[3520] Wilkens, 2021: 788a.
[3521] Wilkens, 2021: 787b.
[3522] Clauson, 1972: 124a.
[3523] Wilkens, 2021: 790a.
[3524] Wilkens, 2021: 791a.
[3525] < *utur-un-* > *utrun-, utur-uş* > *utruş* biçimleri de vardır (Brockelmann, 1951: 185).
[3526] Wilkens, 2021: 806a.
[3527] Clauson, 1972: 67b.

ürüg uzatı "daima sürekli" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

●**yanturu** "tekrar, bir kez daha, bundan başka" < **ya-n-tur-u*

[< *yantur-u* (Clauson, 1972: 948), < *yan-tur-u* (Erdal, 1991: 830)]

**ya-* "*dönmek, yaklaşmak", *yan-* "geri dönmek"[3529], *yantur-* "geri döndürmek"[3530] biçiminde gelişmiştir.

●**yapa** "tamamen, büsbütün" < *yap-a*

[< *yap-a* (Uçar, 2017a: 123)]

yap- "kapamak" AY'de tanıklanmaktadır.

●**yene** "yine" < *yan-a* > *yene*

[< *yan-a* (Clauson, 1972: 943a; Gabain, 1988: § 232; Erdal, 1991: 403; Ağca, 2007: 6)]

**ya-* "*dönmek, yaklaşmak", *yan-* "geri dönmek" biçiminde gelişmiştir.

●**yileyü** "aldatıcı" < **yil+e-yü*

[< **yil+leyü* (Erdal, 1991: 408)]

yil "yel, rüzgar"[3531], **yile-* biçiminde gelişmiştir.

●**yokaru** "yukarı" < *yok+ar-u*

[< **yok+gArU* (Clauson, 1972: 906b), < *yok+ar-u* (Erdal, 1991: 452- 453)]

yok "yukarı"[3532], **yokar-* biçiminde gelişmiştir.

●**yükerü**[3533] "şimdi, halen" < **yü-k+er-ü*

[< **yüg+gerü* (Clauson, 1972: 915a; Erdal, 1991: 165)]

**yü-* "yüklemek", *yük* "yük", **yüker-* biçiminde gelişmiştir.

Genel değerlendirme:

1. Konsonantla biten tabanlara gelir.

2/1. Kendisinden önce gelen ekler:

{-(X)t-}: *aglatı, arıtı, ogşatı, tavratı, tüketi, ulatı, uzatı*

{-(X)k-}: *alku*

{-(X)r-}: *amru, arkuru, kavıra, kiñürü, ötrü, tegre, tetrü, titrü, turkaru, utru*

{-(X)n-}: *aşnu*

{-(X)ş-}: *aşunmaklaşu*

{+kAr-}: *birkerü, çınkaru, içkerü, taşkaru*

[3528] Wilkens, 2021: 811b.
[3529] Wilkens, 2021: 860a.
[3530] Wilkens, 2021: 861b.
[3531] Wilkens, 2021: 885b.
[3532] Clauson, 1972: 896b.
[3533] AY'deki *yügerü* kelimesi *yükerü* olarak okundu.

{+A-}: *eñeyü, katnayu, ugrayu, yileyü*

{-gUr-}: *ötgürü*

{+(A)r-}: *turkuru, yokaru, yükerü*

{-DUr-}: *yanturu*

2/2. Kendisinden sonra gelen ekler:

{+kAyA}:*akurukaya, kavırakaya*

{+gUn}: *alkugun*

3. Ekin işlevi:

Zarf fiil eklerinin eklendikleri fiillerle kaynaşıp kalıplaşmasından isim, sıfat, edat ve zarflar oluşur.

5.20. {-Ar}

AY'de, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**sever** "sevgili, sevimli" < *sev-er*

[< *sev-er* (Gabain, 1988: § 150; Korkmaz, 2018: 51)]

sev- "sevmek"[3534] AY'de tanıklanmaktadır.

sever amrak "sevgili, sevilen" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

Ekin değerlendirilmesi:

Geniş zaman isim fiil eki kalıplaşarak sıfat türetir.

5.21. {-gmA}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

●**imerigme ~ imirigme** "toplanmış, bir araya gelmiş" < *ime+r-igme*

[< *ime+r-igme* (Tezcan, 1975: § 639; Erdal, 1991: 500) < **im-er-igme* (Çetin, 2018: 131-140)]

ime "birlikte yapılan iş"[3535], *imer-* "toplanmak, bir araya gelmek"[3536] biçiminde gelişmiştir.

●**imirigme → imerigme**

5.22. {-mIş}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**yimiş** "karşılık, ödül, meyve" < *yi-miş*

[3534] Wilkens, 2021: 599b.
[3535] Tezcan, 1975: § 639.
[3536] Tezcan, 1975: § 639.

[< *yé-miş* (Räsänen, 1969: 197a; Clauson, 1972: 938b; Eren, 2020: 569a)]

yi- "yemek"[3537], *yimiş* "meyve, yemiş"[3538] AY'de tanıklanmaktadır.

tüş yimiş "meyve, semere; ödül, mükâfat, karşılık" ikileme biçiminde kullanılmaktadır.

5.23. {-tI}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 2 kelime bulunmaktadır:

●**utguratı** "kesinlikle, şüphesiz" < *utgur-a-tı*

[< *odgura-tı* (Clauson, 1972: 49a)]

●**yañırtı** "yeniden, tekrar" < *yañı+r-tı*

[< *yañı-r-tı* (Clauson, 1972: 952b), < *yañı+r-tı* (Erdal, 1991: 798; Erdal, 2004: 331), < *yanırt-ı* (Uçar, 2021a: 25)]

yañı "yeni", **yanır-* biçiminde gelişmiştir.

5.24. {-yIn}

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**iyin** "doğrultusunda, göre" < *i-yin*

[< *éyin* (Clauson, 1972: 274a), < *éy-in* (Erdal, 2004: 334), < *iy-in* (Gabain, 1988: § 296; Eraslan, 2012: 306; Hacıeminoğlu, 2015: 49; Polat, 2020: 489), < **i-yin* (Tekin, 1987: 165)]

**i-*[3539] "*takip etmek" tabanından türemiştir.

5.25. {-yUk}

AY'de, bu ekle genişlemiş 1 kelime bulunmaktadır:

●**eñeyük** "özellikle, özel" < *eñ+e-yük*

[< *eñen-yük* (UW, 1988: 381b; Erdal, 1991: 598)]

eñ "yüz rengi, beniz, bet beniz, görünüş"[3540], **eñe-* "*özel olmak, ayrılmak, farklılaşmak" biçiminde gelişmiştir.

[3537] Wilkens, 2021: 882a.
[3538] Wilkens, 2021: 888a.
[3539] *iz* (< *i-z* "iz") aynı kökten türemiş olmalı.
[3540] Wilkens, 2021: 108b.

ALTINCI BÖLÜM

KELİME BİRLEŞMESİ

AY'de, varyantlar dâhil, bu ekle genişlemiş 8 kelime bulunmaktadır:

●**birök** "eğer, şayet" < *bir* + *ök*

[< *bir* (*?*) +*ök* (Gabain, 1988: § 417)]

bir "bir" ve *ök* "dahi, bile" AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekil için → **birökçi**

●**burkan** "buddha" < *bur* + *kan*

[< *bur*+*kan* (Eraslan, 2012: § 164)]

Çin. *bur* "*buddha*"[3541] ve T. *kan* "hükümdar, han"[3542] biçiminde oluşmuştur.

Genişlemiş şekil için → **burkanlıg**

●**edgül** "iyidir" < *edgü* + *ol*

[< *edgü ol* (UW, 1994: 351b)]

edgü "iyi" ve *ol* "o" AY'de tanıklanmaktadır.

●**etöz** "vücut, beden" < *et* + *öz*

et "vücut" ve *öz* "ruh" AY'de tanıklanmaktadır.

Genişlemiş şekil için → **etözlüg**

●**ınçıp** "böylelikle, sonra, fakat, lakin" < *ınça* + *tip*

[< *ança erip* > *ançıp/ınçıp* (Clauson, 1972: 173b)]

ınça "öyle, şöyle" ve *tip* "diye, deyip" AY'de tanıklanmaktadır.

●**muntag** "böyle, bunun gibi" < *munı* + *teg*

[< *bu*+*n*+*teg* (Clauson, 1972: 349b), < *munı*+*teg* (Eraslan, 2012: 225)]

munı "bunu" ve *teg* "gibi" AY'de tanıklanmaktadır.

●**neçök** "nasıl" < *neçe* + *ök*

[< *ne*+*çük* (Clauson, 1972: 775b, Eraslan, 2012: § 150), < **ne*+*çe*+*ök* (Korkmaz, 2018: 23), < *neçe* +*ök* (Eraslan, 2012: 590b)]

neçe "nasıl" ve *ök* "dahi, bile" AY'de tanıklanmaktadır.

●**neteg** "nasıl" < *ne* + *teg*

[< *ne*+*teg* (Clauson, 1972: 776b; Eraslan, 2012: 590b)]

ne "ne" ve *teg* "gibi" AY'de tanıklanmaktadır.

[3541] Wilkens, 2021: 200a.
[3542] Wilkens, 2021: 277b.

SONUÇ

Altun Yaruk'ta 3641 madde başı vardır. Bu incelemede 2414 türemiş kelime, 158 ek tespit edildi. Aşağıda eklerin beş kategorideki dağılımı gösterildi:

İSİMDEN İSİM YAPMA EKLERİ			
Yapım Eki	Türemiş Kelime Sayısı	Yapım Eki	Türemiş Kelime Sayısı
{+(A)ç}	2	{+gIl}	1
{+(A)gU}	10	{+gU}	6
{+(A)ñ}	6	{+gUn}	3
{+(I)ş}	1	{+Il}	2
{+(X)nç}	13	{+IñIrI}	1
{+(X)t}	9	{+kAk}	2
{+AgUt}	2	{+kAyA, +kInA}	39
{+Ak}	2	{+lA}	7
{+An} (1)	3	{+lAn}	2
{+An} (2)	1	{+lXg}	301
{+AñU}	2	{+lXk}	13
{+Ar}	10	{+mAn}	1
{+Ay}	1	{+mtI}	1
{+ç}	1	{+ntI}	1
{+çA}	4	{+r}	2
{+çAk}	2	{+rA}	4
{+çI}	32	{+rAk}	7
{+çIn}	1	{+sIg}	3
{+çU}	1	{+sUk}	1
{+çUk}	3	{+sXz}	187
{+DAm}	7	{+ş}	1
{+dAş}	2	{+tUn}	1
{+DI}	2	{+tXz}	3
{+dIk}	1	{+Xk}	7
{+dXñ}	2	{+Xm}	1
{+dXrtI}	3	{+y}	1
{+gA}	1	{+z} (1)	5
{+gAç}	2	{+z} (2)	1
{+gAk}	2	**TOPLAM**	**TOPLAM**
{+gAn}	2	**58 Ek**	**716 kelime**

İSİMDEN FİİL YAPMA EKLERİ			
Yapım Eki	Türemiş Kelime Sayısı	Yapım Eki	Türemiş Kelime Sayısı
{+(A)r-}	8	{+lA-}	99
{+(X)k-}	20	{+rA-}	3
{+(X)l-}	1	{+sA-}	2
{+(X)r-}	17	{+sI-}	2
{+A-}	85	{+sIrA-}	8
{+Ad-}	10	{+tA-}	6
{+Al-}	1	{+X-}	32
{+kA-}	9	{+XrkA-}	10
{+kAr-}	10	**TOPLAM**	**TOPLAM**
{+kXr-}	5	**18 Ek**	**318 kelime**

FİİLDEN İSİM YAPMA EKLERİ			
Yapım Eki	Türemiş Kelime Sayısı	Yapım Eki	Türemiş Kelime Sayısı
{-(X)g}	142	{-gUçI}	8
{-(X)k}	85	{-gUk}	3
{-(X)l}	9	{-gUn}	1
{-(X)m}	27	{-mA}	3
{-(X)ñ}	5	{-mAk}	4
{-(X)nç}	64	{-mAn}	1
{-(X)nçIg}	16	{-mI}	1
{-(X)nçU}	9	{-mIk}	2
{-(X)ş}	35	{-mUr}	2
{-(X)t}	17	{-p}	3
{-(X)z}	16	{-r}	3
{-Ak}	2	{-tUk}	1
{-ç}	2	{-vA}	1
{-dX}	2	{-vI}	4
{-gA}	15	{-X}	29
{-gAk}	8	{-Xn}	32
{-gAn}	6	{-yAk}	1
{-gI}	2	**TOPLAM**	**TOPLAM**
{-gIn}	2	**37 Ek**	**586 Kelime**
{-gU}	23		

FİİLDEN FİİL YAPMA EKLERİ			
Yapım Eki	Türemiş Kelime Sayısı	Yapım Eki	Türemiş Kelime Sayısı
{-(X)d-}	13	{-çI-}	1
{-(X)gsA-}	3	{-çIr-}	1
{-(X)k-}	12	{-DUr-}	82
{-(X)l-}	126	{-gAr-}	2
{-(X)n-}	140	{-gUr-}	19
{-(X)r-}	75	{-rA-}	2
{-(X)ş-}	51	{-sXk-}	4
{-(X)t-}	109	{-tIr-}	4
{-(X)z-}	9	{-trI-}	2
{-A-}	4	**TOPLAM**	**TOPLAM**
{-AlA-}	1	**20 Ek**	**660 Kelime**

EK KALIPLAŞMASI			
Yapım Eki	Türemiş Kelime Sayısı	Yapım Eki	Türemiş Kelime Sayısı
{+(X)n}	7	{+lAyU}	8
{+A}	2	{+m}	3
{+ArU}	2	{+tIrAn}	2
{+çA}	4	{+tXn}	6
{+çI}	1	{-A / -I / -U}	53
{+çXlAyU}	8	{-Ar}	1
{+DA}	3	{-gmA}	2
{+DADA}	4	{-mIş}	1
{+DI}	1	{-tI}	2
{+DInkI}	3	{-yIn}	1
{+DIrDIn}	1	{-yUk}	1
{+DXrtI}	3	**TOPLAM**	**TOPLAM**
{+I}	4	**26 Ek**	**133 Kelime**
{+lAtI}	2		

KELİME BİRLEŞİMİ	
Kelime Birleşimi	8

AY'deki aşağıdaki madde başları Kaya'dan farklı okundu:

atkak → atkag

azag → azak

bödi- → büdi-

büksil- → bükşil-

bükük → bökük

kiginç → kikinç

kedgir → ketkir

koşur- → kokur-

kögüz → köküz

kögüzlüg → köküzlüg

kükre- → kökre-

kükrege- → kökrege-

olınçıg → ulınçıg

seviñiri → savıñırı

sizik → sizig

siziklig → siziglig

sögit- → sökit-

tamtul- → tamdul-

uçıg → uçık

uyal ~ üyel → üvel

üstürti → üzdürti

yadıga- → yatıka-

yıkıglıg → yıgıglıg

yırınçıg → yirinçig

yolan- → yölen-

yutun- → yodun-

yügerü → yükerü

KAYNAKÇA

Ağca, F. (2007). Eski Türkçede {-A/-I/-(y)U} Ünlü Zarf-Fiil Eklerinin Farklı Bir İşlevi Üzerine. *Türkbilig,* 13, 3-17.

Ağca, F. (2008). Dîvânu Lugâti't-Türk'ün Ses-Yazım Özellikleri. *Kâşgarlı Mahmûd Kitabı,* Ed. F. S. Barutçu Özönder. (s. 175-187) içinde. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Ağca, F. (2010). Eski Türkçe *-gA(y)sUg* Eki ve Ekin Tarihî Türk Dili Alanındaki Biçimleri Üzerine. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*. 7/1, 231-250.

Ağca, F. (2010). *Budist Türk Çevresi Metinlerinde Olumsuzluk ve Yokluk Şekilleri.* Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Ağca, F. (2013a) Eski Türkçe Metinlerde Anlamsal ve Fonksiyonel Açıdan *idi* ve *ige/iye/ie* Sözcükleri Üzerine. *Bengü Belek Ahmet Bican Ercilasun Armağanı,* Ed. B. Gül. (s. 65-79) içinde. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Ağca, F. (2013b). Türk Budist Çevresi Metinlerinde Bir Gramerleşme Örneği Olarak *arıtı* Sözcüğü. *Bengü Bitig Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı*. Ed. B. Gül, F. Ağca, F. Gökçe. (s. 63-74) içinde. Ankara: Türkbilig Yayınları.

Ağca, F. (2015). Eski Türkçe *kö:k teŋri* ve *kö:k kalık* İkilemeleri Üzerine. *Türkbilig,* 30, 201-221.

Ağca, F. (2018). Eski Uygurcada Katlama Zarfları. *Köktürk Yazısının Okunuşunun 125. Yılında Orhun'dan Anadolu'ya Uluslararası Türkoloji Sempozyumu.* 1. (s. 14-24) içinde. İstanbul: Kesit.

Ağca, F. (2020). Çokluk İşaretleyicisi Olarak Eski Türkçe *telim* (Eot: *delim*) Sözcüğü ve Kökeni Üzerine. *Türkbilig,* 40, 49-62.

Ağca, F. (2021a). *Dillik Ölçütlere Göre Eski Uygurca Metinlerin Tarihlendirilmesi.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Ağca, F. (2021b). Eski Türkçe Çağı: Eski Uygurca Dönemi. *Kökler. Yay Çeken Kavimlerin Şafağı. Dil, Arkeoloji, Tarih, Antropoloji ve Etnoğrafya Işığında Altay Haklarının Kökeni.* Haz. S. Çirkin. C. I. (s. 383-438) içinde. İstanbul: Ötüken.

Aksan, D. (2003). *En Eski Türkçe'nin İzlerinde*. İstanbul: Multilingual.

Aksan, D. (2015). *Her Yönüyle Dil.* Ana Çizgileriyle Dilbilim. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Arat, R. R. (1934). Uygur Türkçesinin Türk Dili Tarihindeki Yeri. *İkinci Türk Dili Kurultayı.* 83-88.

Arat, R. R. (1947). *Kutadgu Bilig I.* Metin. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Arat, R. R. (1965). *Eski Türk Şiiri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Arat, R. R. (1979). *Kutadgu Bilig III.* İndeks. İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Aşcı, M. (2019). *Harezm Türkçesinde Söz Yapımı.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi. Tez no: 448889).

Ayazlı, Ö. (2012). *Altun Yaruk Sudur.* VI. Kitap. Karşılaştırmalı Metin Yayını. İstanbul: Türk Dil Kurumu.

Ayazlı, Ö. (2022). Šiŋko Šäli Tutuŋ ve Altun Yaruk Çevirisi Üzerine. *Beşbalıklı Şingko Şeli Tutung Anısına Uluslararası Eski Uygurca Çalıştayı Bildirileri* (2011). (s. 191-202) içinde. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Aydemir, H. (2015), "Yılan" Sözcüğünün Etimolojisi Üzerine Bir Not. *Eski Türkçeden Çağdaş Uygurcaya.* Mirsultan Osman'ın Doğumunun 85. Yılına Armağan. Ed. A. Mirsultan - M. T. Aydın - E. Aydın. (s. 43-51) içinde. Konya: Kömen.

Aydın, E. (2019). *Orhon Yazıtları*. (Köl Tegin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Ongi, Küli Çor). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Aydın, E. (2021). Eski Türk Yazıtlarındaki *Örgin* Sözcüğü Üzerine. *Bitig.* Türkoloji Araştırmaları Dergisi*,* 1, 7-14.

Azılı, K. (2021). Eski Uygur Türkçesinde Gözden Kaçmış Bir Niteleyici: *erte*. *Dil Araştırmaları*, 15/28, 93-104.

Bang, W. (1917). Über die türkischen Namen einiger Großkatzen. *Keleti Szemle.* 112-146.

Bang, W. (1980). *Berlindeki Macar Enstitüsünden Türkoloji Mektupları (1925-1934).* Çev. Ş. Tekin. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.

Bang, W. ve Gabain, A. v. ve Rachmati, G. R. (1934). *Türkische Turfantexte*. VI. Das buddhistische Sūtra Säkiz yükmäk. Berlin (Sitzungsberichte der preußischen Akademie der Wissenschaften, phil. -hist. Klasse 1934, 10, 93-192).

Banguoğlu, T. (1956). Türkçede Tekerrür Fiilleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten,* 111-123.

Banguoğlu, T. (2007). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Barutçu Özönder, S. (2002). Eski Türklerde Dil ve Edebiyat". *Türkler Ansiklopedisi*, C. III, (s. 481-501) içinde. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Barutçu, F. S. (1992). Eski Türkçe kaltı ve nelük Kelimeleri Üzerine. *Türkoloji Dergisi*, 10/1, 71-76.

Başkan, Ö. (1978). Dil Çalışmalarında Etimoloji ya da Köken-Bilgisi. *Türk Dili.* Dil ve Edebiyat Dergisi, 319, 314-320.

Başkan, Ö. (2003). *Bildirişim*. İnsan Dili ve Ötesi. İstanbul: Multilingual.

Berta, Á. (1998). Urtü. **or(w)-,* 'in Position gehen' und **ol(w)-* 'sitzen'. *60. Doğum Yılı Dolayısıyla Bahşı Ögdisi.* Klaus Röhrborn Armağanı. Haz. J. P. Laut ve Ölmez, M. (s. 25-43) içinde. Freiburg-İstanbul: Simurg.

Bilgen, İ. (1989). *Dîvânu Lugâti't -Türk'te Söz Yapımı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi. Tez no: 7730).

Brockelmann, C. (1951). *Osttürkische Grammatik der islamischen Literatursprachen Mittelasiens.* Leiden: Brill.

Caferoğlu, A. (2015). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. (3. baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Can, M. (2010). *Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi. Tez no: 262949).

Clauson, G. (1966). Eski Türkçe Üzerine Üç Not. Çev. A. Levendoğlu. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten,* 19-37.

Clauson, G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Oxford University.

Clauson, G. (2007). Türkçede Sekizinci Yüzyıldan Önce Kullanılan Ekler. Çev. U. Özalan. *Dil Araştırmaları.* 1/1, 185-196.

Çağatay, S. (1964). Türkçede *ki* < *erki*. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten,* 11 (1963), 245-250.

Çağatay, S. (1967). Pekiştirilen Fiiiller. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten.* 14, (1966), 39-50.

Çağatay, S. (1978). Altun Yaruk. *Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler*. (s. 15-29). İçinde. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Çağatay, S. (1978). Orta Asya İslam Edebiyatı Doğu Türkçesinin Grameri. *Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler*. (s. 100- 104) içinde. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Çağatay, S. (1978). Uygur Yazı Dili. *Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler*. (s. 1-15) içinde. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Çandarlıoğlu, G. (2002). Uygur Devletleri Tarihi ve Kültürü. *Türkler Ansiklopedisi.* II, (s. 334-372) içinde. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Çetin, E. (2016). Eski Uygurca Metinlerde *+lIg, +lUg* Ekinin Sıfatlarda Kullanımı. *International Journal of Language Academy*, 4/4, 49-58.

Çetin, E. (2018). Uygurca *imerigme* Sözü Üzerine. *International Journal of Languages' Education and Teaching,* 6/4, 131-140.

Çetin, E. (2019). Altun Yaruk Sekizinci Kitapta Geçen *bir ikintiske basıraşıp ...* İbaresi Üzerine. *International Journal of Old Uyghur Studies*, 1/1, 7-18.

Çetin, E. (2020a). *Altun Yaruk.* Yedinci Kitap. Berlin Bilimler Akademisindeki Metin Parçaları. (Karşılaştırmalı Metin, Çeviri, Açıklamalar, Dizin). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Çetin, E. (2020b). *Altun Yaruk.* Sekizinci Kitap. Berlin Bilimler Akademisindeki Metin Parçaları. (Karşılaştırmalı Metin, Çeviri, Açıklamalar, Dizin). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Çetin, E. (2022). Türkçe *ımızgan-* ve *ınçıkla-* Fiilleri Üzerine. *International Journal of Old Uyghur Studies*, 4/2, 111-125.

Demirci, Ü. Ö. (2016). *Eski Türkçede Fiiller*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Deny, J. (2012). *Türk Dil Bilgisi.* Çev. A. U. Elöve. İstanbul: Kabalcı.

Deny, J. (2013). *Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları.* (Türkiye Türkçesi). Çev. O. Şahin. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Derleme Sözlüğü. (2019). I-VI. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Doerfer, G. (1963-1975). *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen*, I-IV. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GMBH.

Drevnetyurkskiy Slovar. (1969), Ed. V. M. Nadalyaev v.d. Leningrad: Akademiya Nauka SSSR.

Eckmann, J. (1953). Türkçede *-raq, -rek* Ekine Dair. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten,* 1, 49-52.

Elverskog, J. (2020). *Budist Uygur Edebiyatı.* Çev. M. Ağca-D. Uzunkaya. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Ercilasun, A. B. (2004) *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ.

Ercilasun, A. B. (2008). La Enklitiği ve Türkçede Bir 'Pekiştirme Enklitiği' Teorisi. *Dil Araştırmaları*. 2/2, 35-56.

Ercilasun, A. B. (2013). "Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri. *Dil Araştırmaları.* 12, 17-22.

Ercilasun, A. B. (2014). *Kutadgu Bilig Grameri.* -Fiil-. Ankara: Akçağ.

Ercilasun, A. B. (2016). *Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları.* İstanbul: Dergâh.

Ercilasun, A. B. ve Akkoyunlu Z. (2018). *Dîvânu Lugâti't-Türk.* Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Erdal, M. (1991). *Old Turkic Word Formation: A Functional Approach to the Lexicon.* I-II, Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

Erdal, M. (2004). *A Grammar of Old Turkic*. Leiden-Boston-Köln: Brill.

Erdal, M. (2022). Eski Uygurcanın Fiil Varlığı. *Beşbalıklı Şingko Şeli Tutung Anısına Uluslararası Eski Uygurca Çalıştayı Bildirileri* (2011). (s. 137- 144) içinde. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Eren, H. (2020). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü.* Haz. Ş. H. Akalın. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Ergin, M. (2004). *Türk Dil Bilgisi.* İstanbul: Bayrak.

Gabain, A. v. (1954). *Türkische Turfan-Texte VIII.* Texte in Brāhmīschrift. Berlin: Akademie Verlag.

Gabain, A. v. (1959). *Türkische Turfan-Texte X.* Das Avadāna des Dämons Āṭavaka bearbeitet von Tadeusz Kowalski†. Berlin: Akademie Verlag.

Gabain, A. v. (1988). *Eski Türkçenin Grameri*. Çev. M. Akalın. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Geng, S. (2002). Budist Uygur Edebiyatı. *Türkler Ansiklopedisi*. III, (s. 1442-1469) içinde. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Gözel, A. (2022). Uygurca PWYDY- Üzerine. *Prof. Dr. Ceval Kaya Armağanı*. (s. 255-261) içinde. Ankara: Akçağ.

Grönbech, K. (1995). *Türkçenin Yapısı*. Çev. M. Akalın. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Gulcalı, Z. (2013). *Eski Uygurca Altun Yaruk Sudur'dan "Aç Bars" Hikâyesi.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Gulcalı, Z. (2015). Eski Uygurca *çımılaş- / çımşılaş- / çımkılaş-* Fiilleri Üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*. 63/2, 75-82.

Gulcalı, Z. (2017). Eski Uygurca *telmir-* Fiili Üzerine. *Uluslararası Yulduz Türk Dili Sempozyumu.* 2016 Nisan 25, İstanbul. *Bildiriler*. Ed. M. Ölmez. (s. 75-84) içinde. Ankara: Yıldız Teknik Üniversitesi.

Gulcalı, Z. (2021). *Eski Uygurca Altun Yaruk Sudur.* X. Kitap. (Metin-Türkiye Türkçesi Aktarımı, Çince Metinle Karşılaştırmalı Açıklamalar-Sözlük-İkilemeler Dizini). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Gül, B. (2004). *Eski Türk Tarım Terimleri.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi. Tez no: 144347).

Gül, B. (2009). Eski Türk Tarım Terimlerinin Metaforik Kullanımları Üzerine. *2. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Bilgi Şöleni Bildirileri/Kaşgarlı Mahmut ve Dönemi*. (2008). (s. 291-308) içinde. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Gül, B. (2016). *Moğolca İbni Mühenna Lügati.* Kitâb Hilyetü'l İnsan ve Helbetü'l Lisân. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü. -Etimolojik Sözlük Denemesi-*. I-II. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Güner, G. (2011). Dîvânü Lugâti't-Türk'te Geçen *ulas / öles* "Süzgün, Baygın" Kelimesinin Okunuşu, Anlamı ve Yapısı Üzerine Düşünceler. *Turkish Studies*, 6/1, 1259-1263.

Güner, G. (2013). *Yarlıg* 'Buyruk, Emir, Ferman' ve *Yarlıka-* '(Tanrı) Buyurmak; Lütfetmek' Kelimelerinin Kökeni Üzerine Yeni Görüşler. *Turkish Studies.* 8/1, 1553-1560.

Güngör, H. (2002). Eski Türklerde Din ve Düşünce. *Türkler Ansiklopedisi.* III, (s. 463-503) içinde. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Güzel, F. (2015). *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Söz Yapımı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi. Tez no: 425617).

Hacıeminoğlu, M. N. (2000). *Kutb'un Husrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Hacıeminoğlu, N. (2015). *Türk Dilinde Edatlar.* (En Eski Metinlerden Zamanımıza Kadar). -Yazı dilinde-. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Hamilton, J. R. (2020). *Budacı İyi Kalpli ve Kötü Kalpli Prens Masalının Uygurcası. Prens Kalyāṇaṃkara ve Pāpaṃkara Hikâyesi.* Çev. E. Korkut - İ. Birkan. Ankara: Türk Dil Kurumu.

İnan, A. (1951). Güvey. *Türkiyat Mecmuası.* 9, 139-144.

İnan, A. (1956). Türk Etnolojisini İlgilendiren Birkaç Terim-Kelime Üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten,* 179-195.

Kara, G. -Zieme, P. (1986). Die uigurische Übersetzung des apokryphen Sūtras 'Fo ding xin da tuo luo ni. *Altorientalische Forschungen*, 13/2, 318–376.

Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ.

Karaağaç, G. (2018). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Karahan, A. (2013). Altun Yaruk İle İlgili Türkiye'deki Çalışmalara Bir Bakış. *Dil Araştırmaları.* 12, 277-251.

Karaman, A. (2021). Eski Türkçenin Söz Varlığında Tanıklanan *ıçgın-* ve *örgin* Sözcüklerinde Geçen {-gI-} Eki. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi,* 9, 35-42.

Karamanlıoğlu. A. F. (1966). 'Silik' Sözü Üzerine. *Reşit Rahmeti Arat İçin.* (s. 320-322) içinde. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü.

Karaoğlu, S. (2022). *Eski Anadolu Türkçesinde (14. yy.) Türetim Ekleri ve Söz Yapımı.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Kaya, C. (2008). *Uygur Harfli Rızvan Şah ile Ruh-Afza Hikâyesi.* Giriş, Tıpkıbasım, Metin, Çeviri, Notlar ve Dizinler. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Kaya, C. (2021a). *Uygurca Altun Yaruk.* Giriş, Metin ve Dizin. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Kaya, C. (2021b). Bir Başka Açıdan Tonyukuk. *Uluslararası Yunus Emre ve Dünden Bugüne Türkçe Sempozyumu Bildiriler Kitabı.* (s. 262-267) içinde.

Koç, K. ve Bayniyazov, A. ve Başkapan, V. (2019). *Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Korkmaz, Z. (1994). Göktürkçede İsimden Fiil Türeten Ekler ve Köken Yapıları Üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten.* (1990). 38, 141-149.

Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri.* (Şekil Bilgisi). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Korkmaz, Z. (2018). *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Lessing, F. D. (2003). *Moğolca-Türkçe Sözlük.* 1-2. Çev. G. Karaağaç. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Li, Y.-S. (2017). *C. Brockelmann'ın "Doğu Türkçesi Grameri" Dizini*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Malov, S. E. (1951). *Pamyatniki drevnetyurkskoy pis'mennosti*. Moskva-Leningrad.

Onat, N. H. (1953). Yavuz ve Bununla İlgili Bazı Kelimelerimizin Arap Diline Geçmiş Şekilleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten,* 123-148.

Ölmez, M. (1991). *Altun Yaruk.* III. Kitap (=5. Bölüm). (Suvarnaprabhâsasûtra). Ankara.

Ölmez, M. (1998a). Eski Uygurca *odug sak* İkilemesi Üzerine. *Türk Dilleri Araştırmaları Dergisi.* 8, 35-47.

Ölmez, M. (1998b). Etimoloji Sözlükleri. *Kekibeç.* 6, 175- 184.

Ölmez, M. (2013). Eski Uygurca *etiŋiri* Üzerine. *Türk Dilleri Araştırmaları Dergisi,* 23/1, 97-106.

Ölmez, M. (2017). Eski Uygurca İkilemeler Üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten.* 65 /2, 243-311.

Öner, M. (2004). Yarlık Sözü Hakkında. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten.* C. 52/2, 117-122.

Öner, M. (2010). Orhun Yazıtlarındaki *içik-* Üzerine. *Dil Araştırmaları.* 6, 23-27.

Özertural Z. (unter Mitwirkung von K. Röhrborn) (2020). *Uigurisches Wörterbuch.* Sprachmaterial der vorislamichen türkishen Texte aus Zentralasien. I. Verben, Band 2. edäd- – iztä-. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Pelliot, P. (1944). Teñrim > terim. *T'oung Pao*. Second Series 37, 165-185.

Polat, Ü. (2020). Eski Türkçe *İye, İyin*, *Udu* Üzerine. *XV. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı*. (s. 488-497) içinde.

Poppe, N. (2008). Altay Dillerinde Çokluk Ekleri. Çev. C. Kerimoğlu. *Dil Araştırmaları.* 3/3, 127-143.

Radloff, W. -S. E. Malov'. (1913-1917). *Suvarnaprabhāsa.* (Sutra zolotogo bleska). Tekst' uygurskoy redaktsii. Sanktpeterburg': İmperatorskaya Akademii Nauk.

Räsänen, M. (1949). *Materialien zur Morphologie der türkischen Sprachen*. Helsinki.

Räsänen, M. (1969). *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen.* Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Röhrborn, K. (1977-1998). *Uigurisches Wörterbuch.* Sprachmaterial der vorislamichen türkishen Texte aus Zentralasien. I-VI. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GmbH.

Röhrborn, K. (1991). *Die alttürkische Xuanzang-Biographie VII.* Nach der Handschrift von Leningrad, Paris und Peking sowie nach dem Transkript von Annemarie v. Gabain herausgegeben, übersetzt und kommentiert. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag.

Röhrborn, K. (1996). *Die alttürkische Xuanzang-Biographie VIII.* Nach der Handschrift von Paris, Peking und St. Petersburg sowie nach dem Transkript von Annemarie v. Gabain herausgegeben, übersetzt und kommentiert. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Röhrborn, K. (2010). *Uigurisches Wörterbuch.* Sprachmaterial der vorislamichen türkishen Texte aus Zentralasien. Neubearbeitung: I. Verben, Band 1. ab- – äzüklä-. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Röhrborn, K. (2015). *Uigurisches Wörterbuch.* Sprachmaterial der vorislamichen türkishen Texte aus Zentralasien. Neubearbeitung: II. Nomina-Pronomina-Partikel. Band 1. a- asvık. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Röhrborn, K. (2016). *Uigurisches Wörterbuch.* Sprachmaterial der vorislamichen türkishen Texte aus Zentralasien. Neubearbeitung: II. Nomina-Pronomina-Partikel. Band 2. aş- – äzük. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.

Sağol, G. (2004). Köken Bilgisi Araştırmalarına Katkılar. *V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı*. II, 2511-2528.

Semet, A. (2022). Uygurcada Terim Yapma Tekniği Üzerine Gözlemler. *Beşbalıklı Şingko Şeli Tutung Anısına Uluslararası Eski Uygurca Çalıştayı Bildirileri* (2011). 19-31. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Sertkaya, O. F. (1982). *Eski Türkçe'de Musiki Terimleri ve Musiki Alet İsimleri*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eski Türk Dili Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Doçentlik Tezi. İstanbul.

Sertkaya, O. F. (1989). Türkolojide Eleştiri Sorunları Üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten.* (1986). C. 33, s. 137-189.

Sertkaya, O. F. (1996). Zamirlerde Katmerli Çekim Üzerine. *Uluslararası Türk Dili Kongresi* (1992), (s. 17-37) içinde. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Sertkaya, O. F. (2012). Etimoloji Nedir – Ne değildir ve İsimden İsim Yapan +ay/+ey Eki Üzerine. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 19/1, 43-72.

Sertkaya, O. F. (2018). Türkçede Kelime Etimolojisi Nasıl Yapılır. *Türk Dili.* 804, 13-17.

Sevim, B. (2018). *Uygur Kağanlığı Dönemi Yazıtlarında Söz Yapımı.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi. Tez no: 515416).

Sevortyan, E. V. (1974). *Etimologiçeskiy Slovar' Tyurkskiy Yazıkov.* ‹‹A-I››. Moskova: Nauka.

Sevortyan, E. V. (1978). *Etimologiçeskiy Slovar' Tyurkskiy Yazıkov.* ‹‹B››. Moskova: Nauka.

Sevortyan, E. V. (1980). *Etimologiçeskiy Slovar' Tyurkskiy Yazıkov*. ‹‹V››, ‹‹G››, ‹‹D››. Moskova: Nauka.

Sevortyan, E. V. (1989). *Etimologiçeskiy Slovar' Tyurkskiy Yazıkov*. ‹‹J››, ‹‹Y››. Moskova: Nauka.

Sevortyan, E. V. (1997). *Etimologiçeskiy Slovar' Tyurkskiy Yazıkov*. ‹‹K››, ‹‹Ķ››. Moskova: Yazıkov Ruskoy Kulturı.

Sevortyan, E. V. (2000). *Etimologiçeskiy Slovar' Tyurkskiy Yazıkov*. ‹‹Ķ››. Moskova: Yazıkov Ruskoy Kulturı.

Sevortyan, E. V. (2003). *Etimologiçeskiy Slovar' Tyurkskiy Yazıkov*. ‹‹L››, ‹‹M››, ‹‹N››, ‹‹P››, ‹‹S››. Moskova: RAN.

Stachowski, M. (2019). *Kurzgefaßtes etymologisches Wörterbuch der türkischen Sprache.* Kraków: Księgarnia Akademicka.

Şen, S. (2002). *Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi. Tez no: 122582).

Şen, S. (2017). *Eski Türkçenin Deyim Varlığı.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Şirin, H. (2020). *Eski Türk Yazıtları.* Söz Varlığı İncelemesi. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Tarama Sözlüğü. (2019). I-VIII. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Taş, İ. (2009). *Kutadgu Bilig'de Söz Yapımı*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Tekin, Ş. (1962). Uygurlarda Sevab Tevcihi Âdeti ve İslâmlıktaki Mevlid Duâsı. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,* C. 12, 233-245.

Tekin, Ş. (1966a). Buyan Evirmek (Sevâbın Tevcihi). *Reşid Rahmeti Arat İçin.* (s. 390-411) içinde. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Tekin, Ş. (1966b). Uygur Bilgini Sıngķu Seli Tutung'un Bilinmeyen Yeni Bir Çevirisi Üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten,* (1965), 29-33.

Tekin, Ş. (1966c). Uygurca Yardımcı Cümleler Üzerine Bir Deneme. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten.* (1965), 13, 35-63.

Tekin, Ş. (1976). Eski Türkçe. *Türk Dünyası El Kitabı.* (s. 69-119). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Tekin, Ş. (1980). *Maitrisimit nom bitig.* Die Uigurische Übersetzung eines Werkes der buddhistischen Vaibhaşika-schule. Berliner Turfantexte IX, Berlin: Akademie Verlag.

Tekin, Ş. (1987). Altun Yaruk'un 20. Bölümü: İligler Qanlarnıng Köni Törüsin Aymak (=Rājaşāstra). *Journal of Turkish Studies,* 11, 133-199.

Tekin, Ş. (2015). *Eski Türklerde Yazı, Kağıt, Kitap ve Kağıt Damgaları*. Haz. R. T. Karatepe. İstanbul: Dergâh.

Tekin, Ş. (2016). *Ög, Ögir-, Yarlıg, Yarlıka-* Kelimelerinin Nerelerden Geldikleri Hakkında. *İştikakçının Köşesi.* Türk Dilinde Kelimelerin ve Eklerin Hayatı Üzerine Denemeler. (s. 191-206) içinde. İstanbul: Dergâh.

Tekin, Ş. (2019a). Uygurca Metinler I. *Kuanşi İm Pusar.* (Ses İşiten İlah). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Tekin, Ş. (2019b). Uygurca Metinler II. *Maytrısimit.* Burkancılığın Mehdisi Maitreya ile Buluşma. Uygurca İptidai Bir Dram. (Burkancılığın Vaibhāṣika Tarikatine Âit Bir Eserin Uygurcası). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Tekin, T. (1975-1976). (E. V. Sevortyan: *Etimologiçeskiy Slovar' Tyurksih Yazıkov* hk.). *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*. s. 274-285.

Tekin, T. (1995). *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler.* Yay. M. Ölmez. Ankara: Simurg.

Tekin, T. (2013a). New Examples of Zetacism. *Makaleler.* I-Altayistik. Haz. E. Yılmaz-N. Demir. (s. 235-239) içinde. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Tekin, T. (2013b). On The Structure of Altaic Echoic Verbs in {*-Kıra*}. *Makaleler.* I-Altayistik. Haz. E. Yılmaz-N. Demir. (s. 131-140). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Tekin, T. (2013c). Üze Zarfı Hakkında. *Makaleler.* I-Altayistik. Haz. E. Yılmaz-N. Demir. (s. 167-173) içinde. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Tekin, T. (2013ç). Relics of Altaic Stem-Final Vowels in Turkic. *Makaleler.* I-Altayistik. Haz. E. Yılmaz-N. Demir. (s. 272-286) içinde. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Tekin, T. (2013d). Türk Dillerinde Önseste y- Türemesi. *Makaleler.* I-Altayistik. Haz. E. Yılmaz-N. Demir. (s. 257-272) içinde. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Tekin, T. (2013e). Notes On Old Turkic Word Formation. *Makaleler.* II-Tarihi Türk Yazı Dilleri. Haz. E. Yılmaz-N. Demir. (s. 401-433) içinde. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Tekin, T. (2013f). Old Turkic Word Formation Üzerine Notlar. *Makaleler.* II-Tarihi Türk Yazı Dilleri. Haz. E. Yılmaz-N. Demir. (s. 357-365) içinde. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Tekin, T. (2013g). On the Old Turkic Dative-Locatice Suffix {+A}. *Makaleler.* II-Tarihi Türk Yazı Dilleri. Haz. E. Yılmaz-N. Demir. (s. 495-501) içinde. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Tekin, T. (2013ğ). Old Turkic TWYZW=tözü. *Makaleler.* II-Tarihi Türk Yazı Dilleri. Haz. E. Yılmaz-N. Demir. (s. 319-325) içinde. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Tekin, T. (2013h). On the Etymology of Uigur *adgan- / adkan- / atkan-*. *Makaleler.* II-Tarihi Türk Yazı Dilleri. Haz. E. Yılmaz-N. Demir. (s. 339-346) içinde. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Tekin, T. (2016). *Orhon Türkçesi Grameri*. İstanbul: Türk Dil Kurumu.

Teres, E. (2009). *Çağataycada Söz Yapımı.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi. Tez no: 240201).

Tezcan, S. (1974). *Das uigurische Insadi-Sūtra.* Berliner Turfantexte III. Berlin: Akademie Verlag.

Tezcan, S. (1975). *Eski Uygurca Hsüan Tsang Biyografisi X. Bölüm.* Ankara. (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi).

Tezcan, S. (1978). En Eski Türk Dili ve Yazını. *Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe.* (s. 272-323) içinde.

Tezcan, S. (1981). Kutadgu Bilig Dizini Üzerine. *Türk Tarih Kurumu Belleten*. 45/178, 23-78.

Tezcan, S. (1984). Uygur Edebiyatı. *Türk Ansiklopedisi*. 33, 126b-131b.

Tietze, A. (2016a). *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati.* I. (A-B). Ed. S. Tezcan. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.

Tietze, A. (2016b). *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*. II. (C-E). Ed. S. Tezcan. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.

Tietze, A. (2016c). *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*. III. (F-J). Ed. S. Tezcan. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.

Tietze, A. (2016ç). *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*. IV. (K-L). Ed. S. Tezcan. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.

Tietze, A. (2018a). *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati.* V. (M-N). Ed. N. Demir, E. Yılmaz. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.

Tietze, A. (2018b). *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*. VI. (O-R). Ed. N. Demir, E. Yılmaz. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.

Tietze, A. (2019a). *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*. VII. (S-Ş). Ed. N. Demir, E. Yılmaz. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.

Tietze, A. (2019b). *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*. VIII. (T-V). Ed. N. Demir, E. Yılmaz. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.

Tietze, A. (2019c). *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*. IX. (Y-Z). Ed. N. Demir, E. Yılmaz. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.

Tietze, A. (2020). *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*. X. (Dizin). Ed. N. Demir, E. Yılmaz. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.

Tokyürek H. (2018). *Altun Yaruk Sudur.* IV. Tegzinç. (Karşılaştırmalı Metin Yayını). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Tokyürek, H. (2019a). *Eski Uygur Türkçesinde Budizm ve Manihaizm Terimleri.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Tokyürek, H. (2019b). Altun Yaruk IV. Tegzinç'e Göre Nüsha Farklılıkları. *International Journal of Old Uyghur Studies*, 1/1, 19-38.

Tokyürek, H. (2019c). Eski Uygur Türkçesi Metinlerinde Terim Yapma Yöntemleri. *Prof. Dr. A. Halûk Dursun Anısına Uluslararası Türk Kültürü Sempozyumu Dil-Tarih-Coğrafya.* Ed. F. Temizyürek. (s. 355-361) içinde. Ankara: Asos Yayınevi.

Tuna, O. N. (1972). Osmanlıcada Moğolca Ödünç Kelimeler. *Türkiyat Mecmuası.* 17, s. 209- 250.

Tuna, O. N. (1976). Osmanlıcada Moğolca Ödünç Kelimeler. *Türkiyat Mecmuası.* 18, s. 281- 314.

Tuna, O. N. (1986). Türkçede Transitive-Causative 'Geçişli-Ettirgen' Fiiller ve Bunlarla İlgili Morfoloji ve Öğretim Meselelerinin Çözümü. *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. 24, 381-428.

Turan, Z. (2004). Türk Kelimesinin Aslı. *V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı.* II, (s. 2953-2971) içinde. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Tümenbayar, Z. (2019). *Altun Yaruk'un (II. Kitap) Türkçe ve Moğolca Çevirilerinin Karşılaştırmalı Söz Varlığı.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi. Tez no: 593679).

Uçar, E. (2009). *Altun Yaruk Sudur.* V. Kitap. Berlin Koleksiyonundaki Fragmanların Transliterasyonu ve Transkripsiyonu, Açıklamalar ve Dizin. (Yayımlanmamış Doktora Tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi. Tez no: 241350).

Uçar, E. (2012a). Uygurca *Yilvi* ve Türevleri Üzerine. *Akademik Araştırmalar Dergisi*. 55, 121-130.

Uçar, E. (2012b). Eski Türkçede *+LI* Eki Üzerine. *Karadeniz Araştırmaları*. 34/34, 135-145.

Uçar, E. (2012c). Bodhisattva Ruciraketu'nun Buddha'ya Methiyesi: Altun Yaruk Sudur, X. Tegzinç, XXVIII. Bölök [R–M 649/09–653/07]. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 9/4, 82–102.

Uçar, E. (2013a). *Uygurca Altun Yaruk Sudur.* IX. Tegzinç. Diplomatik Neşir Usulüyle Yayını, Tercüme, Açıklamalar ve Dizin. İzmir: Dinozor Kitabevi.

Uçar, E. (2013b). Altun Yaruk Sudur Üzerine Yapılan Çalışmalar Hakkında Açıklamalı Bir Kaynakça Denemesi. *TÜRÜK.* Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi. 1/1, 227-251.

Uçar, E. (2013c). Eski Uygurca Sözvarlığına Katkılar I: Kalıplaşmış *kuturu* Zarfı Üzerine. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi.* 10/3, 163-179.

Uçar, E. (2013ç). On Taraftaki Bodhisattva'nın Buddha'ya Methiyesi: Altun Yaruk Sudur: X. Tegzinç, XXVII. Bölök [R–M 644/18–649/08]. *Dil Araştırmaları.* 12, 31-57.

Uçar, E. (2017a). Eski Türkçe *Yapa* 'Tamamen' Kelimesinin Kökeni Üzerine. *TÜRÜK.* Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi. 9, 118-127.

Uçar, E. (2017b). Altun Yaruk Sudur: VIII. Tegzinç, Yüce Sarasvatī (XV. Bölök, II. Kısım). *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,* 6/12, 100-150.

Uçar, E. (2021a). Eski Uygurca Çok İşlevli Bir Sözcük: *Yaŋırtı. Bitig.* Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 1, 15-29.

Uçar, E. (2021b). Bilge Kagan ve Köl Tigin Yazıtlarındaki *yoŋşur-* Fiilinin Kökeni ve Anlamı Üzerine. *Bitig.* Türkoloji Araştırmaları Dergisi*,* 2, 11-19.

Uçar, E. 2020. Eski Türkçe *Ulug*'un 'Büyük' Yapısı Üzerine. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2, 23-34.

Uzuntaş, H. (2015). Karangu(Y) > Karañu Kelimesi Moğolca Mı, Türkçe Mi?. G*azi Türkiyat,* 17, 175-182.

Wilkens, J. (2021). *Handwörterbuch des Altuigurischen.* Altuigurisch-Deutsch-Türkisch || *Eski Uygurcanın El Sözlüğü*. Eski Uygurca-Almanca-Türkçe. Göttingen: Universitetsverlag.

Yakın, A. (1997). Etimoloji Sözlükleri. *Türk Dili.* Dil ve Edebiyat Dergisi*,* 542, 140-150.

Yıldız, H. (2021). Eski Türkçe *Külçir-(Mek)* Fiili Ve /Çxr-/ Ses Grubuyla Biten Fiiller Üzerine Notlar. *IX. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, *Bilge Tonyukuk Anısına.* II, (s. 2021-2043) içinde. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Zieme P. (1992). "TWYNY=töni". Eine bisher verkannte Postposition des Alttürkischen". *Altorientalische Forschungen*, 19/1, 160-165.

Zieme P. (2022). Šiŋgko Šäli Tutuŋg Kimdir? *Beşbalıklı Şingko Şeli Tutung Anısına Uluslararası Eski Uygurca Çalıştayı Bildirileri* (2011). (s. 307-316) içinde. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Zieme, P. (1975). Kaşgari ve Türkçe Turfan Metinleri. *Bilimsel Bildiriler 1972*. Türk Dil Kurumunun 40. ve Divan-ü Lügati't-Türk'ün 900. Yıldönümleri Dolayısıyla Düzenlen I. Türk Dili Bilimsel Kurultayında Sunulan Bildiriler (Ankara 27-29 eylül 1972). (s. 463-467) içinde. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Zieme, P. (1996). *Altun Yaruq Sudur*. Vorworte und das erste Buch. Edition und Übersetzung der alttürkischen Version des Goldglanzsūtra (Suvarnaprabhāsottamasūtra). Mit 139 Abbildungen auf 88 Tafeln. Turnhout: Brepols.

Zieme, P. (2017). Local Literatures: Uighur. *Brill's Encyclopedia of Buddhism.* 1, 872-882.

TDKDij: https://sozluk. gov. tr/ erişim tarihi: 10. 12. 2022

UWDij: https://woerterbuchnetz. de/#4 erişim tarihi: 10. 12. 2022

YÖK Ulusal Tez Merkezi: https://tez. yok. gov. tr/UlusalTezMerkezi/ erişim tarihi: 10. 12. 2022

DİZİN

A

açıg (1), 208
açıg (2), 208
açıl-, 321
açın- (1), 349
açın- (2), 349
açsız, 92
açuk, 232
açuksuz, 92
açur-, 383
adak-, 127
adakkaya, 38
adaklıg, 45
adalıg, 45
adart-, 125, 135, 413
adasız, 93
adın, 307
adın-, 350
adınagu, 11
adınçıg, 265
adınsıg, 91
adınsıgsız, 93
adır-, 383
adırıl-, 321
adırt, 278
adırt-, 136
adırt-, 413
adırtla-, 167
adırtlıg, 45
adırtsız, 93
adıştıtlıg, 45
adrıl-, 322
adru-, 384
adruk, 232
adruksuz, 93
adrul-, 322
adur-, 384
aduruk, 233
agıla-, 167
agılık, 85
agına-, 137, 311
agınçsız, 259
agırak, 90
agırın-, 350
agırırak, 90
agırkan-, 160, 350
agırla-, 167
agırlat-, 413
agırlıg, 45
agırrak, 90
agızan-, 149, 351
agızlıg, 46
aglak, 233
aglatı, 436, 485
agna-, 137, 312
agrı-, 197
agrıg, 208
agrıglıg, 46
agrıgsız, 93
agrıkan-, 160, 350
agtarıl-, 322
agtın-, 350
aguk-, 127
agulug, 46
ajunlug, 46
akıg, 208
akıglıg, 46
akıgsız, 94
akın, 307
akıt-, 413
akla-, 167
akruş, 272
aksak, 233
akuru, 485
akurukaya, 38
alañur-, 203, 384
alımçı, 22, 250
alın-, 351
alınç, 253
alışdur-, 410, 444
alk-, 318
alkat-, 413
alkıg, 208
alkın-, 351
alkınçsız, 259
alkınçu, 269
alkıntur-, 444
alkış, 272
alku, 486

alkugun, 36
alp, 301
alpagut, 17
alpal-, 158
alpırkan-, 206, 351
alsız, 94
altag, 196, 209
altaglıg, 46
altagsız, 94
altıgu, 11
altın, 484
altınç, 14
altun, 120
altunkaya, 38
altunlug, 47
amıl, 246
amırtgur-, 396, 436, 466
amra-, 137
amrak, 233
amran-, 352
amrançıg, 265
amraş-, 399
amrıl-, 322
amru, 486
ança, 476
ançagınça, 480
ançakaya, 38
ançan, 475
ançola-, 168
ançulayu, 477
anın, 475
añsız, 94
antada, 479
antakaya, 38
antıran, 484
antırtın, 479
anuk, 233
anut-, 414
ap+alçak, 22
apamulug, 47
ara, 486
arıg (2), 209
arıglıg, 47
arıgsız, 94
arıgsızlık, 86
arın-, 352
arıt-, 414
arıtı, 486
arıtın-, 352
arkalıg, 47
arkuru, 396, 486
armak, 299
armaksız, 94
arslan, 44
arslanlıg, 47
artak, 233
artat-, 414
artuk, 234
artukrak, 90
artur-, 384
arvış, 272
asankılıg, 47
asdur- (1), 445
asdur- (2), 445
asgın, 228, 475
asıg, 209
asıglıg, 47
asıgsız, 94
asıl-, 322
asıra, 90
askançula-, 161, 168, 270
asra, 90
astuplug, 47
aşa-, 137
aşan-, 352
aşat-, 415
aşlıg, 48
aşnu, 380, 486
aşuk-, 318
aşunmaklaşu, 185, 299, 380, 410, 487
ata-, 138
atan-, 353
atay, 123
ataykaya, 38
atık-, 127
atım, 248
atış, 272
atız, 281
atkag, 161, 209
atkaglıg, 48
atkagsız, 95
atkan-, 161, 353
atkangu, 291
atlan-, 185, 353
atlıg (1), 48
atlıg (2), 48
atsız, 95
avantlıg, 48
avantsız, 95

avıntsız, 95
ayag, 210
ayaglıg, 48
ayagsız, 95
ayançañ, 13
ayaş-, 400
ayat-, 415
ayatıl-, 322
ayıgla-, 168
ayıglaş-, 400
ayın-, 353
ayınç, 254
ayıt-, 415
ayman-, 354
aymanç, 254
aymançsız, 95
aytıg, 210
azak, 284
azıg, 210
azkaya, 38
azlan-, 185, 354
azrualıg, 48
azsız, 95
azu, 487
azu-, 197

B

baça-, 138
baçag, 210
baçat-, 415
bag (1), 210
baglıg, 49
bahşısız, 96
balakaya, 39
balakına, 39
balıg, 203, 210, 247
balıkçı, 23
balıkkaya, 39
balıklıg, 49
barça, 476
barıg, 211
barıglıg, 49
barıgsa-, 317
barım, 122
barımlıg, 49
basa, 487
basguk, 297
basguklug, 49
basın-, 354
basınç, 254
basıntur-, 445
basıraş-, 149, 400
basıt-, 416
basut, 278
başçı, 23
başdıñ, 32
başdınkı, 479
başla-, 169
başlag, 211
başlaglıg, 49
başlıg (1), 49
başlıg (2), 50
batur-, 384
batutlug, 50, 279
bayagut, 18
bayu-, 197
bedizçi, 23
bedize-, 138
bedizet-, 416
bedük, 234
bekle-, 169
beklel-, 323
beklen-, 355
beklig, 50
beksiz, 96
bekür-, 203, 384
beküt-, 416
belgü, 291
belgüle-, 169
belgülüg, 50
belgür-, 132
belgürt-, 416
belgürtme, 298
belgüsiz, 96
belgüsüz, 96
beliñle-, 169, 253
beliñteg, 253
bergek-, 128
bertin-, 355
bezek, 234
bıçdur-, 445
bıçgu, 292
bıçgusuz, 96
bıçıl-, 323
bınık-, 128
bısız, 96
bışıg, 211
bışrun-, 355
bışruntur-, 445
bışur-, 385
bışurun-, 355
bilge, 285

bilig, 211
biliglig, 50
biligsiz, 96
biligsizlik, 86
bilin-, 355
biliş-, 401
bilsik-, 471
biltür-, 446
biregü, 11
birer, 20
birerkeye, 39
birik-, 128
birim, 248
birkert-, 165, 417
birkerü, 487
birkeye, 39
birle, 43
birlekeye, 39
birök, 496
birökçi, 477
birtem, 29
birtemleti, 481
birtemlig, 50
birtin-, 356
birtinki, 479
birtür-, 446
biş balıklıg, 51
bişegü, 12
bişer, 20
bişinç, 14
biti-, 198
bitig, 211
bitit-, 417
bitkeçi, 23
bitür-, 385
biziñçileyü, 477
bizinçüleyü, 477
bizniçeleyü, 477
bodsuz, 96
bodug, 212
bodul-, 323
bogur-, 385
boşgun-, 356
boşgur-, 385
boşgut, 278
boşgutlug, 51
boşu-, 198
boşug, 212
boşut-, 417
bozul-, 323
bökük, 235
bökün-, 356
böküş, 131, 273
bölük, 234
bölüklüg, 51
bölün-, 356
bukagula-, 170
bukagulug, 51
bulgak, 234
bulgan-, 357
bulgaş-, 401
bulıtçulayu, 477
bulıtsız, 96
bultur-, 446
buluñ, 252
bulunç, 254
buluñlug, 51
burçıntur-, 446
burkan, 496
burkanlıg, 51
buryuk, 234
busan-, 149, 357
busurkan-, 206, 357
busuş, 149, 273
busuşlug, 51
busuşsuz, 97
buşıçı, 23
buşılıg, 51
buşrul-, 324
buşur-, 386
butık, 121
buyanlıg, 52
buyansız, 97
buyruk, 234
buzlug, 52
bügülen-, 185, 357
bügülüg, 52
bükşil-, 324, 410
bükşül-, 324
bükür-, 166
büritig, 212
bürkür-, 166
bütgüsüz, 97, 294
bütün, 308
bütür-, 386

Ç

çahşapudlıg, 52
çaşur-, 386
çaşut, 278
çatıklıg, 52
çavık-, 129

çavşıgun, 298
çeçeklig, 52
çetiklig, 52
çımılaş-, 186, 401
çımkılaş-, 186, 402
çınkaru, 164, 487
çınlayu, 481
çınsız, 97
çıpık, 121
çızıg, 212
çilte-, 195
çilteg, 212
çilteglig, 52
çipinkeye, 39
çivgin, 291
çoglan-, 186, 358
çoglug, 52
çogsıra-, 192
çogsuz, 97
çoluk, 235
çökit-, 418
çöpdik, 32
çöpik, 121
çözül-, 324
çul-, 324
çulvusuz, 97

D

daranılıg, 52
dıvıplıg, 53
dyanlıg, 53

E

eded-, 155
edgü, 35
edgüker-, 162
edgül, 496
edgülüg, 53
edgülük, 86
edgüti, 31
edik-, 129
edker-, 162
edle-, 170
edlig, 53
edliksiz, 87, 97
edrem, 29
edremlig, 53
egin, 308
eginsiz, 98
egir-, 386
egirt-, 418
egri, 304
egrig, 212
egsük, 235
egsüksüz, 98
egzig, 212
elig, 53
emgek, 235
emgeklig, 53
emgeksiz, 98
emgen-, 358
emget-, 418
emig, 213
emiş-, 402
emle-, 170
emlet-, 418
enetkekçe, 22
eñeyü, 488
eñeyük, 495
eñim, 248
eñin, 308
eñit-, 419
eñitdür-, 447
eñrek, 34
eñri, 304
enükle-, 171
erdem, 29
erdemlig, 53
erdinilig, 54
eren, 18
ergü, 292
erig (1), 213
erig (2), 213
erigçi, 23
erigle-, 171
eriglig, 54
erin-, 358
erinç, 254
erinçeñ, 13, 284
erinüksüz, 98, 243
erkeçlen-, 186, 358
erkek, 37
erki, 290
erklig, 54
erksin-, 191, 358
erksiz, 98
ertdür-, 447
erte, 478, 488
ertimlig, 54, 250
ertinçsiz, 259
ertingü, 292, 380
ertür-, 387

esengü, 35
esengülüg, 54
esenlig, 54
esil-, 325
esin, 308
esirke-, 205
esirkençsiz, 259
esringü, 35
esür-, 133
eşgek, 288
eşidigse-, 317
eşidigsin-, 359
eşidil-, 325
eşidtür-, 447
etin, 308
etine-, 138
etiñgiri, 166, 304
etiñiri, 304
etinlig, 55
etizdür-, 440, 448
etne-, 139
etöz, 496
etözlüg, 55
evinlig, 55, 312
evir-, 387
eviriş, 273
evirt-, 419
evril-, 325
evrilinçsiz, 260
evrinçkençig, 161, 259, 265
evrinüksüz, 98, 244, 381
evriş, 273
ezügçi, 23
ezügle-, 171
ezügsüz, 99

H

hualan-, 186, 359
hualıg, 55

I

ıçan-, 149, 359
ıçgın-, 359
ıd-, 314
ıdala-, 442
ıdtur-, 448
ıduk, 235
ıgaç, 33
ıgıla-, 171
ılıkdur-, 319, 448
ılıt-, 203, 419
ınag, 213
ınagsız, 99
ınal, 246
ınanç, 254
ınantur-, 448
ınaru, 476
ınça, 476
ınçıkla-, 171
ınçıp, 496
ıntın, 484
ırak, 235
ırat-, 149, 419
ırgal-, 325
ırşısız, 99
ısla-, 172
ıslat-, 420

İ

içereki, 90
içgek, 288
içgeklig, 55
içgü, 292
içgülüg, 55
içim, 248
için, 475
içker-, 163
içkerü, 488
içür-, 387
ider-, 315, 387
ideriş-, 402
idik-, 129
igidsiz, 99
igingçsiz, 260
igirt-, 420
igle-, 172
iglig, 55
igsiz, 99
ikegü, 12
ikigü, 12
ikileyü, 481
ikinti, 89
ikintileyü, 481
ikireçgü, 11, 35, 89
ikirer, 20
ikisiz, 99
ilçi, 24
ilen-, 149, 359
ilig (2), 55
iliglig, 56

iligsiz, 99
ilin-, 359
ilinçsiz, 260
ilinçü, 270
ilinçüle-, 172
ilintür-, 449
iliş, 273
ilki, 480
ilkisiz, 100
illig, 56
ilşür-, 387, 410
iltin-, 360
imerigme, 126, 494
imig, 213
imirigme, 126, 494
inçge, 285
inçgele-, 172
inçgü, 35
inçgülüg, 56
inçlig, 56
inçsire-, 192
inenç, 255
irig, 213
irin-, 360
irinç, 255
irinçke-, 159
irinçkençig, 265
irinçü, 270
irintür-, 449
irkek, 37
irkle-, 172
irte, 478
isig, 213
isil- (1), 325
isil- (2), 326
isirke-, 205
iste-, 195
istet-, 420
işdil-, 326
işle-, 173
işlet-, 420
işletgüsüz, 100, 294
işlig, 56
işsiz, 100
itig, 214
itiglig, 56
itigsiz, 100
itil-, 326
itin-, 360
itinlig, 56
itiş-, 402
itit-, 420
itizdür-, 440, 449
iyesiz, 100
iyin, 495

K

kabşa-, 139
kaç, 21
kaçan, 19
kaçıglıg, 56
kadagsız, 100
kadaş, 31
kadaşlıg, 57
kadgu, 292
kadgulug, 57
kadgusuz, 100
kadı-, 199
kadız, 281
kadu-, 199
kagrul-, 326, 396
kagurul-, 326, 396
kakı-, 199
kakıg, 214
kakıgsız, 101
kakın-, 361
kalañgur-, 133, 294, 381
kalañur-, 133, 381
kalañurt-, 420
kalık, 236
kalılıg, 57, 306
kalın, 308
kalınçu, 269
kalısız, 101, 307
kaltı, 44, 479
kamaglık, 86
kamaglıksız, 101
kamagu, 12
kamagun, 36
kamgı, 290
kamıgun, 36
kamıl-, 326
kamışlıg, 57
kamşa-, 139
kañ, 13
kanat, 16
kanatlıg, 57
kanımlıg, 251
kanımlıg (1), 57
kanımlıg (2), 57, 483
kanınçsız, 260

kanlıg, 57
kañlılıg, 57
kanta, 478
kantıran, 484
kantur-, 449
kapçuk, 29
kapıg, 149, 214
kapıglıg, 58
kapırçak, 22, 89
karak, 236
karaklıg, 58
karamtı, 89
karañgu, 19
karar-, 133
kararıg, 214
karga, 285
karı (2), 304
karıl-, 326
karım, 248
karış-, 402
karlıg, 58
karşı (1), 304
karşısız, 101
kaşınçıg, 266
kata, 488
katar-, 388
katı, 305
katıg, 214
katıgdı, 31
katıglan-, 186, 361
katıglıg, 58
katıgsız, 101
katıl-, 327
katnayu, 150, 312, 488
kavır-, 388
kavıra, 488
kavırakaya, 39
kavış-, 403
kavışgusuz, 101, 294
kavışıg, 215
kavıt-, 421
kavızat-, 421
kavşıg, 215
kavşur-, 388
kavza-, 139, 283
kavzat-, 421
kavzatıl-, 327
kaygu, 292
kayıntur-, 450
kayvısız, 101, 303
kazgan-, 361
kazgış, 273
keçig, 215
keçür-, 388
kedi-, 199
kedil-, 328
kedim, 248
kedimlig, 58
kedlen-, 186, 361
kegenlig, 58
kegensiz, 102
keksiz, 102
kelig, 215
kelür-, 389
kemiş-, 403
kemlig, 58
kemsiz, 102
keñşeş-, 150, 276, 403
kergek, 236
kergekle-, 173
kergeklig, 59
kergeksiz, 102
kerişlig, 59, 276
kesil-, 328
kesin, 308
ketkir-, 134
kevgek, 289
kevil-, 328
keyirkençig, 206, 266
kezig, 215
keziglig, 59
kezigsiz, 102
kıçmık, 300
kıçmuk, 300
kıdıg, 215
kıdıgsız, 102
kıkır-, 166
kılıç, 255
kılık, 236
kılıklıg, 59
kılıl-, 328
kılın-, 362
kılınç, 255
kılınçlıg, 59
kılınçsız, 102
kıltur-, 450
kına-, 139
kıngur-, 466
kınıg, 215
kıntur-, 450

kırıl-, 328
kırkınç, 14
kırma, 298
kırtış, 273, 436
kırtışlıg, 59
kırtışsız, 103
kısga, 286
kısgar-, 466
kısıl, 246
kıvırkak, 206, 236
kıvırkaklan-, 187, 362
kıvlıg, 59
kıyık, 236
kıyılguçı, 295, 346
kıyın, 308
kıyıt, 278
kızıl, 37
kızsız (1), 103
kızsız (2), 103
kiçelig, 60, 477
kiçig, 215
kiçigkeye, 39
kidin, 484
kidirti, 33, 480
kigenlig, 60
kigür-, 467
kikinç, 131, 255
kin, 475
kiñür-, 203, 389, 467
kiñürt-, 421
kiñürü, 489
kiñürül-, 329
kiñüt-, 421
kir-, 389
kirgür-, 467
kirik-, 129
kirikdür-, 450
kiriş-, 404
kirlig, 60
kirsiz, 103
kirtgün-, 362
kirtgünç, 255
kirtgünçlüg, 60
kirtgünçsüz, 103
kirtülüg, 60
kirtüsüz, 103
kişisiz, 103
kiter-, 389
kizig, 216
kizle-, 173
kizleglig, 60, 228
kizlençü, 269
kkirik-, 129
kkirikdür-, 450
kkirlig, 60
kkirsiz, 103
kod-, 314
kodıkar-, 163
kodıkartdur-, 437, 451
kodıkartur-, 451
kodtur-, 451
kog, 216
kogşa-, 120, 140
kogşak, 236
kokur-, 390
kokuz, 281
kokuzsuz, 104
koldamla-, 30, 174
koltguçı, 296
kolula-, 174
kolulug, 60
kolun-, 363
koluña, 286
kolunç, 255
kolusuz, 104
koñrul-, 329
koollug, 60
koora-, 140
kora-, 140
korkın-, 363
korkınç, 256
korkınçıg, 266
korkınçlıg, 61
korkınçsız, 104
korkıt-, 421
koşar, 20
koşuglug, 61, 228
koturt-, 422
koturu, 489
kovıt-, 422
kovuk, 121, 307
kögçi, 24, 228
köglüg, 61, 228
kök, 237
kökedtür-, 158, 451
köken, 150, 244
kökre-, 190
kökrege, 286
köküz, 123
köküzlüg, 61
kölige, 286

köligelik, 86
kölmen, 88
kölük, 237
kölüklüg, 61
kölün-, 363
kölüngü, 292
kömül-, 329
kömür, 300
köni, 305
köntül-, 329, 437
köntür-, 451
köñülker-, 163
köñüllüg, 61
köñülsüz, 104
köp, 301
köpik, 122
köprüg, 136, 216
kör-, 390
körgüçi, 296
körk, 237
körkdeş, 31
körkit-, 319, 422
körkitdür-, 452
körkle, 43
körklekeye, 39
körklüg, 61
körksüz, 104
körlüg, 62
körsüz, 104
körüg, 216
körügse-, 317
körüm, 249
körümlüg, 62
körün-, 364
körünç, 256
körünçle-, 174
köşige, 286
köşigsiz, 105, 228
köşit-, 422
köti-, 199, 280
kötit-, 423
kötrül-, 329
kötrünçsiz, 260
kötür-, 452
kövşek, 150, 237, 276
köyür-, 390
köz, 281
közet-, 150, 423
közetçi, 24, 151, 280
közetçilig, 62
közetdür-, 452
közetiglig, 62, 228
közlüg, 62
közsüz, 105
közün-, 364
közüngü, 292, 381
közüntür-, 453
kudruklug, 62, 244
kudug, 216
kudul-, 330
kulaç, 11
kulgak, 34
kulut, 16
kunuş, 274
kurgur-, 134, 294
kurla, 44
kurşa-, 14, 140, 276
kurşatıl-, 120, 330, 437
kurtkaya, 40
kurug, 216
kusıt-, 423
kuşgaç, 33
kuşgaçkaya, 40
kutad-, 156
kutgar-, 466
kutgur-, 467
kutılıg, 63
kutlug, 63
kutrıl-, 330
kutrul-, 330
kutsıra-, 193
kuvra-, 140
kuvrag, 216
kuvragılıg, 63
kuvragsız, 105
kuvrat-, 423
küçe-, 141
küçed-, 156
küçen-, 364
küçkeye, 40
küçlen-, 187, 365
küçlentür-, 453
küçlüg, 63
küçsire-, 193
küçsiret-, 424
küçsüz, 105
küdegü, 293
küden, 309, 316, 441
kükül-, 131, 331
külçir-, 443

küle-, 175
külel-, 331
kületil-, 331, 437
künile-, 175
künkeye, 40
küntemek, 196, 299
küntüz, 121
kürilik, 86
küse-, 141
küsençig, 266
küsünlüg, 63
küsünsüz, 105
küsüş, 274
küsüşsüz, 105
küsüşüş, 274, 411
kütüg, 216
kütügsüz, 105
küüle-, 175
küülüg, 63
küven-, 365
küvenç, 256
küvençsiz, 105
küveylen-, 187, 365
küvez, 282

L

laçın, 28
lakşanlıg, 63
lala-, 175
lankanlıg, 63
lınhualıg, 64

M

mahabutlug, 64
mahambutlug, 64
mandallıg, 64
mañgallan-, 187, 365
mañgallıg, 64
mañıg, 217
mañra-, 190
mantıl-, 331, 437
marakatraktalıg, 64
meñgüsüz, 106
meñile-, 175
meñilet-, 424
meñilig, 64
meniñsiz, 106
meñisiz, 106
meñiz, 123
meñizlig, 64
mensiz, 106
meñülüg, 64
meñüsüz, 106
mıjırkaya, 40
mıntın, 484
mintede, 479
mintide, 479
möñre-, 190
muñad-, 156
muñadınçıg, 267
munçulayu, 477
munılayu, 481
munkul, 246, 320
muñkul, 131, 246
muntada, 479
muntag, 496
münsüz, 106
müyüz, 124

N

neçök, 496
negü, 36
negülük, 87
neñ, 13
neteg, 496
netegleti, 481
nırvanlıg, 65
nızvanılıg, 65
nızvanısız, 106
nomçı, 24
nomçısız, 106
nomılıg, 65
nomla-, 176
nomlaguçı, 296
nomlat-, 424
nomlatıl-, 331
nomlug, 65
nomsuz, 106

O

odgur-, 467
odug, 217
odun-, 365
oduntur-, 453
ogad-, 156
oglan, 19
oglankaya, 40
ogrı, 305
ogşa-, 141
ogşançıg, 267
ogşat-, 424
ogşatı, 489

ogşatıg, 217
ogşatıgsız, 107
ogulsuz, 107
ogurla-, 176
okı-, 200
okıt-, 425
okıtdur-, 453
olgurt-, 425, 470
oluklug, 65
olur-, 390
oñar-, 151, 391
oñarıl-, 332
oñaru, 476
oñarula, 44
oñarulayu, 482
oñay, 21
oñaykaya, 40
oñul-, 332
onunç, 14
ootçuk, 29
ootlug, 65
orla-, 176
ornag, 151, 217
ornaglıg, 65
ornagsız, 107
ornan-, 366
ornaş-, 404
ornat-, 425
ortun, 475
orunlug, 65
osal, 246
osug, 217
osuglug, 65
ota-, 141
otaçı, 27
otçuk, 29
otrug, 217
oturug, 218
otuzunç, 15
oydur-, 454
oyın, 309
oyırkan-, 207, 366
oyna-, 142
oyun, 309
oza, 489
ozgur-, 468

Ö

öbke, 286
öbkele-, 177
öbkesiz, 107
öbkile-, 177
öçsüz, 107
öçül-, 332
öçür-, 391
ödsüz, 107
ödünkeye, 40
ög (2), 218
ögdi, 285
ögdilig, 66
ögir-, 134
ögirt-, 425
ögirtdür-, 454
ögit-, 426
öglen-, 187, 366
öglentür-, 454
ögret-, 426
ögretig, 151, 218
ögretin-, 367
ögrinçülüg, 66
ögrünç, 256
ögrünçlüg, 66
ögrünçü, 270
ögrünçülüg, 66
ögsire-, 193
ögsiz, 107
ögsüz, 107
ögük, 122
ögükkeye, 40
ökün-, 367
ökünç, 256
öküntür-, 455
öleñ, 13
öles, 282
ölüg, 218
ölüm, 249
ölümçi, 24
ölür-, 391
ölürgüçi, 296
ölürt-, 426
ölütçi, 24, 280
öñdürti, 33, 480
öñed-, 157
öñedinçsiz, 261
öñedtür-, 455
öñisig, 91
öñlüg, 66
öñre, 90
öñrekileyü, 482
öñrerek, 90
öñsiz, 108
öñsüz, 108

örgen-, 151, 228, 367
örgün, 204, 229, 309
örit-, 426
öritdür-, 455
örklüg, 66, 244
örlet-, 187, 427
örte-, 142
örten-, 367
örtlüg, 66
örtüg, 218
örtüglüg, 66
örtügsüz, 108
örtül-, 332
örtün-, 367
örtür-, 455
örü, 489
örük, 237
öt, 279
ötçi, 24
öteg, 218
ötegle-, 177
ötgür-, 468
ötgürü, 489
ötle-, 177
ötlüm, 249, 346
ötrü, 396, 489
ötüg, 218
ötügçi, 25
ötün-, 368
öviş-, 404
övke, 286
övkeçi, 25
övkele-, 177
övkelen-, 368
övkesiz, 108
övkile-, 177
öyük, 237
öz, 282
özen, 19
özkeye, 41
özlüg, 67
özütlüg, 17, 67

P

paramıtlıg, 67

S

saçıl-, 333
saçıltur-, 455
saçıra-, 471
saçra-, 471
saçuk, 238
saçuksuz, 108
sak, 238
sakıg, 219
sakın-, 320, 368
sakınç, 257
sakınçlıg, 67
sakınçlug, 67
sakınçsız, 108
sakıntur-, 456
sakış, 274
sakışlıg, 67
sakışsız, 108
saklan-, 187, 368
salın-, 369
salıntur-, 456
san, 309
san-, 369
sana-, 143
sançgak, 289
sanlıg, 67
sansarlıg, 68
sansız, 109
sapıg, 219
sapıl-, 333
sapşı, 305, 411
sarsıg, 219
satga-, 143
satgagsız, 109, 229
satıg, 219
satıgçı, 25
satıgsız, 109
savıñırı, 37
savlıg, 68
savrıl-, 333, 396
sayu, 490
seçe, 490
seçil-, 333
sedreksiz, 109, 244
sekizer, 20
sekizinç, 15
semekle-, 177
semürgük, 297, 396
señirlig, 68
sergür-, 468
seril-, 334
serimlig, 68, 251
serin-, 369
sever, 494
sevgüsüz, 109, 294
sevig, 219

seviglig, 68
sevigsiz, 109
sevin-, 369
sevinç, 257
sevinçlig, 68
sevinçlüg, 68
sevinçsiz, 109
sevintür-, 456
seviş-, 404
sevit-, 427
sıçgan, 289
sıçgankaya, 41
sıdılıg, 68
sıdur-, 456
sıgıt, 16
sıgta-, 143
sıgtaş-, 405
sıgur-, 391
sıkıg, 219
sıkıl-, 334
sıkış, 274
sılıg, 68
sımta-, 143
sımtag, 151, 220
sımtagsız, 110
sın-, 369
sına-, 144
sırna-, 144
sırvapatlıg, 69
sızdu, 285
sızgur-, 468
sid-, 314
sikizinç, 15
silig, 220
simekle-, 178
siñekkeye, 41
siniçüleyü, 478
siñile-, 178
siñirt-, 427
sizig, 220
siziglig, 69
sizigsiz, 110
sizin-, 370
sizniçileyü, 478
soçul-, 334
sogançıg, 92
sogık, 238
sogın-, 370
sogıt-, 427
sogul-, 334
sogur-, 391
soka, 490
sokuş-, 405
sola-, 178
soydur-, 457
sökit-, 428
söntür-, 457
sözçi, 25
sözle-, 179
sözlegüçi, 296
sözlel-, 334
sözleş-, 405
sözletil-, 335, 437
suklan-, 187, 370
suksız, 110
sukuntur-, 381, 457
sun-, 370
suva-, 144
suvat-, 428
suvlug, 69
suvsa-, 191
suvsat-, 428
suvsuş, 274
suvsuz, 110
süçig, 220
süñü, 305
süñük, 238
süñüklüg, 69
süñüş, 274
süñüş-, 405
süüle-, 179
süülüg, 69
süzük, 238
süzül-, 335

Ş

şakılıg, 69
şarırlıg, 69
şaşıg, 220
şaşıt-, 428
şaşur-, 392
şaşutsuz, 110, 280
şeşil-, 335
şılañ, 188, 252
şişil-, 335
şlöklüg, 69

T

takı, 490
takşur-, 392, 411
takşut, 279
takşutlug, 69

takşutsuz, 110
tamdul-, 316, 335
tamdur-, 316, 392
tamga, 286
tamgak, 289
tamgalıg, 69
tamız, 282
tamız-, 439
tamızım, 250
tamızımkaya, 41
tamızkaya, 41
tamulug, 70
tançula-, 179
tañıg, 220
tañıl-, 336
tañırka-, 205
tañız-, 440
tañla-, 180
tañlançıg, 267
tañsuk, 92
tanuk, 238
tanukla-, 180
tanuklat-, 429
tanuklatdur-, 457
tapa, 490
tapçalıg, 70
tapçasız, 110
tapdulug, 70
tapıg, 220
tapıgçı, 25
tapın-, 370
tapınturul-, 336, 463
tapırtsız, 111, 280
tapış-, 406
tapla-, 180
taplag, 221
taplaglıg, 70
taplagsız, 111
taplagusuz, 111, 294
taplıg, 70
tarı-, 200
tarıg, 221
tarıglag, 188, 221
tarık-, 129
tarıt-, 429
tarıtdur-, 458
tarkar-, 392
tartıl-, 336
tartış, 275
taru-, 200
taşañ, 13
taşkar-, 164
taşkaru, 490
tatgan-, 151, 371
tatıg, 221
tatıglıg, 70
tatıgsıra-, 194
tatıgsız, 111
tavarlıg, 70
tavışgan, 289
tavrak, 238
tavran-, 371
tavrat-, 429
tavratı, 490
tavratıkaya, 41
tavşak, 152, 239, 277
tayak, 152, 239
tayaklıg, 71
tayan-, 371
tayanç, 257
taydur-, 458
tegi, 491
tegimlig, 71, 251
tegin-, 371
teginç, 257
tegingsiz, 111
tegirmi, 300
tegirmileyü, 482
teglük, 239, 347
tegre, 397, 491
tegril-, 337
tegşil-, 337, 411
tegşür-, 392
tegşüt, 279
tegür-, 393
tegzin-, 372, 441
tegzinç, 257
tegzinçlig, 71
tegzintür-, 458
telim, 249
telmir-, 134
teltük, 302
telve, 302
teñeşisiz, 111, 152, 307, 411
teñgeşisiz, 111, 152, 307, 411
teñle-, 180
teñlen-, 372
teñlençsiz, 261
teñlig, 71
teñridem, 30

teñrigle-, 181, 229
teñrilig, 71
teñrim, 483
teñsiz, 112
teprençsiz, 261
tepret-, 430
terim, 483
terkkeye, 41
tersik-, 130
tetrü, 397, 491
tetrül-, 337
tevlig, 71
tevlüg, 71
tevril-, 337
tevsüz, 112
tevşil-, 337
tıd-, 314
tıdıg, 222
tıdıglıg, 71
tıdıgsız, 112
tıdıl-, 338
tıdılış-, 406
tıdın-, 372
tıdış-, 406
tıkıl-, 338
tılañu, 19
tılañur-, 135
tılıg, 72
tıltag, 196, 222
tıltaglıg, 72
tıltagsız, 112
tınç, 258
tıñla-, 181
tınlan-, 188, 372
tınlıg, 72
tınlıgsız, 112
tınsıra-, 194
tınsız, 112
tırtış, 275
tısız, 112
tıtsılıg, 72
tigilig, 72
tigisiz, 113
tigit, 16
tiiş-, 406
tiken, 290
tikig, 222
tikiglig, 72
tikigsiz, 113
tikim, 249
tikirtsiz, 113
tikiz, 282
tikvi, 303
tilek, 239
tileklig, 72
tilet-, 430
tilgen, 290
tilgenlig, 72
tilik, 239
tilkeye, 41
tillig, 72
timen-, 373
timin, 309
timinkeye, 41
tipin-, 373
tirgin, 291
tirgür-, 469
tirig, 222
tiril- (1), 338
tiril- (2), 338
tirin, 310
tirinsiz, 113
tiş-, 407
tit- (1), 430
titig (1), 222
titig (2), 223
titiger-, 125
titimlig, 251
titimlig (1), 73
titimlig (2), 73, 251
titimsiz, 113, 251
titin-, 373
titrü, 397, 491
titürü, 397, 491
tiz, 124
tizig, 223
tiziglig, 73
tod-, 315
todgur-, 469
todur-, 393
toga, 491
togasız, 113
togguçı, 296
togum, 249
togumlug, 73
togur-, 393
tok, 239
tokı-, 201
tokıgu, 293
tokılıg, 223, 347
tokır, 301
tokırlıg, 73

tokıt-, 430
tokıtıl-, 339
toku-, 201
tokuzar, 20
tokuzunç, 15
tol-, 339
tolgag, 223
tolgaglıg, 73
tolgagsız, 113
tolgur-, 469
tolı (2), 305
tolp, 301
tolu, 305
tolun, 310
toñalıg, 74
tonan-, 152, 373
tonantur-, 458
tonlug, 73
toñtar-, 393
toñtarıl-, 339
toorlug, 74
toprak, 239
topulgak, 289
toru-, 201
toruk, 240
tosın, 309
toşgur-, 469
toşgurt-, 431
toylaş-, 188, 407
tökül-, 339
töleç, 284
tölet, 152, 279
tölte-, 144
tölteglig, 74, 229
töni, 305
töri-, 201
törtegü, 12
törter, 20
törtgil, 34
törtinç, 15
törtügü, 12
törtünç, 15
törü-, 201
törülüg, 74
törüsüz, 113
töşe-, 145
töşek, 240
tötüş, 275
tötüş-, 407
tötüşlüg, 74
tözi, 305
tözker-, 164
tözkerinçsiz, 261
tözlüg, 74
tözsüz, 114
tözü, 306
tsuyurka-, 205
tsuyurkançıg, 267
tudasız, 114
tug (1), 223
tug (2), 223
tugla-, 181
tulkak, 18, 244
tulkuk, 122, 244
tulum, 249
tulvı, 302
tuman, 299
tumanlıg, 74
tumıl-, 132
tumlıg, 74
tumlug, 75
tumşuk, 240
turgur-, 469
turıt-, 431
turk, 240
turkaru, 320, 397, 491
turkıglan-, 188, 229, 320, 373
turkılan-, 188, 320, 373
turkuru, 136, 491
turug, 223
turul-, 340
turultur-, 459
turum, 250
turuş, 275
turuş-, 407
turuşçı, 25
turuşlug, 75
tusu, 306
tusulug, 75
tuşuş-, 407
tut-, 431
tuta-, 145
tutçı, 306
tutdur-, 459
tutruk, 240, 397
tutsuk-, 472
tutşı, 306
tutturkan, 34
tutug, 224
tutuglug, 75

tutugsuz, 114
tutul-, 340
tutun-, 374
tutunçsız, 261
tutunçsuz, 261
tuturkan, 34
tutuş-, 408
tutuz-, 440
tutyaklan-, 188, 313, 374
tutyaklıg, 75
tutyaksız, 114
tuug, 224
tuyun-, 374
tuzlug, 75
tügüglüg, 75, 229
tügün, 310
tüke-, 145, 244
tükel, 247
tükellig, 75
tüket-, 431
tüketi, 492
tüketinçsiz, 261
tülüklüg, 76
tülüksüz, 114
tümeg, 224
tümen-, 374
tümge, 287
tüne-, 146
tünle, 44
tüpker-, 164
tüplüg, 76
tüpsiz, 114
tüpsüz, 114
tüpükdür-, 131, 459
türk, 240
türkçe, 22
türklüg, 76
türksüz, 115
türlüg, 76
tüşe-, 146
tüşlüg, 76
tüşrük, 240
tüşsire-, 194
tütinçsüz, 262
tütrüm, 250, 464
tütsüg, 224, 441
tütsüglüg, 76
tütsüglük, 87
tütün, 310
tütünçsiz, 262
tütünçsüz, 262
tüülüg, 76
tüzdem, 30
tüzül-, 340

U

uçık, 240
uçın-, 375
uçlug, 76
uçrug, 224, 397
uçruglug, 77
uçsuz, 115
uçuz, 282
uçuzla-, 182
udçı, 25
udu, 492
udug, 224
udugçı, 25
udun-, 375
uduz-, 440
ugan, 290
ugra-, 146
ugraglıg, 77, 230
ugrayu, 492
ugurlug, 77
ugursuz, 115
uguşlug, 77
uguşsuz, 115
uk-, 319
ukdur-, 459
ukun-, 376
ukunçsuz, 262
ula-, 146
ulag, 224
ulal-, 340
ulatı, 437, 492
ulınçıg, 267
ulış-, 408
ulsuz, 115
ultuñlug, 32, 77
ulug, 77
ulun, 310
uluş, 275
umıl-, 341
umınç, 258
umug, 225
umugsız, 115
umugsuz, 115
umun-, 376
umunç, 258
umunçlug, 77

unakaya, 42
unçsuz, 262
unıt-, 431
unıtdur-, 460
unıtıl-, 341
ursuk-, 472
urtur-, 460
urug, 225
uruk, 241
urun-, 376
uruñu, 293
uruñut, 16
uşak, 152, 241, 277
uşal-, 153, 341
uşat-, 432
utgur-, 470
utgurak, 241, 442
utguratı, 495
utlısız, 115
utrın-, 376, 397
utru, 397, 492
utrun-, 376, 398
utruş-, 408
utsuk-, 472
utunçsuz, 262
uulsuz, 115
uvşak, 152, 241, 277
uvşat-, 153, 432
uyad-, 315
uyalıg, 77
uz, 282
uza-, 146
uzan-, 377
uzat-, 432
uzatı, 492
uzkaya, 42
uzun, 310

Ü

üçegü, 12
üçer, 20
üçün, 475
üçünç, 15
üdrül-, 341
üdürt, 279
üdürül-, 342
üjiklig, 78
ükli-, 201, 247
üklit-, 432
üklitdür-, 460
ükünçsiz, 262
ükünçsüz, 262
üküş, 275
üküşrek, 91
üle-, 147
ülgü, 293
ülgüle-, 182
ülgülençsiz, 262
ülgülüg, 78
ülgüsüz, 115
ülüg, 225
ülügle-, 182
ülüglençsiz, 262
ülüglüg, 78
ülüş, 275
ülüşlüg, 78
ünlüg, 78
ünte-, 196
üntür-, 460
ünüş, 276
ünüşlüg, 78
ürgit, 16
ürgüt, 16
ürkit-, 433
ürlük, 87
ürlüklüg, 78
ürlüksüz, 116
ürüg, 153, 225
üste-, 147
üstel-, 342
üstül-, 342
üstün, 484
üstünki, 479
üüze, 476
üvel-, 342
üzdürti, 33, 480
üze, 476
üzeleyü, 482
üzeliksiz, 87, 116
üzlentür-, 188, 381, 461
üzlünçü, 270, 347
üzlünçülüg, 78
üzmele-, 182, 298
üzüksüz, 116, 244
üzül-, 342

V

vajırlıg, 79
vaydurılıg, 79

Y

yadıl-, 342
yadın-, 377
yadtur-, 461
yagıla-, 183
yagılaş-, 409
yagısız, 116
yagışlıg, 79
yagıt-, 433
yaglıg, 79
yagmur, 300
yagmurlug, 79
yagu-, 202, 230
yaguk, 241
yagut-, 433
yakçırt-, 433, 443
yakın, 311
yakınkaya, 42, 320
yal-, 343
yalañuk, 297, 381
yalañuklug, 79
yalañuz, 124, 253
yalar-, 135
yalın, 311
yalına-, 147
yalınç, 258
yalınla-, 183
yalınlıg, 79
yalınsız, 116
yalpırgak, 289
yaltır-, 473
yaltrı-, 474
yaltrık, 241
yaltrıklıg, 79
yaltrıt-, 434
yan-, 377
yañalıg, 80
yançıl-, 343
yanıgsız, 116, 230
yañıl-, 343
yañıltur-, 461
yañıluk, 241
yañıluksuz, 116
yañırtı, 136, 495
yañkulug, 80
yañkur-, 135
yañkurt-, 434
yañlıg, 80
yañluk, 241
yañluksuz, 116
yanturu, 464, 493
yantut, 279, 437
yapa, 493
yapıg, 225
yapıglıg, 80
yapırgak, 289
yapşın-, 377, 411
yapşıntur-, 461
yara, 148
yarag, 225
yaraglıg, 80
yaraş-, 409
yaraşı, 306
yarat-, 434
yaratıg, 226
yaratıglıg, 80
yaratıl-, 343
yaratın-, 378
yarık, 242
yarıl-, 343
yarılınçıg, 267
yarlıg (1), 80
yarlıg (2), 226, 347
yarlıglıg, 81
yarlıgsız, 117
yarlıka-, 160
yarlıkaguçı, 296
yarlıkançsız, 263
yarlıkançuçı, 26, 271
yarman-, 378
yarplıg, 81
yarpsız, 117
yarsınçıg, 192, 268
yartmak, 299, 438
yaruk, 242
yaruklug, 81
yaruksuz, 117
yarun, 311
yarut-, 435
yaşa-, 148
yaşar-, 125
yaşart-, 435
yaşık, 242
yaşın, 311
yaşına-, 148
yaşlıg, 81
yaşuk, 242
yaşuksuz, 117
yaşur-, 394
yaşut-, 435
yatıka-, 148

yaval-, 344
yavaltur-, 462
yavaş, 276
yavgan, 290
yavışgu, 293
yavız, 282
yavlak, 284, 347
yavlaksız, 117
yavrı-, 202, 301
yavru-, 202
yayıl-, 344
yaykal-, 153, 244, 344
yazı, 306
yazınçsız, 263
yazuk, 242
yazukla-, 183
yazuklug, 81
yazuksuz, 117
yene, 493
yenele, 44
yetiz, 283
yıçan-, 153, 378
yıdıg, 204, 226
yıdışka-, 160, 204, 277
yıdlıg, 81
yıgıglıg, 81, 230
yıgıl-, 344
yıgın-, 378
yıgıt, 17
yıgla-, 183
yıglaş-, 409
yıksız, 118
yılan, 45
yılgu, 293
yılkaya, 42
yıltırga, 287, 473
yıltız, 121
yıltızlıg, 82
yılturga, 287, 473
yıñaklıg, 82
yıparlıg, 82
yırla-, 184
yırt-, 435
yider-, 316, 394
yidür-, 462
yiged-, 157
yigedinçlig, 263
yigedinçsiz, 263
yigedtür-, 462
yigi, 306
yigirminç, 15
yigrek, 91
yiigi, 306
yiillig, 82
yiklig, 82
yileyü, 153, 493
yilim, 250
yilpig, 226
yilpigü, 293
yilpik-, 319
yiltir-, 473
yiltiz, 121
yiltizlig, 82
yilvi, 303
yilviçi, 26
yilvik-, 130
yim, 250
yimir-, 394
yimiril-, 345
yimiş, 494
yimişlik, 87
yinçge, 287
yinçgele-, 184
yinçül-, 345
yinçür-, 394
yinik, 242
yinikle-, 184
yintem, 30
yirçi, 26
yirçile-, 27, 184
yirin-, 379
yiriñ, 252
yirinç, 258
yirinçig, 268
yiriñlig, 82
yiriñü-, 202
yirtçile-, 27, 185
yirtinçü, 28, 485
yirtinçülüg, 82
yitdür-, 462
yitgür-, 470
yitimsiz, 118, 251
yitinç, 15
yitinçsiz, 263
yitirer, 20
yitit-, 435
yitiz, 283
yitlin-, 348, 379
yitür-, 395
yiveg, 226, 442
yiveglig, 82
yivet-, 436, 442

yivig, 227
yiviglig, 83
yivil-, 345
yodun-, 316, 379
yogrul-, 345
yoguç, 258
yogun, 311
yogunç, 258
yogur-, 395
yogurul-, 345
yokad-, 157
yokadtur-, 462
yokaru, 126, 493
yoksuz, 118
yokurkan-, 207, 379
yolad-, 158
yolçı, 26
yolı, 480
yoñag, 153, 227
yoñagçı, 26
yoñarış-, 398, 409
yorıg, 227
yorıglıg, 83
yorıt-, 436
yorunçga, 33
yölen-, 153, 379
yöleşdür-, 411, 463
yöleşür-, 395
yöleşürüg, 227
yöleşürüglüg, 83
yöleşürügsüz, 118
yörgel-, 154, 230, 345
yörüg, 227
yörüglüg, 83
yörül-, 346
yuklun-, 348, 380
yukul-, 346
yulak, 18
yultuz, 283, 474
yumgı, 230, 480
yumışçı, 26
yumrak, 154, 243, 302
yumşak, 154, 243, 277
yumuşçı, 26
yumzug, 227, 441
yun-, 380
yuñla-, 185
yuntur-, 463
yuvul-, 346
yüder-, 316, 395
yüdtür-, 316, 463
yüdür-, 395
yügrük, 243
yük, 243
yükerü, 126, 493
yüksek, 191, 243
yükün-, 380
yükünç, 258
yümçigsiz, 118, 230, 443
yünçür-, 396
yüreklig, 83
yürüñer-, 125
yürüñil, 37
yüülüg, 83
yüüzlüg, 83
yüzer, 21
yüzlüg, 83